

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

KARINIS RENGIMAS IR UGDYMAS LIETUVOJE

*Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys,
skirtas karo pedagogikos pradininkų plk. lt. Vaclovo Biržiškos ir
plk. Konstantino Žuko 120-osioms gimimo metinėms*

Vilnius
2007

THE GENERAL JONAS ŽEMAITIS MILITARY ACADEMY OF LITHUANIA

MILITARY TRAINING AND DEVELOPMENT IN LITHUANIA

*A Collection of Scientific Articles and Speeches dedicated to the 120th
Birth Anniversary of the Military Pedagogy Pioneers
Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas*

Vilnius
2007

UDK 355.5(474.5)
Ka425

Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys „Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje“ skirtas karo pedagogikos pradininkų mūsų šalyje plk. lt. Vaelovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko 120-osioms gimimo metinėms paminėti.

This collection of scientific articles and speeches “Military Training and Development in Lithuania:” is dedicated to commemoration of the 120th birth anniversary of Military Pedagogy pioneers in Lithuania, Lt Col Vaelovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas.

Redakcinė kolegija / Editorial Board

Pirmininkas / Chairman:

Plk. / Col Arūnas Dudavičius Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Leidinio sudarytojai ir moksliniai redaktoriai / Compilers and Scientific Editors:

doc. dr. / Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

doc. dr. / Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Nariai / Members:

doc. dr. / Assoc. prof. dr. Sigita Montvilaitė Vilniaus pedagoginis universitetas / Vilnius Pedagogical University

lekt. / Lect. Arūnas Alonderis Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

kar. / Cadet Gytis Augūnas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

kar. / Cadet Povilas Stučka Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Atsakingasis redaktorius / Managing Editor:

dr. / Dr. Valdas Rakutis Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija / The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Recenzentai / Reviewers:

dr. / Dr. Anelė Vosyliūtė Socialinių tyrimų institutas / Institute of Social Research

doc. dr. / Assoc. prof. dr. Juozas Banionis Vilniaus pedagoginis universitetas / Vilnius Pedagogical University

Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys apsvarstytas Karo akademijos Karo istorijos centro 2006 m. vasario 2 d. posėdyje (protokolo Nr.2) ir rekomenduotas spausdinti.

This collection of scientific articles and speeches has been considered at the meeting of 2 February 2006 by the Military History Research Centre of the Military Academy of Lithuania (Minutes of this Meeting, No 2) and is recommended for publication.

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007

© The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, 2007

ISBN 978-9955-423-61-4

TURINYS

Įvadas	9
I. KARINIS RENGIMAS IR UGDYMAS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE IKI 1940 METŲ	
Plk. lt. Vaclovas Biržiška ir plk. Konstantinas Žukas – Lietuvos karo pedagogikos pradininkai	
Plk. Arūnas Dudavičius	15
Brolių Biržiškų fenomenas	
Birutė Butkevičienė.....	24
Konstantinas Žukas: nuo telegrafinio iki vyriausiojo kariuomenės vado ir krašto apsaugos ministro	
Prof. habil. dr. Ona Tījūnėlienė	34
Plk. lt. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko karo pedagogika bendrosios pedagogikos kontekste	
Doc. dr. Nijolė Janulaitienė	51
Plk. Konstantino Žuko karių mokymo metodikos pagrindai	
Mjr. Jonas Bukas.....	69
Karinio ugdymo vaidmuo ir karininko idealas tarpukario Lietuvoje	
Kęstutis Mockus	78
Kareivių švietimas Lietuvos kariuomenėje pirmajame jos gyvavimo dešimtmetyje (1919–1929 m.)	
Kar. Ignas Vėžys, kar. Remigijus Zavackis	88
Petro Tarasenkos pedagoginis palikimas ir šiuolaikinė Lietuvos kariuomenė	
Dim. plk. Eugenijus Simonas Kisinas.....	93
Pirmoji knyga apie karo psichologiją	
Kar. Žilvinas Zakarauskas, doc. dr. Bronius Puzinavičius	100
„Karinio auklėjimo paskaitos“ – pilietinio ugdymo vadovėlis kariams	
Kar. Virginija Jurkutė, kar. Neringa Plečkaitytė, doc. dr. Nijolė Janulaitienė	107
Mjr. Vytautas Bulvičiaus apie kareivių ir karininkų rengimą	
Kar. Lina Kievišaitė	114
Karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema tarpukario Nepriklausomoje Lietuvoje (1919–1940 m.)	
Doc. dr. Bronius Puzinavičius	122
Karininko asmenybės ugdymo ir saviugdos problemos tarpukario Nepriklausomoje Lietuvoje	
Doc. dr. Bronius Puzinavičius	130
Karo mokyklos viršininkų vaidmuo ugdant būsimąjį Lietuvos karininką (1919–1940 m.)	
Kar. Daiva Bunevičiūtė, kar. Raimondas Kalinauskas	142
Abiejų Tautų Respublikos Varšuvos kadetų korpusas (1765–1795)	
Dr. Valdas Rakutis	152

II. DABARTINĖS LIETUVOS KARIUOMENĖS UGDYMO AKTUALIJOS

Lietuvos kariuomenės uždaviniai euroatlantinio saugumo bendrijoje

Plk. Vytautas Žukas 173

Lietuvos kariuomenės karininko etikos kodekso klausimu

Edmundas Simanaitis 178

Piliietinės savimonės ugdymas kariuomenėje

Kpt. Stanislovas Guščius..... 185

Moralės reikšmė ugdant ir stiprinant karių kovos dvasią

Vyr. ltn. Marius Steponavičius 192

Karių atsakomybės ir pareigingumo ugdymas Didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotajame pėstininkų batalione

Kpt. Žilvinas Gaubys, ltn. Nerijus Žukauskas 199

Karių tarpasmeninių santykių ypatybės ir problemos

Doc. dr. Bronius Puzinavičius 203

Lyderystė ir karininko ugdymas

Lekt. Arūnas Alonderis 230

Vadu gimstama ar tampama?

Kar. Jonas Mažylis, doc. dr. Bronius Puzinavičius 238

Apie vado charakterį, kalbą ir komunikabilumą

Kar. Aurimas Sirvydis, doc. dr. Bronius Puzinavičius 245

Asmenybės pažinimas – kariūnų ugdymo ir saviugdos pagrindas

Kar. Vaidas Bimbiris 255

Aktyvus, socialus, adaptyvus (Kariūno psichologinio portreto bruožai)

Kar. Viktoras Buiva, doc. dr. Bronius Puzinavičius 263

Auklėjimo metodų taikymas Karo akademijos naujokų kuopoje

Kar. Albertas Baciūška, kar. Bronius Kliauga 275

Skatinimo ir drausminių nuobaudų veiksmingumo tyrimas Kariūnų batalione

Kpt. Virginijus Vainauskas, kar. Antanas Survilas 279

Kario iniciatyvumas ir jo ugdymas

Kar. Gediminas Ališauskas, kar. Vilius Ertmonas 285

Kai kurie demokratinio mąstymo ir iniciatyvos plėtros aspektai vadovaujantis kariniais statutais

Kar. Gytis Augūnas 291

Lietuvos karo akademijos Kapitonų kursai

Kpt. Aušrius Buikus 297

Literatūrinė-muzikinė kompozicija pagal Konstantino Žuko knygą „Žvilgsnis į praeitį“

Doc. dr. Nijolė Janulaitienė, kar. Gytis Augūnas 303

Nuotraukų sąrašas (anglų kalba) 327

CONTENTS

Introduction	9
I. MILITARY TRAINING AND DEVELOPMENT IN INDEPENDENT LITHUANIA UNTIL 1940	
Military Pedagogy Pioneers of Lithuania: Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas	
by Col Arūnas Dudavičius.....	15
The Phenomenon of the Biržiška Brothers	
by Birutė Butkevičienė.....	24
Konstantinas Žukas: vom Telegraphenbeamten bis zum Oberfehlshaber der litauischen Armee, bis zum Landeschutzminister	
by Prof. habil. dr. Ona Tījūnėlienė	34
Military Pedagogy Works by Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas in the Context of General Pedagogy Development	
by Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė	51
Oberst Konstantinas Žukas – Grundmethodik der Soldatenausbildung	
by Maj Jonas Bukas.....	69
The Role of Military Training and the Ideal of the Military Officer in Interwar Lithuania	
by Kęstutis Mockus	78
The System of Education in Lithuanian Army during the First Decade of its Existence (1919–29)	
by Cadets Ignas Vėžys and Remigijus Zavackis.....	88
Pedagogical Heritage of Petras Tarasenska at the Face of the Contemporary Armed Forces of Lithuania	
by Col ret Eugenijus Simonas Kisinis.....	93
The First Book on Military Psychology	
by Cadet Žilvinas Zakaruskas and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius	100
Lectures on Military Education as a Manual of Civic Development for Soldiers	
by Cadets Neringa Plečkaitytė, Virginija Jurkutė, and Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė ..	107
Maj Vytautas Bulvičius on Military Training of Soldiers and Military Officers	
by Cadet Lina Kievišaitė.....	114
Military Officer Training System and Refresher Courses in Independent Interwar Lithuania (1919–40)	
by Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius	122
Challenges of Officer Development in Independent Interwar Lithuania	
by Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius	130
The Role of the Heads of the Military School in Training Future Lithuanian Officers (1919–40)	
by Cadets Daiva Bunevičiūtė and Raimondas Kalinauskas.....	142
The Cadet Corps Warsaw of the Two States' Republic (1765-95)	
by Dr. Valdas Rakutis	152

II. CHALLENGES OF ARMY TRAINING IN CONTEMPORARY LITHUANIA

Tasks of the Armed Forces of Lithuania within the Euro-Atlantic Security Community

by Col Vytautas Žukas 173

On the Code of Ethics of Military Officers of the Armed Forces of Lithuania

by Edmundas Simanaitis..... 178

Development of Civic Awareness in the Army

by Capt Stanislovas Guščius..... 185

Significance of Morality in Raising and Enforcing the Fighting Spirit of Soldiers

by 1st Lt Marius Steponavičius 192

Developing Soldiers' Sense of Responsibility and Duty in the Grand Duchess Birutė MIB

by Capt Žilvinas Gaubys and 2nd Lt Nerijus Žukauskas 199

Peculiarities and Challenges of Soldier Interpersonal Relations

by Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius 203

Leadership and Military Officer Development

by Lect. Arūnas Alonderis..... 230

Are You Born to Be a Leader or Do You Become One?

by Cadet Jonas Mažylis and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius 238

On the Commander's Character and Communicative Skills

by Cadet Aurimas Sirvydis and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius..... 245

Exploring the Personality as the Fundamental Part of Training and Self-development of Cadets

by Cadet Vaidas Bimbiris..... 255

Active, Sociable, Adaptable (The Psychological Portrait of the Cadet: Major Traits)

by Cadet Viktoras Buiva and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius 263

Applying Training Methods in a Recruit Company of the Military Academy of Lithuania

by Cadets Albertas Baciūška and Bronius Kliauga..... 275

Nachsuchen von Förderungen und Disziplinarstrafen im Offiziersanwärterbataillon

by Capt Virginijus Vainauskas and Cadet Antanas Survilas 279

Developing Military Initiative

by Cadets Gediminas Ališauskas and Vilius Ertmonas 285

On Spread of Democratic Thought and Military Initiative under Military Statutes

by Cadet Gytis Augūnas 291

The Captain Course at the Military Academy of Lithuania

by Capt Aušrius Buikus..... 297

Die literarisch-musikalische Komposition nach dem Buch von Konstantinas Žukas "Der Blick in die Vergangenheit"

by Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė and Cadet Gytis Augūnas..... 303

Photos..... 327

IVADAS

Karo pedagogika – Lietuvoje mažai tirta ugdymo mokslo šaka, kurios plėtotę penkiasdešimt metų buvo nutraukęs sovietų okupacinis režimas, sunaikinęs ir Lietuvos kariuomenę. Nebuvo Lietuvos kariuomenės, neleista domėtis ir karo pedagogika. Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir jos ginkluotąsias pajėgas vėl tapo aktualūs kariuomenės mokymo ir auklėjimo uždaviniai, pradėtos nagrinėti karo pedagogikos problemos.

Laikantis istorinio tęstinumo principo, reiškiant pagarbą ankstesniųjų kartų atminimui ir vertinant jų nuveiktus darbus šiandien labai svarbu nubraukti užmaršties dulkes nuo tarpukario Nepriklausomos Lietuvos karo pedagogikos palikimo, pažvelgti į jį iš nūdienos pozicijų ir pagal galimybes pritaikyti dabartinės Lietuvos kariuomenės mokymo ir auklėjimo procesams optimizuoti.

Tyrinėjant karo pedagogikos ištakas Lietuvoje negalima nepastebėti darbų, kuriuos XX a. pradžioje, atkūrus Lietuvos kariuomenę, parašė plk. lt. Vaclovas Biržiška ir plk. Konstantinas Žukas. Šiandien jie laikomi lietuviškosios karo pedagogikos pradininkais.

Plk. lt. Vaclovas Biržiška – garsios Biržiškų giminės atstovas, mokslininkų, kultūrininkų, visuomenės veikėjų, aistringų Lietuvos patriotų Mykolo ir Viktoro Biržiškų brolis, aktyvi, veikli, plačių interesų asmenybė, daug metų pasiaukojamai dirbusi Lietuvai.

1920 m. lapkričio mėn. V. Biržiška įstojo į Lietuvos kariuomenę ir joje tarnavo iki 1923 m. gruodžio mėn. Jis daugiausia darbavosi karininkų rengimo, karių švietimo, mokymo ir auklėjimo srityse. Dirbdamas Kariuomenės štabo karių mokymo dalies vedėju, jis tuo pat metu dėstė karo pedagogiką Karo mokykloje ir Aukštuosiuose karininkų kursuose. V. Biržiška parašė pirmąją nemažos apimties karo pedagogikos studiją „Karo pedagogijos bruožai“, kuri buvo išspausdinta 1922 m. žurnalo „Mūsų žinynas“ 1 ir 2 numeriuose.

Aktyvi, veržli ir kovinga, įvairiopa veikla garsėjanti asmenybė buvo ir kitas karo pedagogas – Lietuvos kariuomenės plk. Konstantinas Žukas.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, jis rūpinosi viešosios tvarkos atkūrimu, todėl Raseiniuose organizavo miliciją ir jai vadovavo. Nuo 1919 m. vasario 8 d. iki 1926 m. sausio mėn. K. Žukas tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir dalyvavo kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės. Tarnybą pradėjo I pėstininkų pulke Marijampolėje ryšių komandos viršininku. Kiek vėliau buvo paskirtas I atsargos bataliono vadu ir Suvalkijos fronto vadu. Nuo 1920 m. K. Žukas buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą kaip Valstiečių liaudininkų partijos atstovas. 1920 m. birželio 19 d. jis buvo paskirtas krašto apsaugos ministru, o nuo 1920 m. liepos 7 d. ėjo ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigas.

Vėliau Kaune, Karo mokykloje ir Aukštuosiuose karininkų kursuose, dėstė karo pedagogiką ir statutus, buvo Karo mokslų draugijos Pedagogikos sekcijos vadovas. Jis parengė ir paskelbė studiją kariuomenės pedagogikos klausimais „Kariuomenės auklėjimo bruožai“ („Mūsų žinynas“, 1922 m., Nr. 8) ir vadovėlį „Kariškosios pedagogikos bruožai“ („Mūsų žinynas“, 1926, Nr. 29–31).

2004 m. gruodžio mėn. buvo minimos plk. lt. V. Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko 120-osios gimimo metinės. Ta proga 2004 m. gruodžio 16 d. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos dėstytojai, karininkai ir Kariūnų taryba surengė pedagogikos skaitymus. Jų tikslai:

- įvertinti Lietuvos karo pedagogikos pradininkų ir kitų tarpukario Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės pedagogų palikimą,
- aptarti dabartinės Lietuvos kariuomenės ugdymo uždavinius, aktualias pilietinės patriotinės savimonės plėtotės problemas, kylančias Lietuvai integruojantis į NATO gynybos sistemą.

Pedagogikos skaitymuose dalyvavo Lietuvos karo akademijos dėstytojai, instruktoriai, kviesti kitų aukštųjų mokyklų mokslo darbuotojai, Lietuvos kariuomenės padalinių atstovai. Plk. lt. V. Biržiškos ir plk. K. Žuko jubiliejui skirtos konferencijos rengėjai suvokė ne tik mokslinę, bet ir edukacinę šios sukakties prasmę, todėl į šį renginį pakvietė Karo akademijoje studijuojančius kariūnus.

Šiame leidinyje spausdinami šio renginio dalyvių, taip pat kelių kitų autorių, kurie dėl tam tikrų priežasčių negalėjo dalyvauti pedagogikos skaitymuose, bet atsiuntė savo straipsnius ir pranešimus, darbai. Juose nagrinėjami plk. lt. V. Biržiškos, plk. K. Žuko karo pedagogikos veikalai, pirmieji psichologijos ir karių ugdymo vadovėliai bei mokslo darbai, parengti tarpukario Lietuvoje. Leidinyje taip pat analizuojama karininkų ugdymo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir tarpukario Lietuvoje sistema, gvildenamos dabartinės Lietuvos kariuomenės aktualijos jai integruojantis į NATO. Tai vienas iš pirmųjų Karo akademijos leidinių, kuriame pateikiami ne tik mokslo darbuotojų, pedagogų, karininkų, bet ir kariūnų straipsniai ir pranešimai. Kariūnų darbai parengti vadovaujant Karo akademijos pedagogikos ir psichologijos dėstytojams. Spausdinama ir literatūrinė muzikinė-kompozicija, kurią pagal K. Žuko knygą „Žvilgsnis į praeitį“ parengė doc. dr. Nijolė Janulaitienė ir kar. Gytis Augūnas. Ją minėtojo renginio metu atliko kariūnai Viktoras Buiva, Irmantas Genevičius, Linas Janauskas, Aurimas Kleveckas ir Karolis Stiga.

Leidinio atsakingasis redaktorius ir sudarytojai nuoširdžiai dėkoja recenzentams dr. Anei Vosyliūtei, doc. dr. Juozui Banioniui už vertingas pastabas, taip pat redaktorei Nijolei Andriušienei ir maketuotojai Daliai Žukaitienei.

Esame dėkingi Lietuvos valstybės centriniam archyvui, Krašto apsaugos archyvui, Vilniaus universiteto bibliotekai, fotografui Kęstučiui Dijokui už leidinyje panaudotas nuotraukas.

Tikimės, kad šis leidinys paskatins pedagogikos mokslo atstovus daugiau domėtis karių ugdymo problemomis ir kartu bus gražus karo pedagogikos pradininkų Lietuvoje plk. lt. V. Biržiškos ir plk. K. Žuko 120-ųjų gimimo metinių paminėjimo ženklas.

doc. dr. Nijolė Janulaitienė

doc. dr. Bronius Puzinavičius

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Introduction

**by Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė and
Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius**

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

On 16 October 2004 the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania held pedagogic lectures to commemorate the 120th birth anniversary of the pioneers of Military Pedagogy in Lithuania, Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas. This book includes scientific articles and speeches from this scientific event, introducing an assessment of the theoretical heritage of the two pioneers and other pedagogues of the Independent Interwar Lithuania and considering topical challenges regarding education and training of the contemporary Armed Forces of Lithuania.

**I. KARINIS RENGIMAS IR UGDYMAS
NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE
IKI 1940 METŲ**

**I. MILITARY TRAINING AND DEVELOPMENT
IN INDEPENDENT LITHUANIA
UNTIL 1940**

PLK. LTN. VACLOVAS BIRŽIŠKA IR PLK. KONSTANTINAS ŽUKAS – LIETUVOS KARO PEDAGOGIKOS PRADININKAI

Plk. Arūnas Dudavičius

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Pranešime glaustai apžvelgiamas prof. plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko gyvenimo kelias, atskleidžiami jų asmenybės bruožai, analizuojami šių Lietuvos kariuomenės pedagogų veikalai, jų reikšmė kariuomenės ugdymui ir pedagogikos mokslo plėtrai.

Ivadas

Žvelgiant į Lietuvos kariuomenės ugdymo ištakas mūsų atmintyje iškyla dvi iškilios asmenybės – plk. ltn. prof. Vaclovas Biržiška ir plk. Konstantinas Žukas. Jie pirmieji Lietuvos kariuomenėje padėjo karinio ugdymo ir karo pedagogikos pamatus. V. Biržiška ir K. Žukas, dalyvaudami Lietuvos valstybės kūrimo darbe ir Nepriklausomybės kovose, suprato, kad būtina skirti daugiau pastangų dvasiniam, psichologiniam ir pedagoginiam karininkų, puskarininkų ir kareivių rengimui. Šių karo pedagogų žinios, gyvenimo ir profesinė patirtis, dalyvavimas šviečiamojoje ir visuomeninėje veikloje leido jiems susisteminti ir apibendrinti karo pedagogikos žinias. Jie suformulavo ir pagrindinius karo pedagogikos uždavinius:

- tinkamai parengti kariuomenę, kad prireikus ji sugebėtų savo jėgomis apginti kraštą;
- išugdyti karį pilietį, kuris, grįžęs iš kariuomenės, galėtų tinkamai atlikti savo pareigas valstybei ir tautai.

Tyrimo **objektas** – plk. ltn. V. Biržiškos ir plk. K. Žuko karinė biografija ir esminės jų pedagogikos darbų idėjos.

Tikslas – apžvelgti Lietuvos karo pedagogikos pradininkų plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko gyvenimo kelią, atskleisti jų asmenybės bruožus, aptarti pedagoginį palikimą.

Tyrimo **metodika** – biografinės bei memuarinės literatūros šaltinių ir pedagogikos darbų analizė, lyginimas ir vertinimas.

1. Vaclovas Biržiška – Lietuvos kariuomenės karininkas

„Vienas iš svarbiausių kariuomenės uždavinių yra pilietiškumo auklėjimas ir Lietuvos Nepriklausomybės jausmo skiepijimas. Šiuo atžvilgiu mes toli nuo kitų šalių ir tautų esame atsilikę. <...> Ilgus amžius vergijoj ir priespaudoj gyvavusi tauta buvo visiškai pamiršusi senas nepriklausomos Lietuvos tradicijas ir taip susigyvenusi su ta rusų, lenkų, vokiečių priespauda, jog galų gale susidarė tam tikras lietuvių psichinis vergijos tipas; kartu su tuo buvo susidaręs toks visuotinis nusistatymas, kad Lietuva kitaip ir gyvuoti negalinti.“

Plk. ltn. Vaclovas Biržiška [2, 52–53]

Plk. ltn. Vaclovas Biržiška
1884–1964

1920 m. lapkričio mėn. Vaclovas Biržiška įstojo į Nepriklausomos Lietuvos kariuomenę. Kaune jis ėjo atsargos bataliono kuopos vado, bataliono vado padėjėjo, pulko teismo pirmininko pareigas. 1921 m. V. Biržiška pradėjo tarnauti kariuomenės štabo Literatūros dalies Karo mokslų skyriuje. Kariuomenėje jis rūpinosi kareivių švietimu, bibliotekų steigimu ir plėtra, dėstė Karo mokykloje ir Aukštuo-siuose karininkų kursuose.

1923 m. pabaigoje V. Biržiškai, išleidžiant į atsargą, buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Vėliau dirbdamas savo gyvenimą jis susiejo su aukštąja mokykla – buvo Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų, kur aktyviai reikėsi teisės, bibliografijos ir literatūros istorijos baruose, profesorius.

Plk. ltn. Vaclovas Biržiška – karininkas pedagogas, patriotas, bendradarbiavęs ir rašęs į karinę spaudą – „Mūsų žinyną“, „Kari“, „Trimitą“, skleidęs mokslo ir kultūros idėjas tarp karininkų, dalyvavęs rengiant kariuomenės statutus, nagrinėjęs karo pedagogikos problemas ir parengęs sisteminių jos kursą, gvildinęs karininkų mokymo ir metodinio rengimo klausimus. Jis dirbo negailėdamas sveikatos, laiko ir jėgų, stropiai analizavo kareivių mokymo sistemą, teikdamas siūlymus kariuomenės vadovybei kariniais, švietimo ir kultūros klausimais, formavo teigiamą kariuomenės įvaizdį visuomenėje, nagrinėjo kariuomenės drausmės problemas.

Lietuvos kariuomenėje Vaclovas Biržiška žinomas karo pedagogikos ir Lietuvos senosios karo istorijos darbais „Lietuvių kariuomenė 1812–1814 m.“, „Lietuvos kariuomenės vadai“. 1921–1923 m. žurnale „Karys“ buvo išspausdinta nemažai straipsnių kareivių bibliotekų vadovams. 1921 m. pradėjęs tvarkyti šias bibliotekas, per 3 metus papildė jas iki 25 000 tomų. V. Biržiška buvo vienas iš Karo mokslų draugijos Bibliotekų ir bibliografijos sekcijos steigėjų.

Pateiksiu porą pavyzdžių, kurie rodo plk. ltn. V. Biržiškos tvirtą ryžtą, atsidavimą Tėvynės ir kariuomenės idealams.

„V. Biržiška aktyviai reikėsi istorijos, kultūros, švietimo, politikos, teisės, knygotyros ir karinės pedagogikos srityse“, – rašo Genovaitė Raguotienė ir Bronius Raguotis [5, 5].

„Savo gyvenime, – rašė V. Biržiška, – neturėjau jokių kitų ambicijų, kaip tiktai tarnybą savo tautai“ [5, 7].

Nenorėdamas patekti į sovietinę vergiją, 1944 m. V. Biržiška iš Lietuvos pasitraukė į Vokietiją, o 1949 m. išvyko į JAV. 1951–1953 m. jis buvo JAV Kongreso bibliotekos Vašingtone garbės konsultantas, aktyviai dalyvavo lietuvių išeivijos veikloje. 1946 m. buvo išrinktas Lietuvių rašytojų draugijos garbės nariu ir tęsė mokslinį darbą bibliografijos srityje. V. Biržiška buvo vienas iš iniciatorių JAV leisti *Lietuvių enciklopediją* ir jos redaktorių.

Vaclovas Biržiška mirė 1956 m. sausio 2 d. Vaterburio (Waterbury) mieste Konektikuto valstijoje (JAV).

V. Biržiškos amžininkai, bendradarbiai ir studentai, jį pažinoję karininkai – visi tarsi susitarę prisimena, kad jis buvo stebėtinai darbštus, nuolat kantriai triūsė, ką nors veikė. Tai buvo neišsenkamos energijos, savęs netausojantis žmogus. Darbas buvo V. Biržiškos natūrali būseną. Už nuopelnus Lietuvos kultūrai 1928 m., minint Lietuvos Nepriklausomybės 10-ąsias metines, V. Biržiška buvo apdovanotas Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu.

2. Konstantino Žuko asmenybė ir veikla Lietuvos kariuomenėje

Konstantinas Žukas Lietuvos kariuomenėje tarnavo nuo 1919 m. lapkričio 18 d. iki 1926 m. sausio 1 d. Jis ėjo atsakingas pareigas: iš pradžių – I pėstininkų pulko ryšių komandos viršininko, vėliau – atsargos bataliono, Užnemunės fronto vado, 1920–1921 m. krašto apsaugos ministro ir kartu vyriausiojo karo vado. Vėliau buvo Generalinio štabo viršininko padėjėjas, IV pasienio divizijos vadas, II pėstininkų divizijos štabo viršininkas. 1920 m. K. Žukas buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą. 1926 m. išėjo į atsargą ir dirbo Karo mokyklos ir Aukštųjų karininkų kursų lektoriumi, dėstė karo pedagogiką, psichologiją, statutus. Įsteigus Karo mokslų draugiją, buvo išrinktas jos prezidiumo nariu.

Plk. Konstantinas Žukas
1884–1962

„Plk. K. Žukas buvo vienas iš žymesnių mūsų jaunos kariuomenės vadų 1919–1920 m. Jis dalyvavo ne tik karinėje veikloje, bet ir visuomeninėje. Būdamas krašto apsaugos ministru ir l. e. vyriausiojo karo vado pareigas plk. K. Žukas palaikė griežtą drausmę ir tvarką Lietuvos kariuomenėje. Už nusižengimus bei nusikaltimus griebdavo visus: tiek generolus, pulkininkus, tiek ir leitenantus. Užtat jam nei tuomet, nei vėliau ir nei dabar niekas priekaištų nedaro. Tekdavo girdėti tik pagyrimus. Kitaip būti negalėjo, visi tai supranta“, – rašo atsiminimuose plk. ltn. K. Ališauskas [2, 243].

1944 m. K. Žukas pasitraukė į Vokietiją, o nuo 1949 m. gyveno JAV. Ten parašė ir išleido atsiminimų knygą „Žvilgsnis į praeitį“, kuri 1992 m. buvo išleista ir Lietuvoje. K. Žukas mirė Klivlande (JAV) 1962 m. sausio 22 d.

Iš trumpos jo gyvenimo apžvalgos galima spręsti, kad tai buvo žmogus, nebijojęs atsakomybės ir Lietuvos kariuo-

menėje pasiekęs pačias karjeros viršūnes.

Plk. Konstantinas Žukas buvo griežtas ir reiklus karininkas, drąsus, energingas, atkaklus dirbdamas ir įgyvendindamas savo sumanymus. Jis rūpinosi kareivių ir karininkų mokymu, jų apranga, ginkluote, maitinimu ir auklėjimu. Kuriant ir stiprinant Lietuvos kariuomenę, teikė vadovybei vertingų siūlymų, tarnybos vietose bendravo su valstybinių įstaigų vadovais, rengdavo pasitarimus, kuriuose tardavosi, kaip įveikti valstybės įtvirtinimo darbe kylančias problemas. Buvo sumanus ir atkaklus, nepakantus valdiško turto švaistytojams, kyšininkams, nusikaltėliams, pasienio kontrabandininkams. Itin padėjo gen. V. Nagiui-Nagevičiui Kaune įkurti Karo muziejų, parengė Karių pensijų įstatymą.

Lietuvai buvo reikalingi idealistai, atsidavę darbui, sąžiningi, darbštūs, pareigingi vadovai ir vykdytojai, drąsūs kovotojai, bet greta jų buvo reikalingi ir tokie neišsenkamos energijos, labai griežti ir stiprios valios administratoriai kaip pulkininkas K. Žukas. Norėčiau pateikti keletą pavyzdžių, kurie rodo jo tvirtumą ir atkaklumą atliekant savo darbą ir gebėjimą iš karininkų ir kitų įvairaus rango pareigūnų išreikalauti tinkamai eiti pareigas.

„Kovai su pažeidėjais naudojau visą savo, kaip fronto vado, didelę galią. Pradžioje kovojau su jais gana švelniai, tik išvilkdamas aikštėn jų piktus darbus ir atiduodamas juos tiesioginiams viršininkams. Greit pamačiau, kad vieton nubaudimo visi nusikaltėliai gaudavo pakauštinimą tarnyboje, tik jie būdavo išimami iš mano galios sferos. Įsiutau ir pradėjau kitaip veikti. Visi aiškūs nusikaltėliai buvo tuojau suimami ir pristatomi į mūsų daboklę“ [9,193].

„Bene 1921 m. sausio mėnesį iš Rusijos kalėjimų gavome gana didelį transportą kalinių ir belaisvių lietuvių. Sužinojęs, koku traukiniu jie atvažiuos, liečiau pasitikti juos stotyje su garbės sargyba ir orkestru. Pats su gana didele palyda nuvykau į stotį. Kai traukinys priartėjo prie perono, orkestras pradėjo griežti Tautos himną, o garbės sargyba pagerbė juos ginklu.

Iš perono visi atvykusieji buvo mano pakviesti į I klasės bufetą, kur jiems jau buvo paruošti pietūs. Kai aš į juos prabilau ir pasveikinau su laimingu grįžimu iš sovietų pragaro į laisvąją Tėvynę, visi kaip vienas graudžiai, bet ir džiaugsmingai verkė,“ – rašė atsiminimuose Konstantinas Žukas [9, 252–253].

„Buvau negailestingas, gal net žiaurus, bet šito nesigėdinu ir sąžinės graužimo nejaučiu. Ir aš pats, ir mano bendradarbiai pamatėme, kad tik tokie veiksmai radikalčiai atbaidė norinčius nešvariū būdu pasipelnyti tuomet, kai Tėvynė stovėjo ant bedugnės krašto, kai buvo statomas klausimas: būsime mes ar nebūsime?“ [9, 161].

3. Vaclovo Biržiškos ir Konstantino Žuko karo pedagogika

Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimosi pradžioje iš karininkų, rašiusių į karinę spaudą, itin išsiskiria plk. lt. V. Biržiškos ir plk. K. Žuko mokslo darbai, tapę karinio ugdymo ir Lietuvos karo pedagogikos pagrindu. Šiuos abu karininkus galime vadinti karo pedagogikos pradininkais. V. Biržiška 1922 m. parengė sisteminį karo pedagogikos kursą „Karo pedagogijos bruožai“, o 1926 m. K. Žukas – vadovėlį „Kariškosios pedagogikos bruožai“. Abu autoriai rašė, kad mokymas ir auklėjimas kariuomenėje yra bendrosios pedagogikos dalis, o karinė specifika reikalauja kitokios – karo – pedagogikos.

3.1. Plk. Itn. Vaclovo Biržiškos „Karo pedagogijos bruožai“

Anot V. Biržiškos, karo pedagogika – tai mokslas, kuris nurodo kelius, kaip visais požiūriais geriau karį parengti kautynėms. Todėl karo pedagogikos mokslo turinį sudaro:

- 1) karių dvasinio gyvenimo ir žmogaus psichologijos tyrimai;
- 2) karių mokymo metodai ir dėsniai;
- 3) karių auklėjimas.

Pradėjus kurtis Lietuvos kariuomenei, karo pedagogikai buvo keliamas dvejetainis uždavinys. Viena vertus, reikėjo padėti parengti kariuomenę, kad prirėkusi kariai galėtų savarankiškai savo kraštą apginti, kita vertus – išauklėti karį pilietį, kuris grįžęs iš kariuomenės sugebėtų tinkamai savo visuomenines pareigas atlikti ir savo asmeniniu pavyzdžiu sudarytų atitinkamas sąlygas sėkmingai kariuomenės plėtrai. V. Biržiška rašė, jog labai svarbu, kad kariai pasitikėtų savo vadais. Išugdyti vadą – svarbiausias karo pedagogikos uždavinys, iš jo kyla ir kiti reikalavimai – ugdyti pilietiškumą ir skiepyti nepriklausomybės jausmą. Tai reiškia, kad auklėjant karius reikia labai rimtai žiūrėti į priemones, kurios padėtų Lietuvos žmonėms atsikratyti vergo jausmo ir formuoti, sustiprinti jų įsitikinimą, kad esame ir būsimė nepriklausomi.

Anot autoriaus, pirmiausia kariuomenės vadai šį jausmą turi patys išsiugdyti, o po to ugdyti savo pavaldinius. Todėl karius reikia supažindinti su Lietuvos praeitimi ir dabartimi, jos unikalios kultūra, ekonomikos laimėjimais. Labai svarbu kariuomenėje karininkų ir kareivių artimas bendravimas, tarpusavio pagarbos ir pasitikėjimo ugdymas, moralės stiprinimas. V. Biržiška teigė, kad karininko moralinis autoritetas atsiskleidžia ne tik tada, kai jis vadovauja kareiviams tarnyboje, bet ir privačiame gyvenime (kareivinėse, gatvėje, viešose vietose, šventėse, susitikimuose ir namuose), visada jis turi laikytis dorovės normų. Be to, karininkams būtina savarankiškai tobulintis ir toliau rūpintis kariniu ir bendruoju išsilavinimu, aktyviau dalyvauti kariuomenės švietimo ir kultūros darbe. Iš vado pirmiausia reikalaujama, kad jis būtų teisingas, nes teisėtumas ir teisingumas – tai du pamatiniai dėsniai, padedantys įgyti vado autoritetą.

Ugdant karo vado būdo savybes, kurias apžvelgėme, siekiama to paties tikslo – kiek galint greičiau ir geriau parengti karius sąmoningai ginti savo Tėvynę.

„Lietuvos kariuomenė stokoja gerų mokytojų, kurie tą darbą galėtų tinkamai atlikti, – rašė V. Biržiška, – kadangi mokėjimas mokinti įgyjamas tiek teoriniu tam darbui pasirėngimu, tiek praktiniu bei gyvenimo patyrimu, o svarbiausia susipažinus su bendrais pedagogikos mokslo reikalavimais“ [3, Nr. 1, 75]. Jis ypač pabrėžė nuoseklumo mokant ir auklėjant kareivius svarbą:

- „negalima iš pirmos dienos atvykusį naujoką apkrauti per dideliais reikalavimais;
- pirmos naujokų dienos dalinyje turi būti skirtos susipažinimui su vidaus tvarka, jų aprūpinimu uniformomis, amunicija, tarnybiniais pokalbiais, statutų, dienotvarkės ir kitais klausimais;
- visas mokymas privalo turėti praktikos atspalvį (išskyrus nedidelę teorinių pamokų dalį);

- labai svarbus yra tinkamas statutų mokymas (tai yra pagrindas kariuomenės mokymo), ne atmintinas statutų kalimas, bet paremtas pavyzdžiais ir praktiniais įgūdžiais;
- mokant būtina vadovautis pedagogikos principu – eiti nuo žinomo prie nežinomo“ [3, Nr. 2, 250–252].

Kareivio mokymo esmė – jų rengimas kautynėms, karui, t. y. siekiama parengti kareivį, kad jis mokėtų savarankiškai ir drauge su kitais veikti dieną ir naktį, gerai šaudyti, prisitaikyti prie vietovės, apsikasti ir t.t. Kautynės – tai egzaminas ne tiek kautynių dalyviams, kiek kareivių mokytojams, auklėtojams ir visiems kitiems vadams. Šio pasirengimo pagrindas – drausmė, mokymo priartinimas prie realių kovos sąlygų, gera fizinė parengtis ir tinkamai išugdyti puskarininkiai.

2.2. Plk. Konstantino Žuko „Kariškosios pedagogikos bruožai“

Karo pedagogiką K. Žukas apibrėžė kaip mokslą, nagrinėjantį „fizinio, protinio, techninio ir moralinio karių lavinimo pagrindus“ [8, Nr. 29, 253]. Pagrindiniai šio mokslo uždaviniai: parengti kariuomenę krašto gynybai ir išauklėti karį pilietį.

Autoriaus nuomone, karo pedagogika taikoma taikos metu, bet rezultatai išryškėja kautynėse. Todėl karininkai turi būti gerai pasirengę pedagogo darbui. Šį pasirengimą sudaro profesinės ir auklėjimo srities žinios, mokėjimas taikyti jas praktiškai.

K. Žukas teigė, kad karo pedagogika išaugo iš bendrosios pedagogikos. Bendroji pedagogika glaudžiai susijusi su psichologija, etika, fiziologija. Karo pedagogas gali padaryti daug klaidų, jeigu neturės etikos ir fiziologijos žinių, taip pat žinių apie karių dvasinę būseną, elgsenos pokyčius ekstremaliomis sąlygomis, įtampos įveikimo, pilietinio patriotinio auklėjimo būdus. Karo tarnyba reikalauja tokių charakterio savybių, kurių atvykstantis į kariuomenę jaunimas neturi arba jos nepakankamai išugdytos – drąsos, kovingumo, kilnumo, paklusnumo viršininkams, pasiaukojimo, pasitikėjimo savo jėgomis, draugais ir vadais, iniciatyvumo, budrumo ir ištvermės. Autorius pabrėžė, kad daugelis naujokų karių, nepaisant kuklaus jų išsilavinimo, dažnai karo tarnyboje demonstruoja kai kurias itin vertingas savybes: gebėjimą paklusti, susidomėjimą karo dalykais, kantrybę ir ištvermę. Todėl vadams reikia mokėti tas gerąsias savybes panaudoti ir išplėtoti. Karinis rengimas turi stiprinti jaunuomenės fizines jėgas, lavinti protą, išmokyti taktinių veiksmų ir, kas svarbiausia, ugdyti patriotizmą, kariams būtinas savybes, kurios lemia vadinamąją „karišką dvasią“. Kitaip tariant, tarnyba rengia pilietį karį karui.

Anot K. Žuko, norint tapti geru pedagogu, reikia išmanyti mokymo ir auklėjimo metodus, gerai pažinti pedagoginio darbo objektą – kareivį. Todėl karininkai turi būti gerai parengti pedagogo darbui:

- gerai išmanyti mokymo ir auklėjimo pagrindus;
- mokėti perteikti kareiviams žinias ir patirtį.

Pedagogo nuomone, gebėjimas panaudoti karo pedagogiką praktinėje veikloje dažniausiai priklauso nuo asmeninių kiekvieno karininko savybių. Karininkas, kuris geriau išmanys to dalyko teoriją ir metodus ir mokės šią teoriją kūrybiškai taikyti gyvenime, bus geresnis auklėtojas ir mokytojas.

Tėvynės meilė, arba patriotizmas, yra labai subtilus jausmas. Jis apima daugelį kitų jausmų: gimtojo krašto meilę, požiūrį į savo tautiečius, su kuriais žmogų sieja bendra kalba, įstatymai, papročiai, būdas, istorinė praeitis, bendros idėjos, viltys ir t. t. Kai meilė tėvynei yra stipri, ji gali nuslopinti egoistinius jausmus ir skatinti žmogų aukotis. Autorius buvo įsitikinęs, kad patriotinių jausmų plėtojimas ir stiprinimas – svarbiausias uždavinys auklėjant karius.

Anot K. Žuko, pergalę kare daugiausia lemia kario moralinės savybės. Tą patvirtino žymių karo vadų patirtis, istoriniai pavyzdžiai ir rašytojų karių knygos. Didieji karo vadai visuomet moralines karių jėgas labai vertino, jie daug pastangų dėjo tas jėgas plėtodami ir palaikydami, mokėjo jomis naudotis kautynėse.

K. Žuko nuomone, šios moralinės kariuomenės jėgos bus stipresnės, jei jos bus išplėtos kaip visos tautos savybė. Bulgarų karo pedagogas plk. Kirilovas taip rašė apie tautos ir kariuomenės moralinių jėgų santykį: „Istorija mus moko, kad jei tarp tautų vadovų ar pačios tautos gelmėse nutrūks moralės principai, kada tėvynės meilė pasikeis visišku abejingumu jos garbei ir likimui, kada troškimas pasipelnyti nešvariais darbais ir būdais apims visus piliečius – tos tautos žlugimas artimas ir neišvengiamas. Tokia tauta pražus todėl, kad jos valstybinio ir visuomeninio gyvenimo pamatai sugrius“ [8, Nr. 33, 428].

Svarbiausioje pedagoginės veiklos srityje – moralinio karių ugdymo sistemoje, anot K. Žuko, pirmiausia reikia išskirti auklėjimo tikslą ir idealą, o paskui ieškoti būdų ir priemonių tam tikslui pasiekti.

Aptardamas dvasingumo stiprinimo problemas, autorius pabrėžė, jog būtų naudinga, jei kiekvienas pulkas turėtų kapelioną, savo pulko bažnyčią ar koplyčią, kurioje kareiviai reguliariai šventadieniais ir kitomis iškilmingomis progomis lankytųsi. Karininkams taip pat reikėtų ateiti į bažnyčią su savo kareiviais. Naudinga turėti bažnytinį chorą, gražu, jei kartais per pamaldas griežtų orkestras.

Karių mokymo esmė ir planas. K. Žukas rašė, kad pagrindinė mokymo idėja rengiant kariuomenę karui – mokyti karius tų veiksmų, stiprinti tas idėjas, valios savybes ir jausmus, kurie reikalingi kautynėse, ir priešingai – slopinti ir šalinti tuos, kurie kautynėse žalingi. Ši pagrindinė idėja turi vyrauti mokant karininkus ir kareivius atsižvelgiant į tris svarbiausiuosius veiksnius:

1) suteikti pakankamai žinių, padėti karinės drausmės pagrindus, išlavinti kario veiksmų techniką;

2) per užsiėmimus vengti tokių dalykų, kurie stiprintų savisaugos instinktą, silpnintų valią, o mokyti narsumo, pasiryžimo, kantriai ir sąžiningai atlikti savo pareigas;

3) stiprinti Tėvynės meilę, ugdyti pagarbą savosios valstybės įstatymams ir paklusnumą vadams; padėti įsisąmoninti pilietines pareigas.

Puskarininkų, ypač liktinių, mokymo tikslas – parengti gerus karininkų padėjėjus, kurie, reikalui esant, galėtų užimti jaunesniųjų karininkų vietas. Atsargos karių mokymo tikslas – sutvirtinti kovinio šaudymo, kautynių taktikos įgūdžius, lauko tarnybos ir karinės drausmės pagrindus.

Norint sėkmingai mokyti kariuomenę, reikia šį procesą organizuoti planingai: 1) teisingai sudaryti metinį planą, 2) tiksliai sudaryti savaitines programas, 3) mokymą derinti su

kasdiene programa. Vykdam savaitines mokymo programas reikėtų atminti: 1) kiekviena dieną turi būti apytikriai vienodas fizinis ir protinis krūvis, 2) krūvis laikui bėgant ir mokslui tęsiantis turi didėti.

Karių mokymo metodika. Autorius buvo įsitikinęs, kad mokant karius išmintingiausia karininkams naudoti gerai žinomus metodus. Metodika reikalauja mokojo dalyko skyrius dėstyti tokia tvarka, kad kario sąmonėje neliktų atskirų dalių, t.y. visas žinias sieti į visumą. Tokie loginės sekos suderinti būdai gali būti:

- sintetinis – kai medžiaga parenkama ir dėstoma pradedant nuo atskirų dalių ir einant prie visumos;
- analitinis – kai medžiaga parenkama ir dėstoma pradedant nuo visumos ir einama prie jos dalių [8, Nr. 33, 445].

K. Žukas patarė instruktoriams pradėti naują pamoką suskirstant ją į dalis:

1. pamokos tikslas – pasakyti, ko naujo bus mokoma ar aiškinama;
2. paruošimas – parengti priemonės ir paruošti karius naujai pamokai;
3. dėstymas – parodyti veiksmus ar paaiškinti naujus dalykus;
4. taikymas praktikoje – skatinti kareivius padaryti tą patį veiksmą arba kitaip patikrinti, ar suprato pamoką.

Anot autoriaus, ypač sėkmingai mokant karius galima taikyti tarpusavio mokymo metodą: vienas karys vadovauja ir taiso kito klaidas, o antras vykdo nurodymus, po to jie keičiasi vietomis. Ypač karininkai (instruktoriai) turi siekti sudominti savo mokomuoju dalyku kareivį, antraip gerų rezultatų nebus pasiekta.

K. Žuko nuomone, kareivių auklėjimas yra neatsiejamas nuo mokymo. Jei mes mokome, tai ir auklėjame, laviname pavaldinių protą, stipriname jų valią, ugdome ir plėtojame jausmus, kariams būtinas savybes, kurios reikalingos kautynių lauke.

Pabaiga

Įvertinus prof. plk. ltn. V. Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko tarnybą Lietuvos kariuomenėje, darbą karių švietimo ir kultūros srityje, visuomeninę ir mokslinę veiklą, šandien galima drąsiai teigti, kad jie yra vieni pirmųjų atkurtos Lietuvos kariuomenės pedagogų švietėjų ir karo pedagogikos mokslo pradininkų. Remdamiesi turtinga ir įvairiapuse profesine ir šviečiamąja patirtimi, jie įtikinamai parodė, kad karių mokymas ir auklėjimas – nedaloma visuma. Šie autoriai klojo nuoseklios karių mokymo sistemos, pagrįstos nuoširdžiu ir reikliu karininkų ir jų pavaldinių bendradarbiavimu, pamatus.

Prof. plk. ltn. V. Biržiškos ir plk. K. Žuko gyvenimo patirtis, pedagogikos darbai šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenės mokymo sistemoje turi išliekamąją ir taikomąją vertę. Šandien karininkams, puskarininkiams, karinių vienetų vadams, dėstytojams, instruktoriams naudinga gerai susipažinti su šių autorių karo pedagogikos darbais ir taikyti juos praktikoje plėtojant pažangias jų idėjas.

Literatūra

1. Ališauskas K. (1972). *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*. I tomas.
2. Ališauskas K. (1959). *Plk. K. Žuko „Žvilgsnis į praeitį“*. Pastabos ir nuomonės. – *Karys*, Nr. 8, p. 243–245.
3. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – *Mūsų žinynas*, Nr. 1, p. 44–59; Nr. 2, p. 250–267.
4. *Lietuvių enciklopedija* (1966). XXV t., p. 420–421.
5. Raguotienė G., Raguotis B. (1998). *Vaclovo Biržiškos gyvenimo ir veiklos bruožai / Vaclovas Biržiška* – Knygotyros darbai.
6. Raštikis S. (1972). *Įvykiai ir žmonės. Iš mano užrašų*. Čikaga.
7. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (2002). I, p. 235.
8. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – *Mūsų žinynas*, Nr. 29, p. 252–282; Nr. 30, p. 417–452; Nr. 31, p. 59–84; Nr. 32, p. 250–280; Nr. 33, p. 417–464.
9. Žukas K. (1959). *Žvilgsnis į praeitį*. Chicago: Terra.

Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas as Military Pedagogy Pioneers of Lithuania

by Col Arūnas Dudavičius

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The purpose of this Paper is to explore the life of Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas, revealing their personal features of character, discussing public and creative work, and analysing their scientific pedagogical works, mainly defining the concept of Military Pedagogy and establishing its relations to the General Pedagogy and other sciences.

BROLIŲ BIRŽIŠKŲ FENOMENAS

Birutė Butkevičienė

Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė

Anotacija

Straipsnis supažindina su žymiais Šiaurės Lietuvos, Viešnių krašto, žmonėmis – Biržiškų šeima. Šiandien miestelyje šiai šeimai, kurios trys sūnūs tapo žinomais mokslo veikėjais, aktyviais Nepriklausomos Lietuvos kūrėjais, pastatytas paminklas, įkurtas memorialinis muziejus. Profesorius dr. Mykolas Biržiška (humanitariniai mokslai), Nepriklausomybės Akto signataras, tapo Mokslų akademijos akademiku, Vilniaus universiteto rektoriumi. Plk. lt. prof. Vaclovas Biržiška ilgus metus dirbo Lietuvos universiteto bibliotekos ir Bibliografijos instituto direktoriumi, Teisės fakulteto dekanu, daug nuveikė knygų istorijos, bibliografijos, karo pedagogikos srityse. Garsus Lietuvos matematikas Viktoras Biržiška, dirbęs profesoriumi Vytauto Didžiojo universitete, parašė reikšmingų šios mokslo srities darbų.

Įvadas

1882 m. rugpjūčio 12 (24) d. Viešnių gydytojas Antanas Biržiška ir jo žmona Elžbieta susilaukė pirmagimio. Sūnų pavadino Mykolu. Po poros metų ir trijų mėnesių pasaulį išvydo antrasis jų vaikas – Vaclovas, o 1886-ųjų vasarį į lopšį paguldė savo pagrandėlį Viktorą. Žemaičių bajorų inteligentų namai prisipildė klegesio ir nesibaigiančių rūpesčių. Ir kas tuomet galėjo nuspėti, kad visi trys broliai bus profesoriai, garbūs mokslo ir kultūros darbininkai,

Viktoras (pimas kairėje), Mykolas ir Vaclovas Biržiškos Kaune.
Apie 1925 m.

Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimo aktyvūs dalyviai.

Tyrimo **objektas** – brolių Biržiškų, įžymių Lietuvos mokslininkų, veikla tarpukario Lietuvoje ir užsienyje.

Tyrimo **tikslas** – supažindinti su brolių Biržiškų gyvenimu ir kūryba, jų įnašu į Lietuvos mokslą ir kultūrą.

Tyrimo **metodas** – mokslinės literatūros analizė.

1. Mykolas Biržiška

Mykolo ir jo brolių dvasiniam brendimui bei pažiūroms didelę įtaką turėjo šeima. Tėvas Antanas Biržiška gydytojo diplomą gavo 1880 m. Maskvoje. Atsisakęs pasiūlymo pasilikti Rusijoje, sugrįžo į gimtinę gydyti ir šviesti žemaičių. Tokį apsisprendimą, manoma, lėmė bendravimas su to paties universiteto studentais Jonu Basanavičiumi, Vincu Pietariu, Jurgiu Šlapeliu. Viekšniuose A. Biržiška gydytojavo visą gyvenimą. Iš tų apylinkių kilusi ir Biržiškų šeima pažinojusi Vanda Daugirdaitė-Sruogienė prisimena: „Tai buvo gydytojo idealas. Jis griežtai laikėsi savo profesijos etikos, dirbo viena mintimi – padėti žmonėms <...> Kartu su žmona Elžbieta Radzevičiūte-Biržiškienė gyveno kukliai, bet jų namai buvo žinomi kaip šviesuomenės susibūrimo centras. Turėjo didelę biblioteką, kuria naudojosi studentai ir apylinkių inteligentija“ [3, 18].

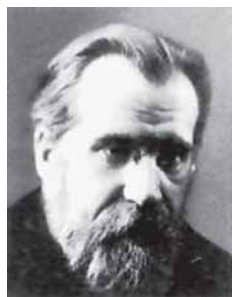
Elžbieta Biržiškienė buvo mokytoja. Pedagogės išsilavinimą ji taip pat įgijo Maskvoje. Turėjo ryškių muzikinių gebėjimų, mėgo skambinti fortepijonu, gražiai dainavo. Savo sūnus mokė ne tik muzikos, bet ir skaityti, rašyti, gramatikos, aritmetikos, fizinės geografijos, istorijos, katekizmo. Antanas ir Elžbieta buvo reiklūs ir griežti savo sūnams, ypač reikalavo atsakomybės už pavestą darbą ir poelgius. Mykolas Biržiška savo atsiminimų knygoje „Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose“ [5] prisipažįsta, kad vaikystėje nemėgo būti mokomas, bet buvo smalsus ir savarankiškas.

„Atsimenu save 5–6 metų vaiką, kai motina man pareiškė: jei nenorįs mokytis, teeinaš iš namų, apvilko mane palteliu ir išleido gatvėn. Mažasis Mykolas nė neatsigręždamas nuėjo į bažnyčios šventorių, atsiklaupė prie koplytėlės ir meldė Dievą sveikatos tėvui, auklei Anusei, o mamai ne“ [5, 114]. Atsekusi iš paskos motina viską matė ir girdėjo. Jūdviejų pokalbis šventoriuje buvo trumpas, bet vaikas jį įsiminė visam gyvenimui.

Prisiminęs brolio Vaclovo vaikystę, Mykolas tvirtino, jog šis nuo motinos pamokų bandydavo išsisukti sakydamas, kad svajoja „virsti ubagu, nes ubagai nereikia dirbti ir visi jam duoda pinigų, net valgydina“ [3, 124]. Tėvų pedagoginį toliaregiškumą po keleto dešimtmečių Mykolas vertino taip: „Reikėjo nemažai laiko ir rimtesnės pažiūros, kol man nemalonų tėvo rankos atminimą išdildė mano paties suprustas ir atjaustas gilus tėvo kilnumas, jo pasiaukojimas mums, šimtą ir tūkstantį kartų pasireiškusi jo meilė. Ir vis dėlto, kažin ar be rykščių, bent be griežtos tėvo rankos nebūtų Vytauto Didžiojo universitetas trijų profesorių nustojęs...“ [3, 37].

Biržiškų vaikai augo tarp knygų. Tėvas nedraudė jiems raustis savo lektūros spintoje ir skaityti visa, kas traukia. Mykolas ir jo broliai mėgo klausytis atostogų parvykusios studentės Helės Gecevičiūtės pasakojimų apie skaitytų knygų herojus. Gydytojas A. Biržiška prenumeravo nemažai lenkiškų ir rusiškų žurnalų. M. Biržiškos atsiminimų knygoje skaitome tokius žodžius: „Mano tėvų namuose knyga iš viso buvo labai gerbiama ir branginama, ir mes, vaikai, patys greit bemaž visus pinigus, kurie patekdavo į mūsų rankas, ėmėme leisti knygoms“ [3, 137].

Biržiškų šeima gražiai bendravo su Viekšnių miestelio inteligentais ir aplinkinių dvarų savininkais. Vienas iš jų, E. Paulavičius, buvo baigęs Tartu universitetą. Plataus išsimokslinimo gamtinių

Mykolas Biržiška

kas ir pedagogas turėjo didelę ir turtingą biblioteką, kuria naudojosi keliolika šeimų. Jau būdamas profesorius Mykolas Biržiška pasakojo: „Prisirinksim, būdavo, glėbį patinkamų knygų, susirišam į skraistę, perkišam lazda ir, paėmę už galų, abu su broliu nešam taip iš Pavirvyčio dvaro net į Vieksnius, namo, kokius septynis kilometrus“ [8].

Biržiškos mėgo lankytis Santeklių dvare, kurio savininkė K. Radavičiūtė turėjo nemažai knygų ir buvo įdomi pašnekovė. Mykolas su broliais būdavo dažni svečiai Daubiškių dvare. Ten jų laukdavo malonūs ir išsilavinę dvarininkai Darija ir Antanas Morai. Pasak M. Biržiškos, Morų dvare buvo beveik du tūkstančiai knygų, jį pasiekdavo žurnalai „Russkaja Mysl“, „Vestnik Evropy“ ir kiti. Perskaitytos knygos iš Amerikos indėnų ir Afrikos negrų gyvenimo kaitino vaizduotę ir teikė sumanymų vaikų žaidimams. Žinant šiandienos vaikų prastėjančius skaitybos reikalus, nelengva suvokti, kaip dešimtmetis Mykolas Biržiška anuomet sugebėjo perskaityti tiek daug pasaulio literatūros klasikų – A. Mickevičiaus, A. Puškino, N. Gogolio, G. Maupassanto kūrinių, Graikijos ir Romos istorijos veikalų. Visą gyvenimą M. Biržiška grįždavo prie A. Mickevičiaus kūrybos, dar ir dar kartą skaitė jo eilėraščius. Neatsitiktinai 1923 m. dailininkas Paulius Galaunė M. Biržiškos ekslibrise panaudojo A. Mickevičiaus atvaizdą.

Iš motinos su kaupu gavęs pradžios mokslo žinių, trylikametis Mykolas įstojo į Šiaulių gimnaziją. „Labiausia mėgau pats dirbti, galvoti ir svajoti <...>, labiausiai buvau linkęs prie istorijos“, – rašė atsiminimuose [3, 144]. Turtingoje gimnazijos bibliotekoje buvo galima laisvai pasirinkti knygų. Mykolas dažniau rinkdavosi istorijos veikalus ir apysakas, mat tokių skaitinių bibliotekoje buvo ypač daug. Jaunuolį traukė šalia gimnazijos buvusi Cimkausko vadovėlių ir rašymo reikmenų krautuvėlė, prilygstanti knygynui, kurioje buvo itin retų ir vertingų leidinių [9].

1897-ųjų sausio pabaigoje vyko visuotinis Rusijos gyventojų surašymas. Anketas pildė ir trys broliai gimnazistai Biržiškos. Pirmą sykį Biržiškos susimąstė: kas jie – lenkai, žemaičiai ar lietuviai? Mykolas anketoje parašė esąs lenkas. Vaclovas ir Viktoras, kaip ir jų tėvas, padarė įrašą – žemaitis. Nuo tos dienos Mykolą apniko nerimas. Galutinai apsispręsti padėjo geriausias klasės draugas P. Urbšys. „Paskutinėje gimnazijos klasėje „Varpo“ ir „Ūkininko“ numerius su ypatinga pagarba ir susijaudinimu trise vartėme ir glostėme“ [3, 315]. Prabudęs lietuvių patrioto jausmas skatino veikti. Mykolas su draugais tuoj pat subūrė lietuvių kalbos kuopelę, skaitydamas lavino lietuvių kalbos įgūdžius.

Naujas M. Biržiškos gyvenimo etapas prasidėjo 1901 m. išvykus studijuoti į Maskvos universitetą. Pasirinko Teisės fakultetą, tačiau lankė ir istorijos bei literatūros paskaitas. Daugiau kaip trys dešimtys Maskvos universiteto studentų lietuvių, tarp jų ir M. Biržiška, svajoto ir rimtai ruošėsi kultūrinei ir politinei veiklai Lietuvoje. Už dalyvavimą anticarinėse riaušėse jam teko iškęsti kratas. Suimtas kurį laiką sėdėjo už grotų Maskvos, Vilniaus bei Kauno kalėjimuose.

1907 m. baigęs Maskvos universitetą M. Biržiška atvyko į Vilnių. Čia ėmė dirbti tautinį ir politinį darbą.

Atsiminimų knygos pradžios žodyje M. Biržiška pažymi, kad kiekvienas rašinys jam būdavęs fizinė ir dvasinė kančia. O juk rašto darbų per visą gyvenimą susikauptė nepaprastai daug ir įvairių. 1931 m. išleistoje M. Biržiškos bibliografijoje yra 2 200 įrašų.

Nuo 1908 m. M. Biržiška darbavosi Lietuvių mokslo draugijoje; tvarkė draugijos bibliotekos knygas, skaitė referatus visuotiniuose susirinkimuose, paskaitas lietuvių sambūriuose. Išrinktas draugijos vadovėliams rengti komisijos nariu, pats ėmėsi rašyti vadovėlius mokykloms. Didelį visuomeninio ir mokslinio darbo krūvį M. Biržiška derino su Vilniaus lietuvių gimnazijos direktoriaus ir mokytojo pareigomis. Dėstė lietuvių literatūrą, Lietuvos istoriją ir geografiją, o žmona Bronislava – rusų kalbą ir aritmetiką. Beje, šioje gimnazijoje mokytojavo ir broliai Vaclovas bei Viktoras, dėstę fiziką ir matematiką.

1919 m. balandžio 20 d. lenkams okupavus Vilnių, M. Biržiška nedelsdamas sukviėtė lietuvių inteligentų ir lietuviškų organizacijų atstovų susirinkimą. Jame buvo suformuotas Laikinasis Vilniaus lietuvių komitetas, pirmininku išrinktas M. Biržiška. Lietuvos teisių į Vilnių gynėjas, lietuvių, gudų ir žydų boikoto prieš lenkiško Vilniaus seimo rinkimus organizatorius 1922-ųjų sausio 20 dieną po kratos suimamas ir įkalinamas Lukiškėse. Kaliniams grėsė mirties bausmė, tačiau buvo nuspręsta ištremti juos į Kauną [1].

Pedagoginį ir mokslinį darbą M. Biržiška tęsė Kaune. Aštuonerius metus jis buvo „Aušros“ gimnazijos direktorius, dirbo profesoriumi Vytauto Didžiojo universitete, skaitė paskaitas visuomenei, kartais atvykdavo į Vilnių ir ištisas dienas sėdėdavo Universiteto ir Vrublevskių bibliotekose, rausdavosi archyvuose ir rašė, rašė, rašė.

M. Biržiška buvo Knygos mėgėjų draugijos narys. Jau pirmame draugijos metraščio tome, išleistame 1933 m., yra jo straipsnis „Žemaitis Pr. Šemeta – Ad. Mickevičiaus bičiulis“. Jame M. Biržiška plačiai komentuoja didžiojo rašytojo Adomo Mickevičiaus ryšius su Pranciškumi Šemeta, kuris buvo XVI a. garsios žemaičių didikų giminės palikuonis. To straipsnio tikslas buvęs labai kilnus: „<...> prisiminus čia kelis vardus iš praeities, gal vienas kitas jųjų atkreips į save kurio jauno tyrinėtojo dėmesį, palenks jį pasirausti po dvarus, pažįstamus, senus laiškus ir šiaip apdulkėjusius raštus, ir daugiau ar mažiau nušviesti kurį tamsų mūsų praeities laiką, bent priminti visuomenei kurį pamirštąjį mūsų krašto veikėją. Džiaugčiaus savo rašymu nors kiek dėl to prisidėjęs“ [3, 105]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas M. Biržiškos aprašytas A. Mickevičiaus laiškas P. Šemetai [VUB, F1-Rš 922].

1939 m. spalį Vilnių grąžinus Lietuvai, M. Biržiška persikėlė gyventi į mylimą miestą. Antraisiais jo namais tapo pertvarkytas Vilniaus universitetas, kurio rektoriumi buvo išrinktas 1940-ųjų sausį. Netrukus Lietuvos liaudies komisarų taryba patvirtino Humanitarnių mokslų skyriaus narius. Įžymių Lietuvos mokslininkų akademikų sąrašė buvo Vilniaus universiteto rektorius filologijos daktaras Mykolas Biržiška ir profesorius filologijos daktaras Vaclovas Biržiška.

Bet prasidėjo karas, sujaukęs žmonių ir knygų likimus. 1944 m. pasitraukdamas į Vokietiją M. Biržiška pasiėmė tik pluoštą rankraščių ir keletą savo bibliotekos knygų.

1949 m. pabaigoje M. Biržiška išvyko į JAV. Paskutinę jo gyvenimo atkarpą nupasakojo išėivijos lietuvių literatūros kritikas ir publicistas Bronys Raila.

1950 m. atvyko į Los Andželą. „Paskutinis laisvojo Vilniaus universiteto rektorius, Nepriklausomybės Akto signataras, vienas iš brandžiausių, labiausiai patyrusių mūsų visuomenės, politikos ir spaudos darbininkų, vienas iš pačių stambiausių lituanistikos, lietuvių kultūros ir literatūros istorijos mokslininkų – „Amerikoje niekur negalėjo įtilpti, niekur nebuvo

reikalingas, niekam neatrodė kviestinas ir įtraukiamas į bendrą lietuvišką darbą, kur jam būtų užtikrintas bent minimalus medžiaginis išlaikymas“ [10, p. 402]. Tiesa, buvo rengtas iškilmingas jo 70-mečio sukakties minėjimas ir ta proga surinkti pinigai naujam būstui pirkti. Pagaliau senieji Biržiškos įsikraustė į nuosavą medinį namą, kur profesorius įsirengė darbo kambarį. Tuomet „<...> dar kartą, kaip ir per visą jo ankstesnį gyvenimą, išryškėjo nepaprastas jo asmenybės stiprumas ir lietuvių žemaičio charakterio kietumas“, – tvirtino B. Raila [6, 406].

Likimo smūgiai, prasidėję apie 1955 m., nepalaužė stipraus žmogaus. M. Biržiška liko toks pat visą gyvenimą. „Žodžio tesėjimas, tvarkingumas, punktualumas, pedantiškas rūpestingumas buvo įgimtos jo būdo savybės, o gal ilgo, įvairaus ir sudėtingo gyvenimo išmoktos dorybės. Gyvenime, žodžiuose ir rašte jis nepakentė klaidų“ [6, 412].

Sukniubo skaitydamas brolio Vaclovo, iškiliausio lituanisto, veikalo „Aleksandrynas“ antrojo tomo korektūrą. Tai buvo 1962-ųjų rugpjūčio 24-osios vakarą. Tą dieną M. Biržiškai sukako aštuoniasdešimt metų.

2. Vaclovas Biržiška ir kariuomenė

Vaclovas mokslą pradėjo Šiaulių gimnazijoje (1895–1903) ir Sankt Peterburgo universitete (1903–1909), iš pradžių mokėsi Gamtos-matematikos, paskui Teisės ir kartu Istorijos-filologijos fakultete. 1910–1911 m. dirbo Vilniuje advokato padėjėju. 1911–1912 m. – Vilniuje, karo tarnyboj. Į atsargą išėjo būdamas praporščikas. 1913–1914 m. advokatavo Šiauliuose. 1914 m. buvo mobilizuotas į Permės pulką Gardine. Tarnavo įvairiose komendantūrose Lietuvoje, Latvijoje ir Guduose. 1916 m. su savo pulku Galicijos fronte dalyvavo kautynėse. 1917 m. išėjo į atsargą. Maskvoje klausė bibliotekininkų kursą, buvo Lietuvos reikalų komisariato archyvo vedėjas, 1919 m. – švietimo komisaras Vilniuje. Kadangi nebuvo komunistas, greitai buvo pakeistas kitu. Nuo 1919 m. pavasario – Vilniaus lietuvių gimnazijos, mokytojų seminarijos mokytojas ir Aukštųjų kursų lektorius. Lietuviams užėmus Vilnių – Vilniaus universiteto bibliotekos globėjas. Lenkams įsiveržus 1920 m. spalio 9 d. pėsčias išėjo į Kauną ir buvo paskirtas į komisiją sienai su Latvija patikslinti. Tuo pat metu dirbo prie ministrų kabineto Lietuvos Rytų komisijos vedėju (1921), Valstybinio centrinio knygyno vedėju padėjėju (1921). Buvo Valstybės archeologijos komisijos narys (1922), Lietuvos mokytojų profsąjungos suaugusiųjų gimnazijos pirmasis direktorius (1921–1922) ir mokytojas (iki 1925), Aušros gimnazijos moky-

Vaclovas Biržiška

tojas (1922–1925). Nuo 1920 m. – Aukštųjų kursų Kaune lektorius, o nuo 1922 m. – Lietuvos universiteto (vėliau – Vytauto Didžiojo) profesorius Teisės ir Humanitarinių mokslų fakultetuose. Nuo 1923 m. – Lietuvos universiteto bibliotekos, nuo 1924 m. – Bibliografijos instituto direktorius. Nuo 1933 m. dirbo Teisės fakulteto dekanu.

Lietuvybės puoselėjimo darbą pradėjo 1897 m., kai būdamas III klasėje pasipriešino stačiatikių pamaldoms. Vėliau, 1901 m., būdamas gimnazijos mokinių bibliotekos vedėjas, dalyvavo slaptuose lietuvių rateliuose. Mokydamasis universitete aktyviai dirbo kaip studentų draugijos bibliotekininkas, o nuo 1907 m. buvo jos

pirmininkas. Dalyvavo Didžiajame Vilniaus seime. Dirbo slaptoje LSDP spaustuviėje ir pasivadinęs M. Baltusiu platino prieš carizmą nukreiptus atsišaukimus. Gyvendamas Vilniuje 1910 m. buvo Vilniaus lietuvių mokslo draugijos bibliotekininkas ir sekretorius. Šiauliuose pertvarkė visuomeninę biblioteką ir Ekonomijos archyvą. 1920 m. – Meno kūrėjų draugijos teatro direktorius; jo pastangomis 1921 m. vasario 16 d. pastatytas paminklas Kęstučiui. Įkūrė Vinco Kudirkos liaudies universitetą Kaune ir jam vadovavo, taip pat skaitė populiarias paskaitas, buvo Lietuvos kraštotyros draugijos, Kultūros tarybos, Vinco Kudirkos draugijos, Lietuvos istorikų draugijos SSRS tautų kultūrai pažinti, Lietuvos bibliotekininkų draugijos steigėjas. 1930 m. vadovavo Lietuvos bibliotekininkų delegacijai Lietuvos, Latvijos ir Estijos bibliotekininkų konferencijoje Rygoje ir buvo šios konferencijos pirmininkas, 1927 m. – Lietuvos universiteto delegacijos narys Rygoje, Taline, Helsinkyje.

Literatūros darbe ir spaudoje dirbo nuo gimnazijos laikų. Rašė eilėraščius, vaizdelius, publicistinius straipsnius, korespondencijas kultūros temomis. 1906 m. „Lietuvos ūkininke“, „Naujojoje gadynėje“, 1907 m. „Gabijoje“, „Kovoje“, „Skarde“, „Vilniaus žiniose“, „Žarijoje“, 1909–1914 m. „Lietuvos žiniose“, „Visuomenėje“ ir daugelyje kitų. Jo slapyvardžiai buvo Smutkelis, Raginis, Vavas, Vagabunda, Rukorius, Skruzdė, Lapė ir kt. Tuo metu buvo išleistos jo pirmosios knygelės: „Eilės ir proza“, „Apie knygas ir knygynėlius“, „Kunigas Konstantinas Alšauskas“. Nebuvo baigta spausdinti Lietuvoje veikusių ir jo atskleistų šnipų sąrašai „Judošių maišas“. Vilniuje 1919 m. redagavo leidinį „Švietimo reikalai“. Nuo 1919 m. bendradarbiavo laikraštyje „Vilniaus lietuvis“, o nuo 1921 m. dirbo Nepriklausomos Lietuvos laikraščių redakcijose. Kaune 1921 m. redagavo „Litwa“, bendradarbiavo periodiniuose leidiniuose: „Sekma diena“, „Sietynas“, „Kultūra“, „Trimitas“, „Karys“, „Mūsų žinynas“, „Atspindžiai“, „Iliustruota Lietuva“, „Mokykla ir gyvenimas“, „Mūsų senovė“, „Tauta ir žodis“, „Mūsų tautosaka“, „Gubos“, „Praeitis“, „XXVII knygos mėgėjų metraštis“ ir kt. Daugiausia rašinių skyrė Lietuvos kultūros istorijai, bibliografijai ir knygų istorijai.

V. Biržiška buvo užsimojęs išleisti „Lietuvos bibliografijos“ 4 tomus. Tačiau iki pasitraukimo iš Lietuvos (1944 m. vasarą) suspėjo parengti ir išleisti bibliografiją iki 1910 m. Išsivijoje tyrimus tęsė. Gerokai papildė ir Lietuvoje išleistas „Lietuvos bibliografijos“ (1924–1939 m.) dalis.

Daug bibliografijos tyrimų paskelbė savo iniciatyva 1922–1924 m. leistame laikraštyje „Knygos“, 1928–1944 m. periodiniame leidinyje „Bibliografijos žinios“. V. Biržiškos pastangomis Kauno universitete buvo įsteigtas ir Bibliografijos institutas (1923–1943 m.). Tirdamas lietuvių bibliografiją, išaiškino daugelio darbų autorius, pasirašiusius slapyvardžiais (per 6 400 slapyvardžių iki 1914 m.). Tuo pagrindu 1943 m. išleido žodynėlį „Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyvardės“, kuris neretai dar ir dabar naudojamas kaip savotiškas raktas tiriant spaudos draudimo laikotarpio lietuviškąją raštiją.

Paliko ryškų pėdsaką tirdamas lietuvių senosios spaudos istoriją. 1930 m. išleido reikšmingus veikalus „Lietuviškų knygų istorijos bruožai“ ir „Iš mūsų laikraščių praeities“; 1953 ir 1957 m. – „Senujų lietuviškų knygų istoriją“ (I ir II t., Čikaga); 1953 m. parengė ir išleido „Vyskupo Motiejaus Valančiaus biografijos bruožus“ (nagrinėjo jo visuomeninę, kultūrinę veiklą). Emigracijoje paskelbė ir daug smulkesnių studijų. Vertingi jo bibliografiniai tyrimai. 1946 m.,

gyvendamas Vokietijoje, parengė ir išleido „Lietuvių rašytojų kalendorių“, kuriame pateikė svarbiausias biografines žinias apie 1 149 žmones. Vėliau šį kalendorių papildė, nurodęs net 3 015 rašytojų. Gerai vertinamas V. Biržiškos trijų tomų veikalas, skirtas lietuvių rašytojų biografijoms nuo XVI a. pradžios iki 1964 m., „Aleksandrynas“. Tai labai kruopštus beveik viso V. Biržiškos gyvenimo darbas. Jį išleido 1960–1965 m. JAV lietuvių Kultūros fondas.

Neįkainuojamas V. Biržiškos kaip enciklopedisto indėlis. Prieškario Lietuvoje jis suredagavo beveik 10 tomų „Lietuviškosios enciklopedijos“, buvo vienas „Lietuvių enciklopedijos“ leidimo JAV iniciatorių ir jos redaktorių. Vien savo redaguojamai enciklopedijai yra parašęs 12 000 trumpesnių ir ilgesnių straipsnių, iš jų nemažai tokių, kur pirmą kartą klausimas nušviečiamas lietuviu mokslininku. Ne kartą ir šauliams jo plunksna gražiai patarnavo. Jis buvo leidinio „Trimitas“, kitų Šiaulių sąjungos leidinių bendradarbis.

Ta proga verta prisiminti, kad šis žymus mokslininkas daugiau kaip 10 metų tarnavo kariuomenėje (nuo 1911 iki 1923 m., išskyrus 1913–1914 m.), iš pradžių buvo Rusijos imperijos kariuomenės aspirantas, vėliau, pirmajame Didžiajame kare, – karininkas, karo žygių Lietuvoje, Lenkijoje, Vakarų Ukrainoje ir Rumunijoje dalyvis, už pasižymėjimą apdovanojamas įvairiais ordinais. Tarnaudamas Rusijos kariuomenėje organizavo kareivių mokyklas fronte ir kelis šimtus bibliotekų. Kaip karininkas 1918 m. Maskvoje bolševikų buvo suimtas, o lenkai 1919 m. jį kalino Lukiškėse. Išleistas sutvarkė 30 000 leidinių lietuvių gimnazijos biblioteką, kurią vėliau lenkų valdžia atėmė.

1920 m. lapkričio mėn. įstojo į Lietuvos kariuomenę. Iš pradžių Kaune buvo atsargos bataliono kuopos vadas, paskui – bataliono vado padėjėjas, pulko teismo pirmininkas. Nuo 1921 m. gegužės mėn. dirbo Literatūros dalyje, Karo mokslo skyriuje, ėjo Karių mokymo dalies vedėjo pareigas, 1923 m. paaukštintas – suteiktas majoro laipsnis. Tarnaudamas kariuomenėje Karo mokykloje dirbo lektoriumi. Į atsargą išleistas 1923 m., jau turėdamas pulkininko leitenanto laipsnį.

Kariams Vaclovas Biržiška ypač žinomas savo senosios Lietuvos karo istorijos darbais („Kryžiuočių keliai į Lietuvą XIV a., XV–XVIII a.“, „Lietuvos kariuomenės vadai“, „Lietuvių kariuomenė 1812–1814 m.“, „Svetimšaliai senojoje Lietuvos kariuomenėje“ ir kt.) ir karo pedagogikos veikalais. 1921–1923 m. žurnale „Karys“ buvo išspausdinta nemažai straipsnių, skirtų kareivių bibliotekų vadovams. Pradėdamas tvarkyti kareivių bibliotekas 1921 metais, Vaclovas Biržiška pastebėjo, kad jos labai sunykusios po karo su lenkais (iš 22 000 tomų liko vos 10 000). Per beveik 3 darbo metus jis vėl papildė bibliotekų turtą iki 25 000 tomų.

Pabrėžtinas Vaclovo Biržiškos Lietuvos ateities numatymas. Straipsnyje „Karo pedagogikos bruožai“ („Mūsų žinynas“, 1922 m., II t.) jis atvirai pareiškė: „Dabar visa toji suaugusi visuomenės dalis, kuriai šiuo laiku tenka kurti nepriklausomybės pagrindus, gimė ir augo vergijoje ir iš mažens tiek to vergijos raugo yra įgavusi, kad iki šiol negali iš karto jo nusikratyti. Nepriklausomaj Lietuvoj gimę vaikai tik už keliolikos metų pradės aktyviai viešajam gyvenime dalyvauti. Kol tas laikas ateis, Lietuvos gyvenimą teks tvarkyti buvusiems vergams, kurie nors ir nusistatę prieš savo buvusių vadovus, vis dėl to į juos atsineša kitaip negu į kitokius svetimšalius, jaučia kažkokius su jais, jei ne proto, tai bent širdies ryšius. Ir tasai jausmas apsidreiskia ne vien kai kuriuose Lietuvos politikos žingsniuose, ne vien net

nuo savęs slepiamos mintyse, kad nepriklausoma Lietuva tai geras dalykas, tik dėl viso ko reikia būti pasirengusiam ir kitai ateičiai... Kariuomenę, atitinkamai auklėjant reikia rimčiau žiūrėti į priemones, kurios padėtų tą senąjį jausmą išrauti ir iškiepyti ne formalų, bet gilias įsitikinimo jausmą, kad esame ir būsime nepriklausomi, nežiūrint jokių galimų politikos akiračio atsimainymų, net tada, jei toji ar kita Lietuvos žemės dalis ir būtų kokio nors priešininko laikinai užkariauta“ [1, 53].

Kaip ir brolis Mykolas, Vaclovas 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau gyveno Amerikoje ir ten dirbo kultūrinį darbą. Mirė 1956 m. JAV.

3. Viktoras Biržiška

Viktoras Biržiška gimė 1886 m. vasario 23 d. Viekšniuose. Motina jį, kaip ir kitus sūnus, parengė stoti į gimnaziją, kurią jis baigė 1904 m. aukso medaliu. Dar būdamas mokykloje dalyvavo slaptame lietuvių mokinių būrelyje. Lietuvių kalbos jį mokė į Šiaulius atsiųstas profesorius.

1904 m. įstojo į Sankt Peterburgo technologijos institutą (1914 m. jį baigė) ir Sankt Peterburgo universitetą, kurio Matematikos-gamtos fakultete studijavo matematiką laisvojo klausytojo teisėmis. Studijuodamas dalyvavo slaptoje lietuvių studentų draugijoje, be to, vaidino Miko Petrausko operetėje „Kaminkrėtys ir malūnininkas“, dainavo ir šoko. Dar studentaudamas vertėsi matematikos pamokomis. Labai anksti pradėjo dirbti: iš pradžių Sankt Peterburgo A. Baranovskio patrankų tūtelių ir vamzdelių gamybos įmonėje, vėliau, prasidėjus karui, tapo šios gamyklos direktoriumi. 1920 m. grįžo į Lietuvą ir įsitraukė į Lietuvių mokslo draugijos veiklą. 1922 m. kartu su broliu Mykolu buvo suimtas ir uždarytas Lukiškių kalėjime, bet įsikišus Tautų Sąjungai netrukus paleistas. Vėliau dirbo mokytojo darbą, 1922–1939 m. – Vytauto Didžiojo universiteto docentas, vėliau – profesorius, 1940–1944 m. – Vilniaus universiteto profesorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1950 m. išvyko į JAV. Mirė 1964 m. Čikagoje.

Viktoras Biržiška

Jo žymesnieji veikalai vienaip ar kitaip susiję su matematikos mokslais: „Įvadas analizėn“ (1928), „Integrinis skaičiavimas ir apibrėžtinių integralų teorija“ (1930), „Matematiškos tikimybių teorijos pagrindai“, „Matematinė funkcija“ (1938), didžiausias jo darbas – „Sveikųjų, racionalųjų kompleksinių hiperkompleksinių ir algebrinių skaičių mokslas“, kuri taip pat buvo nutarta išspausdinti, bet dėl prasidėjusio karo tai liko nepadaryta.

1983 m. iš profesorių Biržiškų pusbrolio Stasio Biržiškio Vilniaus universiteto biblioteka nupirko Biržiškų šeimos dokumentus. Tai buvo per 901 saugotinių vienetų, iš kurių Rankraščių skyriuje buvo sudarytas Stasio Biržiškio fondas. Šiame fonde saugomi archyviniai Biržiškų šeimos dokumentai. Čia rasime Raseinių pavieto maršalkos liudijimą, išduotą profesorių Biržiškų seneliui Boventurai Biržiškai apie jo bajorišką kilmę. Dokumentas datuotas 1815 m. Biržiškos – žemaičių bajorų giminė, žinoma

nuo XVII a. pr. Karšuvos, paskui Raseinių apskrityje. Mums įdomus Antano Biržiškos ir jo žmonos Elzbietos Rodzevičiūtės-Biržiškienės trijų sūnų Mykolo, Vaclovo ir Viktoro gyvenimas ir veikla Lietuvoje. Dėmesio vertas Biržiškų šeimos genealogiją atspindintis dokumentas, apimantis aštuonių kartų gyvenimo laikotarpį. Šiame dokumente istorikai galėtų rasti įvairių duomenų apie Pailgočio dvarą nuo 1604 iki 1805 m. Saugomi ir įvairių dvarų kvitai, sutartys, įsakymai, statistiniai dvarų duomenys, paaiškinimai.

Rankraštyne saugomas Vaclovo Biržiškos epistolinis palikimas nėra labai gausus. Tai jo laišakai, adresuoti įvairiems to meto žinomiems asmenims. 1896 m. laiškas, rašytas Vaclovo, Viktoro ir Mykolo savo seneliui Leonardui, šiame fonde yra anksčiausiai datuotas dokumentas.

Didžioji Vaclovo Biržiškos aistra buvo lietuviška knyga, jos tyrinėjimas. Visa tai gražiai atsispindi jo laiškuose, rašytuose prelatui A. Dambrauskui. Yra laikotarpio, kai Vaclovas Biržiška dirbo profesoriumi Lietuvos universitete, dokumentų (kai jis buvo Teisės fakulteto profesorius ir Humanitarinių mokslų fakultete dėstė lietuviškos knygos istoriją ir bibliografiją). Iš to laikotarpio yra išlikusių studentų teisininkų Vaclovo Biržiškos recenzuotų diplominių darbų.

Vienas mažiausiai tirtų prof. V. Biržiškos veiklos etapų – jo vadovavimo universiteto bibliotekai (VUB) 1940–1941 m. laikotarpis. Iš Rankraščių skyriuje saugomų dokumentų (Senato protokolų) sužinome, kad pirmame Senato posėdyje buvo nuspręsta VUB direktoriumi išrinkti Teisės fakulteto prof. Vaclovą Biržišką ir pristatyti jo kandidatūrą tvirtinti valdytojui I. Končiui. 1940 m. sausio 26 d. Senato posėdyje buvo svarstytos laikinosios bibliotekos naudojimo taisyklės, bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos patvirtintos raštu Nr. 43.

Ikonografinė medžiaga nėra gausi. Seniausioje 1890 m. fotografijoje Biržiškų senelė Anatolija Leonardienė ir senelis Leonardas. Vaclovo Biržiškos vaikystės fotografija datuota 1895–1896 m., trijų brolių Biržiškų Maskvos laikotarpio fotografija – 1901 m. Geriausiai žinoma ir daug kur spausdinta 1925 m. trijų brolių Biržiškų fotografija.

Kylant Atgimimo sąjūdžio bangai, 1988-ųjų rudenį Mokslų akademijos prezidiumas kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę dėl akademikų vardų grąžinimo M. Biržiškai ir V. Krėvei-Mickevičiui. Panaikinus Lietuvos komisarų tarybos 1946 m. nutarimą, 1988 m. spalio 24 d. Mokslų akademijos prezidiumas nusprendė (nutarimas Nr. 281) laikyti M. Biržišką, V. Biržišką, V. Krėvę-Mickevičių, S. Kolupailą ir P. Skardžių Lietuvos mokslų akademijos tikraisiais nariais nuo pat šios mokslo institucijos atkūrimo pokario metais dienos.

1995 m. rugsėjo viduryje Viekšniuose buvo surengta didelė šventė. Biržiškų draugijai per penketą metų pavyko surinkti lėšų garsios šeimos paminklui. Kraštiečių iniciatyvą parėmė Vyriausybė, Akmenės rajono savivaldybė, dalį lėšų paaukojo verslininkai ir kiti geros valios žmonės. Atėjo ilgai laukta diena. Centrinėje miestelio aikštėje, priešais senąją vaistinę, buvo atidengtas paminklas Biržiškų šeimai (autorius – skulptorius Česlovas Pečiukas). Po to surengta mokslinė konferencija, kurios medžiagą išleido Vilniaus universitetas (žr.: „Viekšnių kraštas ir profesoriai Biržiškos“. Vilnius, 1995). Taip Lietuva visiems laikams įamžino brolių profesorių Biržiškų nuveiktus darbus.

Išvados

1. Brolių Biržiškų veikla tarpukario metais – tai pasiaukojama tarnystė Lietuvos tautai, valstybei, jos kultūrai ir mokslui.
2. Meilė knygai, žmonėms ir savo Tėvynei – svarbiausieji veiksniai, brandinę Biržiškų asmenybę, formavę jų gyvenimo tikslus ir uždavinius.
3. Biržiškų mokslinis ir literatūrinis palikimas – svarus ir unikalus indėlis į Lietuvos kultūrą ir istoriją.

Literatūra

1. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas Nr.1, p. 44–58; Nr. 2, p. 250–267.
2. *Karys*: (1921) Nr. 31, 33, 45; (1922) Nr.2, 4, 15; (1929) Nr. 41.
3. *Vieکشنیų kraštas ir profesoriai Biržiškos* (1995). Vilnius.
4. VUB, F1-Rš 922.
5. Biržiška M. (1938). *Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose*. Kaunas.

The Phenomenon of the Biržiška Brothers

by Birutė Butkevičienė

Vilnius University Library Director

Summary

This article introduces some famous people of the Vieکشniai region in the North of Lithuania – the Biržiška family. Nowadays a monument and a memorial museum remind us of this prominent family whose three sons became influential scientists and activists aiming at creation of Independent Lithuania. Prof. dr. Mykolas Biržiška, the Lithuanian Statehood Act signatory, became an academician of the Academy of Sciences and the Rector of the Vilnius University. Lt Col Prof. Vaclovas Biržiška worked as Director of the Vilnius University Library and that of the Institute of Bibliography, also, the Dean of the Faculty of Law. Also, he significantly contributed to development of History, Bibliography and Military Pedagogy. Viktoras Biržiška, a prominent Lithuanian mathematician, worked as Professor of the Vytautas Magnus University in Kaunas. He wrote some significant works in the field of Mathematics.

KONSTANTINAS ŽUKAS: NUO TELEGRAFININKO IKI VYRIAUSIOJO KARIUOMENĖS VADO IR KRAŠTO APSAUGOS MINISTRO

Prof. habil. dr. Ona Tijūnėlienė
Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje rašoma apie žymaus Lietuvos kariuomenės pulkininko Konstantino Žuko (1884–1962) vaikystę, paauglystę ir jaunystę, aptariami jo asmenybės formavę socialiniai, politiniai ir kiti veiksniai. Rašoma apie veržimąsi į mokslą ir šviesą, karinės karjeros pradžią ir kilimą jos laiptais, sėkmes ir nesėkmes jo gyvenimo kelyje. Aptariama asmenybės bruožų, vadovavimo gabumų I pasaulinio karo ir kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės metais raiška, apibūdinamos asmenybės moralinės savybės, požiūris į žmogaus esmę ir jo gyvenimo prasmę, žmonių santykius. Iškeliamas atsidavimas Tėvynės reikalams, pasiaukojama kova už jos laisvę, pabrėžiami jo integralios veiklos strategijos komponentai.

Įvadas

Kiekviena natūraliai susiformavusi tauta turi teisę gyvuoti, išlikti, kurti dvasines ir materialines gėrybes, savo kūrybos rezultatais turtinti žmonijos kultūrą. Tautos išlikimo pagrindas – per šimtmečius ar tūkstantmečius sukauptos patirties pažinimas, perėmimas, įsipareigojimas ją tęsti ir natūralus tęsimas. Tai ne kartą pažymėjo mūsų švietimo, kultūros klasikai, žymūs šių dienų filosofai [2, 4]. Kita vertus, praeities pažinimas – visokios pažangos variklis. Siekiant pažangos, prognozuojant jos strategiją, svarbu gerai pažinti dabartį ir praeitį.

Daugelio mokslo sričių atstovai šiandien iš tiesų dar nėra atlikę tyrimų, kurie atskleistų tam tikrų reiškinių ištakas, jų genezę, kad tuo remiantis galima būtų prognozuoti jų raidą ir valdymo strategijas. Tai būdinga ir socialiniams, ir humanitariniams mokslams. Dar ne viskas padaryta vertinant daugelį mūsų tautos istorinio gyvenimo įvykių, neatskleistos jų priežastys. Mažai tirtas XX a. suaugusiųjų švietimas ir ugdymas, nedaug dėmesio skirta atskiroms asmenybėms. Dar laukia daug neištirtų karo pedagogikos, ypač karinio ugdymo XX a. pradžioje ir tarpukario laikotarpiu, problemų.

Tačiau šiomet šiuo požiūriu yra gera proga atsigręžti į tuos įvykius, į tas asmenybes, kurios kovose dėl nepriklausomybės grūmėsi su tautos vidaus ir išorės priešais, vadovavo

savanorių pulkams įtvirtinant valstybės savarankiškumą. Tokia asmenybė – buvęs Rusijos kariuomenės divizijos ryšių viršininkas Galicijos fronte, 1918 m. grįžęs į Lietuvą, Raseinių milicijos vadas, Užnemunės fronto vadas, 1920 m. Steigiamojo Seimo narys, krašto apsaugos ministras, vyriausiasis kariuomenės vadas, Generalinio štabo viršininko padėjėjas, pasienio divizijos vadas, divizijos štabo viršininkas, Aukštųjų karininkų kursų ir Vytauto Didžiojo karo mokyklos lektorius pulkininkas Konstantinas Žukas. 2004 m. buvo minimos 120-osios jo gimimo metinės [8, 421]. Šio žymaus Lietuvos karininko kūrybinis palikimas iš dalies nagrinėtas (N. Janulaitienė, 2003; K. Mockus, 2004). Beveik netyrinėti jo asmenybės brandai įtakos turėję veiksniai bei jų raiška. Šiandien tikslinga išsamiau panagrinėti šio žmogaus veiklą ir patyrimą, kuriuo galima pasinaudoti stiprinant ne tik karių, bet ir visų Lietuvos žmonių pilietinę brandą. Pagrindinis šaltinis, leidžiantis interpretuoti K. Žuko asmenybę, taip pat nušviečiantis mūsų tautos istorinę patirtį – jo knyga, parašyta jau emigracijoje JAV – „Žvilgsnis į praeitį“ [7].

Tyrimo **objektas** – K.Žuko asmenybę formavę veiksniai ir asmenybės raiška iki 1920 m.

Tyrimo **tikslas** – išanalizuoti K. Žuko asmenybę formavusius veiksnius ir jų raišką istorinių gyvenamojo laikotarpio aplinkybių kontekste.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Aptarti asmenybę formavusius veiksnius.
2. Apibūdinti karinės karjeros aplinkybes iki 1920 m.
3. Atskleisti gebėjimų raišką kovų dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės metais.

Metodologinės nuostatos. Autorė laikosi nuostatos, kad praeitį tikslinga pažinti dėl šių dalykų:

- praeityje randame visų mokslo idėjų ištakas;
- istorinis sisteminis principas leidžia pažinti tam tikrus reiškinius ir idėjas visų jas veikusių aplinkybių kontekste, interpretuoti žmogų ir integralų jo ryšį su vertybėmis įvairiomis gyvenimo aplinkybėmis;
- mokslo pažanga vienija tris dalykus: praeitį, dabartį ir ateitį .

1. Asmenybę brandinę veiksniai

Kiekvieno žmogaus gyvenimo būdo, asmenybės bruožų, poreikių raiškos, socialumo, požiūrio į žmogų ištakų paprastai ieškome vaikystėje, sociokultūrinėje aplinkoje. Lietuvos karininkas K. Žukas kaip asmenybė formavosi veikiamas tiek namų aplinkos, tiek gyvenamojo laikotarpio politinių įvykių ir kitų aplinkybių.

K. Žukui buvo lemta gimti XIX a. pabaigoje (1884 m. gruodžio 17 d.), kai carinės Rusijos okupacija Lietuvoje jau buvo įsitvirtinusi, o caro valdžia išbandžiusi daugybę represinių priemonių tautos dvasiai užslopinti: panaikinta lietuviška spauda, prievarta grūdama stačiatikybė, vietos jaunuoliai, baigę rusiškas gimnazijas ir Rusijos universitetus, negalėjo grįžti į gimtąjį kraštą dirbti nei mokytojais, nei gydytojais, nei teisininkais.

K. Žukui, gimusiam neturtingoje šeimoje Kaune, dar vaikui esant, teko išgyventi ne tik materialinius nepriteklis, bet ir okupacinę politiką, ypač susijusią su siekiu ir poreikiu

mokytis įgyvendinimu. Vaikas natūraliai išgyveno Lietuvoje besiklostančius įvykius, buvo tarp žmonių, kurie čia gyveno ar lankėsi.

Pirmosios aplinkos ir gyvenimo pažinimo pamokos vyko gimtajame mieste, Kaune: čia kartu su daugeliu kitų Kauno gyventojų dar penkerių metų neturintis Kostukas susipažino su vienu iš technikos laimėjimų – dviračiu, kuriuo vykdamas į Peterburgą iš Paryžiaus atvažiavo į Kauną keliauninkas prancūzas. „Kai gi pasirodė keliauninkas, gyventojų entuziazmui ir nustebimui nebuvo galo. Visą valandą gerai mačiau, nes tupėjau Miesto sodo kaštone: negi vaikas galės ką nors pamatyti per tų suaugusiųjų nugaras?“ – vėliau prisiminimuose rašė K. Žukas [8, 10].

Kostukas žaidė tradicinius, tuo metu vaikams įprastus žaidimus, ir taip patenkino savo poreikius. Svarbiausia buvo turėti virvutę ir draugą: vienas draugas – arklys, kitas su mažu botagėliu – vežikas. Tai teikė džiaugsmą ir malonumą [8, 12]. Išeitį rasdavo ir nesant draugo ir virvutės: arklį atstodavo pagalys tarp kojų, o vaikas tapdavo raiteliu. „Katė ir pelė“, „Vartai“, „Slėpynės“ ir kiti žaidimai taip pat buvo mėgstami ir noriai žaidžiami. „Ar yra didesnis malonumas, kaip po audros pasiraitoti kelnes ir braidžioti šiltame vandenėlyje, kurio pilni visi grioviai?“ [8, 12].

Daug malonių išgyvenimų berniukas patyrė varinėdamas lanką, ypač geležinį, nuo silkių statinės. Smagu buvo į gardą varyti „kiauliukę“.

Skaityti būsimasis karininkas išmoko anksti – jau penkerių metų, nors mokykloje dar nesimokė. Kostas, penkiametis berniukas, savo kieme rado ploną lenkų kalba parašytą knygutę su antrašte „Proletariat a Żebractwo“. Pasitarus su motina, kreiptasi į poną Feliksą, kaimynų mergaitės mokytoją, pametusį savo knygutę. Apie šį žmogų po daugelio metų K. Žukas rašė: „Tai buvo ne kas kitas, kaip Feliksas Dzeržinskis, rusų revoliucijos pabaisa, iššudęs neišpasakytai daug nekaltų žmonių, rusų „črezvyčaikos“ steigėjas“ [8, 12].

Prigimtinių būsimąjo karininko poreikį pažinti, šviestis stiprino gyvas pavyzdys: Žukų namelio kieme veikė „Miesčionių valdybos“ kanceliarija, kurios raštvedys ir jo padėjęjas, stačiatikių tikėjimo žmonės, rašydavo žąsies plunksnomis ir vietoje sugeriamojo popieriaus naudojo sausą smėlį. Vaikas ilgai ir smalsiai stebėdavo jų darbą vasarą, kai jie rašydavo prie atviro lango. Tai buvo vienas iš daugelio akstinių, prisidėjusių prie to, jog berniukas labai anksti, 5 metų ir 9 mėnesių, užsiplieskė noru mokytis, išmaldavo tėvą, kad drauge su vyresniąja seserimi nuvestų jį į mokyklą. Tačiau, pasak paties K. Žuko, įvyko „tragedija“: seserį priėmė į antrą skyrių, o jam liepė ateiti kitais metais. Liūdnas mintis berniuko galvoje pakeitė planas, kuris greitai buvo įgyvendintas: Kostukas pastojo kelią Kauno gubernijos mokyklų direktoriui Lebedincovui ir pareikalavo priimti į mokyklą: „Jūsų Ekscelencija, įsakykite priimti mane į mokyklą. Tai nieko, kad aš mažas, bet aš jau moku skaityti ir rašyti, ir skaičiuoti, tik dar dalybos nesuprantu, bet išmoksiu, tikrai išmoksiu“ [8, 13]. Drąsumu, veržlumu berniukas pasiekė savo – jis buvo priimtas į mokyklą, o pats Lebedincevas savo sąskaita užsakė mokyklai dar vieną suolą, į kurį ir atsisėdo Konstantinas. „Mano triumfui nebuvo galo. Čia pat pasilikau mokykloje ir net iš susijaudinimo nepadėkojau gerajam direktoriui. Į namus grįžau su seseria. Nors iš motinos gavau barti, nes ji nežinojo, kur buvau dingęs, bet tai buvo niekis. Aš jau mokykloje“ [8, 14].

Taigi jau ankstyvojoje vaikystėje išryškėjo prigimtiniai jo asmenybės bruožai: veržlumas, savarankiškumas, atkaklumas siekiant tikslo. Jie išsiskleidė vėliau, kai buvo ypač reikalingi grumiantis su gyvenimo sunkumais, taip pat atliekant pilietines pareigas tautai, valstybei.

Lankydamas pradžios mokyklą, K. Žukas patyrė caro valdžios politiką okupuotame krašte, ypač tikėjimo klausimu. Kaip žinoma, XIX a. antrojoje pusėje įsteigtas valdžios mokyklas lankantys vaikai katalikai buvo verčiami dalyvauti stačiatikių mišiose. Su šiuo reiškiniu ypač kovojo vyskupas Motiejus Valančius, raginęs katalikus nepasiduoti stačiatikybei ir pradžios mokyklos, kuriai taip pat buvo įsakyta dalyvauti iškilmingose pamaldose už caro šeimą, rusifikavimui. Pabėgimą iš jų organizavo sesuo, pažadėjusi paprašyti mamos 10 kapeikų saldainiams nusipirkti vietoje tų, kuriais mokytojai po pamaldų žadėjo vaikus pavaišinti: „Nereikia mums tų kacapiškų saldainių <...> – Tu padaryk taip, – tęsė ji, – kai mes prisiartinsime prie cerkvės, tu stverkis už pilvuko ir išėik iš eilės, po to aš tave paimsiu, ir abu pabėgsim“ [8, 17]. Pabėgti pasisėkė. K. Žukas pažymi, kad taip ir panašiai buvo kovojama su caro valdžios vykdoma rusifikacija ir stačiatikybės brukimu jau pradžios mokyklos mokiniams. Pirmaisiais mokslo metais K. Žukas neturėjo galimybės lankyti tikybos pamokų, nes jo tėvas, kaip ir kiti tėvai katalikai, nesutiko, kad vaikai mokytųsi stačiatikių tikėjimo tiesų. Nuo antrųjų metų katalikų tikybos mokė dvasinės akademijos auklėtinis, katedros vikaras, kunigas Tamošauskas. Mokė rusų kalba, dažnai ir lenkiškai.

K. Žuko vaikystės metais Kauno miestas buvo surusintas ir sulenkintas. Gatvėse daugiausia girdėjosi trys kalbos: rusų, lenkų ir žydų. Lietuvių kalba buvo girdima tik turguje ir tik tada, kai į jį atvykdavo valstiečiai iš Suvalkijos. K. Žuko liudijimu, pamaldos katalikų bažnyčiose taip pat vyko lenkiškai, išskyrus Katedros bažnyčios votyvas, kai maldininkai, daugiausia tarnaitės, giedodavo lietuviškai. Ir pamokslai jiems buvo sakomi lietuviškai.

K. Žukas atsiminimuose teigia, jog jis sąmoningai priklausė Katalikų bažnyčiai, saugojosi patekti į stačiatikystės pinkles, nevengė pripažinti viešai, kokio tikėjimo esąs. Būsimasis karininkas mini, jog dar būdamas antro skyriaus mokinys panoro patarnauti mišioms: išmoko ministrantūrą ir po tėvo pokalbio su Šančių bažnyčios zakristijonu vaikas pradėjo eiti savo pareigas. Po poros metų berniukas panoro pereiti į naujai suremontuotą Katedrą. Čia teko patarnauti ir vikarams, ir prelatams. „Buvau tinkamas klapčiukaut“ [8, 23].

Pradžios mokykloje K. Žukas mokėsi labai gerai: visus ketverius metus buvo pirmasis klasės mokinys, mokslo metų pabaigoje gaudavo pagyrimo raštų ir knygų dovanų. Tai teikė vilčių, kad lengvai pateks į gimnaziją. Tačiau viltys 1894 metų rudenį sudužo – Kostas į pirmąją gimnazijos klasę nebuvo priimtas. Per metus kruopščiai savarankiškai ruošėsi, tikėdamasis įstoti į antrąją gimnazijos klasę: pažengė mokydamasis lotynų kalbos, apskritai skaitė labai daug knygų, laikraščių, žurnalų. Tačiau po metų vėl nesėkmė: pareiškimą į gimnaziją nunešęs tėvas sužino, kad „mokestinių luomų“ vaikų įsakyta nepriimti į Kauno gimnaziją. „Mokestiniai luomai“ – tai valstiečiai ir miesto gyventojai, o Kosto tėvas kaip tik ir buvo miestietis. Mokyklos direktoriaus užuomina, kad jei tėvas ar vaikas būtų stačiatikis, tai išimtį gal ir būtų galima padaryti, tėvas nepasinaudojo.

Konstantino Žuko atsiminimų knyga „Žvilgsnis į praeitį“

Verti dėmesio Konstantino išgyvenimai, kurie, neabejotina, suvaidino nemažą vaidmenį įsisąmoninant, kas sava, artima, ko nereikėtų išsižadėti: „O noras buvo toks didelis! Mano jaunoje sieloje atsirado didelis kartumas: nejaugi aš visam savo amžiui turiu pasilikti tik su pradžios mokyklos žiniomis, kai man mokytis taip įdomu ir lengva? Ir kuo aš kaltas, kad gimiau iš lietuvių, katalikų ir „mokestinio luomo“ tėvų?! Kodėl pasaulyje tiek daug neteisybių?!“ <...> Tuomet aš pajutau didelę neapykantą carui, jo režimui, visam tam, kas skirsto žmones į „mokestinio luomo“ ir „ilniuosius“, visam tam, kas yra neteisinga santykiuose su kitais žmonėmis“ [8, 25]. Taigi dar vaikas būdamas Konstantinas patyrė tuos suvaržymus, kuriuos caro valdžia taikė Lietuvoje, siekdama ją palikti tamsią ir asimiliuoti per mokyklą, per tikybą.

Tėvui persikėlus į Obelius, Konstantinas, 12 metų berniukas, veiklus ir trykštantis energija, jautė ypatingą saviraiškos poreikį, todėl glaudėsi prie bažnyčios, atlikdavo patarnautojo pareigas, nes „nemažą stažą“ buvo sukaupęs Kaune. Konstantiną supo įdomūs žmonės: vargonininkas Mykolas Petrauskas, zakristijonas Motiejus Petrauskas, vargonininko dėdė. Čia sutiko būsimą Lietuvos operos tėvą – Kiprą Petrauską: abu tapo vargonininko padėjėjais. Konstantinas giedojo Miko Petrausko vadovaujame chore, kurio koncertų atvykdavo pasiklausyti net Romeriai iš Antanašės ir Bagdoniškių, tarp jų ir jaunas gimnazistas Mykolas Romeris, vėliau Lietuvos universiteto rektorius ir profesorius. Poreikį atsiskleisti ir gabumus liudija Konstantino atsiminimai: „Pamėginau ir aš. Iššina. Nuo to laiko giedodavau ir aš. Praktika buvo tokia didelė, kad aš visas psalmes, o jų trijose dalyse yra keliolika, giedodavau be knygos, atmintinai“ [8, 29].

Trylikamečiui paaugliui vis dažniau iškildavo gyvenimo tikslo problema. Jis puikiai žinojo, kad lietuviui katalikui, nesvarbu, mokytas jis ar ne, savajame krašte vietos nėra. Tapti šaltkalviu, batsiuviu ar siuvėju noro nebuvo. Įvykiai susiklostė taip, kad vietoj lotynų kalbos ir mokymosi gimnazijoje teko pradėti mokytis telegrafistu, o netrukus išvykti į Sibirą, kur geležinkelio statyboje niekas nepaiso nei luomo, nei tikybos, nei amžiaus. Su savimi penkiolikmetis Konstantinas teturėjo medinę skrynute su mantele ir maistu, ryšulį, kuriame buvo paklodė ir pagalvėlė, arbatinį, 10 rublių [8, 35]. Sibiras negalėjo nebauginti. Pirmoji darbo vieta – Ančinskas. 1900 m. K. Žukas perkeliamas į Krasnojarską. Sibire Konstantinas sutiko daug gerų žmonių, kurie jį pripažino, gerbė, jam padėjo labai geranoriškai ir nuoširdžiai. Tarp jų ir keletas lietuvių. Tai – K. Gaigalas, kilęs nuo Švenčionių, K. Ryškus iš Plungės. K. Žukas nurodo, kad šis žmogus savo dora ir karšta meile Lietuvai darė didžiulę įtaką besiformuojančiam jo charakteriui. Patraukė ir K. Ryškaus teorija, pagal kurią kiekvienas lietuvis, kuris negali gauti darbo Lietuvoje, turi vykti į kitus kraštus, bet jokia būdu nenutraukti dvasinių saitų su Lietuva. K. Žukui Sibire dirbti

telegrafistu sekėsi puikiai. Atlyginimas buvo neblogas – iš jo galėjo išlaikyti ir iš Lietuvos atvykusius tėvus bei seserį.

Be lietuvių, K. Žukas turėjo ir rusų tautybės draugų. Susikūrė dainos choras, literatūros studijų ratelis. Aktyviausi ratelio nariai buvo Kovriginas, didelis filosofijos mėgėjas, vėliau Tomsko universiteto studentas, Uzlovas, sentikis iš Uralo, neblogas poetas, Šochodanovas – labai doras žmogus, chorvedys, ir kiti. Juos visus vienijo literatūros pomėgis, diskusijos apie skaitytas knygas. Buvo perskaitytos ir išnagrinėtos L. Tolstojaus knygos „Kame mano tikėjimas“, „Kreiserio sonata“, F. Dostojevskio „BroLIAi Karamazovai“, „Nusikaltimas ir bausmė“, skaityti ir aptarti Solovjovo, Merežkovskio kūriniai. Nagrinėtas ir Karlas Marksas bei jo „Erfurto programa“, aptarti taip pat F. Engelso, A. Bebelio, K. Kautskio, V. Lenino, G. Plechanovo ir kitų socialistų kūriniai, „tačiau jų visų teorijose rasdavome daug neaiškumų, negyvenimiškumo ir net nesąmonių. Socializmu sužavėti nebuvo ir socialistai nepasidarėme. Svarbiausias mūsų ratelio savišvietos tikslas buvo Evangelijos žodžiai: „Ieškoti Dievo teisybės“. Jokio piktžodžiavimo, jokių nešvankių minčių ar kalbų mūsų tarpe niekada nebuvo“ [8, 42].

Sibire, kur buvo daug politinių tremtinių, nenurimo politinis gyvenimas. K. Žuką, kaip ir kitus lietuvius, dirbusius Rusijos geležinkelio sistemoje, palietė tie įvykiai, kurie buvo susiję su pasipriešinimu caro valdžiai, taip pat rusų ir japonų karas. Nuo geležinkelių darbo priklausė, kaip bus pervežti į frontą kariai, o nuo to – sėkmė kare. K. Žukui teko dirbti tokiomis sąlygomis, kai geležinkelis buvo militarizuotas, o visi darbuotojai priklausė Generalinio štabo viršininkui, atsakingam už tikslų ir darnų geležinkelio darbą. Į Rusijoje stiprėjantį revoliucinį pasipriešinimą caro valdžiai, ypač pralaimint karą japonams, išitraukė ir Sibiro geležinkeliniai, tarp jų ir K. Žukas. Jis dalyvaudavo mitinguose, buvo Sibiro geležinkelio revoliucinio komiteto narys. Jo, kaip ir kitų geležinkelio darbuotojų, revoliucinio komiteto narių, tikslas buvo kaip galima geriau organizuoti geležinkelio darbą ir kuo greičiau „išvežti iš Mandžūrijos milijoninę kareivių masę. Tą masę buvo gerai surevoliucinta, taigi jos pargabenimas į namus turėjo pagreitinti revoliuciją visame krašte. Kita vertus, tos masės ilgesnis palikimas Mandžūrijoje galėjo būti jos sužvėrėjimo ir anarchijos priežastimi, kas visai nebuvo pageidaujama“ [8, 59]. Už dalyvavimą revoliuciniame komitete K. Žukas buvo suimtas, paleistas, vėl sekamas, tačiau laiku išpėtas. K. Ryškus spėjo grįžti į Lietuvą, nes drauge su kitais vienuolika komiteto narių buvo laikomas caro valdžiai kenkiančiu žmogumi [8, 67]. Tai įvyko 1906 m. sausio mėnesį.

Taigi K. Žuko asmenybė formavosi natūraliomis to meto sąlygomis. Saviraiškai palanki namų aplinka, teigiamas tėvų požiūris į mokslą ir jo reikšmę žmogui buvo tvirta moralinė atrama gabiam vaikui, iš prigimties valingam, socialiam, veržliam, atkakliam, organizuotam, apdovanotam ir kitomis puikiomis savybėmis. Pilietiška ir katalikiška namų dvasia išugdė atsparumą asimiliacijai, stiprino tautinės tapatybės jausmą. Vaikystėje patirti stiprūs emociniai išgyvenimai dėl tautai mestų okupacijos iššūkių padėjo anksti susigaudyti sudėtinguose socialiniuose ir politiniuose tautų santykiuose. Ypač anksti pradėjo reikštis pasitikėjimas savimi, savo jėgomis. Tai lėmė paauglystėje sustiprėjusį jo ryžtą, veržimąsi veikti, atvirumą pasauliui, taip pat įdomesnio ir intensyvesnio gyvenimo poreikį.

2. Karinės karjeros pradžia

Į Lietuvą sugrįžęs K. Žukas pamatė, kad čia taip pat revoliucinė situacija. Bruzdėjimai vyko Ukmergės apskrityje, Šiaulių mieste, Suvalkijoje. Įpratęs prie panašios situacijos Rusijoje, dabar K. Žukas, aktyviai neįsitraukdamas į revoliucinius įvykius, vėl svarstė savo gyvenimo klausimus, vėl grįžo prie nuo vaikystės puoselėto troškimo mokytis. Jį viliojo Amerika, bet ten buvo sunku išvykti – nebuvo nei giminių, nei pažįstamų, kelionei trūko pinigų. Tad tvirtai nusprendė važiuoti į Kauną ir gimnazijoje laikyti egzaminus, kad įgytų teisę tapti kariu savanoriu. Tam tikrą vaidmenį suvaidino ir pragmatiški sumetimai: savanoriai tarnavo tik vienus arba dvejus metus, o paprastam kareiviui kariuomenėje tekdavo išbūti nuo ketverių iki šešerių metų. Kadangi tą kursą jau buvo išėjęs Sibire, abejonių dėl stojimo nebuvo. Lengvai iš žandarų viršininko K. Žukas gavo ištikimybės pažymėjimą:

„Priėmė mane pats pulkininkas.

– Kaip aš galiu tamstai tokį liudijimą duoti, jei aš tamstos nepažįstu.

– Tai ir gerai, kad nepažįstate. Jei pažintumėte, greičiausiai neišduotumėte.

Nežinau, kaip jis tai suprato, greičiausiai taip, kad, jei aš nebuvau jo „klientu“, vadinasi, esu ištikimas. Čia pat liepė raštinėje man prašomą liudijimą išrašyti“ [8, 77].

Sveikam, gyvenimo neišlepintam K. Žukui, apsilikusiam 110-ojo Kamos pulko savanorio uniformą, kareivio tarnyba nebuvo sunki, tuo labiau kad pulko buveinė buvo Šančiuose. Taigi šios tarnybos pradžia, galima sakyti, buvo jo karinės karjeros pradžia. Palankiai K. Žukas, jau praėjus nemažai laiko nuo pirmųjų tarnybos metų, vertino gyvenimo kariuomenėje sąlygas ir mokomosios kuopos vadus – jie buvę gana kultūringi, o savanoriams taip pat buvusios sudarytos geresnės mokymosi ir gyvenimo sąlygos – dviem savanoriams duodamas atskiras kambarys.

Kito K. Žuko karinės karjeros posūkio ilgai laukti neteko – mokomosios kuopos vadas pasiūlė stoti į Vilniaus Karo mokyklą. Užklyptas netikėto pasiūlymo, žinodamas apie konkursą (iš 3000 stojančiųjų tepriimdavo 120–135), K. Žukas vis dėlto į Karo mokyklą nusprendė stoti, nors ir abejojo, ar laimės konkursą. Puikiai išlaikė egzaminus – net keturių dalykų gavo aukščiausius tuo metu balus – po 12: rusų kalbos žodžiu, raštu, geografijos, istorijos, bet matematikos egzamino metu nemokėjo ištraukti šaknies iš dvidešimt penkių. Vis dėlto gavo šešetą su dideliu minusu, ir buvo įtrauktas į stojančiųjų sąrašą trisdešimt septintuoju.

Vilniaus Karo mokykloje K. Žukas turėjo galimybę įgyti platesnį išsilavinimą, gauti brandos atestatą: čia, be karybos dalykų, pirmaisiais metais buvo dėstoma rusų ir visuotinė literatūra, istorija, fizika, chemija, algebra, geometrija, trigonometrija, braižyba, įstatymų pažinimas ir higiena – dėstomų dalykų kursas prilygo gimnazijos kursui. „Per pamoką kiekvieną lektoriaus žodį gaudyte gaudydavau, stengdavausi dėstomą dalyką suprasti ir įsisąmoninti, už tai repetacijų ir egzaminų metu ruoštis buvo lengva“ [8, 81]. Atsiradus galimybei šviestis, K. Žuko motyvacija mokytis reiškėsi stipriai – jis veržėsi kompensuoti tai, kas buvo prarasta vaikystės ir paauglystės metais.

Analizuojant K. Žuko gyvenimo įvykius atrodo, kad jam pradėjo sektis. Raginimą siekti aukštesnio išsilavinimo ir stoti į karo akademiją jis sulaukė iš įstatymų pažinimo lektoriaus,

K. Žuko žodžiais tariant, garbingo pulkininko, karo teisės specialisto (teisininko). Bet, kaip ir kitų lietuvių, Žuko likimui turėjo įtakos tai, kad jis buvo lietuvis katalikas. Tą jis puikiai žinojo, tačiau dėl karjeros nei tikybos, nei tautybės neišsižadėjo. Nors labai intensyviai ruošėsi stoti į akademią, tačiau, pasiteiravęs apie priėmimo sąlygas, gavo nepalankų atsakymą: „Pagal neskelbiamą potvarkį iš aukščiau, katalikai į akademią nepriimami“. Atsakymas liudija, kaip tvirtai caro valdžia laikėsi savo tikslo – bandydama lietuvių tautą asimiliuoti, padaryti ją tamsią, įpiršti stačiatikybę.

Karo mokykla K. Žukui buvo nelengvo gyvenimo universitetai. Čia ne kartą jis buvo baudžiamas: dėl įsitikinimų ar asmeninių savybių pats susikūrė kliūčių, trukdančių kilti karjeros laiptais. Grįždamas iš karinių pratybų apmaudžiai užsidirbo trisdešimt parų arešto:

„Besvajodamas pastebėjau, kad mano šautuvo gaidukas atsikišęs, nenuleistas. Nuleidau ir ... skandalas!

Šūvis! Sumišimas...

– Stok! Kas šaudė?

– Aš, – atsakiau.

Išgirdę šūvį karininkai apsupo generolą Dumbadzę, lyg norėdami jį pridengti nuo „paskėsintojo „kulipkų“, – jau ironiškai užbaigia K. Žukas [8, 83].

Šis įvykis jo karjereje buvo nemaža kliūtis: anksčiau numatytas į viršilos pareigas, trečiame kurse K. Žukas buvo paskirtas tik būrininku, o baigiant Karo mokyklą dėl konflikto su naujuoju mokyklos viršininku (priežasties nemini) iš būrininkų atleistas ir paskirtas tik skyrininku. Būtent dėl to pagal mokymosi rezultatus sąrašė būdamas penktas, dabar įrašomas dvidešimt pirmuoju. Tai lėmė ir tarnybos vietos pasirinkimo galimybę. Teko išvykti į Charkovą, kur kaip puikų šaulių pulko vadas paskyrė į kuopą, vadovaujamą „tikrai gero ir nuoširdaus kuopos vado“ [8, 86].

Kaip savo atsiminimuose rašo K. Žukas, jo gyvenimas pasisuko kita vaga dėl vieno nereikšmingo įvykio: 1910 m., kai prieš Tris Karalius karininkai, suėję į pulko raštinę, nesugebėjo Morzės abėcėle perskaityti įsakymo apie pareigų paskirstymą švenčių laikotarpiui, K. Žukas jį skaitė taip greitai, kaip „skaitoma knyga ar laikraštis“ [5, 87]. Kvalifikuotesnio telegrafo specialisto už K. Žuką pulke nebuvo, todėl jis greitai paskiriamas ryšių komandos viršininku. „Tas pareigas su trumpa pertrauka aš ir ėjau iki karo ir per visą Pirmąjį pasaulinį karą, tik tuomet jau divizijos štabe“, – rašo K. Žukas [85, 88]. Divizijos štabo ryšių komandos viršininku K. Žukas skiriamas paskelbus mobilizaciją. Jo žinion pereina tik šeši telegrafo specialistai ir 54 atsargos kareiviai, kuriuos jis turėjo mokyti šios specialybės paslapčių – tai buvo elektrotechnikai, monteriai, buhalteriai, mokytojai, keletas kaimiečių. Taigi atlikti profesijos mokytojo funkcijas buvo sunku.

Pirmasis pasaulinis karas K. Žukui buvo asmeninių savybių, gebėjimų išbandymo, gyvenimo patirties kaupimo laikotarpis, taip pat puiki proga išvelgti etikos problemas ir jas apmąstyti. Pirmame žiauriame mūšyje atgijo vaikystėje išsiugdytas ryšys su Aukščiausiuoju: „Tavo apgynimo šaukiamės...“ – kažkaip instinktyviai pradėjau šnabždėti < ...>, – prisimena K. Žukas [8, 92]. Daug laimėtų ir pralaimėtų kautynių, paniką prieš pusę ir tarp savųjų teko išgyventi. Iš karo metu išgyventų situacijų K. Žukas išskiria tas, kurios prieštarauja

žmogaus prigimčiai, kilniai jo paskirčiai: „Žmogus-žvėris turbūt niekur taip aiškiai nepasireiškia, kaip kare“, – rašo K. Žukas. Po pirmųjų kautynių K. Žukui krito į akis svetimas jo prigimčiai reiškinys – kareivių noras plėšikauti. K. Žukas skausmingai prisimena, kaip rusų kareiviai plėšikavo Austrijos miesteliuose, kaimuose ar sodybose, pilyse ir dvareliuose, kaip įniršę daužė veidrodžius, paveikslus, laikrodžius, fortepijonus (į juos mėtydavo didžiulius akmenis), dažnai ten priteršdavo, naikino bibliotekas, senus archyvus, dokumentus. „Žmoguje dar daug yra žvėries, rusuose – aziatiškumo“, – pastebi K. Žukas [8, 97]. K. Žuko bandymai nubausti plėšikautojus nepasiekė tikslo – „vėliau priėjau prie išvados, kad vieno žmogaus nubaudimas nuo plėšikavimo nesustabdys, nes tas reiškinys pasidarė masinis ir tokia kova su juo būtų panaši į norą sustabdyti upės srovę išskėstais rankų pirštais“ [8, 96]. K. Žukas gelbėjo naikinamas kultūros vertybes, privertė plėšikautoją, siautėjusį Johano Štrauso pusseserių dvare, palikti didžiojo kompozitoriaus gaidų originalus. Be to, jis išgelbėjo porą vertingų knygų: tarp unitų metropolito grafo Šeptyckio dvaro, esančio Prilbice, bibliotekos fondų lauke suverstų knygų, nuo lietaus pavirtusių „į kažkokią skystą buizą“, rado dvi mažai apgadintas knygas. Tai buvo „Herbovnik Polski“, kurios keliolikoje puslapių eilėmis buvo aprašytas Lietuvos Vytis. Antroji knyga buvo Biblijos egzempliorius su vieno iš Radvilų giminės atstovų dedikacija Lenkijos karaliui. Pirmąją K. Žukas perdavė Lietuvos universiteto bibliotekai, antrąją, kaip Lietuvos reformatams brangią relikviją, tarpininkaujant M. Yčiui – evangelikams reformatams.

K. Žukas gerai žinojo apie padėtį visame fronte, kareivių nuotaikas ir nusiteikimą prieš caro valdžią, turėjo daug informacijos apie šnipinėjimą vokiečių naudai, caro autoriteto smukimo priežastis. K. Žukas dar nuo 1905 m. tebegyveno neapykanta caro valdžiai ir džiaugėsi, kad 1917 m. Sankt Peterburge prasidėjo revoliucija ir pagaliau žlunga carinis absoliutizmas. Išplitus revoliuciniam judėjimui, ir K. Žukas, ir kiti karininkai gerai žinojo, jog karas dar nesibaigė, kad dar reikės toliau kariauti arba garbingai kapituliuoti. Įsitraukęs į kariuomenės gyvenimą, jis dirbo kaip profesionalas, o kaip autoritetingas asmuo buvo renkamas į visuomeninius susivienijimus. Pagal Sankt Peterburge lygiagrečiai su Laikinąja vyriausybe pradėjusios veikti Darbininkų ir Kareivių tarybos „Kareivių teisių deklaraciją“ visose kuopose ir komandose turėjo būti neatidėliojant slaptu balsavimu renkami komitetai. Jų teisės buvo labai didelės. Karininko ar puskarininkio vaidmuo, palyginti su šio komiteto teisėmis, buvo labai menkas. 1917 m. kovo 25 d. K. Žukas buvo išrinktas kuopos komiteto pirmininku, o po poros dienų – divizijos komiteto pirmininku. „Naujoje rolėje man teko būti visą revoliucijos siautėjimo laiką. Gyvenime retai kam teks matyti ir pergyventi tiek daug įvykių su žmonių ir jų masių kvailystėmis ir beprotystėmis, turėti reikalų su žmonėmis-žvėrimis, kuriuose beveik nieko žmoniško jau nepasiliko. Teko man tramdyti sužvėrėjusią žmonių minią, nustojusią protauti ir ypač tuo pavojingą, kad kiekvienas jos narys, žmogus-žvėris, buvo ginkluotas ir prieš nieką neatsakingas“, – rašo K. Žukas [8, 115].

Taigi K. Žukas susidūrė su chaosu, baisaus nužmogėjimo faktais, bet, būdamas ypač stiprios dvasios, dėl vidinės ir išorinės darnos sugebėjo blaviai vertinti įvykius, išlikti orus. Tačiau savo padėtį laikė tragiška, o šios tragedijos priežastimi – negalėjimą ką nors pakeisti: per ketverius rinkimus jį „iš apačios „draugai“ perrinkdavo, o iš viršaus divizijos ir kuopos

vadai įsakydavo ir prašydavo tose pareigose pasilikti. Tai jie darė todėl, kad mūsų divizijoje per visą laiką nebuvo nė vieno kruvino eksceso“ [8, 115]. Iš paties karininko atkurtų situacijų galima daryti išvadą, jog jam būdingas blaivus požiūris į gyvenimą, ištvermė ir kantrybė, ramumas. Tokia dvasia jis auklėjo ir savo komandos telefonistus, raitelius, darė jiems stiprų teigiamą poveikį, o jie taktiškai, ramiu kalbos tonu taip pat nuramindavo įsisiautėjusius kareivius. Todėl, kuriame nors dalinyje prasidėjus bruzdėjimams, komitetų pirmininkai kreipdavosi į K. Žuką pagalbos. Ne kartą ir jo paties gyvybei grėsė pavojus [8, 116].

Daug sumanumo ir kantrybės prireikė K. Žukui krinkant tvarkai rusų kariuomenėje: komiteto posėdžiuose teko svarstyti pačius, anot jo, „kvailiausius“ klausimus, atlaikyti virėjų spaudimą, kad gegužės pirmąją jie nedirbs, o švęs, kaip visi proletarai, išrūpinti su riksmu ir keiksmais į jo kambarį įsiveržusiai kareivių miniai leidimus ta proga grįžti į namus.

Sudėtingoje revoliucinėje situacijoje, tuo pat metu kovojant su vokiečiais, K. Žukui teko nelengvas vaidmuo: jis stengėsi atlikti savo pareigą, vykdyti armijos vado įsakymą – pakelti karių kovos dvasią, kad jie visi įsisažmonintų, jog būtinas visuotinis puolimas, norint sunaikinti priešą ir baigti karą. Ypač nevaldoma situacija susidarė į Rusiją iš Šveicarijos grįžus Leninui ir paskelbus šūkį „Taika žūtbūt, tuojau, be jokių sąlygų!“ Plintant anarchijai, kareiviai žudė karininkus, juos niekino ir kankino. Pavyzdžiui, „pritvirtindavo“ prie pečių jų antpečius – įkaldavo tiek vinių, kiek tas karininkas turėjo žvaigždučių. K. Žuko atsiminimuose atskleidžia, kad toks chaosas Rusijoje ir jos kariuomenėje labai jį vargino ir turėjo didelę reikšmę pasirenkant tolesnį gyvenimo kelią: „Po mano anksčiau aprašytų šurpių mitingų buvau nusistatęs potvarkius ir aš sabotuoti. Jei man kas iš aukščiau įsakytų prikalbinėti kareivius tęsti karą, tai aš nesivaržydamas atsakyčiau: pats prikalbėk, o man jau gana“ [8, 129].

Ir tokiomis aplinkybėmis pasitaikė proga kilti karjeros laiptais. Vyriausiojo kariuomenės vado vardu K. Žukui buvo pasiūlyti du paskyrimai. Pirmas – vykti į Maskvą ir dirbti „dežuro generolu“ apygardos štabe. Funkcijos – administruoti visą milžinišką apygardos štabo aparatą. Už darbą skiriamas labai didelis atlyginimas. Antrąjį gautą raštą dėl paskyrimo buvo pasirašęs pats Kerenskis. Pasiūlymas K. Žukui atrodė dar keistesnis – tapti II lenkų legionų divizijos štabo viršininku.

Situaciją Rusijoje ir kariuomenėje K. Žukas vertino kaip pragarą ir pasiryžo iš jo išsivaduoti. Paliko divizijos komiteto pirmininko pareigas, nes kandidatu bolševikai iškelė savo patikėtinį. Prašymas visiškai atleisti iš kariuomenės nebuvo patenkintas. „Divizijos vadas jokių būdu nenorėjo sutikti mane atleisti, nes, kaip jis sakė, aš buvau visą laiką lyg perkūnsargis šėlstančioje audroje“ [8, 131]. Tada K. Žukas pasinaudoja pasiūlymu vykti į II lenkų legionų diviziją (nors ir nebuvo ukrainietis). Gavęs liudijimą, įpareigojantį visas sovietines institucijas teikti jam pagalbą, K. Žukas pradeda kelionę „iš pragaro per kitus pragarus“. Lietuvą pasiekia 1918 m. gegužės 18 d.

Taigi K. Žuko karinės karjeros pradžia – tarnyba savanoriu caro armijoje. Gabiam, skvarbios prigimties jaunuoliui likimas lėmė baigti Karo mokyklą Vilniuje, ištraukti į kariuomenės gyvenimą, dalyvauti Pirmajame pasauliniame kare, kariuomenėje atlikti vado, mokytojo, auklėtojo funkcijas. Šis jo gyvenimo laikotarpis – tai kartu ir sudėtinga gyvenimo mokykla, kurioje mokydamasis turėjo progą pažinti nužmogėjusį žmogų, globalines etikos

problemas, gyvenimą – kaip pragarą ir chaosą. Tai nesutrikdė jo vidinės harmonijos, neužslopino tikėjimo gėriu ir žmogumi, bet, priešingai, grūdino, stiprino. Tačiau esamomis aplinkybėmis jis nepasinaudojo siūlymais kilti karjeros laiptais ir užimti aukštus postus karinėse struktūrose.

Lietuvoje K. Žukui atsiskleidė naujos asmenybės raiškos galimybės. Nors 1918 m. vasario 16 d. buvo paskelbta Nepriklausomybė, dar dvejus metus vyko reali kova dėl jos įtvirtinimo. Stiprinant nepriklausomos valstybės politikos, teisės, ekonomikos pamatus didelis vaidmuo teko Lietuvos kariuomenei, kurios sumaniu, veržliu ir atkakliu karininku tapo ir K. Žukas.

Nors K. Žuko grįžimas į Tėvynę buvo gana sėkmingas, atsirado kliūčių, trukdančių apsigyventi Lietuvoje: karinė vokiečių vadovybė, K. Žukui apsisostojus Raseiniuose, nebuvo linkusi jo registruoti ir pasiūlė grįžti į Rusiją. Vokiečiai žandarai, anksčiau garsėję nepaperkamumu, per tarpininką, K. Žuko sesers bičiulį vietinį vokiečių, gavę 2 kg sviesto, išdavė jam naujutėlaitį vokišką pasą.

Visuomeninės, Lietuvos reikalams skirtos veiklos pradžia buvo padaryta įsitraukus į Raseiniuose, Edelio vaistinėje, veikiantį klubą, kurio nariai, ištikimi Lietuvos interesams žmonės, tarp jų ir K. Žukas, diskutavo politiniais ir kariniais klausimais. Diskutuodavo dėl informacijos, išspausdintos vokiečių okupacinės valdžios leidžiamame laikraštyje „Dabartis“, kituose leidiniuose, kuriuos tik buvo galima gauti. K. Žukui, pasiryžusiam tarnauti Lietuvai ir kuo greičiau įsitraukti į sudėtingą jos gyvenimą, buvo labai naudinga vieno Klaipėdos lietuvių, vokiečių kariuomenės puskarininkio, informacija – ypač apie amerikiečių karo technikos laimėjimus – tankus, jų galią. Buvo aišku, kad tai buvo žinoma vokiečiams, kuriuos šios žinios morališkai žlugdė.

Daugumai klubo narių, savo akimis mačiusių ir patiemis patyrusių rusų revoliucijos baisumus, minios siautėjimą, žudynes, aktualiausias buvo vienas dalykas – kaip išvengti chaoso Lietuvoje, kai vokiečiai bus sužlugdyti, kaip pasiruošti suirutės laikotarpiui, kad jis neužkluptų netikėtai [8, 151]. Šią idėją K. Žukas kartu su draugais greitai įkūnijo – Raseiniuose buvo išrinktas 12 narių komitetas, pasivadinęs „Raseinių respublika“. Labai svarbų vaidmenį rengiantis ekstremalioms situacijoms ir jų metu suvaidino K. Žukas: gavęs komiteto užduotį, sudarė planą tvarkai palaikyti, kad veiklos iniciatyvos neperimtų tamsusis galvas. Jis organizavo milicininkų būrį (surinko 30 milicininkų, pareigingų vyrų, ir 60 garbės milicininkų). Iš tiesų K. Žukui ir jo tarnybai ne kartą teko stabdyti, jo žodžiais tariant, kažkieno kurstomą minią, įtūžusią, draskančią viską, kas pasitaiko po ranka, siekiančią krašte chaoso, pasiruošusią žudynėms.

3. Veikla Nepriklausomybės kovų laikotarpiu

Antras reikšmingas K. Žuko ir kitų komiteto narių žingsnis buvo siekis panaikinti okupacinės valdžios potvarkį dėl gėrybių vokiečiams teikimo ir aprūpinti varguomenę maisto produktais. Šioje srityje pasiekta tikrai nemažų laimėjimų – sutrukdyta išvežti į Vokietiją šimtus centnerių sėmenų ir po atkaklių derybų už juos atgauta iš vokiečių tiek pat cukraus ir keliasdešimt tūkstančių markių.

K. Žukas su kitais komiteto nariais, pasitraukus iš pašto vokiečiui paštininkui, organizavo jo veiklą. Komiteto iniciatyva išleisti pirmieji nepriklausomoje Lietuvoje pašto ženklai „Raseinių pašta 7 kapeikos“, „Raseinių pašta 3 kapeikos“, pradėti gauti lietuviški laikraščiai.

Beje, vykstant Lietuvoje politinei kovai ne tik tarp okupantų, bet ir tarp kitų politinių jėgų, K. Žukui ir kitiems komiteto nariams teko atremti bolševikų vado Lietuvoje V. Mickevičiaus-Kapsuko pasiuntinio lietuvių studento agitacinę kalbą ir įtikinėjimus steigti proletariato ir darbininkų tarybas. Argumentuota logiškai ir paprastai: dabartinio komiteto nariai išrinkti iš tų pačių darbininkų proletarų, nes karas ir žiauri okupacija visus „suproletarino“ [8, 160].

Nuojauda ir prognozės, kad netrukus pasireišk destruktivus tamsusis gaivalas, atsiras plėšikaujančių gaujų Raseiniuose ir kitose Lietuvos vietose, greitai tapo realybe. K. Žukui prireikė daug išminties, kad mieste ir jo apylinkėse sutramdytų siautėjančius plėšikus, o jo globojami milicininkai nesuabejotų šios veiklos prasme ir neišsiskirstytų. K. Žukas turėjo pakankamai patirties, įgytos panašiomis revoliucinėmis sąlygomis Rusijoje, todėl veikė ir vadovavo ryžtingai, nebejudamas, pasitikėdamas savimi ir savo vadovaujamos grupės žmonėmis. Jo autoritetingas elgesys ir pastangos lėmė, kad gyvenimas Raseiniuose ir jo apylinkėse tekėjo ramesne vaga.

Sunkiai įsitvirtinant valstybingumui, Lietuvoje paskelbus savanorių mobilizaciją, K. Žukas gavo kvietimą užimti besikuriančios Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko padėjėjo vietą, bet išvykti sutrukdė netikėta liga – šiltinė. Tik pasveikęs buvo paskirtas į I pėstininkų pulką, kuris buvo formuojamas Marijampolėje, ryšio komandos viršininku. Menkas Lietuvos karių apavas, prasta apranga liudijo kariuomenės skurdą, tačiau K. Žukas žavėjosi savanorių sielos grožiu (jie dainuodavo tai graudžias, tai linksmesnes dzūkiškas dainas), patriotizmu, meile savo tėvynei, motyvacija ją ginti. Šiuos karių bruožus, K. Žuko nuomone, lėmė ilgametė tautos priespauda, išugdžiusi tautinį atsparumą, ir žmogaus ryšys su gamta, kuri darė įtaką jų sielai – leido būti linksmiems, optimistiškai nusiteikusiems [8, 177].

Dėl susiklosčiusių aplinkybių kovojantis su bolševikais I pėstininkų pulkas turėjo grįžti į Alytų, o Marijampolėje liko trijų kuopų batalionas, kurio vadu tapo K. Žukas. Karininkui teko sudėtingas uždavinys – greitai parengti kautynėms siunčiamus naujokus. Tam nebuvo nei reikiamų sąlygų, nei priemonių – kareivinės buvo be langų ir durų, be lovų ir čiužinių, be katilų maistui virti, be maisto sandėlių, be šviesos ir krosnių: „Tokioje keblioje padėtyje retai kam teko gyvenime būti“ [8, 180].

K. Žukas, savanoriams kurdamas materialines ir technines tarnybos sąlygas, susidūrė su pareigūnų abejingumu, o gal, kaip ilgainiui patyrė, ir sąmoningu kai kurių jų noru trukdyti stiprinti Lietuvos kariuomenę: „Spėjame, kad vietinė bolševikų organizacija tyčia drumstė santykius, kad tuo būdu palaikytų nuolatinį įtempimą ir trukdytų mums ramų organizavimosi darbą“ [8, 182].

Susidūręs su kai kurių aukštų kariuomenės pareigūnų neveiklumu, abejingumu iniciatyvoms, demagogija ir trumparegiškumu, K. Žukas dėl tėvynės ir jos kariuomenės reikalų išgyveno tokius jausmus, kokius žmogus gali išgyventi tik dėl pačių artimiausiųjų: „Nieko nepešęs, didžiai nusiminęs dardėjau atgal<...> važiuodamas galvojau, kad turbūt toki

jausmą turi Afrikos tyruose ištroškęs žmogus, pamatęs netolimą šaltinį, bet paskui įsitikinęs, kad tai buvo <...> mirażas“ [8, 185].

K. Žukas, vadovaudamas 4 000 naujokų ir turėdamas tik 37 šautuvus, nesusvyravo dėl veiklos prasmės ir tikslingumo ir drauge su savo karininkais, giminėmis ir artimaisiais sugėbėjo už surinktas lėšas įsigyti savanoriams mokyti šiek tiek daugiau ginklų.

K. Žukas puikiai atlikdavo visas vado pareigas. Be karinių užduočių, kurias vykdant itin praversdavo jo organizaciniai gebėjimai ir taktika, jis atsakingai rūpinosi kareivių buitimi, maitinimu, kurio kokybės problema (vienodas maistas, ypač prasta duona) buvo viena iš svarbiausių. Dėl to jis, naudodamasis fronto vado teisėmis ir galia, nubaudė Marijampolės ir Liudvinavo malūnininkus – areštavo, o po vieno kareivių „sukilimo“ nuvažiavęs į „Suėmimo komitetą“ sukėlė didelį skandalą ir pagrasino, kad pasitaikius panašiai situacijai patiems komiteto nariams teks juos raminti. Tik po tokių iššūkių, pareikalavusių iš karininko daug dvasinių jėgų, maistas gerokai pagerėjo [8, 188].

Atskirai pažymėtinas K. Žuko darbas su karininkais. Kaip jis pats pripažįsta, dėl to problemų būta, nes beveik visi ministerijos atsiųstieji buvo „1917 m. pakėlimo“, vadinamieji Kerensko praporščikai“, labai mažai išmanantys, kai kareivius kautynėms rengti [8, 190]. Trūkstant karininkų, pačiam K. Žukui teko iš tų pačių naujokų ne vieną „kelti“ į viršilas ir puskarininkius. Jau carinėje kariuomenėje sukaupta patirtis, išvalgumas neleido šiam karininkui apsirikti – „beveik visi jie mano pasitikėjimo neapvylė“ [8, 189].

K. Žukui teko susidurti su tokiais dalykais, kurių jis negalėjo pakęsti. Vienas iš jų – naujokų komisijos narių kyšininkavimas. Apie tai jį patį, bandydami pasinaudoti tuo pačiu metodu, informuodavo kariai arba jų artimieji, kad K. Žukas juos atleisčių iš karo tarnybos. „Čia jau maža raportą rašyti! Kitą dieną važiavau į Kauną, Ministerijos griežtai pareikalavau komisijos, kuri peržiūrėtų visą naujokų ėmimo darbą“, – rašo atsiminimuose karininkas [8, 197]. Tris savaites dirbusi komisija konstatavo, kad daugiau kaip du šimtai sveikų naujokų buvo atleisti nuo karo tarnybos prievolės dėl ligos. Visi naujokų komisijos nariai buvo teisiami, tačiau, bausmę atidėjus iki karo pabaigos, jos neatliko. Taigi K. Žukas tik iškėlė problemą.

1919 m. balandžio pabaigoje, vykstant kariniams veiksams fronte, K. Žuko statusas keičiasi – atvykęs pats ministras pirmininkas M. Šleževičius paskiria jį „fronto vadu Suvalkijoje“ ir tai greitai patvirtina raštu ministerija. K. Žukas įgyja tokį statusą, kuris suteikia dideles teises (Lietuvoje tuo metu dar buvo vadovaujamosi VII rusų karo įstatų knyga), ir juo pasinaudoja ne savo, žinoma, o kariuomenės ir tėvynės labui. Situacija kariuomenėje susiklostė tokia, kad buvo būtina derinti visų žinybų veiksmus. To K. Žukas ir pareikalavo iš visų grandžių.

Karininkų gyvenime, be karinių dalykų, buvo svarbus ir žmogiškasis veiksnys. Fronto Suvalkijoje vadas pasirūpino, kad pusę metų algų negavę karininkai ir jų šeimos, remiantis VII rusų karo įstatų knyga, gautų maitinimą, nors Valstybės kontrolės komitetas dėl to 1922 m. atsiuntė raštą apie valstybei padarytą 870 000 markių nuostolį.

K. Žukui, organizuotam, korektiškam ir sumaniam karininkui, teko spręsti ne tik karinius klausimus. Vyriausybė paskyrė jį pagrindiniu derybininku dėl demarkacijos (skiriamosios) linijos su lenkais. K. Žukas gavo tik prancūzų kalba parašytą įgaliojimą vesti derybas, be jokios instrukcijos ir žemėlapiu. Prie derybininkų grupės iš Užsienio reikalų ministerijos niekas

neprisidėjo. Suprasdamas užduoties svarbą, karininkas iš ministerijos pareikalavo trūkstantų dokumentų, tačiau pavėluotai iš Kauno atgabentame žemėlapyje pažymėta demarkacijos linija nesutapo su lenkų derybininkų pusės turimame žemėlapyje nubrėžta linija. Lietuviškame žemėlapyje demarkacijos linija rodė, kad visa Dzūkija atitenka lenkams. Pasitaręs su bendradarbiais, K. Žukas sutiko su lenkų siūlomu projektu, nes jų žemėlapis buvo patvirtintas originaliu maršalo Fošo parašu ir jame pažymėti mažesni Lenkijai atitenkantys Lietuvos žemių plotai. K. Žukas, informuodamas ministrą pirmininką M. Šleževičių apie derybų eigą ir baigtį, konstatavo, kad rengiantis šioms deryboms dalyvavo tėvynės išdavikai: „Gerokai iškeikęs, padariau tikslų pranešimą ir savo kalbą užbaigiau reikalavimu ištirti, kieno čia buvo judošiškas darbas, aiškiausias mūsų krašto išdavimas <...>. Tolimesnis mano gyvenimas kaip verdančiame katile nedavė galimybės sužinoti, kieno čia buvo „darbas“ [8, 211].

Ekonominė situacija Lietuvoje buvo tokia, kad kariuomenės aprūpinimo maistu ir kitos būtinės problemos tapo vadų reikalu. Kai kurie Lietuvos kariuomenės karininkai labai nusigyveno, o alkani kareiviai ėmė plėšikauti. Aukšto rango karinis pareigūnas, fronto vadas K. Žukas naudojosi savo statusu ir teisėmis, žinoma, ne savo naudai, nepiktnaudžiaudamas padėtimi, o gerai suprasdamas savo ir karių pareigą greičiau baigti kovas su valstybės išorės ir vidaus priešais. K. Žukas organizavo akcijas, kvietė pasikalbėti parduotuvių savininkus, turtingesnius ūkininkus, aiškino situaciją, o vėliau pareikalavo, kad turtingieji išpirktų „bonas“ (valstybės paskolą) ir taip materialiai pagelbėtų kariuomenei. Vienos akcijos metu nenorintiesiems padėti kariuomenei grasino, dalį jų net suėmė, tuo sukeldamas didžiulį nepasitenkinimą ir sumaištį vyriausybėje dėl tokių jo veiksmų pasipylus skundams. Nors akcija, atrodė, drastiška, tačiau, veikdamas ryžtingai, pulko vadas pasiekė, kad valstybės paskolos dokumentai būtų išpirkti, o kareiviams ir karininkams išmokėtas atlyginimas. K. Žukas jautė, jog kitos išeities nėra, kad jis teisus, jo žodžiais tariant, panaudodamas „ypatingą priemonę ypatingomis aplinkybėmis“.

K. Žukui teko spręsti ir krašto vidaus gyvenimo problemas, nes kitas priešas, anot jo, buvo valdžios turto „piktnaudotojai“: kyšininkai, eikvotojai. Kovai su jais panaudojo visą fronto vado galią: iš pradžių tik atsargiai išskeldamas blogus jų darbus. Bet, K. Žuko nuostabai, atleistieji iš darbo būdavo paskiriami į aukštesnes pareigas, todėl teko keisti taktiką ir, vadovaujantis sąžine, kuri neleido toleruoti neigiamų reiškinių, rasti būdų grumtis su piktadariais. Valstybės turto grobstytojus K. Žukas baudė: jie buvo areštuojami, sodinami į „daboklę“. „Buvau negailestingas, gal net kiek žiaurus, bet šito nesigėdžiu ir sąžinės graužimo nejaučiu. Ir aš pats, ir mano bendradarbiai pamatėme, kad tik tokie veiksmai radikaliai atbaidė norinčius nešvarių būdu pasipelnyti tuomet, kai Tėvynė stovėjo ant bedugnės krašto, kai buvo statomas klausimas: būsime mes, ar nebūsime“ [8, 230].

K. Žukas, garbingai atlikdamas karininko, žmogaus, Lietuvos sūnaus pareigas, prisidėjo prie Nepriklausomybės įtvirtinimo: 1919 m. pabaigoje tikrai nutilo ginklų žvangėjimas, buvo sumušti bermontininkai, iš Lietuvos išvaryti bolševikai, nustatyta demarkacijos linija su lenkais. Kaip ir kitiems Lietuvos patriotams, Žukui buvo būdingas atsidavimas ir pasiaukojimas Tėvynės reikalams, meilė ir noras atkurti savąją valstybę. K. Žukas buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą.

K. Žukas, dalyvaudamas kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės, tiek vadovaudamas milicijai, tiek eidamas fronto vado pareigas, nesuabejojo šios kovos prasme. Sustiprėjo ir intensyviau reikėsi jo kaip vadovo kompetencija: dar aktyviau, dar atsakingiau jis stengėsi atlikti ne tik kariuomenės vado, bet ir auklėtojo, žmogaus pareigas. Jis matė visą Lietuvą, žinojo, kieno rankose jos likimas. Fronto vado statusas jam leido tapti ir visuomenės auklėtoju. Esamomis aplinkybėmis, grumdamasis su kyšininkavimu, chaosu, nesąžiningumu, neteisybe ir kitaip besireiškiančio tamsiojo gaivalo formomis, pasirinkdavo atitinkamas, nors, kai kurių nuomone, ir drastiškas priemones. Tik tokie žmonės kaip K. Žukas galėjo laimėti kovą dėl Nepriklausomybės.

Išvados

1. K. Žuko asmenybę formavo šie veiksniai: palanki psichologinė šeimos aplinka, teigiamas tėvų požiūris į kultūrą, švietimą, mokslą, pilietišką ir katalikišką namų dvasia, caro valdžios vykdoma krašto asimiliacijos ir priespaudos politika. Tokiomis aplinkybėmis vaikystėje išryškėjo ypatingas šviesos, mokslo, teisingumo poreikis, taip pat tokios charakterio savybės kaip valingumas, socialumas, veržlumas, atkaklumas, nuoseklumas siekiant tikslo, pasitikėjimas savo jėgomis, atvirumas pasauliui.

2. Likimas lėmė, kad okupacijos metais K. Žukui savo gyvenimą teko susieti su kariuomene. Jis gana sėkmingai kilo karininko karjeros laiptais. Pirmasis pasaulinis karas, Rusijoje kylanti sumaištis ir revoliucija leido pažinti ne tik žmonišką, bet ir nužmogėjusį žmogų, suvokti globalines etikos problemas, jų ištakas. Gyvenimo chaosas, karo beprasmybė stiprino tikėjimą gėriu ir prasminga žmogaus veikla. Vadovaudamas kariams, K. Žukas įgijo neįkainojamos patirties, išsiugdė strateginį mąstymą ir valdymo įgūdžius, kurių ypač prireikė grįžus į Lietuvą.

3. K. Žukas – aktyvus kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimo dalyvis. Šiose kovose labai sėkmingai pritaikęs Pirmajame pasauliniame kare įgytą patirtį, atskleidęs dideles asmenines galimybes, ryžtingai kovojęs dėl Tėvynės laivės, K. Žukas subrendo ne tik kaip kariuomenės vadas, mokytojas, auklėtojas, karių globėjas, bet ir kaip integralaus mąstymo strategas, sugebėjęs savo krašto žmonėms padėti suvokti atsakomybę ir pareigas kariuomenei, Tėvynei, teisingumui.

Literatūra

1. Janulaitienė N. (2003). *Karinės pedagogikos įvadas*. Vilnius.
2. Grigas R. (2001). *Tauta ir tautiškumas nūdienos pasaulyje (sociologinė interpretacija)*. – Filosofija, sociologija, Nr.1, p. 53–61.
3. Mockus K. (2004). *Fizinis lavinimas – karinio ugdymo elementas*. – Tiltai, Priedas Nr. 23, p. 115–122.
4. Šalkauskis S. (1991). *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. – Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, p. 156–170.
5. Tijūnėlienė O. (1999). *Vyskupas M. Valančius apie katalikų persekiojimą ir švietimą*. – Acta paedagogica Vilnensia, T. 6, p. 67–73.
6. Valančius M. (1929). *Katalikus persekiojant*. Kaunas: Žinija.
7. Žukas K. (1959). *Žvilgsnis į praeitį*. Chicago: Terra.
8. *Lietuvių enciklopedija* (apie K. Žuką) (1966). T. 35. Boston: LEL, p. 421.
9. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 29, p. 252–282; Nr. 30, p. 417–452; Nr. 31, p. 59–84; Nr. 32, p. 250–280; Nr. 33, p. 440–464.

**Konstantinas Žukas: vom Telegraphenbeamten bis zum Oberbefehlshaber der litauischen Armee,
bis zum Landesschutzminister**

Professorin, Dr. habil O. Tījūnėliė
Universität Klaipėda

Zusammenfassung

In diesem Artikel schreibt man über die Kindheit, über das Teenageralter, über die Jugend des berühmten Oberbefehlshabers der Armee Litauen Konstantinas Žukas.

Das Forschungsobjekt sind die Persönlichkeit von K. Žukas formenden Faktoren und der Persönlichkeitsausdruck bis 1920.

Das Forschungsziel ist die Interpretation der die Persönlichkeit von K. Žukas formenden Faktoren und ihres Ausdrucks im Kontext der historischen Verhältnisse des Zeitalters.

Die Methoden sind historisch beschreibende-, ursachliche-, abstrahierende-, systematische- und Synthesemethoden.

1. Die Persönlichkeitsformung von K. Žukas entschieden diese Faktoren: eine günstige psychologische Atmosphäre in der Familie, die positive Einstellung der Eltern zur Kultur, zum Licht, zur Wissenschaft, ein bürgerlicher und katholischer Geist zu Hause und die Politik der Assimilation und der Unterdrückung, die Zarenmacht im Lande ausgeführt hatte. Bei solchen Verhältnissen entstand ein besonderer Bedarf nach Licht, Wissenschaft, Gerechtigkeit, da kamen solche sittlichen Charakterzüge wie Willensstärke, Sozialethik, Ungestüm, Hartnäckigkeit, ein folgerichtiges Zielstreben, Selbstvertrauen, Offenheit zur Welt zum Ausdruck.

2. In den Okkupationsjahren entschied das Schicksal, dass K. Žukas sein ganzes Leben mit der Laufbahn des Offiziers verbunden hatte und er stieg die Laufbahntreppe immer höher. Diese Pflichten gaben ihm die Möglichkeit nicht nur den humanen, sondern auch den unmenschlichen Menschen zu kennen, die Probleme der globalen Ethik und ihren Ursprung zu begreifen. Das Lebenschaos, der Kriegsunsinn verstärkten den Glauben an das Gute und an die sinnvolle Tätigkeit des Menschen. Die Leitung der Soldaten gab ihm die Kompetenz des strategischen Denkens und der Verwaltung, was er nach der Rückkehr in Litauen brauchte.

3. K. Žukas ist ein aktiver Teilnehmer der Kämpfer für die Unabhängigkeit Litauen. In diesen Kämpfen realisierte er erfolgreich seine Erfahrung im ersten Weltkrieg, er deckte seine grossen persönlichen Möglichkeiten auf, er kämpfte entschlossen für die Freiheit der Heimat. K. Žukas ist nicht nur Armeeführer, Lehrer, Erzieher, vielseitiger Vormund, sondern auch ein Stratege des integrierten Denkens, der imstande war den Landsleuten zu helfen, die Verantwortung und die Funktionen der Armee dem Vaterland und der Gerechtigkeit zu verstehen.

PLK. LTN. VACLOVO BIRŽIŠKOS IR PLK. KONSTANTINO ŽUKO KARO PEDAGOGIKA BENDROSIOS PEDAGOGIKOS KONTEKSTE

Doc. dr. Nijolė Janulaitienė

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje supažindinama su karo pedagogikos ištakomis Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimosi pradžioje. Aptariamos karių ugdymo Lietuvos kariuomenėje XX a. II dešimtmetyje aktualijos, atskleidžiamas plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko indėlis į karybą. Analizuojamas autorių požiūris į jauną Lietuvos kariuomenę, jos rengimo psichologinius ir pedagoginius pagrindus, karo pedagogikos ir bendrosios pedagogikos bei kitų mokslų sąsajas.

Įvadas

1918 m. lapkričio 23 d., atkūrus Lietuvos kariuomenę, fronte labai trūko karininkų. Todėl 1919 m. sausio 25 d. Kaune buvo įkurta Karo mokykla, o 1921 m. balandžio 13 d. įsteigti Aukštieji karininkų kursai, kurie vėliau išaugo į Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą. Šios mokyklos telkė labiausiai patyrusius karininkus ir civilius dėstytojus, kurie ėmėsi kurti Lietuvos karybos mokslų sistemą.

Pirmųjų tarpukario Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės metų spaudos apžvalga rodo, kad karinio ugdymo idėjas karininkai ir puskarininkiai gana aktyviai plėtojo ir skelbė žurnaluose „Karys“, „Kardas“, „Trimitas“, „Karo archyvas“, „Mūsų žinynas“, „Mokykla ir gyvenimas“, tačiau originalių pedagogikos studijų ar vadovėlių nebuvo parengta. Tarpukario Lietuvoje karių ugdymo mokslo plėtra buvo glaudžiai susijusi su Vakarų Europos ir pasaulio pedagogikos mokslo plėtra. Lietuvos karo pedagogika formavosi veikiami Skandinavijos, Anglijos, Vokietijos, Šveicarijos ir Rusijos (per kurią į Lietuvą dažniausiai atkeliavo naujos karinio ugdymo mokslo idėjos, nes daug karininkų buvo baigę carinės Rusijos mokyklas, gerai kalbėjo ir rašė rusiškai).

Iš istorinės retrospektyvos žvelgiant į Lietuvos karių ugdymo mokslo ištakas pastebima, kad Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimosi pradžioje ryškiai išsiskiria plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko karo pedagogikos darbai.

Šiandien sklaidydami karo istorijos puslapius ir analizuodami tarpukario karininkų pedagogų palikimą, galime drąsiai teigti, kad plk. lt. V. Vaclovas Biržiška ir plk. Konstantinas Žukas yra karo pedagogikos pradininkai Lietuvoje. Šie autoriai XX a. I pusės užsienio ir lietuvių pedagogų idėjas, žinias apie psichologijos mokslo įtaką pedagogikai, mokyklos ir gyvenimo ryšį, suaugusiųjų pedagogikos, pilietinio ir tautinio ugdymo, atitinkančio krašto tradicijas, kultūrinius, ekonominius ir socialinius poreikius, dėsnius kūrybiškai panaudojo paskaitose ir savo karo pedagogikos darbuose – V. Biržiškos studijoje „Karo pedagogijos bruožai“ (1922 m.), K. Žuko vadovėlyje „Kariškosios pedagogikos bruožai“ (1926 m.). Jie pirmieji tarpukario Lietuvoje moksliai pagrindė karo pedagogikos dalyką.

Plačiau susipažinkime su karo pedagogikos idėjomis, kurios keliamos ir analizuojamos jų darbuose.

Tyrimo **objektas** – plk. lt. V. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko pedagoginis palikimas ir karo pedagogika Nepriklausomoje Lietuvoje XX a. pradžioje.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti karo pedagogikos teorinę sampratą ir specifiką bendrosios pedagogikos kontekste.

Tyrimo **uždaviniai**:

- supažindinti su Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės rengimo tikslais ir uždaviniais XX a. pradžioje, išanalizuotais V. Biržiškos ir K. Žuko pedagogikos darbuose;
- išskirti karo pedagogikos tikslus, uždavinius, principus ir metodus;
- aptarti karo pedagogikos ir bendrosios pedagogikos bei kitų mokslų sąsajas.

Tyrimo **metodai**: mokslinės literatūros šaltinių analizė, lyginamoji analizė, sistemini-
mas, interpretavimas.

1. Lietuvos kariuomenės rengimo tikslai ir uždaviniai XX a. pradžioje

Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvos Respublikos karininkai pedagogikos žinias įgydavo praktiškai – fronte ir rengdami jaunuomenę karo tarnybai. Todėl kpt. V. Biržiška rašė, kad „negalima įsivaizduoti paprasto mokytojo, kuris nebūtų specialiai tam darbui rengiamas, kuris nebūtų mokomas, kaip reikia mokinti. Tuo tarpu didžiulės kariuomenės karininkai, jos mokytojai, dažnai yra palikti likimo valiai. Neabejotina, kad gavę bent kiek teorinių žinių, jie kur kas greičiau ir lengviau galėtų tapti gerais kariuomenės pedagogais“ [4, Nr. 1, 75]. Autoriaus nuomone, karininkų „teorinis pasirengimas gali suvaidinti sprendžiamą rolę jaunoje kariuomenės organizacijoje“ [4, Nr. 1, 45–46]. Jis primygtinai teigė, kad karininkams būtinas specialus karinis išsilavinimas, reikia, kad jie susipažintų su karybos mokslais, įgytų vadybos įgūdžių ir pedagogo kompetenciją. Autorius itin palankiai vertino Karo mokyklos ir Aukštųjų karininkų kursų darbą rengiant karininkus.

K. Žukas pritarė V. Biržiškos nuomonei dėl karininkų rengimo svarbos teigdamas, kad kiekvienas karininkas turi būti tinkamai parengtas pedagogo darbui. Jo nuomone, šį rengimą sudaro geros pagrindinės kareivių mokymo ir auklėjimo metodikos žinios ir mokėjimas tas žinias taikyti praktiškai. Pirmiausia kiekvienas karininkas pedagogas turi sugebėti atsakyti į klausimus: kas yra karas, ar reikia kariauti ir kaip kariauti? Karo vadams reikia

skatinti kareivius kovoti taip, „kad kiekvienas pralieto kraujo lašas atneštų tėvynei naudos“ [21, Nr. 29, 254].

V. Biržiška, analizuodamas kareivių rengimo sistemą, teigė, kad kareiviams teorija mažiau reikalinga kaip karininkams. Anot jo, pagrindinis karinio ugdymo tikslas turi būti praktinis – parengti kareivį kautynėms. Kautynės – tai egzaminas visiems kautynių dalyviams: ne tik kareiviams, bet ir instruktoriams, ir visiems viršininkams.

Anot autoriaus, karių pasitikėjimą viršininkais daugiausia lemia kariuomenės vadų profesinis ir bendrasis intelektualinis išsilavinimas, taip pat jų išsiauklėjimas. Pagrindai tam klojami Karo mokykloje ir Aukštuosiuose karininkų kursuose. Deja, dar ne visi karininkai rūpinasi savo kvalifikacijos plėtra, nedaug jų skaito profesinę ir grožinę literatūrą. Todėl autorius pažymi, kad „vadų išsiauklėjimo klausimas <...> darosi pamatiniu karo pedagogijos reikalavimu, iš kurio išeina ir kiti reikalavimai“ [4, Nr.1, 53].

V. Biržiškos nuomone, kariuomenė – tai „didžiulė mokykla, kur daugybė žmonių mokoma įvairios rūšies karinių žinių“. Karo mokykla nuo bendrojo lavinimo mokyklos „skiriasi savo tikslu – ten mokoma, kad išmokinus gyventi, čia, kariuomenėje, – kad reikalui atėjus mirti“ [4, Nr.1, 44].

Šiandien kariuomenėje šis tikslas pakito. Susiklosčius labai nepalankioms aplinkybėms, pirmiausia kariai mokomi išgyventi. Tačiau jei nėra pasirinkimo – garbingai sutikti mirtį.

Anot V. Biržiškos, Lietuvos visuomenė turi savo valstybės kariuomenę pasitikėti, nevengti karo tarnybos ir nelyginti su carinės Rusijos kariuomene, vertusia žmones jaustis svetimus savame krašte. Kadangi lietuviai nuo amžių nekeitė okupantų, todėl visokiais būdais stengėsi išsisukti nuo karo tarnybos.

Aiški autoriaus pilietinė pozicija – Lietuvos kariuomenė turi būti rengiama atsižvelgiant į du pagrindinius karo pedagogikos uždavinius: rengti karius, kurie galėtų savo kraštą nuo priešų apginti, auklėti juos sąmoningais piliečiais, kad, grįžę į namus, jie aktyviai dirbtų savo tautai, valstybei ir rodytų asmeninį pavyzdį Lietuvos žmonėms kuriant geresnį gyvenimą.

„Karo pedagogijos bruožuose“ V. Biržiška nuolat pabrėžia, kad auklėjant karininkus ir kareivius svarbiausia – *ugdyti pilietiškumą*. „Pilietiškumas – prisirišimo prie savo krašto skiepijimas, pasitikėjimas savo pajėgomis, savim, savo tauta, kad ji galėtų išgyventi nepriklausoma, išsiauklėjimas tų privalumų, kurių neseniai, tik mūsų Nepriklausomybei susikūrus, kariai neatneša kariuomenėn iš pirmesnio savo gyvenimo“ [4, Nr.1, 52]. Šiandien pilietinio ugdymo ir Tėvynės gynimo idėja taip pat dažnai keliami Lietuvos kariuomenės veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose ir Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme.

K. Žukas atkreipė dėmesį į tai, kad tarpukario Lietuvos „jaunimas ateina į kariuomenę visai neparuoštas kūno, proto, technikos ir moralės atžvilgiu“ [21, Nr. 29, 252]. Kadangi mokyklose nevyksta iki šaukiamojo amžiaus jaunuolių karinis rengimas, vaikinai dažnai nenori atlikti savo svarbiausios pilietinės pareigos – tarnauti kariuomenėje. Autoriaus nuomone, jei „didelė piliečių dauguma <...> pilietines pareigas atlieka tiek, kiek to baudžiamieji statutai reikalauja“, tai byloja apie valstybės piliečių patriotinių jausmų silpnėjimą [21, Nr. 29, 252]. Todėl Lietuvos karininkams iškyla tikrai sunkus uždavinys – lavinti jaunuolius ne tik fiziškai ir intelektualiai, juos mokyti kariauti, bet ir ugdyti jų patriotinius jausmus, nuo kurių

priklauso kario kovos dvasia. „Tėvynės meilė, arba patriotizmas, yra labai sudėtingas jausmas, nes susideda iš daugelio įvairios rūšies jausmų: gimtojo krašto meilė, savo tautiečių, su kuriais žmogų suriša bendra kalba, įstatymai, papročiai, būdas, istorinė praeitis, bendros idėjos, viltys, meilė ir t. t.“ [21, Nr. 29, 280]. Kadangi tik stipri Tėvynės meilė gali nuslopinti egoistinius jausmus ir skatinti žmogų pasiaukoti, svarbiausias kariuomenės ugdymo uždavinys – altruistinių jausmų – draugiškumo ir patriotiškumo – plėtra ir stiprinimas.

V. Biržiška gerai suvokė ir labai atsakingai vertino kariuomenės misiją taikos metu. Jis teigė, kad tik tinkamas karių auklėjimas gali pateisinti kariuomenės reikalingumą taikos metu. Anot jo, kariuomenė taikos metu gali tapti puikia pilietiškumo mokykla. Todėl visuomenė, išlaikanti savo kariuomenę, gali ir turi reikalauti, kad karo tarnyba auklėtų jaunuolius sąmoningais piliečiais, plėtotų ir stiprintų jų pilietines nuostatas.

Kad pilietiniai jausmai subręstų, labai svarbu ugdyti kareivių ir karininkų vienybės jausmą, kurį V. Biržiška pavadino „*vidiniu kariuomenės vienumu*“ [4, Nr. 1, 54]. Vienybę garantuoja pasitikėjimas karininkais, t. y. moralinis autoritetas, kuris juos iškelia pavaldinių akyse. Iš tikrųjų, karininkas neturi privataus gyvenimo: tarnyboje, gatvėje, svečiuose jį nuolat seka atidus žmonių žvilgsnis. „Jis privalo laikytis mandagiai su visais, ypač su vyresniais amžiumi, su moterimis, valdžios atstovais – žodžiu, su tais, kurie dėl lyties, visuomeninės padėties ir tarnybos turi į tai pilną teisę. Santykiuose su visais kitais piliečiais jis turi rodyti didelį mandagumą ir nuolankumą, tačiau tai neturi jo kariškai garbei kenkti“ [21, Nr. 30, 444].

Anot K. Žuko, per amžius civilizuotose valstybėse susiformavo vadinamosios „kariavimo taisyklės“, t. y. tarptautinė teisė (Ženevos konvencija ir kt.), todėl „kario elgesys su priešu kautynėms pasibaigus taip pat turi būti garbingas, be noro padaryti priešui nereikalingų kentėjimų. Vagystė, plėšimai, žmogžudystė užimtoje šalyje yra draudžiami“ [21, Nr. 33, 445].

V. Biržiška pabrėžė, kad bene svarbiausia Lietuvos kariuomenėje – *ugdyti ir stiprinti karininkų ir kareivių nepriklausomybės jausmą*. Pažymėtina, kad didelių valstybių kariuomenėse tai nėra akcentuojama, nes ten patriotinė nuostata tarsi išstipsta piliečių kraujyje. Nedidelių valstybių žmonės neretai jaučiasi nevisaverčiai, todėl su šiuo jausmu būtina kovoti stiprinant pagarbą įstatymams, patriotinę nuostatą ir pasididžiavimą savo valstybe, jos žmonėmis. Anot autoriaus, „Lietuvos savita kultūra, jos ekonominės, dar neišnaudotos pajėgos yra šio krašto Nepriklausomybės pagrindas“ [4, Nr. 1, 53].

Aptardamas karininko *vado* uždavinius ir problemas, K. Žukas vienas pirmųjų tarpukario Lietuvoje pateikė teorinę karinio vadovavimo sampratą: „Priemonės, kurios priverčia kareivius pareigas gerai vykdyti, veikimas į jų protą, jausmus ir valią siekiant drausmingumo, yra vadovavimas“ [21, Nr. 31, 71]. Anot jo, vadovavimas – tai taikių santykių kolektyve palaikymas, patarimai ir konkretūs nurodymai pavaldiniams.

Propaguodamas vadovavimą, grindžiamą humanizmu, K. Žukas teigė, kad viršininkas turi būti karių draugas ir patarėjas. Vadas turi mokėti ne priversti pavaldinius vykdyti nurodymus ar įsakymus, bet nukreipti, patarti, ne priekaištauti, bet priminti. Tačiau tokia elgsena negali peržengti vado ir pavaldinio santykių ribų. „Nereikia užmiršti, kad per daug didelis minkštumas mažina kareivių sąmonėje baimės ir pagarbos jausmą, kurį pavaldinys visuomet

turi prieš viršininką jausti“ [21, Nr. 31, 71]. Todėl tiek viršininkai, tiek pavaldiniai turi jausti ribą, kur baigiasi draugiškumas ir prasideda tarnybos reikalai. Anot K. Žuko, šią ribą nubrėžia ir padeda išlaikyti karininko ir pavaldinio išprusimas, inteligencija, vidinė kultūra.

Anot K. Žuko, viršininkų reiklus, bet *humaniškas elgesys* stiprina kareivių pasitikėjimą savo vadais. Be pasitikėjimo net ir itin gabiems vadams nepasiseks sutelkti kariuomenės žūtbūotinei kovai ir pergalei.

V. Biržiška ir K. Žukas manė, kad kiekvienas vadas turi rūpintis pavaldinių sveikata, gerove, o prireikus – tapti jų *patarėju*. Tačiau ne visi karininkai gali kariams patarti. Ne-kompetentingi patarimai žemina viršininką pavaldinių akyse.

V. Biržiška buvo įsitikinęs, kad kiekvienas viršininkas turi tapti *auklėtoju* [4, Nr. 1, 50]. Tinkamas viršininkų elgesys stiprina kareivių pasitikėjimą. Tada jie kyla į kovą, ryžtasi drąsiai grumtis ir gali atlikti žygius, reikalaujančius dvasios tvirtybės ir pasiaukojimo. Kareiviai kur kas mažiau jaudinasi ir bijo, kai žino, kad užnugaryje, štabe, karininkai atsakingai planuoja kautynes ir rūpinasi jų likimu.

Pasak V. Biržiškos ir K. Žuko, aukšti doroviniai reikalavimai karininkams keliami dėl to, kad būtent jie padeda parengti jaunuolius atlikti svarbiausiąją pilietinę pareigą – ginti savo kraštą. Žinoma, šis reikalavimas nėra lengvai įvykdomas.

2. Bendroji pedagogika – karo pedagogikos pagrindas

1922 m. kpt. V. Biržiška, parengęs studiją „Karo pedagogijos bruožai“, pirmasis Lietuvoje karo pedagogikos mokslą pateikė kaip savarankišką karinio ugdymo discipliną, apibrėžė jo objektą, specialius mokymo ir auklėjimo metodus. 1926 m. ats. plk. K. Žukas, parašęs karo pedagogikos vadovėlį „Kariškosios pedagogikos bruožai“, patikslino karinio ugdymo tikslus ir uždavinius, 1922 m. V. Biržiškos išnagrinėtus, ir į karinio ugdymo mokslą integravo psichologijos, auklėjimo mokslo, karinės etikos idėjas.

Toliau pabandysime plačiau aptarti karo ir bendrosios pedagogikos sąsajas.

Kpt. V. Biržiška, rengdamas karinio ugdymo kursą, nekėlė tikslo parengti karo pedagogikos vadovėlį; jo siekiai buvo kuklesni – „paliesti atskirus karių mokymo ir auklėjimo klausimus, turint dėmesį ne tiek tuos klausimus išrišti, kiek apskritai suinteresuoti karo visuomenę pedagogikos klausimais ir parengti medžiagos karo pedagogijos mokslui“ [4, Nr. 1, 48]. Jis šiame darbe užsimojo aptarti karininkų ir kareivių auklėjimo ir kai kuriuos kariuomenės organizavimo klausimus [4, Nr. 1,48].

Ats. plk. K. Žukas pirmasis tarpukario Lietuvoje parengė karo pedagogikos vadovėlį. Vadovėlio įžangoje jis suformulavo karo tarnybos uždavinius ir svarbiausius karinio rengimo tikslus: „išmokti gerai kariauti ir pasiryžti savo gyvastį padėti į tėvynės aukurą“ [21, Nr. 29, 253].

Anot V. Biržiškos, karo pedagogikos mokslų sistema apima karinio ugdymo tikslus, principus, formas, metodus, būdus ir priemones. Rengdamas karo pedagogikos kursą ir naudodamasis lyginimo metodu, V. Biržiška būtent bendrosios pedagogikos mokslo principus, metodus ir darbo būdus bandė į ją integruoti. Autorius pabrėžia, kad toks žingsnis – būtinas, kadangi

mokymas ir auklėjimas kariuomenėje yra bendrosios pedagogikos dalis [4, Nr. 1, 44].

V. Biržiška iškėlė prielaidą, kuri ir šiandien karo pedagogikos moksle yra viena svarbiausių, kad karių veiklos specifika suponavo naują pedagogikos mokslo sritį – karo pedagogiką. Gerai išmanydamas karių ugdymo praktiką, jis pateikė tokį karo pedagogikos **apibrėžimą**: „Mokslas, kuris nurodo kelius geresniam visais atžvilgiais kario kautynėms prirėngimui, kad jisai tiktų karui, ir bus karo pedagogija“ [4, Nr. 1, 49]. V. Biržiška specialiai parinko sąvoką „pedagogija“, kurią tarpukario pedagogai vartojo ugdymo praktikai apibūdinti (ugdymo teorijos mokslą įvardijo terminu „pedagogika“), nes, anot jo, pagrindinis mokymo kariuomenėje **tikslas** yra praktinis – parengti karį kautynėms.

Plk. K. Žuko sukurtas karo pedagogikos apibrėžimas, pateiktas vadovėlyje „Kariškosios pedagogikos bruožai“, yra išsamesnis už V. Biržiškos. „Mokslas, kuris nustato fizinio, protinio, technikos ir moralinio karių lavinimo uždavinius, vadinasi karinė pedagogika“ [21, Nr. 29, 253]. Jis taip pat, kaip ir jo pirmtakas, manė, kad kariuomenė tik papildomai auklėja šeimos ir mokyklos auklėtą žmogų, nes pagrindinis kariuomenės ugdymo tikslas – parengti karį mūšiu.

K. Žukas aiškino, kad karo pedagogika reikalinga rengiant kariuomenę taikos metu, „bet jos rezultatai pasireiškia <...> kautynėse“ [21, Nr. 29, 253]. Jo pateiktoje karo pedagogikos sampratoje išskiriama karių lavinimo funkcija, nes tik daug kartų kartojant užduotis galima įgyti reikiamų įgūdžių ir karius tinkamai parengti būsimoms kovoms. Vadovėlyje keliama ir visapusio (autorius vartoja terminą „pilnutinis“) asmenybės ugdymo idėja (XX a. pradžioje šią idėją gvildeno įvairių kryptių Vakarų Europos, Rusijos ir Lietuvos pedagogai), psichologinės sąveikos, integracijos į karo pedagogikos teoriją svarba.

Reikia pažymėti, kad V. Biržiškos ir K. Žuko karinio ugdymo tikslai, kelti prieš šimtą metų, dar nepasenę ir gali būti aktualūs šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje, žengiančioje NATO karių gretose. Jie suprantami taip pat – karius reikia rengti karui.

K. Žuko vadovėlio „Kariškosios pedagogikos bruožai“ pradžioje pateikiamas jo planas: karinė psichologija; karinis auklėjimas (karinė etika ir karinio auklėjimo metodika); karinis mokymas; karininkas – auklėtojas, mokytojas, vadas. Remdamasis šiuo planu, autorius pateikė mokslinę karinio ugdymo mokslo analizę. K. Žukas karo pedagogiką, vieną iš karo mokslo šakų, suvokė kaip mokslą ir meną. Jo nuomone, nuo asmeninių kiekvieno karininko savybių, nuo jo mokėjimo karybos žinias ir įgūdžius kūrybiškai panaudoti praktikoje priklauso, kaip veiksmingai šis mokslas bus pritaikytas gyvenime. Individuali karo vado pedagoginė kūryba taip pat yra menas.

Pagrindinį karinio ugdymo tikslą – parengti karį kautynėms, anot V. Biržiškos, galima pasiekti išsprendus du karo pedagogikos **uždavinius**:

1. parengti kariuomenę krašto gynybai,
2. išauklėti karį sąmoningu piliečiu, t. y. „padėti kareiviui sutvirtinti būdą ir išauklėti sielą“ [4, Nr. 1, 50].

V. Biržiškos karinio auklėjimo sistemos pagrindas – dorovinis auklėjimas. Ji artima I. Kanto charakterio formavimo sistemai, į kurią pirmasis Lietuvoje atkreipė dėmesį V. Lazersonas [12], atskleidždamas dorovinio asmenybės ugdymo filosofinius aspektus (I. Kanto sistemoje keliama socialinio, moralinio bei estetinio auklėjimo ir mokymo vienovės idėja, kurią jis suvokė

kaip visapusio – vadinamojo „pilnutinio“ – ugdymo idėją). Biržiška, pateikdamas karinio ugdymo uždavinius, taip pat pabrėžia tokio ugdymo ir sąmoningo auklėjimo svarbą. Tuo metu Europos pedagogikoje visapusio ugdymo idėją propagavo G. Kerštenšteineris, vienas žymiausių „Naujojo auklėjimo“ krypties atstovų, o Lietuvoje – G. Petkevičaitė-Bitė, P. Višinskis ir Vydūnas, vėliau – J. Laužikas, S. Šalkauskis.

K. Žukas tvirtai tikėjo, kad tik dorai gyvenančioje visuomenėje galima išugdyti gerus, kultūringus žmones. Todėl išskirtinį dėmesį jis skyrė „kariškai etikai, arba mokslui apie karių prievoles, ir kariško auklėjimo metodikai, arba mokslui apie auklėjimo priemones ir jų taikymo metodus“ [21, Nr. 30, 429]. Jis teigė, kad kiekvienas karys – tai žmogus ir pilietis, todėl privalo vadovautis tais pačiais moralės dėsniais kaip ir visi dorovingi žmonės, pavyzdingi piliečiai. Skatindamas kariuomenėje puoselėti sąžiningumą, moralumą, pagarbą žmogui, K. Žukas apibūdino tai kaip demokratinės visuomenės vidinio balso, arba moralios sąmonės, ugdymą. Gilindamasis į karininkijos moralės problemas, jis išskyrė keturias moralumo pakopas:

- prievolė sau – asmens moralumas;
- prievolė valdiškam ir svetimam turtui;
- prievolė Tėvynei – patriotizmas;
- prievolė Dievui – religinis moralumas [21, Nr. 30, 434].

K. Žukas labiau už pirmtaką gilinosi į moralės ugdymo apraiškas, todėl priėjo išvadą, kad aukščiausioji moralumo pakopa yra religija. Tikėjimą autorius siejo su kilnumo, dėkingumo, teisingumo puoselėjimu, Aukščiausiosios Tobulybės siekiu. Anot jo, „religija visuomenėje turi tapti tvirtais moralumo pamatais“ [21, Nr. 29, 282]. Tikėjimas žadina karių narsą ir slopina mirties baimę. Sunkiose kovose beveik visi kariai šaukiasi Dievo pagalbos. Anot autoriaus, religija kariuomenėje – tai atsvara mirties baimei ir amžina kario viltis: „Dievas – mūsų gelbėtojas ir tvirtybė.“

K. Žukas pabrėžė, kad ugdant karių religinius įsitikinimus negalima izeisti tikinčiojo jausmų nei žodžiais, nei poelgiais. Be to, būtų gerai, kad kiekvienas pulkas turėtų savo kapelioną ir bažnyčią, kurią šventadieniais ir kitomis iškilmingomis progomis kareiviai lankytų. Labai svarbu, kad bažnyčioje lankytųsi kuo daugiau karininkų. Didelį išpūdį kariams palieka lauko mišios, kuriomis pradedami žygiai. K. Žuko nuomone, per kautynes reikėtų rasti laiko padėkoti Dievui už svarbius laimėjimus. Kapeliono pasirodymas apkasuose, jo palaiminimas ir kryžius gali turėti stebuklingos galios, stipriai paveikti karių kovos dvasią, netgi lemti kautynių baigtį.

Šiandien Lietuvos kariuomenėje tarnauja nemažai kapelionų. Individualiai kalbėdamiesi su kariais, teikdami jiems patarimus gyvenimo, tarnybos ar tikėjimo klausimais, pagelbėdami įveikti problemas, kylančias bendraujant su tarnybos draugais, žalingus įpročius, rasti gyvenimo prasmę, jie padeda vadams auklėti karius doroviškai ir pilietiškai.

Kas yra kariuomenės **ugdytojai ir ugdomieji?**

Anot V. Biržiškos, kiekvienas viršininkas yra ugdytojas. Jo tikslas – „duoti gyvą tinkamo elgesio pavyzdį“, kad grįžęs kareivis, atlikęs karo tarnybą, taptų „geru visuomenės piliečiu, naudingu šeimai ir – visai Respublikai“ [4, Nr. 1, 50].

V. Biržiška pritarė nuomonei, kad kiekvienas karo pedagogas privalo nuolat rūpintis išorinėmis, t. y. akivaizdžiai matomomis, auklėjimo priemonėmis (pvz., asmeniniu pavyzdžiu), tačiau mažesnę reikšmę teikė asmenybės brandai. Asmeninis pavyzdys yra priemonė parodyti savo pavaldiniams intelektines ir dorovines savybes ir taip nusipelnyti jų pagarbą ar netgi juos nustebinti. Geras pavyzdys leidžia viršininkui greičiau pavaldinius įtikinti, juos moraliai valdyti.

K. Žuką labiau domino karininko asmeninių savybių įtaka pavaldiniams. Jo nuomone, eiliniams kariams labai svarbu, kad viršininkai būtų teisingi. „Kadangi kariuomenė turi ypatingą paskyrimą – paskyrimą kariauti, tai <...> reikalingumas vienos ar kitos valios uždeda viršininkams prievolę kuo didžiausio teisingumo savo pavaldiniams“ [21, Nr. 30, 441]. Iš šios svarbios pareigos kyla kitos pareigos, reikalaujančios teisingai taikyti įstatymus visiems pavaldiniams, pastebėti kiekvieną sąžiningą arba nesąžiningą poelgį, už tai karių pagirti ar peikti, mokėti paskirstyti individualias užduotis pagal kiekvieno gebėjimus, gerbti pavaldinius, jų nežeminti, rūpintis sveikata, protiniu ir moraliniu pavaldinių tobulėjimu, mylėti žmones, drįsti prisiimti atsakomybę už karinio vieneto elgesio ar veiksmų padarinius ir kt. Kad pavaldiniai galėtų pasitikėti savo viršininku kaip tėvu, „jo širdis turi degti tėviška meile“. Ar galime vadinti geru viršininku tą, „kuris nemyli žmonių, kuriems be jokio sąžinės priekaištų įsakys eiti mirties link?“ [21, Nr. 30, 443].

Šiuose K. Žuko apmąstymuose atgarsį rado žymaus šveicarų pedagogikos klasiko J. H. Pestalocio idėjos: geriausiai ugdytinį įtikina ugdytojo tėviška elgsena, kurioje gražiai dera reiklumas ir meilė.

V. Biržiškos pažiūras K. Žukas praplėtė išskeldamas kario asmenybės pažinimo svarbą. Jo išskirtinis dėmesys ugdytinio – kario – prigimčiai buvo susijęs su Lietuvos nacionalinio išsivadavimo sąjūdžiu ir tautinės mokyklos idėja, jos principais, reikalaujančiais pažinti ugdytinį ir atsižvelgti į kiekvieno individo charakterio savybes.

Kadangi visuose pedagogikos vadovėliuose rašoma, kad auklėjant asmenybę būtina atsižvelgti į jos prigimtį, individualumą ir auklėjimo tikslus, K. Žukas, patyręs karys ir vadas, karininkams siūlė nuolat kaupti duomenis karių charakteristikoms, kad būtų galima juos geriau pažinti. Jose turėtų būti aprašytos sąlygos, kuriomis karys gyvena prieš kariuomenę, pateiktos svarbiausios pavaldinį apibūdinančios žinios: kario tautybė ir tikyba, išoriniai ir intelektualiniai duomenys, charakterio, valios savybės, požiūris į tarnybos draugus, gebėjimas bendrauti, kario garbės samprata, pilietinė pozicija ir kt. Toks kario pažinimas gali padėti karininkui racionaliau paskirstyti individualias užduotis taikos ir karo metu, įveikti neadaptyvų poelgį apraiškas grupėje, išskirti lyderius ir kt., o svarbiausia – numatyti karinio vieneto auklėjimo gaires, t. y. pasirinkti vadovavimo stilių, nuspręsti, kaip skirti nurodymus ir skelbti įsakymus, skatinti karių iniciatyvumą, telkti grupę. Kiekvienas viršininkas privalo nuolat kontroliuoti pavaldinių veiksmus ir poelgius ir retkarčiais pasitikslinti, kokių rezultatų pasiekė, taikydamas vienas ar kitas auklėjimo priemones. Kontrolė neturi virsti priekabių ieškojimu, ji turi būti teisinga ir objektyvi.

Manome, kad šie K. Žuko patarimai šiuolaikinėje kariuomenėje gali būti naudingi karininkams ir jų padėjėjams, ypač tarnybos pradžioje. Charakteristika – viena iš kario pažinimo formų, šiandien sėkmingai naudojama daugelyje karinių dalinių.

Anot V. Biržiškos, ugdymo tikslai ir uždaviniai integruojami į karo pedagogikos mokslą, praturtina jo **turinį**, kurį sudaro trys pagrindiniai veiklos blokai:

- karių dvasinio gyvenimo ir masių psichologijos tyrimas;
- karių mokymo metodai ir būdai;
- karių auklėjimas [4, Nr. 1, 48].

Šis karo pedagogas buvo įsitikinęs, kad bendrosios pedagogikos **metodų** taikymas mokant karius – „būtinasis šios dienos reikalas“ [4, Nr. 1, 44]. Siekdamas bendrosios pedagogikos metodus integruoti į karo pedagogiką, jis savo darbe „Karo pedagogijos bruožai“ gana plačiai aptaria šių metodų taikymo galimybes. Anot jo, kariuomenė yra gana konservatyvi institucija, todėl dažnai tradiciškai taiko tuos metodus, kurie bendrojo lavinimo mokykloje jau primiršti. Pavyzdžiui, Bello ir Lancasterio sistema – „mokymas per tarpininkus, kai mokytojas didelę mokinių auditoriją moko pirmiausiai parengdamas savuosius pagalbininkus – mokinius, kurie vėliau individualiai ar grupėmis moko kitus moksleivius, mokyklose jau retai naudojamas“ [4, Nr. 1, 45]. Mokyklos pedagogika ši mechaniską mokymą prisimena tik todėl, kad jis pedagogams padėjo „ryškę nugalėti“ [4, Nr. 1, 45]. Atsikratę asmenybę žeminančių auklėjimo metodų, pedagogai aktyviai palaikė „Naujojo auklėjimo“ judėjimą, kritikuojantį tradicinę mokyklą ir propaguojantį eksperimentinį mokymą.

Anot V. Biržiškos, Bello-Lancasterio mokymas, „į Lietuvos kariuomenę atkeliavęs iš vadinamųjų Arakčejevo „Kariškųjų sodybų“ [4, Nr. 2, 259], nėra veiksmingas, tačiau tradiciškai gana dažnai naudojamas, nes karo meno Lietuvos kareivius moko karininkų padėjėjai – puskarininkiai, tiesioginiai kareivių vadai, kurie dažniausiai bet kuriuo mokymo klausimu žino tik tiek, kiek juos karininkai informuoja. Karininkas „ramiai vaikšto tarp užsiimančių kareivių, greta jo būrininkai, skyrininkai ir kiti kareivių „mokytojai“, kurie kala atmintinai į naujokų galvas duotą jiems užduotį, o šie akylai kartoja toliau“ [4, Nr. 1, 45]. Tokie pedagogiškai neparengti puskarininkiai – prasti kareivių mokytojai.

Šie faktai aiškiai rodo gana konservatyvų XX a. pr. karinių vienetų vadovybių požiūrį į kareivių mokymo organizavimą. Todėl V. Biržiška teigė, kad „gerai išlavintų, savo darbui atsidavusių ir mokančių vadovauti puskarininkių kadro sudarymas šiandien yra viena svarbiausių Lietuvos kariuomenės rengimo užduočių“ [4, Nr. 2, 258].

Išskirtinį dėmesį „Karo pedagogijos bruožų“ autorius skiria bendrosios pedagogikos **principų** integravimui į karo pedagogikos mokslą. Anot V. Biržiškos, mokant karius, būtina derinti *teoriją ir gyvenimo patyrimą*. Autorius teigiamai vertino Bavarijos pedagogo G. Keršenšteinerio „darbo mokyklos“ judėjimą, kuris gana sunkiai skynėsi kelią Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje, tačiau sėkmingai buvo taikomas kariuomenėje, nes „visas kariuomenės mokymas yra grynai praktiškas – parengti karį kautynėms“ [4, Nr. 1, 46].

K. Žukas, sekdamas pedagogikos mokslo klasikais J. Herbartu, A. Dystervėgu, propagavo *mokymo ir auklėjimo vienovės* principą. Jis teigė, kad kareivių auklėjimas neatsiejamas nuo mokymo, t. y. kai mes mokome ir auklėjame, kryptingai laviname pavaldinių protines galias, plėtojame ir stipriname jų kovingumo jausmą. Jis siekė, kad kiekvienas karo pedagogas „stengtųsi sąmoningai įtvirtinti savo pavaldinių sielose idėjas, reikalingas karo tarnybai, valios savybes“ [21, Nr. 33, 464].

Aptardamas kariuomenės **auklėjimo būdus**, V. Biržiška išskyrė ir aptarė efektyvius išorinius kario auklėjimui įtakos turinčius veiksnius – pirmiausia *drausmę*. „Drausmė tam tikromis prievartos priemonėmis suvaldo individualius instinktus, kurie gyvena kiekviename žmoguje“ [4, Nr. 2, 253]. Drausmė būtina, kad kariuomenė būtų vienas organizmas, veiktu vadovaudamasi viena idėja.

Autorius kėlė retorinį klausimą – „Kas užtikrina kariuomenės vienybę?“ Ir atsakė, kad tai – „susipratusiojo drausmė“ [4, Nr. 2, 253]. Kpt. V. Biržiškos nuomone, drausmė būtina ne tik kautynių, bet ir taikos metu. Ji suprantama kaip aukšta kultūra ir atsakomybė, kuri reikalinga kiekvienam kariui, sąmoningam Lietuvos piliečiui. Anot autoriaus, taikos metu visi kariniai statutai daugiausia dėmesio skiria drausmei. Ilgametė kovų patirtis parodė, kad karys, taikos metu kariuomenėje išmokytas drausmingai elgtis, taip pat bus drausmingas ir atsakingas karo metu.

K. Žukas karių drausmę suprato kaip „kariškos moralės reiškinį“ [21, Nr. 31, 65], kaip kario pareigų išmanymą ir sąžiningą jų atlikimą. 1926 m. Lietuvos kariuomenė dar neturėjo Drausmės statuto ir naudojosi prieškariniu Rusijos kariuomenės statutu. Todėl, K. Žuko nuomone, svarbiausia, „kad visi kariai kariškos drausmės dvasia persiimtų, t. y. suprastų, kad visas savo prievoles jie privalo žinoti ir be atsikalbinėjimų jas vykdyti. Tai turi tapti įpročiu“ [21, Nr. 31, 66].

V. Biržiška manė, kad kario ugdymo procese labai svarbu pedagoginis saikas, t. y. vidinė pusiausvyra taikant veiksmingus auklėjimo **metodus** – *skatinimą ir baudas (bausmes)*. Karininkams reikia mokėti itin atsargiai ir subtiliai skirti bausmes. Kariniuose statutuose numatytos bausmės, kurias galima skirti kariams kaip auklėjimo priemonės: *papeikimas, draudimas savarankiškai išeiti iš kareivinių, areštas, laipsnio pažeminimas, skyrimas į drausmės kuopą, neskyrimas į aukštesnes pareigas, atleidimas iš tarnybos*.

Autorius pažymėjo, kad bausmių įvairovė suteikia galimybę viršininkams parinkti pavaldiniui tinkamiausią bausmę. Todėl kiekviena bausmė turi būti skiriama tik gerai ištyrus situaciją. Už vieną ir tą patį dalyką gali būti skiriama skirtinga bausmė. Anot V. Biržiškos, „baudos pobūdį lemia skirtingi karių charakteriai ir reakcija į baudas. Vadui labai svarbu žinoti, kad kiekviena bauda privalo atitikti nusizengimo esmę“ [4, Nr. 2, 254].

Skiriant bausmes ypač svarbus vadų *autoritetas*. Autorius pažymi, kad viršininkų autoritetą stiprina teisėtumo ir teisingumo nuostatos. Vadas, išsiugdęs šias savybes, tikriausiai nebus mylimas, bet visada pavaldinių gerbiamas. Pavaldiniai, gerbiantys viršininkus, nesiginčys dėl bausmės skyrimo.

K. Žukas auklėjimo metodus priskyrė **auklėjimo priemonėms**. Jas skirstė į išorines ir vidines. Išorinės – tai apdovanojimai, bausmės (nuobaudos), karininko įsakymai, kontrolė, asmeninis pavyzdys, o vidinės – papročiai ir jausmų kultūra.

Anot K. Žuko, kariuomenėje bausmės yra vienos svarbiausių auklėjimo priemonių drausmei palaikyti. Bausmės paskirtis – priversti karį susimąstyti: įvertinti savo poelgį ir pasiryžti klaidos ar nusizengimo nekartoti. Bausmė veikia ne tik karį, bet ir kitus grandies ar būrio draugus, juos pratina prie tvarkos, skatina vengti tarnybos draugų klaidų. Autorius išvalgiai pastebėjo, jog sąžiningi kariai bausmę priima kaip atlygį už blogą darbą – jos

padeda pastebėti klaidas, o nesąžiningus karius veikia kaip bauginimo priemonė. Todėl, autoriaus nuomone, drausmė dažniausiai grindžiama sąžine, bet ne bausmės baime. Tačiau po sunkių išbandymų, pavyzdžiui, numalšinus sukilimą, pralaimėjimus mūšį ir kt., kariuomenėje kartais tenka nepaklusniems kareiviams taikyti labai griežtas priemones, kurios priverčia juos paklusti viršininkams ir, nepaisant jų nenoro, vykdyti įsakymus. „Kariškosios pedagogikos bruožuose“ autorius labai išsamiai aprašė bausmių rūšis, jų skyrimo laiką ir būdus. K. Žukas atskleidė savo požiūrį ir į mirties bausmę (sušaudymą), kuri šiuolaikinėje visuomenėje sparčiai nyksta iš demokratinių valstybių teisės kodeksų. Anot jo, mirties bausmę (kuri dažniausiai taikoma karo metu kariams, pabėgusiems iš mūšio lauko, demonstratyviai nevykdžiusiems viršininkų įsakymų karo lauke ar rikiuotėje, demoralizavusiems kitus karius) turėtų stebėti kuo daugiau karių, nes „neišvengiama ir žiauri bausmė už didelius nusikaltimus yra visiems pamoka“ [21, Nr. 32, 255]. Toks K. Žuko požiūris šiandien demokratinės valstybės kariuomenėje vargiai ar sulauktų pritarimo.

V. Biržiška kurį laiką ėjo pulko teismo pirmininko pareigas, todėl kariuomenės *garbės teismus* išskyrė kaip itin svarbią **auklėjimo instituciją**. Teismų tikslas – atidžiai stebėti karininkų ir kareivių elgesį kariuomenėje ir visuomenėje, ugdyti kario garbės ir doros supratimą, užkirsti kelią girtavimui, azartiniam lošimams, kitiems lengvabūdiškiems poelgiams.

V. Biržiška atkreipė dėmesį į sparčią pedagogikos mokslo raidą. Naujovės neaplenkė ir Lietuvos. Jo nuomone, XX a. ugdymo mokslas negali apsiriboti tik mokyklų struktūros ar mokymo metodų tobulinimu, nes „nuo XIX a. vidurio pradeda rimtai rūpintis suaugusiųjų švietimu, kuris yra išsivyravjančio pasaulyje demokratizmo išdava“ [4, Nr. 1, 47]. XVIII–XIX a. pr. politiniai judėjimai į gyvenimo areną iškėlė plačias gyventojų mases. Kad žmonės galėtų aktyviai dalyvauti politiniame ir visuomeniniame gyvenime, reikėjo juos mokyti ir šviesti. Todėl atsirado nauja sritis – **suaugusiųjų mokymas**. Kartu turėjo keistis ir pedagogų požiūris į mokymą, jiems teko ieškoti naujų darbo su subrendusiais, gyvenimo patirties turinčiais žmonėmis metodų.

Lygindamas suaugusiųjų ir kariuomenės mokymo būdus ir priemones, autorius atkreipė dėmesį į tai, kad kariai – taip pat „suaugę žmonės ir su jais reikia kitaip dirbti, negu su vaikais. Reikia skaitytis su suaugusio žmogaus psichika, nes jis ne taip lengvai susigyvena su mintimi, kad kiekvienas žingsnis ir veiksmas yra reguliuojamas“ [4, Nr. 1, 50]. Dėl šių priežasčių kareiviai gali pradėti neigiamai vertinti ir Lietuvos kariuomenę. Todėl V. Biržiška karininkams iškėlė konkretų reikalavimą teigdamas, kad „bendrosios ir suaugusiųjų pedagogikos dėsnių žinojimas visiems kariuomenės mokytojams, karininkams pirmoj eilėj, yra neginčijamas“ [4, Nr. 1, 47].

Šiandien V. Biržiškos ir K. Žuko pateiktą karo pedagogikos sampratą negalime vadinti išskirtinai lietuviška, nes „mokslas pateikia žinias, kurių turinys iš esmės nepriklauso nuo atskiro žmogaus, jo savybių, tautinės priklausomybės, vertinimų, dvasinės būklės; nacionalinio mokslo nėra“ [8, 16]. Tačiau reikia pasakyti, kad šiems karo pedagogams pavyko gana tvirtai suręsti teorinius karo pedagogikos pamatus, ant kurių šiandien kyla Lietuvos kariuomenės ugdymo mokslo pastatas.

3. Psichologiniai karinio ugdymo aspektai

Gilindamasis į pedagogikos mokslo esmę, V. Biržiška iškėlė psichologijos mokslo reikšmę pedagogikai. Jis pažymėjo, kad pedagogikos mokslo raidos dėsnius daugiausia lemia psichologijos mokslo raida. Todėl kartais sunku atskirti, kur pedagogikos, o kur psichologijos sritis. Juolab kad abu mokslai tiria asmenybės struktūrą, jos ugdymo ir saviugdos dėsningumus, kariuomenės rengimo karui psichologinį mechanizmą.

Plk. K. Žukas veikale „Kariškosios pedagogikos bruožai“ išskirtinį dėmesį skyrė psichologijos mokslo integracijai į pedagogiką. I dalis pavadinta „Dvasinis gyvenimas (psichologija)“. Ją sudaro medžiaga, supažindinanti su psichologijos dalyku ir jos tyrimo metodais, dvasinių reiškinių klasifikacija, protu, intelektu, atmintimi, pojūčiais, asociacijomis, jausmais, vaizduote.

K. Žuko psichologijos samprata artima šių dienų bendrosios psichologijos sampratai. Visus dvasinius reiškinius autorius suskirstė į tris grupes: *protas, jausmai ir valia*. Protas – tai ir gabumai, kurių turėdami mes įgyjame žinių; jausmai – malonūs ir nemalonūs: jie lemia požiūrį ir įsitikinimus, valiai priskiriami mūsų troškimai, norai, potraukiai ir kt. Proto, jausmų, valios apraiškos skiriasi, tačiau kartu glaudžiai tarpusavyje susijusios.

Nagrinėdamas intelekto sritį, autorius originaliai apibrėžė *vaizduotės* svarbą teigdamas, kad geresni yra išlavintos vaizduotės karvedžiai. Karybos srityje vaizduotė visada turi didelę reikšmę kuriant operacijų planus, sprendžiant painius taktinius ir strateginius uždavinius [21, Nr. 29, 265–266].

Jausmų srityje K. Žukas išskirtinį dėmesį skyrė *baimėi*. Anot jo, „baimė paralyžiuoja protą ir raumenų veiksmus, ardomai veikia kilnias kariškas savybes“ [21, Nr. 32, 268]. Baimė ypač akivaizdi ekstremaliose situacijose. Anot K. Žuko, yra trys baimės rūšys: *prietaringa baimė, mirties baimė ir panika*.

Prietaringa baimė dažniausiai būdinga mažiau išprususiems kareiviams: juos gąsdina gamtos reiškinių paslaptینگumas, jie linkę aplinkoje išvelgti lemtingus būsimų nelaimių ženklus. Kariai žino, kad kautynėse jie gali žūti, ir tai slopina jų dvasią. Šiems kariams reikia aiškiai ir suprantamai paaiškinti tų reiškinių apraiškas ir taip sustiprinti jų dvasią.

Kovos lauke itin destruktiviai karių elgesį veikia mirties baimė ir panika.

Mirties baimė atsiranda dėl galimybės netekti gyvenimo malonumų, artimųjų, visam laikui išsiskirti su jais ir dėl nežinios, kas žmogaus laukia po mirties. Todėl, anot K. Žuko, jei įmanoma, į pirmąsias linijas geriau siųsti privalomosios tarnybos karius, kurių gyvenimas mažiau susijęs su malonumais, taip pat optimistus, kurie ne taip dažnai mąsto apie mirtį. Karių baimę galima sumažinti apeliuojant į jų patriotinius ir religinius jausmus. Kartais religinio fanatizmo ekstazėje kariai demonstruoja ypatingą drąsą ir panieką mirčiais.

Šiandien taip pat žinoma nemažai atvejų, kai musulmonai ar kito tikėjimo kariai meta iššūkį mirčiais visiškai nebrangindami savo gyvybės, aukodami ją, anot šių fanatiškų pasiryžėlių, kilnių tautos, valstybės ar žmonijos labui. Toks fanatizmas niekam nenaudingas.

K. Žuko nuomone, panika – stipriausia baimės apraiška. Tai masinė baimė, kuri verčia pralaimėti vieną po kito karinius dalinius, pulkus, netgi kariuomenę, kuri įprastomis sąly-

gomis tikriausiai laimėtų. Kai iškyla netikėtas pavojus, panika labai lengvai ir greitai gali išplisti. Sujaudintoje vaizduotėje baimė labai didelė ir neišvengiama.

Kaip įveikti paniką? K. Žuko nuomone, tuoj pat į mūšio lauką turi atvykti aukščiausieji karo vadai, kurie privalo įtikinamai apeliuoti į karių protą ir jausmus, priminti priesaiką ir negarbę, kurią kariai gali sau užsitraukti ir užtraukti savo krašto žmonėms. Tačiau tai gali nepadėti. Todėl, K. Žuko nuomone, kartais tenka panaudoti kraštutinę priemonę – šaudyti į bėgančiuosius. Gyvuliškas instinktas paralyžiuojamas, ir kariai tarsi „prabunda“. Tada jiems reikia leisti pailsėti, pavalgyti ir nusiraminti. Tik tuomet šiuos karius vėl galima raginti kilti į kovą.

Anot V. Biržiškos, patyrusio kario, kariuomenę rengiant kautynėms, svarbiausioji psichologinė kariuomenės užduotis – *nugalėti baimę*. J. Vabalo-Gudaičio (tuo metu nemažai rašiusio apie baimės apraiškas) teigimu, šis instinktas būdingas kiekvienam žmogui, tačiau kai kurie sugeba baimę nugalėti, o kiti – ne [19, 28]. V. Biržiškos nuomone, „baimė sunkiai įveikia tuos karius, kurie glaudžiai susiję su gamta – ji nuo mažens moko žmogų narsiai grumtis su stichija, ją nugalėti“ [4, Nr. 1, 51].

Nuo karo tarnybos pradžios ugdomas karių *atsakomybės* jausmas taip pat gali padėti nustelbti savisaugos instinktą ir įveikti baimę ar paniką. Anot K. Žuko, baimės jausmą gali kompensuoti „priedermės jausmo išauklėjimas“ [4, Nr. 1, 51]. Daugelis karininkų sugeba įveikti baimę, nes nuo tarnybos pradžios yra atsakingi ne tik už save, bet ir už kitus žmones – kareivius ir kitus savo pavaldinius. Ši atsakomybė dažniausiai prislopina asmeninį savisaugos instinktą.

Garbės jausmas – didžiausia baimės priešprieša, todėl reikia stiprinti kareivių savo vertės jausmą. „Garbė įsako kariui visuomet būti kilniaširdžiui, vadovautis teisingumu ir teisėtumu, t. y. laisvu noru veikti pagal įstatymus, statutus ir įsakymus“ [21, Nr. 30, 452]. Kario garbės jausmai žadinami valstybinių švenčių metu, pagerbiant tautos didvyrius, žymius karo vadus, statant jiems paminklus, įkuriant kovų už laisvę muziejus.

Karininkams ir kareiviais reikia dažniau kalbėti apie garbę ir stengtis įtikinti, kad jie kariuomenėje yra svarbiausi, nes atlieka garbingą pilietinę pareigą – gina Tėvynę. Tačiau menkiausia viršininkų silpnybė gali pakeisti pavaldinių garbės sampratą. Todėl kiekvienas karininkas turi įsisąmoninti, kad kariuomenės ir Tėvynės garbė svarbesnė už pavienio žmogaus gyvybę.

Šiandien Lietuvos valstybės gyvenime vyraujant pragmatinėms nuostatoms, vis dažniau pasitaiko, kad kariuomenėje ir visuomenėje garbė nuvertinama. Neretai ne tik jaunuomenė, bet ir vyresnio amžiaus žmonės garbę saugo tik todėl, kad tai yra naudinga. Visa tai silpnina mūsų dvasinį pasaulį, sutrikdo jo darną.

Įveikti baimę taip pat padeda gera fizinė kario parengtis. Tik fiziškai stiprūs kariai pajėgūs išverti karo sunkumus ir laimėti mūšius. Tačiau V. Biržiška pažymėjo, kad nesimo-kančio jaunimo fizinis lavinimas Lietuvoje – gana apleista sritis. Išanalizavęs įvairių Europos šalių (Vokietijos, Prancūzijos, Italijos) gyventojų fizinio lavinimo sistemas, jis atkreipė dėmesį į tai, kad ten į sveikatos stiprinimą ir fizinės parengties gerinimą žiūrima kaip į visuomenės atsparumo didinimą žmogaus kovoje su gamta.

Anot K. Žuko, visi karo vadai privalo iš anksto kariams papasakoti apie pavojus ir kančias, kurias jie gali patirti mūšio lauke. Nelaimės ir pavojai kautynių metu lengviau įveikiami, jei iš anksto su kariais aiškinamasi ir modeliuojama, kaip elgtis jų metu [21, Nr. 29, 276].

Karo pedagogas rašė, kad, norint gerai kovoti, reikia pažinti savąjį temperamentą ir ugdyti charakterį. Plačiau susipažinkime su K. Žuko mintimis apie idėjinius jausmus, formuojančius karių būdo savybes.

Anot autoriaus, kario *narsa* – tai dvasios ramumo, išminties, valios stiprumo išraiška. Narsumas įvairiai vadinamas: drąsa, ryžtu, šaltakraujiškumu. Karas yra pavojus, nuolatinės kančios ir pastangos, todėl norinčiam tai nugalėti kariui reikia turėti nemažai moralinių jėgų: jis turi būti ryžtingas, kantrus ir narsus.

Karys turi būti *drąsus*. Tai viena pamatinių kario dorybių, nes kautynėse gyvybei nuolat kyla pavojus, kurį išverti gali tik drąsus žmogus. Drąsa ir temperamentas glaudžiai tarpusavyje susiję. Kario drąsą didina pavojų neigimas, garbės siekis, atsainus požiūris į savąją gyvybę, dažnai susiformuojantis nuolatinėse ekstremalių situacijų metu, keršto troškimas ir patriotizmas. Kai drąsą lemia keletas priežasčių, ji didėja. Drąsos pamatas – stipri valia: tai vidinė jėga, iškelianti žmogų aukščiau už pavojus.

Kantrybė taip pat drąsaus žmogaus bruožas. Anot K. Žuko, kantrybę galėtume pavadinti nuolatinė drąsa, valios pastovumo apraiška. Kantrybė – tai gebėjimas pakelti fizinius ir moralinius trūkumus. Badas, šaltis, kaitra, ilgi varginantys žygiai, kautynės, fizinės kančios dėl žaizdų, ligos – tai baisūs kasdieniai karių palydovai kare. Tik pasitelkus kantrybę galima laimėti kautynes ir užbaigti karą.

Karys privalo būti *šaltakraujiškas*. Sunkiausiomis kautynių akimirkomis jis turi mokėti savo emocijas ir norus sutramdyti, įdėmiai klausytis savo viršininkų ir tiksliai vykdyti jų įsakymus. Šaltakraujiškumas – drąsos apraiška. Tai gebėjimas išlikti ramiam, mokėjimas susikaupti gresiant pavojams.

Manome, kad K. Žukas labai gerai suvokė psichologinį drąsos mechanizmą, t. y. kad drąsa suponuoja kantrybę ir šaltakraujiškumą, stiprina valią.

Kiekvienas karys, ypač vadas, turi ugdyti *ryžtą*. Ši savybė itin reikalinga karo metu, nes neryžtingumas kautynėse – didžiausias vado trūkumas. Ne visada vado sprendimas gali būti pats geriausias, tačiau svarbu jį suprasti ir energingai vykdyti. Anot autoriaus, blogiausias sprendimas – jokie sprendimo.

K. Žukas skatino karininkus atidžiai stebėti, kad neišgalėtų tokie karių charakterio bruožai kaip puikybė ir išdidumas, godumas pagyrų, pernelyg didelis garbės troškimas, dažnai peraugantis į egoizmą, polinkis regzti intrigas: jie kelia didelį pavojų karių vienybei. Todėl itin principinga K. Žuko pozicija dėl moralės. Jis rašė: „Kai žmogus moralės atžvilgiu stovi žemiau, negu visuomeninė padėtis to reikalauja, tai mes rodome jam nepagarbą, o kai jis daro tamsius ir niekšiškus darbus, jis nustoja visuomenės akyse visokios vertės“ [21, Nr. 29, 279].

Gilindamasis į valios problemas, K. Žukas skatino ugdyti pasitikėjimą savimi. „Pasitikint savimi, valia susitelkia pačiame veikimo objekte, nesiblaško ir nebūna eikvojama svyravimams“ [21, Nr. 30, 420]. V. Biržiškos ir K. Žuko nuomone, neretai labai protingi,

gebantys logiškai mąstyti žmonės per daug energijos eikvoja abejonėms, jų sieloje vyksta priešingų motyvų ir jausmų kova, todėl jie blaškosi ir negali nieko nuspręsti. Tai rodo valios silpnumą, todėl labai svarbu ją ugdyti ir stiprinti.

Anot V. Biržiškos ir K. Žuko, valią sudaro keturi elementai: motyvas, svarstymas, sprendimas, vykdymas, tarp kurių privalu išlaikyti pusiausvyrą. Ypač svarbus vykdymo etapas, kurio metu išryškėja charakterio tvirtumas ir pastovumas – valios energijos rodikliai. V. Žukas įspėjo, kad kareivių viršininkais negali būti karininkai, sergantys „valios liga“. Anot autoriaus, „valios liga“ – energijos stoka. Tokie žmonės ilgai krapštosi, kol atlieka vieną ar kitą darbą. Jiems taip sunku dirbti todėl, kad neužtenka dvasinių jėgų, kurias lemia tik charakterio tvirtumas. Stiprios valios karys sugeba priešintis savo įnoriams, jausmų kaitai ir labai ryžtingai siekti tikslo kelyje šalindamas visas kliūtis.

K. Žuko samprotavimai apie valią tikrai naudingi šiuolaikiniam kariui, nes kol kas turime dar nedaug psichologijos ir pedagogikos darbų, nagrinėjančių valios pasireiškimo ir ugdymo problemas.

Plk. ltn. Vlado Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko karinio ugdymo idėjos, iškeltos XX a. pradžioje, aktualios ir šiandien XXI a. Lietuvos kariuomenei, žengiančiai kartu su NATO šalių kariais. Reikia skatinti Lietuvos karininkus, seržantus ir puskarininkius studijuoti šį tarpukario kariuomenės palikimą ir kūrybiškai jį taikyti karybos moksle ir praktikoje.

Išvados

1. Tarpukario metais Nepriklausomoje Lietuvoje kariuomenė atliko reikšmingą edukacinį vaidmenį: ji buvo karinio rengimo ir mokymo institucija, darnios, visavertės asmenybės ugdytoja ir pilietinio auklėjimo mokykla.

2. Karo pedagogikos ištakos ir samprata, jos kaita Lietuvos ugdymo mokslo sistemoje iki šiol nebuvo išsamiai tyrinėjama.

3. Plk. ltn. V. Biržiškos „Karo pedagogijos bruožai“ – pirmą kartą Nepriklausomos Lietuvos valstybėje parengtas sisteminis karo pedagogikos kursas, atskleidžiantis tarpukario kariuomenės rengimo ir ugdymo tikslus ir uždavinius taikos ir karo metu.

4. Plk. K. Žuko „Kariškosios pedagogikos bruožai“ – pirmasis Lietuvoje karo pedagogikos vadovėlis, kuriame bendrosios didaktikos ir hodegetikos, karo psichologijos ir etikos idėjos, kūrybiškai integruotos į karinio ugdymo sistemą, buvo originaliai įprasminamos karo pedagogikos teorijoje.

5. Karinio ugdymo mokslo esminės idėjos, atsiskleidusios V. Biržiškos ir K. Žuko pedagogikos darbuose, kuriuose karo pedagogika:

- teorinis ir praktinis karių ugdymo mokslas, vienas svarbiausių Lietuvos kariuomenės gynybinio pajėgumo ir nacionalinio saugumo stiprinimo veiksmų;
- karinio rengimo ir ugdymo mokslas, integruojantis bendrosios pedagogikos ir psichologijos teoriją, etiką, humanistinę filosofiją, apimantis karinį vadovavimą ir ugdymą, karių tarpusavio santykių kultūrą;
- suaugusiųjų ugdymo mokslas, grindžiamas protinio, dorovinio, fizinio, religinio, pilietinio ir patriotinio ugdymo vienvėde, visapusio ugdymo samprata.

6. Šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės karininkams, puskarininkiams ir seržantams rekomenduojama studijuoti karo pedagogikos pradininkų darbus, jų idėjas kūrybiškai taikyti ir plėtoti šių dienų karinio rengimo praktikoje ir teorijoje.

Literatūra

1. Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2001). *Pagrindiniai istoriniai lietuviškos karinės pedagogikos šaltiniai apie piliečio ugdymą*. – Šiuolaikinės kultūrinės dvasinės plėtros problemos. Kaunas: Akademija, p. 133–135.
2. Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2003). *Pilietinio ugdymo tendencijos prieškarinio Lietuvos visuomenėje ir kariuomenėje*. – Pilietiškumo samprata ir pilietinis ugdymas demokratinėje visuomenėje. Vilnius, p. 31–40.
3. Biržiška V. (1948). *Atsakymas ponui J. Griniui*. – Aidai, Nr. 16/17.
4. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 1, p. 44–59, Nr. 2, p. 250–269.
5. Biržiška V. (1957). *Senųjų lietuviškųjų knygų istorija*. 2 d. Chicago.
6. *Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai*. Parengė Puzinavičius B. (1999). I d. Vilnius: KAM Senamiesčio spaustuvė.
7. CSIS (2000). *American Military Culture in the 20st Century*.
8. Dapkus R., Bond A.E. and Kim I. *Vertical Resonant Couplers with Precise Coupling Efficiency Control Fabricated by Wafer Bonding*, IEEE Phot. Tech. Lett., 1999, 11, pp. 1003–1005.
9. Janulaitienė N. (2003). *Karinės pedagogikos įvadas*. Vilnius: KAM leidybos ir informacijos centras.
10. *Karių ugdymo pagrindai* (2002). Vilnius: AB „Spauda“.
11. Kisinas E. (2000). *Kario ugdymas*. Vilnius: KAM Senamiesčio spaustuvė.
12. Lazersonas V. (1924). *I. Kanto mintys ir patarimai auklėjimo klausimais*. Kaunas.
13. Montvilaitė S. (2002). *Ugdymo mokslo branda Lietuvoje XX a. pirmoje pusėje*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius.
14. *Pedagoginiai karių rengimo principai*. Ats. redaktorius Jankauskas P. (2000). Vilnius: Senamiesčio spaustuvė.
15. Royl W. (1991). *Militärpädagogik. Pädagogik. Handbuch für Studium und Praxis*. München.
16. Stasiukaitienė E. *Broliai Biržiškos: pareigos, dvasingumo ir interesų sąsajos*. – Tarp knygų, 2003, lapkritis.
17. Steiger R., Zwygart U. (1999). *Karinė pedagogika*. Vilnius: Senamiesčio spaustuvė.
18. Steponaitienė J. (1995). *Vaclovo Biržiškos rankraštinis palikimas Nacionalinėje bibliotekoje*. – Tarp knygų, sausis.
19. Tijūnėlienė O. (2003). *Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918–1940)*. Klaipėda.
20. Vabalas-Gudaitis J. (1983). *Pedagogikos ir psichologijos straipsniai*. Vilnius: Mokslas.
21. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas: Nr. 29, p. 252–282, Nr. 30, p. 417–452, Nr. 31, p. 59–84, Nr. 32, p. 250–280, Nr. 33, p. 440–464.

Military Pedagogy Works by Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas in the Context of General Pedagogy Development

by Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article begins with a presentation of first stages of Lithuanian Military Pedagogy and establishment of the statehood of the Interwar Lithuania, indicating the contribution of Lt Col Vaclovas Biržiška and Col Konstantinas Žukas in the field. Then, topicalities regarding military education in the Lithuanian Army of the second decade of the 20th century are presented. In addition, the author presents personal scientific findings regarding the young Lithuanian Army, mainly analysing its psychological and pedagogical basis, i.e. the relation between Military Training and Military Pedagogy in the context of the developing General Pedagogy and other sciences.

PLK. KONSTANTINO ŽUKO KARIŲ MOKYMO METODIKOS PAGRINDAI

Mjr. Jonas Bukas

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje supažindinama su karių mokymo metodika, išdėstyta plk. Konstantino Žuko straipsnyje „Kariškosios pedagogikos bruožai“, trumpai apžvelgiami kai kurie šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės mokymo metodikos klausimai.

Įvadas

Plk. Konstantinas Žukas (1884–1962), Aukštųjų karininkų kursų ir Vytauto Didžiojo karo mokyklos lektorius, vienas iš karo pedagogikos pradininkų Lietuvoje, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, aktyviai bendradarbiavo spaudoje, rašė straipsnius karo pedagogikos temomis žurnale „Mūsų žinynas“ [1].

Plk. K. Žukas rašė: „Kariška pedagogika būtų pilna, jei būtų sudaryta iš šių dalykų: 1) kariškosios psichologijos, 2) kariškosios etikos, 3) fiziologijos, 4) kariuomenės auklėjimo ir 5) kariuomenės mokymo“ [1, 254].

Straipsnyje „Kariškosios pedagogikos bruožai“ kariuomenės mokymą jis suskirstė į tris skyrius: 1) mokymo esmė ir planas, 2) metodika ir 3) pamatinės mokymo taisyklės. Apie kariuomenės mokymą jis sakė, kad „pamatinė mokymo idėja, kurią reikia turėti kariuomenės mokyme norint ją paruošti karui, yra mokyti tų veiksmų, kurie yra reikalingi kautynėse; ir priešingai – atmesti, varžyti ir šalinti tuos, kurie kautynėse yra žalingi“ [2, IV d., 440].

Panašiai šis klausimas traktuojamas ir dabar. Darbe „Pedagoginiai karių mokymo principai“ (pagal danų kariuomenės šaltinius) rašoma, kad kovinio rengimo tikslas yra sukurti dalinius, galinčius veiksmingai naudoti fizinę jėgą politinės vadovybės užduotims vykdyti, o tas užduotis turi sugebėti atlikti patirdami didžiausią krūvį, koks būna mūšio lauke [3, 7].

Kariuomenės mokymo esmė puikiai atsiskleidžia abiejuose prieš tai minėtuose postuluose. Siekiant, kad mokydami pasiektume reikiamų rezultatų (tikslų), kaip teigia plk. K. Žukas, „reikia jį vesti metodiškai, tai yra sulig tam tikrais pamatiniais nurodymais bei taisyklėmis.

Be jokio metodo ir geriausias instruktorius nieko nenuveiks: jis išsiblašys ir jo darbas pasiliks be vaisių. Priešingai, su metodu ir silpnėsnis pasieks savo tikslo daug lengviau“ [2, IV d., 444].

Anot plk. K. Žuko, klaidinga nuomonė, kad mokant teisingiausias tas metodas, kurį pats instruktorius sukuria po daugybės apmąstymų ir bandymų, dėl to padaroma daug klaidų. Kadangi karių tarnybos laikotarpis kariuomenėje gana trumpas, toms klaidoms ištaisyti gali ir nelikti laiko. Todėl karių mokymo metodika turi būti parengta ne tik atsižvelgiant į instruktoriaus asmeninę patirtį, karių pasirengimą (jų turimas žinias ir įgūdžius, protinius gebėjimus, fizinį pasirengimą), bet ir į tam tikrus pamatinius nurodymus ir taisykles, kurias taikant daroma teigiama įtaka mokymo procesui ir galima pasiekti mokymo tikslą. Jeigu pamatinių nurodymų ir taisyklių nebus laikomasi, mokymas bus klaidingas, o rezultatai prasti.

K. Žukas aptarė mokymo būdus, padedančius tinkamai:

- 1) išmolti visą medžiagą ir atskiras jos dalis;
- 2) pradėti naują pamoką;
- 3) vesti teorines pamokas.

Tyrimo **objektas** – karių mokymo būdai, aptarti plk. K. Žuko „Kariškosios pedagogikos bruožuose“.

Tyrimo **tikslas** – susipažinti su karių mokymo metodikos pagrindais tarpukario Lietuvoje, nustatyti sąsajas su šiuo metu Lietuvos kariuomenėje taikoma karių mokymo metodika.

1. Mokymo būdai

Plk. K. Žukas skiria sintetinį ir analitinį mokymo būdus. Aiškindamas šiuos būdus, jis rašo, kad „mokymo skyriai turi būti dėstomi tokia tvarka, kad kareivio sąmonėje nepasiliktų nieko atskiro, atplėšto, o viskas rištųsi į organinę visumą. Tokio metodo gali būti mokoma keliais būdais:

- 1) sintetinis – kuriuo medžiaga parenkama ir dėstoma pradedant nuo dalių einant prie visumos;
- 2) analitinis – kuriuo medžiaga parenkama ir dėstoma pradedant nuo visumos einant prie jos dalių“ [2, IV d., 445].

Būtinybė taikyti sintetinį ir analitinį būdus mokant karius grindžiama tuo, kad kautynėse tokie karių veiksmai kaip manevravimas, priartėjimas ir ataka yra tų veiksmų, kuriuos mokant reikia perprasti, visuma. O tokių sudėtingų veiksmų negalima mokyti iš karto. Todėl visą mokymą reikia suskaidyti į svarbiausias sudedamąsias dalis, šias – į dar smulkesnes. Kai tai jau atlikta, galima pradėti „praktišką mokslą dalimis, visą laiką jas suvedant, kol prieisime vėl prie visumos. Toks kelias sudaro mokymo sintezę, kitaip kalbant, praktiškas mokymas visų karių daromas sintetišku būdu. Tokioje pat tvarkoje vedamas ir dalių paruošimas kautynėms“ [2, IV d., 445].

Taip pat buvo rekomenduojama sintetiniu būdu mokyti ir atskirų mokomųjų dalykų. Pavyzdžiui, „medžiaga mokslo skyriaus „ginklų veiksmai“ išmokoma šios sintezės keliu: paties ginklo išmokymas, pasiruošimas šaudymui, durtuvų veiksmai ir t.t.“ [2, IV d., 445].

Pavyzdžiui, mokomojo dalyko tema „Pasiruošimas šaudymui iš šautuvų“, „tai ta medžiaga išmokoma šios sintezės būdu: 1) kareiviai išmokomi užtaisyti šautuvą, 2) pastatyti taikiklį, 3) nutaikyti, 4) nuleisti gaiduką, 5) šaudyti sumažintu užtaisu (minėtų 1,2, 3, 4 punktų ir šūvio garso sintezė), 6) šaudyti kovos šoviniiais iš nustatytų distancijų (sintezė 5 p. ir atatrakos), 7) nustatyti atstumą, 8) šaudyti kovos šoviniiais iš nenustatytų distancijų (6 punkto ir atstumo nustatymo sintezė)“ [2, IV d., 445–446].

Analitiniu būdu gali būti išmokstama ginklo (šautuvo, revolverio, pabūklo ir kt.) sandara. Šiuo būdu mokant iš pradžių kareiviams paaiškinama ir parodoma, kaip daiktas atrodo, o po to tas daiktas išskirstomas (išardomas) į nedalomas dalis, nurodomas kiekvienos dalies pavadinimas, paskirtis, ypatybės, paaiškinamas veikimo principas, sąveika su kitomis dalimis.

Kaip analizės ir sintezės būdai taikomi dėstant? Prieš mokant karius, naudinga atlikti kokį nors veiksmą. Kariai tą veiksmą turi įsidėmėti ir įsisąmoninti, tik po to juos reikia mokyti tą veiksmą atlikti praktiškai. Siekiant, kad tie veiksmai būtų išmolti tobulai, juos reikia daug kartų kartoti. Karys įsisąmonins parodytą veiksmą ar judesį tik tuomet, kai tas veiksmas iš pradžių bus pademonstruotas visas, po to – dalimis (darant pauzes), kiekvieną jų paaiškinant. Tai yra veiksmų analizė.

Kai šiuo būdu paaiškinamas naujas veiksmas ir patikrinama, ar kariai viską suprato, tą veiksmą reikia atlikti praktiškai. Atlikti pademonstruotą veiksmą mokoma dalimis. Tai kartojama keletą kartų, po to atliekamas visas veiksmas, kuris kartojamas tol, kol atliekamas reikiamu tempu, taisyklingai. Tai – mokymo sintezė.

Plk. K. Žukas apibendrina: „Taigi, pirmiausias kiekvieno veiksmo parodymas, norint, kad jis būtų greičiau kareivių protu pagautas, daromas analitišku būdu, o praktiškas mokymas veiksmų esmės daromas sintetišku būdu“ [2, IV d., 446].

Mūsų dienomis ugdant karius naudojami visumos ir elementų mokymo principai.

Visumos principo esmė ta, kad, pradėdant karius mokyti, mokomoji medžiaga pateikiama kaip visuma. Po to medžiagos dalys dalijamos į mažesnes, kurios toliau dėstomos tam tikra eilės tvarka.

Taikant elementų mokymo principą, iš pradžių medžiaga pateikiama nedidelėmis, lengvai išmokstamomis dalimis, neparodant jų tarpusavio ryšio, kad baigiant mokyti visas jas būtų galima sujungti į visumą. Tačiau šis mokymo principas susijęs su tam tikra rizika, nes kariai toje visumoje gali nepastebėti arba nesuprasti tos visumos elementų tarpusavio ryšių.

Plk. K. Žuko aprašyta sintetinio ir analitinio būdų taikymo metodika visiškai sutampa su dabar mokant karius naudojamų visumos ir elementų mokymo principų taikymo metodika.

2. Kaip pradėti naują pamoką

Karo pedagogas K. Žukas siūlė šią pamokos struktūrą: pratybų tikslo skelbimas, „dirvos paruošimas“ naujai medžiagai dėstyti, dėstymas, žinių taikymas praktikoje.

1. *Pratybų tikslo pristatymas.* Pirmiausia pradėdant naują dalyką reikia pasakyti, ar tai bus praktinės pratybos, ar pamoka. Tai vadinama pamokos tikslu. Kariai iš anksto žinos, kas bus aiškinama ar demonstruojama, ir tam atitinkamai nusiteiks. Tikslą rekomenduoja-

ma pristatyti, trumpai paaiškinti. Pavyzdžiui: „Ramiai! Tuoju jums bus parodytas sukinyš „aplink“. Arba pateikti kaip klausimą: „Vyr! Ar mums, kariams, vidaus gyvenime reikalinga tvarka?“ [2, IV d., 446].

2. „*Dirvos paruošimas*“. Paskelbus kariams pratybų temą, reikia atitinkamai paruošti karius mokytis. Tai plk. K. Žukas vadina „dirvos paruošimu“. Jis siūlo priminti kariams jau žinomus panašius pratimus, sužinoti, ką jie prisimena iš ankstesnių pamokų, arba pateikti panašių pavyzdžių iš jų gyvenimo susiejant su dėstoma medžiaga, antraip kariai gali jos nebesuprasti. Bet tas priminimas turi būti kuo trumpesnis.

Manau, kad šis teiginys labai teisingas; visa tai padeda kariams suprasti mokymo struktūrą ir ryšius. Be to, toks trumpas mokomosios medžiagos priminimas didina karių susidomėjimą dėstomuoju dalyku.

3. *Dėstymas*. Naujas dalykas dėstomas rodant arba aiškinant. „O kai kareivių paruošimas yra nereikalingas, naujas dalykas dėstomas išsyk, kai tik pasakytas jo dėstymo tikslas“ [2, IV d., 447].

4. *Pritaikymas*. Autorius rašo, kad nepakanka išdėstyti kareiviams naują dalyką. Tai reikia atlikti praktiškai arba apklausti karius, jei buvo dėstoma teorija.

Taigi plk. K. Žuko patarimuose, kaip pradėti naują pamoką, mes išvelgiame standartinę pratybų struktūrą:

- „1) pamokos tikslas – pasakyti, kas bus naujo rodoma ar aiškinama;
- 2) paruošimas (kai reikia) – paruošti naujai pamokai „dirvą“ (karius);
- 3) dėstymas – parodyti veiksmą ar paaiškinti naują dalyką;
- 4) taikymas – nurodyti kareiviui atlikti parodytą veiksmą arba paklausti ir patikrinti, ar jis suprato pamoką“ [2, IV d., 447].

Dabar kariuomenėje įprasta standartines pratybas skirstyti į 5 fazes: supažindinimo, medžiagos dėstymo, praktinių veiksmų atlikimo, kontrolės ir apibendrinimo.

Supažindinant su medžiaga kareiviams pateikiama tam tikra informacija: kas sudaro mokomąją medžiagą, kodėl ją reikia išmokti ir kaip tai padaryti.

Medžiagą dėstant rodoma ir aiškinama, atsakoma į karių klausimus.

Praktinių veiksmų atlikimas – karių treniravimas. Treniruotė gali sutapti su kontrolės faze.

Kontrolė – tai karių įgūdžių ar žinių tikrinimas. Jos metu nustatoma, ar kariai pasiekė išskeltą tikslą.

Apibendrinant trumpai primenama pratybų medžiaga, pakartojami pagrindiniai teiginiai, pateikiami pavyzdžiai. Po to ištaisos mokant pastebėtos klaidos. Kariai, pasiekę gerų rezultatų, pagiriami.

Baigdamas pratybas instruktorius trumpai pakomentuoja, kiek kariai išmoko, skelbia kitų mokomojo dalyko pratybų temą, susieja tų pratybų medžiagą su kitų pratybų medžiaga.

Tarpukario Lietuvos kariuomenėje rengtų pratybų struktūra panaši į standartinę dabartinių pratybų struktūrą, nors pastaroji atsižvelgiant į šiuolaikinės kariuomenės rengimo reikalavimus yra labiau detalizuota.

Plk. K. Žukas straipsnyje „Kariškosios pedagogikos bruožai“ rekomenduoja vedant pratybas vadinamąjį tarpusavio mokymą. Kariai išrikiuojami poromis vienas priešais kitą. Vienas karys komanduoja ir taiso klaidas, o antrasis vykdo nurodymus. Po tam tikro laiko jie keičiasi vaidmenimis. Pratybų vadovas visa tai stebi ir, jei reikia, pataiso klaidas.

Šį mokymo būdą rekomenduojama taikyti mokomuosiuose daliniuose ir kiek įmanoma plačiau praktinėse pratybose. Metodas geras dėl to, kad būsimieji vadai išmoksta komanduoti ir vadovauti.

Šiuo metu Lietuvos kariuomenėje kaip mokymo organizavimo forma darbas poromis gana plačiai naudojamas. Mokymo esmė: kariai mokosi poromis, pasikeisdami atlieka praktinius veiksmus, pataria porininkui, kontroliuoja vienas kitą, kartu mokydami iš dėstytojo, kuris rengia karius ir tuo pat metu stebi jų veiklą.

3. Teorinių pamokų vedimo būdai

Plk. K. Žukas rašo, kad teorinės pamokos gali būti vedamos dvejopai: pasakojimo būdu, kai mokytojas kalba, o kareiviai klauso, arba klausinėjimo būdu, kai mokytojas klausinėja, o kareiviai atsako.

Pasakojimo būdas. Pasakojimo būdo esmė: mokytojas pats kalba, rodo ir aiškina, o kareiviai klauso. Būdas tinkamas todėl, kad juo lengvai ir greitai išdėstoma medžiaga. Jis tinkamas dėstant istorinę medžiagą, aiškinant karių pareigas, taikytinas mokomuosiuose daliniuose ir karo mokyklose.

Kad šis būdas mokant karius būtų sėkmingai taikomas, jis turi atitikti šiuos reikalavimus:

1) Pasakojimo turinys turi atitikti karių išprusimo lygį, o tai instruktoriui – sunkus uždavinys.

Pateikiant medžiagą pasakojimo būdu itin svarbios įgimtos mokytojo savybės. Jis, suvokdamas karių mąstysenos ypatumus, privalo pasakoti paprastomis frazėmis, nes karių protiniai gebėjimai yra skirtingi, todėl jie dėstomąją medžiagą įsisavins nevienodai.

2) Pasakojimas turi būti paprastas, aiškus ir motyvuojantis.

Negalima vartoti kariams nesuprantamų žodžių, nereikia gilintis į smulkmenas, mintis reikėtų stengtis dėstyti aiškiai ir riškiai.

Jeigu kareivius reikia supažindinti su naujais terminais, tai jiems būtina išaiškinti suprantamais žodžiais arba pateikti tokį pavyzdį, kuriame ta sąvoka vaizdingai perteikiama, panaudoti palyginimus ar priešingybes.

Kad kariai geriau suprastų ir įsimintų pateikiamą medžiagą, istorinius faktus reikia pasakoti įsijautus. Pasakojimas turi būti kuo įspūdingesnis, o jo turinys – kuo suprantamesnis ir aiškesnis. Pasakoti reikėtų vaizdingai, konkrečiai, nes mažiau išprusę kariai yra įpratę kalbėti bei galvoti konkrečiai. Mokytojo kalba turi būti taisyklinga, antraip kareiviai gali pagalvoti, kad jis iš jų šaiposi, imti jį mėgdžioti.

3) Pasakojimas neturi būti per ilgas. Plk. K. Žukas rašo: „Kareiviai, o ypač silpnėsio proto bei išsilavinimo, mažai sugeba ilgų pasakojimų klausyti. Ilgi pasakojimai greičiau įvaro juos į snaudulį, negu budrumo duoda. Jei pasakojimas turi būti ilgas, reikia mokytojui

atitinkamose vietose sustoti, svarbiausią pasakojimo mintį konspektyviai pakartoti ir tik po to tęsti pasakojimą“ [2, IV d., 449].

Klausinėjimas – tai mokymo būdas, kai mokytojas dėsto naują medžiagą pateikdamas kareiviams klausimus ir reikalaujamas į juos atsakyti.

Šis būdas mokant karius dažnai taikomas, nes skatina juos mąstyti. Kariai turi galimybę dažniau pareikšti savo nuomonę, o mokytojas – pamatyti, kaip kareiviai jį supranta. Naudinga retkarčiais paaiškinti medžiagą, kad kareiviai ilgai negaištų, kai neranda atsakymo į pateiktą klausimą.

Tačiau klausinėjimo būdas gali būti naudingas tik tada, kai mokytojas pateikia taisyklingus klausimus.

Jei klausimas suformuluotas netaisyklingai, kareivis nesupras nei to klausimo esmės, nei mokytojo keliamų tikslų. Todėl, „kada karininkas nemoka tinkamai statyti (užduoti) klausimus, geriau vartoti pasakojimo būdą, kuriame išdėstyti viską paeiliui, o po to keliais klausimais patikrinti, ar jį kareiviai suprato“ [2, IV d., 449].

Anot K. Žuko, kad klausinėjimo būdas būtų tinkamai naudojamas, reikia paisyti šių reikalavimų:

- 1) klausimai turi būti suformuluoti aiškiai ir taisyklinga kalba;
- 2) klausimai turi būti trumpi ir konkretūs: jei klausimo frazė labai ištempta, karys gali nesuprasti jo turinio;
- 3) klausimas turi būti apibrėžtas, t. y. turėti tik vieną, o ne kelis atsakymus: kai klausimas konkretus, kareivis žino, ką ir kaip atsakyti, o jei platus, reikalautis kelių atsakymų, nežino, nuo ko pradėti, kaip atsakyti, ir painiojasi;
- 4) kad „nepamestų“ svarbiausios dėstymo minties, mokytojas privalo vengti nereikalingų arba nesvarbių klausimų.

Atsakymai. K. Žukas teigia: „Atsakymas yra kareivio minties išdėstymas žodžiais, tai svarbus mokymo elementas“ [2, IV d., 449]. Iš kario atsakymo galima spręsti, kaip jis suprato dėstytą medžiagą, kiek žinių įgijo. Pačiam kareiviui atsakymas irgi svarbus, nes skatina greičiau ir geriau išmokti medžiagą.

Atsakymas, kaip kareivių žinių patikrinimo priemonė, visuomet naudingas. Labai svarbu patikrinti Drausmės, Vidaus, Įgulos ir Lauko tarnybos statutų žinias.

Rikiuotės, veiksmų su ginklais ar gimnastikos pratybose nereikia reikalauti atsakymų žodžiu, pakanka, kad pratimą kareiviai atliktų praktiškai.

Kareivių atsakymai gali būti nekonkretūs ar neaiškūs. Tai gali būti ir nežinojimo ženklas, bet dažniausiai – nesugebėjimas savo mintis tiksliai išreikšti. Pastaruoju atveju pakanka, kad mokytojas pats mintyse apsvaistytų kareivio atsakymą, prireikus papildytų arba nurodytų, kad į klausimą atsakytų gabesni kariai.

Iš kareivių negalima reikalauti, kad jie atsakymus išminktų mintinai. Išimtis – raportai, bet jų turi būti kuo mažiau. Užtenka to, kad kareivis išmano klausimo esmę, jo mintys yra logiškos, žinios tvirtos ir aiškios. Iš to galima spręsti, kad jis įgytas žinias sugebės sėkmingai taikyti praktiškai. Norint įsitikinti, kaip kareiviai suprato pamokos esmę, reikia, kai įmanoma, reikalauti pateikti pavyzdžių.

Plk. K. Žukas pastebi: „Didelę klaidą daro kai kurie mokomų kuopų vadai, kurie reikalauja atmintinai žinoti kone visus statutus“ [2, IV d., 450].

Kareivį reikia pratinti atsakinėti garsiai ir drąsiai, kad kiti kareiviai galėtų jį girdėti ir mintyse apsvarstyti jo atsakymą.

Negalima iš kareivio reikalauti atsakinėti per daug garsiai. Atsakinėjančiojo balso stiprumas turi priklausyti nuo auditorijos dydžio, taigi kalbėti reikia truputį garsiau negu įprastai.

Jei kareivis atsakinėja drąsiai, tai rodo, kad jis pasitiki savimi, jo žinios yra tvirtos. Jei atsakymas nėra tvirtas, mokytojas gali nurodyti į tą klausimą atsakyti kitam kareiviui arba pateikti papildomų klausimų, kurie nukreiptų jį teisinga linkme.

K. Žukas rašo: „Dėl kareivių atsakymo reikia būti atlaidiems ir kantriems. Labai blogai daro tie viršininkai, kurie pyksta ir rodo didelį nepasitenkinimą dėl netikro atsakymo; dar blogiau daro tie mokytojai, kurie iš netikro, nesąmoningo atsakymo tyčiojasi ir net užgaulioja kareivius. Tokie mokytojai įrodo, kaip jie mažai tinka kareivių mokytojo vietai.“

Kareivių užgauliojimas ir panieka labai kareivius įžeidžia, o tas jau tarnybai kenkia“ [2, IV d., 450].

Kai kareivis neatsako į užduotą klausimą, o tyli, priežastys gali būti įvairios. Gal klausimas kariui buvo pateiktas netinkamai? Reikia dar kartą klausimą suprantamiau suformuluoti. Jeigu priežastis neišmanymas, reikia paaiškinti, ko karys nesuprato, arba jam padėti į tą klausimą atsakyti.

Tačiau gali būti, kad pateikiamas klausimas atitinka kario sugebėjimus, tačiau jis vis dėlto neatsako. Priežastys taip pat gali būti įvairios: kareivio sumišimas, baimė, nepasitikėjimas savo jėgomis, lėtas mąstymas, nemokėjimas suformuluoti atsakymo. Todėl karininkas, atsižvelgdamas į aplinkybes ir pasitelkdamas savo pedagoginę patirtį, turi nuspręsti, kaip pasielgti.

Tačiau jei kareivis neatsako dėl užsispyrimo, karininkas turi imtis tam tikrų poveikio priemonių, t.y. tą „ožį nulaužti“ [2, IV d., 450].

Plk. K. Žukas plačiai aprašo pasakojimo ir klausinėjimo būdų taikymo principus atsižvelgdamas į karių turimas bendrąsias žinias, įgūdžius ir protinius gebėjimus.

Šiandien Lietuvos kariuomenėje panašūs reikalavimai keliami paskaitos ir mokomojo pokalbio metodams.

Išvados

1. 1926 m. plk. K. Žuko parengta karių mokymo metodika atitiko to meto reikalavimus.
2. Pagrindinės mokymo taisyklės ir principai, kuriais vadovautasi tarpukario Lietuvoje, ir šiandien yra labai panašūs, skiriasi tik terminologija.
3. Atsižvelgdami į pakitusį kario ir karinių technologijų vaidmenį šiuolaikiniame mūšyje, pirmenybę teikdami kariui, kaip asmenybei ir individualybei, plk. K. Žuko metodiką, jos pagrindinius principus galime kūrybiškai taikyti ir šių dienų kariuomenėje.
4. Atkūrus Lietuvos kariuomenę, joje plačiai taikoma karių rengimo metodika, parengta pagal Danijos karių rengimo pedagoginius principus. Esminis šios metodikos reikalavimas – mokomi kariai turi būti nuolat motyvuojami ir įtraukiami į prasmingą ir veiksmingą instruktoriaus ir karių, taip pat karių tarpusavio bendradarbiavimą. Todėl itin dideli reikalavimai keliami visiems karininkams ir seržantams, kurie yra karių vadai, auklėtojai ir mokytojai.

Literatūra

1. Kisinas E. (2000). *Pedagoginiai karių mokymo principai* (pagal danų šaltinius). Vilnius: Leidybos centras, p. 7, 46, 48–50, 60.
2. *Karių ugdymo pagrindai* (2002). Vilnius, Leidybos centras, p. 91–98, 107–108, 117, 122–126.
3. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas: Nr. 29, p. 254.
4. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas: Nr. 33, p. 440–450.

Oberst Konstantinas Žukas – Grundmethodik der Soldatenausbildung

Maj J. Bukas

General Jonas Žemaitis Militärakademie Litauen

Zusammenfassung

Der Oberst Konstantinas Žukas (1884-1962), der Lektor von den Kursen der oberen Offizieren und Vytautas Magnus Militärschule ist ein von der Gründern der Militärpädagogik in Litauen in der Zwischenkriegszeit. Nach der Wiederaufbau der Unabhängigkeit Litauen hat er aktiv in der Presse mitgearbeitet. Er hat die Artikel auf dem Bereich der Militärpädagogik in der Zeitschrift „Mūsų žinynas“ [1] geschrieben.

In diesem Artikel wird mit der Methodik der Soldatenausbildung bekannt gemacht, die im Artikel „Die Eigenschaften der Militärpädagogik“ von dem Oberst Konstantinas Žukas dargestellt ist, hiermit werden auch die kurze Vergleiche mit der heutigen Methodik der Soldatenausbildung in Litauen angewiesen.

KARINIO UGDYMO VAIDMUO IR KARININKO IDEALAS TARPUKARIO LIETUVOJE

Kęstutis Mockus

*Klaipėdos universiteto socialinių mokslų
edukologijos krypties doktorantas*

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas kariuomenės ir karinio ugdymo vaidmuo tarpukario Lietuvoje (1918–1940 m.). Aptariama vado asmenybė kaip karinio ugdymo veiksnys.

Įvadas

Dar G. W. F. Hėgelis (1770–1835) suformulavo istorizmo principą [4], pagal kurį kiekvienas mokslas įvairiais aspektais turi būti nagrinėjamas ne tik dalykiškai, bet ir istoriškai. Tai padeda išryškinti istorinės mokslo raidos gaires, atskleisti ryšius su įvairiais reiškiniais atsižvelgiant į atitinkamo laikotarpio ypatumus. Dėmesys istorinei patirčiai ir vertybėms padeda ne tik atskleisti karinio ugdymo raidos Lietuvoje ištakas, tendencijas, tąsą, bet ir išvelgti jos ir nūdienos sąsajas. Istorinė karinio ugdymo patirtis gali pasitarnauti karių rengimui tobulinti. Apibūdinant krašto gynybą kaip kultūros sritį, remiamasi S. Šalkauskio mintimi, kad „kultūra yra ta forma, kuria reiškiasi istorinis tautos gyvavimas. Be kultūros negali būti istorijos“ [2, 187]. Todėl savo tautos tradicijų išmanymas, jų tęstinumo svarbos suvokimas turi reikšmės siekiant išlaikyti tautinį savitumą. Prof. S. Šalkauskis [12] aptarė tautos individualumo, kaip jos gyvybingumo pagrindo, ryšius su iš šalies primetama kultūra. Jo nuomone, tauta, norėdama išlaikyti vidinį ir išorinį atsparumą, privalo turėti brandžią tautinę savimonę ir tvirtą kultūrinį pamatą.

1918 m. atkūrus Lietuvos valstybę, karininkijos branduolį sudarė Pirmojo pasaulinio karo metais į karo mokyklas patekę ir jas baigę mokytojai, studentai ir kariai, kovose įgiję daugiau ar mažiau patirties. V. Lesčius nurodo, kad tarp karininkų buvo asmenų, kuriems Lietuvos nepriklausomybės idėja buvo svetima, dažnas iš jų net nemokėjo lietuviškai [7, 162]. Todėl kilo poreikis rengti Lietuvos nepriklausomybės reikšmę suvokiančius, tautiškai ir pilietiškai susipratusius karininkus. Nemažai informacijos apie karinio ugdymo mokslo ištakas, sistemos sukūrimą 1918–1940 m. randama istoriniuose šaltiniuose. Jų analizė atskleidė, kad nagrinėjamo laikotarpio mokslininkai, visuomenės veikėjai, karininkai nemažai rašė

apie sudedamąsias karinio ugdymo dalis. Karinio ugdymo problema buvo nagrinėjama gana įvairiapusė. Karinis ugdymas Lietuvoje buvo suvokiamas kaip specifinis ir drauge labai reikšmingas reiškinys. Todėl buvo kuriama karinio ugdymo sistema, grindžiama jau Lietuvoje sukaupta karinio ugdymo ir asmenine šios srities specialistų patirtimi. Karinis ugdymas, be to, buvo suprantamas kaip naujausių užsienio šalių idėjų įgyvendinimas Lietuvoje.

Tarpukario Lietuvos spaudos analizė rodo, kad, paskelbus Lietuvos nepriklausomybę 1918 m., imta labai domėtis karine tematika. Nemaža įvairios apimties bei mokslinės vertės straipsnių, atsiminimų kariuomenės organizavimo, tobulinimo, karių auklėjimo bei mokymo ir kitomis temomis paskelbta žurnaluose „Karys“, „Kardas“, „Mūsų žinynas“, laikraščiuose „Kariškių žodis“. Apie Lietuvos kariuomenę rašė ne tik žymūs to meto visuomenės veikėjai V. Biržiška, M. Kavolis, V. Steponaitis, A. Smetona, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, bet ir karininkai K. Žukas, R. Radas-Zenkavičius, J. Tomkus, J. Kraucevičius ir kiti. Tačiau šio laikotarpio medžiaga, susijusi su kariniu ugdymu, mažai tyrinėta.

Tad šio darbo **tikslas** – atskleisti kariuomenės vaidmenį ir karininko asmenybės sampratą nepriklausomoje Lietuvoje remiantis įvairiomis spaudos publikacijomis.

Darbo **uždaviniai**:

1. parodyti kariuomenės vaidmenį tarpukario Lietuvoje;
2. atskleisti vado, kaip karių ugdytojo, asmenybės savybes;
3. aptarti vado pedagoginės kompetencijos ugdymo gaires tarpukario Lietuvoje.

Tyrimo **metodai**: istorinis aprašomasis, analizės, abstrahavimo, apibendrinimo, sintezės.

1. Karinio ugdymo ir kariuomenės vaidmuo 1918–1940 m. Lietuvoje

Karinio ugdymo istorijos žinios gali užkirsti kelią neigiamam požiūriui į karines organizacijas, taip pat įvairaus pobūdžio prieš jas nukreiptiems judėjimams. Antimilitarizmas vertinamas įvairiai, tačiau, nepriklausomos Lietuvos kariuomenės mjr. J. Lanskoronskio teigimu, jei šalyje toks antimilitaristinis požiūris vyrauja, jis byloja apie tai, kad ta šalis pradeda save neigti [6, 405]. Todėl tinkamas karo dalykų supratimas sudaro sąlygas deramai įvertinti karinį ugdymą ir suvokti jo esmę. Karinis ugdymas yra bendrojo ugdymo dalis, siekianti išauklėti dorą žmogų, stiprios dvasios, mokantį ginti Tėvynę. Demokratinėje valstybėje kiekvienas asmuo yra laisvas pilietis. Tokios valstybės kariuomenė pagrįsta teisingai suprasta laisve.

XX. a. pr. kpt. J. Tomkus demokratinės valstybės kariuomenę apibūdino kaip visos tautos valios vykdytoją, kuri kartu yra ir savita **visos tautos mokytoja**. Kariuomenė, kaip institucija, gindama visos tautos interesus, nuobodžias mechaniškų treniruočių kareivines turėtų paversti tautos auklėjimo rūmais. Demokratinės visuomenės kariuomenė taip pat rengiama, kad padėtų įtvirtinti valstybėje demokratiją. Pagrindinis principas, kuriuo joje vadovaujama, – sąmoningas drausmingumas, kuris turi būti išugdytas [18, 267]. Jei kariuomenė sugebės išauklėti pilietį, gebantį stoti už krašto laisvę, jei išmokys protingai naudotis ginklu kovoje, tai tauta sugebės būti stipri ir apsisaugoti nuo nutautėjimo ar išnykimo.

Svarbus ugdymo kariuomenėje tikslas ir uždaviniai – parengti karį kaip sąmoningą ir susipratusį pilietį [18, 270]. Tai rodo ugdymo uždavinių kryptingumą. Pilietis bus sąmoningas tada, kai jausis tautos dalis, supras tautos tikslus, mokės neatsisakydamas asmeninių interesų suprasti ir tautos interesus. Toks karys vienodai pasiaukodamas gins savo kraštą ne tik ginkluotoje kovoje, bet ir kiekvienu atveju taikiu metu.

Kpt. J. Tomkaus nuomone, kariuomenė stiprybės turi semtis iš ginamos tautos istorijos ir kultūros. Tauta gali didžiuotis savo dvasine kultūra, nes joje glūdi tikroji galia. Taigi demokratinės valstybės kariuomenė, siekdama tapti visuotinio tautos fizinio, dvasinio, protinio ir karinio ugdymo mokykla, kelia šiuos pagrindinius **uždavinius**:

1. Pirma, **išauklėti kiekvieną pilietį patriotizmo dvasia** [18, 272]. Tautiškai subrendusi kariuomenė, karštos Tėvynės meilės įkvėpta, gali sėkmingai grumtis su priešu. Kur viešpatauja meilė, ten nestinga ir pasiryžimo; jei meilės nebus, vyraus tik mechaniška jėga, kuriai, sulaukus vieno kito smūgio, neliks kitos išeities kaip tik pasiduoti priešui. Todėl kariuomenei, atstovaujančiai visos tautos interesams, visų pirma keliamas uždutis tapti tautinio sąmoningumo mokykla, kad čia atvykęs karys gautų pakankamai žinių, o atlikęs tarnybą, būtų kupinas karštos meilės Tėvynei, jaustų stiprius ryšius su gimtuoju kraštu.

2. Antrasis uždavinys, anot kpt. J. Tomkaus, – **mokėjimas paklusti savo vadams** [18, 273], kuriems pavesti krašto apsaugos reikalai. Jeigu sąmoninga drausmė ir klusnumas suvokiamas kaip subrendusios demokratinės visuomenės pamatas, šiai drausmei ir klusnumui kariuomenėje skiriamas didesnis vaidmuo. Pabrėžiama, kad kiekvienas bendras darbas iš jį atliekančių asmenų reikalauja drausmingumo, nes nė viena organizacija, taip pat ir kariuomenė, be sąmoningos drausmės yra ne kas kita, kaip dirbtinai sukurtas kūnas, kuriam suardyti nereikia ypatingų pastangų. Akcentuojama organizuota veikla, kaip būtina sėkmingo darbo sąlyga. Be to, pažymima, kad kuo daugiau demokratinėje visuomenėje atsiras įvairių kultūros ir visuomeninių organizacijų, draugijų, tuo labiau stiprės tauta, tuo ji bus lankstesnė. Taigi aiškėja, kad impulsas, skatinantis burtis į organizacijas, draugijas ir asociacijas, priklauso nuo sąmoningos drausmės, kaip tvarką visuomenėje lemiančios jėgos, suvokimo. Todėl kariuomenei keliamas uždavinys būti sąmoningos drausmės mokykla, kurioje tautos nariai gautų žinių apie svarbų valstybinio ir visuomeninio gyvenimo veiksnį.

3. Dar viena demokratinės valstybės keliamas uždutis – **išugdyti piliečiams būtinus ir svarbius visuomeniškumo, solidarumo ir draugiškumo jausmus**, – rašo kpt. J. Tomkus [18, 273]. Šis akcentas rodo, kad visuomeniškumo jausmą jis suprato kaip tautos vienybės ir bendrų jos siekių laidą.

4. Ketvirtasis uždavinys – **profesinis tobulėjimas** [18, 274]. Jį keliant pabrėžiama, kad tarnyba kariuomenėje neatrigoja kario nuo jo profesijos.

Laisvu laiku karys galėjo tobulinti profesinius gebėjimus ar mokytis kokio nors amato. Todėl kariuomenė turėjo tapti darbo mokykla, kad kiekvienas pilietis ne tik įgytų karybos žinių, bet ir stiprintų iki tarnybos turėtus veiklos įgūdžius.

Taigi šie kpt. J. Tomkaus suformuluoti uždaviniai išreiškia jo nuostatą, kad demokratinės valstybės kariuomenė turi atlikti reikšmingą vaidmenį – išugdyti visapusiškai subrendusį karį – pilietį, kuriam šalies gerovė būtų aukščiausias tikslas, jo gyvenimo idealas.

2. Vado asmenybė – svarbus karinio ugdymo veiksnys

Istorija liudija, kad savo gabumais ir asmenybės savybėmis išgarsėję asmenys įgyja tokią autoritetą, kad jų vardais pradedamos vadinti tam tikros epochos ar bent tokių asmenų neužmiršta tos tautos, o kartais ir viso pasaulio, žmonės. Lietuvoje tokia asmenybė buvo Vytautas Didysis. Geriau suprasti vado asmenybės įtaką tautai, valstybei ir kariams padeda tautos suklestėjimo tam tikroje epochoje priežasčių analizė. Lietuvos istorijoje buvo nemažai žymių karvedžių (Mindaugas, Vytautas ir kitų), kurie savo pastangomis Lietuvą sukūrė kaip vieną galingiausių Europos valstybių.

1918 m. po ilgos vergijos atgimusi Lietuva išklėlė tikslą – sukurti stiprią valstybę. Teisingai suprasta istorinė patirtis ilgainiui suformavo požiūrį, kad tik stiprios asmenybės sugeba nuveikti didelius darbus. Tėvynės labui jų vedama tauta eina pažangos keliu ir kuria savo kultūrą, šviesią ateitį.

Plk. ltn. A. Rėklaičio teigimu, vado asmenybės reikšmė labai didelė, nes jis moko, auklėja ir veda į kautynes savo karius [9, 663]. Tad nepriklausomoje Lietuvoje natūraliai iškilo uždavinys – sukurti vado asmenybės modelį ir ieškoti karininko asmenybės ugdymo priemonių.

Susidomėjimą vado asmenybe tarpukario Lietuvoje atskleidžia spaudoje nagrinėtas klausimas: vadas – profesija ar pašaukimas? Kpt. Mackevičiaus teigimu, karininko veikla nagrinėjamu laikotarpiu buvo suprantama kaip pašaukimas, o ne profesija. Plk. ltn. A. Rėklaičio pateiktame karininko apibūdinime galima išskirti šias būtinas vado asmenybės savybes ir privalumus: pilietiškumą, dorą, teisingumą, valingumą, pasitikėjimą ir sveikatą. Tad geras vadas turi nuolat galvoti apie savo pašaukimą ir ugdyti minėtas savybes.

Vado asmenybė buvo apibūdinama ir kitu požiūriu, pagal tai, kaip jis suvokia savo pašaukimą. Karių sąmoningumo lygis labai priklausė nuo to, ar vadai supranta, kad jų veiklos tikslas – ne tik techniškai parengti karius, bet ir morališkai juos auklėti [9, 662]. 1918–1940 m. buvo laikomasi nuomonės, kad moralumo negalima išugdyti nei įsakymais, nei bausmėmis, nei muštru. Moraliniam karių auklėjimui kariuomenėje didžiausią įtaką turėjo vado asmenybė. Todėl neatsitiktinai vadų ugdymui ir kariniam rengimui Lietuvoje buvo skiriamas ypatingas dėmesys.

Pasirinktų šaltinių analizė atskleidė, kad auklėjamasis vado poveikis tiesiogiai priklauso nuo jo požiūrio į savo pareigas. Pažymima, kad karių auklėjimui teigiamą įtaką darė tik tie vadai, kurie stengėsi ne vien kalbėti, bet ir veikti, kurie norėjo ir sugebėjo į savo darbą įdėti visą savo sielą. Karininkai, kurie į dalinį atėjo ne dėl to, kad formaliai atliktų pareigas, ne dėl to, kad gautų aukštesnį laipsnį, o kad ne tik patys tinkamai pasirengtų tarnybai, bet ir prisidėtų prie viso dalinio pasirengimo, buvo labai gerbiami.

Mjr. J. Lanskoronskio teigimu, vado asmenybei neigiamą įtaką turėjo sąmoninga ar nesąmoninga neigiamų vado savybių raiška. Todėl vadams buvo rekomenduojama savianalizė. Tarpukario Lietuvos karininkas B. Štencelis nurodo, kad tokių vadų, kurie nesirūpino savianalize ir saviugda, nesistengė tobulėti, buvo [14, 396]. Tokie vadai manė viską suprantą, viską žiną, galvojo, kad jiems belieka tik rūpintis, kaip kitus mokyti ir auklėti. Šiai problemai spręsti buvo organizuojami kursai, minėtas klausimas analizuojamas karinėje spaudoje.

Apertian vado asmenybės savybes tikslinga kiekvieną apibūdinti išsamiau. Vado asmenybės, kaip ugdymo veiksnio, problemą analizavo J. Lanskoronskis (1924), K. Žukas (1926), L. Goingeris (1929), Mackevičius (1938), A. Rėklaitis (1938), J. Šepetys (1939). Jie vado asmenybės modelyje išskyrė: **atsakomybės jausmą, emocinį stabilumą, savikontrolę, taktą, pasitikėjimą, gebėjimą bendrauti su pavaldiniais.**

Atsakomybė. Tarpukario Lietuvoje keliamas reikalavimas vadui turėti stiprų atsakomybės jausmą, nes be jo neįmanoma sėkmingai vadovauti. Kalbama apie visybines atsakomybę, t.y. atsakomybę ne tik viršininkams, bet ir tautai, valstybei ir pavaldiniams, kuriuos buvo pavesta mokyti ir auklėti. K. Žukas pažymi, kad be tokio atsakomybės supratimo visa vado veikla būtų tik formalus pareigų atlikimas, o tai daro neigiamą įtaką vado autoritetui [21, 71]. Atsakomybės supratimas ir jos įgyvendinimas, deramas pareigų atlikimas, t. y. savo gyvenimo susiejimas su vadovaujamo dalinio gyvenimu, kompensuoja vado nepakankamą taktinį pasirengimą. Toks vadas, karininko Mackevičiaus nuomone, yra daug naudingesnis už puikų taktiką, kuris į vadovavimą žiūri tik kaip į priemonę siekti karjeros. Analizuojamu laikotarpiu neigiamai vertinamas vadas, kuris nesirūpino dalinio gyvenimu, vienašališkai reagavo ar apskritai nereagavo į savo dalinio sėkmes ir nesėkmes, kuris norėjo būti geras vadas tik viršininkų akyse [8, 720]. Pagrindine vado taisykle L. Goingeris laikė atsakomybę už savo dalinio parengimą ir jo auklėjimą, už savo karių likimą, taip pat už savo veiksmus [3, 398]. Tai reiškia, kad atsakomybės jausmas vadą moraliai įpareigojo savo tėvynės ir valstybės labai išverti sunkumus, negailėti darbo ir savo gyvybės.

Emocinis stabilumas. Ši savybė reiškia, jog net sunkiausiomis akimirkomis vadas turi išlikti ramus, nes jis visada turi būti pavyzdys savo pavaldiniams. Emocinio stabilumo uždavinys įpareigojo neigiamas asmenybės savybes sąmoningai ir nuolat slopinti [9, 662]. Vado sugebėjimas ramiai mąstyti ir reaguoti į palankias ar nepalankias situacijas buvo ypač sureikšmintas kaip svarbi sąlyga darant teisingus sprendimus. Ne mažiau reikšmingu veiksmu emocinis karininko stabilumas laikomas ir karių dvasinei darnai užtikrinti. Dvasinė ramybė ir tokios vidinės būsenos reikšmėmis buvo interpretuojamas ne tik kaip dorovinio, bet ir kaip etinio auklėjimo priemonė. Jeigu vadui nepavyksta išsiugdyti emocinio stabilumo, vado statusas įpareigoja savo neigiamas emocijas slopinti, kad jų nepajustų pavaldiniai. Iš vado buvo reikalaujama nekelti balso, negestikuluoti rankomis, nekeisti veido mimikos, nedaryti staigių judesių ir pan. Užplūdus neigiamiems jausmams, buvo rekomenduojama pabūti vienam [21, 70].

Savikontrolė – tai priemonė baimės jausmui slopinti. Žmonių, kurie be baimės jausmo eiti į kautynes, nėra, nes kiekvienas žmogus dėl fiziologinių ir psichologinių priežasčių turi įgimtą mirties baimės jausmą, ir jeigu jis paaukvoja savo gyvybę, tai tik dėl to, kad yra stipri asmenybė [9, 664]. Savikontrolė padeda susivaldyti taip, kad baimės jausmas išnyksta [5, 43]. Tad vadas, gebąs susivaldyti ir sunkiausiomis aplinkybėmis, laikomas karžygiu.

Taktas. Vado taktiškumą atskleidžia balso tonas, veido mimika, laikysena, jo santykiai su valdiniais ir viršininkais. Taktiškumo esmė – gebėjimas atlikti savo pareigas neužgaunant kito jausmų ir įsitikinimų. Vado netaktiškumas, A. Rėklaičio nuomone, pasireiškia šiurkštumu [9, 664]. Vadų šiurkštumas, be abejo, buvo laikomas neigiamu bruožu.

Pasitikėjimas. Ši savybė buvo siejama su vado pavyzdžio pavaldiniams raiška: vado pasitikėjimas savimi lemia ir karių pasitikėjimą vadu: nedrąsų, neryžtingą ir vadovauti nesugebantį vadą valdiniai greitai pastebi, juo nepasitiki, o kautynėse juos valdo baimė ir ištikus mažiausiai nesėkmei kyla panika [13, 384].

Bendravimas. Bendravimas su kariais buvo suprantamas kaip svarbi sėkmingo vadovavimo sąlyga. Tarpukario Lietuvoje vyravo nuomonė, kad vadas turi gebėti pasirinkti bendravimo ir bendradarbiavimo metodus geriems santykiams palaikyti, o ne griebtis prievartos. Pulkininkas leitenantas A. Rėklaitis skyrė tris netinkamo bendravimo Lietuvos kariuomenėje priežastis:

1. Nepakankamai intensyvus vadų ir kareivių bendravimas.
2. Vadų apsiribojimas įsakymais ir nurodymais.
3. Pasitikėjimo bei tarpusavio supratimo tarp karių ir vadų trūkumas [9, 667].

Kad būtų to išvengta, A. Rėklaitis vadams patarė daugiau dėmesio skirti kariams, domėtis jų vidiniu gyvenimu, geriau juos pažinti, išklaudyti, kartu su jais leisti laisvalaikį, t.y. leisti pajusti, kad vadui jie yra svarbūs, taktiškai su jais elgtis.

Visuomenė reikalavo, kad vadai neatsiliktų nuo gyvenimo tempo, visada taikytusi prieš susiklosčiusių aplinkybių. „Visuomenė nori karininkus matyti, su jais kartu gyventi, bendrai veikti – matyti jų darbo rezultatus, bendrauti su jais, pažinti juos, pripažinti jų vertę ir jais pasitikėti. Visuomenė turi matyti, kad vadai iš tikrųjų yra stiprios asmenybės“ [6, 401]. Todėl karininkas visuomenei turėjo būti sektinas pavyzdys, taktiškumu imponuoti aplinkiniams, būti atidus žmonėms, jais domėtis ir išklaudyti į tai, kas jam sakoma.

Buvo domimasi karininkų blaivybės ir jų šeimyninio gyvenimo klausimais, nes šių pareigūnų gyvenimo būdas turėjo būti pavyzdingas. Laisvalaikiu karininkai buvo raginami lankytis kultūros įstaigose, skaityti knygas, sportuoti, plėsti savo akiratį, žinias, tvirtėti dvasiškai, fiziškai ir taip prisidėti prie Lietuvos visuomenės kultūrinimo. Karininkas, kaip šalies pilietis, turėjo atlikti itin reikšmingą socialinį vaidmenį: puikiai atliekantis savo pareigas asmuo kėlė kariuomenės autoritetą, formavo teigiamą požiūrį į karo tarnybą. Mjr. R. Būroko teigimu, karininkas turėjo būti ne tik karių, bet ir visų visuomenės sluoksnių auklėtojas.

Taigi dėmesys vado asmenybei rodo, koks svarbus yra jo vaidmuo ne tik kariuomenėje, bet ir visos tautos gyvenime. Karininkas buvo laikomas visuomenės švietėju, sektinu pavyzdžiu. Todėl neatsitiktinai vado asmenybei buvo skiriamas ypatingas dėmesys.

3. Vado pedagoginės kompetencijos ugdymas

Lietuvoje nepriklausomybės pradžioje pedagoginis vado rengimas buvo gana sunkiai įgyvendinamas uždavinys. Nors karininkų rengimui keliami pedagoginiai reikalavimai buvo išdėstyti kariuomenės statutuose, tačiau apie karių auklėjimą ir mokymą juose mažai užsimenama. Pedagoginių ir metodinių žinių ir mokomųjų leidinių apie karių mokymą ir kovinį rengimą nepakako. Žinių trūkumą lėmė tai, kad karininkams karo mokykloje pedagoginių žinių iš viso nebuvo teikiama, o Aukštuosiuose karininkų kursuose ir Aukštojoje karo mokykloje, trūkstant laiko, auklėjimo klausimai buvo nagrinėjami nepakankamai. Karo

pedagogika kaip dalykas nebuvo dėstoma ir Rusijos karo mokyklose. Tai buvo pagrindinė priežastis, dėl ko Lietuvos karininkai ugdomąjį darbą dirbdavo neturėdami specialaus pedagoginio pasirengimo, intuityviai. Nepriklausomybės pradžioje Lietuvos kariuomenėje mokymas vyko taikant Belo-Lankasterio metodą, tačiau jis, V. Biržiškos nuomone, buvo neveiksmingas [2, 44]. Empirinių žinių, anot K. Žuko, nepakako. Norint būti geram pedagogui, reikėjo būti įvaldžius karių mokymo ir auklėjimo metodus, išmanyti kario psichologiją ir juos visapusiškai pažinti [19, 254]. V. Biržiška pirmasis pastebėjo, kad vadams suteiktos pedagogikos žinios padidintų jų darbo veiksmingumą [1, 44]. Todėl iškilo būtinybė karininkus mokyti karo pedagogikos.

K. Žuko ir V. Biržiškos darbai rodo, kad karo pedagogika, kaip pedagogikos mokslo šaka, Lietuvoje pradėjo formuotis tik XX a. pradžioje. Ji apima protinį, fizinį, karinį techninį ir moralinį karių ugdymą [19, 253].

Karininkų pedagoginio pasirengimo spragos reikalavo atkreipti dėmesį į jų pedagoginės kompetencijos ugdymą. Manyta, kad vado pedagoginį pasirengimą sudaro teorinis kareivių mokymo ir auklėjimo pagrindų išmanymas ir gebėjimas tas žinias taikyti praktiškai. Karo pedagogikos kūrėjai tarpukario Lietuvoje teigė, kad ypatingą dėmesį vadas pedagoginėje veikloje privalo skirti moraliniam karių auklėjimui.

Karo pedagogika, kaip ir bendroji pedagogika, buvo grindžiama psichologija, etika ir fiziologija [22, 253]. Manyta, kad vadas ugdydamas darytų daug klaidų, jeigu neturėtų žinių apie karių dvasinę būseną (psichologiją), apie jų priedermes (etiką) ir organizmo funkcijas (fiziologiją). Tačiau šių žinių, K. Žuko nuomone, karo pedagogikai per mažai. K. Žukas išplečia karo pedagogikos sampratą. Jo nuomone, karo pedagogika – tai ir psichologija (kario psichologija), karių auklėjimas (kario etika, karinio ugdymo metodika), karių mokymas (mokymo pagrindai) bei karininko asmenybės pažinimas [19, 315].

Remiantis tarpukario Lietuvoje paplitusiu teiginiu, kad „kariuomenė yra tautos mokykla“ [17, 272], galima sakyti, kad karininkas visų pirma yra pedagogas. Bet pedagogu jis buvo vadinamas ne todėl, kad turėjo pašaukimą šiai veiklai, bet dėl to, kad jam buvo pavesta atlikti suaugusiųjų ugdytojo funkcijas. Literatūros analizė rodo, kad, įtraukus karo pedagogikos kursą į karininkus rengiančių ugdymo institucijų programas, turėjo patobulėti ne tik karių, bet ir vadų rengimo procesas, kai jie save suvoktų kaip pedagogus. Ugdomųjų funkcijų įsisąmoninimas, visų socialinių vaidmenų prisiėmimas įpareigoję karininkus visada išlikti pedagogais.

Karo pedagogika vadams leistų geriau įsisąmoninti, koks ugdymas yra tinkamiausias. Remdamiesi karo pedagogikos žiniomis, karininkai tinkama linkme kreiptų kario gabumų plėtrą, taurintų jausmus, padėtų įgyti karybos žinių, ugdytų iniciatyvumą, narsumą, pasiryžimą, pastovumą, punktualumą, pasiaukojimą bei kitas savybes, reikalingas netikėtose situacijose. Siekiant ugdymo idealo, kariams buvo padedama slopinti savybes, kurios trukdė atlikti pagrindines jų funkcijas: mąstymo bei veiksmų lėtumą, silpną savisaugos instinktą, gresiančio pavojaus pervertinimą, nesavarankiškumą, padidintą jautrumą, perdėtą netikėtumų baimę.

Karį K. Žukas suvokė kaip žmogų, mokantį tokių veiksmų, įsisąmoninusį tokias idėjas, išsiugdžiusį valios savybes bei jausmus, kurie reikalingi kautynėse, ir gebantį pasipriešinti

tiems veiksniams, kurie neigiamai veikia kario asmenybę [23, 440]. Rengdami karius, vadai turėjo laikytis pagrindinės karinio rengimo taisyklės, kuri reikalauja „mokėti ir mokėti mokytį“ [15, 29]. Ugdymas, kuris nesiremia šia pagrindine karinio rengimo taisykle, buvo laikomas neteisingu, nes tada kariai rengiami nesėkmingiems karo veiksmams, kurie mažina pergalės ir didina pralaimėjimo tikimybę.

Tarpukario Lietuvos literatūroje pateikti pavyzdžiai rodo, kad karininkai buvo raginami suprasti pedagoginio darbo reikšmę, dirbti kūrybiškai. Buvo suvokiama, kad karius ugdo ne tik vadai, bet ir visa kareivinių aplinka. Ugdomas vadų kūrybiškumas turėjo pasireikšti ir tuo, kad pageidaujamas kario elgesys būtų skatinamas ne tik formaliais apdovanojimais (padėka ir pagyrimo raštu, įteikiamu prieš visą rikiuotę, atostogomis, dovanomis, paaukštintimu tarnyboje, rekomendacijomis suteikti aukštesnį laipsnį, garbės ženkleliais bei medaliais), bet ir nuoširdžiu bendravimu bei kitomis skatinimo formomis.

Taiigi vado pedagoginei kompetencijai ugdyti buvo skiriama daug dėmesio. Kariams keliamas ugdymo tikslas – išsiugdyti tvirtą būdą ir tobulinti sielą – reiškė, kad karininkas turi būti ne tik karo technikos žinovas, bet – svarbiausia – karinių tradicijų ir tautos moralinių principų skleidėjas [2, 52]. Šis tikslas rodo, kad kariuomenė rūpinosi ne tik koviniu karių rengimu, bet ir moraliniu jų auklėjimu.

Siekiant, kad kariuomenei vadovautų kompetentingi vadai, ypatingas dėmesys buvo skiriamas vado asmenybei. Karininkas buvo apibūdinamas kaip visos tautos švietėjas. Šis vaidmuo įpareigojo vadus būti ne tik karo technikos žinovais, bet ir tautos karinių tradicijų ir tautinės moralės puoselėtojais.

Išvados

1. Tarpukario Lietuvoje karinio ugdymo veikėjai buvo susipažinę su įvairiomis koncepcijomis. Tai leido geriau suprasti karinio ugdymo problemas, numatyti jo turinį, tikslus, uždavinius, valdyti patį procesą. Tai rodo, kad 1918–1940 m. karinio rengimo metu buvo analizuojama kovotojo psichologija, pabrėžiama kario dvasinė stiprybė ir gynėjo savybių ugdymo svarba. Kariuomenė buvo suprantama kaip institucija, kurios gyvenime dalyvauja visa tauta. Ryškus siekis ugdyti tokias protines, fizines bei moralines savybes, be kurių negalima tautos raida ir taikos metu. Tarpukario Lietuvoje kariuomenė atliko reikšmingą edukacinį vaidmenį – ji buvo ne tik karinio rengimo mokykla, bet ir visaverčio žmogaus ugdytoja.

2. Ugdant Lietuvos karininkiją buvo siekiama pagrindinio tikslo – parengti kompetentingus karininkus. Rengiant vadus ypatingas dėmesys buvo skiriamas vado asmenybei. Karininkas buvo apibūdinamas kaip visos tautos švietėjas. Šis vaidmuo įpareigojo vadus tapti ne tik karo technikos žinovais, bet ir tautos karinių tradicijų bei tautinės moralės puoselėtojais. Tarpukario Lietuvoje buvo gerai suprantama visuomenės ir kariuomenės bendradarbiavimo reikšmė ir nuolat tobulinama karinio rengimo sistema.

Literatūra

1. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 2, p. 240–267.
2. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 1, p. 44–59.
3. Goiginger L. (1929). *Vadas yra klusnumas, atsakomybė ir charakteris*. – Mūsų žinynas, Nr. 51, p. 393–398.
4. Hegelis G. V. (1990). *Istorijos filosofija*. Vilnius: Mintis.
5. Kušč (1929). *Dvasia ar medžiaga*. – Mūsų žinynas, Nr. 52, p. 41–46.
6. Lanskoronskis J. (1924). *Karininkų reikšmė ir jų socialinis vaidmuo*. – Mūsų žinynas, Nr. 21, p. 397–405.
7. Lesčius V. (1998). *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius: Leidybos centras.
8. Mackevičius J. (1938). *Karininko garbė ir jos gynimas*. – Mūsų žinynas, Nr. 158, p. 718–731.
9. Rėklaitis A. (1938). *Vado asmenybės reikšmė*. – Mūsų žinynas, Nr. 165–166, p. 659–670.
10. Rendulič L. (1927). *Karo psichologijos studijos*. – Mūsų žinynas, Nr. 35, p. 146–163.
11. Rendulič L. (1927). *Karo psichologijos studijos*. – Mūsų žinynas, Nr. 36, p. 273–287.
12. Šalkauskis S. (1990). *Raštai, IV tomas*. Vilnius: Mintis.
13. Šepetys J. (1939). *Vado ir kovotojo psichologija šių dienų kare*. – Mūsų žinynas, Nr. 3, p. 360–392.
14. Štencelis B. (1928). *Aukštieji karininkų LDK Vytauto kursai*. – Mūsų žinynas, Nr. 45, p. 386–406.
15. Tarasenska P. (1928). *Kovotojo mokymas*. Kaunas.
16. Tomkus J. (1925). *Kariuomenės auklėjimo faktoriai ir jų vartojimas*. – Mūsų žinynas, Nr. 22, p. 229–242.
17. Tomkus J. (1925). *Kariuomenės auklėjimo faktoriai ir jų vartojimas*. – Mūsų žinynas, Nr. 23, p. 7–24.
18. Tomkus (1924). *Kariuomenės auklėjimo klausimu*. – Mūsų žinynas, Nr. 20, p. 267–281.
19. Žukas K. (1923). *Kariuomenės auklėjimo bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 13, p. 302–321.
20. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 29, p. 252–258.
21. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 30, p. 417–452.
22. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 31, p. 59–84.
23. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 32, p. 250–280.
24. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 33, p. 440–464.

The Role of Military Training and the Ideal of the Military Officer in Interwar Lithuania

by Kęstutis Mockus

PhD Student of Social Sciences (Educology), Klaipėda University

Summary

The army of interwar Lithuania was understood as the institution where all nation participate in its life. A clear objective in the army was to train such mental, physical and moral human features, without which the development of the nation even in peace time is not possible. In interwar Lithuania the democratic army performed a meaningful educational role – it was not only a forge of military training, but also an educator of a full- fledged person, a guarantee of freedom and safety of the nation. Preparing officers in Lithuania the main purpose which was pursued was to prepare qualified officers. The particular attention while preparing officers was paid to the personality of the leader. The officer was described as the torchbearer of the whole nation. This role committed leaders to be not only judges of military technique but also cherishers of the nation's military traditions and national morality. The meaning of collaboration between the community and the army was very well appreciated in interwar Lithuania and the system of military training was constantly improved.

KAREIVIŲ ŠVIETIMAS LIETUVOS KARIUOMENĖJE PIRMAJAME JOS GYVAVIMO DEŠIMTMETYJE (1919–1929 M.)

Kar. Ignas Vėžys,
kar. Remigijus Zavackis
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, padėtis kariuomenėje buvo itin sudėtinga. Karių išsilavinimo lygis buvo labai žemas: daug jų nemokėjo lietuviškai nei kalbėti, nei skaityti, nei rašyti. Todėl aukščiausiaji kariuomenės vadovybė, siekdama šviesti kareivius, ėmėsi ryžtingų veiksmų. Privaloma tvarka jie daliniuose buvo mokomi, buvo įkurta bibliotekų, skaityklų, įsteigta būrelių, imtasi daugelio kitų priemonių bendram karių kultūros ir išsilavinimo lygiui pakelti. Daug jaunuolių kariuomenėje pirmą kartą sužinodavo apie radiją, galėdavo gauti naujausių literatūros ir periodinės spaudos leidinių, vėliau turėjo galimybę pamatyti filmų. Lietuvos kariuomenė įnešė didžiulį indėlį keliant mūsų šalies ekonomikos ir kultūros lygį, taip pat ji daug nuveikė plėtojant demokratiją, skatinant pilietiškumą ir lietuvių tautos sąmonėjimą.

Įvadas

Lietuvos istorijoje būta nemažai pakilimų ir nuosmukių. Ne kartą lietuviams teko ginti savo valstybę ir jos laisvę nuo priešų. Ši kova niekada nesibaigia. Kovoti tenka ne vien ginklu, bet ir ekonominiais, politiniais bei kitais būdais. Šiandien negalime pamiršti žmonių, prisidėjusių siekiant amžinojo mūsų tikslo – Nepriklausomybės – ir padėjusių ją išsaugoti.

Nuo XVIII a. pabaigos iki XX a. pradžios Lietuva buvo sudedamoji Rusijos imperijos dalis. Lietuviai bandė sukilimais išsikovoti Laisvę, tačiau šie bandymai būdavo užgesinami jų pačių krauju. Rusijos valdžia stengėsi mūsų tautą paversti tamsia ir paklusnia žmonių mase. Tačiau ne visi lietuviai pasidavė klastingiems Rusijos kėslams. Garbinga praeitis ir didžiulė meilė savo kraštui neleido nurimti, neleido nuleisti rankų, neleido stebėti, kaip žūva milžinų tauta, tiek kraujo praliejusi dėl savo miškų, dėl savo laukų, dėl savo laisvės! Iškilūs visuomenės veikėjai, pasinaudodami palankia tarptautine situacija, 1918 metų vasario 18 dieną paskelbė, kad Lietuva vėl tampa nepriklausoma ir laisva valstybe.

Lietuvos situacija tikrai nebuvo paprasta. Buvo daug abejonių, ar iš viso mūsų šaliai reikalinga Nepriklausomybė. Be to, reikėjo pertvarkyti visas valstybės gyvenimo sritis, nes

senoji sistema buvo pagrįsta Rusijos, kur niekas nesistengė rūpintis žmonių gerove, valia. O juk Europą dar drebino Pirmasis pasaulinis karas! Lietuvos teritorijoje karaliavo tai vokiečių, tai lenkų, tai rusų kariuomenės. Todėl Tėvynės ginti buvo kviečiami visi šalies gyventojai, neabejingi savo krašto likimui. Teko ginklu kovoti tiek su lenkais, tiek su bolševikais, tiek su bermontininkais. 1919 metų birželio 5 dieną Lietuvos kariuomenėje tarnavo per 50 tūkst. karių.

Šio pranešimo **objektas** – švietimo sistema Lietuvos kariuomenėje.

Pranešimo **tikslas** – atskleisti ir įvertinti kariuomenės vaidmenį keliant šalies kultūros lygį tarpukario metais. Pranešimas parengtas remiantis prof. habil. dr. Algirdo Ažubalio ir kpt. Rolandos Kazlauskaitės-Markelienės darbais ir kitais šaltiniais.

1. Mokymo organizavimas kariuomenėje

Koks buvo išsimokslinimo lygis, kai buvo pradėta kurti Lietuvos kariuomenė? Štai ką rašė mjr. S. Kuizinas: „Pirmųjų mūsų savanorių eilėna pateko gan didelis nuošimtis palikuosiu mokyklos suolą moksleivių. Kadangi jie jau buvo spėję mokslą pamylėti, tai ir sunkiausiai karo aplinkybėmis stengėsi savo žinių lobyną dar labiau praturtinti. Tačiau tas kilnus jaunimas nepamiršo ir mažiau mokslingų ar bemokslų brolių, dalindamasis su jais žiniomis <...>. Tad dažnai buvo atsitikimų, kad vos tik kiek šautuvų, kulkosvaidžių ir patrankų muzikai aprimus, šviesesnieji tuoj ėmėsi šalia jų apkasuose kiūtančius draugus mokyti skaityti, rašyti ar šiaip prieinamoj formoj teikti žinių iš įvairių mokslo sričių“ [2, 194; 4, 584].

1919 m. prie Krašto apsaugos ministerijos įsteigiama Literatūros dalis, kuri, be kitų užduočių, turėjo organizuoti kareivių švietimo darbą. Kiek vėliau ji buvo pavadinta Literatūros skyriumi. 1920 m. jame buvo įkurta atskira Kariuomenės kultūros ir švietimo sekcija [2, 194]. Šios organizacijos jau nuo pat pradžių ėmėsi darbo. Į frontą buvo siunčiami laikraščiai, knygelės ir kitokie leidinukai. Karo lauko ligoninėms buvo sukomplektuotos mažos bibliotekėlės. 1920 m. buvo suformuluoti kultūros ir švietimo tikslai:

1. stengtis, kad kariuomenėje neliktų ne vieno beraščio;
2. suteikti kareiviams bendrą, platų, visapusį kultūrinį ir pilietinį išsilavinimą;
3. objektyviai atsakyti į visus kareiviams rūpimus klausimus, taip užkertant kelią kariuomenę ardančiai agitacijai – tam būtinai buvo reikalingas bendrasis kultūrinis lavinimas [2, 194].

Į kariuomenės švietimo darbą aktyviai įsitraukė žinomi visuomenės veikėjai: K. Petrauskas – dainininkas, S. Šimkus – kompozitorius, K. Binkis – poetas, S. Kymantaitė-Čiurlionienė – rašytoja, J. Vabalas-Gudaitis – psichologas, V. Krėvė-Mickevičius – rašytojas, taip pat daugelis kitų.

Kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas savo įsakyme 1920 m. nurodė visose kariuomenės dalyse po 1 val. per dieną privalomai mokyti skaityti ir rašyti, t.y. įvesti bendrąjį lavinimą, įsteigti knygynėlių [2, 195].

Kaip vykdomas šis nurodymas, griežtai kontroliavo kariuomenės vadovybė. Kariuomenės dalyse buvo paskirti atsakingi karininkai, kurie turėjo rūpintis visais su karių mokymu susijusiais reikalais.

1920 m. kovo 9 d. karininkų, atsakingų už kultūros ir švietimo darbą daliniuose, suvažiavime buvo nutarta šviečiamąjį darbą dirbti kareivių mokyklose, klubuose, kuriuose buvo įrengtos skaityklos ir bibliotekos, taip pat organizuoti ekskursijas, gegužines, sporto renginius ir kt. [2, 196].

2. Mokymo programa kareiviams naujokams

Tais pačiais metais (1920 m.) buvo sudaryta speciali komisija, kuri turėjo parengti be-raščių karių (analfabetų) mokymo programą. Komisiją sudarė psichologas J. Vabalas-Gudaitis, pedagogai ir visuomenės švietėjai A. Vireliūnas ir A. Vokietaitis. Ši grupė parengė programą, kuri dar ne kartą buvo taisyta ir galutinai parengta tik 1926 metais.

Susipažinkime su šia programa.

Lietuvių kalba. Skaitymas ir rašymas. Abėcėlė. Raidžių rašyba. Žodžiai, sudaryti iš atskirų raidžių. Žodžių rašymas. Skaitymas. Lengvo turinio kūrinukai. Lietuvos himnas.

Gramatika. Garsai ir raidės. Didžiųjų ir mažųjų raidžių vartojimas. Lengvi pratimai. (Ilgiau tarnavusiems ir labiau išsilavinusiems „seniesiems“ kareiviams buvo skirtos sunkesnės temos ir uždaviniai.)

Aritmetika. Skaičiai, veiksmai su skaičiais iki 10, ženklai „+“ ir „-“, veiksmai su skaičiais iki 100, dalyba ir daugyba. („Seniesiems“ kariams skaičiai buvo didesni ir uždaviniai sudėtingesni.)

Istorija. Kareiviai buvo supažindinami su žymiomis istorinėmis asmenybėmis, Lietuvos istorine raida. Visos temos buvo gana paprastos ir lengvai suprantamos. Svarbiausias siekis buvo padėti kariams suprasti, dėl ko jie tarnauja kariuomenėje ir kokių tikslų turi siekti. Stengtasi ugdyti karių pasididžiavimo savo tautos praeitimi, jos didžiais valdovais ir jų žygdarbiais jausmą.

Krašto pažinimas ir geografija. Šiose pamokose mokyta elementaraus darbo su žemėlapiu, nustatyti pasaulio šalis, šalies sienas ir kt. „Seniesiems“ kariams buvo pasakojama apie gyventojus, krašto reljefą, vandens telkinių ypatumus ir pan. [2, 196–199;1].

Visiems šiems mokomiesiems dalykams buvo skirti vadovėliai. Tiesa, iš pradžių mokyta iš knygų, kurios buvo skirtos vaikams. Jos ne itin tiko suaugusiems žmonėms. Dėl to buvo nuspręsta leisti kariuomenės vadovėlius [4]. Jie skyrėsi tik tuo, kad juose nagrinėtos kariams aktualios temos, mokyta tarnyboje reikalingų dalykų. Naudoti ne vien vadovėliai, bet ir įvairios vaizdinės priemonės: žemėlapiai, paveikslai, maketai ir pan. Jiems kurti buvo pasitelkti išsilavinę civiliai. Pavyzdžiui, Lietuvos žemėlapius kūrė K. Urbas, studijavęs Italijoje architektūrą [3, 273].

Kariuomenėje buvo taikomi tiems laikams pažangūs dėstymo metodai, naudojamos gana modernios priemonės. Kiekvienoje karinėje dalyje buvo įrengti radijo taškai. O juk šalyje tuo metu tokių aparatų buvo vienetai. Taip pat kiekviena dalis gaudavo periodinės spaudos, kurioje buvo rašoma kariuomenės ir visuomenės gyvenimo temomis. Antrajame Nepriklausomybės dešimtmetyje kariai turėjo galimybę išbandyti dar vieną naujovę – žiūrėti kino filmus. Taip kariuomenėje tarnaujančių žmonių akiratis būdavo gerokai praplečiamas.

Nors Lietuvos kariuomenėje tarnavo įvairiomis kalbomis kalbantys kariai, nors jų išsilavinimas ir intelektas buvo labai skirtingas, nuo pat pradžių dedamos pastangos davė vaisių. Čia pateikiama lentelė (1), kurioje atsispindi pašauktų į tarnybą vieno dalinio karių mokymosi rezultatai [2, 203].

1 lentelė. Naujokų mokymas VDLK Kęstučio pėstininkų pulke 1926 m.

Raštingumo lygis	Prieš mokant (%)	Baigus mokyti (%)
Nemokėjo lietuviškai nei skaityti, nei rašyti	55,00	22,00
Mokėjo lietuviškai tik skaityti	28,00	61,00

Panašūs rezultatai gauti visoje Lietuvos kariuomenėje, nes mokymas buvo centralizuotas ir rėmėsi ta pačia programa.

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pulko mokymosi rezultatai buvo neblogi. O juk tai buvo dar tik mokymo programos įgyvendinimo pradžia. Būtina paminėti, kad kariai, kurie nepasiekė teigiamų rezultatų viso mokymo metu, apskritai galėjo būti laikomi negabiais mokslui. Tačiau į kariuomenę ėmė visus, neišskiriant ir tų, kurie nepasizymėjo dideliais intelektualiais gebėjimais.

Kareivių gyvenimo ir švietimo sąlygos laikui bėgant vis gerėjo. Buvo suteikta galimybė norintiesiems burtis į klubus ar būrelius. Dažname dalinyje buvo įkurtas teatro būrelis, choras, vyko muzikantų susibūrimai ir pan. Siekiant, kad pilietinis ugdymas būtų efektyvesnis, kariams būdavo rengiamos ekskursijos į svarbias istorines vietas. Taip pat vadovybė organizuodavo šventes. Jų metu kareiviai turėdavo progą pabendrauti su civiliais, pasidalyti išpuodžiais, pailsėti ir pasilinksinti. Gana dažnai jie lankydavosi teatruose, žiūrėdavo spektaklius.

Kai kariuomenėje mokymo programos „nusistovėjo“, kai į tarnybą buvo pašaukiama vis mažiau beraščių, susirūpinta praktinių žinių kariams skleidimu. 1929 m. plk. ltn. J. Kibirkštis paprašė Žemės ūkio rūmų valdybos kas antrą savaitę Kaune dislokuotų dalių kariams skaityti paskaitas žemės ūkio temomis. Tad kariai turėjo galimybę įgyti žinių, kurias iššę galėjo pritaikyti savo gyvenime. Tokios temos kaip pieno ir paukščių ūkis, naujos žemės ūkio šakos ir pan. kariams, kilusiems iš kaimo, davė daug naudos. Bet verslas taip pat nebuvo pamirštas. Kariai buvo supažindinami ir su verslininkystės pagrindais.

Karininkų žurnalas „Kardas“ rašė, kad kariai, grįžę atgal į savo kaimus ir miestelius, suteikdavo šių Lietuvos kampelių gyvenimui naujų bruožų, nes tarnyba kariuomenėje pakeisdavo jų pasaulėžiūrą, sielą ir kūną [1, 23].

Šiandien, sklaidydami Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės istorijos puslapius, galime teigti, kad mūsų valstybės gyvavimo pradžioje ji vaidino itin reikšmingą vaidmenį keičiant Lietuvos jaunuomenės kultūros ir išsilavinimo lygį.

Išvados

1. Lietuvos kariuomenė, organizuodama ir plėtodama neraštingų jaunuolių švietimą, įnešė svarų indėlį keliant valstybės kultūros ir ekonomikos lygį.
2. Lietuvos kariuomenėje ugdomos pilietinės idėjos, meilės ir pasiaukojimo Tėvynei jausmas žadino visos Lietuvos piliečių tautinę savigarbą, stiprino taurias pilietines nuostatas.

Literatūra

1. Abramavičius K. (1926). *Švietimo reikalu*. – Kardas, Nr. 2, p. 23.
2. Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2003). *Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1919–1928 m.)*. – Karo archyvas, t. XVIII.
3. Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2005). *Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1929–1940 m.)*. – Karo archyvas, t. XX.
4. Kuizinas S. (1928). *Kariuomenės švietimo darbas pirmame nepriklausomybės dešimtmety*. – Mūsų žinynas, Nr. 45.

The System of Education in Lithuanian Army during the First Decade of its Existence (1919–1929)

by Cadets Ignas Vėžys and Remigijus Zavackis
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The Paper introduces Independent Interwar Lithuania where conditions for development of the Lithuanian Army were significantly poor and complicated, eg lack of military leadership among soldiers and poor literacy (Lithuanian Language). The Lithuanian Army has been built up gradually, via establishment of compulsory education in the command, foundation of libraries, reading-rooms, coteries, etc., thus upgrading soldiers cultural and educational level. It was the Army that provided access to knowledge: radio, final literary and periodical publications, films – all this could be appreciated by far exclusively by a great segment of youngsters in the military. It can be stated that the Army of Lithuania has made a great contribution to development of our Lithuanian country and the nation, mainly by promoting public spirit, the spread of democracy and awareness.

PETRO TARASENKOS PEDAGOGINIS PALIKIMAS IR ŠIUOLAIKINĖ LIETUVOS KARIUOMENĖ

Dim. plk. Eugenijus Simonas Kisinas

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamas vieno iš Lietuvos karo pedagogikos pradininkų plk. Petro Tarasenkos knyga „Kovotojo mokymas“, joje išdėstyti karių mokymo pedagoginiai, didaktiniai ir metodiniai principai, jų reikšmė ir pritaikymo galimybės šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje.

Įvadas

Petras Tarasenka (1892–1962) – Lietuvos kariuomenės pulkininkas, istorikas, archeologas, rašytojas. 1919 m. jis buvo mobilizuotas į besikuriančią Lietuvos kariuomenę ir joje tarnavo iki 1932 m. Į atsargą išėjo turėdamas pulkininko laipsnį. Net ir tarnaudamas kariuomenėje labai domėjosi archeologija, dalyvavo archeologinėse ekspedicijose. Remdamasis archeologinių tyrimų medžiaga parašė apysakų jaunimui.

Petras Tarasenka

P. Tarasenką, kaip ir V. Biržišką bei K. Žuką, pagrįstai galime laikyti karo pedagogikos pradininkais Lietuvoje. P. Tarasenkos pedagoginį palikimą sudaro penkios knygos ir kelios dešimtys straipsnių. Pagrindinis jo karo pedagogikos ir karių mokymo metodikos veikalas „Kovotojo mokymas“ buvo išleistas 1929 m. Su šia knyga šiuolaikinis skaitytojas susipažino tik atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės metais. Kurį laiką „Kovotojo mokymas“ buvo bene vienintelė mokymo priemonė karo pedagogikos, didaktikos ir metodikos klausimais.

Tyrimo **objektas** – P. Tarasenkos knygos „Kovotojo mokymas“ didaktiniai ir metodiniai aspektai.

Tyrimo **tikslai**:

- susipažinti su tarpukario Lietuvos karių ugdymo pedagoginėmis nuostatomis,
  - apžvelgti „Kovotojo mokymo“ idėjų taikymo galimybes šiuolaikinėje kariuomenėje.
- Tyrimo **metodai**: karinės literatūros šaltinių analizė.

1. P. Tarasenka – pedagogas

Kokia P. Tarasenkos pedagoginio palikimo reikšmė?

Šiandien mums svarbi P. Tarasenkos **metodologija**, kurią jis naudojo rengdamas karių (anot autoriaus – kovotojų) mokymo reikalavimus. Išnagrinėjęs karių mokymo Prancūzijos, Vokietijos, Lenkijos ir SSRS kariuomenėse ypatumus, P. Tarasenka daro išvadą, kad, „nežiūrint bendrųjų kariško mokymo sutvarkymo pagrindų, kiekvienoje kariuomenėje kovotojo mokymui statomi savotiški reikalavimai“ [4, 15]. Todėl jis teigia: „Kaipo maža valstybė, turėdami negausingą kariuomenę, mes prieš savo galingus kaimynus, toli prašokančius mus kaip savo kariuomenės skaičium, taip ir jos techniškomis priemonėmis, galime pastatyti tik tinkamai parengtą kareivį kovotoją, kuris ir baisiose šių dienų kautynėse <...> nesijaustų silpnas, bet turėtų tiek jėgų, kad galėtų drąsiai atsispirti kaip prieš priešą gausingumą, taip ir prieš jo technišką jėgumą“ [4,28]. Pagrindinė P. Tarasenkos karybos veikalų mintis – mes **privalome ir galime** (nors tuo metu Lietuvos kariuomenėje daugiausia tarnavo beraščių kaimo samdinių) **rengti gerą kovotoją, sugebantį kautynių lauke savarankiškai spręsti taktinius uždavinius**.

Anot P. Tarasenkos, šia metodologija privalo vadovautis visi karinių leidinių autoriai, kurie verčia iš svetimų kalbų ar rašo naujus darbus remdamiesi kitų kariuomenių patirtimi.

P. Tarasenkos, patyrusio kario ir pedagogo, nuomone, svarbiausias vaidmuo organizuojant kovinį rengimą tenka vadui ir instruktoriui. Kadangi jie yra karių mokytojai, todėl galime juos vadinti pedagogais. Ne kiekvienas instruktorius yra karo pedagogas. „Jeigu vadinsime pedagogu tikrai tą, kuris veda kokias nors pratybas (kad ir rikiuotės, šaudybos, taktikos ir pan.), tai lygiai taip pat galime vadinti staliumi ar net baldžiumi tą, kuris moka laikyti rankose plaktuką, pjūklą ar oblių; gydytoju tą, kuris moka perrišti žaizdas arba perpjauti votį (tokius liaudyje paprastai vadindavo šundaktariais) <....>, kad karo pedagogai taptų tikrais profesionalais, reikia „**mokėti ir mokėti mokyti**“ [2, 3–4].

P. Tarasenkos nuomone, ypatingą dėmesį mokant karius reikia skirti instruktoriui. Jis rašo, kad „visi kariuomenės viršininkai, vienodai supratę mūsų kovotojo parengimo tikslą, turi pažinti ir duomenis bendrosios dabartinės pedagogikos, kurios pagrindais turi būti tvarkomas ir kariškas mokymas“ [4, 44].

Be abejo, ne viskas, ką parašė P. Tarasenka, priimtina mokant šiuolaikinių karių. Pasikeitė kariuomenės organizacija, jos ginkluotė ir kovos technika, taip pat taktika. Bet nepasikeitė bendrosios (ir karo) pedagogikos pagrindiniai dėsniai. Šiuolaikiškai skamba P. Tarasenkos žodžiai, kad „kariškas mokymas nėra lengvas darbas, jis turi būti tiksliai suderintas su visais bendrosios pedagogikos dėsniais. Bendroji pedagogika < ...> idealu laiko mokytoją menininką, jau iš prigimties turintį visas reikalingas mokymui savybes. Tačiau tokių mokytojų yra labai maža, o kariuomenėje gal ir visai nėra“ [4, 49]. „Tačiau,– tęsia P. Tarasenka, – pedagogika nurodo, kad kiekvienas asmuo, vykdantis bendrus nurodymus pedagogiškam darbui, o taip pat metodiškus nurodymus, gali sėkmingai atlikti įvairių dalykų mokytojo pareigas; tarp tokių mokytojų gali būti gerų ir kariškų dalykų mokytojų – instruktorių“ [4, 49–50].

P. Tarasenka pabrėžė: „Karininkas – kariškų dalykų specialistas – menininkas, o kadangi visi kariuomenės veiksmi yra pagrįsti kilniais dvasios pagrindais, tai karininkas yra ir tos dvasios žadintojas, yra menininkas, kol nėra iškrypęs į klaidingą kelią – kol nėra virtęs tik savo specialybės amatininku“ [4, 91].

P. Tarasenka neapsiribojo bendromis karo pedagogo savybėmis. Jis suformulavo konkrečius reikalavimus pagrindiniams kovinio rengimo organizatoriams ir atlikėjams – instruktoriams. Susipažinkime su šiais reikalavimais:

1. Svarbiausia kovinio rengimo taisyklė – mokėti ir mokėti mokyti, t. y. išmanyti savo specialybę ir mokėti jos dalykų mokyti pavaldinius.

2. Visi vadai turi išmanyti bendrosios pedagogikos pagrindus.

3. Vadovautis karinės didaktikos taisyklėmis, kurios yra pagrįstos bendrąja pedagogika.

4. Tik metodinis mokymas gali laiduoti kovinio rengimo sėkmę. „Kareivius mokančių žemesniųjų kariuomenės viršininkų yra labai daug, ne kiekvienas iš jų yra pakankamai patyręs ir ne taip greitai pažįsta mokymo darbą, todėl metodas bus jų darbo pagrindas ir apsaugos nuo netikslaus jų veikimo toje srityje, kurioje patyrimas kartais perkamas labai brangia kaina“ [4, 49].

5. Instruktorius turi būti susipažinęs su kiekvieno kareivio psichinėmis ir fizinėmis savybėmis.

6. Instruktorius turi gerai pasirengti pratyboms.

7. Mokymas turi būti planingas, įdomus, aktyvus, nesudėtingas, ugdantis kareivio savarankiškumą, užbaigtas.

8. Kiekvienas mokymo veiksmas turi būti tikslus ir gerai organizuotas.

9. Mokymo tikslas turi būti pasiektas.

10. Mokyti auklėjant ir auklėti mokant. „Mokymas turi būti pareiškiamas ne tik dalyvavimu vien tik kojų bei rankų, bet, svarbiausia, galvos ir širdies, t. y. kartu su fizišku stiprumu ir technišku įgudimu turi būti plėtojamos vyriausios kariuomenės paskyrimo idėjos, stipri valia ir pasiryžimo bei pasiaukojimo jausmai“ [4, 17, 87].

11. „Karininkas vadovauja žmonėms, kurie protauja ir jaučia“, todėl „kareivių auklėjimą turi tvarkyti kaip menininkas, laisvai, bet sistemingai kurti kareivių sieloje jiems būtinus jausmus, stiprinti jų valią, pratinti juos protauti, kad <...> suprastų aukštą kario pašaukimo reikšmę – ginti brangiausią Lietuvos turtą – nepriklausomybę“ [4, 17, 91].

2. Karo pedagogikos didaktiniai principai

„Kovotojo mokyme“ P. Tarasenka nuosekliai nagrinėja kovotojo rengimo organizavimą, jo tikslus, būdus, metodus ir priemones. Pirmiausia jis konkrečiai apibrėžia kovotojo rengimo tikslą: „kovotojas turi būti parengtas savarankiškiems individualiems veiksams kautynėse siekiant bendro tikslo, dalyvaujant kolektyvo sudėtyje, o taip pat turi žinoti mažiausia bent dvi specialias papildomas pėstininkų specialybes, kad visada galėtų pakeisti išėjusį iš rikiuotės kurios nors specialybės kovotoją“ [4, 39].

Pažymėtina, kad ir šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje gerai parengtas karys turi

mokėti veikti individualiai arba padalinio (skyriaus, būrio, kuopos) sudėtyje, taip pat jis prireikus privalo pakeisti bet kurią skyriaus karių. Tai ypač aktualu kariniuose konfliktuose, taikos palaikymo operacijose, visur, kur reikia mokėti veikti žvalgyboje, pasaloje, saugoje, patruliuojant, visur, kur veikia maži padaliniai.

Aktualios P. Tarasenos mintys dorovinio (anot P. Tarasenos – moralinio) auklėjimo klausimais. Jis rašė: „Visur kreipiama daug dėmesio į morališką kovotojo auklėjimą bei mokymą, nes baisiose šių dienų kautynėse žūtbut, kuomet mirties šmėkla stovi visų kovotojų akyse ir mirties baimė kliudo jiems vykdyti savo paskirtį, kuomet kovotojas liaunasi klausęs savo valios bei sąmonės balso, pas kovotoją dar turi likti tokių jėgų, kurios verstų jį įvykdyti savo paskirtį. Tos galingos jėgos, kurios nugali net ir mirties baimę, yra kilnūs kovotojo sielos jausmai, kurių mūsų kovotojai turi turėti, kaip pastebi mūsų statutas: „Tėvynės meilė ir geras supratimas aukšto savo pašaukimo tikslo – ginti brangiausią lietuvių tautos turtą – nepriklausomybę“ [4, 16, 39].

Anot P. Tarasenos, svarbiausieji kovotojo rengimo uždaviniai yra šie: a) ugdyti moralines kario savybes; b) stiprinti fizines jo jėgas; c) mokyti tinkamai naudoti kovos techniką; d) skatinti kovotoją protauti.

P. Tarasena formuluoja tokius didaktinius karinio mokymo reikalavimus, kurie yra priimtini ir organizuojant šiuolaikinį kovinių rengimą. Jis rašo: „Kad tinkamai atliktų kovotojo mokymo darbą, <...> instruktorius turi pirmiausia vykdyti bendras kariško mokymo, vadinamos kariškos didaktikos taisykles, kurios yra pagrįstos bendrosios pedagogikos duomenimis, bet, kartu atsižūrint į ypatingą mokymo darbo sritį, turi dar ir savotiškų bendrų kariškam mokymui taisyklių, kurias <...> instruktorius turi gerai įsidėmėti ir, jomis remdamasis, tvarkyti savo mokymo darbą“ [4, 50].

Profesionaliai ir labai išsamiai „Kovotojo mokyme“ formuluojami bendrieji karių mokymo reikalavimai:

1. Ko nereikia kautynėse, žalinga mokyti taikos metu, todėl tai turi būti pašalinta iš mokymo programų.
2. „Esant vyriausiam ir vieninteliame kareivio mokymo tikslui – parengti jį kautynėms, su ypatingu patvarumu ir atkaklumu reikia lavinti jam tik tokias savybes, kurios yra naudingos <...> kautynėse su tikslu jas laimėti“ [4, 16, 82].
3. Mokymo tikslas turi būti pasiektas.
4. Mokymas turi būti planingas, organizuotas, gerai parengtas, tvarkingai ir organizuotai vedamas, užbaigtas iki galo, mokymo rezultatai patikrinti, vedamą jų apskaita.
5. Mokymas turi būti nuoseklus, sąmoningas, nesudėtingas, įdomus, aktyvus, skatinantis karių savarankiškumą ir norą rungtyniauti, varžytis su kitais kariais, pradėtas ir baigtas laiku.
6. Mokyti reikia tikromis ir artimomis mūšiu aplinkybėmis.
7. Mokyti būtina ne tik pasakojant bei rodant, bet ir veikiant.
8. Instruktorius turi įvertinti kiekvieno kareivio protinį ir fizinį pajėgumą, duoti užduotis, atitinkančias jų jėgas, derinti mokymo ir poilsio laiką, vietoje taisyti visas mokymo klaidas, sumaniai taikyti kartojimą.

9. Koncentruoti ir integruoti mokomuosius dalykus.

10. Mokant reikalauti ir automatiškai atlikti veiksmus, ir galvoti. „Automatiškumas yra reikalingas tokiems veiksmams, kurie pasižymi tikslumu, reikalauja jų vykdymo greitumo, bet savo esmėje nereikalauja tokio veikimo, kuris būtų tvarkomas protaujant veikiančiam asmeniui. Pavyzdžiui, šaudymo mokymui automatiškumas reikalingas vykdant įvairius parengties veiksmus: užtaisymas, nutaikymas, nuleidžiamojo įtaiso paleidimas, bet nieku būdu ne parenkant taikinį arba jį įvertinant ir taikymo taškus išrenkant, – šie veiksmai jau reikalauja ir protavimo. Mokydami šaudyti, mes dažniausiai tuo nusikalstame“ [4, 78].

P. Tarasenka labai profesionaliai suformulavo ir mokydamas karius stropiai vadovavo si bendraisiais ir specifiniais karių mokymo principais: mokymo prieinamumo, vaizdumo, sąmoningumo, didžiausio krūvio, kompleksškumo.

Anot P. Tarasenos, rengiant karius labai svarbūs mokymo metodai. Jis rašo, kad „svarbiausias kariško mokymo organizacijos pagrindas yra metodiškas jo sutvarkymas, nes tik metodiškas mokymas gali laiduoti jo pasisekimą. Jis yra būtinas mūsų kariuomenės gyvenimo sąlygose“ [4, 47].

„Kovotojo mokyme“ yra nedidelis skyrelis „Mokyti – auklėti“, kuriame P. Tarasenka daro išvadas, kad „kariškas mokymas turi būti auklėjantis ir kario moralės savybės turi būti auklėjamos mokymu; tatau gali būti išreikšta šia sąvoka: mokyti auklėjant, auklėti mokant, t. y. mokymas savo esmėje nėra atskiriamas nuo auklėjimo, o turi būti auklėjančiu, t. y. turi veikti kareivių protą, valią ir jausmus“ [4, 87–91].

Šiandien panašias mintis aptinkame Rudolfo Steigerio „Karinėje pedagogikoje“, jog „karinis rengimas, auklėjimas ir vadovavimas, nors aiškiai skiriasi, vis tiek yra neatsiejami“ [3, 18].

Vokiečių kariuomenės pedagogų H. Jungo ir H. Floriano „Karinės pedagogikos pagrinduose“ rašoma, kad „vadovavimas, mokymas, auklėjimas sudaro tris bazines karinės pedagogikos dimensijas<...>. Vieną kartą mokymas yra pagrindinis uždavinys, kitą kartą – auklėjimas“ [1, 32].

Apibendrinami šiuos teiginius, galime pažymėti, kad auklėjimas yra neatskiriamas nuo mokymo. Rengiantis pratyboms turi būti keliami ir įgyvendinami ne tik mokymo, bet ir auklėjimo tikslai.

3. Karių ir padalinių mokymo metodika

Didelė „Kovotojo mokymo“ dalis skirta karių ir padalinių mokymo metodikai. P. Tarasenka išsamiai nagrinėja, kaip reikia karius mokyti šaudyti iš šautuvo ir kulkosvaidžio, panaudoti durtuvą artimajame mūšyje, nustatyti atstumą, svaidyti rankines granatas, naudoti dujokaukę, mokyti rikiuotės, kautynių veiksmų, statutų ir pan.

Dvi metodikos temos skirtos kovotojų kolektyvo (skyriaus, būrio ir kuopos) bei specialiosios paskirties kovotojo (žvalgo, ryšininko ir pan.) mokymui. Suprantama, kad šiandien, pasikeitus ginkluotei, kovos technikai ir veiksmų taktikai, pasikeitė ir mokymo metodika. Tačiau šiuolaikiniai karininkai knygoje gali rasti daug vertingų patarimų, kaip mokyti karius.

Plačiau aptarkime kompleksinio mokymo panaudojimo galimybes.

P. Tarasenka rašė, kad karybos pamokos programa gali būti parengta dviem būdais: dalykiniu, kai kiekvieno kovos veiksmo mokoma atskirai, ir kompleksiniu (geriausias būdas) – kai kurio nors veiksmo mokoma ne atskirai, bet kartu su kitais veiksmais. Pavyzdžiui, mokant kareivius pasaloje sekti, turi būti mokoma ir kitų dalykų, kurie su tuo natūraliai susiję, kaip antai: išvykimo į sekimo punktą, maskavimo, vietos naudojimo, atstumų nustatymo, taikinio suradimo ir įvertinimo, taikymo ypatumų ir kitų dalykų. Taip pateikiamos žinios bus pritaikytos kautynių aplinkai. P. Tarasenka pabrėžia, kad „kompleksišku būdu sutvarkytose pamokose daugiau turi būti duodama svarbesnių nurodymų praktiškam vykdymui, bet ne teoriškam klausimų aiškinimui“ [4, 61].

Šiuolaikinėje kariuomenėje taip pat dominuoja kompleksinis karių rengimas, ypač mokant taktikos, šaudybos ir ginkluotės, apsaugos nuo naikinimo priemonių, karo topografijos ir kt. Kiekvienas karys ar karinis vienetas veikia mūšio lauke įvairiomis kryptimis: žygiuoja, ginasi, stebi, šaudo, maskuojasi, apsikasa (apkasuose), orientuojasi vietovėje, palaiko ryšį su kitais kariniais vienetais, teikia sužeistiesiems pirmąją medicinos pagalbą arba gelbsti nukentėjusiuosius. Todėl neefektyvūs taktiniai veiksmai, kai vyrauja tiksliai „nuoga“ taktika, pavyzdžiui, manevravimas mūšio lauke. Visais atvejais turi būti veiksmų kompleksas: atvykimas į susitelkimo vietą, padalinio išdėstymas ir maskavimasis, stebėtojų skyrimas, priedangos įrengimas, ryšio su vyresniuoju vadu palaikymas ir t. t. Todėl planuojant ir vedant taktikos, šaudybos ir kitas pratybas, reikia labai gerai apgalvoti pradinę ir tolesnes situacijas, galimus karių veiksmus neužmirštant nė vieno klausimo, nė vienos mūšio kovinės, materialinės, medicininės ir techninės aprūpinimo srities.

Išvados

Lietuvos kariuomenės pulkininko, Vyčio kryžiaus kavaleriaus Petro Tarasenkos pedagoginį palikimą teigiamai įvertino istorija. Jo karo pedagogikos veikalus šiandien turėtų perskaityti kiekvienas krašto apsaugos karininkas, puskarininkis ir seržantas. Ir ne tik iš pagarbos karybos istorijai. P. Tarasenkos darbai laukia įvertinimo šiuolaikinės karo pedagogikos požiūriu, kad kūrybiškai jie būtų naudojami mokant ir auklėjant modernią Lietuvos kariuomenę.

Literatūra

1. Jung H., Florian H. (1994). *Grundlagen der Militärpädagogik. Band 2*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
2. Kisinas E. (2000). *Kario ugdymas*. Vilnius: Leidybos centras.
3. Steiger R., Zwygart U. (1999). *Karinė pedagogika*. Vilnius: Leidybos centras.
4. Tarasenka P. (1998). *Kovotojo mokymas*. Vilnius: Lietuvos karo akademija.

Pedagogical Heritage of Petras Tarasenka at the Face of the Contemporary Lithuanian Army

by Col ret Eugenijus Simonas Kisinis

Summary

The Article presents an analysis of *Kovotojo Mokymas* (Fighter's Teaching), the book by one of the pioneers of Military Pedagogy in Lithuania, Col Petras Tarasenka. It introduces military training principles from the pedagogical, didactic, and methodical perspective, emphasizing their significance and applicability in the contemporary Armed Forces of Lithuania.

PIRMOJI KNYGA APIE KARO PSICHOLOGIJĄ

**Kar. Žilvinas Zakarauskas,
doc. dr. Bronius Puzinavičius**

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje pristatoma pirmoji lietuvių kalba išėjusi knyga apie karo psichologiją – Juozo Gobio „Karo psichologijos bruožai“. Nagrinėjamas knygos turinys, aptariami atsiliepimai apie ją, bandoma nustatyti jos išliekamąją vertę.

Įvadas

Karo psichologija – viena įdomiausių ir aktualiausių psichologijos mokslo šakų. Ji tiria karių rengimo ir veiklos psichologines problemas. Karo psichologija ypatinga tuo, kad yra glaudžiai susijusi ne tik su bendrąja psichologija, bet ir su valstybės nacionalinio saugumo strategija bei politine sistema. Todėl karo psichologijai daro įtaką vyraujančios ideologinės, politinės ir filosofinės pažiūros.

Karo psichologija nagrinėja daugelį įvairių problemų, susijusių su karine veikla. Svarbiausias karo psichologijos tikslas – kariuomenės kovinės parengties stiprinimas remiantis psichologijos mokslo laimėjimais. Karo stichija, sunkumai, didžiulė fizinė ir dvasinė įtampa reikalauja, kad kariai būtų ypač gerai pasirengę valdyti psichines būsenas, ginklus ir karo techniką. Karų patirtis rodo, kad pergales mūšiuose lemia ne tik ginklų kiekybė ir galia, bet ir žmogiškasis veiksnys, kurį ir nagrinėja karo psichologija [1, 335].

Karybos teorijoje ir praktikoje nuo seno psichologinis aspektas buvo pripažįstamas labai svarbiu veiksmu. Tai gerai suprato daugelis žymiausių karvedžių. Genialusis antikos laikų karvedys Aleksandras Makedonietis buvo ne tik puikus taktikas, bet ir žmonių psichologijos žinovas, sugebantis kariams įkvėpti kovos dvasią, lėmusią daugelį didžiųjų pergalių. Garsusis Napoleonas Bonapartas gerą karių psichologinį pasirengimą kovai laikė kelis kartus svarbesniu dalyku už jų fizinį pasirengimą. Didelę reikšmę karių psichologinei parengčiai teikė vokiečių karo teoretikas ir praktikas generolas Karlas Klauzevicas (*Clausewitz*), rusų karvedžiai Aleksandras Suvorovas, Michailas Dragomirovas, Michailas Kutuzovas ir kiti.

Tačiau daugelį šimtmečių karo psichologija nebuvo susiformavusi kaip savarankiška mokslo disciplina. Ji plėtojosi bendrame karybos mokslų kontekste arba buvo atskirų iškiliausių karvedžių vadovavimo stiliaus aptarimo objektas. Tik XX a. pradžioje, ypač Pirmojo

pasaulinio karo metais, karo psichologija ima sparčiai plėtotis kaip savarankiška psichologijos mokslo šaka. Karui pasibaigus, suaktyvėjo karo patirties psichologinių aspektų tyrimai, pasirodė nemažai publikacijų, gvildenančių šiuos klausimus [2, 41–45].

Po Pirmojo pasaulinio karo psichologijos problemomis susidomėta ir Lietuvoje. 1918 m. atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę, formuojant ir stiprinant šalies ginkluotąsias pajėgas, vykstant Nepriklausomybės karui, karo psichologijos problemos tapo labai aktualios. Vienas iškilesnių Lietuvos karo psichologijos pradininkų ir kūrėjų, Generalinio štabo mjr. Vytautas Bulvičius moralinį ir psichologinį karių rengimą laikė vienu svarbiausių kariuomenės kovinės parengties veiksnių. Knygoje „Karinis valstybės rengimas“ jis rašė, kad kovoje už tautos išlikimą labai svarbi ne tik jos politinė, karinė, ekonominė būklė, bet ir psichologinė parengtis gintis. „Mažai valstybei karinio saugumo atžvilgiu pavojingas ne tiek jos mažumas, kiek nepasitikėjimas savimi <...> Drąsa ir pasiaukojimas yra tie dalykai, kurie gali mažų tautų pajėgumą padidinti iki milžiniškų ribų“, – rašė V. Bulvičius [3, 35].

Nemažai vertingų, iki šiol aktualumo nepraradusių darbų karo psichologijos klausimais buvo spausdinama 1921–1940 m. leistame karo mokslo, karinio rengimo ir auklėjimo žurnale „Mūsų žinynas“, karininkams skirtame žurnale „Kardas“, Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus leidinyje „Karinio auklėjimo paskaitos“ ir kituose. Bet šį kartą minėtų publikacijų plačiau nenagrinėsime.

Atidžiau peržvelgsime kitą gana įdomų ir retą leidinį – Linkuvos gimnazijos mokytojo Juozo Gobio¹ parengtą knygą „Karo psichologijos bruožai“, kurią 1923 m. Šiauliuose išleido Savičiaus ir Šumauskio spaustuvė. Tai vienas pirmųjų tokio pobūdžio leidinių Lietuvoje. Ši nedidelė knyga prisimintina dėl savo, sakytume, išskirtinio turinio. Kitų panašių darbų lietuvių kalba per daugiau kaip 80 metų nebuvo išleista [5].

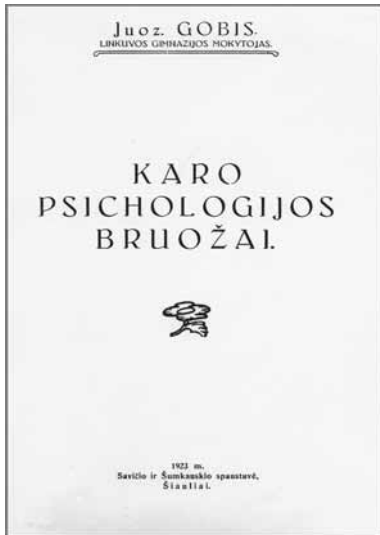
Straipsnio **tikslas** – pristatyti J. Gobio knygos „Karo psichologijos bruožai“ turinį, aptarti amžininkų atsiliepimus apie ją, pabandyti įvertinti jos reikšmę iš nūdienos pozicijų.

1. J. Gobio knygos „Karo psichologijos bruožai“ turinys

Knygą sudaro keturi skyriai: sensualinis karių gyvenimas, religinis karių gyvenimas, moralinis karių gyvenimas ir karių idealai. Juose nagrinėjama jutiminė, dorovinė, religinė karių (daugiausia fronto) patirtis, jų motyvai, troškimai ir lūkesčiai, kuriuos J. Gobis vadina idealais. Reikia pažymėti, jog knyga „Karo psichologijos bruožai“ nėra originalus J. Gobio darbas. Jis parengtas remiantis užsienio, daugiausia vokiečių, autorių darbais, kuriuose gvildenami Pirmojo pasaulinio karo patirties psichologiniai aspektai, destruktivi karo įtaka ne tik karių, bet ir visos visuomenės moralei ir elgsenai.

J. Gobis pabrėžia, kad didžiausius karo meto sunkumus ir išbandymus tenka patirti fronto kariams. Skyrelyje „Sensualinis karių gyvenimas“ jis pateikia įdomių faktų bei samprotavimų apie ekstremalių ir pavojingų situacijų įtaką fronte kovojančių karių jutimams,

¹ Apie 1895 m. Utenos apskrities Joniškio valsčiaus Matelėnų kaime gimęs ir po studijų keliuose Lietuvos gimnazijose (Linkuvos, Rokiškio, Ukmergės) mokytojavęs bei nemažai brošiūrų įvairiais klausimais („Trumpas pedagogikos istorijos kursas“, „Moterų psichikos bruožai“, „Asmenybės kultūros pagrindai“ ir kt.) išleidęs Juozą Gobį rašoma Bostone (JAV) išleistas Lietuvių enciklopedijos septintajame tome [4, 345].

suvokimams bei emocinei sferai. Jis rašo, kad mūšio belaukiant ar jo metu dėl didelės įtampos, padidėjusios baimės, nerimastingo laukimo, pervargimo ar nemigos neretai sutrinka karių suvokimas. Jie gali patirti vaizdo ir garso iliuzijų ir haliucinacijų. Jų dažniausiai pasitaiko naktį ar prietemoje, tačiau būna ir dieną, nes apsaugos (maskuojamosios) priemonės gali karius suklaidinti. Dažniau su iliuzijomis ir haliucinacijomis susiduria žvalgai ir sargybiniai, nes jie nėra tikri, kad priešas jų nepastebės ir nenukaus. Kariai neretai išsigąsta fiktyvaus „priešo“, kuriuo tampa krūmai, šešėliai, kupstai, gyvuliai ar civiliniai gyventojai. Vaizdo (vizualinės) iliuzijos, anot J. Gobio, kyla dėl vadinamojo „kulminacinio regėjimo intensyvumo“ esant didelei emocinei įtampai žvalgybos, sargybos metu ar priešo puolimo belaukiant.

Fronto kariai patiria ir „regėjimo susiaurėjimo“ pojūtį, kurį J. Gobis vadina „minimaliuoju regėjimo intensyvumu“. Jis pasireiškia tuomet, kai dėl didelės įtampos ar baimės susiaurėja dėmesio laukas bei sąmonė ir žmogus iš daugelio jį supančių objektų suvokia tik tuos, kurie tiesiogiai susiję su atliekamu veiksmu ar gresiančiu pavojumi. Tokias būsenas, anot J. Gobio, yra patyrę kariai, kuriems buvo iškilusi mirtina grėsmė, kurių gyvybė „kybojo ant plauko“, kurie laukė sušaudymo, bet vėliau dėl pasikeitusių aplinkybių išsigelbėjo. Praėjus didžiausiam mirties pavojui, karius apima didelė euforija, kurią lydi ir regėjimo palaima. Aplinkinis pasaulis tampa gražus ir mielas, spalvos atrodo nepaprastai ryškios ir gražios. Gyvenimas kurį laiką tampa daug malonesnis, negu buvo prieš tai.

J. Gobis rašo, kad patiriama panašių klausos permainų. „Maksimalusis klausos intensyvumas“ pastebimas tada, kai priešą ar gresiantį pavojų norima patirti klausia. Tai dažniausiai atsitinka naktį, kai dėl šviesos trūkumo nepasitikima akimis. Tada bet koks garsas ar šlamesys gali būti suvokiamas kaip priešo artėjimas. Dėl tyrančios įtampos ir baimės bei suvokiamų sunkumų gali kilti garso (audio-) iliuzijų bei haliucinacijų, t. y. tada ne tik klaidingai girdima (iliuzija), bet ir „išgirstama“ tai, ko faktiškai nėra (haliucinacija).

Anot J. Gobio, sužeisti ar labai išsigandę kariai neretai patiria lietimo bei skausmo suvokimo sutrikimų. Pavyzdžiui, mūšio metu kulkai pervėrus ranką, koją ar kitą kūno dalį, arba visai neįjuntama skausmo, arba pajuntamas nestiprus dūris, karštis, smūgis. Bet būna ir priešingai – intensyvaus apšaudymo metu karys pajunta sunkų sužeidimą, nors nieko panašaus nėra. Ir tik fronto draugų paklaustas, ko jis taip vaitoja, bei pats, atidžiai apžiūrėjęs ir apčiupinėjęs tariamo sužeidimo vietą, įsitikina, kad jutimo buvo apgautas – sužeidimas visai lengvas arba jo apskritai nėra. Fronte gali pakisti ir karių uoslės bei skonio pojūčiai. Taip atsitinka dėl sunkių gyvenimo sąlygų: nešvaros, blogų kvapų, prasto maisto ar jo stygiaus. Pavyzdžiui, labai išalkus galima patirti tam tikrų skonio iliuzijų. Tuomet net ir žalios bulvės ar neprinokę vaisiai sukelia malonius skonio pojūčius, o kasdieninė duona būna skanesnė

už gardžiausius Lukulo vaišių valgius (Lukulo puota – besaikis lėbavimas, taip pavadintas pagal senovės Romos karvedį Lukulą, keldavusį labai prabangias vaišes) [5, 12].

Nors ir esama individų, kurie sakosi mirti nebija, jie – didelė retenybė, – konstatuoja J. Gobis. Todėl fronto kariai labiausiai bijo to, kas kelia grėsmę jų gyvybei. Knygelėje aprašomos įvairios baimę sukeliančios ar didinančios aplinkybės, jos intensyvumo lygiai, kova su baimė. Teigiama, kad kiekvienas karys turi savo individualų kovos su baimės jausmu būdą, taip pat aptariama vadų bei grupinės sugestijos įtaka karių jausmams, jų kovingumui [5, 36].

Nagrinėdamas karo ir moralės problemas, J. Gobis konstatuoja, kad karo metais faktiškai legalizuojamas smurtas, dažniau negu paprastai laužomi teisingumo principai. Todėl karai daro itin neigiamą įtaką daugelio žmonių moralei, o silpnesnius, mažiau atsparius tiesiog demoralizuoja. Kriminalinė statistika byloja, kad karo ir pokario metais daug dažnesni smurtiniai nusikaltimai – žmogžudystės, plėšimai, vagystės. Nusikalstamumo didėjimo priežastys, pasak J. Gobio, yra destruktivus karo poveikis žmogaus sielai, kraupūs kasdieniniai išgyvenimai, atbukinantys sąžinę, skatinantys brutalumą, netgi sadizmą. Jei prieš karą kas nors turėjo sadistinių polinkių, tai fronte jie paprastai sustiprėja, – teigia J. Gobis. Jis pažymi, kad karų metu atbunka karių jausmai, dažnai atšąla jų santykiai su artimaisiais, padidėja seksualinis palaidumas. Anot J. Gobio, kariai dažniau negu civiliniai gyventojai naudojami prostitučių paslaugomis, todėl karų metu sparčiau plinta venerinės ligos. Pastebimas padidėjęs fronto karių potraukis prie nikotino, alkoholio, narkotikų. Nerūkę ir blaiviai gyvenę jaunuoliai, patekę į kariuomenę, neretai nesilaiko savo ankstesnių nuostatų, ima rūkyti, gerti. Tokių netikrų „malonumų“ poreikį, pasak J. Gobio, skatina niūrus, pavojų kupinas karių gyvenimas, jų atotrūkis nuo namų, artimųjų. Todėl kariai bent dirbtinėmis priemonėmis siekia praskaidrinti savo dienas, sumažinti įtampą, įveikti monotonią, pakelti nuotaiką, sužadinti optimizmą, sukelti bent iliuzinę pasitenkinimo gyvenimu būseną.

Knygoje nagrinėjami ir karių tarpusavio santykiai, solidarumo ir antagonizmo apraiškos. Pastebėta, kaip tvirtina J. Gobis, kad kariai paprastai yra labai draugiški ir solidarūs, kai susiduria su civiliniais gyventojais, bet jų tarpusavio santykiuose būna daug egoizmo, savanaudiškumo, netgi ksenofobijos. Kai kurie kariai rūpinasi tik savimi, nieko neužjaučia, nepadedą net labiausiai išvargusiam draugui. Tokias nuostatas, anot J. Gobio, diktuoja brutali fronto realybė, sunkios gyvenimo sąlygos, kiekvieno pastangos išlikti, išgyventi [5, 24–25].

Skyrelyje „Religinis karių gyvenimas“ svarstoma, ar teisūs tie teologai ir filosofai, kurie tvirtina, kad karas atgaivina karių ir kitų visuomenės socialinių grupių religinį gyvenimą, nes vargas, mirties pavojus neva priverčia giliau mąstyti, nuoširdžiau melstis. J. Gobis linkęs tuo abejoti. Jis rašo, kad demoralizuojantis karo poveikis negalės teigiamai veikti žmonių religingumo. Religingumas be atitinkamos moralės nėra tikrasis religingumas, – rašo J. Gobis. Pasigilinus į fronto karių gyvenimą, galima pastebėti, kad padidėjusio karių religingumo požymiai yra paviršutiniški, dažniausiai pasireiškia tik mirties pavojui priartėjus. Neretai bendra karių malda yra daugiau grupinės sugestijos, netgi mėgdžiojimo, bet ne gilaus vidinio nusiuteikimo išraiška. „Daugelis bažnyčion eina tik todėl, kad to nuo jų karo drausmė reikalauja; jei to nebūtų, tai mes bažnyčioje daug mažiau karių matytume<...>“, – rašoma knygelėje [5, 17]. Brandesnės mintys apie Dievo ir žmogaus santykius, amžinybę tik trumpam gali

užimti kario sąmonę, nes intensyvus, dinamiškas, pavojų kupinas fronto gyvenimas neleidžia ilgesnį laiką susikaupti. J. Gobis pripažįsta, kad labai svarbu ugdyti karių dvasingumą, stiprinti jų religinius įsitikinimus, bet tai turi būti daroma be prievartos. Religinis gyvenimas, jo žodžiais, „<...> turi būti išimtas iš karo drausmės replių ir kariams turi būti palikta pilna kulto ir pasaulėžiūros laisvė“ [5, 18].

2. Atsiliepimai apie J. Gobio knygą

Prieš 81 metus išleista J. Gobio knyga „Karo psichologijos bruožai“ susilaukė nevienareikšmių atsiliepimų ir vertinimų. Viena vertus, buvo sveikinamas autoriaus, kuris pagal išsilavinimą nebuvo nei psichologas, nei karys profesionalas, ryžtas bent kiek plačiau nušviesti Lietuvoje naują, beveik netyrinėtą problemą. Bet kartu buvo konstatuojama knygelės autoriaus profesionalumo stoka, nepakankamas dalyko išmanymas. Plk. Konstantinas Žukas, garsėjęs publikacijomis karo pedagogikos tematika, 1924 m. „Mūsų žinyne“ rašė: „Karo psichologija – mažai nagrinėjama karo mokslo šaka. Lietuvių kalba iki šiam lai-

kui turime du kūrinius: Vabalo-Gudaičio „Baimė ir kova su ja“ ir „Karo psichologijos bruožai“; abudu jie parašyti <...> civilių. Tai gal mus, karius, kiek sugėdins ir privers tuo dalyku užsiimti. O kritikuojamoji knyga turi būti karių sunaudota kaip medžiaga geresniam karo psichologijos kūriniui, remiantis didžiojo karo ir mūsų grumtynių dėl nepriklausomybės daviniais. Davinių, ačiū Dievui, yra daug. „Karo psichologijos bruožus“ galima rekomenduoti kiekvienam inteligentui – kariui. Perskaityti juos reikia ir į juos įsigilinti, bet su tam tikru koeficientu, nes autorius pats ar visai karo gyvenimo nežino, arba žino labai mažai.“

Pasak K. Žuko, J. Gobis turėtų būti objektyvesnis, vengti nepagrįstų apibendrinimų ir kaltinimų. Reikšdamas antikarines nuostatas, neturėtų „mėtyti akmenų“ ir į karininkus. Plk. K. Žuką stebino tokie J. Gobio teiginiai: „Karininkų tarpe girtuokliavimas taikos metu palaikomas pirmoj eilėj iš tradicijos, nes kariai profesionalai <...> niekuomet nepasižymėjo blaivumu ir abstinencija“; „Girtuokliavimas, etiketas, moterų kultas ir karingumas tai yra neatskiriami tikro karininko profesionalo atributai, kilę iš viduramžių riterių“; „<...> kariai inteligentai mėgsta prietarus labiau už civilius inteligentus. Tai kyla iš to, jog karininkai paprastai turi daugiau laisvo laiko, kurį reikia kuo nors užimti, kad ir, pavyzdžiui, prietarais, ir jog karo tarnyba su visomis savo tradicinėmis, etiketinėmis ir formalinėmis aplinkybėmis trukdo kariams laisvą laiką pašvęsti proto kultūrai“; „<...> armijos anti-klerikalizmą palaiko daugelis karo vadų, karininkų ir šiaip atskiri populiarūs kariai, kurie, neapkęsdami bet kokios konfesijos dvasininkų, sugestijos keliu savo neapykantą perduoda

netendencingiems kariams“ [5]. Įdomu, – klausia plk. K. Žukas, – ar šie kaltinimai ir tendencingi vertinimai taikomi visiems, taigi ir Lietuvos karininkams? Ar J. Gobis čia dėsto tik savo asmeninę nuomonę, ar ji yra paimta iš kitų autorių darbų? Neradęs atsakymo į šiuos klausimus, plk. K. Žukas vis dėlto dėkoja J. Gobiui „už mūsų (t. y. karių) psichologijos tyrinėjimą, nors savo darbe jis mus gerokai apšmeižė“ [6, 226].

Aptariamąją J. Gobio knygėlę gana aštriai kritikavo ir vienas žymesnių Lietuvos psichologų, eksperimentinės psichologijos pradininkas Lietuvoje Jonas Vabalas-Gudaitis. Tiesa, ir jis pripažįsta, kad J. Gobis aprašė daug įdomių karių gyvenimo fronte atvejų, nurodė karo metui būdingų prasižengimų ir nusikaltimų. Bet painūs ir sudėtingi klausimai knygėlėje aptariami paviršutiniškai, iš kelių dažnai tendencingai parinktų faktų bei epizodų daromos skubotos, neretai klaidingos išvados, metančios šešėlių visų karių moralei ir psichikai [6, 221]. Anot J. Vabalos-Gudaičio, J. Gobis neįstengia daugelio nagrinėjamų problemų įvertinti atsižvelgdamas į bendruosius psichologijos dėsnius, neteisingai aiškina kai kurių vidinio gyvenimo reiškinį priežastis, netiksliai juos įvardija (pvz., kontuzija, haliucinacija, neuropsichozė, minimalusis ar maksimalusis regėjimo intensyvumas), painioja jutimų ir jausmų sąvokas. J. Vabalas-Gudaitis kritikuoja ir knygos pavadinimą. Geriau būtų ją pavadinti „Fronto karių psichikos bruožai“, nes joje daugiausia ir kalbama apie fronte kovojančių karių vidinio gyvenimo ypatumus, nors ir tokiu atveju knygos turinys būtų siauresnis už jos pavadinimą: knygėlėje aptariama ne visa psichika, bet tik kai kurios jos ypatybės. Recenzentas konstatuoja, kad tokios nedidelės apimties darbe tiesiog neįmanoma „<...> išrišti daug ir taip plačių problemų iš karių gyvenimo“ [6, 223–224].

Išties tenka konstatuoti, kad bene didžiausias knygos trūkumas yra autoriaus nesugebėjimas skirti karo, kaip moralinio blogio, ir jo aukų – pirmiausia karių – vertinimo. Dėstydamas savo antikarines nuostatas ir įsitikinimus, bodėdamasis karu, jis labai tendencingai, dažniausiai labai neigiamai, vertino ir karių, ypač karininkų, moralę ir elgseną ne tik karo, bet ir taikos metu, tarsi norėdamas įrodyti, kad kariai yra kažkokia specifinė žmonių kategorija ar grupė, pasižyminti išskirtinėmis, dažnai neigiamomis psichikos ir moralės savybėmis. Už tai J. Gobį savo recenzijose kritikavo ir minėtieji recenzentai plk. K. Žukas ir psichologas J. Vabalas-Gudaitis. Be to, knygėlėje pasigendama aiškaus ir tikslaus tiriamojo objekto apibrėžimo, nuoseklaus pasirinkto dalyko dėstymo, mokslinio aptariamų problemų įvertinimo. Todėl ši knyga negali būti vertinama kaip mokslinė karo psichologijos problemų studija.

3. Išliekamoji J. Gobio knygos „Karo psichologijos bruožai“ reikšmė

Vis dėlto, nepaisant minėtų trūkumų ir nesklandumų, J. Gobio knygėlė „Karo psichologijos bruožai“ neturėtų būti vertinama vien neigiamai. Ji turi išliekamąją vertę (juo labiau kad tokio pobūdžio leidinių lietuvių kalba beveik neturime) ir šiandien patraukia gyva, vaizdinga kalba, įdomių atvejų ir situacijų aprašymais, taikliais pastebėjimais, vaizdingais palyginimais, originaliais, nors ne visada pagrįstais, samprotavimais apie Pirmojo pasaulinio karo laikų karių vidinio gyvenimo ir elgsenos ypatumus karinės veiklos sąlygomis. Ji ir mūsų laikų psichologams, kariams primena, kad karo psichologijos problemos yra aktua-

lios ir sudėtingos, o jų tyrimai svarbūs. Tenka pripažinti, kad ir šiandien moksliniais tyrimais pagrįstų publikacijų karo psichologijos klausimais beveik neturime.

Išvados

Nepaisant minėtų trūkumų, J. Gobio knyga turi ir išliekamąją vertę. Ji patraukia gyva, vaizdinga kalba, dramatiškų Pirmojo pasaulinio karo vaizdų bei karo frontuose kovojusių karių psichinių būsenų aprašymais. Ji mūsų laikų psichologams primena, kad karo psichologijos problemos yra aktualios, kai šios srities tyrimų ir originalių darbų stokojama.

Literatūra

1. *Lietuvos tarybinė enciklopedija* (1979). T. 5. Vilnius, p. 335.
2. *Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai* (1999). Pirmoji dalis. Vilnius, p. 41–45.
3. Bulvičius V. (1994). *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, p. 35.
4. *Lietuvių enciklopedija* (1956). T. 7. Boston, p. 345.
5. Gobis J. (1923). *Karo psichologijos bruožai*. Šiauliai.
6. *Lietuvių knygos* (1924). – Mūsų žinynas, Nr. 16.

The First Book on Military Psychology

by Cadet Žilvinas Zakarauskas and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The Paper presents the first Lithuanian book (in Lithuanian language) on Military Psychology (published in 1923) by Juozas Gobis. It dwells on psychological states of mind, the sense of morality, and religious life of soldiers who served in war fronts during the First World War.

„KARINIO AUKLĖJIMO PASKAITOS“ – PILIETINIO UGDYMO VADOVĖLIS KARIAMS

**Kar. Virginija Jurkutė,
kar. Neringa Plečkaitytė,
doc. dr. Nijolė Janulaitienė**

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje aptariama knyga skirta privalomosios tarnybos kariams. 1940 m. išleisto vadovėlio „Karinio auklėjimo paskaitos“ rengėjai siekia lavinti Lietuvos kareivių protą ir jausmus. Pagrindinis vadovėlio tikslas – ugdyti karių pilietinį ir valstybišką sąmoningumą, tautinę savigarbą. Valstybinio požiūriu itin svarbu, kad karys suvoktų, dėl ko kovoja, suprastų karo esmę, įgyvendintų karinio rengimo tikslus ir uždavinius.

Įvadas

Istorinė patirtis liudija, kad karas gali prasidėti bet kurioje vietoje ir bet kuriuo metu. Dažniausiai karas užklumpa netikėtai, nors kariniai konfliktai bręsta gana ilgą laiką. Kad laimėtų karą, kariai turi būti ne tik gerai ginkluoti, bet ir sąmoningi piliečiai, savosios šalies patriotai, aukštos moralės, motyvuoti, jaučiantys kovos dvasią. Taip pat jie turi gerai įsisąmoninti humanistinius idealus, kuriuos rengiasi ginti, mylėti ir gerbti savo šalį, savo Tėvynę. Kariai turi būti gerai parengti, suprasti karo pavojų, jo galingą griaunamąją jėgą.

Karuose dalyvauja ne vien kariuomenės, bet ir valstybės, jose gyvenantys žmonės. Todėl geras valstybės vardas, jos garbė ir saugumas – kiekvieno piliečio garbės reikalas.

Garbinga kiekvieno Lietuvos piliečio pareiga, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje – ginti savo Tėvynę [3]. Tačiau kiekvienas kario uniformą vilkintis pilietis jaučia ypatingą atsakomybę, nes jo svarbiausioji pareiga – užtikrinti savo šalies saugumą.

Lietuvos kario auklėjimas šiandien ir tarpukario Nepriklausomybės metais buvo suprantamas kaip tautinis ir valstybinis reikalas. Per daugelį amžių mūsų šalyje susiformavo doro, sąžiningo, garbingo ir atsakingo kario paveikslas.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvos kariuomenė buvo vertinama už profesionalumą, savo moralines savybes, kurias demonstruodavo mūsų kariai pratybose, už stiprų atsakomybės jausmą ir kovos dvasią, brandžią nacionalinę savivoką. Siekiant, kad visi kariai atitiktų šiuos moralinius standartus, Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m. ypatingas dėmesys buvo skiriamas karių mokymui ir auklėjimui.

„Karinio auklėjimo paskaitos“ – 1940 m. Lietuvoje išleistas vadovėlis privalomosios tarnybos kariams mokyti. Atverskime šią knygą ir susipažinkime su pagrindinėmis idėjomis.

Tyrimo **objektas** – dorovinio patriotinio ugdymo vadovėlis „Karinio auklėjimo paskaitos“, skirtas tarpukario Lietuvos privalomosios tarnybos kariams.

Tyrimo **tikslas** – susipažinti su jaunų karių auklėjimo Lietuvos kariuomenėje turiniu siekiant stiprinti jų dvasią, ryžtą sąžiningai ir dorai atlikti tautos gynėjo pareigas.

Tyrimo **metodai**: karinės literatūros ir archyvinių šaltinių analizė, jų lyginimas ir vertinimas.

1. Naujoji Lietuvos karių auklėjimo programa

Iki 1931 m. parengtose ir praktiškai įgyvendinamose Lietuvos karių švietimo programose pilietinio ir patriotinio auklėjimo, protinio lavinimo reikšmė buvo itin pabrėžiama, bet auklėjamojo pobūdžio dalykų šiose programose nebuvo – tai priklausė tik nuo švietimo vadovų ir tiesioginių viršininkų iniciatyvos. Karių auklėjimas ir ugdymas dažniausiai apsiribodavo kultūrine veikla ne tarnybos metu. Ši veikla priklausė nuo ugdytojų veiklumo, tad kiekviename dalinyje buvo skirtinga. Nuosekliai kareiviai kaip asmenybės nebuvo ugdomos. Daugiausia dėmesio kariuomenėje buvo skiriama svarbiausiam karių švietimo uždaviniui – neraštingumo mažinimui.

Antrojo pasaulinio karo frontui artėjant prie mūsų valstybės sienų, Lietuvos kariuomenė sustiprino visapusišką kareivių rengimą. Jaunuolius reikėjo išmokyti karybos dalykų, taip pat išauklėti gerais piliečiais, politiškai brandžiomis asmenybėmis. Todėl buvo parengta ir 1940 m. paskelbta naujoji karių auklėjimo ir švietimo programa, kuri kareivių auklėjimą nukreipė nauja linkme.

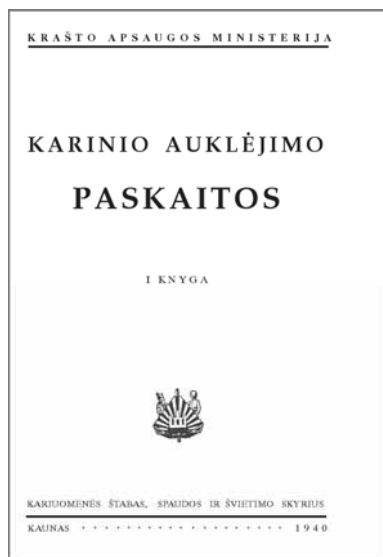
„Dabar, kai kariuomenės analfabetų skaičius tesiekia vos 3 proc., laiko gaišinimas bendram lavinimui yra nepateisinamas“, – rašoma 1940 m. kariuomenės vado įsakyme Nr. 19 [4, 225]. Įsakyme keliama ir pagrindžiama idėja, kodėl reikalingi nauji mokymo planai ir nauja karių švietimo ir auklėjimo programa.

„Naujose auklėjimo ir švietimo programose jau nebėra pradžiamokslio švietimo, o vieton jo įvedama vien karinis ir pilietinis kareivio auklėjimas, tautinis ir valstybinis jo sąmoninimas, siekiantis išauklėti <...> sąmoningą tėvynės gynėją“ [4, 225]. Naujoji 1940 m. karių švietimo ir auklėjimo programa buvo labai plati. Įgyvendinant šią programą buvo siekiama kelti karių, o kartu ir visų valstybės piliečių, tautinį ir valstybinį sąmoningumą.

Karininkams kvalifikuotai pasirengti paskaitoms pagal naujosios programos reikalavimus buvo gana sunku, ypač tiems, kurie tarnavo toliau nuo didelių kultūros centrų ir bibliotekų. Todėl kariuomenės vadovybė, skubėdama karininkams į pagalbą, nurodė kai kuriems kariuomenės štabo skyriams parengti paskaitų medžiagą. Pagal patvirtintą projektą Lietuvos kariuomenėje buvo parengtos 88 paskaitos kariams, kurias numatyta išleisti sudarius penkias „Karinio auklėjimo paskaitų“ knygas.

2. Pirmoji „Karinio auklėjimo paskaitų“ knyga – vadovėlis jauniems kariams

Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius, rengiantis leidinį „Paskaitos kareiviams“, orientavosi į tris kario rengimo laikotarpius. Pirmasis – jaunų kareivių mokymo laikotarpis. Kiti du apima vadinamųjų „senų“ kareivių mokymą ir tolesnį kareivių privalomosios tarnybos laikotarpį.

Iš pradžių jaunieji Lietuvos kareiviai buvo mokomi pagrindinių karybos ir vidaus tvarkos tarnybos pagrindų, lygiagrečiai išsivindami švietimo, rikiuotės, fizinio bei dvasinio auklėjimo kursą. Jie buvo mokomi ne tik klasėse, aikštėse, lauke ar šaudyklose, bet kiekviename žingsnyje, kur karius prižiūrėjo viršininkas, vyresnysis ar, pagaliau, draugas, perspėdamas dėl netinkamo poelgio, pamokydamas. Šiuo laikotarpiu jauną karį buvo stengiamasi atpratinti nuo „civilio“ gyvenimo: jis buvo fiziškai ir dvasiškai grūdinamas ir rengiamas sunkiai, bet garbingai ir atsakingai kario pareigai. Kitaip tariant, jaunųjų kareivių mokymo pradinio laikotarpio tikslas – parengti kovotoją, įgijusį pagrindinių kario įgūdžių.

Pirmoji 24 paskaitų knyga jauniems kariams tinkamesniu pavadinimu „Karinio auklėjimo paskaitos“ 1940 m. I pusmetį pasiekė Lietuvos kariuome-

nę. Knygas „Spindulio“ spaustuvė išspausdino 3 000 egz. tiražu. Kitų 64 paskaitų, kurias rengė karininkai plk. ltn. Pažemėtas, mjr. V. Bulvičius, mjr. Baršauskas, mjr. Asinaitis, kpt. J. Žemaitis, kpt. Liesis, ltn. Kalinauskas, ltn. Leonavičius, ltn. V. Kuizinas ir kiti nespėta atiduoti spaudai, nes Nepriklausomos Lietuvos gyvenimą nutraukė sovietų okupacija [6].

Pirmoji „Karinio auklėjimo paskaitų“ knyga buvo skirta jauniems kareiviams, neseniai atvykusiems į kariuomenę. Šių paskaitų tikslai buvo:

1. išauklėti sąmoningą Tėvynės gynėją, pasiryžusį paaukoti visas jėgas ir gyvybę tautos ir Tėvynės labui;
2. ugdyti kareivių garbės jausmą ir dorybes: Tėvynės meilę, paklusnumą, didvyriškumą, ištikimybę viršininkams, kautynių draugams;
3. susipažinti su garbinga Lietuvos praeitimi, dabartimi ir ateities uždaviniais [4].

Šis jaunojo kario vadovėlis prasideda pratarme, kurioje išdėstyta Lietuvos karių auklėjimo ir švietimo pagal naujas programas esmė, siūlymai paskaitų vedimo metodikos klausimais. Knygos pratarinėje pabrėžiama, kad gerai parengta paskaita gali nukreipti „kareivį norima linkme“ [1, 3], tačiau teigiamų auklėjimo rezultatų galima pasiekti tik tada, kai kareiviai tarnybos metu išklausys sisteminį paskaitų kursą. „Toks kursas, be abejo, turės sudaryti tam tikrą kareivio pažiūrą ir ideologiją“ [1, 3], jis žinos, kaip svarbu, stojus į kovą

su priešū, suvokti, dėl ko kovojama, suprasti karo esmę. Tai būtina suvokti ne tik kariams, bet ir kiekvienam valstybės piliečiui. Anot knygos rengėjų, „karinio auklėjimo turinys privalo įsilieti į visos tautos pilietinio ir patriotinio auklėjimo sistemą, sukurti Tėvynės gynimo ideologiją. Paskaitos daugiau skirtos paveikti kareivio protui, negu širdžiai“ [1, 4].

Plačiau susipažinkime su pirmosios knygos tematika ir problematika.

Vadovėlį sudaro 24 paskaitos, kurias parengė Lietuvos kariuomenės štabe, I, II ir III pėstininkų divizijose, Kavalerijos štabe, Karo techninėje valdyboje, Karo aviacijoje tarnavę karininkai. Paskaitoms redaguoti ir parengti spaudai buvo sudaryta speciali komisija (komisijos pirmininkas – Generalinio štabo plk. ltn. J. Šepetys, nariai: plk. ltn. J. Balčiūnas, mjr. V. Bulvičius ir kpt. Stanišauskas) [5].

Pirmosios dvi paskaitos (parengė kpt. Valiulis) – išanginės. Paskaitoje „Jaunų kareivių mokymas“ aptariama kariuomenės paskirtis, karinio rengimo tikslai. Konstatuojama, kad į kovotojų eiles telkiami tik ištikimi, sveiki ir visais požiūriais rinktiniai vyrai, į kurių rankas tauta ir valstybė kartu su ginklu atiduoda savo viltis, gerovę ir išteklius. Visuomenė pasitiki didvyriškais, ištvermingais ir atsidavusiais kariais, gerai žinodama, kad nuo jų priklauso viso krašto likimas, kad jų laimėjimas – visos tautos laimėjimas, jų pralaimėjimas – valstybės pražūtis. Ar valstybei gali būti kas brangesnis už tuos, kurie pasiryžę gyvybę paaukoti dėl Laisvės?

Valstybė brangina kovos dėl Laisvės prisiminimus. Iš daugelio lietuvių atminties neišsityrė karių, Nepriklausomybės kovose paaukojusių gyvybes už valstybės Laisvę ir gerovę, paveikslai. Dėl šių didvyriškų žygdarbių Lietuvos kariuomenė užima aukštą vietą valstybės vertybių skalėje. Tačiau siekiant ją išsaugoti, ypatingą dėmesį šiuo metu reikia atkreipti į jauno kario auklėjimą, kurio tikslas – parengti šaltakraujišką, ištvermingą kovotoją. Tik iš tokių kovotojų sudaryta kariuomenė gali pasipriešinti gerokai stipresniam priešui.

Antroji paskaita – „Valstybės turtas“. Ji karius skatina taupyti, gerbti ir saugoti valstybės turtą.

3 ir 4 paskaitose „Gyvenimo kova“ ir „Nauji ginklai“ (jas parengė ltn. Mačiulis) suteikiama elementarių žinių apie karų kilmę ir priežastis, apie karuose naudojamus ginklus ir ginklų tobulėjimo perspektyvas. Valstybių kova dėl būvio, dėl sėkmingos egzistencijos laikoma pagrindine karų kilimo priežastimi. Kadangi visos naujovės kelia baimę, todėl prieš panaudota neįprasta ginkluotė ar technika gali sukelti paniką kareivių gretose.

Informacija, pateikiama kareiviams skirtose paskaitose, privalo išsklaidyti mitus apie modernių ginklų „neįveikiamumą“. Tačiau jauni kariai, prisiskaitę apie baisius ginklus, gali su nepasitikėjimu žiūrėti į šautuvus ir kulkosvaidžius, kadangi šie ginklai gali atrodyti beviltiškai pasenę. Dėl to karininkams svarbu sumažinti kareivių sukurtus stereotipus, atsineštus iš taikaus gyvenimo, ir leisti realiai suvokti naudojamų ginklų galimybes. Šiose paskaitose itin svarbu formuoti pažiūrą, kad mūsų šalyje svarbu ne tik ginklas, bet ir karys, kuris naudoja šį ginklą, jo asmeninės savybės, kovos dvasia. Žinoma, kad tik žmogaus valia priverčia prabilti ginklus ir juos tinkamai panaudoti vienoje ar kitoje situacijoje. Kiekvienas karys turi būti supažindinamas su galimais netikėtumais. Teisingos ir išsamios pradinės žinios lemia teisingą kario požiūrį į ginklus ir jų panaudojimo galimybes.

5–17 paskaitų cikle gvildenamas lietuvių tautos gyvenimas ir kovos dėl Laisvės nuo

Lietuvos valstybės įsikūrimo iki Nepriklausomybės paskelbimo (paskaitas parengė kpt. Draugelis, j. ltn. V. Maželis ir kiti). Šiose paskaitose siekiama išryškinti svarbiausius Lietuvos valstybės gyvenimo etapus: Lietuvos valstybės įkūrimo ir Mindaugo vainikavimo mūsų valstybės karaliumi laikotarpį, didvyriškas lietuvių kovas su kryžiuočiais, rusais, totoriais, lenkais ir švedais ginant šalies teritoriją ir savąjį valstybingumą, kai Lietuvai grėsė valstybės išnykimo pavojus sudarius uniją su Lenkija, slegiamai Rusijos priespaudos, kai buvo žeminama, persekiojama ir niekinama lietuvių kalba ir raštas, Lietuvos kultūra ir jos žmonės.

Šios paskaitos kareiviams galėjo padėti suprasti, kad Laisvė pasiekama tik žmogaus jėgas sekinančiose kovose, kurios neretai pareikalauja didelio kovotojų ryžto ir pasiaukojimo, žmonių aukų. Valstybei saugoti ir išlaikyti reikia didžiulių fizinių ir dvasinių pastangų, materialijų išteklių.

Reikia pažymėti, kad šiose paskaitose nemažai pateikta Lietuvos valstybės gyvenimo ir kovų pavyzdžių – jie tarsi ankstesnės, trečiosios paskaitos, idėjų iliustracija.

18–23 paskaitos supažindina su karinio auklėjimo tikslais ir uždaviniais Lietuvos valstybėje. Jos suteikia žinių apie prieš propagandą ir kovos su šiuo reiškiniu būdus. Nagrinėjamos kai kurios karo psichologijos problemos, kaip antai: baimė ir kova su ja, didvyriškumo samprata, jo reikšmė kare ir kitos.

Paskutinėje, 24-ojoje, paskaitoje aptariamos karo vadų pareigos ir jų veikla taikos ir karo metu, iškeliami sunkumai, kuriuos jiems tenka įveikti vadovaujant kariams, telkiant juos nugalėti priešą ir laimėti kautynes.

Žinoma, kad jauni kariai, stokojantys patirties, labai atidžiai stebi savo vadą. Vadas yra pavyzdys, tad jam keliama itin aukšti reikalavimai. Tik geras vadas sugeba paskui save vesti karius, ir jiems nekyla abejonių dėl vado kompetencijos. Nuo vadovavimo priklauso kautynių likimas. Tačiau kiekvienas vadas pirmiausia yra žmogus, kuris klysta ir kartais leidžia prasiveržti savo emocijoms. Sunkiomis kautynių akimirkomis didžiausias vado rūpestis – neleisti pavaldiniams pernelyg jaudintis ir neapgalvotai elgtis. Būtent tada paaiškėja, ar teisingai buvo auklėtas ir mokytas karininkas ar kareivis, ar jie tinkamai parengti kovai. Kario dvasios stiprybė, pareigingumas ir ryžtas patvirtina nuomonę, kad karys ne veltui apsiliko uniformą. O vadui dar sunkiau, nes jam tenka atsakomybė ne tik už savo karius, bet ir už sėkmingą užduoties įvykdymą.

3. Paskaitų dėstymo metodika

Vadovėlio pratarinėje nurodoma, kad paskaitų dėstymo metodika privalo padėti karininkams praktiškai įgyvendinti programoje iškeltus uždavinius. Todėl paskaitų rengėjai iš anksto išpėjo, kad dėstymas nebus veiksmingas, jei paskaita bus tik sklandžiai perskaityta iš lapo: ją reikia papildyti aktualia medžiaga iš kariuomenės ir valstybės gyvenimo, pasakojimais apie kareiviams pažįstamus asmenis, tinkamais pavyzdžiais. Tokie pavyzdžiai padeda išvengti monotonijos, sutelkia klausytojų dėmesį. Labai gerai, jei paskaitų metu kareiviams kyla klausimų, kuriuos jie gali kolektyviai aptarti: tada kiekvienas klausytojas aktyviai dalyvauja paskaitoje, jis skatinamas mąstyti, įvertinti savąjį požiūrį ir savarankiškai priimti

sprendimus. Paskaitas patariama skaityti kareiviams įprastose vietose, dažniausiai kareivinėse ar auditorijose, ir nepiktnaudžiauti emocinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, muzika ir deklamavimu. Šios paskaitos privalo skirtis nuo paskaitų, skaitomų iškilmių proga, kuriose itin daug dėmesio skiriama klausytojų jausmų žadinimui.

„Karinio auklėjimo paskaitos“ – pirmasis pilietinio ugdymo vadovėlis tarpukario Lietuvos kariuomenės privalomosios tarnybos kariams. Jo idėjas galima sėkmingai plėtoti šių dienų Lietuvos kariuomenėje, rengiančioje karius ne tik Lietuvos, bet ir NATO karinėms pajėgoms.

Išvados

1. Pagrindinis naujosios 1940 m. karių auklėjimo ir švietimo programos uždavinys – žadinti ir ugdyti Lietuvos kariuomenės ir visų valstybės gyventojų pilietinį sąmoningumą.

2. „Karinio auklėjimo paskaitos“ – jaunų karių ugdymo vadovėlis, turėjęs padėti formuoti ir plėtoti Lietuvos karių pilietinę ir tautinę savimone.

Literatūra

1. *Karinio auklėjimo paskaitos* (1940). I knyga. Kaunas: Kariuomenės štabas.
2. *Karinio auklėjimo paskaitos*. II knyga. – Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), F. 929, ap. 6, b. 361.
3. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992). Vilnius.
4. Šepetys J. (1940). *Nauja linkmė kareivių auklėjime*. – Kardas, Nr. 10 (334).
5. *LR kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus raštas, 1940 vasario 15 d. Nr. 35368*. – LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1163, l. 30.
6. *Karininkų informacija apie parengtas paskaitas*. – LCVA, f. 929, ap. 6, b. 361, l. 24–33.

Lectures on Military Education as a Manual of Civic Development for Soldiers

Cadet Virginija Jurkutė by Cadet Neringa Plečkaitytė

and Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The Paper presents Lectures on Military Education, a book (manual) aimed at providing young people with introductory guidelines on soldier education. It includes tips on how to create the ideology of the soldier and influence the military mind. It also provides methodological guidelines how soldiers should be educated, what the format of lectures should be, so that soldiers could follow the lecturer at ease and prove efficient acquisition of the presented information.

MJR. VYTAUTAS BULVIČIAUS APIE KAREIVIŲ IR KARININKŲ RENGIMĄ

Kar. Lina Kievišaitė

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje pristatoma 1940 m. pirmą kartą, o 1994 m. pakartotinai išleista mjr. Vytauto Bulvičiaus monografija „Karinis valstybės rengimas“. Aptariamas knygos autoriaus požiūris į karių techninį, moralinį ir psichologinį rengimą, karininko asmenybę, mažų tautų ir valstybių nepriklausomybės išsaugojimo galimybes.

Įvadas

Mjr. Vytautas Bulvičius gimė 1908 m. gegužės 5 d. Sūduvos knygnešio Juozo Bulvičiaus šeimoje. Be Vytauto, augo dar šeši vaikai. Tėvas – Lietuvos kaimo šviesuolis. Turbūt patriotinė aplink ir lėmė Vytauto apsisprendimą pasirinkti karininko karjerą.

1927 m. baigė Karo mokyklą. Būdamas 25-erių gavo kapitono laipsnį, o 30-ies jau buvo Generalinio štabo majoras. 1937 m. baigė Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą. Daug rašė karių patriotinio auklėjimo tematika žurnale „Mūsų žinynas“.

1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą, jis tapo pirmosios rezistencijos organizatoriumi, Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) Vilniaus štabo viršininku.

Mjr. Vytautas Bulvičius

Mjr. Vytautas Bulvičius palaikė ryšį su sovietinės kariuomenės daliniuose tarnavusiais lietuviais kariškiais ir civiliais pasipriešinimo dalyviais.

1941 m. gegužės–birželio mėn., suėmus LAF Vilniaus štabą, majoras Vytautas Bulvičius naktį iš birželio 8-osios į 9-ąją buvo suimtas.

1941 m. birželio 23 d. V. Bulvičius buvo išvežtas į Rusiją ir lapkričio 26–27 d. nuteistas sušaudyti. Tada karininkui buvo 33-eji.

Majoras V. Bulvičius visą savo gyvenimą skyrė piliečių kariuomenės rengimui, Lietuvos kariuomenei stiprinti, valstybės Nepriklausomybei saugoti. Daugelis jį prisimena kaip darbštų, gabų, pareigingą karininką, nuoširdų žmogų.

Mjr. V. Bulvičius nusipelnė užimti garbingą vietą kiekvieno iš mūsų atmintyje, nes buvo nenuilstantis ir pavyzdingas Lietuvos patriotas. Iškentęs žiaurios tardymus, kankinimus, alkį, jis neišdavė savo įsitikinimų, bet, priešingai, juos deklaravo. Prieš paskelbiant nuosprendį 1941 m. birželio 23 d. jis kalbėjo: „Mes, kariškiai, suprantame, kad įsitvirtinusi sovietų santvarka lietuviams gyventi neduos. Matėme mums ruošiamą genocidą, todėl rengėmės kovai“ [1, 10].

V. Bulvičius buvo labai didelis optimistas, visada tikėjo Lietuvos nepriklausomybe: „Ką, jūs manote, kad po mūsų mirties neatsiras patriotų mūsų krašte? Vis vien Lietuva ginkluosis ir ginsis, vis tiek Lietuva gyvuos. Baigdamas tvirtai šaukiu jus, tautiečiai, į kovą. Valio, nepriklausomoji Lietuva!“ [1, 10]

Mjr. V. Bulvičiaus knyga „Karinis valstybės rengimas“ – ryškiausia prieškarinio Lietuvos monografija, išleista 1940 m., skirta karinio rengimo problemoms nagrinėti. Knyga parengta pagal V. Bulvičiaus paskaitų, skaitytų Vytauto Didžiojo universitete, medžiagą. Autorius pabrėžia, kad amžinoje lietuvių tautos išlikimo kovoje yra nepaprastai svarbus jos politinis, karinis, ekonominis ir psichologinis pasirengimas. Knygos tematika gana įvairi. Joje apžvelgiamos karinės doktrinos, kai kurių karų patirtis, analizuojamas valstybių karinis pasirengimas politiniu, ekonominiu ir techniniu aspektais. Daug vietos skiriama kareivių, karininkų, šaulių rengimo, kariuomenės apginklavimo klausimams. Aiškinami diplomatinio ir psichologinio karo metodai ir priemonės, nagrinėjami taktikos ir karinio vadovavimo klausimai.

Knygos „Karinis valstybės rengimas“ pakartotinis leidimas po daugiau kaip 50-ies metų (1994 m.) Nepriklausomybę vėl atgavusioje Lietuvoje tapo iškilium atgimusios valstybės tradicijų tęstinumo ženklui. Knyga ir šiandien stebina įžvalgomis apie tai, kokia turėtų būti nedidelės valstybės gynybos strategija ir taktika.

„Karinis valstybės rengimas“ šiandien domina ne tik Lietuvos karius, bet ir visus tuos, kurie rūpinasi savo šalies ateitimi. Nenusipėjami likimo vingiai, todėl labai svarbu, kad prireikus daugelis žinotų, kaip pasirūpinti mūsų šalies Nepriklausomybe, kaip ją išsaugoti.

Tyrimo **objektas** – kareivių ir karininkų rengimo sistema V. Bulvičiaus knygoje „Karinis valstybės rengimas“.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti svarbesnius karių rengimo sistemos tarpukario Lietuvoje aspektus, reikalavimus karininko asmenybei, mjr. V. Bulvičiaus požiūrį į mažos valstybės piliečių karinį pasirengimą ginti savo Laisvę ir Nepriklausomybę.

Tyrimo **metodas** – mokslinės literatūros analizė.

1. V. Bulvičius apie techninį, moralinį ir psichologinį karių rengimą

Daug vietos V. Bulvičiaus knygoje „Karinis valstybės rengimas“ skiriama kareivių ir karininkų rengimo klausimams. Skiriami trys pagrindiniai rengimo aspektai: techninis, moralinis ir psichologinis. Šiuos aspektus V. Bulvičius išvelgia tiek kareivių, tiek karininkų rengimo sistemoje. Dabar juos plačiau aptarsime.

Techninis rengimas. Kalbėdamas apie techninį karių rengimą, mjr. V. Bulvičius pabrėžė, jog būtina atsižvelgti į tai, kad nuolat daugėja ginklų ir tarnybų, į atsargos karei-

vių mokymo, rikiuotės ir raportų svarbą. Tobulėjant technologijoms, daugėjant įrenginių ir prietaisų, karių rengimas darosi vis sudėtingesnis. Autoriaus nuomone, susiklosčius tokioms aplinkybėms, reikia siekti ne tiek kiekybės, kiek geresnės kokybės. Pabandykime panagrinėti kiekvieną iš šių karinio rengimo pakopų.

Ginklai ir tarnybos. V. Bulvičius rašo, kad neseniai Lietuvoje buvo kelios nustatytos ginklų rūšys ir tarnybos. Tada visus karius reikėjo vienodai parengti. Tačiau laikui bėgant reikalavimai labai pasikeitė. Atsirado naujų ginklų rūšių ir karybos mokslo sričių: kūrėsi aviacija, motorizuotieji ir mechanizuotieji daliniai ir kt. Netgi šaulių kuopoms, kurios yra vienaarūšiai vienetai, prireikė mokyti naujų karinių specialybių, turėti kulkosvaidžių taikytojų, įgudusių šaulių, granatų svaidytojų, sekėjų, kelių rūšių ryšininkų. Visų šių įvairiausių specialybių kareiviai turėjo būti mokomi kariuomenėje [1, 106].

Atsargos karių mokymas. V. Bulvičius įspėja rengiant karius nepamiršti, kad mobilizacijos atveju kariuomenė pagausėja net keletą kartų. Į kariuomenę pirmiausia įsilieja atsargos kareiviai. Labai svarbu, kad atsarginių ir tarnaujančiųjų kariuomenėje pasirengimas kuo mažiau skirtųsi. Todėl kariuomenė turi rūpintis ir atsargos karių mokymu [1, 106, 107].

Rikiuotė ir raportai. V. Bulvičius teigia, kad žmonėms kartais nesuprantama, kam kariuomenėje reikia mokyti rikiuotės, sveikintis ir raportuoti. Paviršutiniškai žiūrint, atrodo, kad tai – nereikalinga, atgyvenę, tačiau iš tikrųjų taip nėra. Tiesa, šie dalykai mokant kareivį nėra svarbesni už šaudymą, lauko pratybas, pasalų rengimą ir t.t., tačiau ilgametė patirtis rodo, kad visos karinės užduotys atliekamos gerai tik tada, kai rikiuotėje kariai išmokomi susikaupti, staigių veiksmų, paklusti komandoms, kai išsiugdo kolektyviškumo jausmą.

Karių mokant raportuoti negalvojama, jog raportas reikalingas, kad, pavyzdžiui, karys mokėtų tinkamai prieiti prie vado ir pranešti jam kas reikalinga. Ne! Mokytis raportuoti – tai mokytis visapusiškai susikaupti kelioms sekundėms. Net ir pats didžiausias nenuorama per kelias sekundes turi suimti save į rankas, kad raportuojant jo kojos, rankos, galva ir liemu judėtų gražiai, sutartinai ir tuo pat metu jis galėtų aiškiai ir garsiai ištarti dažnai gana painius raporto žodžius [1, 107].

Geriau mažiau, bet geresnės kokybės. Karių mokymo reikšmė labai didelė. Seniau durtuvų ir pabūklų skaičius jau apytikriai rodydavo kariuomenės jėgą. Šiandien norint įvertinti kariuomenės jėgą, tenka atkreipti dėmesį į jos parengimo lygį. Vis dėlto net labai gerai ginkluota ir didelė, bet prastai parengta kariuomenė nebus stipri [1, 107].

2. Moralinis rengimas

V. Bulvičius primena daug kartų girdėtą teiginį, kad dažnai kare sėkmė priklauso nuo moralinių jėgų. Kuo daugiau laiko praeina nuo didelių tautų sukrėtusių karų, tuo mažiau dėmesio skiriama moraliniam rengimui. Knygos „Karinis valstybės rengimas“ autorius teigia, kad ne vienas senas karininkas yra sakęs: „Et, kautynių metu jokia taktika man galvos negraužė. Didžiausias sunkumas būdavo kareivius į puolimą išjudinti“ [1, 107]. Karas taip pakeičia žmogaus gyvenimą, kad ir gerai parengtam kariui tik sukaupus visas jėgas įmanoma išlaikyti dvasios pusiausvyrą. Rengiant karius morališkai, viena iš pagrindinių už-

duočių – supažindinti juos su būsima aplinka, karo sąlygomis, kuriomis teks veikti. Karys sėkmingiausiai nugalai visus fizinius bei psichologinius kautynių sunkumus, kai įsisąmonina savo pareigą ir būna pasiryžęs tą pareigą atlikti. Todėl labai didelę reikšmę turi moralinė kareivių stiprybė.

Kario pareigingumas, atsakomybės jausmas – tai moralinės savybės. Autorius savo knygoje aptaria keletą dalykų, kurie silpnina kareivio pareigingumą, pažeidžia kovotojo dvasinę pusiausvyrą. Vienas iš jų – gandai. Jų karo metu niekada netrūksta. Paleisdamas gandus, priešas siekia susilpninti karių moralę. Tenka pripažinti, kad toks būdas dažnai būna veiksmingas. Išgirdusiam gandą žmogui pradeda kilti įvairiausių įtarimų. Tarp kareivių gali pasigirsti kalbų, kad neva jie esą mulkinami ir pan. Tuomet kiekvienas pralaimėjimas aiškinamas kaip vadų nemokšiško ir apsilaidumo padarinys. Gandų atakos rengiamos, kai yra itin įtempta situacija. Antraip, jei priešas nuolat intensyviai skleisčių gandus, mes jiems įgytume tam tikrą imunitetą (atsparumą). Ne be reikalo atsirado posakis: „Šuo ir kariamas pripranta“. Kuo daugiau laiko praeina nuo vienos gandų atakos iki kitos, tuo menčiau mes tą laikotarpi išnaudojame, tuo skaudesni mums kitos jų atakos smūgiai [1, 117–118].

Žinome, kad dvi kariuomenės kautynių lauke susikauna žūtubūtinai, kai abi jaučiasi turinčios galimybių laimėti. Tokia situacija susiklosto esant jėgų pusiausvyrai. Jei to nėra, silpnesnioji pusė lemiamos kovos vengia, delsia. Todėl svarbu į kautynes stoti sukaupus kuo daugiau moralinių jėgų. Jų turi pakakti kariui ne tik vienai operacijai, bet visam alinančiam karui ir galiausiai lemiamam karo etapui, kuriame jau jėgų likučiai „pervarko“ pasaulį.

Moralinis kario tvirtumas priklauso nuo išugdyto pareigos jausmo, tautos kultūros lygio, piliečių sąmoningumo, nuo to, ar pats karys yra suinteresuotas kovoti, nuo jo pilietinio patriotinio sąmoningumo, pilietiškai suvokiamų Tėvynės gynimo tikslų ir nuostatos juos įgyvendinti. Karys bus viskam pasirengęs, kai bus suinteresuotas kovą laimėti. „Kareivį reikia įtikinti, kad Lietuvos nepriklausomybė yra tas objektas, dėl kurio verta kovoti, nes tik nepriklausiamoje Lietuvoje gali būti kuriama jo ir jo vaikų gerovė,“ – pažymi V. Bulvičius [1, 121].

3. Psichologinis rengimas

Mjr. V. Bulvičius mano, kad vien techniškai parengus kareivį bus padaryta tik pusė darbo. Kai kareivis bus psichologiškai ir morališkai pasiruošęs sutikti karo baisybes, jas išverti, tada jis bus pasirengęs karui. Kareivis turėtų būti mūšiui parengtas, kad žinotų, kokie gali būti pavojai ir netikėtumai jo laukia. Analizuojant psichologinį rengimą, būtina išskirti šiuos aspektus: pasirengimą netikėtumams, tvirtos valios ir šaltakraujiškumo („šaltų nervų“), gebėjimo nugalėti mirties baimę ugdymą.

Pasirengimas netikėtumams. Netikėtumai kautynėse ne išimtis, o taisyklė. Prastai vertinamas tas vadas ar kareivis, kuris, kautynėms vykstant „ne pagal planą“, sutrinka. Tikras kovotojas turi laukti įvairiausių netikėtumų ir būti pasirengęs tinkamai į juos reaguoti. Ne paslaptis, jog iš pradžių kariui būna daug kas netikėta. Jį baugina ir stipriai veikia kiekvienos kulkos zvimbimas. Pamažu kareivis išmoksta vertinti pavojingumo laipsnį ir rinktis

priemonės savo saugumui padidinti. Tik išmokęs teisingai vertinti situaciją, kareivis gali sumažinti netikėtumus, su jais apsiprasti [1, 109–110].

Tvirti kaip plienas nervai. Pagrindinis reikalavimas kareiviui modernių kautynių lauke – tvirti nervai. Seniau, kai lemiamos kautynės baigdavosi per kelias valandas ar dar greičiau, didelę reikšmę turėjo trumpi drąsos ir energijos protrūkiai. Šių dienų kautynėse tai neaktualu. Prieš modernių ginklų ugnį, be drąsos, reikalingas ir sumanumas, greita orientacija. Moderniame kare kautynės trunka labai ilgai. Yra daugelis taktinių veiksmų, kuriuos galima atlikti remiantis tik ypač stiprių nervų kovotojais.

Išvaizduokite prieštankinio pabūklo taikytoją tuo metu, kai vyksta masinė priešo tankių ataka. Per kelias sekundes visų viltys, visų akys nukrypsta į šį karį. Nuo jo priklauso daugelio draugų gyvybės. Būtent šio kario moralinės jėgos ir nervų tvirtumas dabar lemia labai daug [1, 110–111].

Sugebėjimas nugalėti mirties baimę. Baimės jausmas būdingas kiekvienam gyvam organizmui, nes kiekvienas sąmoningai ar nesąmoningai stengiasi išlikti gyvas ir sveikas. Tai – įgimtas savisaugos instinktas. Žmogus šį instinktą taip pat turi – jis bijo mirties. Kautynėse kiekvieno kario viduje, jo dvasioje, grumiasi dvi priešingos jėgos: pareiga, sąžiningumas, savigarbos jausmas, noras nugalėti priešą ir mirties baimė. Protas, valia, sąžinė reikalauja atlikti savo pareigą, o savisaugos instinktas, baimė liepia bėgti ir slėptis. Jei kuri iš šių dviejų jėgų nugalė, karys krypsta arba į bailiųjų, arba į drąsiųjų pusę. Narsiausieji kariai nuoširdžiai prisipažįsta, kad jie mirties bijo, kaip ir visi kiti, nenori mirti lygiai taip pat, kaip ir bailieji. Jų narsumo paslaptis – sugebėjimas nugalėti mirties baimę.

Kiekvienas kovotojas privalo būti psichologiškai rengiamas ramiai sutikti visas kautynių baisybes, visus netikėtumus. Turi būti grūdinama kovotojo valia ir stiprinamos moralinės jėgos, nes tik tai gali jam padėti nugalėti mirties baimę. „Vadai turi užtikrinti, kad visi kariai kovotų ir aukotųsi bendram tikslui, kad bailieji taip pat rizikuotų savo gyvybe, kaip ir drąsieji“, – teigia V. Bulvičius [1, 115–116].

4. Karininkų ugdymas

V. Bulvičiaus knygoje „Karinis valstybės rengimas“ nemažai vietos skiriama karininkų rengimui. Anot autoriaus, būsimieji karininkai savo pašaukimui turėtų pradėti rengtis jau vidurinėje mokykloje. Karo mokykloje jie parengiami techniškai, morališkai ir psichologiškai. Tačiau karininko karinis techninis mokymas nenutrūksta visą jo tarnybos laiką. Baigęs vienus kursus, išlaikęs egzaminus, kad galėtų eiti aukštesnes pareigas, jis netrukus vėl turi pradėti ruoštis kitiems egzaminams.

Mokydamasis karo mokykloje, kariūnas turi galimybę patikrinti save, įsitikinti, ar jis sugebės būti geras vadas, ar ne. Dažnai vado būdo savybės svarbesnės už pasirengimą.

Karininko asmenybės bruožai. Mjr. V. Bulvičius atkreipia dėmesį į tai, kad karininkai turi būti visapusiai, dėmesingi, sugebėti kontroliuoti savo elgesį, nes tarnyba labai sunki, o sąlygos dažnai kinta. Jie negali prarasti budrumo, būti išsiblaškę, turi nuolat matyti ir suprasti, kas dedasi aplinkui, galvoti apie keletą dalykų iš karto, nesutrikkti ekstremaliose situ-

acijose, išlikti darbingi, kai yra labai pavargę ar neišsimiegoję. Negali būti irzlūs ir nervingi ne tik fronte, kai kariai vien iš vado veido išraiškos sprendžia apie pavojaus dydį ir padalinio padėtį, bet ir normaliomis kovinio rengimo, tarnybos sąlygomis, nes ir tada pasitaiko įtemptų situacijų, kai vadai privalo savo emocijas valdyti, neprarasti dvasinės pusiausvyros, gebėjimo taktiškai ir sumaniai elgtis.

V. Bulvičius rašo, kad jei profesorius, vietoje laiško į pašto dėžutę įgrūdęs savo skėtį, gali sulaukti pastabos: „Jis išsiblaškęs, kaip ir dera profesoriui“, tai karininkui tokia pastaba būtų labai didelis pažeminimas, nes jis privalo viską pastebėti, negali galvoti tik apie vieną objektą. Karininkas turi pastebėti, kad vienam jo kariui skauda koją, o kito – prasta nuotauka, paguosti nusiminusi, nuraminti supykusį. Be to, visa tai reikia padaryti vos ne tą pačią akimirką [1, 127–128].

Karininkai, anot V. Bulvičiaus, privalo mokėti bendrauti su įvairaus amžiaus ir išsilavinimo, skirtingų tautybių, tikybų ir profesijų žmonėmis, sugebėti jiems vadovauti ir taikos, ir karo sąlygomis, mokyti ne tik jaunesnius, bet ir vyresnius už save žmones. Jie turi turėti organizacinių ir administracinių gebėjimų, būti susipažinę su teisės dalykais, taip pat neblogi sportininkai, išmanantys sveikatos ir higienos reikalus.

Be viso to, karininkai dar turi būti „geri karininkų šeimos nariai“, branginantys karininko garbę, mokantys sugyventi su kitais karininkais, linkę su jais bendradarbiauti, sugeba savo asmeninę nuomonę suderinti su bendrąja karine doktrina [1, 128–129].

Taigi karininkams keliami reikalavimai labai aukšti. Suprantama, ne visi karininkai sugeba vienodai gerai tuos reikalavimus įvykdyti.

Anot V. Bulvičiaus, tarp karininkų yra ir apsilaidėlių, sveikos ambicijos stokojančių žmonių, kurie, šiaip taip įgiję karininko laipsnį, apsilaidžia, pradeda girtauti, kortuoti. Jie ir kitiems karininkams tampa nemalonūs, nes būna labai nepatenkinti, kai draugai juos laipsniu ir pareigomis aplenkia. Tokie atsilikėliai juos kaltina dėl tariamo šališkumo, protekcijų, o savo nesėkmių priežasčių rasti neįstengia [1, 132].

V. Bulvičiaus nuomone, kariuomenė yra savo tautos kūdikis. Jis serga tomis pačiomis ligomis, kaip ir visa tauta. Bet tauta, anot V. Bulvičiaus, jau sparčiai sveiksta, kratosi iš vergijos laikų paveldėtų ydų. Kariuomenė sveiksta greičiau už tautą. Ypač daug vilčių teikia jaunoji karininkų karta, negyvenusi priespaudoje, turinti geras sąlygas mokytis ir lavintis. Jaunosios karininkų kartos uždavinys – „padaryti Lietuvos kariuomenę tikrai ir nuoširdžiai visų tautos sluoksnių mylimą ir gerbiamą, surasti geriausius, patikimiausius ir pigiausius būdus tautos kariniam saugumui laiduoti“, – rašo V. Bulvičius [1, 133].

5. Jaunuolių rengimas karybos studijoms

Knygoje „Karinis valstybės rengimas“ V. Bulvičius nemažai dėmesio skiria kandidatų karybos studijoms, atrankai ir kariniam rengimui vidurinėje mokykloje. Jis pažymi, kad vidurinės mokyklos mokytojų ir auklėtojų pastangos daugiausia skiriamos auklėtinių protui lavinti, o tokios būsimajam karininkui labai reikalingos savybės kaip greita orientacija, moralinė ir psichologinė ištvermė, atkaklumas, draugiškumas, gebėjimas organizuoti ir admi-

nistruoti beveik visiškai neugdamos. „Mūsų vidurinėsios mokyklos daugiausia stengiasi paruošti gerų kandidatų universitetui, tačiau dažnai užmiršta savo nė kiek ne mažesnę pareigą – parengti kandidatų karo mokyklai“, – rašo V. Bulvičius. Puikus kandidatas į universitetą, deja, gali būti visiškai netinkamas karo mokyklai, – teigia jis [1, 134].

Gali būti, kad vidurinė mokykla viena nepajėgia parengti reikiamo skaičiaus tinkamų kandidatų karo mokyklai. Todėl ji, V. Bulvičiaus nuomone, turėtų pasitelkti skautų organizaciją, kurios veikla labai tinka būsimųjų vadų būdai grūdinti. Skautų veikloje jaunuoliai mokosi vadovauti, organizuoti, administruoti, dalyvaudami kariniuose žaidimuose, sporto varžybose, turistiniuose žygiuose, taip pat ir naktiniuose, įgyja tam tikrų įgūdžių, reikalingų karinėje veikloje, sustiprėja fiziškai, morališkai ir psichologiškai.

Skautų veikla rengiant kandidatus karo mokykloms itin vertinama daugelyje šalių. Antai anketoje, kurią turi užpildyti kandidatas į Lenkijos karo mokyklą, pateiktas klausimas, ar stojantysis dalyvavo skautų organizacijų veikloje. Nedalyvavusieji karo mokyklose nepageidaujami.

V. Bulvičius mano, kad Lietuvoje šia kryptimi reikėtų eiti dar toliau. Visi norintieji studijuoti karo mokslus pirmiausia turėtų skautų organizacijoje išeiti tam tikrą parengiamąjį kursą ir tik po to galėtų kandidatuoti į karo mokyklą [1, 134].

Suprantama, kad jaunuolių rengimas karybos studijoms, jų atranka ne vien vidurinės mokyklos ar skautų organizacijos reikalas. Tai – vienas svarbiausių valstybės karinio rengimo uždavinių. Todėl jis turi rūpėti visai visuomenei, taigi ir kiekvienai šeimai, kiekvienam piliečiui.

6. Mažų valstybių karinis saugumas

V. Bulvičius atkreipia dėmesį į tai, kad mažai valstybei kariniu požiūriu pavojingas ne tiek jos mažumas, kiek nepasitikėjimas savo jėgomis. Šį dalyką sunku suprasti mažų valstybių piliečiams, nes joms labiausiai imponuoja didžiųjų valstybių galia. „Nepasitikėjimas savo valstybės jėgomis – tai tikras Achilo kulnas mažose valstybėse. Tik ypač geru piliečių sąmoningumu galima šią didžiąją mažųjų valstybių silpnybę panaikinti ar bent labai sušvelninti <...> Drąsa ir pasiaukojimas yra tie dalykai, kurie gali mažos tautos pajėgumą padidinti iki milžiniškų ribų“, – teigia V. Bulvičius [1, 34–36].

Labai svarbu, kad, kilus karui, valstybėje jaustųsi vidinė darna, nes netvirtų psichologiškai karių ir piliečių moralė ir kovos dvasia ima silpti. Nebelieka noro kovoti ir laimėti. Kovos dvasiai susilpnėjus, atsiranda minios tokių, kurie reikalauja taikos bet kokiomis sąlygomis. Todėl tauta, turėjusi visas sąlygas laimėti, pasiduoda dėl dvasinės bei psichinės išvermės stokos. Ne veltui po tokių įvykių atsirado posakis, jog karą laimi tas, kurio nervai stipresni. Todėl, anot V. Bulvičiaus, mažoms tautoms ir valstybėms pavojingas ne tiek jų mažumas, kiek psichologinis nepasitikėjimas savo jėgomis, ryžto ginti Tėvynės laisvę ir Nepriklausomybę stoka.

Išvados

1. Profesionalią kario parengtį lemia trijų pagrindinių kovinio rengimo aspektų: techninio, moralinio ir psichologinio – kokybė.
2. Jaunuolių atranka karybos studijoms ir karininkų ugdymas – vienas svarbiausių valstybės karinio rengimo uždavinių.
3. Anot V. Bulvičiaus, mažoms tautoms ir valstybėms pavojingas ne tiek jų mažumas, kiek psichologinis nepasitikėjimas savo jėgomis, ryžto ginti Tėvynės laisvę ir Nepriklausomybę stoka.

Literatūra

1. Bulvičius V. (1994). *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius.
2. *Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai* (1999). I d. Parengė Puzinavičius B. Vilnius: Leidybos centras.

Maj Vytautas Bulvičius on Military Training of Soldiers and Military Officers

by Cadet Lina Kievišaitė

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article dwells on Maj Vytautas Bulvičius and his attitude towards preparation of soldiers and military officers for their profession. His ideas are analysed in the context of his book, Military Training of a Country, where he identifies the following three stages of military preparation: technical, moral, and psychological. Also, he underlines the significance of the officer's personality and marks that not every soldier can be a good officer.

KARININKŲ RENGIMO IR KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA TARPUKARIO NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE (1919–1940 M.)

Doc. dr. Bronius Puzinavičius

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje glaustai aptariama 1919–1940 m. Lietuvoje veikusi karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema, rašoma apie Karo mokyklą, Aukštuosius karininkų kursus, aviatorių ir jūrininkų rengimą, karininkų organizacijų – Lietuvos karininkų ramovės ir Karo mokslų draugijos – pastangas kelti karininkų kvalifikaciją, bendrąjį išsilavinimo ir kultūros lygį.

Įvadas

1918 m. Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos besikuriančiai kariuomenei labai trūko patriotiškai išauklėtų aukštos kvalifikacijos karininkų. Tuometės Lietuvos karininkijos branduolį sudarė carinės Rusijos kariuomenėje tarnavę lietuviai. Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui jų buvo apie 500 [1, 162]. Tačiau tarp jų beveik nebuvo aukštesnius karinius laipsnius turinčių karininkų, nes caro valdžia nepasitikėjo lietuviais, neleido jiems studijuoti Rusijos kariuomenės Generalinio štabo karo akademijoje, tarnauti pulkų ir kitų stambių kariuomenės junginių štabuose. Daugumą lietuvių karininkų buvo Pirmojo pasaulinio karo metais per vadinamuosius studentų šaukimus į Rusijos karo mokyklas patekę ir po 4–5 mėnesių mokymo jaunesniųjų karininkų arba praporščikų (puskarininkų) laipsnius įgiję lietuviai studentai, taip pat mokytojai, gydytojai, farmacininkai ir kitų profesijų atstovai. Daugelis jų kovojo Pirmojo pasaulinio karo frontuose, daugiau ar mažiau įgijo karinės veiklos bei karo meno patirties. Paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, dauguma jų grįžo į Tėvynę ir savo žinias bei patirtį panaudojo savo nepriklausomos valstybės ginkluotosioms pajėgoms kurti. Jie stojo į besikuriančią Lietuvos kariuomenę savanoriais arba į ją buvo pašaukti 1919 m. paskelbus mobilizaciją. Didelėmis Lietuvos Vyriausybės, kariuomenės kūrėjų ir vadų bei visos tautos pastangomis pavyko pasiekti, kad 1919 m. rugsėjo 25 d., lemiamų kovų su bermontininkais išvakarėse, Lietuvos kariuomenėje jau tarnavo 676 karininkai, 300 karo valdininkų, 60 gydytojų ir 19 149 kareiviai [1, 436]. Tačiau karininkų vis dar labai trūko. Istoriko V. Lesčiaus duomenimis, 1919–1920 m. Lietuvos kariniuose daliniuose buvo

laisvi 778 karininkų, 447 karo valdininkų etatai, trūko apie 17 735 kareivių [1, 436]. Padėti komplikavo didėjančios grėsmės Lietuvos Nepriklausomybei, būtinybė ją ginti su ginklų rankose. Tokiomis sąlygomis reikėjo nedelsiant stiprinti jaunos, nepriklausomos valstybės ginkluotąsias pajėgas, neatidėliojant pradėti rengti karininkus.

Tyrimo **objektas** – Lietuvos karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema Lietuvoje 1919–1940 m.

Tyrimo **tikslas ir uždaviniai**: išnagrinėti 1919–1940 m. Lietuvos karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemą: Karo mokyklos, Aukštųjų karininkų kursų ir Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos veiklą, aviatorių ir jūrininkų rengimo tvarką, įvertinti Lietuvos karininkų ramovės bei Karo mokslų draugijos pastangas kelti karininkų kvalifikaciją, bendrąjį išsilavinimą ir kultūrą.

1. Karo mokykla

Galima sakyti, kad naujos kartos Lietuvos karininkai buvo pradėti rengti pačiame Nepriklausomybės kovų sukuryje. 1919 m. sausio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbė, kad Kaune įsteigiama Karo mokykla. Tų pačių metų kovo mėnesio pradžioje mokykla pradėjo darbą. Į ją susirinkę kandidatai į karininkus mokėsi neilgai – vos 4 mėnesius. Liepos 6 d. buvo išleista I Karo mokyklos auklėtinių laida – 89 „karužai“ (vėliau, atkūrus Lietuvos kariuomenės karininkų laipsnius, jiems buvo suteikti leitenantų laipsniai) ir 7 puskarininkiai, turintys teisę gauti karininko laipsnį kariniuose daliniuose. Netrukus jie išvyko į frontą [2, 7]. Ne ilgiau mokėsi ir II bei III laidų auklėtiniai, nes frontui nedelsiant reikėjo naujų jėgų. Žūtbutinių kovų su Lietuvos Nepriklausomybės priešais metu Karo mokykla, įveikdama didelius organizacinius sunkumus, išleido 3 auklėtinių laidas – iš viso 434 karininkus ir puskarininkius. Tai buvo didelė parama besikuriančiai ir kovose su priešais tvirtėjančiai Lietuvos kariuomenei [2, 9].

Pasibaigus kovoms dėl Nepriklausomybės, karininkų rengimo kokybei buvo galima skirti kur kas daugiau dėmesio ir laiko. Todėl 1921 m. mokymo trukmė pailgėjo iki 2, o nuo 1935 m. – 3 metų. Karo mokykloje daug dėmesio buvo skiriama ne tik specialiajam, bet ir moraliniam, pilietiniam bei patriotiniam būsimųjų karininkų rengimui, jų asmenybės ugdymui. 1929 m., minint gyvavimo dešimtmetį ir gavus prezidento A. Smetonos sutikimą būti mokyklos globėju („šefu“), Karo mokyklai buvo suteiktas Pirmojo Lietuvos Prezidento vardas (sutrumpintas pavadinimas – P.L.P. karo mokykla). Per visą veiklos laikotarpį, tai yra iki 1940 m., Karo mokykla įvairioms kariuomenės ginklų rūšims parengė 1 719 karininkų [3, 43]. Nemažai, turint galvoje, kad 1936–1940 m. Lietuvos kariuomenėje tarnavo apytikriai nuo 1 700 iki 1 900 tikrosios karo tarnybos karininkų [3, 196–199].

1926 m. atsargos karininkams rengti Karo mokykloje buvo įsteigti aspirantų kursai. Kasmet buvo išleidžiama po vieną įvairių kariuomenės ginklo rūšių ir tarnybų atsargos karininkų laidą. Iki 1940 m. Karo mokykla parengė 2 574 atsargos karininkus. Parengti karininkai gaudavo atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį. Jie būdavo šaukiami į pakartotinius mokymus ir kursus, po kurių galėjo gauti aukštesnį karinį laipsnį iki kapitono imtinai. Tad

galima sakyti, kad Lietuvos kariuomenei buvo rengiamas pakankamas karininkų rezervas, teikiantis galimybę krizės atveju tikrosios tarnybos karininkų skaičių padidinti daugiau kaip dvigubai [3, 44–46].

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Karo mokykla buvo perkelta į Vilnių ir čia išformuota. Dalis kariūnų ir dėstytojų buvo suimti, kiti – išleisti į atsargą [2, 11].

2. Aviatorių ir jūrininkų rengimas

Lietuvos kariuomenės kūrimosi pradžioje iškilo būtinybė turėti savo karo aviaciją, nes tuomečiai Lietuvos Nepriklausomybės priešai šį modernų ir galingą ginklą jau turėjo. 1919 m. pradžioje, pradėjus formuoti Inžinerijos batalioną, kaip jo sudedamoji dalis kūrėsi ir aviatorių būrys, greitai tapęs atskira Aviacijos dalimi. Pirmasis karo lėktuvus Lietuvai atiteko kaip karo grobis iš bolševikų. 1919 m. pradžioje į Kauną buvo atgabenti 8 Vokietijoje pirkti karo lėktuvai, o kiek vėliau įsigyti dar 5 įvairių tipų lėktuvai iš Kaune vis dar tebebuvusio vokiečių karinio dalinio. 1919 m. pabaigoje Lietuvai atiteko dar apie 30 lėktuvų, kuriuos Radviliškyje paliko iš ten išvyti bermontininkai. 1919 m. gegužės mėn. buvo suformuotas karininko Šalkausko vadovaujamas kovinis aviacijos būrys, dalyvavęs Nepriklausomybės kovose (jis žvalgė, fotografavo, bombardavo priešų pozicijas) [1, 385].

Besikuriančios Lietuvos karinės oro pajėgos labai stokojo kvalifikuotų specialistų. Tuo metu jose tarnavo keli Rusijos kariuomenėje patirties įgiję lakūnai, tačiau jie nemokėjo valdyti vokiškų lėktuvų. Todėl teko samdyti užsieniečius, daugiausia vokiečius, pilotus, mechanikus, instruktorius. Kartu siekta kuo greičiau pradėti rengti savo aviatorius.

1919 m. kovo 12 d. Kaune buvo įsteigta Karo aviacijos mokykla. Padedant užsienio instruktoriams parengta 8–10 mėn. trukmės teorinio ir praktinio mokymo programa. Po 9,5 mėn., 1919 m. gruodžio 16 d., Karo aviacijos mokykla išleido pirmąją auklėtinių laidą ir buvo išformuota. Mokyklą baigė 34 aviatoriai. 23 iš jų buvo suteiktas leitenanto, 11 – puskarininkio laipsnis (pastarieji leitenantais tapo tarnaudami Aviacijos dalinyje). Baigusieji šią mokyklą sudarė Lietuvos karo aviacijos personalo branduolį. Tarp mokyklą baigusiujų buvo ir vėliau pagarsėję karo lakūnai ir konstruktoriai A. Gustaitis, J. Dobkevičius, J. Kumpis ir kiti, daug prisidėję prie Lietuvos oro pajėgų plėtros ir modernizavimo [1, 389–391].

Uždarius minėtąją Aviacijos mokyklą, aviatorių rengimas Lietuvoje nenutrūko. 1921 m. prie Mokomosios karo aviacijos eskadrilės buvo įsteigti žvalgų ir lakūnų kursai. 1923 m. vėl buvo įkurta laikina Aviacijos mokykla, sudaryta iš karininkų ir puskarininkių klasių. Nuo 1931 m. prie Vytauto Didžiojo aukštųjų karininkų kursų veikė Aviacijos skyrius. 1936 m. buvo įsteigtas Lietuvos aeroklubas, nuo kurio prasidėjo Lietuvos civilinės aviacijos plėtra. Nors dėl modernių lėktuvų, patyrusių lakūnų ir instruktorių stokos Lietuvos oro pajėgos kūrėsi labai sunkiai, per palyginti trumpą laiką jos gerokai sutvirtėjo, buvo netgi pradėti gaminti savi lėktuvai – devynių tipų „Anbo“ ir trijų tipų „Dobi“. 1934 m. trijų „Anbo-4“ tipo lėktuvų grandis, vadovaujama A. Gustaičio, atliko apie 10 000 km skrydį per Europą, nusileidusi 12 valstybių sostinėse. Sovietų okupantai nutraukė Lietuvos karo ir civilinės aviacijos plėtrą [1, 389–391; 4, 336–337].

Tarpukario Nepriklausomoje Lietuvoje buvo aktuali ir jūrininkų rengimo problema, ypač po 1923 m., atgavus Klaipėdos uostą ir pradėjus kurti karo laivyną. Buvusių carinės Rusijos karo laivyno karininkų V. Nagio-Nagevičiaus, T. Daukanto ir kitų pastangomis 1923 m. prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos buvo įsteigtas Jūreivystės skyrius. Šis vos porą metų veikęs skyrius rengė kandidatus toliau studijuoti jūreivystę užsienyje. Pirmaisiais mokslo metais mokėsi 24 moksleiviai. 1924 m. vasarą jie praleido Klaipėdoje, plaukiojo laivais. Antraisiais mokslo metais skyriuje mokėsi tik 16 moksleivių. Iš jų 15 išlaikė baigiamuosius egzaminus ir 1925 m. buvo pasiūsti tęsti mokslų į Suomiją. Tėn pasiūstieji pirma turėjo įgyti patirties laivuose ir tik po to tęsti studijas. Plaukiojimo jūrose metu 2 moksleiviai susirgo ir mirė, 1 žuvo per audrą (buvo bangos nuplautas nuo denio), 2 pasiliko gyventi Australijoje. Likusieji 10 tęsė mokslus ir 1930 m. įgiję kapitono laipsnį juos baigė. Jie kartu su keliais vyresnio amžiaus carinės Rusijos laivyno karininkais besikuriančiame Lietuvos karo laivyne sudarė kvalifikuotų jūrininkų branduolį. Žinių apie kitas tuo metu Lietuvoje veikusias jūrininkų mokyklas nerasta. Tik žinoma, kad būsimeji karo laivyno karininkai studijavo Italijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Didžiojoje Britanijoje, Olandijoje, Latvijoje. Eiliniai jūreiviai ir jūrų puskarininkiai buvo rengiami 1927 m. įsigytame karo laive, kuris vėliau buvo pavadintas Prezidento Smetonos vardu. 1935 m. jis tapo mokomuoju Lietuvos ginkluotųjų pajėgų karo laivu. Tai turėjo būti Lietuvos karinio jūrų laivyno kūrimosi pradžia, deja, dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių (Klaipėdos netektis, sovietinė okupacija) jo plėtra nutrūko [5,5-57; 161–175; 6, 152–154].

3. Aukštieji karininkų kursai ir Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla

Nepriklausomybės metais buvo rūpinamasi ir karinį išsilavinimą jau turinčių bei kariuomenėje tarnaujančių karininkų kvalifikacijos bei bendrojo išsilavinimo lygio kėlimu, asmenybės ugdymu. Jau 1919 m. sausio 21 d. tuometis krašto apsaugos ministras M. Velykis įsakė pulkų vadams ir apskričių komendantams organizuoti vakarinius karybos dalykų kursus karininkams [7, 28]. 1920 m. Kaune buvo įsteigti Laikinieji, o 1921 m. – Aukštieji karininkų kursai. 1923 m. jie buvo pavadinti Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto aukštaisiais karininkų kursais, o 1930 m. – Vytauto Didžiojo aukštaisiais karininkų kursais. Mokslas Bendrajame kursų skyriuje truko 1, Inžinerijos ir Karo technikos skyriuose – 2 metus. 1928 m. Bendrasis kursų skyrius buvo panaikintas. Per kursų veiklos laikotarpį ši skyrių baigė apie 500 karininkų. Tuo metu atrodė, kad to pakanka. Tačiau Inžinerijos ir Karo technikos skyriai tęsė veiklą. Be to, 1926 m. prie Aukštųjų karininkų kursų buvo prijungti ir 1923 m. įsteigti Aukštieji karo technikos kursai. 1930 m. Aukštuosiuose karininkų kursuose buvo surengti karo topografijos kursai. Buvo organizuojami ir trumpalaikiai, dažniausiai kelis mėnesius trunkantys, atskirų ginklų rūšių, fizinio rengimo instruktorių, vadovavimo daliniams ir padaliniams bei kitokie kursai. Juose dėstė ne tik karininkai, bet ir Lietuvos universiteto profesoriai. Todėl kursų lygis nebuvo žemas [7, 30].

Vis dėlto nuo 1921 m. veikę Aukštieji karininkų kursai pagal savo paskirtį ir mokymo programą neprilygo aukštajai karo mokyklai. Todėl 1931 m. Vytauto Didžiojo aukštuo-

siuose karininkų kursuose buvo įsteigtas Generalinio štabo skyrius, kurio programa atitiko kitų valstybių generalinių štabų akademijų mokymo programas. Taigi 1931 m. buvo žengtas svarbus žingsnis kuriant Lietuvos aukštąją karo mokyklą. Formaliai šis procesas baigėsi tik 1938 m., paskelbus Seimo priimtą įstatymą, kuriuo vadovaujantis Vytauto Didžiojo aukštieji karininkų kursai buvo pertvarkyti į Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą [8, 42]. Šios mokyklos tikslas buvo rengti aukštos kvalifikacijos karininkus, galinčius vadovauti stambiems kariniams junginiams, dirbti Generaliniame štabe. Karininkai į Aukštųjų karininkų kursų Generalinio štabo skyrių bei Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą buvo atrenkami konkurso būdu. Konkurso sąlygos nebuvo lengvos, nes jas įveikdavo tik 25–30 proc. pretendentų. Akademinės studijos mokykloje tęsėsi 2 metus, dar vienus tekdavo praleisti stažuotėse, kurios vykdavo kariniuose daliniuose. Buvo studijuojama karo strategija ir taktika, operacijų planavimas ir valdymas, karo topografija, istorija, teisė, pedagogika ir psichologija, kalbos kultūra, užsienio kalbos, supažindinama su naujausia karo technika. Daug dalykų dėstė Vytauto Didžiojo universiteto profesoriai. Aukštųjų karininkų kursų Generalinio štabo skyrių bei Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą baigė 3 Generalinio štabo karininkų ir 1 intendantų laidos, tarp jų ir 19 trečiosios Generalinio štabo skyriaus laidos absolventų, baigusią studijas 1939 metais [9, 131–134]. Susirinkus 4-ajai laidai, Lietuva netrukus buvo sovietų okupuota, Vytauto Didžiojo karo mokykla uždaryta, daug jos klausytojų ir dėstytojų suimta, ištremta į Rusiją arba nužudyta [8, 42].

Uždarius Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklą ir Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą, buvo sužlugdyta jau pakankamai sutvirtėjusi Lietuvos karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema.

Tarpukario Nepriklausomoje Lietuvoje karininkai, pretenduojantys užimti aukštesnio išsilavinimo reikalaujančias pareigas, turėjo galimybę papildomai studijuoti ir Vytauto Didžiojo universitete. Antai 1939 m. Krašto apsaugos ministerija buvo numačiusi išlaikyti 22 karininkus, studijuosiančius universitete [3, 44].

Nemažai karininkų kėlė savo kvalifikaciją ir užsienyje. Jie buvo siunčiami į Čekoslovakijos, Belgijos, Italijos, Prancūzijos, Austrijos ir Vokietijos karo akademijas. Populiariausias buvo Prahos ir Briuselio generalinių štabų akademijos. Studijos jose trukdavo 2 metus. 1938 m. duomenimis, tuo metu užsienio karo akademijose studijavo 19 karininkų, dar 6 buvo planuojama išsiųsti. Anot istoriko J. Vaičėnionio, faktiškai visas Lietuvos karininkijos žiedas, t. y. vyresnieji karininkai, buvo studijavę užsienyje [3, 43–44].

4. Lietuvos karininkų ramovės ir Karo mokslų draugijos pastangos kelti karininkų kvalifikaciją, bendrąjį išsilavinimą ir kultūrą

Nuolat mokytis, lavintis, kelti profesinės parengties bei bendrojo išsilavinimo ir kultūros lygį karininkus ragino ir 1919 m. pradėtas burti Lietuvos kariuomenės karininkų ir karo valdininkų klubas, 1924 m. pavadintas Lietuvos karininkų ramove, o 1923 m. – įsteigta Karo mokslų draugija. Pagrindiniai minėtų organizacijų veiklos tikslai buvo: organizuoti turiną karininkų laisvalaikį, kaupti ir studijuoti naujausią literatūrą karybos tematika, rengti

mokomąsias priemones kareiviams ir puskarininkiams, populiarinti karininko profesiją, karo mokslus ir Tėvynės gynimo idėjas visuomenėje, kariškai rengti ir patriotiškai auklėti jaunimą, ypač šaukiamojo amžiaus jaunuolius. Kad šie tikslai būtų įgyvendinti, karininkai raginti aktyviai dalyvauti šių organizacijų veikloje: ne tik lankytis įvairiuose renginiuose, bet ir rengti, skaityti paskaitas, pranešimus, dalyvauti diskusijose, naujų knygų aptarimuose, rašyti straipsnius į karių spaudą, ypač žurnalus „Kardą“ ir „Mūsų žinyną“, juos prenumeruoti ir skaityti, vykti į susitikimus su jaunimu bendrojo lavinimo ir kitose mokyklose.

Karo mokslų draugijos pirmininko inžinieriaus plk. J. Acuko 1931 m. rugsėjo d. raporte krašto apaugos ministrui rašoma, kad 1928–1929 mokslo metais Karo mokslų draugijos nariai perskaitė 1 678 paskaitas, o 1929–1930-aisiais – net 3 401 paskaitą. Paskaitas skaitė daugiau kaip 150 karininkų. Dažniausiai tai vykdavo vidurinėse bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose [10, 20].

Krašto apsaugos ministerija, Kariuomenės štabo vadovybė ir Karo mokslų draugija pasiekė, kad Švietimo ministerija nuo 1930–1931 mokslo metų karinį jaunimo rengimą įrašytų į bendrojo lavinimo ir specialiųjų vidurinių mokyklų mokymo planus. Karinio rengimo bei pilietinio ir patriotinio ugdymo programą parengė Karo mokslų draugijos nariai [11, 1–2].

Dar vienas karininkų profesinės veiklos baras – puskarininkų rengimas, reikalavęs tiek specialiųjų žinių, tiek gero pedagoginio bei metodinio pasirengimo. Tarpukario Lietuvos kariniuose daliniuose paprastai veikė puskarininkų mokyklos, vadintos mokomaisiais eskadronais, mokomosiomis kuopomis arba baterijomis. Puskarininkiai ir kareiviai organizuoti ir tikslingai buvo mokomi sanitarijos, veterinarijos, mechanikos, kalvystės ir kitų specialybių [7,31].

Išvados

Glausta tarpukario Nepriklausomos Lietuvos karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemos apžvalga rodo, kad 1919–1940 m. buvo daug daroma siekiant suformuoti tinkamai parengtą, kvalifikuotą, patriotiškai išugdytą, visapusiškai išsilavinusių Lietuvos karininkų korpusą. Nuo 1919 m. Kaune veikė Karo mokykla, nuo 1920 m. – Laikinieji, nuo 1921 m. – Aukštieji karininkų kursai. 1931 m. Aukštuosiuose karininkų kursuose įsteigtas padalinys, kuriame buvo studijuojama pagal aukštosios karo mokyklos programą. 1938 m. Aukštieji karininkų kursai buvo reorganizuoti į Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą. Buvo rūpinamasi ir aviatorių bei jūrininkų rengimu. Nemažai Lietuvos karininkų studijavo, kėlė kvalifikaciją užsienyje. Kelti karininkų kvalifikaciją, bendrąjį jų išsilavinimo ir kultūros lygį siekė ir karininkų organizacijos – Lietuvos karininkų ramovė bei Karo mokslų draugija. Visos šios mokslo įstaigos ir karininkų organizacijos deklaravo, jog deda daug pastangų, siekdamas parengti ir išugdyti tokį karininką, kuris deramai atliktų savo – Tėvynės gynėjo – pareigas, būtų geras karių mokytojas, auklėtojas ir vadas, pavyzdingas pilietis, aktyviai prisidedantis prie visos tautos pilietinio ir patriotinio ugdymo.

Literatūra ir šaltiniai

1. Lesčius V. (1998). *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.* Vilnius.
2. *Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija* (2005). Sudarytojas plk. ltn. dr. G. Surgailis, atsakingasis redaktorius dr. V. Tininis. Vilnius.
3. Vaičėnionis J. (2004). *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius.
4. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (2002). II tomas. Vilnius.
5. Surgailis G. (2003). *Lietuvos karinis laivynas*. Vilnius.
6. *Lietuvių enciklopedija* (1957). X tomas. Boston.
7. Gaigalaitė A. (2002). *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 m.* – Mokslas ir gyvenimas, Nr. 9.
8. Žigaras F. *Karininkų rengimas Lietuvoje 1918–1940 m.* – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. 1992–2002 m.
9. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos išleistuvės (1938). – Mūsų žinynas, Nr. 8.
10. Karo mokslų draugijos pirmininko inž. plk. J. Acuko raportas krašto apsaugos ministriui. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), F. 889, ap. 1, b. 10, l. 20.
11. Karo mokslų draugijos VI suvažiavimo, vykusio 1931 m. kovo 17 d., protokolai. LCVA, F. 889, ap. 1, b. 9, l. 1–2.
12. Žigaras F. *Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.* – Kariūnas, 2006, Nr. 1, 3, 4; 2007, Nr. 1.

**Military Officer Training System and Refresher Courses in Independent Interwar Lithuania
(1919–1940)**

by Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article contains concise material on training and professional development of the Lithuanian officers. It shows that in the period from 1919 to 1940 the Lithuanian state aimed at training qualified and patriotically educated military officers for its national corps. The Military School was opened in Kaunas in 1919. Next year the temporary military officer courses were launched (1920); and the higher military officer courses followed in 1921. In a decade, a subdivision with a study programme hardly different from that of a Higher Military School was established within the same Higher Military Officer Course (1931). And finally the Higher Military Officer Course was reorganised into the Vytautas Magnus Higher Military School (1938). Besides, aviators and marines were trained there as well. Military organisations, such as the Lithuanian Officers' Club and the Society of Military Sciences took care of professional development of officers, their overall education as well as the cultural level. The said military organisations and scientific institutions have proved their significant contribution to training and educating of Lithuanian officers, so that the latter were efficiently prepared to be on duty and defend the Nation. The said military and scientific establishments have acclaimed their reputation for being good teachers, leaders, and counsellors of their soldiers, fostering exemplary citizens of the country who can take an active part in civic and patriotic education of the nation.

KARININKO ASMENYBĖS UGDYMO IR SAVIUGDOS PROBLEMOS TARPUKARIO NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

Doc. dr. Bronius Puzinavičius

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Remiantis tarpukario Nepriklausomos Lietuvos karių spaudos publikacijomis straipsnyje aptariami karininko asmenybei keliami reikalavimai, jo profesinės veiklos ypatumai, socialinis vaidmuo visuomenėje, kalbama apie karininkų ugdymo ir saviugdos problemas tuometinėje Lietuvoje.

Įvadas

Karyba pagrįstai priskiriama prie pačių sudėtingiausių veiklos rūšių. Kariams dažnai tenka veikti labai sunkiomis, gyvybei ir sveikatai pavojingomis sąlygomis, pakelti didelius fizinius krūvius, patirti įvairių psichologinių bei dvasinių sukrėtimų ir išbandymų. Jie turi būti pasirengę ramiai sutikti ir išverti kautynių baisumus, nesutrikti sudėtingomis ir pavojingomis aplinkybėmis, turėti žinių apie psichologinius reiškinius, patiriamus kautynių ir kitų ekstremalių situacijų metu.

Ypač gerai pasirengę veikti kritiškoms sąlygomis privalo būti karininkai, nes nuo jų psichologinės būklės priklauso ir kareivių psichinės būsenos, elgsena ir kovingumas. Karininkai patys savanoriškai pasirinko karo tarnybą ir pasiryžo įveikti visus su tuo susijusius sunkumus ir pavojus.

Iš karininko reikalaujama aiškios ir tvirtos pilietinės ir dorovinės pozicijos, išmanyti savo profesinę sritį. Aukšta vadų moralė, tvirtas charakteris, komunikabilumas, tinkamas dalykinis bei pedagoginis pasirengimas, profesinės etikos suvokimas lemia reikalavimus atitinkančius karių mokymo ir auklėjimo rezultatus, gerą jų moralinę ir psichologinę parangtį. Labai svarbi ir subtili vado veiklos sritis – bendravimas su tarnybos draugais ir ypač pavaldiniais. Vado ir jo pavaldinių santykiai, prasidėję nuo paprasčiausių kontaktų, karo tarnybos metais pamažu virsta sudėtingais tarpusavio ryšiais. Nuo šių ryšių kokybės bei glaudumo priklauso ir ugdymo veiksmingumas.

Karininkas turi turėti pašaukimą, mėgti karo tarnybą. Nevertas tikro karininko vado tas, kuris pasirinko karo tarnybą vadovaudamasis išskaičiavimu, arba tas, kuriam nepavyko

kur nors kitur įstoti. Polinkis į karo tarnybą padeda lengviau pakelti visus sunkumus, palaiko gerą nuotaiką, daro gyvenimą lengvesnį ir malonesnį. Geram karininkui būdingas patriotiškumas, pilietiškumas, jis myli Tėvynę ir tą jausmą gali iškiepyti kitiems. Kad karininkas galėtų deramai atlikti patikėtą vaidmenį, jis turi pasižymėti tam tikromis savybėmis. Karininko asmenybės ugdymo ir saviugdos problemoms tarpukario Nepriklausomoje Lietuvoje buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Daugiausia apie tai rašė karių spauda. Šio straipsnio tikslas – panagrinėti būdingiausias to meto karių spaudos publikacijas apie karininko asmenybei keliamus reikalavimus, jo profesinės veiklos ypatumus, socialinį vaidmenį visuomenėje.

1. Reikalavimai karininko asmenybei

Vienas žymesniųjų lietuviškosios karo psichologijos kūrėjų mjr. V. Bulvičius 1940 m. išleistoje knygoje „*Karinis valstybės rengimas*“ pabrėžė, kad karininkai turi būti labai įvairiapusiai, dėmesingi, tvirti, mokėti kontroliuoti savo elgesį, nes jų darbas labai įvairus, sudėtingas ir dinamiškas. Jie negali prarasti budrumo, būti išsiblaškę, turi nuolat suvokti ir matyti, kas dedasi aplinkui, galvoti apie keletą dalykų iš karto, nesutrikti pavojingose ir įtemptose situacijose, išlikti darbingi, kai yra labai pavargę ar neišsimiegoję. Jie negali būti irzlūs ir nervingi ne tik fronte, kai kareiviai vien iš vado veido išraiškos sprendžia apie pavojaus didumą ir situacijos sudėtingumą, bet ir įprastomis kovinio rengimo bei karo tarnybos sąlygomis, nes ir tada pasitaiko įtemptų situacijų, kai vadai privalo išlikti šaltakraujiškas, neprarasti dvasinės pusiausvyros, sugebėti taktiškai ir sumaniai elgtis.

Karininkai, anot V. Bulvičiaus, turi mokėti bendrauti su įvairaus amžiaus ir išsilavinimo, skirtingų tautybių, tikybų ir profesijų žmonėmis, sugebėti jiems vadovauti ir taikos, ir karo sąlygomis, mokyti ne tik jaunesnius, bet ir vyresnius už save žmones. Jie turi turėti organizacinių ir administracinių gebėjimų, būti susipažinę su teisės dalykais, išmanyti sanitarijos ir higienos reikalus, būti neblogi sportininkai, galintys rungtis daugelyje sporto šakų.

Be viso to, karininkai dar turi būti „geri karininkų šeimos nariai“, branginantys karininko garbę, mokantys sugyventi su kitais karininkais, linkę su jais bendradarbiauti, sugebą savo asmeninę nuomonę suderinti su bendrąja karine doktrina.

Taigi reikalavimai karininkams keliami tiesiog milžiniški. Suprantama, ne visi karininkai gali šiuos reikalavimus atitikti. Anot V. Bulvičiaus, tarp karininkų yra ir apsileidėlių, „smulkių“, sveikos ambicijos stokojančių žmonių, kurie, šiaip taip įgiję karininko laipsnį, apsileidžia tarnyboje, pradeda girtauti, kortuoti. Tokie ir kitiems karininkams darosi nemalonūs, nes būna labai nepatenkinti, kai draugai juos laipsniu ar pareigomis aplenkia. Tokie kitus kaltina šališkumu, jiems vaidenasi protekcijos, o savo atsilikimo priežasčių rasti neįstengia.

Anot V. Bulvičiaus, kariuomenė yra savo tautos vaikas. Jis serga tomis pačiomis ligomis, kaip ir visa tauta. Bet tauta, pasak V. Bulvičiaus, jau sparčiai sveiksta, kratosi iš vergijos laikų paveldėtų ydų. Kariuomenė sveiksta greičiau už tautą. Ypač daug vilčių teikia jaunoji karininkų karta, „neragavusi“ priespaudos ir turinti daug geresnes sąlygas mokytis ir lavintis. Jaunosios karininkų kartos uždavinys – „padaryti Lietuvos kariuomenę tikrai ir nuoširdžiai visų tautos sluoksnių mylimą ir gerbiamą, surasti geriausius, patikimiausius ir

pigiausias būdas tautos kariniam saugumui laiduoti“, – rašo V. Bulvičius [1, 128–133].

Savo knygoje „Karinis valstybės rengimas“ jis nemažai dėmesio skiria ir kandidatų studijuoti karybą atrankai bei jų rengimui vidurinėje mokykloje. Jis pažymi, kad vidurinių mokyklų mokytojų ir auklėtojų pastangos daugiausia skirtos auklėtinių protui lavinti. O tokios būsimajam karininkui labai reikalingos savybės kaip greita orientacija, moralinis ir psichinis tvirtumas, atkaklumas, draugiškumas, gebėjimas organizuoti ir administruoti beveik visiškai neugdamos. „Mūsų vidurinėsiosios mokyklos daugiausia stengiasi paruošti gerų kandidatų universitetui, tačiau dažnai užmiršta savo nė kiek ne mažesnę pareigą – parengti kandidatų karo mokyklai“, – rašo V. Bulvičius. Puikus kandidatas į universitetą, deja, gali būti visiškai netinkamas karo mokyklai, – teigia jis [1, 125–130].

Gali būti, kad vidurinė mokykla viena nepajėgia parengti reikiamo skaičiaus tinkamų kandidatų karo mokyklai. Todėl ji, V. Bulvičiaus nuomone, turėtų pasitelkti skautų organizaciją, kurios veikla labai tinka būsimųjų vadų būdui formuoti. Skautų veikloje jaunuoliai mokosi vadovauti, organizuoti, administruoti dalyvaudami kariniuose žaidimuose, sporto varžybose, turistiniuose žygiuose, taip pat ir naktiniuose, įgyja tam tikrų įgūdžių, reikalingų kovoje, sustiprėja fiziškai, morališkai ir psichologiškai.

Skautų veikla rengiant kandidatus karo mokykloms buvo itin vertinama daugelyje šalių. Antai anketose, kurių turėjo užpildyti kandidatas į Lenkijos karo mokyklas, yra klausimas, ar stojantysis dalyvavo skautų organizacijų veikloje. Nedalyvavusieji karo mokyklose nepageidaujami.

V. Bulvičius manė, kad Lietuvoje šia kryptimi reikėtų eiti dar toliau. Visi norintieji studijuoti karo mokslus pirmiausia turėtų išeiti tam tikrą parengiamąjį kursą skautų organizacijoje ir tik po to galėtų kandidatuoti į karo mokyklą [1, 134]. Suprantama, kad jaunuolių rengimas karybos studijoms, jų atranka ne vien vidurinės mokyklos ar skautų organizacijos reikalas. Tai – vienas svarbiausių valstybės karinio rengimo uždavinių. Todėl jis turi rūpėti visai visuomenei, taigi ir kiekvienai šeimai, kiekvienam piliečiui.

Tautos psichologinės parengties ginti Tėvynę, jaunimo patriotinio ugdymo ir karinio rengimo klausimai gvildenami V. Stanevičiaus straipsnyje „*Šalintini trūkumai tautos kariame paruošime*“, išspausdintame 1939 m. „Mūsų žinyno“ 10 numeryje.

Autorius pabrėžia, kad Tėvynės gynimas – ne vien krašto ginkluotųjų pajėgų, bet ir visos tautos, visos valstybės reikalas. Straipsnio autoriaus nuomone, per dvidešimt Nepriklausomybės metų nemažai padaryta gerinant karinę valstybės parengtį, tačiau ir problemų dar esama. Anot V. Stanevičiaus, būtina ir toliau visokeriopai gerinti patriotinį jaunimo auklėjimą, jo karinį rengimą. Karinis rengimas ir patriotinis jaunimo auklėjimas – ne vien kariuomenės, bet ir šeimos, mokyklos, jaunimo organizacijų uždavinys. Jaunųjų karių mokymo ir auklėjimo sėkmę daugiausia lemia geras karininkų psichologinis, pedagoginis bei metodinis pasirengimas. Tačiau, kaip pažymi V. Stanevičius, jauni, karo mokyklą baigę karininkai dar labai stokoja psichologijos, pedagogikos bei metodinių žinių ir įgūdžių. Todėl būtina gerinti jaunų karininkų pedagoginį rengimą. Tik kilnus, tarnybai atsidavęs, gerai visapusiškai pasirengęs karininkas gali deramai atlikti savo pašaukimo pareigas – auklėti, mokyti ir tarnybai rengti jaunuosius karius.

V. Stanevičius siūlo parengti išsamią jaunimo karinio ir patriotinio ugdymo programą, gerinti karininkų psichologinį, pedagoginį ir metodinį rengimą karo mokykloje, parengti ir išleisti daugiau karinio rengimo ir auklėjimo vadovėlių [2, 518–526]. Šie dar 1938 m. kelti uždaviniai aktualūs ir šiandien.

Tautos psichologinę parengtį ginti savo Laisvę ir Nepriklausomybę, mažų valstybių karinio saugumo problemas nagrinėjo ir mjr. V. Bulvičius straipsnyje „*Mažųjų valstybių karinis saugumas*“ [2, 518–526]. Ką tik minėtas V. Bulvičiaus darbas, taip pat V. Stanevičiaus straipsnis „*Šalintini trūkumai tautos kariškame paruošime*“ pakartotinai spausdinami ir 2001 m. išleistoje mokomojoje knygoje „*Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai*“ (*Antroji dalis*) [4].

2. Lietuvos karininko tipas

Patriotizmo, tautiškumo, atsidavimo tautos idealams ir siekiams problema neliko nepaliesta ir plk. J. Čapliko straipsnyje „*Lietuvos karininko tipas*“. Pirmoji straipsnio dalis išspausdinta 1934 m. devintajame, antroji – dešimtajame „Kardo“ numeriuose. Straipsnio autorius bando atsakyti į klausimą, koks turėtų būti Lietuvos karininkas. Jis išvardija devynis, jo nuomone, svarbiausius, karininko būdo bruožus. Pirmasis iš jų – tautiškas nusiteikimas, meilė savo Tėvynei. „Jei lietuviai karininkai 1918–1920 m. nebūtų buvę tautiškai nusiteikę, nebūtų šiandien nė Nepriklausomos Lietuvos<...> Tautiškumas buvo didžiausiu akstinu atgauti nepriklausomybę. Tautiškumas, gimtojo krašto ir žmonių meilė buvo, yra ir bus lietuvių karininko idealu“, – rašo straipsnio autorius.

Plk. J. Čaplikas mano, kad labai svarbios yra ne tik karininko pilietinės ir patriotinės nuostatos, bet ir jo profesinis kryptingumas, t. y. karinės veiklos pomėgis, kario pašaukimas. Jo nuomone, be to neįmanomi geri tarnybos rezultatai.

Toliau plk. J. Čaplikas gvildena Lietuvos karininko išsilavinimo ir charakterio (būdo) ugdymo klausimus. Anot jo, karininkui būtinas ne tik geras karinis, bet ir bendrasis išsilavinimas, reikia nuolat gausinti bendrojo lavinimo bei karo mokykloje įgytas žinias, tobulinti profesinę kompetenciją. Kad karininkas jos neprarastų, turi nuolat mokytis, – teigia straipsnio autorius.

Nagrinėdamas karininko būdą, plk. J. Čaplikas jį skirsto į tris lygius: stiprų, vidutinį ir silpną, ir kiekvieną jų apibūdina.

Stipraus būdo žmonės geba daryti įtaką kitiems, jiems vadovauti ne tik įprastomis sąlygomis, bet ir krizių, suiručių metu ar kilus kitokiam pavojui. Jie nepalūžta, siekia užsibrėžtų tikslų net sudėtingiausiomis aplinkybėmis, įveikdami didžiausias kliūtis. Taip elgtis ne visada pavyksta vidutinio būdo žmonėms. Jie gana dažnai pasiduoda kitų žmonių įtakai arba juos sutrikdo įvairios nenumatytos aplinkybės, netikėti sunkumai ir pavojai. Silpno būdo asmenys, anot plk. J. Čapliko, tie, „kurių idealas – karjera, intrigos, pataikavimas ir tinginiavimas. Tokio būdo asmenys visai nepageidaujami kariuomenėje.“ J. Čapliko teigimu, Lietuvos karininko būdas turėtų būti stiprus, blogiausiu atveju – vidutinis [5, 170].

Žymūs ir autoritetingi pedagogai J. A. Komenskis (*Comenius*), N. Kouplendas (*Copeland*), R. Štaigeris (*Steiger*) ir U. Cvygartas (*Zwygart*) sutartinai pabrėžia, kad drausmė yra

pirmoji ir svarbiausia bet kokios pozityvios veiklos ir elgsenos sąlyga [7, 285, 8, 40, 9, 84]. Ji ugdo teisingą požiūrį į gyvenimą ir žmogaus priedermes. Tai nuomonei besąlygiškai pritaria ir plk. J. Čaplikas. Jis rašo, kad „kaip žuvis be vandens, taip kariuomenė be drausmės egzistuoti negali“ [6, 186]. Anot straipsnio autoriaus, eilinis karys kartais drausmės paskirties nesupranta, todėl jam galima kai kada ją ir sušvelninti, kartu paaiškinant drausmės būtinumą. O karininkas, savo noru pasirinkęs karo tarnybą, drausmės reikšmę turi gerai suvokti ir visada sąmoningai jos laikytis.

Drausmė ypač reikalinga kovos lauke. Tik drausmingas karys gali kovoti. Plk. J. Čaplikas teigia, kad taktikos mokėjimas be drausmės lygus nuliui. Griežtos drausmės karininkas privalo laikytis visur ir visada, nes turi būti pavyzdys kitiems karininkams, jaunesniesiems vadams (seržantams ir puskarininkiams), taip pat eiliniams kariams.

Plk. J. Čapliko straipsnyje gvildinama ir gana subtili karinių laipsnių suteikimo karininkams bei jų kėlimo į aukštesnes pareigas problema. Straipsnio autorius pabrėžia, kad tik sąžiningu darbu ir pavyzdinga tarnyba turėtų būti pelnomas aukštesnis laipsnis ar svarbesnės pareigos. Deja, gyvenime būna ir kitaip.

Kai kurie jauni karininkai ne tiek stengiasi pasižymėti tarnyboje, kiek ieško įtakingų asmenų globos ir užtarimo, jiems pataikauja, tikėdamiesi greičiau pelnyti aukštesnį karinį laipsnį ar pakilti tarnybinės hierarchijos laipteliais. Jei tai ir pavyksta, jie paprastai neturi autoriteto tarp savo kolegų, o tarnyboje nebūna naudingi, ypač karo metu. Kilus pavojui, anot straipsnio autoriaus, tokie karininkai taip pat per pažintis stengiasi išvengti mūšių, likti kovos veiksmų užnugaryje. Galiausiai jie tampa ne kariuomenės stiprintojais, o jos griovėjais.

Labai svarbus karinio dalinio ar padalinio psichologinis rodiklis yra karių, ypač viršininkų ir pavaldinių, tarpusavio santykiai. Jeigu dėl kokių nors priežasčių pavaldinio ir viršininko santykiai yra įtempti, pavaldumas tampa priverstinis, o tarnyba – nemiela, psichologiškai varginanti. Ir atvirkščiai – abipusė vado ir pavaldinių pagarba, pasitikėjimas padalinyje sukuria gerą psichologinį mikroklimatą. Tokiomis sąlygomis pavaldumas tampa natūraliu, suprantamu dalyku.

Tarnybinius (oficialius) viršininkų ir pavaldinių tarpusavio santykius reglamentuoja kariniai statutai. Tačiau karių bendravimo struktūroje būna ir netarnybinių tarpusavio santykių, kuriuos plk. J. Čaplikas vadina privačiais. Jis rašo, jog tarnybiniai viršininkų ir pavaldinių santykiai turėtų būti gana griežti ir oficialūs, o netarnybiniai (privatūs) – daug nuoširdesni ir glaudesni, grindžiami bendraisiais moralės ir etikos principais. Kartu straipsnio autorius pabrėžia, kad vadų gerumas, draugiškumas, dėmesingumas, rūpinimasis pavaldiniais neturi virsti nereiklumu, nuolaidumu. Geras, rūpestingas vadas turi stengtis ne apsaugoti karius nuo įvairių tarnybos ir kovinio rengimo sunkumų, bet parengti juos sunkiems išbandymams, grūdinti jų valią, ugdyti charakterį, siekti kovinės parengties aukštumą.

Baigdamas straipsnį „Lietuvos karininko tipas“, plk. J. Čaplikas aptaria karininkų asmeninio gyvenimo reikalus, jų santykius su visuomene. Karininkus jis ragina gyventi tvarkingai ir saikingai, vengti žalingų įpročių, branginti karininko garbę ir orumą, bet ir nesiidžiuoti, gražiai sugyventi ir bendrauti su civiliniais gyventojais, būti jiems pilietiškumo pavyzdžiu, rūpintis ne kurios nors vienos politinės partijos ar socialinės grupės, bet visos

valstybės gerove, kurti stiprią lietuvišką šeimą, kurioje būtų puoselėjamos tautinės vertybės ir idealai, patriotiškai auklėjami vaikai [16, 187].

Apie Lietuvos karininko tipą rašoma ir kitame „Kardo“ straipsnyje, pavadintame „*Keli Lietuvos karininko tipo bruožai*“, kurio autorius yra J. Noreika. Jis pastebi, kad „plk. J. Čapliko straipsnis gali atsakyti į klausimą, koks turi būti Lietuvos karininko tipas, o ne į klausimą, koks jis yra.“ Toliau J. Noreika rašo, kad nesutikti su plk. J. Čapliku negalima, nes jo karininkas – tai karininko idealas. Bet kyla klausimas: ar tas idealas realiai egzistuoja, ar daug Lietuvos karininkų į jį panašūs? Klausimas taptų aiškesnis, jeigu Lietuvos karininko tipas būtų „konstruojamas“ ne remiantis išankstinėmis nuostatomis, koks turi būti idealus karininkas, bet realiais gyvenimo faktais, pavienių asmenų ar jų grupių veiklos ir elgesio analize. Bet tokios analizės minėtame plk. J. Čapliko straipsnyje pasigendama. Todėl jo aprašytas Lietuvos karininko tipas, J. Noreikos nuomone, yra daugiau įsivaizduojamas, negu realiai egzistuojantis [10, 263]. Ir išties, Lietuvos karininkų elgesys neretai, deja, gerokai skyrėsi nuo propaguojamo idealo. Antai, kaip rodo archyviniais dokumentais pagrįsti duomenys, neretai būdavo, kad tuomečiai Lietuvos karininkai girtaudavo, triukšmaudavo viešose vietose, piktnaudžiaudavo tarnybine padėtimi, savavališkai medžiodavo ir kt. Pasi-taikydavo ir sunkių nusikaltimų. 1919–1940 m. Lietuvos kariuomenės teismas išnagrino 2 018 kriminalinių bylų. Tarp kaltinamųjų buvo ne tik kareivių, kariuomenėje tarnaujančių civilių, bet ir karininkų [17, 123–125, 130].

3. Profesija ar ypatingas pašaukimas?

Plk. J. Čapliko ir J. Noreikos diskusija dėl karininko asmenybės tipo tęsiama straipsnyje „*Dvi lenkų pažiūros į karininko asmenybę*“, pasirašytame K. P. Straipsnyje atpasakojami ir komentuojami du lenkų karių spaudoje pasirodę rašiniai apie karininko pašaukimą ir profesinę veiklą. Keliamas klausimas, ar karininko tarnyba yra ypatingas pašaukimas ir gyvenimo būdas, ar, nors ir labai svarbi, ypatinga, tačiau tik viena iš daugelio svarbių profesijų.

K. P. rašo, kad kpt. Kencboko (*Kencbock*) straipsnyje „*Tarnyba dėl idėjos bei pašaukimo ar profesija?*“ karininko asmenybė labai idealizuojama. Jis pristatomas kaip pavyzdingas šalies pilietis, prisiėmęs ypatingą pareigą – ginti Tėvynę. Todėl į jį neturėtų būti žiūrima kaip į profesinės karjeros siekiantį valdininką, bet kaip į idėjai atsidavusį, Tėvynei tarnaujantį ir jos gerovės siekiantį žmogų. Anot straipsnio autoriaus, kario priesaika ir kariniai statutai neleidžia (neduoda pagrindo) karo tarnybą laikyti profesija. Karininko veikla ir gyvenimas – tai ypatingo pašaukimo ir didžiausio atsidavimo reikalaujanti tarnyba.

Dėl to abejoja kpt. J. Levestamas (*J. Lewestam*) straipsnyje „*Profesija ar ne profesija?*“ Jis rašo, kad karininkai neturėtų būti laikomi išskirtiniais, ypatingais žmonėmis, kurie vieninteliai tarnauja Tėvynei. Tėvynei tarnauti, jos labui dirbti gali ir daugelio kitų profesijų piliečiai. Valstybei reikalingi įvairių profesijų specialistai, kiekviena profesija reikalauja pašaukimo, atsidavimo idėjai. Svarbus, reikalingas ir garbingas yra ne tik karininko, bet, pavyzdžiui, ir kunigo, mokytojo, gydytojo, agronomo ar teisininko darbas. Šiuolaikinėje valstybėje, pilietinėje visuomenėje jokia profesinė ar socialinė grupė negali monopolizuoti

patriotizmo. Reikia siekti, kad visi piliečiai darbuotųsi valstybės labui ir visuomenės geroi, o per karą būtų pasirengę Tėvynę ginti ir dėl jos aukotis.

Minėtus lenkų rašinius „Mūsų žinyno“ žurnale pristatęs straipsnio autorius K. P. nuomone, kpt. J. Levestamo požiūris į karininko asmenybę yra objektyvesnis, labiau atitinkantis laiko dvasią. K. P. rašo, jog dabar neabejojama, kad būsimieji karai bus tautų karai, todėl kiekvienam piliečiui gali tekti garbė ir atsakomybė ginti savo Tėvynę. Tautos, kurios nenori žlugti, turi būti pasirengusios ginti savo laisvę ir nepriklausomybę. Tautai kariškai parengti reikalingi tinkamai pasirengę ir išsilavinę žmonės – karininkai profesionalai. Jų veikla (karo tarnyba) gali būti vadinama profesine veikla, o profesionalo vardas nemenkina karininko pašaukimo. Žinoma, karininko, kaip karių auklėtojo, mokytojo ir vado, moralinės ir dvasinės savybės, patriotinės nuostatos negali būti menkesnės negu kitų piliečių. Išties, reikia stengtis, kad karininkiją sudarytų geriausi tautos sūnūs. Bet jie neturėtų būti laikomi išskirtiniais, tarsi kito luomo, žmonėmis, turinčiais ypatingą vaidmenį ir statusą visuomenėje [11, 505]. Vis dėlto nesunku pastebėti, jog tarpukario Lietuvoje vyravo tendencija vertinti karininko profesiją kaip išskirtinę. Toks požiūris vertintinas nevienareikšmiškai. Jis skatino karininkus pasitempti, elgtis dorai ir pavyzdinčiai, kita vertus – formavo moraliai ydingą nuomonę apie savo išskirtinumą, ypatingą vaidmenį ir statusą visuomenėje. Tai menkino karininkijos autoritetą.

4. Karininko socialinis vaidmuo

Žmogiškojo veiksnio svarbą ir nepakeičiamumą kovinėje veikloje bei karininko profesinės veiklos uždavinius nagrinėja mjr. J. Lanskoronskis straipsnyje „*Karininkų reikšmė ir jų socialinis vaidmuo*“, išspausdintame 1924 m. „Mūsų žinyno“ 21 numeryje. Jis rašo, kad, nuolat tobulėjant ginklams ir kovos technikai, atsiranda žmonių, manančių, kad būsimasis karas bus tik technikos, valdomos nedidelio skaičiaus aukštos kvalifikacijos specialistų, grumtynės. Tačiau nei karo aviacija, nei nuodingosios dujos, nei kiti modernūs ginklai nėra pakankamos priemonės priešui sunaikinti ir pergalei įtvirtinti. Visos materialinės ir techninės priemonės nedaug ką reiškia, jei jos nepagrįstos intelektualėmis ir moralinėmis priešą nugalėti pasiryžusių kovotojų jėgomis. „Vadinamojo „mašinizmo“ reikšmė didelė, bet klaidinga būtų manyti, kad jo vieno užtenka. Kaunasi ne mašinos, bet žmonės, kurie tik specializuojasi tas mašinas valdyti. Moralinio faktoriaus vyraujanti reikšmė lieka vis vien, ar mes vaizduosimės grumtynes tarp atskirų kovotojų, ar kariaujančių kariuomenių, ar išties tautų <...>. Kokį vaidmenį vaidina karininkai kuriant, organizuojant ir išlaikant iš gyvųjų tautos jėgų kariuomenę“, – klausia mjr. J. Lanskoronskis. Ir atsako – „<...> mokyti ir auklėti karius taikos metu ir vadovauti jiems per karą kautynėse“ [12, 397–398].

Karių mokymas ir auklėjimas vyksta visose karo tarnybos grandyse ir pakopose. Karinio rengimo užsiėmimų metu būtina išmokyti karius profesinių dalykų, parengti juos kovos veiksams. Tačiau kario asmenybė yra vientisa ir nedaloma. Auklėdami ir mokydami karius, karininkai kartu auklėja ir moko ir valstybės pilietį.

Nedalomas yra ir techninis, moralinis bei psichologinis karių rengimo procesas. Reng-

dami karius techniškai, kartu jį rengiame ir morališkai bei psichologiškai. Ir atvirksčiai – negalima kario rengti vien morališkai ar psichologiškai, nes pagrindinė moralinio bei psichologinio rengimo priemonė – kovinio rengimo pratybos ekstremalioomis, realų mūši primenančiomis sąlygomis.

Tai, ko išmokstama karo tarnybos ar kovinio rengimo pratybų metu, nenuėina vel-tui. Net ir tuo atveju, jeigu karo tarnybą atliekančiam jaunuoliui niekada netektų kariauti, vertybės, kurios ugdomos jį mokant ir auklėjant – moralinis, psichologinis ir fizinis pa-tvarumas, drausmė, savitvarda, pareigingumas, atsakomybė, pasiaukojimas, draugiškumas, patriotinės nuostatos – yra labai reikalingos, veikiau – tiesiog būtinos, kiekvienam atsakin-gam ir garbingam valstybės piliečiui. Todėl karininkas, kaip mokytojas, auklėtojas ir vadas, atlieka itin garbingą ir atsakingą ne tik karių, bet ir visų šalies piliečių, pirmiausia jaunimo, mokymo ir auklėjimo uždavinį. Jis privalo grąžinti visuomenei geriau išugdytą ir išlavintą valstybės pilietį, – rašo mjr. J. Lanskoronskis.

Kai kurios publikacijos ir ypač archyviniai dokumentai rodo, kad karininko, kaip mokytojo ir auklėtojo, vaidmenį menkino ne tik pedagoginio pasirengimo spragos, bet ir neretai pasitaikantys nederamo elgesio, piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi, nepagarbos pavaldiniams atvejai [17,123, 130, 131]. Karininkų rengimo, jų asmenybės ugdymo klausimus „Kardo“ ir „Mūsų žinyno“ puslapiuose gvildeno V. Stanys-Stanevičius, J. Vilkelis, gen. štabo plk. V. Kiršinas, gen. štabo plk. K. Boleckis ir kiti šiems žurnalams rašę autoriai.

5. Karininko asmenybės ugdymas

V. Stanys-Stanevičius straipsnyje „*Karininko asmenybė ir jos ugdymas*“ rašo, kad Lietu-vos kariuomenei reikalingi ne bet kokie, bet karybos reikalus gerai išmanantys, energingi ir greitai veikti gebantys karininkai. Tokiais karininkais galima išugdyti tik tinkamiausius kandidatus studijuoti karybą. Kandidatų į karininkus paieška, asmenybės tyrimas ir atran-ka turėtų būti atliekama dar iki jiems pasibeldžiant į karo mokyklos duris, t. y. bendrojo lavinimo ar kitose specialiosiose mokyklose. Ne kiekvienas jaunuolis, panoręs įstoti į karo mokyklą, turėtų būti į ją priimamas. Nereikėtų priimti karininko pašaukimo nesubrandi-nusių, gebėjimu vadovauti, mokyti ir auklėti nepasižyminčių jaunuolių. Tik turintis pašau-kimą jaunuolis gali tinkamai atsiskleisti, gerai atlikti patikėtas pareigas, atsakingą socialinį vaidmenį visuomenėje.

Anot straipsnio autoriaus, ugdyti būsimąjį karininką reikėtų pradėti dar iki karo mo-kyklos. Karininko asmenybės formavimo ir ugdymo procesą galima būtų suskirstyti į tris pagrindinius etapus. Pirmasis etapas – būsimąjo karininko asmenybės ugdymas šeimoje bei bendrojo lavinimo mokykloje, antrasis – karininko rengimas karo mokykloje, trečiasis – karininko tobulinimasis, saviugda ir asmenybės brendimas karo tarnybos vietoje.

V. Stanys-Stanevičius mano, kad, siekiant pagerinti kandidatų į karo mokyklą kokybi-nę sudėtį, reikėtų įsteigti specialią mokyklą (karinę gimnaziją) kandidatams į karo mokyklą rengti. Tokioje mokykloje jaunuoliai būtų rengiami karybos studijoms, ugdomos karininkui reikalingos asmenybės savybės. Anot straipsnio autoriaus, studijos karo mokykloje, kurios

trunka trejus metus, per trumpos karininkui reikalingoms asmenybės savybėms išugdyti. Be to, karo mokykloje paprastai per mažai skiriama dėmesio būsimą karininko asmenybei pažinti ir laiko psichologijos ir pedagogikos studijoms.

V. Stanys-Stanevičius rašo, kad ne rožėmis klotas ir jauno karininko kelias. Neretai karo mokyklą baigęs jaunas karininkas atsiduria gana dviprasmiškoje situacijoje. Po studijų jis raginamas toliau mokytis, tobulėti, ugdyti savo asmenybę, kita vertus, mato daug neigiamų pavyzdžių, įtraukiamas į įvairias intrigas, patiria vyresniųjų kolegų psichologinį spaudimą. Visa tai trikdo jauną karininką. Ne vienas iš jų tokio spaudimo ir dviprasmybės neišlaiko – nusivilia tarnyba, pasuka klystkeliais, dėl ko būna pašalinamas iš kariuomenės. Atsakomybę už tai, anot straipsnio autoriaus, turėtų prisiimti karinių dalinių ir padalinių vadai, atsakingi asmenys, nesugebantys kariniuose padaliniuose užtikrinti reikiamos tvarkos, sudaryti tinkamų sąlygų jauniems karininkams prisitaikyti, apsaugoti juos nuo neigiamos įtakos, intrigų, vyresniųjų kolegų savivalės [13, 155].

Į diskusiją dėl karininkų rengimo ir asmenybės ugdymo įsitraukęs J. Vilkelis pripažįsta, kad V. Stanys-Stanevičius gvildena labai aktualius klausimus. Jų aktualumas dar labiau išryškėjo prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, kilus grėsmei Lietuvos saugumui (straipsniai rašyti 1940 m.). Tačiau J. Vilkelis nesutinka su kai kuriais V. Stanio-Stanevičiaus siūlymais. Jis nemano, kad, siekiant pagerinti kandidatų į karo mokyklą atranką ir rengimą, reikėtų įsteigti specialią mokyklą (karinę gimnaziją) kandidatams rengti. J. Vilkelis teigia, kad tokia mokykla labai suniveliuotų kandidatus į karo mokyklą, o tai nebūtų geras dalykas. Anot J. Vilkelio, nereikėtų skubėti jaunų žmonių nukreipti siauros specializacijos kryptimi. Priešingai, reikėtų stengtis, kad tokie kandidatai bendrojo lavinimo mokykloje įgytų visapusią bendrąją išsilavinimą, morališkai ir psichologiškai pasirengtų. Kandidatui į karo mokyklą netrukdo ir tai, kad jis jau yra baigęs mokytojų seminariją ar „ragavęs“ komercijos, buhalterijos, ekonomijos, teisės, inžinerijos, miškininkystės ar kitų mokslų. Specialiosiose mokyklose įgytos žinios gali būti naudingos ir būsimiesiems karininkams, – teigia J. Vilkelis [14, 215–216].

Karininkų rengimo, jų asmenybės ugdymo klausimus gvildena ir gen. štabo plk. V. Kiršinas straipsnyje „*Kariuomenės auklėjimas*“, kuris buvo išspausdintas 1940 m. „Mūsų žinyno“ 5-ame ir 6-ame numeriuose. Priminęs, kad karininko mokymasis ir tobulinimasis turi tęstis visą gyvenimą – ne tik karo mokykloje, bet ir tarnybos metais ar net atsargoje, – V. Kiršinas rašo, kad svarbiausias karo mokyklos uždavinys – parengti gerą, kvalifikuotą karybos specialistą, išugdyti plačios erudicijos, išsilavinusį, aukštos kultūros žmogų – pavyzdinę, Tėvynei atsidavusį, veiklų, aktyvų, pareigingą pilietį. Todėl studijų metu privalu pakankamai laiko ir dėmesio skirti ne tik karybos dalykų studijoms, bet ir būsimą karininko asmenybės ugdymui, jo moraliniam ir dvasiniam rengimui.

Plk. V. Kiršinas mano, kad karo mokykloje sudarytos neblogos sąlygos geram karininkui parengti. Blogesnė padėtis, jo nuomone, jaunų, ką tik studijas baigusių vadų tarnybos vietose.

Nenurodydamas konkrečių pavyzdžių, plk. V. Kiršinas tvirtina, kad atvykęs į paskyrimo vietą jaunas karininkas neretai ignoruojamas arba sutinkamas kritiškai ar netgi priešiška. Jam neteikiama nei moralinė, nei metodinė parama. Juo nesirūpina (nepadedą, nekontroliuoja) netgi dalinio vadas. Todėl jaunas, nepatyręs karininkas neišvengia klaidų ir

nesėkmių. Susidūręs su vyresniųjų kolegų nedraugiškumu, skaudžiai išgyvendamas patirtas nesėkmes, jis gali nusivilti tarnyba, apsileisti, o kartais netgi pasukti klystkeliais, dėl ko tenka kai kuriems iš jų priverstinai palikti kariuomenę (atsisakyti tarnybos).

Kad tokių atvejų būtų kuo mažiau, plk. V. Kiršinas ragina ryžtingai šalinti karinių dalinių ir padalinių veiklos negeroves, visur užtikrinti pavyzdinę tvarką ir drausmę, skatinti draugišką ir solidarų jaunų ir vyresnio amžiaus karininkų bendravimą, jauniems vadams teikti visokeriopą moralinę ir metodinę paramą, įvairinti ir gyvinti visuomeninį ir kultūrinį dalinių gyvenimą, puoselėti gražias jų tradicijas, iškilmingai švęsti tautines ir valstybines šventes, rengti sporto varžybas, koncertus, literatūros vakarus, skaityti paskaitas. Renginių įvairovė ir turiningumas turi patenkinti visų karininkų, taip pat ir jaunų, poreikius, skatinti kultūringai leisti laisvalaikį, profesiskai, fiziškai ir dvasiskai tobulėti. „Reikia rasti būdų karininko moralei išugdyti tiek, kad jis būtų Tėvynės meilės, drausmės, darbštumo ir inteligentiškumo pavyzdys. <...> Toks karininkas visada bus darbingas, geros nuotaikos, mylės savo dalinį, o per jį visą kariuomenę ir savo kraštą, bus geras vadas ir auklėtojas“, – tvirtina plk. V. Kiršinas [15, 668–677].

Straipsnyje „*Karininkų tobulinimas*“, pasirašytame inicialais J. V., dar kartą pabrėžiama, kad ir baigęs karo mokyklą karininkas privalo tobulintis, kelti kvalifikaciją, ugdyti asmenybę. Šio darbo rezultatai daugiausia priklauso nuo to, kaip karininkų tarnybos vietose organizuojamas jų mokymas. Straipsnio autoriaus nuomone, karininkai, ypač jauni, mažiau patyrę, labai stokoja praktinių įgūdžių, gebėjimų teorines žinias taikyti praktiškai. Todėl reikėtų stengtis, kad kovinio rengimo pratybos būtų rengiamos gana dažnai, kad jos būtų gerai organizuojamos ir vedamos, veiksmingai pasitarnautų karininkų praktiniams įgūdžiams tobulinti [16, 137–142].

Tačiau, kaip pabrėžia straipsnio autorius, karininkų tobulinimas neturi apsiriboti vien jų profesinės kompetencijos sritimi. Karininkas turi būti ne tik karys profesionalas, geras karybos specialistas, bet ir pavyzdingas šalies pilietis, karių mokytojas ir auklėtojas. Todėl jis, kad būtų sektinas pavyzdys jaunesniesiems vadams ir kareiviams, privalo nuolat kelti savo bendrojo išsilavinimo ir kultūros lygį, puoselėti pilietines ir patriotines nuostatas, ugdyti moralines ir dvasines galias. Karininkas ir tarnyboje, ir ne tarnybos metu turi elgtis taip, kad nepadarytų gėdos nei sau, nei kariuomenei, kuriai atstovauja. Ne tik kariai, bet ir visa visuomenė karininką išivaizduoja kaip pavyzdinę karių, Tėvynę mylintį pilietį. Karininkas visomis išgalėmis turi stengtis tą teisėtą visuomenės norą pateisinti – būti pavyzdingas uniformotas pilietis.

Išvados

1. Karininkų asmenybės ugdymo ir saviugdų bei profesinės veiklos problemos – viena pagrindinių 1918–1940 m. Nepriklausomos Lietuvos karių spaudos temų. Daugiausia apie tai rašė „Kardo“, „Mūsų žinyno“ žurnalai bei kai kurios karininkų ugdymui ir saviugdai skirtos knygos. Beveik visos šios tematikos publikacijos, su kuriomis teko susipažinti, – švietėjiško, edukacinio turinio rašiniai, kuriuose siekiama išryškinti pavyzdingo, tarnybai atsidavusio, netgi idealaus karininko asmenybės bruožus. Kartu nevengiama konstatuoti ir esamų trūkumų, nurodoma, kas kenkia karininko autoritetui, trukdo gerai atlikti jo tarnybines pareigas. Publikacijose paprastai nepateikiama ir neanalizuojama konkreti faktinė, statistinė ar specialiais tyrimais surinkta medžiaga, nenagrinėjamos mokslinės asmenybės ar vadovavimo teorijos, vienokios ar kitokios pedagoginės bei psichologinės koncepcijos..

2. Aptariant karininkui reikalingus asmenybės bruožus, publikacijose ypač akcentuojama jo pilietinė, patriotinė ir moralinė branda, atsakomybė, gera fizinė sveikata, psichologinis patvarumas, pašaukimas karo tarnybai, jos pomėgis, geras bendrasis ir specialusis išsilavinimas, aukšta kultūra, platūs interesai, veiklumas, organizuotumas ir sumanumas, proto lankstumas, charakterio ir valios tvirtumas, drausmingumas, pareigingumas, emocišnis pastovumas, komunikabilumas, polinkis vadovauti, mokyti ir auklėti, mokėjimas operatyviai spręsti iškilančias problemas, sugebėjimas susitelkti, nesutrikkti, nepasimesti susiklosčius sudėtingoms ir pavojingoms situacijoms.

3. Analizuodami karininko profesinę veiklą, publikacijų autoriai paprastai skiria tris tarpusavyje glaudžiai susijusias, viena kitą papildančias, bet ir savito turinio bei metodinės specifikos neprarandančias karininko profesinės veiklos kryptis: karinį auklėjimą, karinį mokymą (rengimą) ir karinį vadovavimą. Jei taikos metu į pirmą planą iškyla karinis auklėjimas ir mokymas (rengimas), tai karo metu – karinis vadovavimas, nors ir taikos metu karininko vadovavimo veikla yra labai svarbi ir būtina. Karininkas, kaip karių auklėtojas, mokytojas ir vadas, atlieka svarbų jaunimo ugdytojo vaidmenį visuomenėje.

4. Visose karininkų ugdymui ir saviugdai skirtose publikacijose tarsi raudona gija persismelkia pagrindinė publikacijų mintis – ne tik šalies vadovybė, bet ir visa visuomenė Lietuvos karininko asmenyje nori matyti pavyzdingą uniformuotą šalies pilietį. Karininkai privalo visomis išgalėmis stengtis tą teisėtą visuomenės norą pateisinti – būti valstybei ir tautai atsidavusio, pavyzdingai savo pareigas atliekančio, dorą, sąžiningo ir garbingo Lietuvos piliečio pavyzdžiu.

5. Nors straipsnyje aptartos publikacijos yra daugiausia deklaratyvaus turinio, tačiau jose keliamos problemos, manau, aktualios ir dabartinei Lietuvos karininkų kartai.

Literatūra

1. Bulvičius V. (1994). *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius.
2. Stanevičius V. (1938). *Šalintini trūkumai tautos kariniame paruošime*. – Mūsų žinynas, Nr. 11–12.
3. Bulvičius B. (1939). *Mažųjų valstybių karinis saugumas*. – Mūsų žinynas, Nr.
4. *Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai*. Parengė B. Puzinavičius (2001). Antroji dalis. Vilnius.
5. Čaplikas J. (1934). *Lietuvos karininko tipas*. I d. – Kardas, Nr. 9.
6. Čaplikas J. (1934). *Lietuvos karininko tipas*. II d. – Kardas, Nr. 10.
7. Komenskis J. A. (1986). *Pedagoginiai raštai*. Vilnius.
8. Коупленд Н. (1991). *Психология и солдат*. Москва.
9. Steiger R., Zwygart U. (1999). *Karinė pedagogika*. Vilnius.
10. Noreika J. (1934). *Keli Lietuvos karininko tipo bruožai*. – Kardas, Nr. 13.
11. K. P. (1935). *Dvi lenkų pažiūros į karininko asmenybę*. – Mūsų žinynas, Nr. 129.
12. Lanskoronskis J. (1924). *Karininkų reikšmė ir jų socialinis vaidmuo*. – Kardas, Nr. 21.
13. Stanys-Stanevičius V. (1940). *Karininko asmenybė ir jo ugdymas*. – Kardas, Nr. 7.
14. Vikelis J. (1940). *Dėl straipsnio „Karininko asmenybė ir jos ugdymas“*. – Kardas, Nr.9.
15. Kiršinas V. (1940). *Kariuomenės auklėjimas*. – Mūsų žinynas, Nr. 5–6.
16. J. V. (1937). *Karininkų tobulinimas*. – Mūsų žinynas, Nr. 2
17. Petrauskaitė A. (2006). *Karininkijos dorovės problemos prieškario Lietuvoje*. – Karo archyvas, t. 21.

Challenges of Officer Development in Independent Interwar Lithuania (1918-40)

By Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

Following media publications by the soldiers of the Independent Lithuania of the interim period (1918-40), the article dwells on requirements for the military officer personality, peculiarities of military profession, the social role of the military in the Lithuanian society, and challenges regarding military officer development and selfeducation in Lithuania at the time.

KARO MOKYKLOS VIRŠININKŲ VAIDMUO UGDANT BŪSIMĄJĄ LIETUVOS KARININKĄ (1919–1940 M.)

Kar. Daiva Bunevičiūtė,
kar. Raimondas Kalinauskas
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje aptariama besikuriančios tarpukario Lietuvos kariuomenės padėtis, Karo mokyklos steigimo aplinkybės. Supažindinama su P. L. P. karo mokyklos veiklos kryptimis, joje puoselėtomis vertybėmis. Analizuojamas Karo mokyklos viršininkų vaidmuo ugdant būsimąjį Lietuvos karininką.

Įvadas

Iki Pirmojo pasaulinio karo lietuviai Rusijos kariuomenėje tarnavo daugiausia eiliniai. Lietuvių karininkų buvo nedaug. Caro valdžia lietuviais, ypač katalikais, nepasitikėjo. Jų nepriimdavo į Generalinio štabo akademiją, neleisdavo tarnauti pulkų ir aukštesniųjų dalinių štabuose. Lietuviams buvo trukdoma stoti į kadetų ir karininkų mokyklas.

Tiesa, po 1905 m. revoliucijos caro valdžios politika lietuvių atžvilgiu šiek tiek sušvelnėjo. Jie jau buvo priimami į karo mokyklas, tik ne į karo akademijas. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Rusijos kariuomenėje karininkų ėmė labai trūkti. Daug besimokančios lietuvių jaunuomenės atsiliepė į vadinamuosius studentų šaukimus (1916 m. gegužės 1 d. ir vėliau), stojo į Rusijos karo mokyklas, kur po 4–5 mėn. mokymų įgydavo karininkų laipsnius. Savo noru į kariuomenę stojo nemažai gydytojų, farmacininkų, mokytojų, tarp jų ir tautiškai nusiteikusių, neabejingų Lietuvių tautos siekiam. Taip Rusijos kariuomenėje daugėjo lietuvių karininkų. Baigiantis karui, jų jau buvo apie 500, tarp jų ir aukštesnius laipsnius įgijusių karininkų. Ši aplinkybė vėliau turėjo neigiamų padarinių organizuojant lietuvių tautinius dalinius – iš pradžių Rusijoje, vėliau ir Lietuvoje.

Tačiau ne visi Rusijos kariuomenėje tarnavę lietuviai karininkai laiku grįžo į tėvynę. Todėl sparčiai augančiai Nepriklausomos Lietuvos kariuomenei ėmė labai trūkti karininkų.

Susidarius tokiai situacijai, buvo nuspręsta skubiai steigti karo mokyklą. Lietuvos Vyriausybė apie Karo mokyklos steigimą oficialiai pranešė 1919 m. sausio 15 d., spaudoje paskelbdama stojimo į šią mokyklą sąlygas. Skelbime pažymėta, jog dėl sudėtingų aplinkybių

Karo mokyklos kursas sutrumpintas ir truksiąs tik 3 mėnesius. Į Karo mokyklą galėjo stoti visi sveiki, ne jaunesni kaip 17 metų vyrai. Be egzaminų galėjo būti priimami tik baigusieji 4 gimnazijos ar jai tolygios mokyklos klases [16].

Tyrimo **objektas** – Karo mokyklos vaidmuo ugdant būsimąjį Lietuvos karininką 1919–1940 metais.

Tyrimo **tikslas** – Karo mokyklos, jos viršininkų indėlis ugdant būsimuosius karininkus.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. aptarti Karo mokykloje susiformavusią tautinio ugdymo sistemą ir puoselėtas vertybes;

2. išsiaiškinti Karo mokyklos, jos viršininkų indėlį ugdant būsimuosius karininkus.

1. Tautinis ugdymas Karo mokykloje

1919 m. kovo 11 d. prasidėjo pamokos 124 Karo mokyklos junkeriams (taip iki 1922 m. buvo vadinami Karo mokyklos auklėtiniai – kariūnai). Tuo metu buvo nupirkta trimitas, tautinė vėliava ir iškaba „Karo mokykla“. Ji buvo pritvirtinta prie namo Kaune, Donelaičio g. Nr. 11-13. Vėliau mokyklos vėliavoje buvo išsiuvinėtas šūkis: „Mūsų mokslas, mūsų ginklas – Lietuvai Tėvynei.“

1919 m. balandžio 1 dieną įvyko iškilmingas Karo mokyklos atidarymas. Pirmasis jos viršininkas gen. J. Galvydis-Bykauskas pasakė kalbą, kurioje pabrėžė mokyklos svarbą ir jos uždavinius sunkiu Lietuvai metu, kai jauna Lietuvos kariuomenė kovėsi su priešais. Nors buvo karių, pasiryžusių ginti Tėvynę, tačiau jiems reikėjo gerų vadų, kurie vestų į trokštamą pergalę.

Gen. J. Galvydis-Bykauskas taip apibrėžė svarbiausią karo mokyklos uždavinį: „Lietuvos karo mokykla stengsis išleisti jaunus karininkus grynai lietuvių dvasios, kuri yra atspindys mūsų garbingų karžygių senolių.“ [12, 655]

Siekiant parengti Lietuvai atsivadavusius karininkus, mokykloje buvo kuriama tautinio ugdymo sistema, apimanti karines ir kultūrinės raiškos formas.

Į Karo mokyklą stojantiems kandidatams pagrindinis keliamas reikalavimas – išlaikyti *lietuvių kalbos egzaminą*. Nuo jo buvo atleisti tik tie, kurie mūsųose dėl Nepriklausomybės įrodė savo drąsą ir ryžtą. Buvo mokomasi lietuvių kalba, nors kai kurie dalykai – kavalerijos mokslas, gimnastika ir mankšta – dėl dėstytojų stygiaus buvo dėstomi užsienio kalbomis: rusų, prancūzų.

Būsimiesiems karininkams taip pat buvo dėstoma Lietuvos karo istorija. *Istorijoje* slypi mūsų tautos stiprybė, kultūros šaknys. Istorijos, kaip tautinės vertybės, reikšmę pabrėžė ir daktaras Vincas Kudirka: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia...“

Dvasinės stiprybės ir drąsos žmogui suteikia *tikėjimas*. Kadangi kariuomenėje buvo daug skirtingų religinių įsitikinimų karių, kokį tikėjimą išpažino būsimieji karininkai, iš tikrųjų nebuvo taip svarbu, nes tikėjimas ugdo bendrąsias žmonijos vertybes. Generolas J. Galvydis-Bykauskas sakė, kad žmogus be tikėjimo, karo mokslo ir nemokąs šokti – tarsi ir ne žmogus [13, 64].

Šokant, dainuojant ir švenčiant šventes buvo *puoselėjamos tautinės tradicijos*. Tai garsių pedagogų muzikų K. Griauzdės, A. Kučingio, Itn. R. Olekos, istorikų plk. Itn. V. Biržiškos ir kitų nuopelnas. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykloje (taip ji buvo pavadinta 1929 m.) per dvidešimt jos auklėtinių laidų sukūrė daug gražių tradicijų. Reikšmingiausios – mokyklos absolventų lankymasis Karo muziejuje, prie Nežinomojo kareivio kapo, kariūnų priėmimas („įkorporavimas“) į karių organizaciją – Lietuvos karininkų ramovę. Ypač prasminga buvo kardų įteikimo ceremonija karininkų priesaikos metu, kai Karo mokyklos globėjas (šefas) prezidentas A. Smetona, liedsdamas kardu karininko petį, tardavo: „Be reikalo – nepakelk, be garbės – nenuleisk.“

Karo mokyklos auklėtojų ir auklėtinių santykiai buvo gana nuoširdūs. Jos lektoriai, ugdydami atsidavusius Tėvynei karius, padėjo subręsti naujai karininkų kartai, kurios atstovai atvirai ir nuoširdžiai galėjo tvirtinti, kad jie tarnaus Tautai ir Tėvynei, kad jų Tėvyne – Lietuva. Senesnės kartos lietuviai karininkai taip pat buvo auklėjami tautine dvasia, deja, ne Lietuvai, o Rusijai.

Mokymosi sąlygos buvo prastos, kariuomenės kūrimo darbas – sunkus. Trūko dėstytojų, maisto, aprangos, ginklų. Tačiau būsimųjų karininkų iniciatyva, pasiaukojimas ir pasiryžimas padėjo išpurenti derlingą dirvą. Į karinio rengimo programą buvo įtraukti auklėjamieji pokalbiai apie tautinę savigarbą ir kultūrą, kuriuos vesdavo mokyklos viršininkas, kapelionas, kuopų vadai.

1919 m. liepos 6 d. Lietuvos kariuomenė praturtėjo Karo mokyklą baigusiais 89 karininkais ir 7 puskarininkiais, buvusiais savanoriais. Visiems jiems buvo suteiktas pirmasis karinis laipsnis – „karūžo“, kuris netrukus buvo pakeistas į leitenanto.

I laidos karininkai buvo iškylančių naujų valstybės pajėgų avangarde ir kaip avangardas natūraliai priėmė ir pakėlė tuos smūgius, kurie buvo skirti Lietuvos tautai ir valstybei.

Tautinės vertybės: lietuvių kalba, istorija, tautinės tradicijos ir tikėjimas – buvo puoselėjamos du Karo mokyklos gyvavimo dešimtmečius. Ugdant karius fiziškai, buvo kuriamos sporto tradicijos. Sporto ir fizinės mankštos organizatoriai buvo prancūzų karinės misijos karininkai. Kuriantis mokyklai, misijos kapitonas Cohenedas pasiūlė savo fizinio lavinimo veiklos organizavimo tvarką: iš pradžių fizinis lavinimas vyko per pertraukas, vėliau kasdien buvo mankštinamasi po 1,5 val. Kariūnai turėjo gauti Valstybinį kūno kultūros ženklą. Buvo rengiamos kariuomenės sporto šventės, kurių metu Lietuvos gyventojai galėjo susipažinti su kariais sportininkais, savo laimėjimais pasižymėjusiais net Lietuvos rinktinėse.

2. Karo mokyklos viršininkų indėlis ugdant būsimuosius karininkus

Kiekvieno Karo mokyklos viršininko veikla turėjo tam tikrų specifinių bruožų. Apžvelkime viršininkų indėlį į Karo mokyklos veiklą kuriant tautinio ir pilietinio ugdymo sistemą.

1919 m. sausio 25 d. krašto apsaugos ministro M. Velykio įsakymu Nr. 20 Lietuvos karo mokyklos pirmuoju viršininku buvo paskirtas *gen. Jonas Galvydis-Bykauskas*. Jis mokyklai vadovavo 7-erius metus (1919–1920 ir 1922–1926). Mokyklos viršininkas, rodydamas asmeninį pavyzdį, reikalavo iš dėstytojų auklėti būsimuosius karininkus tautine dvasia, taip

Gen. Jonas Galvydis-Bykauskas

pat kūrybiškai panaudoti tai, kas geriausia, kitų valstybių kariuomenėse. Jis skatino auklėjimą glaudžiai sieti su garbinga lietuvių tautos istorija. Tautinis ugdymas tapo pagrindine Karo mokyklos veiklos kryptimi ir nepasikeitė per visą mokyklos gyvavimo laiką. Lietuviškumas tapo mokyklos ugdymo pamatu. Lektoriai ir karininkai, rengdamiesi paskaitoms, orientavosi į vieną idealą – Lietuvos Nepriklausomybę. Gen. Jonas Galvydis-Bykauskas suprato, kad „karininkai, auklėdami ir mokydami jaunuomenę, turi didelės reikšmės tautos kultūros kėlime: nuo jų pareina, ar pavesti jiems kareiviai visais atvejais bus pagerinti, patobulinti, ar sugadinti“ [1, 35]. Buvo tikimasi, kad karininkas bus geras kareivių vadas ir kartu tautos auklėtojas, dorintojas ir lietuviškosios sielos reiškėjas, jog bus ugdoma kariūnų drąsa,

ryžtas, veiklumas ir iniciatyva, fizinė ištvėrmė [1].

1919 m. gruodžio 16 d. Karo mokyklą baigė 224 šios mokyklos ir 34 Karo aviacijos mokyklos auklėtiniai – II kariūnų laida. Tą istorinę Karo mokyklos gyvenimo dieną prie Įgulos bažnyčios išrikiuotiems kariūnams iškilmingai buvo perskaitytas Respublikos Prezidento aktas dėl pirmojo karininko laipsnio suteikimo Karo mokyklos II laidos ir Karo aviacijos mokyklos I laidos auklėtiniams. Karo mokyklos viršininkas išleistuvių metu auklėtiniams kalbėjo: „Lietuvos ženklas – Vytis, Lietuvos himno pirmieji žodžiai: „Lietuva, Tėvynė mūsų, tu didvyrių žemė!“ – Taigi jūs, jaunieji karininkai, sekite Lietuvos ženklą ir, giliai įsidėję į širdis Lietuvos himno žodžius, tapkite karžygiais“ [11, 591].

Gen. Jonas Galvydis-Bykauskas, antrą kartą sugrįžęs vadovauti Karo mokyklai 1922–1926 m., pradėjo naują jos istorijos etapą. Karo mokykla buvo iš esmės reformuota, pertvarkyta į taikos meto karininkų mokyklą. Iki tol auklėtiniai buvo vadinami mokiniais, o neoficialiai – junkeriais. Tai nepatiko viršininkui, todėl, pasitarus su kalbininkais, buvo pasirinktas „kariūno“ vardas. Pasakojama jo atsiradimo istorija.

Kartą viršininkas pasikvietė Vaclovą Biržišką ir jam tarė:

– Aš įsakau tamstai, kapitone, surasti „junkeriui“ lietuvišką pakaitalą.

Biržiška, gavęs tokią užduotį, pradėjo generolui aiškintis, jog jis nesąs kalbininkas, o naujam terminui surasti reikalinga speciali karinė terminologijos komisija. Bet viršininkas savo įsakymą pakartojo:

– Aš tamstai įsakau. Jei per savaitę tamsta man nepristatysi raporto su tinkamu vardu, gausi daboklės.

Biržiškai teliko atsakyti: „Klausau“.

Kitą dieną, prieš užsiėmimų pradžią, Biržiška nuėjo į Švietimo ministerijos knygų leidimo komisiją, kurios sekretorius tuo metu buvo profesorius Vincas Krėvė-Mickevičius, ir paprašė pagalbos. Bet niekas iš ten buvusiųjų nesugebėjo sugalvoti tinkamo pavadinimo. Tuo metu į Švietimo ministeriją atėjo Petrapilio (Sankt Peterburgo) universiteto studijų meto bičiulis profesorius Kazimieras Būga. Vaclovas Biržiška, papasakojęs apie gautą virši-

ninko įsakymą, kreipėsi į jį, prašydamas gelbėti „nuo daboklės“. K. Būga neskubėdamas su šaknimi „kar-“ pradėjo sudarinėti įvairius žodžius, skirtingus nuo jau vartojamų: „karys“, „kareivis“, „karininkas“. Biržiška gėrėjosi lietuvių kalbos turtingumu, nes, prie tos pačios šaknies pridėjus kitą priesagą ar ją sujungus su kitu giminingu žodžiu, galima gauti įvairiausių naujų žodžių. Pagaliau po daugelio bandymų Būgai išsprūdo žodis „kariūnas“.

Apsidžiaugęs Biržiška sušuko:

– Stok! – Ir tuoj pat mėgino sukomanduoti: – „Kariūūūnai!“

– Tinka! Ačiū, kad mane išgelbėjai nuo daboklės!

Nuėjęs pas Karo mokyklos viršininką gen. Joną Galvydį-Bykauską, įteikė raportą, kuriame siūlė „junkerį“ keisti nauju lietuvišku žodžiu „kariūnas“. Viršininkui naujasis žodis patiko ir jis pareiškė V. Biržiškai padėką.

Po poros dienų išėjo krašto apsaugos ministro įsakymas, kad žodis „junkeris“ keičiamas žodžiu „kariūnas“ [8].

Mjr. Pranas Tvaronas

Plk. ltn. Pranas Kaunas

Tikrasis Karo mokyklos steigėjas ir organizatorius buvo mokyklos viršininko padėjėjas *mjr. Pranas Tvaronas* (vėliau – pulkininkas), nes mokyklos viršininkas gen. Jonas Galvydis-Bykauskas iki 1919 m. vasario 27 d. dar buvo Vokietijoje. „Karo mokyklos įkūrimas: parinkimas tinkamo štato mokytojų, reikalingų vadovėlių, knygų, buto ir t.t. <...> buvo pavesta kar. Tvaronui“ [5, 395]. Vėliau, 1920–1921 metais, jis vadovavo Karo mokyklai ir ypatingą dėmesį skyrė kariūnų drausmei, jų dvasiai stiprinti.

Buvęs kursantas J. Rupšys prisimena: „Karo mokykloje gerai buvome visu kuo aprūpinti ir skursti nebuvo dėl ko. Tik mūsų, žinoma, anų laikų akimis žiūrint, drausmė buvo pernelyg griežta. Ypač būdavo „baisu“ susitikti tarnybos ir ne tarnybos metu su Karo mokyklos viršininko padėjėju majoru Pranu Tvaronu. Nežiūrint, kaip mes stengdavomės atrodyti tvarkingi ir drausmingi, jo akimis žiūrint, mes visuomet atrodydavome dar nepakankamai drausmingi ir vis duodavo „drausmės piliuliu“ (stovėti ramiai su šautuvu). Tai buvo didelis priešingumas, palyginti su aukštu, lieknu (tuo metu), tolerantingu, aristokratinės išvaizdos mokyklos viršininku generolu Jonu Galvydžiu-Bykausku“ [13, 65].

V. Statkus prisimena, kad mokyklos viršininkas plk. P. Tvaronas dažnai būdavo netgi „žiaurus“ – drausmės baudas mokiniams kraudavo be pasigailėjimo ir už menkus nusižengimus [12, 659].

3-iasis Karo mokyklos viršininkas *plk. ltn. Pranas Kaunas*, vadovavęs 1926–1928 metais, kaip ir po jo mokyklai vadovavę viršininkai, toliau tęsė gen. Jono Galvydžio-Bykaus-

ko pradėtus darbus. P. Kauno nurodymu 1926 m. buvo įsteigti aspirantų kursai atsargos karininkams. Į mokyklą priimdavo ne mažiau kaip 6 mokyklos klases baigusius aspirantus.

Pranas Kaunas – karininkas, kuriam itin rūpėjo kariūnų tautinės savigarbos, pilietinės patriotinės savimonės ugdymo klausimai.

Plk. Petras Jurgaitis

Gen. ltn. Jonas Jackus

Švenčiant Karo mokyklos 10 metų jubiliejų, 1929 m. gegužės 16 d. ministrų kabineto prašymu jo Ekscelencija Respublikos Prezidentas Antanas Smetona sutiko būti Karo mokyklos šefu [7, 435]. Todėl 1929 m. spalio 6 d. mokyklai buvo suteiktas Pirmojo Lietuvos Prezidento (P. L. P.) karo mokyklos vardas. Tuo metu jai vadovavo *plk. Petras Jurgaitis*. Keldamas vis didesnius tikslus būsimiesiems karininkams, jis sugriežtino reikalavimus į Karo mokyklą stojantiems kandidatams: buvo panaikintas parengiamasis kursas, o priimami tik aštuonias gimnazijos klases baigę abiturientai.

Vėliau ketverius metus (1930–1934) mokyklai vadovavo reiklus ir griežtas administratorius *gen. ltn. Jonas Jackus*. „Geležinė“ tvarka ir asmeninis pavyzdys – taip galima apibūdinti šį laikotarpį. Buvęs gen. ltn. J. Jackaus auklėtinis Karo mokykloje kapitonas J. Vaičeliūnas taip atsiliepė apie buvusį savo viršininką:

„Manau, kad Lietuvos Karo mokykloje geriausia tvarka ir drausmė buvo 1930–1934 metais, kada tos mokyklos viršininku buvo gen. ltn. J. Jackus. Jis ir visa Karo mokyklos vadovybė kariūnų mokyme nekrovė dešimtimis valandų, kaip pasitaikydavo anksčiau, bet stengėsi iš mokyklos išleisti drausmingus ir vertingus karininkus. Gen. Jackaus vadovaujamoje mokykloje pasikeitė tvarka, drausmė, punctualumas...

Gen. št. pulkininkas, o vėliau gen. ltn. Jonas Jackus kariūnams drausmę skiepydavo ne baudomis, o savo laikysena, savo žvitriu žvilgsniu. Nekalbant apie įvairias iškilmes, kai kariūnai oficialiai sutikdavo savo viršininką, gen. ltn. Jackus pirmasis su kariūnais pasisveikindavo, dažnai, net ir tuo atveju, kai kariūnų grupelė praktikuodavosi lauke

prie kokio karinio ginklo, o pro šalį praeidavo mokyklos viršininkas. Jis dažniausiai kariūnus pirmasis pasveikindavo: „Sveiki, kariūnai!“. „Sveiks, tamsta!“ – suskambėdavo kariūnų atsakymas. Tokie momentai auklėdavo kariūnų drausmę ir pagarbą savo viršininkui“ [7, 99–100].

1934 metais buvo pradėtas leisti „Kariūno“ žurnalas, kuris skatino būsimuosius karininkus visapusiškai lavintis, ugdė pagarbą gimtajai kalbai, savajai Karo mokyklai ir kariuomenei.

1934 m., kai Karo mokykla šventė 15 metų sukaktį, pasikeitė net 4 jos viršininkai: gen. ltn. J. Jackus, brg. gen. J. Černius, plk. A. Čepauskas-Čepas, brg. gen. K. Musteikis. Dažna viršininkų kaita atspindėjo sudėtingą Lietuvos politinę situaciją: 1934 m. birželio 6–7 dienomis įvyko vadinamasis gen. P. Kubiliūno „sukilimas“, kurio metu gen. J. Jackui buvo nurodyta su kariūnų daliniu atvykti į Prezidentūrą ginti Lietuvos Respublikos Prezidento. Greitai gen. J. Jackus buvo paskirtas į kariuomenės štabo viršininko pareigas.

Brg. gen. Jonas Černius

Todėl **brg. gen. Jonas Černius**, Karo mokyklos I laidos auklėtinis, vėliau baigęs Briuselio aukštąją karo inžinerijos mokyklą ir Paryžiaus karo akademiją, 1934 m. birželio mėn. buvo perkeltas iš Generalinio štabo operacijų skyriaus viršininko pareigų į Karo mokyklą ir paskirtas į viršininko pareigas. Tai buvo atviras ir nuoširdus žmogus. Po reiklaus gen. J. Jackaus vadovavimo J. Černiaus vadybos stilių buvo galima vadinti demokratišku, o kartais net liberaliu.

J. Černius visokeriopai skatino Karo mokyklos ir visuomenės bendradarbiavimą. Mokyklos dainininkai, sportininkai, orkestras dažnai lankėsi gimnazijose, parapijų rengiamose šventėse. Mokyklos viršininkas atkreipė dėstytojų dėmesį į kariūnų sąmoningos drausmės ugdymą. Jo nuomone, drausmė, mokėjimas užmegzti ir palaikyti gerus tarpusavio santykius būryje, draša ir pasiryžimas – svarbiausios kario dorybės.

Vėliau J. Černius buvo paskirtas Lietuvos Respublikos kariuomenės Generalinio štabo valdybos viršininku.

3-iasis 1934–ųjų metų mokyklos viršininkas (nuo spalio 1 dienos) **plk. Albinas Čepauskas-Čepas** mokyklai vadovavo tik mėnesį. Šis viršininkas gerai žinojo Karo mokyklos darbo tvarką, nes, vos tik įkūrus Karo mokyklą, tarnavo II būrio būrininku. Jį kariūnai nelabai mėgo ir vengdavo susitikti. Jie žinojo, kad apie būryje kilusius konfliktus A. Čepauskas neretai pranešdavo vadovybei [2, 9–12]. Šiam energingam karininkui nebuvo lemta tarnauti Karo mokykloje, greitai jis buvo paskirtas į aukštesnes pareigas – Krašto apsaugos ministro pavaduotoju.

Plk. Albinas Čepauskas-Čepas

Karo mokyklai vadovaujant **brg. gen. Kaziiui Musteikiui** net penkerius metus (1934–1939) buvo tam tikra tvarka.

Viršininkas teigė, kad „Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokykla – Tėvynės meilės mokykla“ [8], todėl aktyviai kovojo su negerovėmis, daug dėmesio skyrė kariūnų kultūriniam ir dvasiniam ugdymui. Viena iš priemonių – jo straipsniai tautinio ir pilietinio ugdymo klausimais „Kardo“ žurnale. „Karo mokykla plėtodama karinių mokslų sistemą iškėlė ir lietuviškos dvasios, moralės ir kultūros perkainojimą <...>. Įstabiai mokėti suderinti kari-

Brg. gen. Kazys Musteikis

Brg. gen. Kazys Skučas

nį mokslą su skaidrios, moralios lietuviškos dvasios brangi-
nimu – tai tas pats, ką dešimteriopai pagreitinti svetimųjų
įtakos atsikratymą ir visus užlieti savosios tautos skaisčiaja
dvasia“ [1, 35].

K. Musteikio iniciatyva buvo skleidžiama „Kariūno“
ideologija, pabrėžianti doros, drausmės, darbštumo, kaip
pagrindinių kario asmenybės elementų, svarbą. Žurnale
spausdinamuose straipsniuose buvo diskutuojama meilės
Lietuvai, moralumo ir tikėjimo klausimais. K. Musteikis
kur kas mažiau dėmesio skyrė rikiuotės pratimams, cere-
monijoms ir drausmei.

Kapitonas J. Vaičeliūnas, buvęs kariūnų viršila, taip
rašo:

„Kartą paklausiau ltn. K. Sadauską, kurs nuo 1936 m.
Karo mokykloje buvo būrio vadu, kodėl Karo mokykloje
krito drausmė. Jis atsakė: „Kokia viršūnė, tokia ir apačia.
<...> Kaip žinia, kartais organizuojamos iškilmės. Karo
mokyklos batalionas išrikiuojamas užsiėmimų aikštėje. Atei-
na mokyklos viršininkas. Bataliono vadas duoda batalionui
komandą ir eina sutikti viršininko su raportu. Bet viršininkas
iš tolo rodo ženklą ir sako: „Nereikia, nereikia!“ Bataliono
vadas susimaišo, nežino ką daryti, nes mato, kad mokyklos
viršininkas griauna karinius nuostatus, o tuo pačiu ir karinę
drausmę. Tada visi karininkai laikosi dėsnio, kad kariūnams
įdiegti didesnės drausmės nereikia!“ [7, 83]

Žinoma, tokiais savo poelgiais K. Musteikis nemanė
pažeidžiantis drausmę. Kaip tik priešingai – jis norėdavo
parodyti savo kuklumą ir gerumą. Tačiau kariūnams kartais
tai buvo liberalios elgsenos pavyzdys. Karo mokykloje tokie
pavyzdžiai ne visada buvo teisingai suprantami.

1939 m. sausio 9 d. Karo mokyklos viršininku buvo paskirtas *brg. gen. Kazys Skučas*, ne-
seniai grįžęs iš Sovietų Sąjungos, kur ėjo Lietuvos Respublikos karo atašė pareigas. Tiesa,
neilgai – greitai buvo paskirtas vidaus reikalų ministru J. Černiaus vadovaujамame minis-
trų kabinete.

Paskutinis Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininkas – *brg. gen. Jonas Juodišius*. Labai sunkiu Lietuvai laikotarpiu jis sugebėjo Karo mokykloje įvesti drausmę,
nuolat primindavo būsimiesiems karininkams, kad jie – sektinas pavyzdys visuomenei, to-
dėl privalo stropiai vykdyti pagrindinę pareigą – ginti savo kraštą ir tautą.

1939 m. rugsėjo 16 d., išleidžiant XX karininkų laidą, atsisveikinimo žodį tarė Karo mo-
kyklos viršininkas brg. gen. J. Juodišius. Jis pabrėžė, jog „dabartinis amžius reikalauja, kad
karininkas vyrautų fizinėje, inteligentinėje ir moralinėje srityje. Todėl jaunieji karininkai ir

Brg. gen. Jonas Juodišius

toliau turės mankštinti savo raumenis, lavinti savo smegenis ir įrodyti turį širdį“ [3, 47]. Jis aiškino, kad, pasirinkus karininko profesiją ir baigus studijas, vis tiek reikės nuolat gilinti profesines žinias, taip pat ir karo meno istorijos, kuri yra labai svarbi. Negalima nusigręžti ir nuo dabarties problemų, reikia domėtis užsienio šalių karo mokslo naujienomis, šiuo metu pasaulyje vykstančiais socialiniais ir ekonominiais bei politiniais procesais. Norint studijuoti užsienio šalių karo mokyklose, reikia gerai mokėti užsienio kalbą. Dėl to būtina ir karo tarnybos metais tobulinti užsienio kalbų įgūdžius. Negalima užmiršti ir kitų dalykų: reikia stengtis ugdyti savo asmenybę, laikytis moralės normų [3, 47].

Neilgai gen. J. Juodišius vadovavo Karo mokyklai – netrukus bolševikai okupavo Lietuvą. Jis buvo deportuotas į Sibirą ir žuvo Abezės lageryje.

Anot brg. gen. J. Juodišiaus, „tautinė kariuomenė yra ne kas kita, kaip savo tautinės visuomenės dalis, kuriai skirta tarnauti tai pačiai visuomenei ir visam savo kraštui. Kario munduras neatskiria ir negali atskirti kario nuo jo tautos bei visuomenės. Munduras tik paženkliną jį, rodydamas visuomenei, kad šiam jos nariui šiandien yra pavestos savo krašto ir tautos gynimo pareigos. Kartu jis primena ir kitiems visuomenės nariams, kad jei ne šiandien, tai gal rytoj ar poryt turės išgirsti tėvynės balsą, apsilvilti tokį pat mundurą ir eiti ten, kur juos pašauks tauta ir Tėvynė“ [3, 48].

1940 m. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos veikla nutrūko. Tačiau jos puoselėtą patriotinę idėją – Karo mokykla įsteigta Lietuvos karininkams rengti, kad jie gintų Tėvynę nuo priešų – jos ugdytiniai siekė kuo geriau įgyvendinti. Tai vėliau patvirtino ir Lietuvos partizanų kovos.

Išvados

1. Karo mokyklos viršininkų pavyzdys ir patirtis, jų pilietinės nuostatos plėtojo būsimųjų Lietuvos karininkų tautinę ir pilietinę savimonę, ugdė patriotinius jausmus.
2. P.L.P. karo mokykla, puoselėdama tautines vertybes, stiprino kariuomenės dvasią ir pilietinės visuomenės pamatus.

Literatūra

1. Ats. j. ltn. Zupka. (1939). *Po P.L.P. Karo mokyklos vėliava*. – Kardas, Nr. 2 (304), p. 34–35.
2. Černius J. (1979). *Lietuvos karo mokyklos pirmoji laida*. – Karys, Nr.1, p. 9–12.
3. *Gilios prasmės žodžiai jauniems* (1939). – Kardas, Nr. 19 (321), p. 469–472.
4. Jankauskas V. (1998). *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. I dalis. Vilnius: Dailės akademijos leidykla.
5. Kpt. Petrauskas (1929). *Karo mokyklos kūrimosi pradžia*. – Kardas, Nr. 7, p. 106–108.
6. Liekis A. (2002). *Lietuvių karyba ir ginkluotė*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
7. Mjr. Šipelis (1934). *Penkiolika metų pralinkus*. – Kardas, Nr. 22 (199), p. 441–444.8. *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokykla 1919–1939* (1939). Vilnius: Šviesa.
9. Raštikis S. (1996). *Įvykiai ir žmonės*. Kaunas: Aušra.
10. Raštikis S. (1990). *Kovose dėl Lietuvos*. I dalis. Vilnius: Litanus.
11. Statkus V. (1986). *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Čikaga: Vydūno jaunimo fondas.
12. Surgailis G. (1991). *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius: Mintis.
13. <http://ausis.gf.vu.lt/mg/index.html> (2002 m. Nr.1 (529)).
14. <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2002/09/09kar.html>
15. http://www.lka.lt/lt/dispatch.php/lt_about/lt_history/lt_history_1

The Role of the Heads of the Military School in Training Future Lithuanian Officers (1919-1940)

by Cadets Daiva Bunevičiūtė and Raimondas Kalinauskas
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The purpose of this article is to introduce the general military school's conception in Lithuania in the interwar period, also revealing the main actual national valuables and the contribution of the military school commanders to training future Lithuanian military officers. It is a brief review on establishment of the Armed Forces of Lithuania, indicating the circumstances under which the military school was organised. Here one can also find synthesized ideas of the first military school commanders, these ideas coming from an abundant list of primary and secondary sources.

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS VARŠUVOS KADETŲ KORPUSAS (1765–1795)

Dr. Valdas Rakutis

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

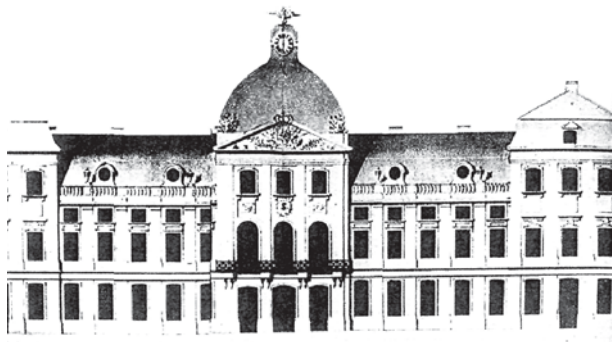
Straipsnyje pasakojama apie Abiejų Tautų Respublikos karininkų rengimą XVIII a. Jo Karališkosios Malonybės ir Respublikos Varšuvos kadetų korpuse. Šią mokyklą įkūrė paskutinis Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas Poniatovskis. Į mokyklą buvo priimami ne vyresni kaip 12 metų lenkų ir lietuvių tautybės berniukai. Jie, baigę bendrąją programą, galėdavo rinktis teisės arba karybos specializaciją. Pirmoji programos dalis, trukdavusi dvejus metus, buvo skirta elementariems mokslams, po to buvo išeinamas trejų metų vidurinės mokyklos kursas, dar vėliau ne mažiau kaip dvejus metus specializuojamasi. Mokykloje itin daug dėmesio buvo skiriama vertybių sistemai kurti, charakteriui ugdyti ir pareigai Tėvynei išsąmoninti. Varšuvos kadetų korpuso istorija šiaudien galėtų sudominti pedagogikos istorikus, nes ši mokykla gerokai pranoko įprastą karo mokyklą.

Įvadas

Lietuvos pedagogikos istorija vis dar sunkiai įveikia tautos formavimosi lūžius, negalėdama visiškai atsiriboti nuo etnografinio (tautinio) istorijos traktavimo principo, kuriuo vadovaujantis, viskas, kas nėra susiję su lietuvių kalba, istorija ir kultūra, yra svetima. Tačiau šis principas visiškai netinka realiai istorinei situacijai, kuri susiklostė Lenkijos karalystėje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. II p. ir XIX a. pr., Švietimo epochoje. Šis pavadinimas neatsitiktinis: išsigalėjus absoliutinėms monarchijoms ir valstybių interesų prioritetams, valstybinio elito švietimas tapo mada ir būtinybe. Ypač to reikėjo Lenkijos ir Lietuvos valstybei, kur viešpataujantis bajorijos luomas gyveno susikurtame iliuziniame savųjų vertybių pasaulyje, nematydamas valstybės bejėgiškumo ir merdėjimo. Nepakeitus šių vertybių, neišugdžius naujos žmonijų kartos, bet kokios valstybės reformos ir pertvarkymai neturėjo prasmės, o pati valstybė negalėjo integruotis į Europos gyvenimą ir tolo nuo civilizacijos standartų.

Lietuvos istoriografija Varšuvos kadetų korpuso „nepastebi“. Garsiojoje A. Bumblausko knygoje, gerokai praplečiančioje istorinę Lietuvos geografiją, „Senosios Lietuvos istorija 1009–1795“ yra „Apšvietos epochos“ žingsniams skirtas skyrius. Jie pradėti fiksuoti tik nuo laikotarpio, kai buvo sukurta Edukacinė komisija, o Varšuvos kadetų korpusas,

Varšuvos kadetų korpusas

pavadintas Varšuvos karininkų mokykla, paminėtas tik kaip priedas pateikiant Jokūbo Jasinskio biografiją ir nesiejant jos su Lietuva. Šiek tiek apie šią mokyklą, bet taip pat epizodiškai, yra rašęs V. Rakutis¹.

Lenkijos istoriografiją, skirtą Varšuvos kadetų korpusui, galima suskirstyti į dvi dalis: pirmąją sudaro karo istorikų darbai, antrąją – pedagogikos

tyrėjų studijos. Jau XX a. I pusėje pasirodė karo istorikų darbų, skirtų pavieniams asmenims, kurie mokėsi šiame korpuse: Tadam Kosciuskai² ir Jokūbui Jasinskiui,³ arba žmonėms, kurie jame dirbo (minėtina Mieczysława Miterzankos studija Adomo Kazimiero Čartoriskio pedagoginei veiklai aptarti⁴), korpuso bibliotekai⁵, taip pat prancūzų autorių darbų apie švietimo procesą Respublikoje⁶. Tačiau pačiu brandžiausiu darbu reikėtų laikyti archyvine medžiaga pagrįstą Kamillos Mrozowskos monografiją, tiesiogiai skirtą Varšuvos kadetų korpusui⁷, kuria vėliau rėmėsi įvairių apibendrinamųjų veikalų autoriai⁸.

Ši paviršutiniška analizė rodo, kad Lietuvos švietimo epochos istorija yra praradusi gana svarbią grandį, o karinio švietimo istorija – kartinį akmenį, todėl šis straipsnis turėtų sudominti pedagogikos istorikus ir paskatinti juos atidžiau pažvelgti į šią mokyklą ir jos nuveiktus darbus.

1. Kadetų korpuso idėja, sukūrimo tikslai ir principai

Minčių įkurti Kadetų korpusą kilo jau XVI a., kai plėtojantis karybai reikėjo, kad valdovai, didikai ir bajorai, atsidavę valstybinei ir karinei karjerai, būtų šiai veiklai pasirengę, turėtų specialių žinių. Jau Henrikas Valua, o nuo XVII a. pr. ir visi Lenkijos ir Lietuvos valdovai sutartyje su tauta – *pacta conventa* – pasirašė pasižadėjimą įkurti tokią Riterių mo-

¹ Rakutis V. Lietuvos kariuomenės karininkai 1764–1788 // Darbai ir dienos, Nr. 10, Kaunas, 1999; Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu 1788–1792 m., Vilnius, 2002; Lietuvos kariuomenės vadas (kunigaikštis Adomas Kazimieras Čartoriskis) // Darbai ir dienos, T. 37, Kaunas, 2004.

² Korzon T. Kościuszko – Biografia z dokumentów wysnuta, Kraków, 1894. Kalkowski A. M. Kościuszko w świetle nowych badań. Poznań, 1924.

³ Mościcki H. Generał Jasinski i powstanie kościuszkowskie, Warszawa, 1917.

⁴ Miterzanka M. Działalność pedagogiczna Adama ks. Czartoryskiego generała ziem podolskich, Kraków, 1931.

⁵ Łodyński M. Biblioteka Szkoły Rycerskiej. Warszawa, 1930.

⁶ Fabre J. La propagande des idées philosophiques en Pologne sous Stanislas Auguste et l'Ecole Varsoviennne des Cadets // Revue de Littérature Comparée, Paris, 1935; Fabre J. Stanislas Auguste Poniatowski et l'Europe des Lumières. Paris, 1952. Jobbert A. La Commission d'Education nationale en Pologne. Paris, 1941.

⁷ Mrozowska K. Szkoła rycerska Stanisława augusta Poniatowskiego (1763-1794). Wrocław-Warszawa-Kraków, 1961.

⁸ Lisowski W. Polskie korpusy kadetów 1765-1956. Warszawa, 1982.

kyklą⁹. Beveik kiekvienas teoretikas, ieškojęs būdų sustiprinti daug bėdų turinčią valstybę, atkreipė dėmesį į tai, kad būtina turėti jaunų bajoraičių rengimo sistemą. Tačiau tik XVIII a. pr. buvo žengti pirmieji realūs žingsniai. Abiejų Tautų Respublikos valdovas Augustas II siekė sukurti elitinių dalinių, kuriuose būtų galima rengti karius – gvardiečius. Šiuose daliniuose mokėsi ir LDK bajoraičiai.

Stanislovas Leščinskis, nesėkmingai bandęs antrą kartą tarpti Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, turėjo tenkintis Lotaringijos hercogo titulu, kurį suteikė jo žentas Prancūzijos karalius Liudvikas XV. Tada jis nusprendė kitaip pasitarnauti gimtam kraštui ir 1737 m. savo hercogystės sostinėje Liuneville, dviejų iki tol gyvavusių bajorų mokyklų vietoje, įkūrė Kadetų korpusą (L' Ecole des cadets-Gentilhommes), kuriame buvo numatyta vietų Lenkijos ir Lietuvos bajoraičiams. 1748 m. Lietuvos didysis etmonas Mykolas Kazimieras Radvila savo privačiose valdose įkūrė Kadetų korpusą, daugiausia rengusį kariuomenės milicijai. Tačiau abi šios mokyklos buvo specialios, ne bendrojo lavinimo. Kaip minėta, Augusto II gvardijos, M. K. Radvilos korpuso kariai ir kariūnai buvo kur kas geresni specialistai, palyginti su karo vadais ir valstybės elito atstovais. Be to, mokyklos buvo toli nuo tėvynės, pavyzdžiui, Luneville, todėl ir didesnio poveikio valstybiniam gyvenimui neturėjo.

Stanislovas Augustas Poniatovskis, valdovu tapęs 1764 metais iš Rusijos malonės, savo valdymo laikotarpiu Kadetų korpuso sukūrimą laikė vienu svarbiausių uždavinių, todėl jau 1765 m. mokymo tikslams iš kunigaikščių Sulkovskių buvo išpirkti Kazimiero rūmai Varšuvoje, iš valdovo dvaro milicijos atrinkti pirmieji 16–17 metų kadetai, pradėtas karinis rengimas, o maždaug 1766 m. suformuoti pagrindiniai studijų principai, prasidėjo mokslas. 1768–1771 m. mokymo sistema buvo gerokai reformuota, pakito jos pobūdis: mokykloje buvo pradėti mokyti jaunesni kadetai, ne vyresni kaip 12 metų. Tokia reforma buvo atlikta, kad jaunuoliai, dar nespėję perimti savosios epochos ir amžiaus silpnybių bei trūkumų, būtų nuosekliai auklėjami pagal visus to meto pedagogikos reikalavimus. Baigę bendrąją programą, jie galėdavo pasirinkti teisę arba karybą.

Mokymo tikslai buvo suformuluoti valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio ir mokyklos komendanto (viršininko) Adomo Kazimiero Čartoriskio raštuose. Mokykla turėjo ugdyti kraštui ir valdovui atsidavusius žmones, kurie ilgainiui užimtų vadovaujamus postus tiek kariuomenėje, tiek krašto valdymo sistemoje, sudarydami atsvarą didikų palikuonims, kurių tradiciškai buvo dauguma, taptų kuriančiais ir reformuojančiais jėga, kuri valstybei padėtų sustvirtėti. Dėl tokių ilgalaikių tikslų daug dėmesio buvo skiriama ne tik specialiajam rengimui: buvo siekiama sukurti savą vertybių sistemą, ugdyti charakterį ir pareigos tėvynei jausmą.

Šiems tikslams įgyvendinti buvo suformuluoti ir tam tikri mokymo bei organizaciniai principai. Mokykla vadinta įvairiai, bet pagrindinis jos pavadinimas buvo *Jo Karališkosios Malonybės ir Respublikos Varšuvos kadetų korpusas*. Tai reiškė, kad korpusą šefavo valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis, Respublikos valdžia pasireiškė tuo, kad mokykla buvo išlaikoma iš Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdų, skiriant konkrečias sumas ir užtikrinant tiek Lenkijai, tiek Lietuvai garantuotą vietų skaičių. Kadetų korpuso finansavimas ir jo kontrolė buvo patikėta karo komisijoms, kurios buvo įsteigtos

⁹ Lisowski W. Polskie korpusy... s. .

atskirai Lietuvai ir Lenkijai. Siekiant atriboti jaunuomenę nuo senųjų tradicijų, mokykla buvo uždara, t. y. niekas be specialaus leidimo negalėjo iš mokyklos išeiti, o atvykėliai galėjo būti priimti tik vadovybės patalpose, jokių būdu ne brigadų kambariuose. Kadetų korpusas buvo kaip karinis dalinys. Tai pabrėžė uniforma, rikiuotės, dienotvarkė, būgnų signalai, skelbiantys dienotvarkės valandas, ir kiti elementai. Visa ši sistema veikė nuo pirmųjų dienų, nors karinio rengimo programą turėjo išeiti tik pasirinkusieji karinę specializaciją ir tik paskutiniaisiais studijų metais. Kitas principas – sąmoningumo skatinimas, t.y. kadetai buvo skatinami dirbti ir kurti ne iš viršinio baimės, o dėl aukštesnių idealų ir iš dėkingumo korpuso vadovybei už pastangas ir suteiktas žinias.

2. Korpuso programa ir mokymo metodai

Kaip jau minėta, iki 1772 m. Kadetų korpuso vadovybė dar ieškojo savosios sistemos. Mokymo programos autoriumi tapo anglų švietėjas Džonas Lindė (John Linde). Kadangi 8–12 metų vaikai į Kadetų korpusą atvykdavo praktiškai neturėdami jokių žinių, pirmoji programos dalis buvo skirta elementariesiems mokslams, visų pirma aritmetikai ir užsienio kalboms. Tai trukdavo pirmuosius dvejus metus, po to maždaug per trejus metus būdavo išeinamas vidurinės mokyklos kursas ir dar ne mažiau kaip per dvejus įgyjama specializacija. Mokymas skirstytas klasėmis. Jos buvo baigiamos tik išlaikius atitinkamus egzaminus, nebūtinai atsižvelgiant, kiek metų buvo mokytasi. Skirtingai nuo šiandienos mokyklų, mokslas prasidėdavo VII, o baigdavosi I klasėje. Kadetai buvo mokomi lotynų, vokiečių ir prancūzų kalbų (skaityti, kalbėti ir rašyti). Jau trečiaisiais mokslo metais šias kalbas buvo galima vartoti mokantis ir mokant. Vidurinės mokyklos kursą, be kalbų ir aritmetikos, sudarė senovės istorijos, valstybės istorijos, poezijos, piešimo, iškalbos, šiek tiek anglų kalbos, taip pat geografijos, logikos ir karo architektūros mokomieji dalykai. Paskutinėse klasėse papildomai buvo mokoma civilinės architektūros, naujųjų laikų istorijos, rašymo, piešimo, daugiau dėmesio skiriama karybos dalykams, pavyzdžiui, studijuojant antikinius ir naujuosius laikus – karo istorijos sričiai priskirtiems Polibijaus, Cezario, Vegecijaus, Monteskje, Follardo ir kitų autorių veikalams. Išskirtinis dėmesys architektūrai skirtas dėl to, kad buvo didžiulis šios srities specialistų karininkų poreikis ir aukšti jiems keliami reikalavimai. Būsimieji karininkai turėjo ne tik mokėti statyti įtvirtinimus, bet ir projektuoti karinės paskirties pastatus: kareivines, sargybines, tiltus. Šio parengimo užteko ir civilinės architektūros principams suvokti. Lindė sudaryta mokymo programa išsilaiškė iki pat mokyklos gyvavimo pabaigos, nors, žinoma, kai kurių dalykų teko atsisakyti arba įtraukti naujų atsižvelgiant į turimus pedagogus ir kitas aplinkybes.

Beveik visą laiką kadetai buvo mokomi fechtuoti ir šokti. Iš pradžių pagrindiniai mokytojai buvo svetimšaliai, todėl paskaitos vyko vokiečių ir prancūzų kalbomis, vėliau, daugėjant savų dėstytojų, dažnai iš pačių kadetų tarpo, padaugėjo ir lenkų kalba mokomų dalykų, daugiau buvo skirta valandų lenkų kalbai, nes jaunieji kadetai, neturėję šios kalbos pagrindų ir besimokantys užsienio kalbų, dažnai nebemokėdavo taisyklingai kalbėti ir rašyti lenkiškai. Taip pat padaugėjo specializacijos dalykų: būsimieji teisininkai studijavo

prigimtine, Romos ir civilinę bei viešąją valstybės teisę, o būsimieji karininkai papildomai mokėsi fizikos, sudaryti situacinius ir fortifikacinius planus bei piešti.

Mokymo planus papildė karinio rengimo dalykai. Mokyklos gyvavimo pradžioje vyravo karinis rengimas. Kadetai buvo mokomi karo inžinerijos ir taktikos. Vėliau, jau po reformos, karinis rengimas buvo atskirtas nuo bendrojo lavinimo dalykų. Pradinę programą 1767–1768 m. sudarė Adomas Liudvikas Bosrogeras, daugiausiai dėmesio skyręs karo inžinierių rengimui. Buvo sudaryta atskira grupė, pavadinta inžinerijos mokykla. Šiuo laikotarpiu daugiausiai dėmesio buvo skiriama būsimųjų inžinierių praktiniams įgūdžiams, kurių ypač reikėjo žymint valstybės sienas po I padalijimo ir braižant švietimo tinklo žemėlapius, tobulinti. Antanas Leopoldas Olsnicas (Oelsnitz), buvęs Prūsijos karininkas (kuriam Kadetų korpuse buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis), daugiausiai dėmesio skyrė kariuomenės organizacijai ir taktikai. Šių dalykų buvo mokoma šia tvarka: pirmiausia kadetai buvo supažindinami su terminais ir komandomis, paskui studijuodavo Vegecijaus darbus. Galiausiai buvo dirbama pagal paties Olsnico programą – lyginama senovės ir tuometė taktika. Po šios teorinės programos, kuri buvo dėstoma pavasarį ir rudenį, pereinama prie vasaros praktinių pratybų. Kiekvienas kadetas gaudavo konkrečią kovos užduotį, skirtą didelei kariuomenei. Buvo reikalaujama raštu sudaryti kovos užduotis ir spręsti aprūpinimo klausimus. Mokymai buvo baigiami praktinėmis užduotimis, kurias reikėjo atlikti lauko pratybose sujungiant teorinę ir praktinę dalis į vieną, demonstruojant savo apsiskaitymą ir praktinius gebėjimus. Didelės kariuomenės (keliasdešimt tūkstančių žmonių) duomenys buvo pateikiami neatsitiktinai, nes dėstytojas siekė supažindinti su reguliariąja kariuomene ir netiesiogiai paskatinti kadetus kurti modernesnę, kur dominuotų pėstininkai ir artilerija. Olsnicas organizavo mokymą remdamasis principu „nuo paprasto prie sudėtingo“, skyrė laiko refleksijai, diskusijoms, toliau žengdamas tik tada, kai kadetai įsisavindavo pamokų medžiagą. Vėlesniais laikais užduotys buvo sudaromos daugiau remiantis realiais Respublikos kariuomenės skaičiais. Pateikiant realias užduotis buvo siekiama sueuropinti jaunąją karininkų kartą. Be mokymo, karinis rengimas vyko ir kitais būdais: taikant muštrą, rengiant kasdienes rikiuotes, paradus ir pan.

Mokymo programoms įgyvendinti buvo naudojami ir specifiniai metodai. Kai kuriuos iš jų savo instrukcijose nurodė programos autorius J. Lindas. Anot jo (1768 m. instrukcijos generaliniam mokslų direktoriui), svarbiausias dėstytojo uždavinys – lavinti kadetų protą, skatinant ne mechaninį kalimą, bet savarankišką pažinimą. Dėstytojas padėdavo suformuluoti klausimus, o išvadas turėjo padaryti pats kadetas. Kadangi mokymas buvo glaudžiai siejamas su auklėjimu, moralizuojantis ugdymas buvo neišvengiamas, sudarė idėjinį metodologijos pagrindą. Kadetams buvo skiriama nemažai laiko savarankiškam darbui ir skaitymui. Baudų ir skatinimo sistema buvo pritaikyta jų amžiui, pavyzdžiui, sumažintos fizinės baudos, gana populiarios to meto vienuolynų mokyklose. Jų vietą užėmė subtilesnės, bet gerokai veiksmingesnės moralinės priemonės, žadinančios garbės jausmą ir sveikas ambicijas. Taip pat buvo siekiama naudoti tuo metu prieinamas pagalbines priemones: žemėlapius, tvirtovių planus. Mokantis fizikos buvo naudojamas iš Anglijos atvežtas Saulės sistemos maketas. Kadetų korpusas turėjo mineralų ir botanikos pavyzdžių rinkinių, nemažą

gipsinių mitologinių būtybių atvaizdų rinkinį. Poilsio kambariuose ir salėse kabojo žymius valstybės istorijos momentus vaizduojantys Norblino paveikslai. Tačiau svarbiausia priemonė, naudojama mokant ir auklėjant kadetus, buvo turtinga korpuso biblioteka, kurios, be nupirktų leidinių, nemažą dalį sudarė valdovo ir korpuso komendanto dovanotos knygos. Biblioteka buvo išskirtinis Adomo Kazimiero Čartoriskio, aktyvaus Edukacinės komisijos ir Literatų draugijos nario, dėmesio objektas. Jėzuitų mokyklose naudotos knygos kadetų korpusui netiko, todėl jas teko atsivežti iš užsienio (kai kurias iš jų vertė ir leido Kadetų korpuso leidykla).

3. Korpuso auklėtinių darbai

Kadetų korpusas išauklėjo ne vieną žymų žmogų. Jie savo veiklą plėtojo XVIII a. pab.–XIX a. pr. Taigi tik pirmųjų laidų absolventai spėjo daugiau nuveikti kaip kariai ir viešojo gyvenimo dalyviai. Ši karta istorijai doveno daug garsių žmonių. Tai Tadas Kosciuška, pačiais pirmaisiais metais buvęs korpuso kadetu, vėliau dirbęs instruktoriumi, tapęs JAV Nepriklausomybės karo didvyriu, Lenkijos kariuomenės generolu, jo vardu pavadinto sukilimo organizatoriumi ir vadu, Kazimieras Nestoras Sapiega – Lietuvos artilerijos generolas, Ketverių metų seimo Lietuvos maršalas ir žymus visuomenės veikėjas. Jokūbas Jasinskis, karys ir poetas, buvo paskirtas naujai steigiamo Lietuvos inžinerijos korpuso ir mokyklos vadu, tapo vienu svarbiausių T. Kosciuškos sukilimo rengimo vadovų, vėliau vadovavęs sukilimui Vilniuje ir visoje Lietuvoje, didvyriškai žuvo ginant Varšuvos priemiestį Praga. Buvo išauklėta nauja karininkų karta, dalyvavusi Napoleono karuose ir 1830–1831 m. sukilime, o kai kurie auklėtiniai, kaip Julianas Ursinas Nemcevičius, atsidėjo kūrybinei veiklai.

Manau, kad šios mokyklos indėlis iš tikrųjų nėra tinkamai įvertintas mokslinėje literatūroje, ši tema dar tebelaukia savųjų tyrėjų.

Išvados

1. Varšuvos kadetų korpusas buvo svarbus visuomenės auklėjimo Švietimo epochos dvasia židiny, kuriame buvo puoselėjami ir naujo tipo patriotai.
2. Dėmesys Lietuvos istoriografijos sintezei, tiksliau – jo stoka, rodo, kad esama per mažai šios mokyklos veiklos, taip pat sąsajų su Lietuva tyrimų.
3. Tolesni tyrimai turėtų vykti rengiant monografiją, tačiau būtina įvertinti, koks buvo Lietuvos valstybės indėlis kuriant ir palaikant mokyklą bei pačios mokyklos indėlis į procesus, vykusius Lietuvoje. Taip pat lieka svarbus klausimas, kiek ši mokykla prisidėjo artinant Lenkijos ir Lietuvos visuomenes, formuojant naują jungtinės valstybės viziją, kurios apraiškos pastebimos Ketverių metų seimo laikotarpiu.
4. Varšuvos kadetų korpuso istorija norėtųsi sudominti ir pedagogikos istorikus, nes jis buvo daugiau nei karo mokykla.

The Cadet Corps Warsaw of the Two States' Republic (1765-95)

by Dr. Valdas Rakutis

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The Article dwells on the Cadet Corps Warsaw that was a prestigious military school of the Two State's Republic, mainly that of Poland and the Grand Duchy of Lithuania. Founded by King Stanislaus Poniatowski, the school operated from 1765 to 1795. It was designed to educate children of noblemen, with some military elements of organisation and form, but by far more eminent and useful for successful preparation of future governors of the state and reformers of the society.

Polish researches have a lot of publications on the Cadet Corps Warsaw. Meanwhile, their Lithuanian counterparts have discovered this important element of the Enlightenment Movement just recently.

It is notable that the Cadet Corps Warsaw was in part financed by the Lithuanian Treasury and had a definite number of seats there. Besides, Duke Adam Czartoryski, the acclaimed Lithuanian general and the Chief of the Lithuanian Army, was also the most eminent commander of this School and managed to sustain this popularity for a long time. Finally, the Cadet Corps Warsaw educated many famous personalities, such as Gen T. Kosciuszko, Gen Jakub Jasiński, poet J. U. Niemcewicz and the prominent Lithuanian speaker for the Great Reform of the Sejm (Parliament) (1788-92), K. N. Sapieha.

Actually, an in-depth research on Lithuania's relation with the Cadet Corps Warsaw still has to be conducted in the future (revealing contributions to and benefits from this interrelation). Meanwhile, the present work and the topic itself should catch the interest of both military historians as well as researchers of Military Pedagogy.

* 1. Pirmieji Lietuvos kariuomenės savanoriai Kaune. 1919 m.

2. Nepriklausomybės kovose dalyvavusio šarvuoto traukinio „Gediminas“ perėmimo iš geležinkelio dirbtuvių ceremonija. Dalyvauja krašto apsaugos ministras plk. ltn. K. Žukas (stovi centre, 12-as iš kairės). Kaunas, 1920 m.

* For a List of Photos in English, See pp. 327

3. Nepriklausomos Lietuvos karių priesaika (iš V. J. Statkaus archyvo)

4. Šarvuotųjų rinktinės kursų pratybos prie Jonavos. Kursantai apžiūri tanką. 1935 m.

5. Ryšių kuopos pratybos. 1924 m.

6. Didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko kariai žygiuoja į Gaižiūnų poligoną. 1939 m.

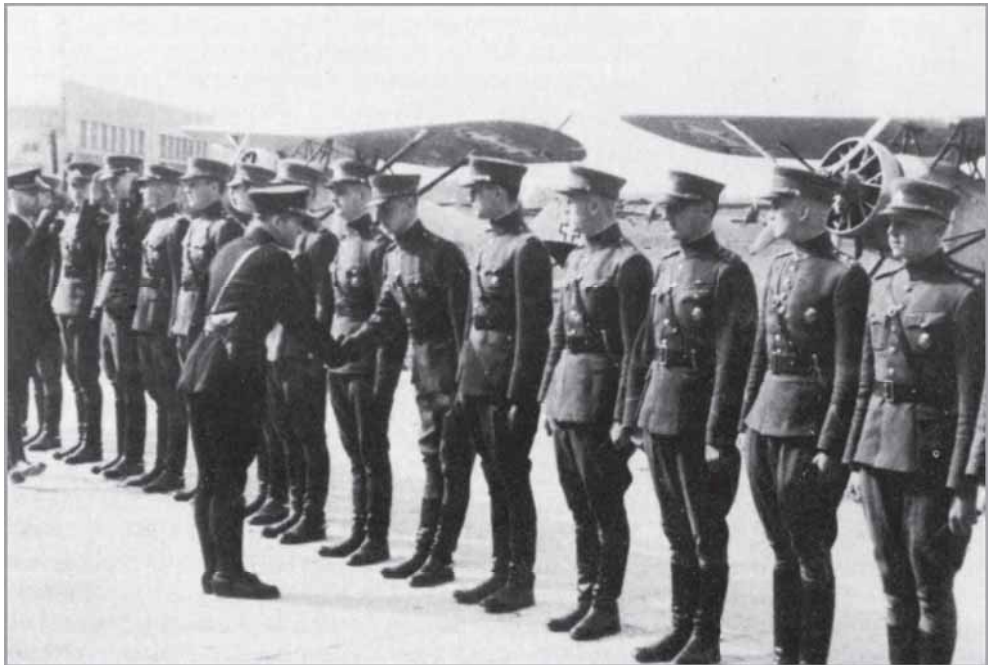
7. Lauko pratybos Gaižiūnų poligone. 1939 m.

8. Priešlėktuvinės gynybos pratybos. 1939 m.

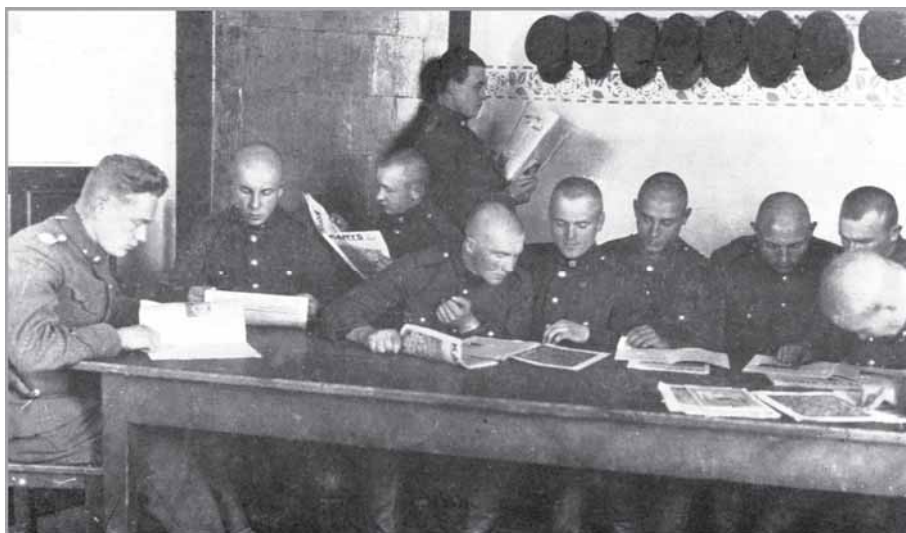
9. ANBO-41 žvalgybos lėktuvų eskadrilė mokomojo skrydžio metu. 1937 m.

10. Gen. Antanas Gustaitis sveikina Aviacijos kursus baigusius karininkus. 1937 m.

11. Šaudymo pratybos mokomajame karo laive „Prezidentas Smetona“. 1939 m.

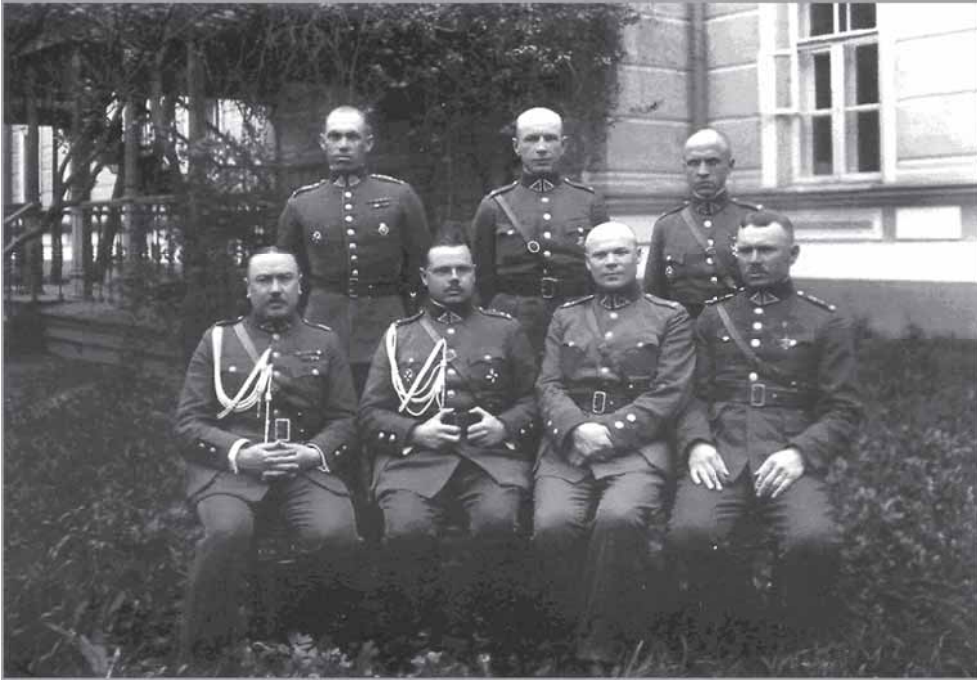
12. Geležinkelininkų kuopos mokomojo būrio kariai bibliotekoje laisvalaikio metu. 1923 m.

13. Karių dramos mėgėjų kuopelė. Pirmoje eilėje ketvirtas iš kairės režisierius mjr. V. Braziulevičius, pirmas iš dešinės mjr. J. Lanskoronskis. Kaunas, 1924 m.

14. Lietuvos kariuomenės šaudymo rinktinės sutikimas Liucernoje, kur 1939 m. vyko Pasaulio šaudymo olimpiada

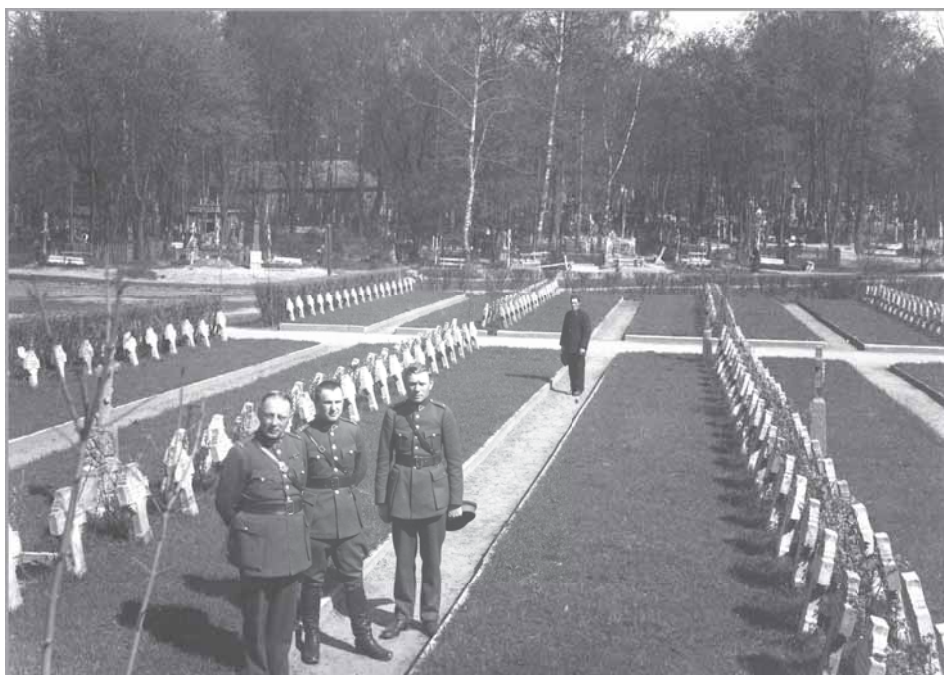
*15. Karo mokslų draugijos centro valdyba.
Pirmoje eilėje trečias iš kairės draugijos pirmininkas plk. J. Acus-Acukas. 1927 m.*

16. Kariuomenės ir visuomenės diena Kaune. 1938 m.

17. Paminklo kariams, kritusiems dėl Lietuvos laisvės, atidengimo iškilmės Širvintose.
Dalyvauja Prezidentas Antanas Smetona. 1927 m.

18. Karių, žuvusių Nepriklausomybės kovose, kapų tvarkymo komisijos nariai plk. ltn. V. Augustauskas,
mjr. P. Šlapikas ir kpt. P. Jakštas Kauno karių kapinėse. 1930 m. (iš mjr. P. Jakšto archyvo)

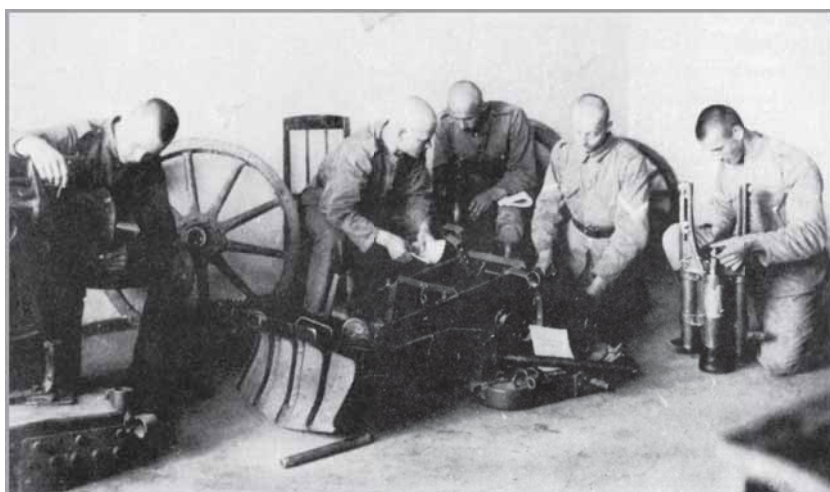
19. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla Aukštojoje Panemunėje, Kaune. 1938 m.

20. Karo mokyklos auklėtiniai vyksta į pratybas. 1930 m.

21. Geriausias Karo mokyklos XVI laidos absolventas j. ltn. Bronius Balčiūnas. 1934 m.

22. Kariūnai klaseje prie minosvaidžio. 1925 m.

23. Vytauto Didžiojo universiteto studentų atsargos karininkų korporacijos „Ramovė“ nariai. Kaunas, 1935 m.

24. Lietuvos
Respublikos Prezidentas
Antanas Smetona ir
gen. Kazys Musteikis
suteikia pirmąjį
karininko laipsnį
Karo mokyklos
absolventams.
Kaunas, 1934 m.

25. Karo mokyklos XX laidos absolventų priesaika. 1939 m.

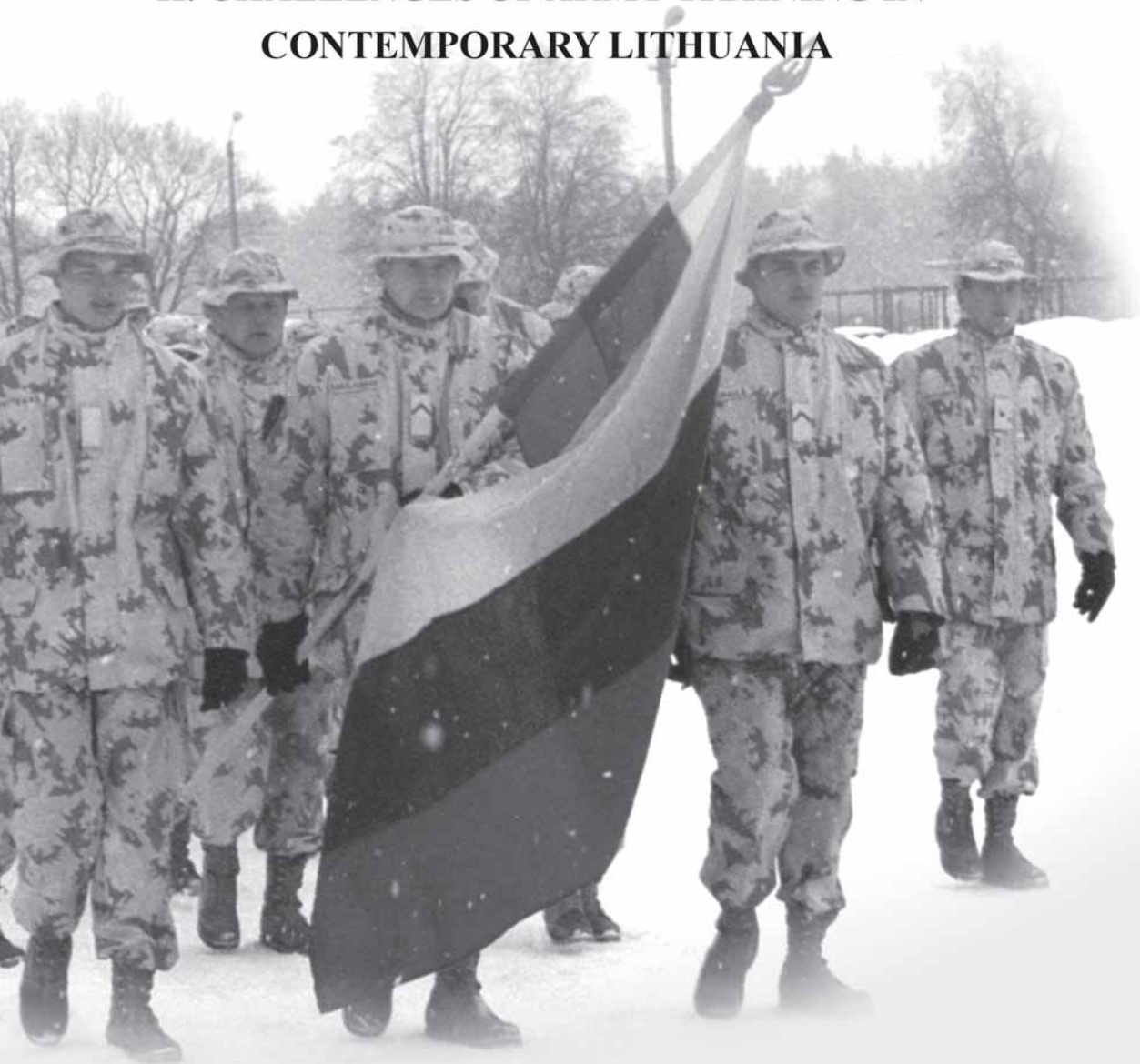
26. Lietuvos karininkai, studijuojantys Prahoje. Iš kairės: stovi mjr. Justinas Kibirkštis, plk. Petras Kubiliūnas, mjr. Liudvikas Butkevičius; sėdi mjr. Vaclovas Žadeika, Lietuvos karo atašė Prahoje plk. Balys Giedraitis, plk. lt. Jonas Jackus. 1926 m.

27. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos klausytojai lauko pratybų metu prie Nemuno ties Veliuona. 1939 m.

II. DABARTINĖS LIETUVOS KARIUOMENĖS UGDYMO AKTUALIJOS

II. CHALLENGES OF ARMY TRAINING IN CONTEMPORARY LITHUANIA

LIETUVOS KARIUOMENĖS UŽDAVINIAI EUROATLANTINIO SAUGUMO BENDRIJOJE

Plk. Vytautas Žukas

Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos vadas

Anotacija

Traipsnyje nagrinėjama, kaip Lietuvos ir kitų Rytų Europos šalių narystė NATO pakeitė regiono geostrateginę aplinką ir iš esmės pakoregavo mūsų valstybės ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptis. Tarptautinis terorizmas, nuolat išsižiebiantys lokalinių karų židiniai lemia NATO doktrinų, organizacijos pajėgumo, karių mokymo prioritetų, kovinio rengimo ir logistikos kaitą. Mums, Lietuvos kariams, tenka dvigubas išbandymas – turime siekti suderinti veiklą ir pajėgumus su Vakarų valstybių kariuomenėmis, tinkamai pasirengti vykdyti tarptautines misijas ir kartu nepamiršti nacionalinių ir savojo krašto gynybos interesų.

Įvadas

Atgavę Lietuvos Nepriklausomybę, kūrėme ir puoselėjome didelės ir gausios kariuomenės, pritaikytos teritorinei gynybai, įvaizdį. Tačiau Lietuvos narystė NATO pakoregavo mūsų valstybės ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptis. Šiandien Lietuvos kariuomenės vizija iš esmės keičiasi.

Keičiasi ir pats Šiaurės Atlanto aljansas, šiandien išgyvenantis didžiules permainas. Tarptautinis terorizmas, nuolat žiebiančias lokalinių karų židinius, lemia NATO doktrinų, kovinio rengimo ir logistikos, mokymo ir karinių pajėgumų kaitą.

Lietuvos kariuomenė, NATO kaitos veikiamą, patiria dvigubą išbandymą, nes reikia prilygti kitoms Vakarų šalių kariuomenėms ir nepamiršti nacionalinių interesų – savo krašto gynybos. Mūsų šalies kariuomenei neretai tenka paremti nelauktas, kartais net labai radikalias idėjas. Naujos technologijos, doktrinos ir koncepcijos, šiuo metu taikomos įvairiuose regionuose neutralizuojant daugelį konfliktų, apie kuriuos kasdien informuoja pasaulio spauda, radijas ir televizija, kasdien keičiasi. Tokia sparti euroatlantinio saugumo bendrijos kaita reikalauja, kad ir kiekvienas karys keistų savo mąstymą. Tai labai sunkus uždavinys. Karybos strategų teigimu, tik vienintelis dalykas yra sudėtingesnis už naujos idėjos įsisąmoninimą – pasenusios idėjos išstūmimas.

Šiandien NATO vadovybė atkreipia visų Aljanso valstybių dėmesį į racionalų ir kryptingą gynybai skirtų lėšų naudojimą. Labai aktualu – strateginis oro ir jūrų transportas, reikalingas pajėgoms operatyviai perdislokuoti į bet kuri pasaulio regioną, gebėjimas ore lėktuvų bakus papildyti degalais, tikslaus nutaikymo ginkluotė, gynyba nuo cheminio ir biologinio ginklo, žvalgyba ir gebėjimas operatyviai panaudoti jos rezultatus – nuotolinį stebėjimą ir kolektyvinę gynybą, taip pat mobilios ir saugios vadavietės, parama mūšio metu ir aprūpinimas. Tikslūs NATO ginkluotųjų pajėgų smūgiai ne tik leidžia preciziškai ir be didesnių nesklandumų pasiekti norimą taikinį, bet ir padeda sutaupyti amunicijos ir išvengti pavojingų lėktuvų skrydžių.

Tyrimo **objektas** – Lietuvos kariuomenės kaita Šiaurės Atlanto aljanso bendrijoje.

Tyrimo **tikslas** – supažindinti visuomenę su Lietuvos kariuomenės uždaviniais euroatlantinio saugumo bendrijoje, kaitos kryptimis ir perspektyvomis.

Tyrimo **metodai** – mokslinės literatūros ir valstybinių dokumentų studijos ir jų analizė.

Lietuvos krašto apsaugos personalo ugdymo uždaviniai 2005–2009 metais

Kokie šiandien svarbiausi Lietuvos krašto apsaugos sistemos kaitos prioritetai NATO aljanse?

Lietuvos kovų dėl Laisvės ir Nepriklausomybės istorija daug kartų parodė, kad žmogiškieji ištekliai, t. y. karių moralinis pasirengimas ir kovos dvasia, dažnai lemia pergalę. Todėl karinio personalo rengimui ir mokymui šiandien skiriamas išskirtinis dėmesys. Susipažinkime su svarbiausiais personalo rengimo ir mokymo sistemos 2005–2009 metais prioritetais.

Nauji uždaviniai šiandien keliami Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybai (LKMDV). Tai – tarnyba, atsakinga už karines mokymo įstaigas, individualiojo ir kolektyvinio rengimo standartų formavimą ir pradinio karinio mokymo infrastruktūros valdymą. LKMDV pavaldžios Puskarininkų, Karo inžinerijos ir Jėgerių mokyklos, Mokomasis pulkas, Kovinio rengimo centras ir Centrinis poligonas. Nors LKMDV egzistuoja tik šešerius metus, bet karinis mokymas organizuojamas ir tobulinamas nuo pat Lietuvos kariuomenės atkūrimo. Mokymo, ypač individualiojo, sistema gana gerai išplėtotą. Artimai bendradarbiaujant su danų ir britų kariuomenėmis yra parengtos ir tobulinamos šauktinių, visų pako-pų puskarininkių ir specialistų rengimo programos.

Viena iš esminių užduočių – įgyvendinti Kompleksinę krašto apsaugos sistemos personalo (kariškių ir civilių) rengimo, ugdymo ir profesinio tobulinimo programą. Šiandien jau turime neblogai išplėtotą infrastruktūrą: apie 1 500 Lietuvos karininkų ir puskarininkų yra baigę mokslus užsienyje, daugelis karių dalyvavę tarptautinėse operacijose.

Ateityje numatoma toliau rengti karius darbui NATO štabuose, tęsti oficialių Aljanso kalbų mokymą, plėtoti tarptautinį mokymo centrą Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje. Kadangi keičiasi Lietuvos kariuomenės struktūra, šioje aukštojoje mokykloje reikia mažinti kariūnų skaičių, bet tuo pat metu daugiau rengti jaunesniųjų karininkų bei

karių specialistų. Ne mažiau svarbu perkvalifikuoti reformų metu atsilaisvinusį personalą naujiems kariniams vienetams papildyti.

Pagal naujas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptis reikalaujama reformuoti kariuomenės rezervo mokymo sistemą. 2004 m. lapkričio 17–18 dienomis Krašto apsaugos ministerija kartu su Didžiosios Britanijos ambasada surengė Baltijos šalių konferenciją kariuomenės rezervo pajėgų ateities vaidmeniui aptarti. Šiame tarptautiniame forume buvo kalbama apie tai, kad šis rezervas turi būti naudojamas kur kas efektyviau. Buvo svarstoma, jog Lietuvoje aktyvųjų rezervą tikslinga formuoti taikant dabartinių Krašto apsaugos savanorių pajėgų patirtį, o jo organizacinę struktūrą sutvarkyti taip, kad rezervas galėtų veikti ne tik mūsų šalyje, bet ir už jos ribų – jis galėtų papildyti reguliariosios kariuomenės dalinius, siunčiamus į tarptautines misijas, ir rengtų šioms misijoms įvairių sričių specialistus. Tiek reguliariąją tarnybą, tiek aktyvųjų rezervą turėtų komplektuoti ta pati tarnyba, kuriai reikėtų nuolat kryptingai dirbti drauge su vietos savivaldos pareigūnais, taip pat pasitelkti žiniasklaidą, kad būtų akivaizdžiau matomi tarnybos kariuomenėje privalumai. Tikslinga, kad aktyviojo rezervo kariai, dalyvaudami mokymuose ar vykdydami kitas užduotis, turėtų tas pačias garantijas kaip ir profesionalai.

Nėra paprasta nustatyti, koks galėtų būti optimalus Lietuvoje reguliariosios kariuomenės ir aktyviojo rezervo santykis. Europos šalių kariuomenėse jis labai skirtingas. Pavyzdžiui, Suomijoje aktyvusis rezervas, tarnaujantis kariuomenėje, sudaro net 98 proc. visų ginkluotųjų pajėgų, o Olandijoje jokio aktyviojo rezervo nėra.

Manome, kad, numačius griežtesnius atrankos kriterijus, šiandien Lietuvoje reikia kviesti jaunuolius tapti aktyviojo rezervo kariais: sudaryti sąlygas tarnybos metu įsigyti žinių, reikalingų kariuomenėje ir civiliniame gyvenime, padengti išlaidas už aukštąjį mokslą, jei jaunuoliai, jį baigęs, išsipareigos kurį laiką tarnauti kariuomenėje.

Pastaraisiais metais mūsų šalyje suaktyvėjo aktyviojo rezervo karininkų mokymo centrų, įsteigtų prie Lietuvos karo akademijos, Puskarininkų mokyklos, Vilniaus ir Kauno universitetų, kitų aukštųjų mokyklų ir karinių struktūrų, veikla. Aukštųjų mokyklų studentai, nusprendę tapti atsargos karininkais, mokosi trejų metų kursuose, po to dvi savaites stazuoja kariniuose daliniuose ir laiko baigiamuosius egzaminus. Taip pat rengiami šešių mėnesių kursai aukštųjų mokyklų absolventams, kurie, juos išlaikę, dar dvi savaites stazuoja kariniuose daliniuose. Po baigiamųjų egzaminų jie taip pat tampa atsargos karininkais.

Kokie šiandien Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo prioritetai? Šie prioritetai – štabų pratybos, intensyvus treniruoklių naudojimas, lauko pratybos, kovinis šaudymas. Štabų pratybų metu pagrindiniai kariuomenės padaliniai, ypač batalionai, taip pat aukštesnieji štabai, vykdydami užduotis, įgyja įgūdžių, kurie gali būti taikomi ne tik lauko pratybose. Ilgą laiką naudoję paprastus (ne automatinius) treniruoklius, šiuo metu esame tarptautinės programos dalyviai, todėl padedame pereiti prie modernesnės įrangos. Jungtinių Valstijų kariams atvykus padėti, kovinio rengimo centre planuojame įrengti JCATS (kompiuterizuotą taktikos treniruoklį) ir kompiuterizuotą kovinio rengimo centrą taikos palaikymo operacijoms. Šiuo metu Lietuvoje jau pagaminta 240 lengvųjų, 30 vidutinio sunkumo ir 14 sunkiųjų taikmenų kėliklių, turinčių radijo valdymo sistemas. Artilerijos treniruoklis – 14,5

mm kalibro adapteris – įrengtas Gaižiūnų poligone, 2 lazeriniai pėstininkų treniruokliai – Karo akademijoje ir Mokomajame pulke.

Anglų kalba – svarbi bendravimo priemonė Aljanso šalių kariuomenėse. Todėl Lietuvos karių anglų kalbos įgūdžiams formuoti ir tobulinti skiriama itin daug dėmesio, telkiamos vis labiau kvalifikuotų dėstytojų pajėgos. Lietuvos kariuomenės anglų kalbos mokymo centrai įsteigti 1998 m. Prieš penkerius metus sudaryta anglų kalbos specialistų grupė, kuri organizuoja karių ir civilių tarnautojų testavimą pagal programos STANAG 6001 reikalavimus. Pagal 1 ir 2 lygius anglų kalbos kursai vyksta 7 centruose. 1 lygio kursai (trijų mėnesių trukmės) rengiami tris kartus, o 2 lygio (keturių mėnesių trukmės) – du kartus per metus. Kiekviena mokomoji grupė sudaroma iš 10–12 klausytojų. 3 lygio kursai rengiami du kartus per metus ir trunka 4,5 mėnesio, įskaitant mėnesio trukmės kartojimo laikotarpį, skirtą silpnesniems klausytojams. Šio lygio kursus baigę vyrai ir moterys gali gana laisvai kalbėti politiniais, socialiniais, filosofiniais klausimais ar kitomis temomis. Pastaraisiais metais kiekvieną pavasarį apie penkiasdešimt absolventų baigia Karo akademiją. 75 proc. baigusiujų žinios ir įgūdžiai yra 2 anglų kalbos mokėjimo lygio pagal STANAG 6001 programą.

Aktyviame euroatlantinio saugumo bendrijos kaitos procese mes, Lietuvos kariai, negalime pamiršti ir nacionalinių įsipareigojimų, kylančių plėtojant ir stiprinant demokratiją mūsų šalyje. Kiekvienas lietuvis karys privalo branginti ir puoselėti mūsų valstybės istorinę atmintį. Gerai žinome, kad ne vieną šimtmetį mūsų šalies kariai garsėjo karo žygiais. Pergales prieš daug gausesnius priešus neretai lemdavo jų drąsa ir pasiaukojimas, karo vadų tvirta valia ir sumanumas. Šios savybės brangintinos ir šiandien Lietuvos kariuomenėje, žengiančioje vienoje greitoje su demokratines vertybes ginančiais Šiaurės Atlanto aljanso kariais.

Išvados

1. Svarbiausias Lietuvos krašto apsaugos karių rengimo ir mokymo sistemos uždavinys – parengti personalą profesionaliai vykdyti karo ir taikos meto uždavinius, užtikrinant, kad karinis ugdymas ir rengimas atitiktų NATO strategiją, doktrinas, procedūras ir standartus.

2. Šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje reikia nuolat stiprinti ir plėtoti nacionalinę tapatybę ugdant pagarbą ir lojalumą savo valstybei ir tautai, jos istorijai ir tradicijoms, demokratinėms vertybėms.

Literatūra

1. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953* (2005). IV tomas. Vilnius.
2. Žukas V. (2005). *Lietuvos kariuomenė euroatlantinio saugumo bendrijoje*. – Kardas, Nr. 1 (412), p. 24–26.

Tasks of the Armed Forces of Lithuania in Euro-Atlantic Security Community

by Col Vytautas Žukas

Chief of the Training and Doctrine Command of the Armed Forces of Lithuania

Summary

The Lithuanian soldier was famous for his crusades, courage, and sacrifice for centuries. Purpose-orientation and intelligence of warfare commanders decided Lithuanian victories against more numerous enemies. These features are to be treasured today as well. We have to be different from others not only in uniform and insignia, but also military traditions and national values. For instance, participating in an international mission together with the German or French soldiers, who are acclaimed for their deep-rooted national identity, we would not be understood if we happened to reveal ourselves to be a team of sufficiently well-trained and armed human beings but with no mark of national identity.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKO ETIKOS KODEKSO KLAUSIMU

Edmundas Simanaitis
Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis

Anotacija

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 24 straipsnyje nurodyta, kad kiekvienas karininkas privalo laikytis karininko etikos kodekso. Lietuvos karių etikos kodeksas (2005-05-09 patvirtintas krašto apsaugos ministro įsakymu Nr.V-561) apima ir karininkų etikos reikalavimus. Straipsnis supažindina su karių (karininkų) garbės ir orumo samprata Antrosios ir Trečiosios Lietuvos respublikų kariuomenėse bei Gynybos pajėgose, veikusiose okupuotoje Lietuvoje.

Įvadas

Straipsnio teiginiai grindžiami krašto apsaugos sistemos teisinės bazės, t.y. Antrosios ir Trečiosios respublikų teisės aktais, pasipriešinimo agresijai patirtimi bei Vakarų demokratišnių valstybių ginkluotųjų pajėgų tradicijomis.

Tyrimo **objektas** – kario (karininko) garbės ir orumo samprata karių etikos kodekse.

Tyrimo **tikslai**:

supažindinti su karininko garbės ir orumo samprata Antrosios ir Trečiosios Lietuvos respublikų kariuomenėse;

aptarti Trečiosios Respublikos karių etikos kodekso spragas.

Tyrimo **metodai**: karinės literatūros ir teisės aktų analizė.

1. Garbės ir orumo samprata Antrosios Respublikos metais

Respublikos Prezidentas 1928 m. spalio 5 d. patvirtino Vyriausiojo štabo Karo mokslo valdybos leidinį „Karininkų garbės teismas“ [6, 3]. Šiame dokumente neaptariama karininkų garbės sąvoka, tačiau paaiškinama, kad „karininkų garbės teismai steigiami kariškosios tarnybos taurumui apsaugoti ir geram karininko vardui palaikyti“. Pateikiami bendrieji dėsniai, vienas iš kurių byloja, kad „garbės teismai yra sąžinės teismai“ [6, 3].

Antrosios Respublikos kariuomenės karininkų garbės teismai savo veikloje vadovavosi „*kariškosios garbės supratimu, sąžinės bei moralės pajautimu ir šių nuostatų taisyklėmis*“ [6, 4]. Šis teisės aktas liudija valstybės vadovo išskirtinį dėmesį karininkijai, karininkų pilietinei savivokai ir jų pasirengimui atlikti pareigą Tėvynei.

„Pasielgimai, nesuderinami su kariškąja garbe, tarnybiškuoju taurumu arba prieštaraujantieji tarnybos pareigai ir priesaikai, *išskiriami iš garbės teismų kompetencijos*,“ – rašoma dokumente [6, 3]. Sunku paaiškinti, kodėl ši esminė ir labai svarbi nuostata Trečiosios Respublikos metais buvo ignoruojama. Apie tai truputį vėliau, 6-ajame straipsnio skirsnyje.

Karininkų garbės teismai *griežtai laikėsi savireguliacijos principo*. Karininkai patys nagrinėdavo kolegų poelgius, kurie nesiderino su kario garbe. Tai antrasis esminės svarbos principas, padėjęs Lietuvos karininkijai atsikratyti neigiamos svetimų armijų patirties ir ugdyti tvirtos pilietinės savimonės jaunuosius karininkus. Kaip žinoma, paskelbus Vasario 16-osios Akta, daug lietuvių karininkų, tarnavusių Rusijos armijoje, išsiliejo į atsikūrusios Lietuvos valstybės kariuomenę ir dalyvavo Nepriklausomybės kovose.

Garbės teismų bylos buvo slaptos. „Karininkui – vis tiek ar jis Garbės Teismo narys, ar liudytojas – buvo griežtai draudžiama išpasakoti tuos faktus, kuriuos jis sužino kvotos arba teismo metu“ [6, 3]. Šios taisyklės pažeidėjas buvo traukiamas Garbės teismo atsakomybėn. Apskritai karininkų elgesiui buvo keliami nepalyginti griežtesni reikalavimai nei kitų profesijų valstybės pareigūnams ir tarnautojams.

2. Kariai savanoriai pasipriešinimo kovose

Okupuotoje Lietuvoje veikusios Gynybos pajėgos vadovavosi Lietuvos kariuomenės statutais, pritaikytais partizaninio karo sąlygoms. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) apygardos apėmė visą Lietuvos teritoriją. Laisvės kovotojai dėvėjo Lietuvos kariuomenės uniformą, jiems buvo suteikiami kariniai laipsniai. Veikė teismų sistema, pavyzdžiui, Tauro apygardos „Drausmės nuostatai“ nustatė, kad laisvės kovotojams bei jų vadams teisti sudaromi Brolių teismai ir Karo lauko teismas.

Brolių teismas nagrinėjo nusikaltimus tų kovotojų, kurie savo *netinkamu elgesiu „žemino laisvės kovotojų ir visos tautos garbę*, bet dėl savo nusikaltimo sudėties nebūdavo atiduodami teisti Karo Lauko Teismui“ [8, 151]. Ši tema verta atskiros studijos, kuri savo ruožtu išsamiau teisiniu aspektu nušviestų Lietuvos laisvės kovų istorijos tarpsnį okupuotoje teritorijoje.

Brolių teismas pagal jam priskirtas funkcijas ir paskirtį iš dalies atitiko Antrosios Respublikos karininkų Garbės teismą. „*Aukšta tautinė savigarba, kilni savo krašto meilė ir pirmos mūsų tautai okupacinės valdžios santvarkos neapykanta*“ skatina partizanus vesti žūtbutinę kovą su okupantais ir jų parsidavėliais, – byloja „Drausmės nuostatai“ [7, 28]. Ten pat nurodyti kovos tikslai: „Svarbiausius partizaninės kovos uždavinius sudaro kova prieš okupacinės valdžios ir parsidavėlių vykdomą krašto gyventojų naikinimą, išvežimą ir kolonizaciją svetimaisiais, kovą prieš krašto alinimą ir naikinimą“ [7, 28].

3. „Esame pranašesnės dvasios“

Kario savanorio, kaip laisvės kovotojo, garbės samprata buvo siejama su dvasinių jėgų pranašumu: „Priešas kovoja dėl siekio, kuris stovi prieš įgimtą žmoniškumą, teisę ir teisėtumą. Priešas neturi kovos tikslo, dėl kurio jis būtų pasiryžęs pasišventusiai kovoti <...> Mes *kovojame dėl aukšto tikslo – dėl mūsų Tėvynės laisvės ir nepriklausomybės*. Mes šioje kovoje esame pranašesnės dvasios“ [8, 32].

Laisvės kovotojas už drausmės nusižengimus ir nusikaltimus galėjo gauti viešą papeikimą, būti perkeltas į kitą vienetą ar į žemesnes pareigas, *netekti LLKS garbės ženklų, laipsnio bei garbės vardo*, pašalintas iš LLKS, nubaustas mirties bausme [8, 100].

Karo lauko teismas vadovavosi LLKS Baudžiamaisiais nuostatais, kurie karo sąlygomis buvo griežti. Partizanai neturėjo nei laisvų teritorijų, nei kalėjimų.

4. Pareiga saugoti karininko garbę

Trečiosios Respublikos nacionalinė teisė pateikia tokių minėtų sąvokų komentarą: „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas *garbę* apibūdina kaip visuomenės pripažįstamą asmens pagarbą už nuopelnus, šlovę, gerą vardą; *orus* bendrine prasme reiškia turintis vidinės pagarbos, jaučiantis savo vertę. Tokiu būdu garbė – tai teigiamas asmens socialinis vertinimas, gera viešoji nuomonė apie jį; orumas yra asmens savęs vertinimas, kaip jis atrodo visuomenės akyse. Tačiau orumas nėra subjektyvus asmens savęs vertinimas, jį lemia visuomeninis vertinimas – visuomenė nustato, kokie elgesio standartai yra teigiami, kokie neigiami; todėl asmens savęs vertinimo kriterijus turi būti viešoji nuomonė“ [11, 69].

Lietuvos karininkas yra Lietuvos kariuomenės atstovas, pagal savo kompetenciją veikiantis kaip karinis pareigūnas. „Karininko vardas *reiškia atsakomybę ir įpareigoja saugoti karininko garbę*. Ten pat rašoma, kad karininkas prisiekia „*sąžiningai vykdyti LR Konstituciją, įstatymus ir savo vadų įsakymus*“, taip pat „*privalo laikytis karininko etikos kodekso* (toliau – KEK), kurį tvirtina krašto apsaugos ministras kariuomenės vado teikimu“ [1, 81].

Krašto apsaugos ministro 2005 m. gegužę patvirtintas *Lietuvos karių etikos kodeksas* numato *bendrus etikos reikalavimus visiems kariams nuo eilinio iki generolo*. IV skyriuje pateikiami papildomi reikalavimai vadams (viršinininkams). KEK taikomas profesinės, privalomosios, savanorių karo tarnybos kariams, taip pat kariūnams ir atsargos bei dimisijos kariams dėvint kario uniformą.

5. Trečiosios Respublikos karių etikos spragos

Tačiau KEK turi keletą esminių trūkumų. Reikalavimas „besąlygiškai laikytis duotos kario priesaikos“ [4, 6.1] atkartoja įstatymo 23 straipsnį „Kario priesaika“ [1, 80] ir Drausmės statuto 2 straipsnio 1 d., įpareigojančius gerbti įstatymus ir laikytis statutų. Susidaro įspūdis, jog nepasitikima pastarųjų dviejų teisės aktų galia. Bet ar jų galima nesilaikyti, nevykdyti, jei nebus ši prievolė paminėta ir karių etikos (elgesio) kodekse? *Iš tikrųjų Etikos kodekse nereikia nieko pakartotinai minėti, kas nustatyta įstatymų, aptarta statuteose*. Už

įstatymų nevykdymą ir statutų nesilaikymą turėtų būti taikoma baudžiamoji ar drausminė atsakomybė. Šis pamatinis principas labai aiškiai išreikštas Karininkų garbės teismo nuostatuose. Menkinti įstatymo statuso nederėtų.

Įstatymo 21 straipsnis apie „Bendrąjį kario statusą“ byloja: „Kiekvieno kario *žmogaus orumas turi būti gerbiamas*, karys neturi patirti pažeminimo“ [1, 79]. Todėl kario žmogiškojo orumo žeminimas turėtų būti vertinamas ne kaip etikos (elgesio) kodekso nesilaikymas, o kaip įstatymo pažeidimas, užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę ar drausminę nuobaudą.

Šie netikslumai ir savireguliacijos, kaip itin veiksmingo kolektyvinės saviugdos metodo, atsisakymas rodo, kad *reikia parengti atskirą Karininkų etikos (garbės teismo) kodeksą*, kuria turėtų būti suformuluotos specifinės karininkų garbės ir orumo sampratos nuostatos. Karininko, kaip vadovo ir lyderio, atsakomybė tiek tarnyboje, tiek visuomenės gyvenime yra kur kas didesnė nei žemesnio laipsnio karių. Taip pat turėtų būti atsižvelgta ir į NATO valstybių karininkijos sukauptą patirtį.

6. Karininkų korpuso sudėtis

Svarstomu atveju Trečiosios Respublikos kariuomenės karininkiją paranku skirstyti į tris grupes. Tai *tikrosios karo tarnybos karininkai*, baigusieji Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją, ėjusieji karo mokslus Vakaruose ar baigusieji sovietų karo mokyklas ir lankę kursus Vakarų karo mokslo įstaigose. *Atsargos karininkai* – tie, kurių didžioji dalis mokėsi sovietų karo mokyklose, o vėliau, atgavus Nepriklausomybę, kurią laiką tarnavo Lietuvos kariuomenėje.

Trečiajai, *dimisijos karininkų*, grupei priklauso Antrosios Respublikos meto Karo mokyklos absolventai; sovietų karo mokyklas baigusieji ir tarnavusieji Lietuvos kariuomenėje; ginkluoto pasipriešinimo formuotųjų: Tėvynės apsaugos rinktinės (TAR), 1941 m. Birželio sukilimo, Lietuvos vietinės rinktinės (LVR), Lietuvos gynybos pajėgų (LLKS) ir kitų vienetų kovotojai, kuriems suteiktas Lietuvos kariuomenės kario savanorio statusas ir karininko laipsnis.

Karininkų profesinis pasirengimas, patirtis ir nacionalinės teisės aktų išmanymas pagal grupes labai įvairus. Karininkų etikos kodeksas duotų gana tvirtą bendrą norminį elgesio tiek tarnyboje, tiek ir visuomeninėje veikloje pamatą.

7. Nacionalinių teisės aktų neatitiktis

Dėl LR teisės aktų spragų Lietuvos gyventojams, tarnavusiems lietuvių savisaugos batalionuose ir Vokietijos vermachto daliniuose, nesuteikiamas Lietuvos kariuomenės kario savanorio statusas. Šį klausimą reikėtų plačiau paaiškinti.

Įstatymas „Dėl Lietuvoje gyvenančių Antrojo pasaulinio karo dalyvių, kovojusių antihitlerinės koalicijos pusėje, statuso“ (1996-08-20, Nr.I-1496) nustato teisinį statusą tik tų Antrojo pasaulinio karo dalyvių karių, kurie kovojo vadinamosios „antihitlerinės koalicijos“, t.y. Sovietų Sąjungos, pusėje. Lietuvos Respublikos *teisėkūra neturėtų ignoruoti Sovietų*

Sajungos ir Vokietijos sąmokslas (1939-08-23 Molotovo-Ribentropo paktas ir jo slaptieji protokolai) dėl Rytų Europos nepriklausomų valstybių sunaikinimo ir jų teritorijų pasidalijimo bei Antrojo pasaulinio karo pradžios suplanavimo. Kariauta abiejose fronto pusėse.

Agresoriai, skrupulingai laikydamiesi aptarto scenarijaus, 1939 m. rugsėjį okupavo Lenkiją ir pasidalijo jos teritoriją. Sovietų Sąjunga 1940 m. lapkritį užpuolė Suomiją, kurios okupuoti nepavyko dėl atkaklaus ir didvyriško suomių tautos pasipriešinimo. 1940 m. birželį Sovietų Sąjunga taip pat okupavo ir po to aneksavo Lietuvą, Latviją ir Estiją. Lietuva patyrė dviejų okupantų represijas. Abu agresoriai neigė lietuvių tautos siekį atkurti Lietuvos Respublikos nepriklausomybę ir užgrobtose teritorijose vykdė imperinę kolonijinę politiką, kurią nacionalinė ir tarptautinė teisė kvalifikuoja kaip genocidą.

Terminas „antihitlerinė koalicija“ *išskiria vieną okupantą*, netiesiogiai teigdamas buvus jį Lietuvai geresnį. Toks skirtingas pasaulinio karo dalyvių traktavimas ypač žeidžia Lietuvos kariuomenės karių savanorių tautinę, pilietinę savigarbą ir žmogiškąjį orumą. Daugelis Lietuvos žmonių buvo priversti kariauti abiejose Rytų fronto pusėse, vieno ir kito okupanto kariniuose daliniuose. Šiai Antrojo pasaulinio karo dalyvių kategorijai, be tarnavusių Sovietų armijoje, priskirtini savisaugos batalionų, Lietuvos vietinės rinktinės, Tėvynės apsaugos rinktinės ir Vermachto daliniuose kovoję kariai. Gyvųjų kovotojų kasmet vis mažiau ir mažiau, o moralinė skriauda didėja.

8. Gynybos pajėgos okupuotoje Lietuvoje

Buvo ir trečias pasirinkimas – ginkluota kova su okupantu. Įstatymas dėl LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos byloja, kad 1941 m. Birželio ginkluotas sukilimas „išreiškė tautos valią atkurti nepriklausomą valstybę“, kad <...> visų ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo struktūrų tikslas buvo Lietuvos išlaisvinimas, pasikliaujant Atlanto chartijos nuostatomis ir demokratinio pasaulio pripažįstama suverenia teise, ginklu kariaujant prieš vieną antrojo pasaulinio karo agresorių“ [9, 14]. Ten pat rašoma, kad LLKS Taryba buvo „*aukščiausia politinė ir karinė struktūra*, vadovaujanti šiai (išsilaisvinimo) kovai, *vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje*“ [9, 14]. Generolas Jonas Žemaitis buvo paskirtas Gynybos pajėgų vadu.

Nepriklausomos Lietuvos Seimas patvirtino istorinį faktą, kad okupuotoje Lietuvoje vyko išsilaisvinimo kovos, o Antrasis pasaulinis karas Lietuvoje, Vokietijai kapituljavus, baigėsi po aštuonerių metų. Europos šalių partizanai, kovoję su nacistiniais okupantais, pavyzdžiui, prancūzų *maquis*, yra visateisiai šio karo dalyviai. Reikėtų remtis šiuo faktu kaip papildomu argumentu ginant šalies piliečių teises.

9. Karininkiją saistantys veiksniai

Lietuvos Respublikos karininkus – nesvarbu, kokiai karininkijos grupei jie priklauso, kokią ir kur yra įgiję išsimokslinimą, kokiose kariuomenėse, ginkluoto pasipriešinimo formuotėse tarnavo ar tarnauja, – sieja Lietuvos kariuomenės *karininko uniforma; priesaika*

Lietuvos Respublikai, *pagarba Konstitucijai*, valstybės simboliams: *himnui, herbui, vėliavai, pareiga vykdyti įstatymus ir saugoti karininko garbę*.

Galima rasti ir daugiau bendrybių, tačiau išvardytųjų nepaisymas visuomenėje pasitebimas greičiausiai. Netvarkinga uniforma arba netinkamas karininkui elgesys vilkint uniformą, vieša valstybės politikos ar kariuomenės vadų kritika, pasipriešinimo kovų vaidmens menkinimas, nepagrįsti kaltinimai karininkams – laisvės kovų veteranams, tarpusavio apsižodžiavimai, dar blogiau – šmeižtas, nepagarba valstybės simboliams menkina karininkijos prestižą.

10. Sunkiausiai įgyvendinama garbės kodekso dalis

Stebina JAV karininkų garbės kodekso lakoniškas, bet labai imlus turinys: „*I shall not lie, cheat or steal and tolerate those who do*“ (angl. „Aš nemeluosiu, neapgaukinsiu, nevogsiu ir netoleruosiu tų, kurie taip elgiasi.“) [12, 206]. Šio kodekso JAV kariuomenėje griežtai laikomasi. Taip pat Lietuvos kariuomenės karininkai pirmuosius tris amerikiečių kodekso dėmenis gerbia ir jų laikosi. Tačiau ketvirtasis dėmuo kai kuriems karininkams, ypač tiems, kurie turi nemažą tarnybos sovietų armijoje patirtį, tampa neįveikiamu slenksčiu, kadangi netinkamai besielgiantį kolegą privalu sustabdyti ir apie tai pranešti viršininkui. Už nutylėjimą baudžiama kaip už asmeninę pražangą. Lietuvoje neretas paaiškina: „**Skundiku būti negaliu.**“ Tačiau iš tiesų ši norma grindžiama karininkų savitvarkos principu. Kiekvienas karininkas yra atsakingas ne tik už savo, bet ir už kolegų neetiškus poelgius, kuriems nemėgino užkirsti kelio.

11. Etikos vaidmuo karininkijos gyvenime

Reikia tikėtis, kad netolimoje ateityje bus parengtas ir Karininkų etikos kodeksas, pagrįstas *savireguliacijos principu*, kad bus nustatyti būdai ir tvarka, kaip *patys karininkai* turėtų efektyviai ir besąlygiškai ginti karininko ir visos karininkijos garbę. Savaime suprantama, kad Etikos kodeksas negali ir neturi pakeisti nei teisės aktų, nei karinių statutų.

KEK, normindamas bendrybes, keltų *vienodus reikalavimus* visiems asmenims, dėvintiems karininko uniformą, ugdytų *tomis pačiomis visuomenės moralės ir pilietinėmis vertybėmis grindžiamą* Lietuvos karininko etikos sampratą. Stiprėtų visų karininkų, priklausančių skirtingoms grupėms, savitarpio pakantumas ir atsakomybė už karininko garbės gynimą ir saugojimą.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos 1998-05-05 įstatymas Nr. VIII-723. – Svarbiausių krašto apsaugos įstatymų rinkinys. (2000). Vilnius: KAM.
2. Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas, patvirtintas LR Prezidento 1999-05-20. įstatymu Nr. VIII-1191. – Svarbiausių krašto apsaugos įstatymų rinkinys. (2000). Vilnius: KAM.
3. Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai 2000-07-17 įstatymas Nr. VIII-1856. – Svarbiausių krašto apsaugos įstatymų rinkinys. (2000). Vilnius: KAM.
4. Lietuvos karių etikos kodeksas, patvirtintas krašto apsaugos ministro 2005-05-09 įsakyму Nr.V-561.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos 1999-01-12 Nr.VIII-1021. (1999).Vilnius: LR Seimo leidykla.
6. *Karininkų Garbės Teismas* (1928). Vyr. štabo karo mokslo valdybos leidinys. Kaunas.
7. Jakimavičius E. (1995). *LLKS teisiniai norminiai dokumentai*. Vilnius.
8. Kuodytė D., Kašėta A.(1996). *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Vilnius.
9. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio 1949 m. vasario 16 d. deklaracija. Valstybės žinios, 1999, Vilnius: LR Seimo leidykla.
10. Lietuvos Respublikos 1996-08-20 įstatymas dėl Lietuvoje gyvenančių Antrojo pasaulinio karo dalyvių, kovojusių antihitlerinės koalicijos pusėje, statuso Nr.I-1496.
11. *Teismų praktika*. (1998). – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, Nr.9.Vilnius.
12. Demikis L., Simanaitis E. (2002). *Tebesitęsianti akistata*. Vilnius–Jonava.

The Code of Ethics of Military Officers of the Armed Forces of Lithuania

by **Edmundas Simanaitis**

Lithuanian Freedom Fighters Movement

Summary

Article 24 of the Law on the National Defence System of the Republic of Lithuania and Military Service provides that every military officer must follow the Code of Ethics of Military Officers of the Armed Forces of Lithuania. Therewith, the article deals with the conception of honour and dignity in the Lithuanian Army of today, also that of the Independent Lithuania in the interim period, and, finally, that under the Soviet occupation.

PILIE TINĖS SAVIMONĖS UGDYMAS KARIUOMENĖJE

Kpt. Stanislovas Guščius

Krašto apsaugos savanorių pajėgos

Anotacija

Remiantis Lietuvos Nepriklausomybės kovų ir pokario rezistencinio sąjūdžio pavyzdžiais, straipsnyje gvildenamos patriotizmo, pilietinės savimonės problemos, rašoma apie pilietiškumo svarbą ugdant karį ir žmogų.

Įvadas

1990 m. kovo 11 d. buvo atkurta Lietuvos Nepriklausomybė, o jau 1990 m. balandžio mėn. susikūrė techninio sporto klubas, kuris po kelių mėnesių buvo pavadintas Krašto apsaugos departamentu. Netrukus paskelbtajai Nepriklausomybei atėjo išbandymų metas: 1991 m. sausio 13-osios kruvinieji įvykiai, po septynių mėnesių – rugpjūčio pučas Maskvoje. Sporto klubo vadovo Č. Jezerko suburti savanoriai sudarė Aukščiausiosios Tarybos gynėjų branduolį 1991 m. sausio 13 d. naktį ir rugpjūčio pučo dienomis. Sausio 17 d. pradėjo formotis Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba, vėliau pavadinta Krašto apsaugos savanorių pajėgomis, tapusiomis sudedamąja, didžiausia pagal karių skaičių, Lietuvos kariuomenės dalimi. Tomis tragiškais dienomis Lietuvos ginti negalvodami apie padarinius – „o kas būtų buvę, jeigu būtų buvę užimti Parlamento rūmai?“ – stoji savanoriai – žmonės, kuriems Tėvynės meilė ir patriotizmas gyvenime buvo svarbiausi dalykai. Tai buvo žmonės, turintys aukštą pilietinę savimonę ir dvasinės stiprybės, idealistai, kuriems Tėvynė – brangesnė už viską. Per 50 okupacijos metų ne visi sovietinės sistemos buvo „mankurtizuoti“ – išliko daug patriotų, kurių tautinė pilietinė savimonė pabudo Atgimimo laikotarpiu. Tų patriotų ir savanorių dėka po pučo nepraėjus nė mėnesiui dauguma pasaulio valstybių pripažino Lietuvą nepriklausoma valstybe *de jure* ir *de facto*. Koks didis džiaugsmas ir pasididžiavimas kilo tikrų lietuvių širdyse – mes nepriklausoma, demokratinė valstybė! Dabar kiekvienas nevaržomas galėjo išsakyti savo nuomonę, nebijodamas, kad už tai atsidurs rūsyje to pasta-to, priešais kurį stovėjo po Atgimimo nuo pjedestalo nuverstas „didysis tautų mokytojas ir proletariato vadas“. Taip iš pirmųjų savanorių kūrėsi Lietuvos kariuomenė.

Tyrimo **objektas** – pilietinės savimonės, sąmoningo pilietiškumo, patriotizmo ugdymas ir stiprinimas kariuomenėje.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti pilietiškumo, pilietinės savimonės ir patriotizmo svarbą kariuomenėje.

Tyrimo **uždaviniai** – parodyti minėtųjų vertybių ugdymo svarbą remiantis tiek istoriniais pavyzdžiais, tiek gyvenimiškąja logika. Išaiškinti šiuolaikinės kariuomenės pagrindinius auklėjimo principus, pilietiškumo ugdymo tikslus ir parodyti, autoriaus nuomone, neretai kariuomenėje pasitaikančių stereotipinių nuomonių ir požiūrių pilietiškumo ugdymo klausimais paviršutiniškumą ir siaurumą, kenksmingumą kariuomenės pažangai.

1. Kas yra pilietiškumas ir patriotizmas?

Kas tai – pilietinė savimonė? Kas tai – patriotizmas? Ką vadiname patriotu? Koks pilietis yra sąmoningas?

Visos šios sąvokos glaudžiai susijusios. Kam yra tekę ilgesniam laikui išvykti iš Lietuvos, turbūt žino, kad po keleto dienų apima kažkoks ilgesys ir nenumaldomas noras vėl sugrįžti. Gimtojo krašto meilė, jo ir saviškių pasiilgimas yra toks pat senas jausmas kaip ir pati žmonija. Jis būdingas absoliučiai daugumai žmonių. Reikėtų nemažai laiko išgyventi svetimoje šalyje, norint priprasti prie naujos aplinkos. Yra kategorija žmonių, kurie iš viso negalėtų pakeisti aplinkos – juos apimtų toks Tėvynės ilgesys, kad dėl to galėtų net susirgti. Prisirišimas prie savo gimtinės, prie savo šaknų, t.y. Tėvynės meilė, atsidavimas savo tautai ir yra tikrasis patriotizmas. Patriotizmas gali būti ryškus ar prislopintas, stiprus ar silpnas, bet jis būdingas daugeliui žmonių. Prisirišimą prie savo gimtinės ir prie savo tautos galima ugdyti, taip pat ir susilpninti, tačiau neįmanoma visiškai sunaikinti. Kur nėra prisirišimo prie savo gimtinės – ten nėra ir patriotizmo. Patriotizmas nėra įsitikinimai. Patriotizmas – žmogaus esybės polinkis į savo kraštą, savą tautą, į savo tautos kultūrą, istoriją ir į visa kita, kas su tais dalykais yra susiję. Net ir didžiausias kosmopolitas dėl savosios tautos ir savojo krašto išgyvens daugiau negu dėl svetimojo. Pavyzdžiui, vykstant sporto varžyboms, jis visada palaikys tą komandą, ar tą sportininką, kuris atstovaus jo buvusiam gimtajam kraštui.

Pilietinė savimonė kyla iš žmogaus sąmonės ir laisvos valios, todėl ją reikia ugdyti ir puoselėti. Be patriotizmo negali būti pilietinės savimonės. Patriotizmas nuo senų laikų yra ne tik emocijų išgyvenimų, bet ir nuostabių mokslo, meno, karo ir šventumo žygių šaltinis. Iš Tėvynės ar tautos meilės žmonės darydavo tiesiog stebuklus. Istorija žino aibę tokių pavyzdžių. XIX a. pradžioje lenkiškai rašęs, bet Lietuvą labai mylėjęs ir savo Tėvyne laikęs poetas Adomas Mickevičius, įkvėptas Tėvynės meilės, sukūrė nuostabių eilėraščių ir poemą „Ponas Tadas“ apie nepakartojamą Lietuvos gamtos grožį ir šlovingą tautos praeitį. Mūsų garsusis kompozitorius ir dailininkas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, įkvėptas Lietuvos gamtos grožio ir žavėdamasis istorine Lietuvos praeitimi, sukūrė daug nuostabių paveikslų ir muzikos kūrinių.

2. Pilietiškumo ir patriotizmo ugdymo svarba ir reikšmė

Praeityje vykę karai ne kartą patvirtino, kad geriau ginkluota ir didesnė karių skaičiumi kariuomenė ne visada mūšio lauke pasiekia pergalę. Pergalę užtikrinti gali karių dvasinė stiprybė ir drausmė; meilė Tėvynei ir savo tautai, patriotinis auklėjimas, karinis pasirėngimas ir pasiryžimas apginti savo laisvę. Karių – eilinių kareivių ir karininkų – dvasinė stiprybė irgi remiasi pilietine savimone. Kaip galima būtų paaiškinti, kad 1918 m. ką tik iš savanorių suburta, blogai parengta ir dar blogiau ginkluota Lietuvos kariuomenė atlaikė bolševikų ir bermontininkų veržimąsi ir apgynė nuo lenkų okupacijos didžiąją teritorijos dalį. O ką reiškia daugiau kaip 10 metų po Antrojo pasaulinio karo trukęs partizaninis pasipriešinimas gerokai gausesnėms ir geriau ginkluotoms okupacinės NKVD divizionams? Pirmu atveju galima būtų teigti, kad pilietinės savimonės nebuvo ir negalėjo būti (juk Lietuva dar tik susikūrė, o piliečiais tapo dar vakar buvę okupacinės vokiečių valdžios terorizuoti kaimiečiai, nes daugiau kaip 80 procentų Lietuvos gyventojų sudarė kaimuose gyvenantys žmonės), o prieš tai 120 metų buvę Rusijos caro valdiniai. Sakoma, kad 1918 m. savanoriai ėjo ginti Lietuvos dėl to, kad po karo, pasibaigusio mūsų naudai, apgynus Lietuvos Nepriklausomybę (o tuo buvo net neabejojama), buvo žadama visiems duoti žemės, kuri tais laikais kaimo žmogui buvo didžiausias turtas. Bet, reikia pripažinti, tuo metu kalėsi ir pirmieji pilietinės savimonės daigai. Juk ne kiekvienas neturtingas bežemis ėjo kariauti, o tik tas, kuris galvojo apie savo ateitį, kuris vylėsi, kad nauji laikai atneš šviesesnę ateitį ne tik jam asmeniškai, bet ir jo artimiems žmonėms, jo kaimui. Jis girdėjo bažnyčioje per pamokslą iš kunigo, kad susikūrė laisva Lietuva, kurios Nepriklausomybę reikia apginti. Ir jis tapo kariu savanoriu, norėdamas tą geresnį gyvenimą sukurti, nors gerai žinojo, kad gali būti suluošintas ar net žūti – karas yra karas. Tačiau jis vis tiek ėjo kariauti.

Pokario partizanai taip pat daugiausiai buvo neturtingų tėvų, mažžemių ar bežemių sūnūs (o ne buožės, kaip skelbė sovietinė propaganda). Jie ėjo į miškus dėl to, kad jau nuo pradinės mokyklos buvo išauklėti patriotizmo dvasia, buvo išsiugdę pilietinę savimonę. Dar 1920 m. buvo priimtas Pradžios mokyklų įstatymas, kuriame suformuluotas pradinės mokyklos tikslas – teikti Lietuvos jaunimui pradžios mokslo žinių, ugdyti jo dvasios bei kūno pajėgas, mokyti jį Lietuvą mylėti, branginti ir jai aukotis. Net 90 procentų tuometės Lietuvos jaunosios kartos piliečių buvo baigę pradinę mokyklą. Pilietinė savimonė ir tikėjimas padėdavo pakelti vargus ir nepriteklus gyvenant drėgnuose ir menkai šildomuose bunkeriuose žiemą, o pakliuvus į NKVD nagus – ištvirti tardytojų kankinimus, išgyventi vežamiems į tremtį gyvuliniuose vagonuose ir iškęsti gulagų lagerių kančias.

Pilietinės savimonės ugdymas būtinais reikalingas mūsų kariuomenei. Sąmoninga, o ne akla drausmė, sąžiningumas, atsakomybės jausmas – drausmės ir sąžinės kontrolierius – štai šiuolaikinės demokratinės valstybės kariuomenės pagrindiniai auklėjimo principai. Šiuolaikinės kariuomenės karys turi būti ne aklas automatas, įsakymų vykdytojas. Jis ir pats turi imtis iniciatyvos, kad geriau tuos įsakymus įvykdytų ir atliktų užduotį. Automatai, akli įsakymų vykdytojai, tarnavo sovietinėje kariuomenėje – ten žmogus, net ir žemesnio rango karininkas, buvo tik sraigtelis, kurio gyvybė buvo nieko verta. Šiuolaikinėje demokratinės

Lietuvos kariuomenėje žmogui skiriamas svarbiausias vaidmuo, čia kiekvieno kario gyvybė – neįkainuojamos vertės. Pagrindinis tokios kariuomenės kario rengimo tikslas – išugdyti kiekvieną karį sąmoningu piliečiu, kuris tik jausdamasis visaverčiu savo tautos nariu supras ir valstybės reikalus, tada jis nuo siaurų asmeninių interesų galės tiek atitrūkti, kad tinkamai įvertinęs ir suprasdamas valstybės tikslus sugebės aukotis dėl savo krašto negailėdamas net gyvybės. Tik suprasdamas Tėvynės vertę, pilietis gerai atliks kario pareigas. Šiuo požiūriu kariuomenė turi tapti patriotizmo ir pilietiškumo mokykla.

3. Šiandienos realijos pilietiškumo ir patriotizmo aspektais

Kai kuriuose kariuomenės daliniuose ne tik privalomosios tarnybos kariai ar kariai savanoriai (turiu omenyje KASP rinktines), bet ir profesinės tarnybos kariai (toliau – PTK) nežino savo dalinio istorijos, pavyzdžiui, iš kur kilęs dalinio pavadinimas ir pan. Apie kokią patriotinę ar pilietinę auklėjimą gali būti kalba? Juk ne paslaptis, kad dar yra karininkų, nemokančių valstybės himno (su šiuo reiškiniu aš pats asmeniškai esu susidūręs viename dalinyje, kai iš 7 karininkų tik trys jį mokėjo). Yra dar PKT karių, kurie nežino, kaip elgtis išgirdus valstybės himną oficialiame renginyje (tuo teko įsitikinti 2003 m. Kalnų parke vykusiame Kariuomenės ir visuomenės dienos renginyje). Kokia tokio karininko pilietinė savimonė? Ko jis vertas kaip savo pavaldinių vadas? Juk jis nesupranta, jog be pilietinio ugdymo jo padalinys (ar dalinys), kad ir apginkluotas moderniaisiais amerikietiškais ginklais, gerai išmokytas taktikos, inžinerijos ar topografijos, pavojaus Tėvynei akivaizdoje stojęs į mūšį ir susidūręs su pirmaisiais sunkumais, patyręs pirmuosius nuostolius, nesistengs jų įveikti ir tinkamai, pasiaukojamai atlikti savo pareigos, o bandys išvengti sunkumų. Tokio dalinio kariai, norėdami išsaugoti savo gyvybes, pasitaikius progai, dezertyruos ar, negalvodami apie garbę, net pasiduos į nelaisvę. Tokių karių garbės supratimas yra nevisavertis, iškreiptas – tai pilietinio auklėjimo stoka. Tokie kariai – tai samdiniai. Samdinys yra ne Tėvynės gynėjas, o tas, kuris dirba už pinigus ir tam, kuris daugiau moka. Be to, dar stengiasi bet kokia kaina išsaugoti savo gyvybę. Ne paslaptis, kad Lietuvos kariuomenėje dar yra nemažai PKT karių, seržantų, puskarininkų ir karininkų, prastai mokančių lietuvių kalbą. Kyla klausimas – ar galės toks karys, gerai nemokantis valstybinės kalbos, vadinasi, negerbiantis mūsų tautos ir kariuomenės tradicijų, mūsų kultūros, mūsų papročių, tinkamai tarnauti Tėvynei, būti lojalus mūsų tautai ir valstybei, pasirengęs prireikus pasiaukoti, taip pat tinkamai atstovauti mūsų kariuomenei kitose NATO šalyse? Manau, kad atsakymas vienareikšmis. Jis yra samdinys. Tarnybą Lietuvos kariuomenėje jis pasirinko ne skatinamas kilnių siekių, o kaip priemonę savo egzistencijai užtikrinti.

4. Kariuomenės ugdymo tikslas – išauklėti patriotą ir pilietį

Aukotis Tėvynės labai pasiruošęs tik tas karys, kuris ją myli iš visos širdies, todėl visiškaip suprantama, kad kariuomenė visų pirma privalo išauklėti kiekvieną karį, išauklėti taip, kad jis būtų tikras patriotas. Tik tautiškai subrendusi kariuomenė, karštos Tėvynės meilės

įkvėpta, gali būti patikima valstybės gynėja. Kur yra meilė, ten ir pasiryžimo nestigs, priešingu atveju kariuomenė, jau patyrusi pirmuosius rimtesnius priešų smūgius, gali pasiduoti. Todėl ji, atstovaudama visos tautos interesams tiek taikos, tiek karo metu, pirmiausia turi virsti patriotizmo mokykla. Šiandien tai labai aktualu.

Maža mylėti Tėvynę. Dar reikia mokėti paklusti savo vadams, kuriems pavesta atlikti savąsias pareigas kariuomenėje. Karys nedvejodamas turi paklusti savo vadui ir tinkamai atlikti savo pareigas, kilus pavojui Tėvynei. Savo pareigą suvokiantis karys galės net paaukoti savo gyvybę, jeigu to pareikalau aplinkybės. Jeigu jis neturės pilietinės savimoneš, žinoma, tinkamai atlikti savo pareigos negalės. Pilietinė savimoneš reikalinga kariuomenėje kaip oras, juk kariai taip pat yra piliečiai. Dar daugiau – jie yra piliečiai, kurie prirėikus stoginti Tėvynės, todėl turi būti pasiruošę pasiaukoti už savo tėvus, brolius, seseris, žmonas, vaikus ir visą tautą. Svarbu ugdyti karių (uniformuotų piliečių) pilietiškumo, solidarumo ir draugystės jausmus, kurie vienodai reikšmingi yra tiek tarnaujant kariuomenėje, tiek ir civiliniame gyvenime. Nuo pilietiškumo priklauso tautos vienybė ir solidarumas, kuris lemia valstybišką mąstymą, skatina kiekvieną pilietį dalyvauti valstybės gyvenime (pavyzdžiui, kai vyksta rinkimai, balsuojant pastebimas itin mažas jaunų žmonių aktyvumas), kas labai aktualu šiais laikais, kadangi mūsų tauta dar tebėra labai susiskaldžiusi. Kaip galės išauklėti, tarkim, būrio vadas savo pavaldinį, privalomosios tarnybos kareivį, sąmoningu piliečiu, jeigu pats toks nėra. Juk sąmoningas pilietis privalo būti aktyvus bendruomenės narys, dalyvauti rinkimuose ir t.t. Tačiau dažnai taip nėra. Yra tekę girdėti daugelį jaunų karininkų sakant: „O kas man iš to, kad aš eisiu balsuoti, juk vis tiek mano vieno balsas nieko nelems? Vis tiek į valdžią ateis tie, kuriems reikės, – visi jie vienodi, geriau nueisiu į barą“. Dar kitas iš viso vengia kalbėti apie politiką, motyvuodamas tuo, kad kariuomenė esą statutinė organizacija ir nedera, girdi, mums, kariams, kištis į politiką. Čia labai klaidingas požiūris – juk kiekvienas pilietis, nesvarbu, kokios profesijos, jeigu jis, žinoma, tikras pilietis, privalo dalyvauti renkant mūsų valdžios organus. Karys neturi teisės dalyvauti politikoje ar politikuoti, tačiau gali pareikšti savo nuomonę apie vieną ar kitą politiką, politikos kryptį ir pan. Čia du skirtingi dalykai. Pareikšti savo nuomonę turi teisę kiekvienas pilietis, o ją piršti ir viešai reikšti simpatiją ar antipatiją vienam ar kitam politikui – jau yra politikavimas. Tai kariui draudžiama. Kad ir kas būtų mūsų valstybės vadovas, kariai visada vienodai turi vykdyti savo tiesiogines pareigas. Statute aiškiai pasakyta: „Kariams griežtai draudžiama dalyvauti politinėse partijose, politinės pakraipos sąjungose, organizacijose, grupėse, draugijose. Kultūros, meno ir mokslo organizacijose, taip pat mitinguose ir demonstracijose dalyvauti leidžiama, bet tik dalinio vadui sutikus“ [2, 221]. Dėl kultūros, meno ir mokslo organizacijų, manau, viskas aišku, o štai dėl mitingų ir demonstracijų bet kuriam vadui gali kilti įvairių klausimų bei įtarimų, ir tokio leidimo karys iš vado gali negauti. Aišku, gali būti įvairių išimčių: pavyzdžiui, karys yra gyvūnų mylėtojas ir globėjas, o mitingas surengtas gyvūnų globos organizacijos, kuri nori uždrausti kiškių medžioklę. Manau, kad vadas karį į tokį mitingą tikrai gali išleisti.

5. Kultūros reikšmė ugdant pilietiškumą

Kokią žmogus mėgsta muziką, kokiems kino filmams teikia pirmenybę, kokias knygas skaito (ar apskritai mėgsta skaityti)? Ar lankosi muziejuose, parodose, teatruose? Juk ne paslaptis, kad ne vienas moksleivis ir studentas (taip pat ir kariūnas) pirmenybę teikia ne knygai, o barui ar klubui. Turbūt nedaugelis jaunų žmonių mėgsta klausytis klasikinės muzikos. Dar mažiau iš jų, išgirdę kokį nors kūrinį, sugebėtų tiksliai apibūdinti, koks tai kūrinys: kokio žanro, kas jo autorius ir t.t. Dauguma jaunų žmonių pirmenybę teikia roko ir popmuzikai, retai kuris – džiazui ar folklorui. Mūsų seneliai pasakoja, kad Nepriklausomos Lietuvos laikais žmonės kaimuose labai mėgdavo dainuoti – kartais nuo dainų skambėdavo visi laukai. Šis paprotys nunyko liūdnais lietuvių tautai pokario metais, kai okupantai enkavėdistai vykdė mūsų tautos genocidą. Liaudies dainos taip pat turi didelę reikšmę ugdant pilietinę savimonę. Ne veltui dar gerokai prieš paskelbiant Lietuvos Nepriklausomybę (nusižiūrėjus į estus ir latvius) buvo sukurtas unikalus reiškinys – dainų šventės, kurios, be abejo, padėjo susiformuoti mūsų tautos dvasiai. Kiekvienas lietuvis domisi dainų šventėmis, kur susirenka tūkstančiai chorų dainininkų iš visos Lietuvos. Tokios šventės patriotiškai nuteikia jų dalyvius ir žiūrovus. Klasikinė muzika ugdo gėrio ir grožio pajautą, etines vertybes. O žmogaus vidinė kultūra savo ruožtu ugdo jo savimonę. Didelę reikšmę ugdant pilietinę savimonę taip pat turi ir religija – ji suteikia žmogui dvasingumo, stiprina jo moralę, formuoja vertybes.

Teisus buvo prieš 50 metų Dainavos apygardos partizanų vadas Lionginas Baliukevičius-Dzūkas, rašęs: „Tauta, paskendusį kraujuose, ašarose, juodoje neviltyje, tik samagone tartum atrado savo paguodą ir laikiną nusiramimą [1, 3]. Kai kas sako, kad bolševikų okupacijos metai ir kovos užgrūdins tautą. Plienai, girdi, liks. Galbūt liks tokių kaip plienai, kurie lydėsi ir grūdinosi šioje kruvinoje kovoje. Bet tokių bus nedaug. Lieka bailiai, pataikūnai, girtuokliai, bevaliai bolševikinio aparato klapčiukai, kombinatoriai, veidmainiai... Šie lieka visi...“ [1, 15]. Tik tikri patriotai ir pilietinę savimonę turintys, dori, sąžiningi, dvasingi žmonės gali nepriekaištingai dirbti tautos labui: užimti aukštas pareigas valstybės tarnyboje, būti renkami į Seimą ir t.t., nes jų vertybės yra visai kitokios. Tingūs, abejingi, žemos moralės, besirūpinantys tik savo gerove biurokratai gali padaryti gerokai daugiau žalos valstybei ir tautai, negu visokie maištininkai ir ekstremistai. Pagrindinė šių žmonių vertybė – pinigai. Tik išsiugdę aukštą pilietinę savimonę karininkai bus geri vadai ir viršininkai savo pavaldiniams. Deja, mūsų dienomis dar daug blogų reiškinių: kyšininkavimas, narkomanija, prostitucija, kontrabanda, turto prievartavimas ir t.t. Nejučiomis tenka prisiminti XV–XVIII a., tuos laikus, kai Lietuvą iš tikrųjų valdė Radvilos, Sapiegos, Pacai, Oginskiai. Nors šie magnatai taip pat kaupė turtus, engdami liaudį, tačiau kiek kultūros ir architektūros paminklų yra išlikę iki mūsų dienų. Barokines Vilniaus bažnyčias jie statė savo lėšomis, o ne iš valstybės išdo. O ką ateinančioms kartoms paliks dažnai tik asmeninės naudos siekiantys politikai, šiandien esantys valdžios olimpe? Kokius karius išauklės tie „nepolitizuoti“, valstybės ir tautos likimui abejingi karininkai?

Išvados

1. Praeities karų metu paaiškėjo, kad gerai ginkluota, gausi kariuomenė ne visada mūšio lauke pasiekia pergalę; dažniausiai pergalę lemia karių dvasios stiprybė ir drausmė, meilė Tėvynei ir savo tautai, geras karinis pasirengimas, pasiryžimas ginti Laisvę ir Nepriklausomybę.

2. Lietuvos karių garbės ir pareigos ginti Tėvynę samprata dėl pilietinio ugdymo stokos gerokai iškreipta.

3. Svarbiausias Lietuvos kariuomenės, integruotos į NATO aljansą, uždavinys – išauklėti karį pilietį ir patriotą.

Literatūra

1. *Lionginas Baliukevičius – partizanas Dzūkai*. (2002). Vilnius.
2. *Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas*. (2000). – Svarbiausių krašto apsaugos įstatymų rinkinys. Vilnius, 220–243.

Development of Civic Awareness in the Army

by Capt Stanislovas Guščius

Lithuanian National Defence Volunteer Forces

Summary

This article analysis a variety of historical examples, such as fights for Lithuanian Independence, strong-willed continuous resistance, and similar, that were only backed by the public spirit and patriotism. The said two features of character are named here the most important contributors to the public and military progress.

MORALĖS REIKŠMĖ UGDANT IR STIPRINANT KARIŲ KOVOS DVASIĄ

Vyr. Itn. Marius Steponavičius

*Lietuvos kariuomenės Motorizuotosios pėstininkų brigados
„Geležinis Vilkas“ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo
mechanizuotojo pėstininkų bataliono 2-oji kuopa*

Anotacija

Straipsnyje aptariamos tarpukario Nepriklausomos Lietuvos karininkų, karo pedagogikos pradininkų Konstantino Žuko ir Vaclovo Biržiškos nuostatos karių moralinio ir patriotinio ugdymo klausimais, analizuojami dabartinės Lietuvos kariuomenės uždaviniai ir problemos pilietiškai auklėjant karius, stiprinant jų kovos dvasią.

Įvadas

Karinė pratybų metu dažnai kalbama apie karių moralės įtaką pratybų eigai ir jų sėkmingai baigčiai. Yra nemažai vadų, kurie, nepasisėkę atlikti vienos ar kitos užduoties, analizuodami priežastis, lėmusias prastą būrio kovingumą, ima kaltinti karių moralę. Tačiau teko bendrauti ir su tokiais, kurie apskritai nesusimąsto, kas yra moralė, turinti tokią didelę reikšmę kario kovos dvasiai.

Moralė – visuomenės sąmonės forma: žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai [3, 654]. Mano nuomone, moralės apibrėžimas reiškia, kad moralė – individo psichologinė, dvasinė jėga, skatinanti jį siekti užsibrėžto tikslo. Siaurąja prasme taip apibūdinti galėtume, tačiau iš tikrųjų tai kur kas sudėtingesnis dalykas.

Tarpukario Nepriklausomos Lietuvos vyresnieji karininkai skyrė daug dėmesio ir pastangų karių moraliniam, pilietiniam ir patriotiniam ugdymui. Jis neatsiejamas ir nuo individo pilietinių bei patriotinių nuostatų, kurios yra itin svarbios kariuomenėje puoselėjant tautines vertybes, ugdant kovos dvasią, ginant valstybės nepriklausomybę. Apie tai rašė div. gen. S. Raštikis: „Kai kurios pasaulio valstybės, turėdamos daug gyventojų ir išsiskirdamos iš kitų savo plotu, nevaicina jokio vaidmens užsienio politikoje, nors jos galėtų būti pačios galingiausios ir didžiausią įtaką turinčios valstybės. Galbūt taip yra todėl, kad kiekvienos valstybės stiprumas priklauso ne nuo jos dydžio, ne nuo teritorijos ploto, ne nuo gyventojų skaičiaus ir ne nuo ginklų, bet nuo kultūrinių ir dvasinių jėgų, glūdinčių toje tautoje bei valstybėje. Todėl tarpukario metais kariuomenė stiprino, galando ir šveitė ne tik medžiaginius, bet ir dvasinius bei moralinius ginklus“ [4, 369–374].

Tyrimo **objektas** – karių moralinis, pilietinis ir patriotinis ugdymas tarpukario Lietuvos ir šių dienų kariuomenėje.

Tyrimo **tikslas** – parodyti moralinio, pilietinio ir patriotinio ugdymo svarbą stiprinant karių kovos dvasią ir motyvaciją.

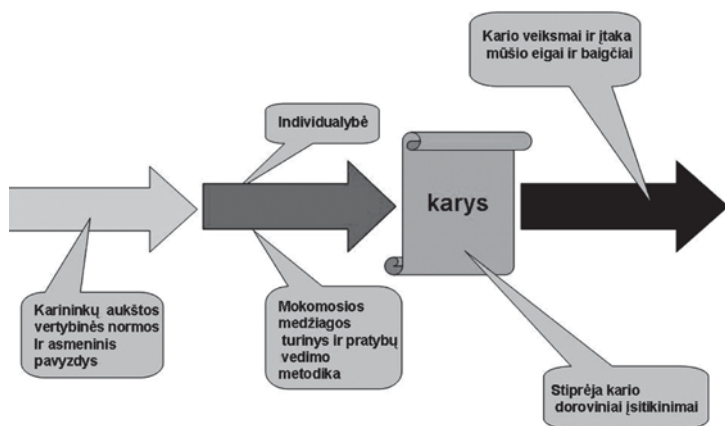
Tyrimo **uždaviniai**:

1. panagrinėti karių moralinio, pilietinio ir patriotinio ugdymo sampratą tarpukario Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės pedagogų darbuose;
2. aptarti dabartinės Lietuvos kariuomenės karių moralės sampratą ir patriotiškumo ugdymo būdus.

Straipsnis parengtas remiantis mokslinės literatūros analize, mokymo programų apžvalga, karių, 2003–2004 m. dalyvavusių tarptautinėse misijose Irake, anketine apklausa.

1. Plk. Konstantinas Žukas ir plk. ltn. Vaclovas Biržiška apie karių moralinį ugdymą

Pradiniame Lietuvos kariuomenės kūrimosi etape, t.y. XX a. III dešimtmetyje, karių moralinio, pilietinio ir patriotinio ugdymo teorines nuostatas suformulavo ir integravo į praktinę veiklą karo pedagogikos pradininkai plk. Konstantinas Žukas ir plk. ltn. Vaclovas Biržiška. Jie teigė, kad, norint karį tinkamai parengti kovai, neužtenka jį išmokyti tik kovos būdų, taktikos ir visų kitų karybos dalykų. Būtina jį parengti moraliai ir psichologiškai, sužadinti jo motyvaciją tinkamai atlikti kovos užduotis, tarnauti. Karių motyvacija stiprėja ugdant ir plėtojant pilietiškumo ir patriotiškumo jausmus. Tai pasiekti galima turint gerai parengtus, tarnybai atsidavusius, pilietiškai ir patriotiškai išugdytus karininkus, kurie, vadovaudamiesi moralinio, pilietinio ir patriotinio ugdymo programa, rengia karius kovai. Karys motyvuojamas, kai gerai suvokia savo tarnybos svarbą, todėl rodo daugiau noro, iniciatyvos, nededa pastangų dalyvaudamas pratybose. Atkakliai ir nuosekliai besimokydamas, jis pasiekia geresnių rezultatų, tampa geru kovotoju. Patriotiškai nusiteikusio kario dvasia sunkiau palaužiama, nes jo siekiai – gerbtini ir kilnūs.

1 pav. Pagal K. Žuką ir V. Biržišką - kario pilietinio ugdymo principinė schema

Nagrinėdamas karių moralės ir kovos dvasios ugdymo procesą, plk. ltn. V. Biržiška ir plk. K. Žukas atkreipia dėmesį į karininko kaip mokytojo, auklėtojo ir vado asmeninį pavyzdį mokymo ir auklėjimo procese. Karininkas turi atsižvelgti į kario individualybę, jo pilietinės brandos ir išsilavinimo lygį (1 pav.).

Tarpukario Lietuvos vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, Skautų ir Šaulių organizacijose buvo daug daroma ugdamant Lietuvos piliečių moralines vertybes, rengiant juos visuotinei krašto gynybai.

Anot plk. K. Žuko, vienas ryškiausių lietuvių tautos stiprybės ir rezistencinių kovų įrodymų – knygnešių darbas, kuris stebino visą Europą kaip pasiaukojimo ir patriotizmo pavyzdys. Todėl šis karo pedagogas įsitikinęs, jog „Tėvynės meilė didina kariuomenės jėgas, nes visiems jos kariams vieną idealą stato – Tėvynę ir jos gerovę“ [1, Nr. 31, 59].

Europos istorijai kryptant nepalankia Lietuvai linkme, 1940 m. mūsų šalis buvo Sovietų Sąjungos okupuota. Okupacijos laikotarpiu lietuvių tautai buvo diegiamos nepriimtinos pseudovertybės, todėl ji negalėjo taikstytis su pavergtosios statusu. Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje vėl buvo kylama į kovą su sovietine okupacija. Apie dešimtmetį mūsų teritorijoje vyko gerai organizuota rezistencinė kova. Lietuviai žūt būtinai grūmėsi dėl Laisvės ir Nepriklausomybės. Labai daug Lietuvos sūnų ir dukrų – jaunų, kupinų jėgų jaunuolių – suvarpyti enkavedistų kulkų atgulė Lietuvos miškuose ir kalneliuose.

Pokario rezistencinė kova parodė, kad tarpukario metais Lietuvoje buvo teisingai dirbama ugdamant mūsų šalies žmonių pilietiškumo ir patriotizmo jausmus, stiprinant jų moralę, kovos dvasią, rengiant juos krašto gynybai.

2. Kariuomenės rengimo uždaviniai atkūrus Nepriklausomybę

1990 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, buvo atkurta ir kariuomenė. Pradėti formuoti nauji daliniai, kuriama infrastruktūra. Šiandien kariuomenė ginkluojama modernia ginkluote, aprūpinama nauja kovos technika. Remiantis galingiausių valstybių kariuomenių patirtimi, jų teikiamomis rekomendacijomis, Lietuvos kariuomenėje rengiamos naujos kovinio rengimo programos, dalyvaujama tarptautinėse misijose karščiausiuose šių dienų pasaulio taškuose. Šiandien mes didžiuojamės, kad esame visateisiai ES ir NATO nariai.

Žinoma, kariuomenės modernizavimas reikalauja didelių finansinių išteklių. Tačiau jos galia priklauso ne vien nuo daug kainuojančios modernios ginkluotės. Moralinių galių stiprinimas taip pat labai svarbus veiksnys, nors ir reikalaujantis minimalių finansinių išteklių. Todėl didinant ginkluotųjų pajėgų galią negalima apsiriboti vien tik techniniu perginklavimu. Tuo pat metu būtina visokeriopai plėtoti karių moralinį, pilietinį ir patriotinį ugdymą, stiprinti jų kovos dvasią. Tai ne kartą yra pabrėžę žinomi kariuomenės pedagogai ir psichologai, tarp jų ir vienas mūsų karo pedagogikos pradininkų plk. K. Žukas. „Kariškios pedagogikos bruožuose“ jis rašė, kad „syki karys patrauktas tam tikrais moraliais idealais, syki jis įsitikino jų aukštumu, jie tampa jam nepakeičiami ir nuolatiniai judintojai, jie jam įeina į kraują ir smegenis“ [1, Nr. 31, 66].

Politinės ir patriotinės karių nuostatos formuojasi susipažįstant su garbinga Tėvynės praeitimi, jos istorija, girdint pasakojimus apie tautos didvyrius ir kitus garbingus asmenis, negailėjusius jėgų ir net gyvybės Tėvynės labui, puoselėjant tauriausius tautos idealus ir vertybes, karinio dalinio, kuriame tarnauja karys, tradicijas, išskilmingai švenčiant tautines

ir valstybines šventes, lankant gražiausias ir istoriškai svarbiausias Tėvynės vietas.

Kalbant apie šių dienų Lietuvos kariuomenę, taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į jos kovinį pasirengimą. Per daugiau kaip 10 metų dėl į karybos praktiką įdiegtų naujovių ir naujų pažangių mokymo programų kariuomenė pasiekė pakankamai aukštą kovinio pasirengimo lygį, taip pelnydama ne tik Lietuvos žmonių pasitikėjimą, bet ir užsienio valstybių kariuomenių vadovų pripažinimą, ne vieną jų padėkos ir pagyrimo žodį.

Tačiau analizuodami kariuomenės laimėjimus šiandien negalime nepastebėti karių kovinio rengimo spragų. Kaip žinoma, pradinės privalomosios karo tarnybos karių kovinis rengimas vyksta tam tikrais etapais, visi kovinio rengimo dalykai suskirstyti teminiais blokais. Pavyzdžiui, gynybos temų bloką sudaro šios temos: patrulio bazės įrengimas, stebėjimo postas, žvalgybos patrulis ir kt. Šias temų grupes planuoja kuopų vadai, atsižvelgdami į bataliono kovinio rengimo prioritetus. Taip parengiama išsami kovinio rengimo programa metams, t.y. visam šauktinio tarnybos kariuomenėje laikui. Manau, kad nemaža šios kovinio rengimo programos spraga – joje nėra atskiro pilietinio patriotinio rengimo bloko. Reikėtų pasakyti, kad teorinių paskaitų ciklas yra įtrauktas į programą, tačiau šiandien dar nepakankamai dedama pastangų siekiant sustiprinti karių dorovinius įsitikinimus, praktiškai ugdant jų patriotinius jausmus. Karių rengimas pagal specialią pilietinio ugdymo programą turėtų apimti ne tik teorinių paskaitų ciklą, bet ir išvykas į garbingas istorines Lietuvos vietas. Be to, turėtų būti rengiamos karių diskusijos, kurios žadintų jaunuolių iniciatyvą ir norą savarankiškai veikti: kaupti istorinę medžiagą, ją analizuoti, bendradarbiauti su moksleiviais supažindinant juos su kariuomene, jos tikslais ir uždaviniais, dirbti su jauniaisiais šauliais, savanoriais ir kt.

3. Aukštos moralės ir kovos dvasios ugdymas kariuomenėje

Kalbant apie dabartinės Lietuvos kariuomenės moralinį, pilietinį ir patriotinį ugdymą, tarnybinės ir karinės veikos motyvacijos, kovos dvasios stiprinimą, reikėtų neužmiršti dviejų dalykų: 1) daugelis karių tarnauja taikos sąlygomis; 2) nemažai karių dalyvauja tarptautinėse taikos palaikymo misijose, kur jiems tenka atlikti taikdarių funkcijas. Tai labai skirtingi, bet tuo pat metu ir vienas su kitu glaudžiai susiję dalykai (2 pav.).

2 pav. Moralės lygio kaitą lemiantys veiksniai ir aplinka

Stiprus motyvas ir didelė paskata kariui už jo pastangas tarnyboje taikos metu – vado padėka (nuo žodinės padėkos iki valstybinio apdovanojimo). Kai vadas su pagarba atsidėkoja pavaldiniui, išskiria jį iš kitų, karys tampa pavyzdžiu, į kurį verta lygiuotis. Tuomet „sveikai“ konkuruodami visi kariai varžosi tarpusavyje, tobulėja jų

profesiniai įgūdžiai, gerėja padalinio bendroji kovinė parengtis.

Tačiau skatinant karius kartais susiduriama su ne itin geru reiškiniu – paskatinami to neverti kariai. Nesvarbu, ar privalomosios pradinės, ar profesinės karo tarnybos kariai skatinami, jų kolegoms puikiai žino, kas ir už kokius nuopelnus apdovanojamas.

Karo metu skatinant karius materialiosios dovanos nepraranda savo vertės, tačiau kiekvienam krašto gynėjui didžiausia vertybė turėtų būti Tėvynės laisvė. Taikos metu turi būti ugdomi karių ir visų piliečių patriotiniai jausmai, primenama jų pilietinė pareiga, nes visa tai karo metu tampa pagrindine varomąja jėga.

Kario pareigos Tėvynei samprata kovojant gimtajame krašte ir svetur skiriasi. Pavyzdžiui, tarptautinėje misijoje pati didžiausia vertybė kariui yra jo gyvybė, o ginant gimtąjį kraštą, gyvybė gali būti aukojama svarbiausiam tikslui pasiekti, nes vadovaujamosi visai kitomis vertybėmis: Laisvės, Nepriklausomybės, gimtojo krašto žmonių taikios ateities viltimi (2 pav.).

Šiandien daugelis profesinės karo tarnybos karių yra girdėję sąvokas „formalus vadas“ ir „neformalus vadas“. Deja, gana daug vadų nesuvokia šių terminų skirtumo. Vienas svarbiausių kiekvieno vado uždavinių – tapti savo padalinio neformaliuoju vadu. Tik neformalus vadas yra tikrasis grupės lyderis, į jį lygiuojasi pavaldiniai ir laiko pavyzdžiu. Tik jo įsakymai ir nurodymai yra klusniai vykdomi. Tapti lyderiu nelengva, tačiau būtina bet kurio lygio vadui. Daugelis vadų klysta, kai pernelyg „iš aukšto“ žiūri į savo pavaldinius, taip juos atstumdami, o kiti, būdami per daug draugiški, praranda autoritetą. Vadas privalo būti nešališkas. Iš karių reikalaujama besąlygiškai vykdyti nurodymus, jis privalo pats jų laikytis, savo išvaizda ir poelgiais pavaldiniams rodyti sektiną pavyzdį.

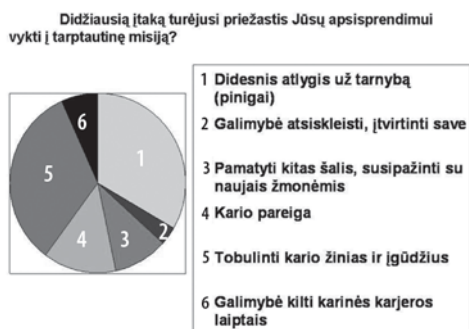
Lietuvos kariuomenėje karių pilietiniu ugdymu reikėtų rūpintis daugiau, nors ir dabar šiomis temomis su kariais kalbama įvairių užsiėmimų metu. Tačiau kol kas nėra parengta ir kariuomenės vadovybės nepatvirtinta karių pilietinio ugdymo programa. Manau, dėl to jauniems karininkams kyla nemažai problemų. Suprasdami pilietinio ugdymo svarbą, kai kurie iš jų veda pilietinio ugdymo užsiėmimus padalinio koviniam rengimui tobulinti papildomai skirtu laiku. Stebėdamas šias paskaitas, buvau ne kartą skaudžiai nuvilintas, kadangi netgi profesinės tarnybos karių žinios buvo tikrai nepakankamos. Ne tik privalomosios, bet ir nemažai profesinės tarnybos karių gana dažnai nesugeba atsakyti į gana nesudėtingus klausimus apie valstybę, jos valdymo institucijas.

Man, karininkui, tikrai skaudu, kad kai kuriems mano pavaldiniams ir tarnybos draugams nėra gerai suprantama Tėvynės meilės idėja. Šią problemą realiai suvokiau jau pirmosiomis profesinės tarnybos dienomis.

Itin gerai pamenu vieną situaciją. Paskaitų metu privalomosios pradinės karo tarnybos kariams aiškinau pagrindinius Lietuvos kariuomenės uždavinius taikos ir karo metu ir piliečių veiksmus paskelbus mobilizaciją, jų pareigas šalyje įvedus kovinę parengtį. Aš pabrėžčiau karo tarnybos svarbą, nes būtent aktyvusis rezervas yra pirmoji ir pagrindinė jėga, galinti apginti Tėvynę bent jau pirmosiomis karo dienomis. Tuomet jau ne pirmąkart teko suvokti, kad svarbiausia ne tai, ką aiškinau. Buvo karių, kurie pareiškė, ir nemažai tokių, kurie jiems pritarė, kad Lietuvoje mažai dalykų, dėl kurių verta aukoti gyvybę. Tada kariams pradėjau suprantamiau aiškinti Tėvynės meilės ir jos gynybos reikšmę. Diplomatiškai jų paklausiau,

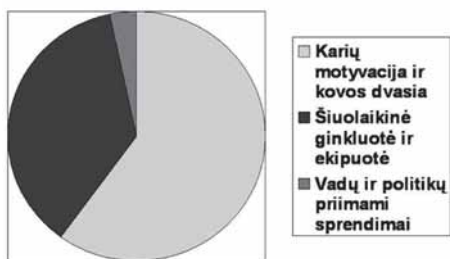
ar jie myli savo draugus, tėvus ir tėviškes, kur gimė ir užaugo. Daugeliui atsakius į šį klausimą teigiamai, mintį plėtojau toliau. Sakiau, kad, įvykus nelaimei, kažkam nuskriaudus mylimą žmogų ar pasikėsinus į asmeninį turta, dažniausiai mes pagalbos kreipiamės į teisėsaugos institucijas, t.y. į policijos pareigūnus. Tuomet jie ima veikti, nes rengiasi žmonėms pagelbėti. Todėl ir Tėvynei, prasidėjus karui, reikia žmonių pagalbos, visų piliečių paramos. Ginant tai, kas mums teisėtai priklauso, policijos ir reguliariosios kariuomenės pajėgų neužtenka organizuotam agresorių puolimui atremti.

Tačiau aš puikiai suvokiu, kad toks paaiškinimas, nors ir logiškas, nėra pakankamas motyvas kariui imti ginklą į rankas ir ginti savo šalį.

3 pav. Apklauso anketa

Kas, Jūsų manymu, turi didžiausią įtaką mūsų sėkmei?

4 pav. Apklauso anketa

Gana žema karių moralė, pilietiškumo ir patriotizmo stoka ypač išryškėjo tarptautinių misijų metu 2003–2004 m. Dalyvaudamas vienoje tokių misijų paklausiau būrio karių, kokių motyvų skatinami jie vyko į šią misiją (3 pav.). Apie trečdalis apklaustųjų atsakė, kad didžiausią įtaką jų apsisprendimui turėjo didesnis atlygis. Dauguma profesinės tarnybos karių teigė, jog jiems itin svarbus veiksnys – galimybė kopti karjeros laiptais.

Apklauso metu paaiškėjo, jog beveik pusė būrio karių yra įsitikinę, kad mūsų sėkmę lemia nauja ginkluotė ir galia, bet jokių būdu ne pilietinės ar dorovinės vertybės (4 pav.). Šie duomenys rodo, kad tiek šeimoje, tiek mokykloje, tiek kariuomenėje ir visos valstybės švietimo politikoje esama moralinio ir pilietinio ugdymo spragų.

Apibendrinamas nagrinėtus teiginius, galiu padaryti išvadą, kad moralė turi didelę įtaką kariams ne tik vykdant karo, bet ir taikos meto užduotis. Moralė priklauso nuo to, kaip vykdomos šios užduotys, svetimame ar gimtajame krašte karys tarnauja.

Manau, kad šiuo metu Lietuvos kariuomenei reikia kuo skubiau parengti pilietinio ugdymo programą, kuria remiantis karių pilietinis ugdymas būtų sistemiskai ir kūrybiškai plėtojamas. Tada galėtų susiformuoti karių pilietinės ir patriotinės nuostatos, kurios yra aukštos karių moralės, jų kovos dvasios pagrindas. Anot tarpukario Lietuvos karininkų V. Biržiškos ir K. Žuko, galima tikėtis, kad tuomet karių kovos dvasia būtų sunkiai palaužiama arba visiškai nepalaužiama [1, 2]. Kuo mažesnė valstybės teritorija, kuo mažiau joje gyvena gyventojų, kuo silpnesnė valstybės propagandos „mašina“, tuo didesnė turėtų būti jos piliečių ir karių moralinių ginklų galia.

Aukštos moralės kario iš mažo kalibro šaunamojo ginklo paleista kulka gali prilygti didžiulės patrankos griaujamajai galiai!

Išvados

1. Supažindindami karius su Tėvynės praeitimi, garbingiausiais istorijos įvykiais, žymiausiais karais ir pergalėmis, tautos idealais ir didvyriais, žadiname ir stipriname pilietiškumo ir patriotizmo jausmus, skatiname patriotinės veiklos motyvaciją.

2. Pilietinis, patriotinis auklėjimas – labai svarbi kario kovinio rengimo programos dalis, formuojanti dorovines nuostatas, žadinanti jo kovos dvasią, skatinanti siekti užsibrėžto tikslo taikos ir karo metu.

3. Siekdami užtikrinti tinkamą padalinio kovinę parengtį, visų lygių vadai turi nuolat motyvuoti karius kuo geriau atlikti tarnybos pareigas, ugdyti ir stiprinti jų pilietinius ir patriotinius jausmus.

Literatūra

1. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 30, p. 427–432; Nr. 31, 59–83; Nr. 32, p. 279–280.
2. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 1, p. 44–59, Nr. 2, p. 250–269.
3. Vaitkevičiūtė V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, p.654.
4. Raštikis S. (1996). *Įvykiai ir žmonės*. Vilnius, p. 369–374.

Significance of Morality in Raising and Enforcing the Fighting Spirit of Soldiers

by 1st Lt Marius Steponavičius

The 2nd Company of the Lithuanian Grand Duke Algirdas Motorised Infantry Battalion of the Motorised Infantry Brigade 'Geležinis Vilkas' of the Armed Forces of Lithuania

Summary

The article deals with provisions of Col Konstantinas Žukas and Lt Col Vaclovas Biržiška, famous officers of the Independent Lithuania and the pioneers of military pedagogy in relation to moral and patriotic education. Beside the items mentioned above the tasks of strengthening the fighting spirit and problems faced are discussed.

KARIŲ ATSAKOMYBĖS IR PAREINGUMO UGDYMAS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTIENĖS BIRUTĖS MOTORIZUOTAJAME PĖSTININKŲ BATALIONE

Kpt. Žilvinas Gaubys,
Itn. Nerijus Žukauskas
*Didžiosios kunigaikštienės Birutės
motorizuotasis pėstininkų batalionas*

Anotacija

Straipsnyje supažindinama su karių ugdymo diegiant atsakomybės ir pareigos jausmą Birutės batalione būdais, iškeliami šių jausmų svarba atliekant kovos ir tarnybos užduotis.

Įvadas

Lietuvos kariuomenės Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotajame pėstininkų batalione daugiausia dėmesio skiriama padalinių ir individualiam karių koviniam rengimui. Kartais gali atrodyti, kad parengti karį atlikti tam tikrą užduotį gana paprasta. Iš tikrųjų šis rengimas susideda iš daugelio sudedamųjų dalių, viena iš jų – kario atsakomybės ir pareigos jausmo ugdymas. Šiame straipsnyje ir panagrinėsime, kaip karių atsakomybė ir pareigos jausmas ugdomi Birutės batalione, kokį vaidmenį mūšyje gali vaidinti kario atsakingumas ir pareigingumas.

Tyrimo **tikslas** – supažindinti su karių atsakomybės ir pareigingumo ugdymo sistema Birutės batalione. Problemą nagrinėsime remdamiesi mokslinės literatūros ir empirinės patirties analize.

Atsakomybės ir pareigingumo ugdymo priemonės ir būdai

Karių atsakomybės ir pareigos jausmas Birutės batalione ugdomas:

- reikliai vadovaujant;
- kasdien bendraujant su kariais ir jais rūpinantis;
- vadui rodant asmeninį pavyzdį;
- rengiant kompleksines pratybas.

Aptarkime kiekvieną dalyką atskirai.

Reiklus vadovavimas – tai griežta nuolatinė nurodymų vykdymo ir rezultatų kontrolė. Reiklus vadovavimas vadui suteikia galimybę daugiau sužinoti apie vadovaujamą padalinį: karius, mikroklimatą, tarpusavio santykius, lyderius, užtikrinti tinkamą užduočių vykdymo ir šio karinio vieneto kontrolę.

Tinkamas užduočių vykdymas ir kontrolė. Niekada vadas neužtikrins karinio vieneto veiklos kontrolės, jei nežinos problemų, kylančių jo pavaldiniams. Kiekvienas karys yra ne tik asmenybė, bet ir individualybė. Pažinus kari, galima su juo dirbti ir jo žmogiškuosius išteklius panaudoti ten, kur jie labiausiai tinkami. Pavyzdžiui, ne kiekvienas karys gali tapti skyriaus vadu, bet galbūt jis gali tapti geru ryšininku. Tik nuolat kontroliuojant galima įsitikinti, ar skirtosios užduotys įvykdomos, ar kariai jaučia atsakomybę, pareigą gerai jas atlikti. Žinoma, ne visi jaus atsakomybę ir pareigą, todėl vadas pirmiausia turi sužinoti, kuriems kariams stinga atsakomybės ir pareigos jausmo.

Sąžiningas kario pareigų atlikimas. Reikliai vadovaujant siekiama, kad kario pareigos būtų sąžiningai atliekamos. Karys turi gerai suvokti, kad dėl jo neįvykdytos užduoties gali žūti ar nukentėti visas kovos dalinys.

Reiklus vadas dažnai daug ir ilgai, neskaičiuodamas darbo valandų, dirba. Kariai mato, kad vadas stengiasi dėl jų, todėl vadą gerbia. Tuomet ir skirtas užduotis jie stengiasi atlikti kuo geriau. Kurdamas reiklų vadovavimo stiklių, vadas užsitarnauja autoritetą.

Grįžtamasis ryšys. Skirti užduotį – nesudėtinga, kur kas sunkiau išsiaiškinti, ar ji įvykdyta. Pavyzdžiui, vadas paskyrė atlikti keletą užduočių. Kariai jas atliko, bet apie tai vadui nepranešė. Tai reiškia, kad vadas nežino, ar tos užduotys yra atliktos, jis turės sugaišti daug laiko, kol išsiaiškins situaciją. Todėl reikia reikalauti, kad karys, įvykdęs užduotį, apie tai informuotų vadą. Žinodamas, kad privalės raportuoti vadui apie užduoties atlikimą, karys stengsis užduotį atlikti gerai ir atsakingai.

Vadui, pradėjusiam dirbti su nauju kolektyvu, iš pradžių reikia nuolat tikrinti, ar kariai teisingai informuoja apie užduoties įvykdymą. Vėliau kontrolė gali ir nebūti nuolatinė. Patartina tikrinti tik retkarčiais, nes kariams gali kilti mintis, kad vadas jais nepasitiki. Formuojant reiklų vadovavimo stilių, vado pasitikėjimas kariais yra labai svarbus veiksnys.

Jau prieš aštuoniasdešimt metų plk. ltn. V. Biržiška rašė: „Drausmė tam tikromis prievartos priemonėmis suvaldo individualius instinktus, kurie gyvena kiekviename žmoguje“ [1, 254].

Bendravimas su kariais. Kasdien bendraudami su kariais vadai siekia šių tikslų:

- gerai parengti šauktinius;
- ugdyti karių pagarbą vadams;
- kaupti informaciją apie karius.

Kariai žino, kad vadas – ne tik reiklus vadovas, bet ir žmogus, kuriuo verta pasitikėti, kuriam galima patikėti savo problemas. Šiuo požiūriu, panašiai kaip šeimoje, kur į visus sūnaus klausimus atsako tėvai, mūsų bataliono vadai, nuolat bendraudami su kariais, leidžia suprasti, kad viskas daroma jų labui. Todėl didėja pagarba vadams ir kartu galimybės daugiau sužinoti apie savo karius.

Vadai gerai žino, kad:

- kelias į kario širdį – per pagarbą jam (t. y. kariui);
- pažinus kario vidinį pasaulį, galima pradėti ugdyti jo atsakomybės ir pareigos jausmą.

Mūsų bataliono būrių vadai, bendraudami su kariais, stengiasi sukurti neformalią, draugišką, saugią ir patrauklią aplinką.

Pavyzdžiui, vadas vakare pakviečia savo būrio karius prie laužo. Aplinka neformali. Tačiau kariai neatskleis savo paslapčių, jei nesaugiai jausis, bus susipykę su savo draugais. Tuomet, žinoma, visi tylės, nebus apie ką kalbėti. Todėl vadas privalo apgalvoti keletą variantų, kurie padėtų sukurti draugišką ir įdomią aplinką, pavyzdžiui, sugalvoti klausimų, kurie vakaro metu būtų aktualūs ir įdomūs kariams.

Kryptingai bendraudami su kariais, mes skatiname jų motyvaciją. Vadui, kurį gerbia kariai, lengviau juos motyvuoti. Motyvuotas karys visada rūpestingai ir atsakingai atlieka pareigas ir skirtas užduotis.

Vado asmeninis pavyzdys kariams byloja apie vado atsidavimą tarnybai, rūpinimąsi kiekvienu kariu, atsakomybę už padalinio veiksmus ir jo lojalumą aukštesniesiems vadams.

Vadas asmeniniu pavyzdžiu auklėja savo kolektyvo narius. Jo žodžiai ir veiksmai rodo, ar laikomasi nustatytų reikalavimų. Tarkime, kad taktinių pratybų metu (ir ne tik jų) vadas atlieka ir individualius kario veiksmus. Individualūs veiksmai – varginantis dalykas, bet vadas „turi aukotis“, jei nori, kad jį gerbtų padalinys. Pavyzdžiui, vadas, vykdydamas žvalgybos patrulio užduotį, turi laiku pritūpti, kad priešas jo nepastebėtų: jei tai atsitiks, vadas savo veiksmais išduos ir visą būrį. Pirmiausia nusitaikoma į vadą, todėl jis turi saugotis ir tuo pat metu judėti taip, kaip juda kariai.

Būrio vadas, kalbėdamas su vyresniaisiais vadais, karių akivaizdoje niekada negali prieštarauti, nors vyresnysis vadas kartais gali būti ir neteisis. Žinoma, vėliau, kalbėdamasis su tiesioginiu vadu, jis turi drįsti pasakyti savo nuomonę.

Kariai, matydami, kad vadas yra lojalus ir pareigingas, stengsis užduotis atlikti sąžiningai ir jaus bendrą atsakomybę už padalinio užduoties sėkmę.

Kompleksinis pratybų organizavimas – tai kompleksas pratybų, kurios vedamos atsižvelgiant į sąlygas, artimas realiam mūšiui. Kompleksinių pratybų metu batalionas gali pasiekti svarbiausiuosius kovinius tikslus, kadangi karys realiai pajunta, ką reiškia kolektyvas, atsakomybė ir pareiga. Kartais dėl vieno kario neatsakingo elgesio visas padalinys gali patirti didelių sunkumų.

Kompleksinių pratybų metu padalinys turi atlikti ne vieną užduotį. Jų scenarijus parengiamas taip, kad kariai patirtų stresą, nuovargį ir galėtų įsivaizduoti, kaip sunku kariauti. Kad kariams reikalinga praktika, kurios metu sukuriamos aplinkybės, padedančios suvokti realaus mūšio sąlygas, pabrėžia daugelis žinomų karo psichologų, pedagogų, kariuomenės vadų. Apie tai rašė ir plk. lt. V. Biržiška straipsnyje „Karo pedagogijos bruožai“ [1].

Išvados

1. Kiekvienas jaunas Birutės motorizuotojo pėstininkų bataliono karys patenka į karių bendruomenę – aplinką, kryptingai ugdančią ir stiprinančią kario atsakomybės ir pareigos jausmą.
2. Nėra vienintelio veiksmingo metodo, kuris padėtų išugdyti karių atsakomybės ir pareigos jausmą.
3. Karių atsakomybės ir pareigos jausmas ugdomas kompleksinių pratybų ir visos tarnybos metu. Galima sakyti, kad iš pradžių karys būna „vilkiukas“, po to jis tampa „vilku be šarvų“ ir galiausiai – „geležiniu vilku“, turinčiu atsakomybės ir pareigos šarvus.

Literatūra

1. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr.1, p. 44–59.
2. Royal W. (1991). *Militärpädagogik. Handbuch für Studium und Praxis*. München, S. 243.
3. *Karių ugdymo pagrindai* (2002). Vilnius: Senamiesčio spaustuvė, 303 p.

Developing Soldiers' Sense of Responsibility and Duty in the Grand Duchess Birutė MIB

by Capt Žilvinas Gaubys and 2nd Lt Nerijus Žukauskas

Summary

The article dwells on the soldiers' education in respect to responsibility and duty in the Grand Duchess Birutė Motorised Infantry Battalion. Also, the importance of responsibility and sense of duty during the task accomplishment is discussed.

KARIŲ TARPASMENINIŲ SANTYKIŲ YPATYBĖS IR PROBLEMAS

Doc. dr. Bronius Puzinavičius

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje aptariama karių tarpasmeninių santykių struktūra ir ypatybės, jų draugiškumo, kolektyviškumo, grupinio solidarumo svarba, plačiau nagrinėjamas bene pats negatyviausias karių bendravimo aspektas – vadinamieji nestatutiniai santykiai, jų priežastys buvusios Sovietų Sąjungos bei 1990 m. Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos kariuomenėje, pastangos įveikti šį Lietuvos kariuomenės tradicijoms svetimą reiškinį. Karių bendravimo ypatybės ir problemos, taip pat ir nestatutiniai santykiai, mūsų šalies mokslinėje literatūroje iki šiol mažai tirtos.

Ivadas

Kariuomenė yra specifinė institucija, kurios ypatybės lemia jos atliekamos funkcijos, organizacinė struktūra ir veiklos pobūdis. Jai būdinga griežtai reglamentuota hierarchinė valdymo struktūra, leidžianti per trumpą laiką bendrai veiklai sutelkti tūkstančius žmonių. Kad kariuomenė galėtų tinkamai atlikti savo funkcijas, būtina griežta drausmė ir tvarka. Užtikrinant karinę drausmę reikia, kad visos kariuomenės grandys griežtai laikytųsi įstatymų, nepriekaištingai vykdytų kariuomenės vadovybės įsakymus, karinių statutų reikalavimus. Karinės organizacijos specifika lemia ir karių bendravimo, jų tarpasmeninių santykių ypatybės.

Karių tarpasmeniniuose santykiuose galima skirti du bendravimo aspektus – statutinį ir žmogiškąjį. Statutinius karių tarpusavio santykius reglamentuoja statutai. Šiems santykiams būdingas hierarchiškumas, vienvaldiškumas, griežta subordinacija (tarnybinis jaunesniojo pavaldumas vyresniajam). Kariai yra vyresnieji ir jaunesnieji, vienas kitam – viršininkai ir pavaldiniai. Pavaldiniai ir jaunesnieji karininkai privalo paklusti viršininkams ir vyresniesiems karininkams, viršininkų įsakymus vykdyti uoliai, neatsikalbinėdami ir neatidėliodami. Karių auklėjimas turi ugdyti drausmės, tvarkos, kario paklusnumo ir pagarbos vyresniesiems įpročius.

Lietuvos krašto apsaugos statuteose įtvirtinti tarpasmeninių santykių doroviniai principai. Antai Tarnybos statute sakoma, kad karys privalo branginti karių draugiją, žodžiu ir

darbu padėti draugams, mokyti juos gerumo, sulaikyti nuo blogio, nesigailėdamas gyvybės gelbėti pavojuje ir mūšyje, pavyzdinčiai elgtis, atminti, kad iš jo elgesio sprendžiama ne tik apie jį patį ir tą dalinį, kuriame tarnauja, bet ir apie visą krašto apsaugos sistemą [1, 6].

Antrasis karių tarpasmeninių santykių aspektas – žmogiškasis. Nors statutai reglamentuoja daugelį karių bendravimo aspektų, juose neįmanoma numatyti visų smulkmenų ir gyvenimiškų situacijų. Todėl kariniuose daliniuose ir padaliniuose susiklosto įvairūs statutais nereglamentuoti karių santykiai. Jie atsiranda savaime, ir oficialiai jų niekas neįtvirtina. Jie turėtų būti grindžiami bendrosiomis moralės normomis. Karių tarpusavio santykiams turėtų būti būdingas broliškumas, draugiškumas, kolektyviškumas, solidarumas, savitarpio pagarba ir pagalba. Kariuomenės vadai ir viršininkai privalo būti budrūs, stebėti, kad karių tarpusavio santykių principai nebūtų pažeidžiami, išmanyti įvairių profesinių grupių karių tarpasmeninių santykių ypatumus.

Karių tarpusavio santykių struktūroje nesunku išvelgti tris, nors ir glaudžiai susijusius, bet kartu ir specifinius komponentus: 1) karininkų ir jų pavaldinių; 2) jaunesniųjų vadų (seržantų ir puskarininkių) ir eilinių; 3) kareivių tarpusavio *santykius*.

Bene pats neigiamiausias karių bendravimo aspektas – vadinamieji nestatutiniai santykiai, arba, kitaip sakant, įvairiausi statutinės drausmės ir tvarkos pažeidimai, agresyvumo, prievartos, smurto protrūkiai karių tarpasmeniniuose santykiuose, nusižengimai kariniam pavaldumui ir kario garbei. Tai įsakymų nevykdymas, pasipriešinimas ar grasinimas viršininkui, incidentai, kurių metu pavaldinys įžeidžia viršininką arba viršininkas pavaldinį, arba vienas karys – kitą karį. Plačiąja prasme visi išvardyti atvejai apibūdinami kaip nestatutiniai santykiai. Tačiau teisine ir ypač baudžiamosios atsakomybės prasme nestatutiniai santykiai yra tokia veika, kai karys smurto veiksmu įžeidžia kitą karį. Todėl visi konkretūs atvejai turi būti analizuojami ir vertinami atskirai, atsižvelgiant į konkrečias įvykio aplinkybes¹.

Straipsnio tikslas – remiantis skelbtais moksliniais tyrimais, periodinės spaudos publikacijomis bei karių tarpasmeninių santykių analize aptarti karių bendravimo struktūrą bei atskirus jos komponentus: karininkų ir jų pavaldinių, jaunesniųjų vadų (seržantų ir puskarininkių) ir kareivių bei pačių eilinių karių tarpasmeninių santykių ypatumus, plačiau panagrinėti vadinamųjų nestatutinių santykių priežastis buvusios Sovietų Sąjungos ir 1990 m. Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos kariuomenėje, pastangas įveikti šį Lietuvos kariuomenės tradicijoms svetimą reiškinių, parodyti karių draugiškumo, kolektyviškumo, grupinio solidarumo svarbą stiprinant kariuomenės drausmę ir gerinant kovinę parengtį.

---

¹ Tradiciškai vartojamu terminu „nestatutiniai santykiai“ mes vadiname įvairius statutinės drausmės, tarnybinės etikos pažeidimus, agresyvumo, prievartos ir smurto protrūkius karių tarpasmeniniuose santykiuose, ankstesnio šaukimo karių nedraugišką elgesį su vėlesnio šaukimo (jaunesniais) kariais. Reikia taip pat pažymėti, kad kai kuriuos karių specifinės elgsenos būdus, jų bendravimo įpročius (pvz., formalesnį, griežtesnį statutinės tvarkos reikalavimų taikymą vėlesnio šaukimo kariams, didesnę pagarbą ilgiau tarnavusiems ankstesnio šaukimo kariams), mūsų nuomone, nebūtinai reikėtų vertinti kaip nepriimtinius, nestatutinius. Dalį jų galima laikyti savitais, tikrai karių bendruomenei būdingais, bendravimo ypatumais, tradicijomis.

1. Pavaldumo psichologija. Viršininkų ir pavaldinių santykiai

Kaip jau minėta, kariai vienas kitam yra viršininkai ir pavaldiniai. Jų tarpusavio santykius reglamentuoja kariniai statutai. Remdamiesi jais, viršininkai nuosekliai laikosi vienvaldiškumo ir pavaldumo principų. Tai svarbiausias kariuomenės organizavimo principas, nustatantis viršininkų ir pavaldinių santykius. Viršininkas turi teisę pavaldiniams įsakyti, reikalauti paklusti, Drausmės statuto nustatyta tvarka bausti pavaldinį. Pavaldinys privalo vykdyti viršininko įsakymus.

Krašto apsaugos karininkai (vadai) su pavaldiniais turi būti ne tik griežti, principingi, bet ir nuoširdūs, jautrūs, dėmesingi, geranoriški. To reikalauja ne tik statutų straipsniai, bet ir jų dvasia, kurioje atsispindi bendrieji moralės principai.

Žinomas Šveicarijos kariuomenės pedagogas ir psichologas Rudolfas Štaigeris (Steiger) sako, kad pavaldiniai nori turėti humaniškus vadus. Humaniškają vadovavimą jis apibrėžia kaip „<...> visų dalyvaujančiųjų sprendžiant kokį nors uždavinį veiksmų ir elgesio orientaciją numatytiems tikslams pasiekti, kai svarbus vaidmuo tenka darbuotojui kaip žmogui“ [2, 21]. Humaniskai vadovauti – tai ne tik kelti tikslus ir uždavinius bei kontroliuoti, kaip jie vykdomi, bet ir pažinti žmones, stengtis juos suprasti, net jeigu nuomonės ir nesutampa, pastebėti ir pagirti juos už pastangas ir gerus rezultatus, atsižvelgti į pavaldinių gebėjimus ir polinkius, juos išklausti, teikti jiems reikalingą informaciją, būti savikritiškiems, pripažinti savo klaidas, kasdien stengtis būti pavyzdžiu, į kurį būtų galima lygiuotis [3, 82].

Humaniskasis vadovavimas, anot R. Štaigerio, gali užtikrinti sėkmę tiek civilinėje, tiek karinėje vadyboje. Tačiau jis neturi tapti vien tik sėkmę lemiančiu veiksmu, bet ir viena pagrindinių elgesio žmogaus labai normų [2, 22].

Labai svarbus ir sudėtingas vado veiklos bei humaniškojo vadovavimo aspektas – bendravimas su pavaldiniais. Vadovavimas – ypatinga bendravimo forma, susijusi su įsakymų ir užduočių skyrimu. Tačiau vadas neturėtų bendrauti su eiliniaisiais kariais tik įsakinėdamas. Tokio vado pavaldiniai paprastai nemėgsta. Vadas turi mokėti ne tik įsakinėti, bet ir bendrauti, lanksčiai ir protingai derinti šiuos santykių su pavaldiniais aspektus. Bendravimas – tai keitimasis informacija, dalijimasis išpūdžiais ir išgyvenimais, bendra veikla bei nuodugnesnis vienas kito pažinimas. Vado ir pavaldinių santykiai tarnybos metais turėtų peraugti į sudėtingesnius ir glaudesnius ryšius. Nuolatinis ir glaudus bendravimas sukuria bendradarbiavimo aplinką, skatina savitarpio pasitikėjimą ir abipusę atsakomybę, kuri, kai to reikalauja aplinkybės, leidžia vadovauti duodant trumpus ir aiškius įsakymus [3, 86].

Patyrę ir kompetentingi vadai supranta, kad gerumas, dėmesingumas, rūpinimasis pavaldiniais nereiškia nereiklumo, nuolaidumo nedrausmingiems, prastai tarnybos pareigas atliekantiems ar besimokantiems kariams. Geras, rūpestingas vadas nesistengia apsaugoti karių nuo įvairiausių tarnybos ar kovinio rengimo sunkumų. Jis siekia parengti karius bet kokiems sunkumams ir išbandymams, nuolat grūdina jų valią, ugdo tvirtą charakterį, kiek įmanoma tobulina kovinę parengtį.

Labai svarbus viršininkų ir pavaldinių santykių aspektas – pasitikėjimas. Viršininkai ir pavaldiniai turi vieni kitais pasitikėti. Šiuolaikinė ginkluotė, technika, taktika reikalauja vis

geresnio karių profesinio pasirengimo, vis daugiau fizinių ir dvasinių jėgų. Pergales mūšyje lemia ne tik moderni ginkluotė, kario ryžtingumas, atkaklumas, drąsa, bet ir jo iniciatyvumas, sumanumas ir savarankiškumas, gebėjimas suvokti vado sumanymus ir reikalavimus. Pergalė neįmanoma be darnių vado ir pavaldinių veiksmų, vienas kito supratimo ir palaikymo.

Morališkai ir psichologiškai karys skatinamas pateisinti pasitikėjimą, suvokti savo vertę, tobulėti ir tuo remiantis uoliau atlikti savo pareigas, įgyvendinti vado sumanymus. Ypač svarbi abipusio vado ir pavaldinio pasitikėjimo reikšmė mūšyje. Tačiau pasitikėjimo nereikėtų painioti su vado nuolaidumu, nereiklumu ir neprincipingumu.

Vado nepasitikėjimas kariais gali pasireikšti globėjiškumu (už juos atliekant tarnybinės pareigas), ignoruojant jaunesnius vadus, apribojant jų teises, duodant įsakymus juos apeinant, ir pan. Įsakymų ir potvarkių perdavimas grandine (t. y. tarnybinės subordinacijos tvarka) leidžia įvairių grandžių vadams geriau suvokti padėtį daliniuose (padaliniuose), aktyviau dalyvauti įgyvendinant nurodymus, patiems spręsti problemas pagal savo kompetenciją. Tik ypatingais atvejais vadas gali nesilaikyti tarnybinės subordinacijos ir pats perduoti įsakymus ar potvarkius visiems savo pavaldiniams. Tai didina vado autoritetą, pagarbą jam.

Žinoma, tai nereikia, kad vyresnieji karininkai turi bendrauti su puskarininkiais, seržantais ar eiliniaisiais kariais tik per tarpininkus, t. y. jaunesnius karininkus. Kariuomenės organizacinė struktūra nedraudžia bet kokiam, net ir vyriausiajam, vadui, tiesiogiai bendrauti su visais kariais, taip pat ir eiliniaisiais.

Pasitaiko, kad kai kurie karininkai nepasitiki savo pavaldiniais, juos neobjektyviai, šališkai vertina. Neigiamą nusistatymą dažnai lemia per didelis vado atsargumas siekiant apsisaugoti nuo galimų nesėkmių. Visa tai dažnai vyksta dėl to, kad vadas gerai nepažįsta savo pavaldinių, nežino jų galimybių ir jais nepasitiki.

Kartais vadai mato tik teigiamus kai kurių savo pavaldinių bruožus, pervertina jų galimybes, o kitus vertina iš anksto neigiamai, pastebi tik blogąsias jų elgsenos ir galimybių puses. Ir viena, ir kita nuostata neteisinga, nes nepadeda stiprinti vadų ir pavaldinių tarpusavio pasitikėjimo, karinių dalinių moralės, kovingumo. Todėl bendraujant vadams ir pavaldiniams neturi būti asmeninių simpatijų ir antipatijų, išankstinių nuostatų, „numylėtinių“ protegavimo bei nemėgstamųjų ignoravimo.

Karių tarpusavio santykius gadina vadų pasipūtimas („išpūstas autoritetas“), išpuikimas, neigiamas nusistatymas pavaldinių atžvilgiu, abejingumas jų poreikiams. Išoriškai puikybė pasireiškia bendravimo su pavaldiniais būdu, pabrėžiant ne tik tarnybinį, bet ir asmeninį savo pranašumą, reikalaujant sau ypatingų privilegijų ir buitinių patogumų.

Puikybė bendraujant su pavaldiniais taip pat gali pasireikšti šiurkštumu ir netaktiškumu. Kartais šiurkštumą vadai sutapatina su griežtumu ir reiklumu. Tačiau tarp jų nieko bendra. Netaktiškai elgdamasis vadas pažeidžia karių tarpusavio santykių dorovinius principus ir nustoja moralinės teisės reikalauti, kad pavaldiniai kultūringai elgtųsi.

Šiurkštus, netaktiškas, įžeidžiantis vado elgesys daro didelę žalą karių moralei, gniuždo jų iniciatyvą, mažina aktyvumą, griauna ne tik pavaldinių pasitikėjimą vadu, jo autoritetu, bet ir statutų nustatyta tvarka. Jis blogina kolektyvo mikroklimatą, skatina neformalių grupių neigiamą nuomonę apie vadus, provokuoja konfliktus.

Vado taktiškumas, nuoširdumas, geranoriškumas rodo jo asmenybės brandumą, skatina ir pavaldinius tobulėti. Su geranorišku, nuoširdžiu vadu ir pavaldiniai būna atviri, nuoširdūs. Vado paprastumas, prienamumas stiprina teigiamą karių tarnybinę motyvaciją, ugdo pagarbą viršininkams, didina pasitikėjimą jais. Žinoma, nuoširdumo ir geranoriškumo, kaip minėta, nereikia painioti su nuolaidumu ir nereiklumu. Nuolaidumas, nereiklumas mažina vado auklėjamąjį poveikį kariams, neskatina jų tobulėti, silpnina drausmę ir kovinę dalinio parengtį.

Kario santykiai su vadu yra labai svarbus karinio dalinio ar padalinio psichologinis rodiklis. Jeigu dėl kokių nors priežasčių pavaldinio ir viršininko santykiai įtempti, pavaldumas tampa priverstinis, o tarnyba – nemiala, psichologiškai varginanti. Tai gali sukelti įvairių konfliktų, drausmės pažeidimų. Ir atvirkščiai – abipusė vadovo ir pavaldinio pagarba, tarpusavio pasitikėjimas padalinyje sukuria gerą psichologinį klimatą. Tokiomis sąlygomis pavaldumas tampa natūraliu, suprantamu dalyku. Visa tai teigiamai veikia karinio dalinio ar padalinio moralinę būklę ir kovinę parengtį [4, 73–104].

Padalinys – tai komanda, o vadas – tos komandos kapitonas. Komandos kapitonas nestovi nuošalyje, duodamas pastabas, patarimus ar bausdamas. Jis dalyvauja žaidime skatindamas ir drąsindamas kitus savo entuziazmu ir pavyzdžiu. Prireikus vadui dera, vaizdžiai sakant, nusimesti švarką, pasiraitoti rankoves ir pačiam kibti į darbą. Psichologinis tokio poelgio poveikis kolektyvui dažniausiai būna labai teigiamas.

Sumanus vadovavimas, geri karių tarpasmeniniai santykiai labai suartina padalinio karius, stiprina sąmoningą drausmę ir kovinę parengtį. Be to, kariai tampa draugiškesni, labiau susitelkę.

2. Jaunesniųjų vadų (seržantų, puskarininkių) ir kareivių bendravimas

Tiesioginiai eilinių kareivių viršininkai paprastai būna jaunesnieji vadai – puskarininkiai arba seržantai. Nuo jaunesniųjų vadų bei eilinių kareivių tarpasmeninių santykių kokybės priklauso, koks bus pirminių karių grupių psichologinis mikroklimatas (skyriuose, būriuose). Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM) I vidaus tarnybos pulke I. Karužienės, B. Pranevičienės ir J. Vaitkevičiaus atlikti tyrimai parodė, kad būtent jaunesniesiems vadams ir eiliniams kariams tarpusavyje bendraujant dažnai pasitaiko įvairių statutinės drausmės ir tvarkos pažeidimų. Viena svarbiausių šio reiškinio priežasčių yra tai, kad trūksta sumanių, gerai parengtų, tarnybai atsidavusių, tvirto charakterio, išsilavinusių, mokančių bendrauti ir vadovauti jaunesniųjų vadų.

Konfliktai tarp jaunesniųjų vadų ir eilinių kareivių kyla ir dėl to, kad kai kurie kareiviai nenori paklusti karinei drausmei, netinkamai elgiasi, o jaunesnieji vadai nesugeba su tuo tinkamai susidoroti. Jaunesniųjų vadų ir eilinių karių konfliktai gali tapti nestatutiniais santykiais (apie juos bus kalbama vėliau) [5, 44–52].

Minėtieji I. Karužienės ir kitų mokslininkų tyrimai rodo, kad VRM I pulke buvo ir tokių puskarininkių, kurie nerūpestingai atlikdavo tarnybos pareigas, neturėjo atsakomybės jausmo, išsiskyrė neigiamais charakterio bruožais (nedrausmingumu, šiurkštumu, silpna-

vališkumu), piktnaudžiavo suteiktais įgaliojimais, buvo neobjektyvūs, šališki, labai stokojo profesinių, psichologijos ir pedagogikos žinių, bendravimo įgūdžių. Dėl šių priežasčių kartais tekdavo nušalinti tokius puskarininkius nuo pareigų, atimti arba pažeminti jų karinius laipsnius, skirti jiems įvairių drausminių nuobaudų ir pan. Kitaip sakant, dalis puskarininkių neišlaikė išbandymo valdžia, nepateisino pasitikėjimo. Taip atsitiko todėl, kad buvo padaryta kandidatų į puskarininkius atranka, jų mokymo ir ugdymo klaidų analizė [5, 48].

Tyrimai, atlikti VRM I pulke, parodė, kad dažniausiai statutinės drausmės reikalavimų, išbandymo valdžia neišlaiko tie puskarininkiai, kurie patys labai norėjo jais būti ir „įsiprašė“ į puskarininkių kursus, užmaskavę tikruosius savo motyvus – savanaudiškumą, egoizmą, nesveiką valdžios troškimą. Tai daugiausia dviveidžiai, šiurkštūs, nesąžiningi, kerštingi, savanaudžiai jaunuoliai. Blogas tokių puskarininkiais tapusių jaunuolių elgesys, jų nesąžiningumas, neteisingumas labiausiai žeidžia kareivius ir dažnai tampa įvairių konfliktų priežastimi. Netinka būti vadais ir tie, kurie nekontroliuoja savo alkoholio pomėgio, nepasižymi tvirta valia bei stabilia emocija pusiausvyra. Neretai šie asmenybės bruožai išryškėja po sunkių asmeninių išgyvenimų, anksčiau patirtų skriaudų, psichologinių sukrėtimų ir traumų. Patirtos skriaudos, užgniaužtas pyktis ir pavydas vadu tapusio jaunuolio elgesį kartais pakeičia neatpažįstamai ir trukdo jam tinkamai atlikti tarnybos pareigas.

Gerai atlikti jaunesniojo vado pareigas nesiseka ir tiems, kurie nemoka bendrauti su kareiviais, neturi vadovavimo įgūdžių. Ypač jiems sunku tvarkytis su nedrausmingais ir nesąžiningais kareiviais – tinginiais, piktavaliais provokatoriais ir panašiais į juos. Bendravimo ir vadovavimo įgūdžių bei tvirtos valios stokojantiems vadams dažnai nepavyksta taktiškai suderinti savo reikalavimų ir pagrįsto pasipiktinimo, kurį kelia nedrausmingų kareivių elgesys. Prasiveržiantis pyktis ir „kerštas“ visiems atstumia karius, ardo draugiškus padalinio karių santykius.

Patirtis ir VRM I pulke atlikti sociometriniai tyrimai rodo, kad geriausiai jaunesniojo vado pareigas atlieka ir tikrais lyderiais tampa stabilios nervų sistemos, stiprios valios ir teigiamos vertybinės orientacijos kariai. Tarnybos sėkmę lemia ne tik geras fizinis pasirengimas, bet ir moralios dorovinės nuostatos, intelektas, geras išsilavinimas, ori ir taktiška laikysena, teisingumo jausmas ir komunikabilumas.

Jaunesniojo vado, kaip ir kiekvieno kario, asmenybę ir elgesį veikia daugelis veiksnių: namų auklėjimas, visuomenės poveikis, draugų nuotaikos ir nuostatos, būrio ir kuopos vadų darbo stilius ir santykiai su jais. Todėl jų atrankos ir tarnybos gerinimo problemą tenka spręsti kaip lygtį su daugybe nežinomųjų, iš kurių temperamento tipas ir nervų sistemos ypatybės – tik ledkalnio viršūnė.

VRM I pulko patirtis rodo, kad pagerinti puskarininkių kokybinę sudėtį padeda jų rinkimai „iš apačios“, t. y. kai kandidatų į puskarininkius atrankoje dalyvauja ir eiliniai kareiviai – būsimųjų puskarininkių tarnybos draugai. Atrenkant kandidatus į puskarininkių mokyklą atsižvelgiama ir į jų nuomonę [5, 48].

Neretai eilinių ir puskarininkių (seržantų) tarpusavio santykius apsunkina pernelyg didelė pastarųjų baimė prarasti autoritetą ir pavaldinių pagarbą. Todėl jie įvairiais, kartais neleistiniais ir netinkamais, būdais siekia save įtvirtinti. Kai kurie puskarininkiai su kariais

bando bendrauti itin oficialiai. Dėl to tarp jų gali iškilti emocinė siena, darosi sunku bendrauti. Pasitaiko, kad puskarininkiai tampa ne tik griežti, bet ir šiurkštūs savo pavaldiniams, pernelyg dažnai ir griežtai juos baudžia, arba atvirksčiai – tampa labai atleidūs ir nereiklūs, nesugeba pasipriešinti karių nedrausmingumui, nuolaidžiauja, netgi pataikauja pažeidėjams, bendrininkauja su jais, slepia jų pražangas.

Ir vienu, ir kitu atveju puskarininkių ir kareivių santykiai pasidaro painūs, dėl to gali būti padaryta šiurkščių statutinės drausmės pažeidimų. Jeigu vyresnieji vadai laiku neatkreipia į tai dėmesio, nekontroliuoja puskarininkių veiklos, nepašalina jų darbo klaidų, puskarininkių vadovaujamuose padaliniuose gali pablogėti psichologinis mikroklimatas, pašlyti drausmė, padidėti įtampa bendraujant puskarininkiams ir eiliniams kariams, statutinių reikalavimų pažeidimų, taip pat tarp eilinių kilti įvairių nesusipratimų.

Puskarininkių tarnybos klaidų ir bendravimo sunkumų atsiranda dėl daugelio priežasčių. Profesinės karo tarnybos puskarininkių, seržantų ir kareivių amžius neretai beveik vienodas, mažai skiriasi jų gyvenimo patirtis. Puskarininkiai kartais ne geresni specialistai nei eiliniai kareiviai. Be to, jų psichologijos ir pedagogikos žinios gana menkos. Todėl dažnai jiems būna nelengva rasti tinkamą sprendimą, racionaliai išnaudoti statutų teikiamas galimybes [5, 46–48].

Profesinės karo tarnybos jaunesniųjų vadų tarnyba nedaug kuo skiriasi nuo eilinių. Dažniausiai jie būna kartu. Todėl puskarininkius labai veikia kareivių nuotaikos ir nuomėnės. Puskarininkių vaidmenys tarsi ir susidvejina – jie tuo pačiu metu ir kareiviai, ir viršininkai. Ne visi puskarininkiai tą vaidmenų prieštarumą sugeba teisingai suderinti. Dėl to jiems sunku išsaugoti autoritetą, su pavaldiniais palaikyti tinkamus santykius.

Taigi puskarininkių (seržantų) tarnyba gana sunki ir prieštaringa. Todėl vyresnieji vadai turi nuolat domėtis jų veikla ir elgsena, teikti jiems visokeriopą metodinę pagalbą, ne tik kontroliuoti, bet ir padėti įsitvirtinti, rasti savo vietą karių grupėse. Siekiant, kad puskarininkių kokybinė sudėtis būtų geresnė, reikia tobulinti jų atranką, ieškoti tikslesnių ir patikimesnių atrankos kriterijų, gerinti jų rengimo ir ugdymo sistemą, tarnybos metu didinti metodinę paramą.

3. Eilinių karių tarpusavio santykiai

Eilinių karių tarpusavio santykiai – taip pat gana sudėtinga problema, reikalaujanti nuolatinio vadų dėmesio. Geri tarpusavio santykiai daro teigiamą įtaką elgsenai, mąstysenai ir dorovinėms nuostatoms. Darna ir draugiškumas, grupinis būrio, kuopos, bataliono solidarumas lemia gerą karių grupių psichologinį mikroklimatą, didina jų sutelktumą ir organizuotumą. Karių tarpasmeninių santykių psichologijos išmanymas padeda vadui spręsti karių ugdymo, jų kolektyvų formavimo, kovinio rengimo, sutelkimo bendrai veiklai problemas.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad eilinių karių, vienijamų vienodo statuso oficialioje (formalioje) karių tarnybinėje hierarchijoje, santykiai turėtų būti geri, draugiški. Deja, taip yra ne visada. Kartais ir tarp jų tvyro įtampa, jie susiskirsto į kelias neformalias, tarpusavyje prastai sugyvenančias ar konfliktuojančias grupes.

Kaip žinoma, dalis jaunuolių į privalomąją karo tarnybą eina nenoriai, tik dėl neišvengiamos būtinybės. Todėl jie stokoja tarnybinės motyvacijos, nenori paklusti karinei drausmei. Karo tarnyba jiems yra sunki, tarsi iš šalies primesta pareiga, kurios jie norėtų atsikratyti [5, 44; 6].

Kariniame dalinyje, vienoje vietoje, susirenka daug nepažįstamų, skirtingo išsilavinimo, įvairių vertybinių orientacijų, interesų, gabumų, temperamentų ir charakterių, pomėgių bei įpročių jaunuolių. Kiekvienos naujai sudarytos formalios žmonių grupės struktūra būna dar nesusiformavusi, „neišsidalyti“ socialiniai vaidmenys, neaiški statusų hierarchija, kyla įvairiausių adaptacijos sunkumų.

Jeigu kariniuose daliniuose ir padaliniuose tarnauja ne vieno šaukimo kariai, atsiranda dar ir naujokų bei anksčiau tarnybą pradėjusių kareivių adaptacijos, „susigyvenimo“ problema. Anksčiau tarnauti pradėję kariai paprastai vaidina svarbesnį vaidmenį grupėje, pretenduoja į aukštesnį statusą, nori dominuoti, o neretai ir išnaudoti bei skriausti jaunesnius.

Žinoma, natūralu, kad jie vaidina svarbesnį vaidmenį. Tai labiau patyrę, įgudę, geriau parengti kariai. Todėl ir vadai jais labiau pasitiki, dažniau remiasi. Tačiau ne paslaptis, kad baigiantys privalomąją karo tarnybą kareiviai kartais nepagrįstai pretenduoja į kažkokią išskirtinę padėtį, reikalauja sau įvairių privilegijų, bando gyventi kitų sąskaita, išnaudoti ir skriausti jaunesnius. Jaunesnieji kariai, įžengę į antrąją tarnybos laikotarpio pusę, dažniausiai tęsia savo vyresniųjų draugų „tradicijas“, kartoja jų ne tik gerus, bet ir blogus poelgius.

Net ir neseniai susiformavusioje grupėje kariai atlieka skirtingas formalias ir neformalias funkcijas, turi nevienodą socialinį statusą, kuris priklauso nuo jų asmeninių savybių, atliekamų pareigų, kvalifikacijos, išsilavinimo.

Kaip paprastai, didesnėse formaliose socialinėse struktūrose susiburia nemažai nedidelių neformalių grupių. Taip yra ir kariuomenėje. Į kariniuose daliniuose tarnaujančių kareivių neformalias mikrogrupes paprastai susiburia panašių vertybinių orientacijų, interesų, pomėgių ir įpročių, dažniausiai vieno šaukimo jaunuoliai, išsirenkantys savo neformalius lyderius. Tokios grupės daro didelę įtaką karinio vieneto psichologiniam mikroklimatui, karių tarpasmeniniams santykiams.

Neformalių grupių atsiradimas yra natūralus, neišvengiamas reiškinys. Jų vaidmuo formalioje grupėje priklauso nuo to, kokias vertybes jos išpažįsta ir kaip jas bando įgyvendinti. Yra ir teigiamos orientacijos neformalių grupių. Tokių grupių lyderiais tampa įtakingesni, aktyvesni, veiklesni, labiau išsilavinę, kultūringesni kariai (ne tik eiliniai kariai, bet ir seržantai, puskarininkiai). Teigiamų grupių nuostatos ir vertybės paprastai sutampa su karinių dalinių (padalinių) vadovybės vertybėmis ir normomis, todėl šios neoficialios grupės ir ypač jų lyderiai yra aktyvūs vadovybės pagalbininkai, prisideda prie gero formalių grupių psichologinio mikroklimato kūrimo ir palaikymo, karinės drausmės stiprinimo, kovinės parengties gerinimo. Teigiamos neformalios grupės padeda izoliuoti neigiamas neformalias grupes, kurios taip pat susidaro karių grupėse, sumažinti jų įtaką [5, 53–62].

Deja, kaip ką tik minėjome, kariniuose daliniuose (padaliniuose) formuojasi ne tik teigiamos, bet ir neigiamos neformalios mikrogrupės. Neretai jos būna aktyvesnės ir įtakingesnės už teigiamas grupes. Į neigiamas grupes buriasi abejotinos moralės, nedrausmingi,

tvarkos nemėgstantys, karo tarnybos sunkumų vengiantys, dominuoti grupėje siekiantys jaunuoliai. Tokių grupių lyderiai paprastai yra šiurkštūs, agresyvūs, nori valdyti kitus, išsikrovoti sau įvairių privilegijų ir lengvatų. Tokie „vadukai“, aktyviausių šalininkų palaikomi, verčia kitus grupės narius jiems paklusti [5, 45].

Neigiamos neformalios mikrogrupės daro didelę žalą formaliai grupei, nuodija jos psichologinį klimatą, iškreipia karių tarpasmeninius santykius, menkina vadų autoritetą, gniuždo karinio vieneto moralę, mažina jo kovingumą. Atsiranda daug galimybių nestatutiniams santykiams, nedrausmingumui, neteisingumui, netgi smurtui ir prievartai bei kitoms negerovėms ir blogybėms reikštis.

Karių tarpasmeninių santykių daliniuose ir padaliniuose būklė labai priklauso nuo vadų gebėjimo juos kontroliuoti ir nukreipti reikiama linkme. Vadai privalo nuolat domėtis eilinių karių tarpasmeniniais santykiais bei jų santykiais su seržantais ir puskarininkiais, juos analizuoti ir daryti atitinkamas išvadas. Privalu išmanyti neformalių grupių susidarymo ir veikimo mechanizmą, visokeriopai palaikyti ir skatinti teigiamas grupes ir jų lyderius, o neigiamas grupes stengtis diskredituoti (demaskuoti), išardyti, neutralizuoti jų poveikį, kad jos negriautų formalių karių grupių iš vidaus.

4. Nestatutiniai santykiai

Atkurtoje Lietuvos kariuomenėje pasitaiko ir nestatutinių santykių arba, kitaip sakant, įvairiausių statutinės drausmės ir tvarkos pažeidimų, agresyvumo, prievartos, smurto protrūkių, nusižengimų kariniam pavaldumui ir kario garbei, metančių šešėlių geram Lietuvos kariuomenės vardui, kenkiančių jos įvaizdžiui.

Nestatutiniai santykiai SSRS kariuomenėje. Gerai žinoma, kad nestatutiniai santykiai (rus. k. – „dedovščina“) buvo plačiai išsikerę Sovietų Sąjungos kariuomenėje. Galima sakyti, kad nestatutiniai santykiai – sovietinės kariuomenės palikimas. Kaip teigia tyrėjai, SSRS kariuomenėje jie ėmė plisti 6-ojo dešimtmečio viduryje. Žinoma, ir anksčiau pasitaikydavo panašaus elgesio atvejų, tačiau jie tada dar nebuvo taip paplitę, kad apie juos būtų galima kalbėti kaip apie kariuomenės gyvenimo reiškinį. Nestatutinių santykių, kaip socialinio reiškinio, atsiradimo priežastis kai kurie rusų sociologai ir psichologai sieja su amnestija, kuri buvo paskelbta po J. Stalino mirties 1953 m. Po jos į kariuomenę imta šaukti ir amnestuotus jaunuolius, t. y. buvusius kalinius. Tai negalėjo nepadaryti įtakos ir karių tarpasmeniniams santykiams [7].

To laikotarpio karių konfliktų analizė rodo, kad kareivinėse, panašiai kaip ir kalėjimuose, imta reikalauti, kad jaunesnieji, silpniesieji paklustų stipresniesiems. Ilgiau tarnavę, stipresni, šiurkštesni, įžūlesni jaunuoliai ėmė išnaudoti jaunesnius, silpniesnius, prie aplinkos dar nepritapusius karius, jų sąskaita stengtis susikurti vadinamąjį „kareivinių komfortą“.

Tuometė sovietinės kariuomenės karių ugdymo sistema nebuvo pasirengusi pasipriešinti į kariuomenę perkeltiems kalinių elgesio įpročiams, netgi nekreipė reikiamo dėmesio į šį reiškinį. Jaunesnieji kariuomenės vadai nebuvo suinteresuoti, vengė savo viršininkams atskleisti karių tarpasmeninių santykių pažeidimus, nes už tai kaip tik jiems (t. y. jaunesnie-

siems vadams) ir grėsė drausminės ir kitokios nuobaudos, galėjusios neigiamai paveikti jų profesinę karjerą.

Karių grupėse, kuriose būna nestatutinių santykių, paprastai egzistuoja neformalios, kartais gal ir nepastebimos grupės, kurioms būdinga iškreipta moralės samprata, išankstinės nuostatos bei elgesio normos, nesutampančios su oficialiosiomis, dėl to jos konfliktuoja. Dažniausiai šias grupes sudaro ankstesnio šaukimo, ilgiau tarnavę, fiziškai stiprūs, agresyvūs, išūlūs jaunuoliai. Jie reikalauja, kad naujokai gyventų pagal tam tikras „senių“ (t. y. ilgiau tarnavusių karių) nustatytas nerašytas taisykles, visiškai jiems paklustų, vykdytų visus jų reikalavimus.

Sovietinėje kariuomenėje „seniai“ reikalaudavo, kad naujokai už juos dirbtų įvairius „nešvarius“ darbus, susijusius su kareivinių bei karių miestelio teritorijos tvarkymu ir valymu, drabužių skalbimu, karinės technikos priežiūra, atiminėdavo iš jaunesniojo šaukimo karių geresnį maistą, naujus, švarius drabužius, uniformas ir kitus daiktus. Jauni kareiviai, išdrįsdavę pasipriešinti neformalių grupių ar vyresniųjų kareivių priespaudai ir diktatui, patirdavo didelį moralinį ir psichologinį spaudimą, įvairius grasinimus, o kartais net ir fizinį smurtą. Jie būdavo boikotuojami, izoliuojami, pravardžiuojami, išjuokiami ir niekinami. Jei-gu skriaudžiamasis išdrįsdavo ieškoti teisybės, skųstis, kreiptis į karininkus, jis „senių“ ar neformaliosios grupės būdavo vadinamas skundiku („stukačiumi“, lietuviškai – „geniu“), o skundikas tam tikrai jaunimo kategorijai yra pats blogiausias, nekenčiamiausias žmogus [8].

Pavojus užsitraukti skundiko vardą tarsi Damoklo kardas kybodavo virš tų, kurie norėtų skųstis, ieškoti teisingumo ar karininkų užtarimo. Todėl daugelis skriaudžiamųjų tylėdavo, vengdavo viešai kalbėti apie patiriamas skriaudas, nes bijodavo ne tik pelnyti „skundiko šlovę“, bet ir patirti solidarios neformalios grupės sankcijas. Ši aplinkybė, kaip ir neformalių grupių solidarumas, labiausiai ir trukdė iškelti viešumon netinkamus karių tarpasmeninius santykius ir su jais kovoti. Suprantama, atvirai apie tai rašyti, kalbėti negalėjo ir tuometė griežtai valdžios kontroliuojama ir cenzūruojama žiniasklaida, nes tai būtų interpretuojama kaip sovietinės kariuomenės „juodinimas“.

Nestatutinius santykius palaikančių neformalių grupių bei ankstesnio šaukimo karių spaudimas jaunesniems ir silpnesniems, jų niekinimas, moralinis ir fizinis terorizavimas kartais pasiekdavo tokį lygį, kad kai kurie jaunuoliai neištvėrdavo spaudimo ir, nerasdami kitos išeities, savavališkai pasitraukdavo iš karinio dalinio, susižalodavo (jei jų dar nebūdavo sužaloję smurtininkai), o kartais – net ir nusižudydavo [7; 9].

Sovietinėje kariuomenėje egzistavo įvairių šaukimų karių statusų hierarchija. Skirtingų šaukimų kariai turėjo skirtingus „vardus“, privalėjo prisiimti tam tikrus vaidmenis. Labiausiai buvo žeminami ir skriaudžiami jauniausieji, pirmą pusmetį tarnaujantys šauktiniai. Jie privalėjo atlikti visus „neprestižinius“, sunkiausius ir nešvariausius, darbus. Antrąjį pusmetį tarnaujantieji turėjo ne tik neprieštarauti, bet ir tyliai pritarti šioms „žaidimo taisyklėms“. O trečiąjį pusmetį privalomąją karo tarnybą atliekantys kariai jau buvo aktyvūs paskutinį, ketvirtąjį, pusmetį tarnaujančiųjų, vadinamųjų „diedų“, valios vykdytojai. Patys „diedai“ naudojos visomis jiems „teisėtai“ priklausančiomis privilegijomis, galėjo mėgautis nestatutinių santykių vaisiais.

Skirtingų šaukimų karius, taip pat ir seržantus, buvo galima atpažinti ne tik iš jų elgsenos, bet ir iš aprangos, uniformos dėvėjimo būdo. Jie susigalvodavo įvairių jos pagražinimų, pataisymų, versdavo naujokus tuos „patobulinimus“ atlikti. „Seniai“ nešiodavo nusmukusį, laisvai užsegta diržą, vaikščiodavo neužsisegę apykaklės, mūvėjo susiaurintomis kelnėmis, avėjo kitokiais negu jaunesnieji kareiviai batais ir pan. Visų šių priemonių tikslas – įtvirtinti kareivių ir seržantų diferenciaciją, pabrėžti skirtingą jų statusą grupėje, nuolat priminti vėlesnio šaukimo kariams jų vietą ir vaidmenį būryje bei tarpasmeninių santykių struktūroje.

Sena tiesa – jeigu tam tikra santykių tarp žmonių sistema egzistuoja ilgesnį laiką, ji pamažu tampa tradicinė. Kaip tik taip ir atsitiko sovietinėje kariuomenėje. Dėl ilgus metus trukusio nestatutinių santykių ignoravimo, nuolatinio realios padėties gražinimo, realių problemų nutylėjimo, ypač vadinamojo sąstingio (t. y. daugiausia L. Brežnevo valdymo) metais, nestatutiniai santykiai Sovietų Sąjungos kariuomenėje plačiai paplito ir įsitvirtino.

Nors oficialiu lygiu problema buvo nutylima, tačiau kalbos apie kariuomenėje įsigalėjusią „tvarką“ sklido toli už kareivinių sienų, todėl apie tai buvo žinoma šauktiniams ir jų tėvams. Dėl to susidarė tam tikra nuostata: neretai šauktiniai iš anksto pasirengdavo susitaikyti su nestatutiniais santykiais, kur vyrauja stipresniųjų bei anksčiau tarnauti pradėjusių karių „teisė“, o jaunesnieji ir silpniesnieji yra skriaudžiami ir žeminami. Nemažai būsimųjų karių buvo nusiteikę palikti viską taip, kaip yra. Jų nuomone, tarnybos pradžioje teks kuri laiką pavargti, pakentėti, o po to bus galima elgtis taip, kaip elgėsi ankstesnio šaukimo kariai. Atsiras galimybė palengvinti tarnybą kitų sąskaita, turėti įvairių lengvatų ir privilegijų, net rinkti iš jaunesniųjų pinigines duokles. Skriaudžiant kitus, bus galima pakelti savo statusą grupėje ir kompensuoti skriaudas, patirtas tarnybos pradžioje.

Daugelis taip mažančių jaunuolių dar prieš tarnybą kariuomenėje panašiai bendravo profesinio rengimo mokyklose bei įvairiose neformaliose jaunimo grupėse. Civiliniame gyvenime įprastą bendravimo būdą jie tiesiog „perkeldavo“ ir į kareivines.

Nuo Sovietų Sąjungos kariuomenėje kerojusio moralinio ir fizinio smurto kentėjo ir Lietuvos jaunuoliai, priverstinai šaukiami atlikti karo prievolės okupantų ginkluotosiose pajėgose. Kiek jų buvo nužudyta, morališkai ir fiziškai suluošinta, kol kas pasakyti negalima, nes tokių duomenų nesurinkta. Nemažai medžiagos apie jaunuolių iš Lietuvos patirtas kančias Sovietų Sąjungos kariuomenėje pateikiama R. Balynienės ir A. Buškevičienės gana dideliame kelių dalių straipsnyje, kurį 2002 m. išspausdino laikraštis „XXI amžius“ [9].

Nestatutinių santykių apraiškos Lietuvos kariuomenėje ir kova su jomis. Kad sovietinis palikimas – nestatutiniai santykiai – pasireiškė ir po Nepriklausomybės atgavimo atsikūrusioje Lietuvos kariuomenėje, neneigia ir Krašto apsaugos ministerijos bei kariuomenės vadovybė, patvirtina straipsniai periodinėje spaudoje, J. Vaitkevičiaus, I. Karužienės ir B. Pranevičienės tyrimai, atlikti Lietuvos Respublikos VRM I vidaus tarnybos pulke.

Tiesa, Krašto apsaugos ministerijos, kariuomenės vadovybės bei daugelio karinių dalių ir padalinių vadų pastangomis pastaraisiais metais įvairių nusižengimų ir nusikaltimų Lietuvos kariuomenėje mažėja, moralinis psichologinis klimatas gerėja. Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. Valdas Tutkus 2004 m. gruodžio 12 d. interviu laikraščiu „Kauno diena“ teigia, kad „ tokio reiškinio kaip nestatutiniai santykiai Lietuvos kariuomenėje be-

veik neliko“. Tiesa, jis pripažįsta, kad kariuomenėje, kur kartu gyvena daug jaunų žmonių, pasitaiko įvairių konfliktų, girtavimo, narkotikų vartojimo atvejų, muštynių. Tokie dalykai, anot generolo, deja, neišvengiami [27]. Tai patvirtina periodinės spaudos publikacijos, nerimą keliantys statistiniai duomenys apie įvairius drausmės, statutinės tvarkos pažeidimus ir nusikaltimus, ypač ankstesnių metų. Antai 1997 m. Lietuvos kariuomenėje padaryta 4 617 statutinės tvarkos ir drausmės pažeidimų ir 57 nusikaltimai. Apytiksliais duomenimis, kasmet Lietuvos kariuomenėje vidutiniškai iškeliama apie 40 baudžiamųjų bylų (įskaitant visų rūšių baudžiamąsias veikas, padarytas privalomosios tarnybos karių). 1997 m., skaičiuojant 10 tūkst. gyventojų, buvo padaryta 80 nusikaltimų, o Lietuvos kariuomenėje, skaičiuojant 10 tūkst. karių, – 57 nusikaltimai. Todėl, įvertinus kriminogeninę būklę visos valstybės mastu ir atsižvelgiant į tai, kad kariuomenėje tarnauja pati judriausia ir energingiausia visuomenės dalis, šie duomenys leidžia tvirtinti, kad situacija kariuomenėje šiuo požiūriu buvo geresnė. Taip pačiais 1997 m. užfiksuotas 101 nusižengimas, susijęs su privalomosios tarnybos karių tarpasmeninių santykių taisyklių pažeidimais, iškeltos 9 baudžiamosios bylos, nuteista 15 karių [10]. 2005 m. duomenimis, dėl neleistino elgesio su kitais kariais kasmet atliekama 10–15 tarnybinių patikrinimų [28]. 2005 m. nestatutinių santykių apraškas Generolo Romualdo Giedraičio artilerijos batalione tyrė Seimo kontrolierius Romas Valentukevičius ir Karo policija [28]. Už smurtinius veiksmus tarnybos draugų atžvilgiu 2004 m. buvo nuteisti 3 Karinėse jūrų pajėgose tarnavę kariai. Už neleistiną elgesį su pavaldiniais teisme atsidūrė ir 2 Karaliaus Mindaugo motorizuotojo pėstininkų bataliono karių byla [31].

Vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, kokios vadinamųjų nestatutinių santykių, t. y. agresyvumo, prievartos ir smurto protrūkių, priežastys Lietuvos kariuomenėje nelengva. Aišku, kad tai – ne tik kariuomenės, bet ir visos visuomenės problema, nes kariuomenė yra visuomenės dalis. Jeigu pastarojo dešimtmečio mūsų visuomenės būtį bandytume apibūdinti pagal tai, kas jos gyvenime buvo labiausiai pastebima, daugiausia turėtume vartoti neigiamus epitetus. Tai – nestabili ekonominė padėtis, politinė destruktija, pasitikėjimo krizė, socialinė nelygybė ir neteisybė, grėsminga kriminogeninė situacija, pasireiškianti nusikaltamumo didėjimu, ypač jaunimo, socialinė patologija, dvasinių vertybių devalvacija. Dalis visuomenės, taip pat ir jaunimo, nesiskaito su etinėmis ir teisės normomis, yra labai ego-centriška, nihilistiškai vertina savo pareigas valstybei ir tautai. Visos šios neigiamos nuostatos, vertybinės orientacijos ir tendencijos pasireiškia ir kariuomenėje [11, 10, 70–84].

Padėtį dar labiau sunkina tai, kad pastaruoju metu dėl neigiamo žiniasklaidos poveikio, komercinės reklamos ir kitų priežasčių suvešėjo jaunimo vartotojiškumas, materialinių gėrybių garbinimas, egoizmas, net jėgos kultas, sunyko dvasinės vertybės. Visa tai gimdo cinizmą, brutalumą, padidėjusį impulsyvumą, vis labiau imama nepaisyti socialinio gyvenimo normų. Nemažą įtaką jaunimo socializacijai daro neigiamų vertybinių orientacijų neformalios grupės ir netgi nusikaltėlių grupuotės. Skurdžios nemažos jaunimo dalies vertybės, prieštaringas jų pobūdis, statistiškai reikšmingu mastu plintančios įvairios blogybės ne tik silpnina tautinių ir pilietinių nuostatų plėtrą, bet ir propaguoja naujas destruktivaus socialinio elgesio formas [11, 114–118].

Kaip žinoma, Lietuvoje daug karo tarnybai tinkamų jaunuolių dėl įvairiausių prie-

žasčių (kariuomenės mažumo, jai skiriamų lėšų, patalpų stokos, nenoro tarnauti ir kitų) išvengia tarnybos. Dėl minėtų priežasčių valstybė 1999 m. į karo tarnybą galėjo pašaukti tik vieną iš keturių šauktinių [12]. Daugiau kaip 40 proc. šaukiamojo amžiaus jaunuolių pripažįstami netinkamais arba tik iš dalies tinkamais tarnauti dėl sveikatos sutrikimų (2000 m. duomenys). 2000 m. skelbtais Lietuvos kariuomenės rezervo karių asociacijos duomenimis, Lietuvoje buvo apie 97 tūkst. 19–26 m. jaunuolių, kurie pagal Karo prievolės įstatymą galėjo būti pašaukti atlikti pradinės privalomosios karo tarnybos [13]. Iš to skaičiaus visiškai tinkamais tarnauti buvo pripažinti tik 20 tūkst. jaunuolių. Apie 30 tūkst. šauktinių negalėjo tarnauti dėl sveikatos sutrikimų, 24 tūkst. – dėl to, kad mokėsi. Dar apie 7 tūkst. jaunuolių tarnyba buvo atidėta dėl šeimyninių aplinkybių. 4 tūkst. negalėjo būti šaukiami dėl teistumo. 12 tūkst. šauktinių tiko tarnauti tik iš dalies (ribotai tarnybai) dėl silpnos sveikatos. Per vienuolika Nepriklausomybės metų (1991–2001) į Lietuvos kariuomenę buvo pašaukta apie 55 tūkst. jaunuolių, t. y. vidutiniškai po 5 tūkst. per metus (pradinė privalomoji karo tarnyba trunka vienus metus). 2000–2002 m. atlikti privalomosios karo tarnybos kasmet buvo pašaukiama apie 6 tūkst. jaunuolių, nors tinkamais tarnauti pripažinta apie 13 tūkst. [14]. Vis daugiau kariuomenėje tarnaujant profesionalų, šauktinių ir toliau mažėja. 2006 m. buvo numatyta pašaukti 3 210 prievolinkų, o iki 2008 m. šauktinių skaičių sumažinti iki 2 000, tačiau visiškai jų atsisakyti neketinama, nes, pasak Lietuvos kariuomenės vado gen. mjr. V. Tutkaus, šauktiniai padeda išvengti profesionaliosios kariuomenės uždarumo, palakyti gyvus kariuomenės ir visuomenės ryšius [29, 30].

Nemažai šauktinių kareiviais tampa nenoriai, tik dėl neišvengiamos būtinybės (nepavyko simuliuoti ligos, išsipirkti ar kitaip „išsisukti“). Lietuvos Respublikos VRM I vidaus tarnybos pulke atliktų tyrimų duomenimis, tik apie 30 proc. pašauktų tarnauti šiame pulke turėjo teigiamą nuomonę apie kariuomenę ir karo tarnybą. Dar maždaug trečdalis šio pulko karių buvo tarsi ir neutralūs, o likusieji turėjo gana aiškią neigiamą nuostatą, kurią išreiškė vertindami ne tik kariuomenę, bet ir policiją, kitas teisėtvarkos institucijas bei valstybės politiką apskritai [5, 45]. 1999 m. spalio 11 d. „Eltos“ pranešime apie Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto posėdį sakoma, kad per devynis 1999 m. mėnesius į medicinos ir naujokų šaukimo komisijas atvyko tik 48 proc. kviestų šauktinių. 1998 m. į policijos komisariatų buvo kreiptasi prašant surasti ir atvedinti į šaukimo komisijas 7,7 tūkst. jaunuolių, bet buvo atvedinta tik 2 tūkst. Dėl karo tarnybos vengimo administracinėmis bandomis tais pačiais metais buvo nubausta 5,8 tūkst. jaunuolių, bet dauguma jas atsisakė mokėti. Antstolių kontoros išieškojo tik 757 baudas, arba 13 proc. Prokuratūrai buvo pateikta medžiaga dėl to, kad turi būti iškelta 31 baudžiamoji byla dėl vengimo atlikti karo tarnybą. Buvo iškelta 14 bylų, o nuteisti tik 4 jaunuoliai. Taigi karo prievolinkų apskaitą ir naujokų šaukimą vykdančioms tarnyboms trūko teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijų paramos. Nepatikimai dirbo ir tuo metu (1999 m.) veikusios Šauktinių medicininės ekspertizės komisijos (ŠMEK), kurių buvo net 51 ir kurias sudarė civiliai gydytojai, dirbę įvairiose sveikatos priežiūros įstaigose. Todėl į kariuomenę neretai patekdavo jaunuolių, turinčių įvairių sveikatos sutrikimų, be to, sveikas šauktinis nesunkiai galėjo gauti medicininę pažymą, įrodančią, kad negali tarnauti dėl sveikatos sutrikimų. Išvengti įvairių nesklandu-

mų, susijusių su jaunuolių šaukimu į pradinę privalomąją karo tarnybą, padeda keturi Karo prievolės centrai ir juose veikiančios kompetentingų gydytojų komisijos, griežtinama atsakomybė už vengimą atlikti karo prievolę. Šie centrai įsteigti Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Vilniuje [6]. Jiems pradėjus dirbti, pasidarė sunkiau simuliuoti nesamas ligas. Bet tinkamais privalomajai karo tarnybai pripažįstama dar mažiau jaunuolių negu iki tol. Antai 2005 m. minėtų karo prievolės centrų medicinos komisijose buvo patikrinta 10,5 tūkst. šaukiamą amžiaus jaunuolių. Iš jų tinkamais tarnauti buvo pripažinta 4,5 tūkst., arba 43 proc., taigi dar mažiau negu 2000 m. [29]

Pastaraisiais metais jaunuolių motyvacija tarnauti kariuomenėje sustiprėjo. Dažnas jaunuolis, atitarnavęs pradinės privalomosios karo tarnybos laiką, norėtų pasilikti kariuomenėje ir tęsti tarnybą, tik jau kaip profesinės tarnybos karys. 2002 m. Lietuvos kariuomenėje pradėti sociologiniai tyrimai, kurių tikslas – tirti karių vertybines nuostatas ir psichologines būsenas, jų požiūrį į privalomąją ir profesinę karo tarnybą, drausmės pažeidimų bei nestatutinių santykių priežastis. Tikimasi, kad sociologinės apklausos ir tyrimai padės geriau pažinti šauktinius, spręsti jų problemas, stiprinti karių tarnybinę motyvaciją ir drausmę [15].

Dar viena Lietuvos kariuomenės problema – palyginti prastas daugelio šaukiamą amžiaus jaunuolių išsilavinimas. Aukštesnio išsilavinimo vaikinams dažniau įvairiais būdais pavyksta išvengti tarnybos. Antai 1996 m. net 79 proc. pašauktų tarnauti į krašto apsaugos sistemą neturėjo vidurinio išsilavinimo (į VRM I pulką – net 81 proc.). 1999 m. privalomąją krašto apsaugos tarnybą atliko 23 jaunuoliai, turintys aukštąjį išsilavinimą. 2002 m. duomenimis, apie 33 proc. šauktinių buvo įgiję vidurinį išsilavinimą, nebaigusių vidurinės mokyklos buvo 65 proc. Pasitaikė ir tokių, kurių išsilavinimas – 6–7 klasės. Pastaraisiais metais padėtis gerėja. 2005 m. vidurinį išsilavinimą buvo įgiję 63,3 proc., o pagrindinį – 34,5 proc. šauktinių. Tačiau ir dabar viena iš dažnesnių šauktiniams tarnauti trukdančių kliūčių – nepakankamas išsilavinimas ir intelektas [29]. Dėl šauktinių žemo išsilavinimo kariuomenė kartais vadinama „beraščių armija“. Bet ar dėl to kalta kariuomenė? Atvirkščiai – kariuomenė priversta taisyti kitų valstybės institucijų – pirmiausia Švietimo ir mokslo ministerijos, taip pat Sveikatos apsaugos ministerijos – klaidas, mokyti ir gydyti šauktinius. Demokratinėje valstybėje ne tik kariuomenė, bet ir visuomenė turi būti suinteresuota, kad pašaukti atlikti privalomosios karo tarnybos jaunuoliai būtų tinkami, gerai parengti [16].

Nemažai privalomosios karo tarnybos karių priklauso socialiai neapsaugotų žmonių grupei – jie kilę iš nepilnų, asocialių ar vargingai gyvenančių šeimų, kuriose trūko ne tik materialinių gėrybių, bet ir darnos, meilės, švelnumo, šilumos. Būdami menko išsilavinimo, neturėdami specialybės jaunuoliai jaučiasi silpni ir darbo rinkoje, neužtikrinti dėl savo ateities.

Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas draudžia į privalomąją karo tarnybą šaukti asmenis, nuteistus už sunkų nusikaltimą [17, 134]. Tačiau tokių jaunuolių Lietuvos kariuomenėje pasitaiko. Naujokų šaukimo komisijoje dirbantys policijos komisariatų atstovai ne visada laiku išsiaiškina, kad šauktinis buvo teistas ar jam buvo iškelta baudžiamoji byla. Antai 1998 m. atlikus tyrimą Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Panevėžio batalione nustatyta, kad iš 313 šiame batalione tarnavusių šauktinių 33 kariams iki pašaukiant juos į karo tarnybą buvo iškeltos baudžiamosios bylos ir jie buvo nuteisti.

VRM I pulke atliktų tyrimų duomenimis, 1993–1996 m. minėtame pulke tarnavo apie 5–7 proc. karių, turėjusių kokių nors ryšių su kriminaliniu pasauliu. Anot I. Karužienės, naujokai kartais atvirai prisipažįsta nekenčiantys „mentų“ (t. y. policininkų), nes, jų nuomone, jie buvo nekaltai „įkliuvę“.

Neretai teisti ar nusikalte jaunuoliai bando nusišėpti šiuos savo biografijos faktus, o patekę į kariuomenę tikisi išvengti bausmės. Nemaloni staigmena – šaukimas į teismą ar prokuratūrą – juos užklumpa jau tarnaujant. Daugiausia tokie jaunuoliai priklauso minėtajai neigiamą nuostatą kariuomenės ir kitų valstybės institucijų atžvilgiu turinčiai karių grupei.

Jaunuoliai, iki šaukimo į privalomąją karo tarnybą turėję ryšių su kriminaliniu pasauliu, daro labai neigiamą įtaką kitiems kariams. Jie dažniausiai asocialiai elgiasi, nepaiso bendrų visuomenės gyvenimo normų, o tardymo izoliatoriaus ar kalėjimo kameros patirtis jiems taikomas auklėjimo priemonės ir drausminės nuobaudas padaro neveiksmingas. Šauktinių kontrolės sistema, pradėjusi veikti 1999 m. pabaigoje, tikimasi, leis išvengti atvejų, kai į kariuomenę pašaukiami asmenys, kurių praeitis kriminalinė [5, 10, 45].

Analizuojant gilumines vadinamųjų nstatutinių santykių priežastis, negalima nepaminti jaunimo brendimo, socializacijos problemų. Psichologai ir sociologai teigia, kad per keletą pastarųjų dešimtmečių toliau ryškėjo disproporcija tarp jaunimo fiziologinio ir socialinio bei psichologinio brendimo. Fiziologinis brendimas spartėja, vis jaunesnio amžiaus jaunuoliai fiziškai subręsta, o jų socializacijos procesas daug lėtesnis, ilgiau trunka. Dėl to mažėja fiziškai jau subrendusių jaunuolių gebėjimas kontroliuoti savo socialinį elgesį, pritaikyti prie visuomenės gyvenimo normų, tarnybos kariuomenėje reikalavimų.

Šveicarijos kariuomenės pedagogai R. Štaigeris (Steiger) ir U. Cvygartas (Zwygart) teigia, kad dauguma šaukiamojo amžiaus jaunuolių ir jaunų karių išgyvena dvigubą arba trigubą pereinamąją fazę: jaunuoliai tampa vyrais, vyrai – kariais, kai kurie kariai (pavaldiniai) – viršininkais [3, 27].

Pradėdami karo tarnybą dauguma jaunuolių išgyvena pereinamąją fazę – tampa vyrais. Fiziškai jie jau subrendę, suaugę, bet psichiškai dar bręsta, ne visada gali elgtis kaip suaugusieji. Todėl vadas dažnai negali jais pasikliauti, garantuoti, kad jauni kariai visada jaus atsakomybę, elgsis apgalvotai, teisingai vertins savo galimybes. Neretai tenka susidurti su nepastoviais, save pervertinančiais arba baimingai savęs neįvertinančiais jaunuoliais. Civilinėje srityje pereinamoji fazė iš jaunuolio į vyrą dažniausiai nėra labai svarbi. Bet, patekus į kariuomenę, ji gali sukelti daugiau sunkumų, nes psichinio brendimo pereinamoji fazė sutampa su staigiu civilinio gyvenimo pasikeitimu į karinį.

Kai kuriems šiuolaikiniams jaunuoliams karo tarnyba atrodo kaip gyvenimą sunkinanti situacija. Jie išauklėti taip, kad pareigą vykdyti kiekvieną reikalavimą supranta kaip prievartą, kiekvieną pasiaukojimo apraišką – kaip savęs atsižadėjimą, kiekvieną vadovavimo būdą – kaip manipuliaciją. Jaunuoliams, kurie nuo mažų dienų vengė sunkumų, buvo viskuo aprūpinti, globojami, tarnyba kariuomenėje gali pasirodyti per sunki, kelti baimę dėl iki šiol nepatirto ar mažai patirto asmeninės laisvės, individualybės ribojimo, grėsmingo viršininkų autoriteto, dėl nenoro jiems paklusti, būti drausmingiems, klusniai vykdyti vadų nurodymus.

Tarnyba kariuomenėje daugeliui jaunuolių atrodo kaip iššūkis. Sustiprėja įtampa tarp noro save išreikšti ir būtinybės save įveikti. Kai kuriems asmenims ši įtampa yra per sunki, beveik nepakeliama. Naujokai paprastai nelengvai pripranta prie naujos aplinkos, asmeninės laisvės apribojimų, griežtos drausmės, ilgisi namų, artimųjų, draugų. Juos slegia nuogąstavimai dėl prarasto darbo, neuždirbtų pinigų, neaiškių galimybių po karo tarnybos įsidarbinti toje pačioje darbovietėje. Ypač daug rūpesčių turi vedę, savo šeimas jau sukūrę, kariai. Karių spaudoje rašoma, kad didžiausias kareivio noras – kuo dažniau parvažiuoti namo. Tačiau pasidžiaugti laisve savaitgalio neužtenka. Todėl kariai gana dažnai laiku negrįžta į dalinius. Neretai, parvažiavę į namus, ima girtauti ir dėl to nespėja laiku grįžti. Per devynis 2001 m. mėnesius iš privalomosios karo tarnybos buvo pasišalinę 313 karių. Dažniausiai taip atsitiko – 121 kartą – dėl girtavimo. 21 kartą kariai savavališkai pasišalino iš tarnybos dėl noro švęsti su draugais, 20 kartų – dėl nenoro tarnauti, 18 kartų – norėdami pailsėti. Šie faktai rodo, kad kai kurie uniformuoti jaunuoliai (kariai) ne tik nepajėgia įveikti potraukio prie alkoholio, bet ir stokoja ištvėrmės, pareigingumo, atsakomybės, yra nedrausmingi [18].

Kelia rūpestį dar viena problema – narkotikų vartojimas. 2001 m. Lietuvos kariuomenėje atlikus tyrimą dėl narkotikų vartojimo, nustatyta, kad beveik 200 karių yra vartoję narkotines medžiagas. Tiesa, tyrimą atlikusių specialistų vertinimu, narkotikų vartojimo atvejai buvo epizodiniai, o jų kiekiai – maži. Todėl narkomanijos problema kariuomenėje šiuo metu nėra aktuali. Tačiau ir toliau būtina rūpintis prevencijos programos rengimu, narkotikų vartojimo priežasčių tyrimais [19].

Nereikia manyti, kad visi sveiki karo prievolinkai yra tinkami karo tarnybai, o visi tinkami karo tarnybai asmenys – kovinei veiklai, ypač šiuolaikiniam mūšiu, kuris reikalauja itin didelės psichinės ištvėrmės. Tad vis aktualesnė tampa karių atrankos problema. R. Štaigeris ir U. Cvygartas teigia, kad asmuo tinkamas karo tarnybai, jei yra: 1) inteligentiškas ir išsiauklėjęs (negalintis mąstyti, neturintis mokyklinio išsilavinimo, negali toliau mokytis); 2) emociškai stabilus ir brandus (pirmiausia kalbama apie jausmų stabilumą); 3) komunikabilus (gebėjimas bendrauti su draugais ir viršininkais – kiekvieno kario, kartu ir padalinio, pagrindinė sėkmingos veiklos sąlyga). Visos šios savybės būtinos. Jei vienos iš jų trūksta, asmuo negali tapti kariu. Nei treniruotės, nei prievarta iš esmės nieko negali pakeisti. Duomenys rodo, kad ne tik Lietuvoje daugėja karo tarnybai dėl fizinės ir ypač psichinės sveikatos sutrikimų netinkamų jaunuolių. Tai lemia ydingas gyvenimo būdas, vis didėjantis jo tempas, įtampa, per daugelį metų nusistovėjusių socialinio elgesio normų nepaisymas šeimose ir jaunimo grupėse (girtavimas, narkomanija, toksikomanija, seksualinis palaidumas), šeimos, kaip pagrindinės visuomenės gyvastingumo institucijos, nykimas ir kita. Pavyzdžiui, Šveicarijos ginkluotosiose pajėgose atleistų nuo karo tarnybos dėl psichikos sutrikimų skaičius nuo 1975 iki 1993 m. beveik padvigubėjo (nuo 585 iki 1063). 1999 m. dėl sveikatos sutrikimų iš Lietuvos kariuomenės buvo atleista 310 jaunuolių, iš jų net 55 proc. – dėl psichikos problemų. Lietuvos kariuomenėje kasmet apie 150 jaunuolių atleidžiama nuo tarnybos dėl psichikos sutrikimų. Tiesa, dalis karo tarnybos vengiančiųjų simuliuoja psichikos ligas ar imituoja bandymą nusižudyti. Todėl būtina gerinti šauktinių

psichinės sveikatos kontrolę [3, 51–52; 20]. Tai ir daroma įsteigus karo prievolės centrus.

Iškreiptos kai kurių jaunuolių vertybės, neigiamas požiūris į karo tarnybą, pareigą, drausmę, tarnybinės motyvacijos, pilietinės brandos, bendravimo kultūros stoka, pereinamojo laikotarpio psichologiniai sunkumai, menkas išsilavinimas ir kitos priežastys karo tarnybos metu gali sukelti daugelį neigiamų reiškinių (drausmės pažeidimų, adaptacijos bei bendravimo sunkumų, tarpasmeninių konfliktų, padaroma), kurių dalį sąlygiškai galime vadinti nestatutiniais santykiais.

Kartais jie įgauna ypač pavojingą ir atstumiantį pavidalą, pasireiškia agresyvumu, prievarta, karių tarpusavio smurtu. Psichologai nurodo daugelį jaunimo agresyvumo priežasčių. Vieni pabrėžia, kad agresyvumą lemia įgimtos asmenybės savybės, kiti tvirtina, kad agresyvaus elgesio išmokstama, jei asmenybės socializaciją veikia neigiami veiksniai, asocialus kitų žmonių elgesys. Ir viena, ir kita teorija remiasi savais argumentais. Agresyvumo ir prievartos tarpasmeniniuose santykiuose apraiškos yra susijusios su instinktyviaja žmogaus prigimties dalimi – prievartos, griovimo instinktais, taip pat su anksčiau (pavyzdžiui, vaikystėje) patirtomis skriaudomis, nesėkmėmis, užgniauztu pykčiu ir pavydu, greičiau prasiveržiančiu padidėjus psichinei įtampai.

Netinkamai, asocialiai elgiamasi ir dėl įvairių socializacijos trūkumų arba tiesioginio desocializacijos poveikio. Vykstant desocializacijai, asmenybė perima asocialaus elgesio normas ir vertybes, ima tenkinti savo poreikius socialiai nepriimtinais būdais, ignoruoja socialų aplinkos poveikį [21, 14–59].

Anot G. Valicko, socializacijos proceso trūkumų gali atsirasti dėl įvairiausių veiksnių: 1) šeimos auklėjimo klaidų (pavyzdžiui, dėl šiltų emocinių santykių, priežiūros stokos, paskatinimų ir bausmių disproporcijos, prieštarigų reikalavimų, netinkamai išaiškintų elgesio normų, fizinės prievartos ir smurto baudžiant vaikus ir kt.); 2) neigiamo mokyklos ir bendraamžių grupės poveikio, kai bendraamžių grupė individą atstumia, izoliuoja, dėl neigiamų vertinimų mokykloje: visa tai neretai paskatina paauglį ar jaunuolį ieškoti prieglobsčio asocialioje grupėje; 3) visuomenės informavimo priemonėse demonstruojamo smurto ir prievartos: stebėdami televizijos filmų herojų agresiją (nesuskaičiuojamus užpuolimus, smūgius, kankinimus, žudynes, prievartavimus ir kitokį destruktivų elgesį), vaikai ir paaugliai nesunkiai gali įsidėmėti, o vėliau ir panaudoti įvairias agresyvaus elgesio formas; 4) individualių asmenybės savybių ir jų vaidmens asocialaus elgesio genezėje: pavyzdžiui, dažni įvairūs (dažniausiai hipertiminis, epileptoidinis, isteroidinis ir nepastovusis) charakterio nukrypimų tipai ar net tam tikras žmogaus fizinis tipas; pastebėta, kad dažniau asocialiai elgiasi fiziškai stiprūs, energingi, išvermingi, drąsūs, mėgstantys rizikuoti, linkę dominuoti grupėje, bet netinkamos vertybinės orientacijos asmenys; 5) vaiko ar paauglio kognityvinės (pažintinės) brandos sutrikimų, dėl kurių nepalankiomis socializacijos sąlygomis asocialaus, nusikalstamo elgesio išmokstama [21, 14–59].

Dėl minėtų veiksnių poveikio gali atsirasti įvairių asmenybės moralinių trūkumų: kaltės ir nerimo jausmas, tokiems individams būdingas išgyvenimų paviršutiniškumas, impulsyvumas, nedrausmingumas, egocentiškumas, paviršutiniški emociniai ryšiai su kitais žmonėmis, silpnas atsakomybės jausmas, nesugebėjimas atidėti malonios veiklos ir

pan. Tiesioginių desocializacijos poveikį asmenybė patiria aplinkoje, kur demonstruojamas asocialus elgesys, vyrauja ydingo elgesio normos ir vertybės, kur asocialūs poelgiai pastiprinami, o socialūs – ignoruojami arba smerkami. Desocializacijos instituto vaidmenį paprastai atlieka neformalios nusikalstamos paaušlių grupės, asocialios šeimos, nusikaltėlių grupuotės ir pan.

Tačiau asmenybės desocializacija toli gražu ne visuomet vyksta dėl tiesioginių nepageidautinų aplinkos veiksnių. Kiekvienas desocializacijos veiksnys dažniausiai atlieka tik asocialaus elgesio predispozicijos, bet ne tiesioginės priežasties vaidmenį. Minėti asmenybės desocializacijos veiksniai paprastai sąveikauja tiek tarpusavyje, tiek su pozityviais socializacijos veiksniais. Dėl šių veiksnių įtakos nepageidautinas poveikis gali sumažėti ar net nepasireikšti. Vis dėlto daugelio tyrimų rezultatai rodo, jog tarp įvairių desocializacijos veiksnių ir asocialaus elgesio egzistuoja neabejotinas ryšys. Neformaliose grupėse ar asocialiose šeimose susiformavusias destruktivaus elgesio normas rizikos grupės jaunuoliai taiko ir tarnaudami kariuomenėje, palaikydami tarpasmeninius santykius. Todėl visiškai išvengti agresyvumo ir prievartos karių tarpasmeniniuose santykiuose labai sunku. Vengti naujokų ir ankstesnio šaukimo karių susidūrimų ir konfliktų padeda Rukloje įsteigtas Mokomasis pulkas, kuriame jie atskirai nuo „senbuvų“ semiasi pradinių karybos žinių, pratinasi prie tarnybos sąlygų.

Psichologinis ir moralinis klimatas, drausmė ir tvarka kariniuose daliniuose (padaliniuose) labai daug priklauso nuo seržantų ir puskarininkių tarnybos ir elgsenos, jų bendravimo su kariais ir vadovavimo jiems gebėjimų. Tačiau naujokų, kurie būtų tinkami kandidatai į puskarininkius, nėra daug. Jeigu kandidatas tinkamas pagal fizinį pasirengimą bei kitus kriterijus, jam gali trūkti intelektualinių gebėjimų, išsilavinimo, bendravimo kultūros ir vadovavimo įgūdžių. Be to, nėra ir patikimos atrankos į puskarininkius metodikos. Iš anksto sunku nustatyti pareigingumo, drausmingumo, atsakomybės lygį, nes tokie dalykai paprastai paaiškėja jau tarnaujant. I. Karužienės, B. Pranevičienės ir J. Vaitkevičiaus duomenimis, apie 20 proc. VRM I pulko puskarininkių neišlaiko išbandymo valdžia [5, 48]. Deja, pasitaiko, kad tokio išbandymo neišlaiko ir karininkai [22].

Menko išsilavinimo, ribotų intelektualinių gebėjimų bei bendravimo kultūros stokoiantys jaunuoliai, tapę jaunesniaisiais vadais, dažnai labai pasikeičia, išpuiksta (eilinių karių žodžiais, „pasikelia“), tampa išdidūs, bando piktnaudžiauti valdžia, šurkščiai elgiasi su pavaldiniais. Asmenybės tikslai, vertybės, elgesio motyvacija išryškėja palaiptams, konkrečioje veikloje. Bene greičiausiai žmogaus vertybinės orientacijos (pareigingumas, sąžiningumas, drausmingumas, atsakomybė) atsiskleidžia matant jo požiūrį į tarnybos pareigas. Deja, VRM I vidaus tarnybos pulke 1993–1996 m. atlikti tyrimai nenuteikia optimistiškai. Tuo laikotarpiu daug šio pulko puskarininkių buvo bausti už įvairius nusižengimus, susijusius su alkoholinių gėrimų vartojimu, savavališku pasitraukimu iš karinio dalinio teritorijos ar užsiėmimų, tiesioginių pareigų nevykdymu, pinigų prievartavimu iš pavaldinių, neleistinu aplaidumu elgiantis su ginklais, tyčiojimusi iš tarnybos draugų, fizinės jėgos panaudojimu, nestatutinių santykių plėtojimu (taip kai kurie prasižengimai įvardijami įsakymuose dėl drausmės pažeidimų). Daugelis pažeidimų buvo padaryti dėl nekontroliuojamo alkoholio

pomėgio (apsvaigus nuo alkoholio). Labai dažnai prasižengiantys puskarininkiai, deja, nesijautė kalti dėl savo poelgių, o tik apgailestavo, kad „įkliuvo“ [5, 46–49].

Gerinti psichologinį klimatą kariuomenėje, išvengti profesinės etikos pažeidimų, spręsti bendravimo ir vadovavimo problemas padeda psichologijos ir pedagogikos mokslai. Asmenybės ir socialinės psichologijos žinios, bendravimo patirties nagrinėjimas palengvina žmonių tarpusavio santykius, padeda išvengti nereikalingų konfliktų, pasiekti geresnių veiklos rezultatų. Šios žinios ypač reikalingos kariams, nes jų veikla, kaip minėta, yra grupinė, kolektyvinė. Psichologijos ir pedagogikos paskaitos, pratybos bei psichologinė tarnyba kariuomenėje gali padėti įveikti susvetimėjimą, formalų, atsainų, autoritarinį bendravimo stilių, mokyti karius kultūringai ir nuoširdžiai bendrauti, ugdyti draugiškumą ir kolektyviškumą. Nuoširdus bendravimas, draugiškumas ir kolektyviškumas gerina karinio dalinio moralinę būklę ir kovinę parengtį.

Didinant mūsų šalies gynybinį pajėgumą, siekiant geriau parengti karius, reikia daugiau dėmesio skirti doroviniam jaunimo, taip pat ir karių, ugdymui, kasdieniam karių bendravimui remiantis tokiomis etikos kategorijomis kaip kario garbė ir orumas, blaivumas, pagarba sau ir kitiems, patriotizmas, pilietiškumas, pareiga, atsakomybė, teisingumas, drausmė ir sąžinė. Viena iš veiksmingiausių kovos su neigiamais reiškiniais karių tarpasmeniniuose santykiuose priemonių – viešumas. „Kareivinių chuliganai“ turi žinoti, kad jų nešvarūs darbeliai taps plačiai žinomi, kad tokį jų elgesį smerkia ne tik karinių dalinių (padalinių) vadai, bet ir visa visuomenė. Siekiant išvengti nestatutinių santykių Lietuvos kariuomenėje, reikėtų sutelkti Krašto apsaugos ministerijos, kariuomenės vadovybės, visuomeninių organizacijų bei žiniasklaidos pastangas.

Meilė savo kariuomenei yra vienas iš tautos moralinės sveikatos požymių. Reikia mylėti kariuomenę ne tik žodžiais, tai demonstruojant lozungais, šūkais ar paradais. Reikia stengtis, kad karo tarnyba tikrai pasitarnautų jaunuolių dvasiniam, moraliniam, psichologiniam ir intelektualiniam brendimui, prisidėtų prie jų profesinio ir fizinio tobulėjimo. Karo tarnybos „naudingumo koeficiento“ didinimas, drausmės stiprinimas, neigiamų reiškiniių išgyvendinimas padės sustiprinti kariuomenės autoritetą visuomenėje, gerinti jos įvaizdį, didinti populiarumą tarp jaunimo.

5. Karių draugiškumo, kolektyviškumo, grupinio solidarumo svarba

Organizuota karinė veikla, ypač mūsų, tiesiog neįsivaizduojamas, neįmanomas be aktyvios, darnios ir veiksmingos individų bei atskirų karinių junginių sąveikos, jų solidarumo ir draugiškumo. Nereikia įrodinėti, kad pergales mūsųose lemia ne tik karių skaičius, geras jų pasirengimas, kovos technikos galia, bet ir karių dvasinė stiprybė, jų tvirtas tikėjimas, nepalaužiama valia, atkaklumas. Vienas gaiviausių karių dvasinės tvirtybės šaltinių yra jų draugiškumas, pasitikėjimas vadais ir kovos draugais, kolektyviškumas, grupinis solidarumas.

Kovos statute rašoma: „Kario dvasinę stiprybę sudaro jo pilietinės pareigos suvokimas ginti savo valstybę, tautą, savo kraštą, o drauge ir savo šeimą, savo artimuosius. Tai aiškų išsąmoninimas, dėl ko kariaujama. Dvasinė stiprybė – tai sugebėjimas nugalėti baimės

jausmą, ištvermingumas, šalto proto išlaikymas sunkiausiose kautynių situacijose, vengimas nereikalingos rizikos, atkaklumas siekiant tikslo ir nenusiminimas dėl laikinų nesėkmių, drausmingumas, paklusnumas savo vadams, taip pat pasitikėjimais jais, savo draugais ir savimi, gilus atsakomybės jausmas už patikėtą pareigą ir ginklo draugus, tarpusavio pagalba tarnyboje, darbe, o ypač kovos metu ir įvykus nelaimėi“ [23, 3].

Karių grupinės vienybės, solidarumo, draugiškumo svarba siekiant sėkmingai vykdyti kovos užduotis pripažįstama nuo neatmenamų laikų. Tai galima matyti tiriant rikiuotės ir kovos statutų istorinę raidą. Kintant ir tobulėjant ginklams, paprastos rikiuotės, tokios kaip linijinė ir kvadratinė, palaipsniui užleido vietą kitoms išsidėstymo formoms: kariai turėjo daugiau išsisklaidyti, dengtis, maskuotis. Fiziškai išsisklaidant stiprėjo jų psichologinio ryšio, pasitikėjimo ginklo draugais ir vadais svarba.

Žinomas JAV valstybės veikėjas, karo istorikas generolas Džordžas Maršalas (Marshall) (1880–1959) savo veikale apie Antrąjį pasaulinį karą „Žmogus prieš ugnį“ rašė: „Aš patyriau ir įsitikinau, kad pėstininkai geriau kaunasi su priešu, jei jaučia ar bent įsivaizduoja, kad šalia yra ginklo draugas. Draugystė, bičiulystė, atsakomybė už draugus, žinojimas, kad tavimi tiki ir pasitiki, teikia kariui tiek drąsos, kad jis be baimės sugeba pažvelgti tiesiai į akis netgi mirčiai“ [24, 456].

Karo psichiatrai, Antrojo pasaulinio karo metais stebėję ir gydę karių psichikos sutrikimus, padarė panašias išvadas kaip ir gen. D. Maršalas. Jie pastebėjo, kad dažniausiai karių psichika sutrikdavo dėl atskirų individų įgimto nervų sistemos jautrumo, nepaprastai stiprios ir ilgalaikės įtampos (streso), nuovargio. Tačiau tiems kariams, kurie fronte turėjo daug gerų draugų, jautė tvirtą jų ir vadų paramą, psichikos sutrikimai rečiau diagnozuojami arba būna ne tokie dideli. Anot psichiatrų, viena pagrindinių karių psichikos sutrikimų priežasčių yra tai, kad kai kurie iš jų pavojingose situacijose pasijunta vieniši, bejėgiai, neturi draugų, nesijaučia esą stiprios grupės nariai.

Karo psichologai ir karybos specialistai pastebėjo, kad atkaklumas, kai kariai vykdo kovos užduotis, daugiau priklauso nuo jų pirminės grupės draugiškumo negu nuo ideologinių įsitikinimų. Karių tarpasmeninių santykių Korėjos ir Vietnamo karų metu tyrimai leido JAV karo psichologams padaryti išvadą, kad grupės vieningumas ir solidarumas labai padeda stiprinti karių moralę, kovingumą. Todėl nuo 1980 m. JAV kariuomenėje pradėta nuosekliai skatinti karių tarpusavio priklausomybę. Ši priklausomybė suprantama kaip noras likti grupėje ir bendras ryžtas sėkmingai įvykdyti grupei skirtą užduotį. Draugiškiausi, artimiausi ir nuoširdžiausi santykiai paprastai užsimezga nedidelėje grupėje [24, 456].

Karių draugiškumas labiau pasireiškia ir tvirtėja susidūrus su sunkumais, ypatingomis ar ekstremaliomis sąlygomis. Sunkumai suvienija. Draugiškumas padidėja kariams susigyvenus, patiriant tuos pačius sunkumus, valgant, kaip sakoma, tą pačią kareivišką košę. Draugiškumas ir solidarumas – tvirto karių kolektyvo pagrindas.

Gerai tarpusavio santykiai – labai svarbus karių ugdymo, jų kovinės parengties gerinimo veiksnys. Griežta statutinė tvarka, drausmė, karių draugiškumas, kolektyviškumas, grupinis solidarumas veiksmingai padeda palaikyti aukštą karinio dalinio moralę, didinti jo kovingumą, dešimteriopai pagausina fizines ir dvasines kovotojų jėgas. Tad viena svarbiausių ir

atsakingiausių vado užduočių – atskleisti ir išplėtoti savo vadovaujamo dalinio ar padalinio karių fizines ir dvasines galias, kolektyvinį protą taip, kad jo kariai, bendrai veikdami, kuo geriau išnaudotų visas galimybes bendram tikslui pasiekti. Kitaip sakant, vadai turi auklėti savo karius draugiškumo, kolektyviškumo, grupinio solidarumo dvasia.

Iš gyvenimo patirties ir socialinės psichologijos žinome, kad kiekvienas iš mūsų esame „grupės nariai“, priklausome ne vienai, bet daugeliui įvairių grupių. Taip yra ir kariuomenėje. Karių grupės paprastai yra labai organizuotos, drausmingos, reiklios, susitelkusios, draugiškos. Tačiau ir kariuomenėje, ir ypač civiliniame gyvenime ne visos egzistuojančios ir veikiančios grupės yra vienodai brandžios. Grupės yra nuolat kintantis reiškinys. Jos atsiranda, formuojasi, tampa tobulos organizacijos, bet gali ir degraduoti arba visai iširti.

Aukščiausia grupės raidos pakopa ir rezultatas – kolektyvas. Tai grupė žmonių, kurie: 1) turi bendrus tikslus, suprantamus ir priimtinius visiems jos nariams; 2) didžiąją laiko dalį dirba kartu; 3) maksimaliai panaudoja kiekvieno žinias ir patirtį; 4) sugeba išspręsti vidaus konfliktus; 5) gali gerinti veiklos rezultatus bei dirbti turėdami tikslą padidinti grupės veiksmingumą ateityje. Galimybė produktyviai veikti – pagrindinis kolektyvo sudarymo tikslas.

Galima sakyti, kad tapti kolektyvu ir dirbti kaip kolektyvui – niekada nesibaigiantis paieškų, kūrybos procesas. Kolektyvas formuojasi ir bręsta bendroje veikloje siekiant bendrų tikslų, pažįstant vienas kitą ir kaip specialistą – profesionalą, ir kaip žmogų. Kolektyvo draugiškumas reiškia, kad kiekvienas jo narys jaučiasi esąs grupės, organizmo, kuriame kiekvienas turi atlikti savo funkcijas, kad būtų pasiekti visos grupės tikslai, dalis. Būtina suvokti, kad draugiškumas galimas tik atskiriems grupę sudarantiems individams vienas kitam jaučiant pagarbą, pasitikėjimą, kiekvienam esant drausmingam. Nesunku suprasti, kodėl su kiekvienu grupės nariu reikia elgtis pagarbiai: toks elgesys skatina žmogaus savipagarbą, o būrys save gerbiančių karių veiks draugiškiau, energingiau, veiksmingiau, kovos narsiau už tuos, kurie to jausmo stokoja.

Grupės negali atlikti savo užduočių ir stiprėti be vado ar vadovo, kuris keltų tikslus, skatintų veikti, suderintų grupės narių veiksmus ir pastangas. Vadovavimas – būtina bet kurios tikslingos grupinės veiklos sąlyga. Ypač svarbus vado vaidmuo mūšyje. Galima sakyti, kad veiksminga karinė veikla be vado apskritai neįmanoma. Jau žiloje senovėje necivilizuotų tautelių kariai tai suprato: visada į kovą eidavo vadovaujami vado ir narsiai, sumaniai kaudavosi dažniausiai tik tol, kol jis būdavo gyvas. Vadui žuvus, kariai pakrikdavo, išsisklaidydavo. Taip neatsitinka civilizuotų šalių kariuomenėse, nes čia iš anksto numatoma, kas pakeis žuvusį vadą.

Darnus, gerai valdomas kolektyvas – tai kur kas daugiau, negu jį sudarančių individų visuma. Ir atvirkščiai – jei kolektyvui blogai vadovaujama, jo galimybės dar mažesnės negu atskirų individų. Tai rodo, ką gali darnus kolektyvas ir kaip svarbu gerai jam vadovauti, jį sutelkti.

Vadas turi siekti panaudoti kolektyvo jėgas taip, kad jis veiktų kuo geriau. Kariuomenėje kolektyvo jėga pasireiškia per karines pratybas, sporto ir kitokias varžybas, rengiamas tarp atskirų dalinių ar padalinių. Varžybos, rungtyniavimas padeda glaudžiau suburti atskirų junginių karius, skatina sutelktai siekti bendro tikslo. Kolektyvas, turintis bendrumo jausmą ir bendrą tikslą, visada bus veiklesnis už tą, kuris viso to neturi.

Sovietinė pedagogika kolektyvo auklėjamąjį poveikį asmenybei laikė bene pačiu svarbiausiu ir pažangiausiu veiksmu. Tačiau iš tikrųjų kolektyvas nėra vien tik teigiamas ugdymo veiksnys. Jis turi ir kai kurių neigiamų aspektų. Kolektyvo daugumą sudaro vidutinių gebėjimų, vidutinių poreikių ir interesų asmenys. Susibūrę į grupę, jie diktuoja savo sąlygas kitiems, reikalauja elgtis taip, kaip jiems (t. y. daugumai) priimtinausia. Dauguma nemėgsta, jei kas nors grupėje nori iškilti, kuo nors pasižymėti. Ji stengiasi sumenkinti geriau atliktą darbą, pavyzdinę elgesį, didesnę uolumą atliekant pareigas, sąžiningumą. Vadinamasis kolektyvinis protas, nors ir turi savų privalumų (kelios galvos geriau negu viena), dažnai yra menkesnis, kolektyvinė moralė – žemesnė negu atskirų inteligencija ir dorove išsiskiriančių individualybių. Todėl vidutinybių dauguma gali slopinti asmenybes, trukdyti joms iki galo atsiskleisti įvairiose veiklos srityse. Šis slopinimas kartais pasireiškia ne tik moralinio, bet ir fizinio poveikio priemonėmis – grasinimais panaudoti smurtą prieš „išsišokėlius“ ar net pačiais smurtiniais veiksmais. Tik nedaugelis asmenybių sugeba veiksmingai pasipriešinti daugumai. Tai gali padaryti tik valingi, drąsūs, tvirto charakterio ir įsitikinimų žmonės. Juk iš tikrųjų nelengva pasakyti savo nuomonę, išdėstyti principus ir idėjas, jeigu jos nesutampa su daugumos nuostatomis [25, 253; 26, 75–77].

Nepaisant minėtų neigiamų kolektyvo įtakos asmenybei aspektų, tik kolektyve galima išugdyti kai kurias labai svarbias karių savybes: draugiškumą, savitarpio supratimą, grupinį solidarumą, norą padėti kitam, pasitikėjimą, gailestingumą, užuojautą. Be šių bruožų nė viena karių grupė nepajėgtų įvykdyti jai skirtų užduočių dirbdama, sportuodama ar kovodama. Karys visuose kovinio rengimo etapuose mokomas savo jėgas, gebėjimus, įgūdžius panaudoti grupės, kolektyvo tikslams įgyvendinti.

Taigi kolektyvo auklėjamoji, ugdomoji įtaka neabejotina. Išspręsti prieštaravimą tarp teigiamos ir neigiamos kolektyvo įtakos asmenybei gali vadai (ugdytojas). Ugdytojui labai svarbu neleisti kolektyve išsivrauti vidutinybių diktatui, kelti kolektyvui aukštus, visuomeniškai reikšmingus tikslus, vadovautis pripažintomis vertybėmis, savo ugdymo veikloje remtis ne vidutinybėmis, o geriausiais kolektyvo nariais. Vadas turi pastebėti asmenybes, sudaryti joms sąlygas pakilti virš daugumos. Tuomet ir dauguma bus priversta pasitempti [26, 75–77].

Karių draugiškumo, kolektyviškumo ugdymo rezultatai labai priklauso nuo to, ar vadai glaudžiai bendrauja su savo pavaldiniais, ar gyvena su jais bendrais rūpesčiais. Todėl karininkams reikia stengtis aktyviai dalyvauti savo vadovaujamų dalinių ir padalinių gyvenime, žinoti jų problemas ir rūpesčius, būti su ugdytiniais ne tik kovinio rengimo ar mokymo, bet ir laisvalaikio metu. Pagirtina, jei karininkai kartu su kareiviais sportuoja, žaidžia, lankosi koncertuose, spektakliuose, dalyvauja išvykose. Toks vadų elgesys ne tik leidžia geriau pažinti karius, bet ir daryti jiems didelį auklėjamąjį poveikį. Visa tai karių sąmonėje stiprina vieningo, sutelkto dalinio įvaizdį, žadina pasitikėjimo, draugiškumo ir grupinio solidarumo jausmus. Savo ruožtu visos šios savybės keleriopai padidina karinio junginio moralines galias, teigiamai veikia jo kovinę parengtį.

Gera karių draugiškumo ir organizuotumo mokykla – fizinio rengimo pratybos. Daugelis karių jas labai mėgsta ir mielai jose dalyvauja. Geros fizinės parengties nauda neabejotina, ji jaučiama ir tarnybai kariuomenėje pasibaigus. Fizinė parengtis psichologiškai taip

pat labai naudinga, nes ugdo individo savigarbą, stiprina pasitikėjimą savimi, drausmingumą ir draugiškumą, ypač sporto žaidimų, grupinių pratybų metu.

Suburti skirtingus žmones į bendrą, draugišką kolektyvą padeda geras pavyzdys. Juo gali tapti darbštus, tvarkingas, linksmas, sąžiningas, geraširdis ir protingas karys. Sumanus vadas – karininkas, puskarininkis ar seržantas – ne tik pats stengsis rodyti pavyzdį savo kariams, bet ir sieks, kad geriausi jo komandos nariai būtų skatinami, kad į juos lygiuotųsi kiti grupės kariai.

Ugdant karių solidarumą, vieningumą, ištikimybę karinėms tradicijoms, pravartu karius supažindinti su dalinio ir visos kariuomenės istorija. Divizijos, pulko, bataliono kovos, ypač tos, kuriose dalinys pasižymėjo, kariams turėtų būti žinomos. Kiekvienas žmogus, taip pat ir karys, nori būti svarbus, reikšmingas, aktyvus savo protėvių žygdarbių puoselėtojas, jis patiria pasididžiavimo jausmą, jei ir pats dėl savo darbų patenka į garbingą dalinio istoriją. Sumanaus ir įžvalgaus vado vadovaujami kariai stengsis įgyti savybių, kurios išgarsino jų dalinį – drąsos, ištvermės, sieks būti drausmingi, patikimi, ištikimi. Kolektyvinės nuomonės spaudžiami net ir mažiau pareigingi ir drausmingi kariai nepritaro su dalinio tradicijomis nesuderinamiems dalykams, kurie trukdo gerinti kovinę parengtį. Karys labiau didžiuosis savo daliniu, karo tarnyba, jei jausis dalinio, kuriame tarnauja, tradicijų tęsėju. Reikia įtikinti karius, kad drausmingumas, draugiškumas, broliškumo jausmas yra Lietuvos kariuomenės tradicija. Ypač svarbu pabrėžti draugiškumo ir bičiulystės svarbą, nes šios savybės skatina karius daryti daug daugiau, negu to reikalauja pareiga.

Patirtis rodo, kad, mokamai ugdant ištikimybę savo skyriui, kuopai, nejučiomis ugdoma ištikimybė ir batalionui, pulkui, visai šalies karių bendrijai ir net jos sąjungininkių kariuomenėms. Kiekvieno kario ištikimybė savo daliniui ar padaliniui turėtų tapti ištikimybe visai vyriausiojo kariuomenės vado vadovaujamai kariuomenei.

Visų kariuomenės vadų svarbiausias tikslas – iš atskirų individų sudaryti veiksmingus, gerai organizuotus karinius junginius, vienijamus bendrų tikslų, draugiškumo ir grupinio solidarumo. Tinkamai morališkai ir fiziškai parengta kuopa turi įsilieti į bataliono ar pulko struktūrą, tapti veiksmingais stambesnių junginių – brigadų, divizijų – ir visos kariuomenės daliniais. Taip kuriama moralinė kariuomenės jėga, kovos dvasia, kuri gali tapti lemiamu veiksmu siekiant sėkmingai įvykdyti visas kovos ir kitas tarnybos užduotis.

Išvados

1. Svarbiausias kariuomenės organizavimo principas, reglamentuojantis viršininkų ir pavaldinių santykius, yra vienvaldiškumas ir pavaldumas. Viršininkai turi teisę pavaldiniams įsakinėti, reikalauti paklusti, Drausmės statuto nustatyta tvarka juos bausti. Tačiau viršininkai turi mokėti ne tik įsakinėti, reikalauti ir bausti, bet ir bendrauti, lanksčiai ir protingai derinti įsakinėjimą ir bendravimą. Bendraujant su pavaldiniais ir karinėje organizacijoje reikia laikytis humaniškojo vadovavimo principų. Humaniškas vadovavimas – tai ne tik įsakinėjimas ar užduočių skyrimas, bet ir rūpinimasis pavaldiniais kaip žmonėmis, veikla jų labui. Karių tarpasmeniniams santykiams itin kenkia viršininkų pasipūtimas, išpuikimas, šiurkštumas, abejingumas pavaldiniams. Sumanus vadovavimas, geri vadų ir pavaldinių tarpusavio santykiai sukuria pasitikėjimo ir bendradarbiavimo dvasią, padeda daliniui susitelkti, stiprina sąmoningą drausmę. Tokiomis sąlygomis pavaldumas tampa natūraliu, pavaldiniams priimtiniu, psichologiškai nevarginančiu dalyku.

2. Tiesioginiai eilinių karių (šauktinių) viršininkai dažniausiai būna jaunesnieji vadai – puskarininkiai arba seržantai. Nuo jaunesniųjų vadų ir eilinių karių tarpasmeninių santykių kokybės labai priklauso, koks bus psichologinis pirminių karių grupių (skyrų, būrių) mikroklimatas. Patirtis ir atlikti tyrimai rodo, kad būtent šioje karių tarpasmeninių santykių grandyje yra nemažai problemų. Jų dažnai kyla dėl sumanių, gerai parengtų, tarnybai atsidavusių, tvirto charakterio, išsilavinusių, mokančių bendrauti ir vadovauti jaunesniųjų vadų stokos. Todėl būtina gerinti jaunesniųjų vadų atranką, tobulinti jų rengimą, tarnybos metu stiprinti kontrolę ir metodinę paramą.

3. Konfliktai tarp jaunesniųjų vadų ir eilinių karių kyla ir dėl to, kad kai kurie kariai nenori paklusti nustatytiems drausmės reikalavimams, netinkamai elgiasi. O kai kurie jaunesnieji vadai nesugeba su tuo tinkamai susidoroti. Tokius konfliktus kartais galima priskirti vadinamiesiems nestatutiniams santykiams. Nestatutiniai santykiai – tai moralinės ir fizinės prievartos, žiaurumo, brutalumo protrūčiai, neteisingumo, jaunesnių ir silpnesnių ar šiaip skriaudikams neįtikusių karių išnaudojimo, jų garbės ir orumo žeminimo atvejai.

4. Agresyvumo ir prievartos protrūčiai tarpasmeniniuose santykiuose – ne tik karių bendruomenės, bet ir visos visuomenės, ypač jaunimo, socialinės būties problema. Neformaliose jaunimo grupėse bei asocialiose šeimose susiformavusias destruktivaus elgesio normas neigiamų vertybinių orientacijų rizikos grupės jaunuoliai „atsineša“ ir į kariuomenę. Todėl ši problema turi rūpėti ne tik kariuomenei, bet ir visai visuomenei. Būtina gerinti dorovinį jaunimo, taip pat ir karių, ugdymą, siekti, kad jaunimo bendravimas būtų grindžiamas pagarba sau ir kitiems, kad jam labiau rūpėtų žmogaus garbė ir orumas, patriotizmas, pilietiškumas, pareiga, atsakomybė, teisingumas, drausmė ir sąžinė.

5. Karo tarnybos organizavimo, „naudingumo koeficiento“ gerinimas, drausmė, neigiamų reiškinių karių tarpasmeniniuose santykiuose išgyvendinimas padeda stiprinti karinių dalinių ir padalinių organizuotumą ir kovingumą, kelti kariuomenės autoritetą visuomenėje, gerinti jos įvaizdį, didinti populiarumą tarp jaunimo, geriau atlikti jaunimo pilietinio ir patriotinio ugdymo mokyklos funkcijas.

Literatūra

1. *Krašto apsaugos statutai* (1993). Vilnius.
2. Steiger R. (1998). *Humaniškasis vadovavimas*. Vilnius: KAM Leidybos centras.
3. Steiger R., Zwycart U. (1999). *Karinė pedagogika*. Vilnius.
4. Malovikas A. (2002). *Karinių vienetų kasdieninės veiklos valdymo psichologiniai aspektai*. Vilnius.
5. Karužienė I., Pranevičienė B., Vaitkevičius J. (1997). *Švietimas ir sociometrija kariuomenėje*. Kaunas.
6. *Toliau vengiama karo tarnybos* (Eltos pranešimas). – Lietuvos rytas, 1999-10-12.; *Šauktinių sveikatos frontuose*. – Kauno diena, 2000-03-30.
7. Дерюгин Ю. И. (1990). „Дедовщина“: социально-психологический анализ явления. – Психологический журнал. Т. 11, №1.
8. *Trumpas bendravimo psichologijos ir etikos kursas* (1996). II dalis. Parengė I. Karužienė, B. Pranevičienė. Vilnius.
Psichologė I. Karužienė teigia, kad ir tarp Lietuvos Respublikos VRM I pulko karių yra tokių, kurie „labiausiai nekenčia skundikų“, nes dėl jų esą kyla visos problemos. Skundimas bei įprotis girtauti esą dažniausios karių muštynių priežastys.
9. Balynienė R., Buškevičienė A. *Lietuviai prievartinėje tarnyboje SSRS kariuomenėje 1945–1991 metais*. – XXI amžius, 2002-02-20; 02-27; 03-20; 04-24; 07-03.
10. *Karys – uniformą vilkintis pilietis*. Gen. mjr. J. Andriškevičiaus pranešimas (1999). – Karys, Nr. 3; Cibulskienė L. (2000). *Karo policija skelbia karą nusikaltimams*. – Karys, Nr. 1; Ūkininko patarėjas, 1998-05-23.
11. Kuzmickas B., Astra L. (1996). *Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė*. Vilnius.
12. Grinys E., Bekešius M. *Šaukimo tarnyba ir jos pataisos*. – Karys, 2000, Nr. 22.
13. Karo prievolės administravimo tarnybos duomenimis, 2003 m. pradžioje Lietuvoje buvo apie 107 tūkst. 19–26 m. jaunuolių, dar netarnavusių kariuomenėje. Panašus jų skaičius buvo ir ankstesniais metais. Žr.: Karys, 2000, Nr. 22.
14. *Armijai stinga tinkamų karių*. – Lietuvos rytas, 2000–03–08; *Grėsmė kariuomenei: šauktinių psichika ir gėjai*. – Respublika, 2002-01-11.
15. Žebrauskaitė A. (2002). *Lietuvos kariuomenėje atliktas sociologinis tyrimas*. – Krašto apsauga, Nr. 22.
16. *Tarnauti atėjo tik pusė šauktinių* (Eltos informacija). – Respublika, 1999-10-12; *Šauktinių sveikatos frontuose*. – Kauno diena, 2000-03-30.
17. *Svarbiausių krašto apsaugos įstatymų rinkinys* (2000). Vilnius.
18. Skujaitė I. *Vyriškumo mokykla: išgyventi, kai spaudžia tuzinas stresų*. – Karys, 2003, Nr.1; *Bėga iš tarnybos* (BNS informacija). – Lietuvos rytas, 2001–10–22.
19. *Kas dešimtas Lietuvos karys svaiginasi narkotikais* (BNS informacija). – Respublika, 2001-10-24.
20. Steiger R., Zwycart U. min. veik., p. 51–52; Žilinskas A. *Išsisukti nuo tarnybos kariai mėgina imituodami savižudybę*. – Respublika, 2000-08-16; Kauno diena, 2000-03-30; Res-

publika, 2002-01-11.

21. Valickas G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius.
22. Jusevičius A. *Iš pulko spruko trečdalis kuopos*. – Lietuvos žinios, 2002-03-25; *Iš tarnybos atleistas statutui nusizengęs karininkas*. – Lietuvos aidas, 2002-04-26.
23. *Kovos statutas (būrys, skyrius)*(1995). Vilnius.
24. *Handbook of Military Psychology (1991)*. Gal, R. and Mangelsdorff, A.D. (eds.).
25. Jakavičius V., Juška A. (1996). *Mokyklos pedagogika*. Vilnius.
26. Коупленд Н. (1991). *Психология и солдат*. Москва.
27. Gudavičius S. *Kariuomenės vadas mato nestatutinių santykių saulėlydį*. – Kauno diena, 2004-12-06.
28. Sinkevičius D. *Kontrolierių akiratyje – nestatutiniai santykiai*. – Lietuvos žinios, 2005-10-3.
29. Raugalaitė I. *Pusė jaunuolių netinka karo tarnybai*. – Lietuvos žinios, 2006-02-06.
30. Jazukevičiūtė D. *Kariuomenė neišvengiamai profesionalė*. – Veidas, 2004-08-12.
31. Baronaitė E. *Kario skriaudėjams nepavyko išvengti bausmės*. – Lietuvos rytas, 2005-01-04.

Peculiarities and Challenges of Soldier Interpersonal Relations

by Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article analysis peculiarities and design of communicational attitudes of the military; it also discusses the role of fellowship, co-operation and group solidarity. Particular attention is given to the so-called ‘non-statutory relations’, i.e. one of the most negative traditions that are said to exist in the Armed Forces of Lithuania, introducing its background in the former Soviet Army and the present situation in the Lithuanian Army after its re-establishment in 1990. It should be noted that the issue of relations of the military in general and the phenomenon of ‘non-statutory relations’ has been little investigated in Lithuania up to the present.

Subordination is the chief principle regulating relations between superiors and their subordinates in the army. The principle gives superiors the right to issue orders, demand to obey their orders, and administer punishments provided by the Statute of Discipline. However, beside the rights provided by the statutes, a superior should be able to reasonably maintain sociable contacts with his subordinates. Relations with subjects even in a military organisation should be based on humane management principles. Humane management approach combines direct leader’s responsibilities with the concern and performance for his subordinates. Subordinates do not tolerate conceit, arrogance, rudeness, and unresponsiveness of superiors. Efficient command and good relationships create the atmosphere of mutual understanding and co-operation in a unit, facilitate the participants’ conscious attitude towards self- and unit discipline, also, teamwork and combat readiness.

Generally direct superiors of conscripts are junior commanders – senior warrant officers or sergeants. Psychological microclimate at the level of smallest units (squad, platoon) to a great extent depends on relations among junior commanders and conscripts. The common practice and the results of the survey results confirm that communication problems are the first and major characteristic for this level of organisation. This is mainly caused by the deficit of well-trained, devoted to the service, strong by character and education junior commanders able to lead and maintain relations within the team. That is why it is necessary to improve selection and training of junior commanders, to maintain control of their activities, and to provide them with methodical support.

Many conflicts occur because of the reluctance of some conscripts to obey military discipline. Given that some junior commanders fail to control the situation, conflicts may gradually acquire non-statutory character. The so-called ‘non-statutory relations’ are accompanied by moral and physical violence, outbursts of cruelty, brutality and injustice, abuse and humiliation of junior and weaker soldiers or anyone for just being out of favour with the abuser. Manifestation of aggressiveness and violence is a social problem observed not only among military segments alone, but also in various circles of society, and among groups of young people in particular. Destructive behaviour standards of underground youth’s groups, and individuals of risk families are inevitably brought in by risk individuals to the army. For this reason the problem of ‘non-statutory relations’ is the issue of concern not only for the army, but also for the entire public. It is necessary to improve the development of moral values of young people at large, including those in the army. It is also relevant to raise relation standards of young people and to instil them with categories of ethics, such as honour and dignity; self-respect and respect for others; also, patriotic and public awareness, duty and responsibility, justice, discipline, and honesty.

Development of military service design, improvement of the factor of army efficiency, on the one hand, and elimination of negative communication attitudes, on the other hand, are factors that to a great extent facilitate co-operation, consolidation, and combat efficiency of military units and divisions. They also add to the improvement of public opinion and popularity of the army, and enhance the school fostering patriotic and public awareness.

LYDERYSTĖ IR KARININKO UGDYMAS

Lekt. Arūnas Alonderis

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Lietuvos karo akademijos universitetinių studijų ir karinio rengimo programą pastaruoju metu kritikuoja Lietuvos kariuomenės dalinių vadai ir Krašto apsaugos ministerijos Generalinė inspekcija. Remiantis moderniomis karybos teorijomis bei NATO ir kitų šalių patirtimi, reikia tobulinti karinę vadybą ir vado lyderio ugdymo procesą. Todėl Karo akademijoje rengiama nauja lyderystės studijų ir vado lyderio ugdymo programa. Straipsnyje ši programa pristatoma ir nagrinėjama.

Įvadas

Reformuojamos Lietuvos kariuomenės uždavinys – ugdyti karį, gebantį atsakingai kurti savo valstybę ir visuomenę. Šito siekdama Lietuvos kariuomenė ugdo tvirtas dorines nuostatas ir savarankišką pasaulėžiūrą turinčius, bendrauti ir bendradarbiauti gebančius, patriotiškai sąmoningus, jaučiančius atsakomybę, tvirto charakterio, visapusiškai išsilavinusius ir tarnauti Tėvynei pasirengusius karininkus. Jie rengiami valstybės gynybai ir sąveikai su NATO pajėgomis. Šių uždavinių įgyvendinimo sėkmė iš dalies priklauso ir nuo vadų profesionalumo, todėl viena iš prioritetinių veiklos kryptių yra šiuolaikiškai vadovauti gebančių karininkų rengimas ir jų profesinių įgūdžių nuolatinis tobulinimas.

Krašto apsaugos sistemoje tarnauja karininkų, puskarininkų ir seržantų, kurie karo mokslus ėjo ne tik Lietuvos karo akademijoje, Puskarininkų mokykloje, bet ir užsienyje, t. y. buvo rengiami pagal įvairius profesinius standartus, ugdomi skirtingais vadovavimo metodais. Akademija kiekvienais metais parengia būrį jaunų leitenantų, kurie, įgiję universitetinį išsilavinimą, įsilieja į Lietuvos kariuomenės gretas. Išlydėdami kiekvieną absolventų laidą, mes savęs klausiamo: ar jie gerai pasirengę? Ar jauni karininkai yra tokie, kokius norėtume matyti Lietuvos kariuomenės gretose, kokius privalėtume išugdyti sumaniai naudodami intelektualinius, dvasinius ir materialiuosius išteklius?

Karininko rengimas NATO šalyse vyksta pagal integruotas vadovavimo (lyderiavimo) programas, kuriose vadui keliami daug techninių, taktinių, visuomeninių ir intelektualinių reikalavimų, daug dėmesio skiriama lyderio savybių ugdymui.

Karo akademija kuria ir tobulina programas remdamasi NATO valstybių – JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Danijos – aukštųjų karo mokyklų mokymo metodikomis. Akademijos specialistai vertina mūsų absolventų rengimo kokybę remdamiesi informacija, kuri grįžtamuojų ryšiu gaunama iš dalinių, taikos palaikymo misijų ir kitų karinių darinių.

Akademijos universitetinių studijų ir karinio rengimo programos pastaruoju metu susilaukia dalinių vadų, Krašto apsaugos ministerijos (toliau – KAM), Generalinės inspekcijos kritikos. Remiantis modernių karybos teorijų studijų medžiaga ir kitais mums prieinamais NATO, JAV, Europos Sąjungos šaltiniais, reikia tobulinti karinę vadybą, karininko lyderio ugdymo metodiką, integruoti į lyderystės programą krašto apsaugos sistemos karių karinio rengimo ir akademių studijų programas, apsirūpinti mokymo procese reikalingais materialiniais ištekliais.

Tyrimo **objektas** – lyderystės samprata karyboje.

Straipsnio **tikslas** – pristatyti lyderystės studijų ir vado lyderio ugdymo programą, rengiamą Lietuvos karo akademijoje.

Tyrimo **metodai**: mokslinės literatūros studijavimas, tyrimų rezultatų analizė.

1. Šiuolaikinė lyderystės samprata ir vado ugdymas

Šiuolaikinė visuomenė žengia į naują raidos etapą, kuriame greta vadovavimo vis svarbesnį vaidmenį vaidina lyderystė. Globalizacijos procesai, sparti informacinės technikos ir technologijų pažanga iš esmės pakeitė vadybos ir ugdymo turinį, vado lyderio kompetencijos reikalavimus. Lyderystės įgūdžių lavinimas tapo viena svarbiausių kariuomenės ir visuomenės tobulėjimo sąlygų. Intensyviai integruojantis į NATO ir Europos Sąjungą, lyderystė Lietuvoje tampa prioritetine sritimi. Dėl to būtina tobulinti visą vadovavimo įgūdžių ugdymo, kvalifikacijos kėlimo sistemą, šioje srityje suaktyvinti mokslo tiriamąjį darbą orientuojantis į Vakarų šalių patirtį.

Lyderystės mokslinė problema apima karininko lyderio savybių visumos klausimus: kaip sukurti ir įvertinti lyderio ugdymo sistemą orientuojantis į karininko ugdymui keliamus reikalavimus bei atsižvelgiant į Lietuvos kariuomenės ir visuomenės poreikius ir tradicijas. Karyboje šiuo laikotarpiu vyksta esminiai transformacijos procesai. Problema turėtų būti nagrinėjama integruojant taktikos, karo meno, vadybos, pedagogikos ir psichologijos, kitų mokslų teoriją ir praktinius tyrimus.

Vadas lyderis visais lygiais (taktiniu, operatyviniu ir strateginiu) turi spręsti tris pagrindinius uždavinius: įvykdyti užduotį, kūrybiškai ugdyti savo komandą – pavaldinių lyderio nugalėtojo savybes, rūpintis jų gerove.

Vadovavimo aplinka, veikiama XXI amžiuje vykstančių pokyčių, Karo tarnyba, karių motyvacija tapo sudėtingesnė: dabar svarbu ne tik krašto gynyba, bet ir karinės operacijos užsienyje, kova dėl bendrųjų žmonijos vertybių – regiono saugumo, taikos, pasaulio gerovės. Būtina išmanyti ne tik bendras globalines geopolitines, bet ir įvairių šalių kultūros problemas, turėti ne tik kovinių įgūdžių, bet ir naujų technologijų, geopolitikos, ekonomikos, teisės ir psichologijos žinių. Šiuolaikinės technologijos ir modernus karybos mokslas vadui lyderiui kelia naujus uždavinius.

Lyderystės problema Lietuvoje mažai tyrinėta. Vakarų pasaulyje ši tema itin aktuali. Ji aptariama mokslinėje literatūroje, kurioje lyderystės samprata siejama su vadybos mokslu. Lyderystės idėjų plėtra susijusi su Lietuvos integracija į Vakarų bendruomenę ir NATO. Tobulinant karinį ugdymą krašto apsaugos sistema ne kartą buvo reorganizuojama, atitinkamai keitėsi ir požiūris į vadovavimo mokymą.

Vykstant vadybos pokyčiams, kinta ir lyderiavimo mokslo samprata. Lyderiavimo sąvokos vis labiau skverbiasi į kitus mokomuosius dalykus: nagrinėdami daugelį mokymo ir auklėjimo problemų susiduriame su vadybiniu ir edukologiniu jų sprendimo aspektais. Svarų indėlį analizuojant šiuos klausimus įnešė pasaulinio pripažinimo sulaukę vadovavimo (lyderiavimo) specialistai J. Adairas, B. J. Avolio, B. Bassas, W. Bennis, J. MacGregoras Burnsas, C. S. Gray'as, J. Maxwellas, V. Nissinenas, J. Toskallio.

Šios problemos naujumas yra tai, kad Lietuvoje pirmą kartą bandoma nuosekliai tirti ir analizuoti vadybinius bei edukologinius lyderystės procesų aspektus. Mokslo tiriamojo darbo metu parengtos mokomosios priemonės leis kokybiškiau rengti vadus, padės ugdyti konceptualiai mąstančius ir gebančius prisitaikyti prie greitai besikeičiančių šiuolaikinio karo sąlygų vadus lyderius. Programoje numatyti tyrimai apims mažiausiai ištirtas temas, kurios labai svarbios ugdant lyderiavimo įgūdžius. Moksliniuose ir praktiniuose renginiuose numatoma nagrinėti veiksmingus vadovavimo įgūdžių ugdymo metodus, spręsti vadų tiesioginio vadovavimo problemas.

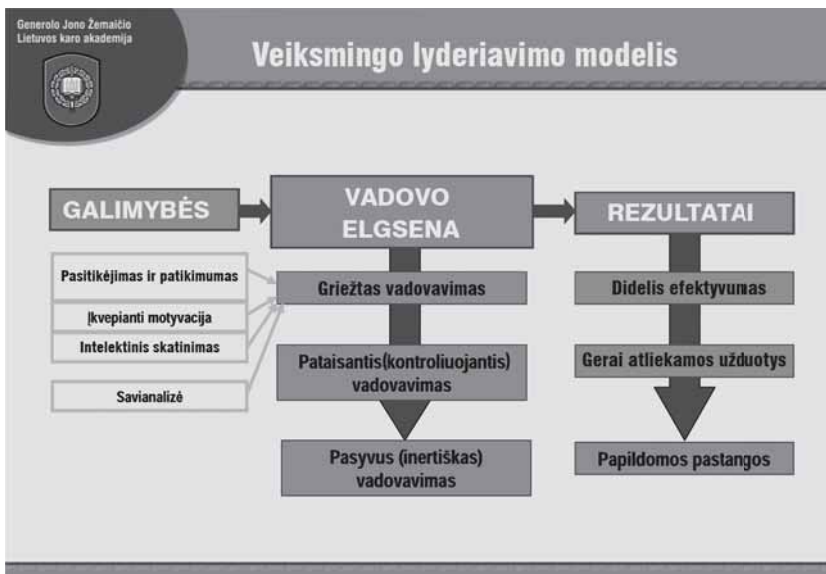
2. Lyderystės studijos ir lyderio ugdymo programa

Pagrindiniai lyderystės studijų darbo tikslai ir uždaviniai:

1. apibrėžti šiuolaikinio lyderio ir lyderiavimo sampratą atsižvelgiant į įvairių šalių mokslininkų požiūrius į vadovavimą ir lyderiavimą;
2. išskirti svarbiausias šiuolaikines teorines vadybos mokslo kryptis ir vyraujančius teorinius karinės vadybos modelius;
3. atsižvelgiant į karininko ugdymui keliamus reikalavimus, įvertinti bendrą vadų lyderių ugdymo sistemos situaciją Lietuvos kariuomenėje;
4. išnagrinėti vado lyderio ugdymo sistemos sampratą krašto apsaugos sistemoje;
5. parengti karininko lyderio savybių ugdymo programą (mokomąją priemonę), orientuotą į karinio ugdymo poreikius šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje, praktiškai išbandyti modelį ir patvirtinti, kad jis būtinas baziniame karininko rengimo kurse;
6. ištirti kryptis, kuriomis reikėtų tobulinti bazinį karininko rengimą, ir universitetinių studijų kokybę atsižvelgiant į informaciją, Karo akademijos gaunamą grįžtamuju ryšiu iš jaunųjų karininkų tarnybos vietų.

Rengiamo mokslo darbo tyrimo **objektas** – lyderiavimo įgūdžių ugdymo metodika. Kariūnų batalionas turėtų būti lyderiavimo tyrimo laboratorija, kurioje būtų galima stebėti, aptarti ir įvertinti naujus vadovavimo įgūdžių mokymo metodus. Metodologiniu tyrimo pagrindu laikytina vadybos, edukologijos, karybos mokslų sąveika (žr. pav. „Efektyvus lyderiavimo modelis“).

Remiantis bazinio karininko rengimo ir universitetinių studijų analize lyderystės požiūriu bus parengta vado lyderio ugdymo metodika, mokomoji priemonė (vadovėlis) bei rekomendacijos dėl vado lyderio įgūdžių tobulinimo Karo akademijoje ir kariniuose daliniuose. Taip pat numatoma parengti mokslinę studiją apie naujausias lyderiavimo teorijas ir jų įtaką kariniam vadovavimui. Numatoma išleisti „Karo teorijų chrestomatiją“ (nuo seniausių laikų iki mūsų dienų), kuria galės naudotis ne tik kariūnai, bet ir karininkai, dėstytojai, karo istorikai ir visi kiti besidomintys karo filosofijos raida.

Mokslo darbo rezultatus apibendrinus ir įvertinus, bus suformuluotos rekomendacijos, o teorinių-praktinių seminarų ir tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga bus spausdinama.

Pagrindinis Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos tikslas – išugdyti vadą lyderį. Šis sudėtingas, didelės atsakomybės reikalaujantis uždavinys išskiria Lietuvos karo akademiją iš kitų šalies aukštųjų mokyklų. Karo akademijoje, pasitelkus specialią metodiką, ketverius metus ugdoma asmenybė, išsiskirianti iš kitų profesiniu, fiziniu pasirengimu, moralinėmis savybėmis. Siekiama, kad Karo akademija taptų modernia aukštojo mokslo institucija, kuri, rengdama karininkus Lietuvos kariuomenei, prilygtų kitoms giminėms karinėms NATO valstybių institucijoms.

Rengiamoje Lyderio ugdymo programoje bus pateikiamas kompleksas Lietuvos karininko charakterio bruožų ir įgūdžių, kurių ugdymas yra Karo akademijos misija. Būtina nuosekliai analizuoti, kaip keičiasi modernaus karo vedimo metodika ir aplinka, ir atsižvelgti į tai Karo akademijos mokymo ir auklėjimo programose.

3. Lyderio savybės ir jas formuojantys veiksniai

Šiuolaikinis lyderiavimas apibūdinamas kaip vadovo gebėjimas paveikti karius siekiant, kad jų tikslai sutaptų su organizacijos tikslais ir bendruomenės pripažįstamomis normomis ir vertybėmis.

Vadui lyderiui labai reikalingos šios savybės:

- **drąsa** – tai fizinė, protinė ir moralinė galia įveikti baimę, sunkumus ir imtis veiksmų. Iš lyderio reikalaujama savitvardos, gebėjimo įvertinti pavojų ir sąmoningo savo pareigos suvokimo, o ne kokio nors nevalingo ar savižudiško elgesio;

- **intelektas** – tai gebėjimas įvertinti naujas ir sudėtingas situacijas, atsižvelgiant į jas prisitaikyti prie aplinkos ar ją keisti, conceptualiai mąstyti. Mūšyje lyderis dažnai, kad išlaikytų savitvardą, turi pasikliauti vien savimi. Vadui reikalinga laki vaizduotė, lankstus mąstymas ir racionalus protas. Kiekvienas iš šių veiksnių sudaro prielaidas veikti;

- **valia** – tai sąmoninga veikla pagal bendruomenės pripažįstamus principus ir vertybes, tai gebėjimas kontroliuoti savo paties veiksmus ar emocijas. Išskirtinos dvi ypatybės: *narsumas*, kuris kariaujant gali būti išreiškiamas kaip greitai sumanyti rizikingi veiksmai arba kaip sąmoningas, valingas tikslo siekimas, ir *atkaklumas*, kuris kovojant padeda vadui ir jo kariams išsilaikyti iki galo neatsižvelgiant į priešų pranašumą ar nepalankias kovos sąlygas;

- **gebėjimas vadovauti** – pavojaus atveju vado buvimas veiksmų vietoje leidžia dviem būdais kontroliuoti situaciją: pakrikusius karius sutelkti ir įkvėpti jiems ryžto nugalėti. Vado ir jam pavaldžių karių akių kontaktas taip pat labai svarbus;

- **ištvermė** – kad vadas galėtų tinkamai veikti, jis turi būti sveikas, energingas ir fiziškai stiprus. Žmogaus kūnas – tai gyvybės palaikymo sistema, joje glūdi galia viską išverti, drąsa, valia ir intelektas;

- **moralumas** – tai moralinių vertybių pripažinimas ir etikos normų laikymasis.

Šiuolaikinis vadas lyderis turi suvokti naujas kovos taisykles ir paisyti žmogaus teisių. Garbė, patriotizmas ir kariuomenės etosas yra lyderio savybių visumos dalis. Be etikos ir etoso, be garbės ir patriotizmo tarnyba Lietuvai netenka prasmės.

Aptartos lyderio savybės būtinos vadovaujant visais lygiais: strateginiu, operatyviniu ir taktiniu. Jos apibūdina lyderio charakterį, kurį būtina ugdyti. Į tai turi būti atsižvelgiama tobulinant karininko rengimo procesą (žr. pav. „Lyderio savybių visuma“).

Vado lyderio elgsenai didelę įtaką daro mūšio veiksniai:

- **Pavojus**. Mūšio laukas yra fiziškai pavojinga vieta – čia žmonės žūsta. Vadui tai dar daugiau reiškia – jis gali būti nugalėtas, t.y. pralaimėti mūšį, prarasti savo karius, būti apsuptas, atkirstas. Svarbiausia – jis gali neįvykdyti savo misijos.

- **Atsitiktinumas**. Net geriausiai suplanuotos operacijos gali nepasisekti dėl nenumatytų atsitiktinumų. Tai gali sujaukti vado lyderio planus. Todėl jis visuomet turi būti pasirengęs netikėtumams.

Lyderio savybių visuma

- **Nežinomybė.** Svarbių faktų nežinojimas, esminės informacijos, pavyzdžiui, apie priešą išsidėstymą, žygio kryptį, dalinių sudėtį, priešą tikslus bei lūkesčius ir t.t., kuri reikalinga misijai atlikti, stoka.

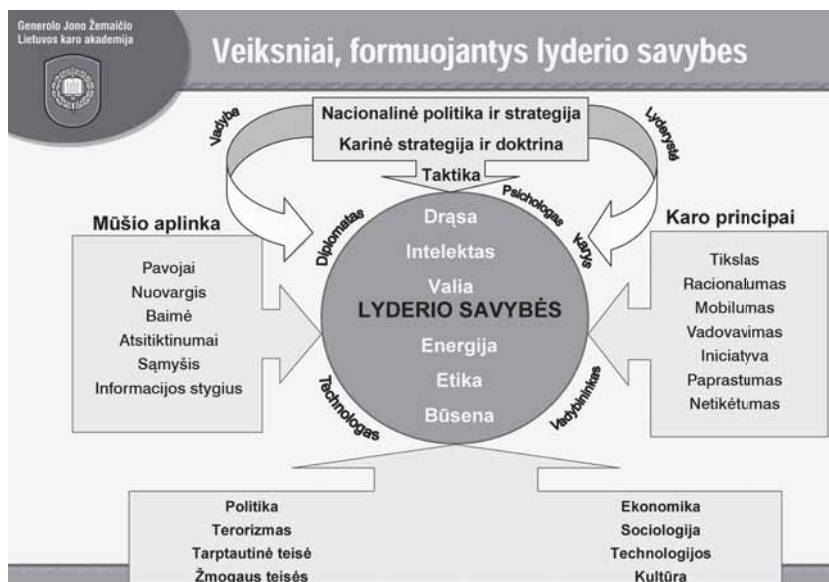
- **Nuogaštavimai** – tai baiminimasis, kad kas nors bloga gali nutikti, nelaimės lūkestis. Tai gali paveikti vado ir karių moralę, sukelti paniką. Vadas turi būti budrus, kad laiku tam užkirstų kelią.

- **Įtampa.** Žmogaus kūnas, protas ir nervai gali atlaikyti tik tam tikro stiprumo spaudimą. Jam reikia išsimiegoti, pavalgyti, atsigerti, jis serga, šyla ir šąla, pervargsta. Vado ir jo karių nervus neigiamai veikia įtampa, nepritekliai.

- **Sąmyšis.** Trintis kovos lauke, visa, kas paprasta taikos metu, žlugdo ir tampa sunkiai įveikiama kare. Maži nesklendimai virsta didžiausiomis kliūtėmis.

Daugumoje NATO šalių kariuomenių remiamasi C. von Clausewitz'o „Karo principais“, kurių pagrindiniai yra šie:

- aiškus tikslas;
- vadovavimo nuoseklumas;
- planų ir operacijų paprastumas;
- pajėgų sutelkimas tinkamu laiku kritiškose vietose;
- taupus jėgų ir išteklių naudojimas;
- priešą trikdytas netikėtais veiksmais;
- veiksmų slaptumo išlaikymas;
- iniciatyva pereinant į ataką;
- judrus manevravimas (žr. pav. „Veiksniai, formuojantys lyderio savybes“).

Išvados

1. Lietuvos kariuomenėje vis aktualesniu uždaviniu tampa vado lyderio ugdymo programos atnaujinimas ir tobulinimas.
2. Nauja lyderystės studijų ir vado lyderio ugdymo programa rengiama Lietuvos karo akademijoje.
3. Programa rengiama remiantis šiuolaikine lyderystės samprata, NATO ir kitų šalių karinio vadovavimo ir lyderiavimo patirtimi.
4. Rengiamoje programoje ypatingą dėmesį numatoma skirti naujausių lyderiavimo teorijų, lyderio savybių ir jas formuojančių veiksnių studijoms, veiksmingo lyderiavimo modelio rengimui ir jo eksperimentiniam taikymui Kariūnų batalione.

Literatūra

1. Adair, J. (2002) *Effective Strategic Leadership*. London: Pan Macmillan Ltd.
2. *Army Leadership Doctrine: FM 22-100* (1999).
3. Clausewitz, C. (1960) *Principles of War*. The Stackpole Company.
4. Wood, W.J. (1984) *Leaders&Battles: The Art of Military Leadership*. New York: Presidio Press.
5. Nissinen, V. (2001) *Military Leadership Training*. Helsinki: NDC.
6. Appleby R. C. (2003). *Šiuolaikinio verslo administravimas*. Charibdė.

Leadership and Military Officer Development

by Lect. Arūnas Alonderis

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

Command in a contemporary organisation should be based on leadership that presents a significant tool in dealing with people. The improvement of leadership in military command processes is crucial to attain efficiency of work in any unit of a military organisation. In battles, leaders often find themselves in situations where leadership is inevitable. Capability to lead enables contemporary officers to understand future challenges and tasks of command.

Considering leadership in more detail, it poses the following questions: what makes the core of leadership? Why is competence in leadership so significant in a contemporary society? Why is leadership that makes command a success? Can someone master leadership by learning or is it an inborn talent? Which skills are inborn and which have to be learnt? And finally, where does the inspiration and the spiritual power of a leader come from?

These questions establish a relationship between the leader's behaviour and training of leadership, emphasizing that the two should be developed jointly.

The General Jonas Žemaitis Military Academy has recently developed and approved the Leader Development Programme that aims at developing young military commanders-leaders. Based on major military values, the Programme is integrated into the officer development programme and includes all aspects of professional and civic development. Equipped with theoretical lectures, actual situation analysis, case studies, video exercise, and psycho-physical training, the Programme is integrated into all four courses within the Military Academy of Lithuania. With its help, cadets become familiar with different points of view on leadership; and, thus, they can creatively attain the true leader's insights and sources of spiritual and related powers, which helps them to become initiators of future changes and innovation. Skills that are attained include: conceptual, creative thinking (positive creative thinking, insights, visions, etc.), emotional fundamentals (self-actualisation, confidence), social interaction (team spirit, motivation, inspiration), etc. The Programme sets the basis for development of mature personalities, i.e. the future leaders. This is achieved during academic and military studies provided within the Academy.

Cadets, the future officers, commanders, and leaders, learn to think creatively, express their minds fluently, generate progressive ideas, and work self-sustainingly. Methods employed in the Military Academy of Lithuania are based on military educational principles applied by military institutions of western countries.

VADU GIMSTAMA AR TAMPAMA?

Kar. Jonas Mažylis,

doc. dr. Bronius Puzinavičius

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Siekiant objektyviau ištirti asmenybės savybes, pasitelkiamos įvairios procedūros ir metodikos. Viena populiariausių ir lengviausiai prieinamų – psichologinis testavimas. Psichologinio testavimo pratybos vyko ir Lietuvos karo akademijos 031-1 kariūnų būryje. Šių pratybų tikslas – ne tik išmokyti atlikti psichologinį testavimą, bet ir nustatyti bei įvertinti kai kurias labai svarbias būsimojo karininko asmenybės savybes. Straipsnyje pristatomi ir analizuojami 031-1 kariūnų būrio psichologinio testavimo rezultatai.

Įvadas

Prigimties ir patirties santykio vado asmenybės struktūroje problema, keliamą anksčiau, neprarado aktualumo ir mūsų laikais. Visada buvo ir yra įdomu sužinoti, kas lemia vadovavimo sėkmę – įgimti gabumai ir polinkiai ar kartu su gyvenimo patirtimi bei studijuojant įgytos žinios ir įgūdžiai.

Žinoma, šioje diskusijoje ir mes nepadėsime taško. Tačiau, manome, niekas neabejoja, kad vadui išties labai reikalingi specifiniai gebėjimai ir polinkiai, padedantys jam sėkmingai atlikti sudėtingus vadybinės bei pedagoginės veiklos uždavinius. Labai svarbu šiuos savo ir kitų individualius gebėjimus ir polinkius atpažinti, kad studijuoti karybos būtų priimami tinkamiausi kandidatai, verti Tėvynės gynėjo vardo būsimoji karininkai.

Karininkų atrankos ir ugdymo problemos svarbą gerai suprato ir vienas iš karo pedagogikos Lietuvoje pradininkų plk. ltn. Vaclovas Biržiška. Savo „Karo pedagogijos bruožuose“ jis rašė, kad vadų auklėjimo klausimas tampa pamatiniu karo pedagogikos reikalavimu, iš kurio išplaukia ir kuriuo remiasi ir kiti kariuomenės auklėjimo uždaviniai [3, 52].

Atrinkti geriausius, tinkamiausius karybą studijuoti kandidatus, juos ugdyti – nelengvas uždavinys, susijęs su asmenybės savybių pažinimu, jų puoselėjimu ir plėtojimu. Ir apie save, ir apie kitus žmones mes dažnai sprendžiame gana subjektyviai ir paviršutiniškai. Siekiant objektyviau pažinti asmenybės savybes, pasitelkiamos įvairios psichologinės procedūros ir metodikos. Viena populiariausių ir lengviausiai prieinamų – psichologinis testavimas. Pas-

taruoju metu testai dažnai naudojami vertinant jaunimo akademinius gebėjimus, organizuojant profesinę atranką, teikiant psichologines konsultacijas, diagnozuojant charakterio akcentuacijas bei psichikos sutrikimus.

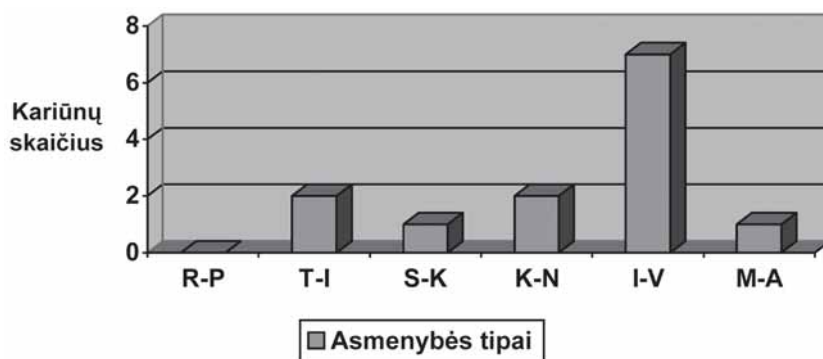
Mokytiis įvaldyti psichologinio testavimo procedūras padeda psichologinio testavimo praktikos darbai, atliekami psichologijos studijų metu. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje kariūnų psichologinio testavimo pratybos vedamos jau nebe pirmus metus. 2003–2004 mokslo metais, per rudens semestrą, tokiose pratybose dalyvavo 031-1 būrio kariūnai. Šių pratybų tikslas – ne tik išmokyti atlikti psichologinio testavimo procedūras, bet ir bandyti nustatyti bei įvertinti kai kurias labai svarbias būsimojo karininko asmenybės savybes.

Tyrimo **objektas** – 031-1 būrio kariūnų psichologiniai ypatumai ir vadovavimo polinkiai.

Straipsnio **tikslas** – aptarti ir išanalizuoti psichologinio testavimo 031-1 kariūnų būryje rezultatus bei šio būrio kariūnų galimybes tapti gerais vadais.

1. Kariūnų asmenybės tipai ir jų profesinis kryptingumas. Kar. *Jonas Mažylis*, pasitelkęs plačiai žinomą amerikiečio psichologo Džono Holando (John Holland) metodiką, tyrė savo būrio kariūnų asmenybės tipus ir jų profesinį kryptingumą. Dž. Holando apklausa padeda geriau pažinti savo gebėjimus ir pomėgius, atskleisti, kurioje profesinės veiklos srityje galime geriau save išreikšti, tikėtis sėkmės, pasiekti, kad mūsų profesinė veikla būtų ne tik naudinga visuomenei, bet ir mums patiems teiktų džiaugsmą, skatintų tobulėti.

Dž. Holando apklausos rezultatai atsispindi 1 diagramoje.

1 diagrama. Asmenybės tipai

Asmenybės tipus žyminčių raidžių kodų reikšmės: R-P – realistiškasis (praktiškasis), T-I – tyrinėtojo (intelektualusis), S-K – socialusis (komunikabilusis), K-N – konvencionalusis (normatyvusis), I-V – iniciatyvusis (veiklusis), M-A – meniškasis (artistiškasis) tipai.

Diagramos duomenys rodo, kad 7 iš 13 apklaustų kariūnų labiausia atitinka iniciatyvųjį (veiklųjį) asmenybės tipą (diagramoje pažymėtas I-V raidžių kodu).

Pasak Dž. Holando, iniciatyviojo, arba veikliojo, tipo atstovas – tai energingas, judrus, veiklus, iniciatyvus, netgi šiek tiek agresyvus žmogus, siekiantis lyderio pozicijų, pripažinimo, mėgstantis veiklos rūšis, susijusias su vadovavimu, aukštu asmenybės statusu. Jam nepatinka sėdimas, nuobodus, monotoniškas darbas. Šiomis savybėmis pasižymintys žmonės, anot Dž. Holando, dažniausiai renkasi vadybininko, įmonės ir organizacijos vadovo, diplomato, reporterio profesijas. Šiose profesinės veiklos srityse pasiekia neblogų rezultatų.

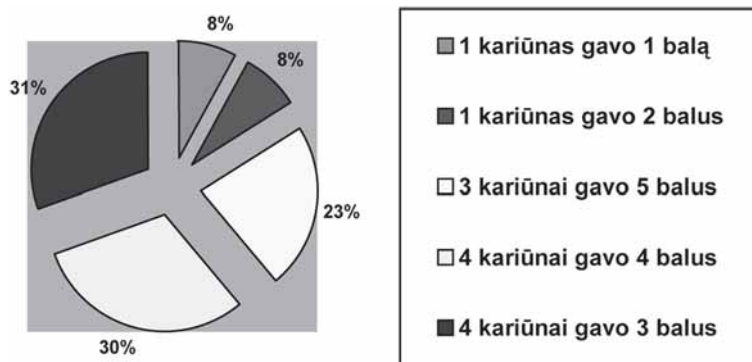
Gal kiek netikėta, kad antrąją ir trečiąją vietas pasidalijo konvencionalusis, arba normatyvusis (K-N), ir tyrinėtojo, arba intelektualusis (T-I), asmenybės tipai. Šių tipų žmonės, anot Dž. Holando, nepasižymi lyderio savybėmis, nelinkę vadovauti. Konvencionaliojo, arba normatyviojo, tipo žmonės linkę prisitaikyti, paklusti, laikytis nustatytos tvarkos. Taigi, nors šio tipo atstovams ir nebūdinga lyderiauti, jie turi daug drausmingam kariui (taip pat ir karininkui) reikalingų savybių.

Karininkui reikalingų savybių nestokoja ir tyrinėtojo, arba intelektualusis, tipas. Šio tipo atstovams būdingas analitinis mąstymas, pomėgis spręsti sudėtingas problemas.

Manytume, kad tokie apklausos rezultatai neturėtų stebinti. Jie gali praversti siekiant objektyviau įvertinti karininko asmenybę ne tik kaip lyderio. Juk jis turi ne tik vadovauti, bet ir paklusti, elgtis griežtai pagal karinių statutų reikalavimus, laikytis nustatytos drausmės ir tvarkos, analitiškai mąstyti ir savarankiškai spręsti.

2. Bendravimo ir organizaciniai polinkiai. Labai svarbi karininko asmenybės savybė – jo bendravimo ir organizaciniai gebėjimai. Komunikabilumas kaip charakterio bruožas ugdomas bendraujant su kitais žmonėmis, veikia individo elgesį, tampa prielaida formuotiis tokioms asmenybės savybėms kaip domėjimasis žmonėmis, pomėgis bendrauti, socialinis suvokimas ir socialinė kompetencija, empatija. Visos šios savybės labai svarbios ir reikalingos profesinėje veikloje, kur darbas susijęs su bendravimu ir vadovavimu. Ne mažiau šioje srityje būtini ir organizaciniai polinkiai, kurie pasireiškia gebėjimu savarankiškai spręsti, iniciatyvumu bendraujant, veikiant, planuojant.

031-1 būrio kariūnų bendravimo (komunikacinius) ir organizacinius gebėjimus tyrė kariūnas *Ignas Baltakis*. Kariūnų apklausa parodė, kad daugiau kaip pusės (7 iš 13) apklaus-

2 diagrama. Kariūnų bendravimo (komunikaciniai) ir organizaciniai gebėjimai

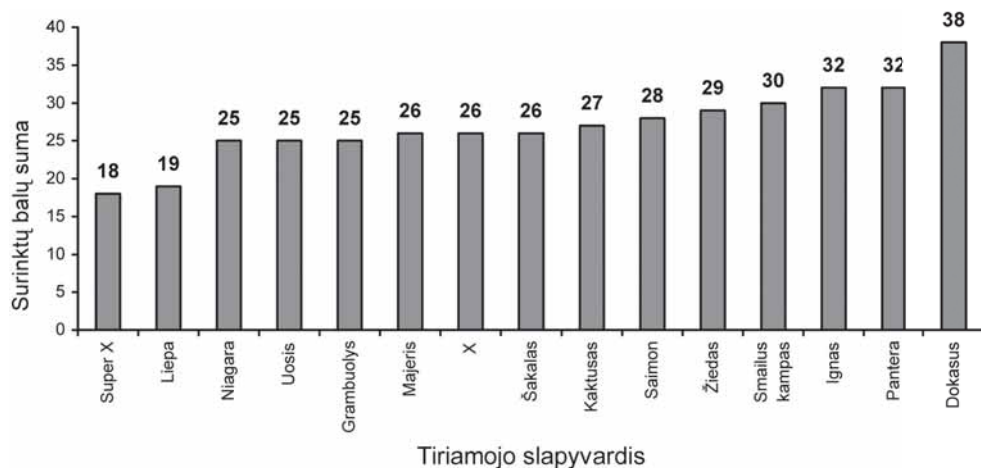
tųjų gana aukštas komunikacinių bei organizacinių gebėjimų lygis. Jų komunikaciniai ir organizaciniai polinkiai įvertinti 5 arba 4 balais. Kariūnų pasiskirstymas pagal šias gebėjimų rūšis pavaizduotas 2 diagramoje.

Testuojamieji, gavę aukščiausią įvertinimą (5 balus), jaučia veiklos, kuriai reikia bendravimo ir organizacinių gebėjimų, poreikį, aktyviai jos siekia, gerai susigaudo sudėtingose situacijose, laisvai jaučiasi naujame kolektyve, yra iniciatyvūs, atkaklūs, nesunkiai apsisprendžia, apgina savo nuomonę, gali pagyventi nepažįstamą kompaniją, mėgsta organizuoti žaidimus, kitokius renginius. Šiek tiek prastesni bendravimo ir organizaciniai gebėjimai 4 balais įvertintų tiriamųjų. Jie patys ieško veiklos, kuri patenkintų jų bendravimo bei organizacinius poreikius. Jei aukštus įvertinimus gavę kariūnai į anketos klausimus atsakė nuoširdžiai, galima tikėtis, kad iš jų išaugs geri vadai.

Reikėtų pažymėti, kad kai kurių tiriamųjų komunikaciniai ir organizaciniai gebėjimai gerokai skiriasi. Yra ir tokių, kurių komunikaciniai gebėjimai įvertinti pačiais aukščiausiais balais, o organizaciniai – gerokai prasčiau. Tai rodo, kad šie gebėjimai, taip pat ir gebėjimas vadovauti, turi būti ugdomi ir lavinami. Tam kaip tik ir reikalingos studijos Karo akademijoje, kurių metu daug jėgų skiriama lyderio savybėms ugdyti.

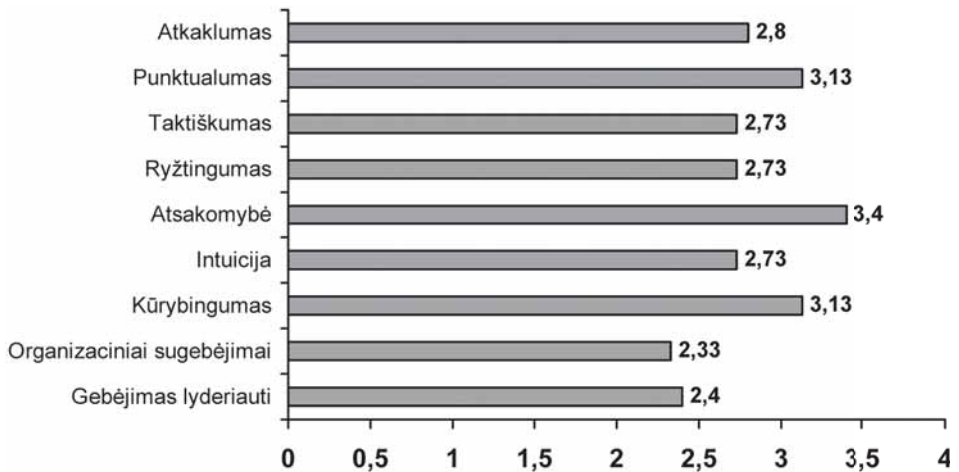
3. Kariūnų gebėjimus lyderiauti ir vadovauti tyrė 031-1 būrio kariūnė *Virginija Jurkutė*. Jos atliktos apklausos tikslas – nustatyti 031-1 būrio kariūnų gebėjimų ir polinkių vadovauti ir lyderiauti lygį, išsiaiškinti, kokias vado bei lyderio savybes apklaustieji laiko svarbiausiomis, prioritetinėmis. Statistiškai apdorojus apklausos rezultatus paaiškėjo, kad dviejų trečdalių ($\frac{2}{3}$) tiriamosios grupės kariūnų prielaidos tapti gerais vadais ir lyderiais vertintinos kaip geros arba labai geros, o likusio trečdaliao yra menkesnės (žr. 3 diagramą: 26 ir daugiau balų gavusių respondentų galimybės tapti gerais vadovais ir lyderiais vertintinos kaip geros, o 32 ir daugiau – kaip labai geros).

3 diagrama. Kariūnų prielaidos tapti gerais vadais

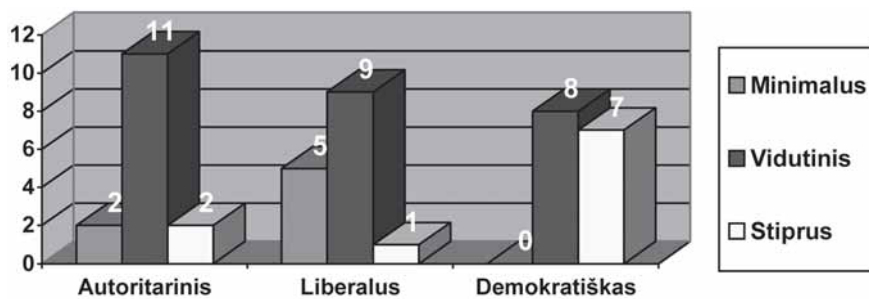
Tai reiškia, kad kariūnams, ypač tiems, kurių galimybės įvertintos palyginti mažai balų (diagramoje nuo 18 iki 25), dar reikia įdėti nemažai pastangų, kad išsiugdytų tas asmenybės savybes, kurios reikalingos geram vadui ir lyderiui. Tikėkimės, kad jiems tai pavyks, nes Karo akademijoje sudarytos reikiamos sąlygos, skiriama daug dėmesio lyderio savybių ugdymui. Be to, ir laiko tiriamieji turi pakankamai – juk jie tyrimo metu dar tik I kurse studijavo.

4. Lyderio savybių vertinimas. Kar. V. Jurkutės tyrimas taip pat parodė, kad 031-1 būrio kariūnai labiausiai vertina vado atsakomybę, kūrybingumą, punctualumą ir atkaklumą (žr. 4 diagramą).

4 diagrama. Lyderio savybių vertinimas

Kar. Laurynas Šemeška tyrė, kokia vadovavimo (lyderiavimo) stiliui tiriamieji teikia pirmenybę, ar jie supranta, kad labai svarbu mokėti derinti įvairius vadovavimo stilius atsižvelgiant į konkrečią vadovavimo situaciją bei vadovaujamos grupės brandos, kompetencijos, drausmės ir motyvacijos lygį. Remiantis šios apklausos duomenimis galima teigti, kad 10-ies iš 15-os apklaustų kariūnų galimybės tapti lyderiais ir gerais vadais gali būti vertinamos kaip geros arba labai geros, o likusių 5-ių – kaip menkesnės. Ši apklausa parodė, kad dauguma apklaustųjų teikia pirmenybę demokratiškam vadovavimo stiliui, tačiau supranta, kad geras vadas ar lyderis turi mokėti derinti įvairių valdymo stilių teikiamas galimybes, o tam tikromis, pavyzdžiui, ekstremaliomis ar kritiškoms, sąlygomis būtinos autokratinio valdymo priemonės (5 diagrama).

5 diagrama. Vadovavimo stiliai

Diagrama rodo, kaip (minimaliai, vidutiniškai ir stipriai) išreikštas apklausos dalyvių polinkis vienaip ar kitaip vadovauti. Minimalaus polinkio demokratiškai vadovauti nenustatyta, tik vidutinis ir stiprus.

5. Kariūnų asmeninio bei situacinio nerimo tyrimas. Šis tyrimas, kurį taikydamas amerikiečio psichologo Čarlzo Spilbergerio (Spielberger) metodiką atliko kar. *Paulius Misiūnas*, parodė palyginti aukštą tirtų būrio kariūnų nerimo lygį – gerokai aukštesnį už 2002–2003 m. m. II kurso 016-6 būrio kariūnų, nustatytą ketvirto semestro metu. O 031-1 būrio kariūnai buvo apklausiami pirmąjį semestrą, ką tik grįžę iš bazinio kario kurso pratybų. Suprantama, jų adaptacija, prisitaikymo prie gyvenimo, studijų ir tarnybos sąlygų Karo akademijoje etapas tuo metu buvo dar tik prasidėjęs. Tai ir galėjo lemti padidėjusį jų nerimo lygį.

Č. Spilbergeris pabrėžia, kad įvertinti nerimo kaip asmenybės savybės lygį labai svarbu, nes šis veiksnys daro nemažą įtaką individo elgsenai. Tam tikras nerimo lygis – natūrali ir būtina aktyvios, veiklios, kūrybingos asmenybės būseną. Kiekvienas žmogus turi savo optimalų arba pageidaujama, jam gyventi ir veikti netrukdančią nerimo lygį. Tokio lygio nerimas vadinamas naudingą nerimu. Asmenybės savęs pažinimas ir vertinimas šiuo požiūriu – svarbus savikontrolės, savireguliacijos ir saviugdos veiksnys. Todėl naudinga žinoti, koks yra kiekvieno iš mūsų nerimo lygis, nes pagal tai mes galime kontroliuoti savo elgesį.

Daugelis žinomų nerimo tyrimo metodikų leidžia nustatyti tik asmeninio nerimo lygį. Č. Spilbergeris pasiūlė metodiką, leidžiančią diferencijuotai tirti nerimą, t. y. ne tik nustatyti tiriamojo asmens, bet ir situacinį nerimą. Asmens nerimas, anot Č. Spilbergerio, – tai gana pastovi individo savybė ar būseną, liudijanti jo požiūrį į pavojų jo prestižui, savigarbai bei savivertei. Situacinis arba reaktyvinis nerimas – tai pirmiausia subjekto išgyvenamos neigiamos emocijos, nerimas, įtampa susidūrus su grėsminga, pavojinga situacija.

Kar. P. Misiūno atlikta apklausa parodė, kad iš 15-os tirtų 031-1 būrio kariūnų 6 asmens bei 8 situacinio nerimo lygis apklausos metu vertintinas kaip aukštas, o likusiųjų – kaip vidutinis, t. y. optimalus, naudingas. Žemo nerimo lygio nenustatyta (žr.1 lentelę). Apie tokius rezultatus lėmusius veiksnius jau kalbėta.

Nerimo lygis	Aukštas/balai	Vidutinis/balai	Žemas/balai
Slapyvardis			
Dokasus		35	
Ignas		34	
Majeris	51		
Ziedas	59		
Tadas	47		
Sakalas		44	
Niagara		41	
Grambuolys		44	
Kaktusas		36	
Salut	51		
Pantera		39	
Liepa	61		
Karys	66		
Andrius		36	
Smailus kampas	46		
Iš viso	7	8	-----

1 lentelė. Kariūnų nerimo skalė

031-1 kariūnų būryje buvo atlikta ir kitų anketinių apklausų ir testų. Kar. *Remigijus Zavadakis* tyrė studijuojančiųjų motyvų struktūrą, kar. *Tadas Berenis* ir kar. *Mindaugas Dainelis* – socialinių ir psichologinių grupės klimata, kar. *Mindaugas Garbenis* – savo kolegų požiūrį į kai kuriuos neigiamus visuomenės gyvenimo reiškinius, kar. *Ignas Vėžys* – kariūnų požiūrį į moterų tarnybą kariuomenėje, jų galimybes ir problemas. Visų šių gana turiningų ir sudėtingų apklausų negalime išsamiai aptarti viename palyginti nedideliame straipsnyje. Su minėtų tyrimų rezultatais galima susipažinti Karo akademijos Humanitarinių mokslų katedroje.

Panašios apklausos ir testai psichologijos pratybų metu bus atliekami ir ateityje. Kariūnai gana palankiai šiuos tyrimus vertina, noriai juose dalyvauja, pripažįsta jų naudą ir reikalingumą, aktyviai svarsto rezultatus.

Išvados

1. Psichologinio testavimo pratybos būrio kariūnams padėjo geriau suvokti ir tiksliau įvertinti savo privalumus ir trūkumus.
2. Geriau save pažįstant, galima atsiskleisti, ugdyti ir tobulinti būsimajam karininkui labai reikalingus gebėjimus.
3. Psichologinis testavimas ne tik padeda geriau pažinti save, bet ir įgyti šio darbo patirties, kuri gali būti labai naudinga ateityje.

Literatūra

1. *Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai* (2001). Antroji dalis. Vilnius.
2. *Asmenybės ir grupės psichologinė diagnostika*. Rankraštis, saugomas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros metodiniame kabinete.
3. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žynynas, Nr. 1.
4. *Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии*. Под ред. А. А. Крылова, Ф. А. Маничева. Второе издание. (2000). М.

Are You Born to Be a Leader or Do You Become One?

by Cadet Jonas Mažylis and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article provides results of psychological testing conducted in the 031-1 platoon at the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania. It can be assertively stated that the testing has led cadets to better self-perception and increased awareness of their strengths and weaknesses.

APIE VADO CHARAKTERĮ, KALBĄ IR KOMUNIKABILUMĄ

Kar. Aurimas Sirvydis,
doc. dr. Bronius Puzinavičius
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Remiantis karo psichologų darbais straipsnyje aptariami kai kurie vado charakterio bruožai, jo kalbos ypatumai, bendravimo su pavaldiniais psichologiniai aspektai.

Įvadas

Centrinė karinės organizacijos figūra yra karininkas. Jis yra tarpininkas tarp aukščiausios karinės vadovybės, savo tiesioginio viršininko ir jam patikėtų pavaldinių – jaunesniųjų vadų ir kareivių. Aukštesniajai vadovybei jis yra išipareigojęs vykdyti užduotis, o savo pavaldiniams – jais rūpintis ir jiems vadovauti. Ši dviguba atsakomybė ugdo karininką, kuris yra ne tik karinių užduočių vykdytojas, bet ir karių mokytojas, auklėtojas ir vadas, privalantis jiems skiepyti meilę Tėvynei, ugdyti pareigingumą, atsakomybę, drąsą ir pasiaukojimą. Anot div. gen. Stasio Raštikio, „kariuomenė yra antroji didelė tautos mokykla“, mokykla, kurioje ugdomi ir puoselėjami tautos idealai, tautinė ir pilietinė dvasia, aukšta moralė ir dorovė, garbingos tradicijos ir didžiausios vertybės [1, 57–65].

Kad karininkas galėtų tinkamai atlikti patikėtą vaidmenį, jis turi pasižymėti tam tikromis specifinėmis savybėmis. Prieškario Nepriklausomoje Lietuvoje parengtoje karininko – vado charakteristikoje sakoma, kad vadai visais laikais turėjo būti energingi, veiklūs, drąsūs, morališkai ir fiziškai stiprūs, mokantys naudoti ginklą, įgiję karių pasitikėjimą [2, 13–14, 18]. Vienas iš žymesnių lietuviškosios karo psichologijos kūrėjų Generalinio štabo mjr. Vytautas Bulvičius 1940 m. išleistoje knygoje „Karinis valstybės rengimas“ pabrėžė, kad karininkai turi būti labai įvairiapusiai, jiems būtina greita orientacija, fizinė ir moraliinė tvirtybė, intelektinis pajėgumas, sveikas atkaklumas, jie privalo vertinti savo ir svetimą nuomonę, mokėti elgtis tiek su vyresniais, tiek su jaunesniais už save, nebijoti atsakomybės, gebėti organizuoti ir administruoti [3, 123–130].

Straipsnio **objektas** – karininko charakteris, kalba ir komunikabilumas.

Straipsnio **tikslas** – remiantis karo psichologų darbais aptarti kai kuriuos labai svar-

bius vado charakterio bruožus, jo kalbos reikalavimus, bendravimo su pavaldiniais psichologinius aspektus.

Metodai: literatūros apžvalga ir analizė.

1. Vado charakteris – jo asmenybės pamatas

Charakteris – savitų asmenybės bruožų visuma, veikianti žmogaus elgseną. Karo psichologijos problemas gvildenančiuose darbuose neretai svarstoma, kokios vado charakterio savybės yra pačios svarbiausios, reikalingiausios – ar išskirtiniai protiniai gebėjimai, intelektas, ar tvirtas būdas, geležinė valia. Aptariant šį klausimą cituojamas Napoleonas Bonapartas, kuris sakė, kad vado charakteris yra tarsi jo asmenybės pamatas, o intelektas – ant to pamato suręstas statinys. Ši simbolinė būdo ir intelekto konstrukcija, anot Napoleono, turėtų sudaryti kvadratą. Abi asmenybės savybės – aukštas intelektas ir tvirtas charakteris – turi darniai „sugyventi“, viena kitą papildyti. Neturėtų būti taip, kad kuri nors iš šių vado savybių akivaizdžiai dominuotų kitos sąskaita [2, 13–14].

Tenka pripažinti, kad tvirto charakterio ir aukšto intelekto sintezė nėra labai dažnas reiškinys. Todėl bandydami atsakyti į klausimą, kokios asmenybės savybės vadui yra svarbiausios, karo psichologai Normanas Kouplendas (Copeland), Peteris Bolligeris (Bolliger), žymūs karvedžiai Napoleonas Bonapartas, Karlas Klauzevicus (Clausewitz) ir Michailas Dragomirovas bei lietuviškosios karo psichologijos pradininkas gen. štabo mjr. V. Bulvičius mano, kad kare vis dėlto naudingesni, nors ir menkesnio intelekto, bet valingi, sumanūs, tvirto būdo karininkai. Drąsūs, tvirto charakterio vadai geriau įgyvendina karinės vadovybės įsakymus ar savo, nors ir nelabai sudėtingus, bet naudingus sumanymus. O intelektu- aliam, bet minkšto būdo, neryžtingam vadui sunkiau įvykdyti ne tik vadovybės įsakymus, bet ir savo, nors ir protingus, bet sunkiai įgyvendinamus planus. Kovoje, mūšyje dažniau kyla ne klausimas, ką reikia daryti, bet kaip gerai atlikti tai, kas akivaizdžiai būtina. Tokias užduotis paprastai geriau sprendžia ne teoretikai ar mąstytojai, bet sumanūs, veiklūs, energingi ir praktiški žmonės. Žinoma, tai nereiškia, kad karininkams nereikalingas skvarbus protas, puikus profesinis pasirengimas. Jie turi nuolat lavinti savo intelektinius gebėjimus, kelti profesinį meistriškumą [4, 61–62; 3, 123–130; 2, 14].

Šveicarijos kariuomenės pedagogai ir psichologai Rudolfas Štaigeris (Steiger) ir Ulrichas Cvygartas (Zwygart) mano, kad šiuolaikinis vadas pirmiausia turėtų būti humaniškas žmogus, laikytis visuotinai priimtų moralės normų ir principų, puoselėti demokratinės visuomenės vertybes. Jis turi būti pavyzdys savo pavaldiniams, kompetentingas ir humaniškas. Humanizmas ir profesinė kompetencija taikos metu būtina, kad vadas galėtų sėkmingai vadovauti karių kovinio rengimo procesui, pasiekti jo tikslą. Mūšyje vado, kaip labiau patyrusio, profesionalaus kario, dalykinė kompetencija yra vienas svarbiausių sėkmę lemiančių veiksnių [5, 79; 6, 82–83].

Britų karo psichologas N. Kouplendas, remdamasis ir kitų autorių mintimis, knygoje „Psichologija ir kareivis“ pabrėžia, kad viena reikalingiausių gero vado savybių yra aktyvumas, veiklumas. Vado aktyvumas yra svarbiausia jo kaip asmenybės individualumo išraiška.

Žmogaus individualumo pagrindas yra jo charakteris. Tačiau geras charakteris dar nereiškia, kad žmogus yra išskirtinė, patraukli, tinkanti vadovauti asmenybė. Gero charakterio asmenybė turi daug privalumų – tai darbštus, sąžiningas, atsakingas, besilaikantis duoto žodžio, turintis tvirtus įsitikinimus žmogus. Bet kartu jis gali būti nuobodus, surūgęs, nekomunikabilus, t.y. visiškai ne tas, ką mes vadiname ryškia asmenybe. Individualumas, anot N. Kouplendo, – tai žmogaus sugebėjimų ir energijos pavertimas įpročiais ir veiksmais, kurie patraukia, sudomina ir kitus žmones. Taip suprantamas individualumas yra ypač svarbi vado charakterio savybė, padedanti jam daryti didelę įtaką savo pavaldiniams [4, 59].

N. Kouplendas pažymi, kad tomis pačioms aplinkybėmis vidutinių intelektinių gebėjimų žmogus, mokantis vairuoti automobilį ar groti fortepijonu, yra daug ryškesnė individualybė, palyginti su žmogumi, nemokančiu daryti nei vieno, nei kito. Individualumas – tai meistriškumas dirbant, žaidžiant, bendraujant, kuris daro žmogų patrauklų ir įdomų kitiems. Netgi jei žmogus išmoko kokį nors cirko elementą, pavyzdžiui, ant nosies galiuko išlaikyti butelį, vien dėl to jis kitiems gali būti patrauklesnis, įdomesnis.

Tinkamai vadovauti, t.y. atlikti vieną esminių vado funkcijų, neįmanoma nesugebant savęs valdyti ir kontroliuoti. Žmogus, neįstengiantis susivaldyti, kontroliuoti savo elgesio ir emocijų, paprastai negali kitiems vadovauti. Žodžiai „aš negaliu“ turėtų būti išbraukti iš kiekvieno, kuris siekia vadovo karjeros, žodyno. Žmogui, kuris sau nuolaidžiauja įvairiai teisindamasis: „Man sunku rytais anksti keltis“, „Aš negaliu mesti rūkyti“, „Aš negaliu prisiversti atlikti namų darbų“ ir pan., sunku tapti geru vadovu. Jei vadovas nemoka susivaldyti, greitai užsiplieskia, yra tingus, nenuoširdus ir neteisingas, jo įtaka pavaldiniams bus labai nedidelė ir ne visada teigiama.

Vadovas turi būti savo pavaldinių ar sekėjų priešakyje. Ir negali vadovauti, jei atsilieka nuo jų išsilavinimu, žiniomis ir gebėjimais. Vadovas turi būti pripažintas tų žmonių, kuriems vadovauja. Pavaldiniai noriai paklūsta tik tokiam vadovui, kurio gebėjimais ir tinkamumu vadovauti neabejoja.

Norint pelnyti pavaldinių pagarbą ir pasitikėjimą, būti jų priešaky, reikia daugelio dalykų. Bene svarbiausias iš jų – geras išsilavinimas, profesinis pasirengimas, kurį N. Kouplendas taip pat vadina individualumo išraiška. Anot jo, vadas bus tinkamas vadovauti ne tik dėl puikaus, įvairiapusio išsilavinimo, bet ir išskirtinio pranašumo keliose veiklos srityse bei neginčytino pranašumo vienoje iš jų. Neginčytinas vado pranašumas turėtų pasireikšti profesinėje veikloje, ypač vadovaujamam daliniui ar padaliniui reikšmingiausioje karybos srityje. Be to, jis turi būti išsilavinęs, plačių pažiūrų, pakankamai lankstaus proto, kad būtų įdomus daugeliui savo pavaldinių, galėtų su jais kalbėtis, diskutuoti pačiais įvairiausiais klausimais.

Kaip žinoma, kai kurie žmonės gana prastai save vertina. Kitaip tariant, jie jaučiasi nevisaverčiai. Žmogus, turintis nevisavertiškumo kompleksą, dažniausiai nesugeba atsiskleisti, pasireikšti kaip individualybė, nes nepasitiki savimi, neišsiugdo sėkmę lemiančių bruožų. Jei lydi sėkmė, tai dažniausiai ne tik dėl to, jog jis yra ryški individualybė, bet kad jam sekasi veikla, kitaip sakant, kad jis sugeba savo vidines galimybes paversti visiems matomais įpročiais ir veiksmis.

Dar vienas žmogaus, taip pat ir vado, individualus bruožas, nuo kurio priklauso vadovavimo sėkmė – atvirumas žmonėms, domėjimasis jais. Principingas, gero charakterio, bet bendrauti nemėgstantis ir nesugebantis žmogus, pasak N. Kouplendo, dažniausiai galvoja apie save, savo, bet ne kitų reikalus. Jam būdingas egoizmas. Toks žmogus gali būti darbus, sąžiningas, santūrus, tikintis, bet labai nuobodus, užsisklendęs, egoistiškas, todėl aplinkiniams nekeliantis simpatijos. O atvirumas skatina žmogų galvoti apie kitus. Ši savybė ypač reikalinga siekiantiems vadovauti. Vado dėmesys turėtų būti skirtas ne tiek sau, kiek kitiems žmonėms, pirmiausia – savo pavaldiniams. Kuo labiau žmogus domisi kitais, tuo daugiau vilčių, kad jis taps geru ir sumaniu vadu. Egoizmas turi užleisti vietą pasiaukojimui, o šis bruožas – tapti svarbiausia jo gyvenimo dalimi, nes vadovavimas – tai gyvenimo būdas, – teigia N. Kouplendas.

Kalbant apie vado charakterį apibūdinančias savybes, savaime iškyla jų ugdymo problema. Ji susijusi su dar bendresniu, gal kiek jau ir nuvalkiotu, bandymu atsakyti į klausimą, ar vadu gimstama, ar juo tampama. Žinoma, vadas turi turėti tam tikrų įgimtų ar vaikystėje įgytų savybių ir privalumų. Bet neabejotina, kad kiekvienas norintis tapti geru vadu karys turi daug mokytis, lavintis, kaupti praktinę vadovavimo patirtį. N. Kouplendas pažymi, kad nė vienas iš didžiųjų karo vadų toks negimė. Jie išskirtiniais vadais tapo dėl gero išsilavinimo, išskirtinio pasitikėjimo savimi, kurį lemia žinios ir įgūdžiai. Jų profesinis meistriškumas ir įvairiopa patirtis buvo siejama su nuoširdžiu asmeniniu dėmesiu savo pavaldiniams. Didieji vadai gerai suprato, kad sėkmingai gali vadovauti tik tas, kurio vadovavimo stilius yra žmonėms priimtinas. Todėl jie negailėjo jėgų, kad jų vadovavimas būtų kaip tik toks.

Vadovavimo gebėjimai, kaip ir kiti, gali būti ugdomi. Nemažą reikšmę ugdant šiuos gebėjimus turi sportiniai žaidimai, kurie kartu yra ir puiki laisvalaikio leidimo bei žmonių bendravimo forma. Sporto žaidimai ne tik stiprina fizines jėgas, didina išsvermę, gerina judesių koordinaciją, bet ir moko bendrauti, vadovauti, ugdo proto lankstumą, kolektyviškumą, draugiškumą, padeda suvokti, kad sėkmę varžybose lemia sutelktos visos komandos pastangos. Gebėjimas vadovauti, būti grupės lyderiu ima ryškėti jau vaikystėje ar mokantis vidurinėje mokykloje. Tik šių gebėjimų turintys jaunuoliai turėtų rinktis profesijas, glaudžiai susijusias su vadovavimu.

N. Kouplendas pastebėjo, kad daugelis žymių karo vadų, pavyzdžiui, britas Horacijus Nelsonas (Nelson), amerikiečiai Frederikas Slėjus Robertsas (Roberts), Džordžas Vašingtonas (Washington), Andrusas Džeksonas (Jackson), Robertas Ly (Lee) ir kiti buvo labai religingi žmonės [4, 64]. Kariai gerbia karininkus, kurie, nepabrėždami savo religingumo, kartu nesistengia jo slėpti arba atsisakyti. Giliai tikintys, religingi vadai praturtina savo veiklą tuo, ko neturi kiti. Kasdienę jų būtų praturtina tikėjimas, ir jau vien tai turi neįkainojamą vertę, nes tikėjimas, kaip sakoma, „kalnus nuverčia“ ir daro stebuklus. Tikintis vadovas ar vadas turi nepaliauti tikėti ir nuolat sau kartoti: man pasiseks, aš laimėsiu. Žinoma, tikėjimą turi lydėti protingos pastangos, atkaklus darbas. Daugiau galimybių tapti milijonieriumi turi tas, kuris dėl kelių centų pelno nepatingi įdėti daugiau pastangų, nei tas, kuris nori laimėti daugiau, bet deda mažiau pastangų. Sėkmė tikintis vadas nesustoja pusiaukelėje, nenuleidžia rankų, atkakliai, tikėdamas ir pasitikėdamas, siekia užsibrėžto tikslo.

2. Kalba – galinga psichologinio poveikio priemonė

Labai svarbi žmogaus saviraiškos priemonė – kalba. Ji yra vienas svarbiausių žmogaus individualumo, jo charakterio požymių. Kalbėdami mes galime ne tik keisti informacija, bet ir psichologiškai paveikti pašnekovą, vienaip ar kitaip jį nuteikti, įtikinti, sukelti susidomėjimą, netgi sužadinti entuziazmą. Todėl vadas, kaip ir bet kuris kitas vadovas ar pedagogas, turėtų stengtis kuo geriau, meistriškiau naudoti šį galingą bendravimo instrumentą.

Vadovaujamus postus visuomenėje paprastai užima iškalbūs žmonės. Politikos veikėjas tampa parlamento nariu ar ministru ne vien dėl to, kad lenkia kitus savo išsilavinimu ar profesiniu pasirengimu, bet ir todėl, kad moka įtaigiai, sklandžiai kalbėti, geba klausytojus įtikinti, jo kalba kelia pasitikėjimą.

Profesijų veikėjas iškyla į lyderius ne todėl, kad yra geresnis santechnikas, statybininkas ar vairuotojas, bet dėl to, kad yra iškalbus, moka išreikšti ne tik savo, bet ir kitų profesijos atstovų mintis ir lūkesčius. Vadovavimas – tai menas paveikti žmones įtikinėjimu bei asmeniniu pavyzdžiu, kad jie veiktų norima linkme. Viena veiksmingiausių žmonių įtikinimo priemonių yra kalba.

Norėdamas ugdyti savo gebėjimą daryti poveikį kitiems, vadas turi mokytis kalbėti lengvai ir įtikinamai. Klysta tie, kurie mano, kad mokėjimas gražiai, sklandžiai kalbėti, oratoriaus menas yra įgimtas talentas. Kiekvienas žmogus gali tapti neblogu kalbėtoju, jeigu to siekia, mokosi. Pagrindinis reikalavimas, norint išmokti gražiai kalbėti, labai paprastas – reikia kalbėti. Kaip yra tik vienas būdas išmokti plaukti – šokti į vandenį ir... plaukti, taip ir kalbėti reikia mokytis kalbant, pavyzdžiui, bendraujant su draugais.

Karininkų oratoriniai gebėjimai, iškalba turėtų būti ugdomi karo mokyklose, taip pat ir tarnybos vietose. Vyresnieji vadai turi raginti jaunesnius vadus kalbėti per įvairius susirinkimus, pasitarimus, pasakyti savo nuomonę pačiais įvairiausiai karių gyvenimo klausimais. Juk paprasčiau pareikšti savo nuomonę, nei visą gyvenimą gyventi užsisklendus, visada pritari kitų nuomonei. Kad sulauktum pritarimo, pirma turi savo nuomonę pasakyti. Pritarimas pareikštai nuomonei stiprina pasitikėjimą, o tai labai svarbu vadui.

N. Kouplendas knygoje „Psichologija ir kareivis“ pateikia geros ir prastos vado kalbos, netinkamų komandų pavyzdžių. Jis pasakoja, kaip Antrojo pasaulinio karo metais du vieno britų bataliono būrių vadai, gavę nelengvą užduotį – išstumti iš užimtų pozicijų du vokiečių sargybos postus, – perdavė savo būrio kariams bataliono vado įsakymą ir davė atitinkamus nurodymus.

„Septintojo būrio vadas leitenantas Cheiversekas, neramiai vartydamas rankose savo planšetę, drumstą savo žvilgsnį nukreipė kažkur į tolį, virš priešais jį išsiriavusių būrio karių galvų, ir stenėdamas iš lėto pradėjo kalbėti: „A... aš noriu... kaip čia pasakius... Aš noriu atkreipti jūsų dėmesį (vėl kažko kapstosi savo planšetėje). Taigi... mūsų būrys, t. y. septintasis būrys... a... gavo bataliono vado įsakymą atlikti gana sudėtingą užduotį (paima į rankas ir apžiūrinėja kompasą). Aha... todėl, kad vokiečiai ten, kalno papėdėje, įrengė du, a... kaip gi juos pavadinus, na, taip sakant, du sargybos postus (šluostosi nosį). Taigi, taigi... mes turime bet koku atveju, turime pasistengti vieną iš tų postų užimti. Na, o aštuntasis

būrys, manau, kaip čia pasakius, turėtų susidoroti su kitu postu (kasosi kairę akį). Todėl pasistenkite susiimti (vėl trina kitą akį)... Stovėkite ramiai, Džoni, jūs rikiuotėje! Seržante, užrašykite: „Eilinis Džonis muistosi rikiuotėje“. Ir taip, mes visi kaip nors turime stengtis padaryti viską, ką galime. Na, jūs jau supratote, ką aš turiu galvoje. Taigi, man rodos, aš pasakiau viską“.

Šiek tiek atokiau priešais karių rikiuotę stovėjo pasitempęs, savimi pasitikintis aštuntojo būrio vadas leitenantas Tanderboltas. Jis nesimuistė, neklaidžiojo žvilgsniu po dausas, bet žiūrėjo kareiviams tiesiai į akis. „Kariai, – žvaliu ir energingu balsu tarė jis, – bataliono vadas mus pasirinko svarbiam darbui. Ten, kalvos papėdėje, priešas įsirengė du sargybos postus. Jeigu dabar jų nesunaikinsime, turėsime daug nemalonumų. Mes imame vieną iš šių postų, o septintasis būrys pasirūpins kitu. Jūs žinote, kaip tai padaryti, nes juk daug kartų treniravomės. Kapralo Snifikso skyrius apmėtys priešo karius granatomis. Eilinis Malvanis su savo grupe įkės jiems iš kulkosvaidžių. Kiti neleis atsitraukti. Nė vienas kareivis neturi pasprukti. Taigi užkursime jiems pirtį, vyručiai! Jūs pasiruošę? Na, ir puiku! Taigi pirmyn, šaunuoliai benkšyriečiai!“ [4, 69–70].

Matyt, nereikia sakyti, kuris iš šių būrių sėkmingai susidorėjo su užduotimi, o kuris – patyrė nesėkmę. Tuo metu, kai abu leitenantai išėjo iš bataliono štabo, jų tikslas buvo tas pats – supažindinti savo būrio karius su kovos užduotimi. Tačiau septinto būrio vadas leitenantas Cheiversekas tai padarė netinkamu būdu. Jis nesugebėjo šios pavojingos užduoties įvertinti kareivių požiūriu, pažvelgti į ją tarsi jų akimis. Cheiversekas nekėlė kariams pasitikėjimo. Stebint jo laikyseną, gestus, nesunku pastebėti, kad jis sutrikęs, nervinasi. Iš painios ir nerišlios kalbos galima numanyti, kad jis nelabai įsivaizduoja, kaip reikės įvykdyti užduotį. Neaišku, ar jis turi kokį nors veikimo planą. Be to, jis nežiūrėjo kariams į akis, o savo žvilgsnį nukreipė kažkur į šalį, tarsi nenorėdamas jų matyti. Jis priekaištavo, reikė pastabas kariams tuo metu, kai reikėjo juos mobilizuoti, stiprinti jų kovingumą. Jis nenuiteikė karių, kad užduotį pavyks atlikti, ir kartu įžiebė abejonių kibirkštėles jų širdyse. Argi taip vadovaujamas būrys galėjo sėkmingai įvykdyti nelengvą užduotį?

O aštuntojo būrio vadas leitenantas Tanderboltas elgėsi teisingai. Jo kovos užduotis buvo tokia pat kaip ir Cheiverseko, bet jis rado kelią į karių širdis, sugebėjo juos įkvėpti, nuteikti kovingai. Aštuntasis būrys negalėjo prieštarauti vadui, nes šis įvertino užduotį kareivių požiūriu sakydamas, kad jei tuoj pat neištums priešą iš jo užimtų pozicijų, jis padarys daug nemalonumų. Taigi užduotis tapo ne tik bataliono vado, bet ir visų karių reikalas. Juk laiku pradėtas puolimas – geriausia gynyba, leidžianti tikėtis pergalės ir išvengti didesnių sunkumų. Be to, aštuntojo būrio kariai buvo pamaloninti bataliono vado dėmesio ir įvertinimo, kurį perdavė leitenantas Tanderboltas. Jis priešais karių rikiuotę stovėjo pasitempęs, žiūrėjo jiems į akis, neblaškė jų dėmesio nereikalingais judesiais. Konkrečiai ir aiškia kalba jis suprantamai perteikė užduotį, supažindino karius su veiksmų planu, nurodė, kas ir ką turi atlikti.

Aptarti pavyzdžiai leidžia daryti šias išvadas: 1) kalba turi būti trumpa, įdomi ir įtikinama; 2) norint karius įkvėpti sėkmingam žygiui, reikia užduotį pateikti taip, kad patys kariai būtų suinteresuoti jos sėkme; 3) kalbantysis turi stovėti tiesiai, pasitempęs, žiūrėti klau-

sytojams į akis, – tik tuomet kalba bus įtaigi ir įtikinama; 4) kalbėtojas turi žinoti, ką nori pasakyti; 5) manieringumas kalbant visiškai nereikalingas – jis blaško dėmesį; 6) kalbant reikia žadinti geruosius, o ne bloguosius klausytojų jausmus ir mintis; 7) reikia mokėti laiku baigti kalbą, nes, ją užtęsus, dingsta visi jos privalumai.

Kariai labiau pasitiki vadu, kuris pasitiki savimi. Sunku pasitikėti tuo, kuris nuolat abejoja, nelengva pažinti ir pamilti tą, kuris yra labai uždaras. Vado žinios, gebėjimai, teigiami charakterio bruožai tik tada tampa pavyzdžiu kariams, kai vadas aktyviai bendrauja, sugeba savo privalumus atskleisti žodžiais ir darbais. Kalba, kaip svarbiausia žmonių bendravimo priemonė, gali būti galingas psichologinio poveikio, ugdymo ir vadovavimo svirtas, jei tik sugebama juo tinkamai naudotis.

3. Žmogaus vardas – svarbiausias žodis bendraujant

Kalbėdamas apie vadų santykius su pavaldiniais, N. Kouplendas pabrėžia, kad žmonės paprastai labai mėgsta, jei kiti, ypač atsakingesnes pareigas einantys asmenys, jais domisi, apie juos teiraujasi, sudaro galimybes jiems išsikalbėti, išklauso jų nuomonės. Kiekvienas nori jaustis reikšmingas, reikalingas, ypatingas. Dažnas iš mūsų pasijunta šiek tiek įskaudintas, jei viršininkas ar kitas svarbus asmuo prisipažįsta, kad neprisimena vardo ir šiaip apie mus nieko nežino.

Kariuomenėje vadams taip pat netinka teisintis: „Aš blogai įsimenu vardus.“ Pažinti karius, žinoti jų vardus – viena iš vado pareigų. Juk mes nepamirštame mums brangių, mylimų žmonių vardų. Jeigu kas sakytų, kad pamiršo savo tėvo, motinos, brolio ar sesers vardą, tikriausiai kiti jį palaikytų nenormaliu. Todėl būrio ar kuopos vadui derėtų žinoti savo pavaldinių vardus, jeigu tie žmonės jam svarbūs ir reikalingi. Kiekvienas vadas į savo pavaldinį turėtų žiūrėti ne kaip į kažkokį abstraktų kari, o kaip į asmenybę, turinčią savo veidą ir vardą.

Pasakojama, kad karius stebino fenomenalus feldmaršalo lordo Robertso sugebėjimas prisiminti jų vardus. Kaipgi juos įsimindavo? Pavyzdžiui, jis jodavo žygiuojančios kolonos gale ir jaunesniųjų vadų klausdavo:

- *Kokia čia kuopa?*
- „Delta“, sere.
- *Koks kario, kuris šlubčioja, vardas?*
- *Snuksas, sere.*
- *O grandinio, kuris šalia Snuksso?*
- *Snifkinsas, sere.*
- *O kario, einančio Snuksso priešakyje?*
- *Greidis, sere.*

Gavęs šią informaciją ir užfiksavęs ją atmintyje, lordas Robertsas jodavo į priekį:

– *Sveikas, eilini Snuksai! – pradėdavo jis. – Ar nesveiką koją vis dar skauda? Labai gaila, bet Tu vis tiek puikiai žingsniuoji, eilini Snuksai. Nuostabu! Tęsk žygį, mielasis. Skyriaus vade, pasirūpinkite, kad eiliniam Snuksui nedelsiant būtų suteikta visa reikalinga pagalba. Jūs priva-*

lote jį išgydyti kaip galima greičiau. Grandini Snifiksai, labai garbinga, kad neši eilinio Snukso šautuvą. Taip ir turi elgtis vadai. Ačiū Tau, grandini. O! Eilinis Greidis irgi čia? Kiekgi laiko Tu jau tarnauji?

– Aštuoniolika mėnesių, sere.

– *Bet Tu žygiuoji jau kaip senbuvis. Dar esi beveik naujokas, o atrodai ne prasčiau už kitus. Kai rašysi laišką namo, būtinai parašyk, ką aš sakiau apie Tave. Manau, pulkas Tavimi didžiulis, eilini Greidi!*

Puiku „Delta“ kuopa! Aš didžiuojuosi kiekvienu iš Jūsų. Kai susiremsime su priešu, parodysimė jam, ką mokame. Įkrėskime jam kaip reikiant. Šaudysime taikliai. Tegul jis pamato, ką sugeba anglas karys. Taigi pirmyn, „Delta“ kuopa, pirmyn! [4, 80–81]

Ar reikia įrodinėti, kad toks lordo Robertso elgesys ir bendravimo su kariais būdas juos labai padrašina, moraliai sustiprina ir įkvėpė rengiantis sunkiam išbandymui?

Kai kas gali paklausti, ar toks Robertso metodas sužinoti vardus nėra aiški apgaulė. N. Kouplendas sako, kad ne. Jis pabrėžia, kad turbūt niekas taip nesididžiavo karininko profesija, niekas taip nemylėjo savo pavaldinių, kaip lordas Robertsas. Jis gerai suprato, kaip svarbu kreiptis į karį vardu. Stengdamasis iš anksto sužinoti kario vardą, lordas Robertsas buvo labai nuoširdus. Jis klausdavo, nes iš tikrųjų norėjo sužinoti. O sužinojęs, jį atsimindavo ne tik dėl to, kad turėjo gerą atmintį, o visų pirma dėl to, kad turėjo gerą širdį.

Kai kreipiamės į karį vardu, pripažįstame jį kaip asmenybę. Nuo šios akimirkos jis – ne tik karys, jis tampa individualybe. Mes suteikiame jam galimybę pajusti savo vertę, pažadiname jo pasitikėjimo, savigarbos jausmą. Įsiminti vardus – ne talentas, o nesugebėjimas jų prisiminti – ne prastos atminties požymis. Kai domimės žmogumi, lengvai įsimeiname ir jo vardą.

N. Kouplendo nuomone, daugelis žmonių gali įsiminti apie penkis šimtus vardų, bet pasitreniravus galima įsiminti ir daugiau. Vadams jis siūlo tokį metodą. Specialiame sąsiuvinyje užrašoma, pavyzdžiui, dešimt karių vardų, kiekviename lape po vieną. Tame pačiame lape užrašomi ir kiti duomenys, apibūdinantys žmogų ir padedantys jį prisiminti: išsilavinimas, specialybė, pareigos, karinis laipsnis, gyvenamoji ar kilmės vieta, pomėgiai, aprašoma išvaizda ir kt. Įsiminus kario vardą, reikėtų pasitaikius progai jį užkalbinti kreipiantis vardu, paprašyti, kad jis papasakotų apie save, savo šeimą, namus, darbą, tarnybą. Visus šiuos duomenis po to reikėtų užsirašyti sąsiuvinyje. Anksčiau ar vėliau žmogus, kuriuo domimės, pradės jausti, kad jį vertiname kaip asmenybę, kuri mums svarbi, reikšminga, atkreipia mūsų dėmesį. Įsiminus dešimt pirmųjų karių vardų ir susipažinus su tais žmonėmis, galima imtis kitų dešimties. Greitai mūsų sąsiuvinis prisipildys, o atmintis įrodys, kad galime įsiminti jų ne vieną dešimtį. Tai bus naudinga ne tik vadui, bet ir jo vadovaujamiems kariams.

Kariai turėtų žinoti ne tik savo dalinio, bet ir aukštesniųjų vadų vardus, svarbesnius jų gyvenimo faktus, tarnybos nuopelnus, karinius laipsnius, apdovanojimus ir pan. Šios žinios didina kariuomenės sutelktumą, gerina karių moralinę būseną, kovinę parengtį. Divizijos vadas, kurio net vardo ir pavardės nežino jo kariai, negali tikėtis solidarumo ir paramos. Galima sakyti, kad kol kariai nežino vado vardo ir kitų duomenų, jis jiems tarsi ir visai neegzistuoja.

Kariuomenėje visada buvo reikalaujama, kreipiantis į karininką, seržantą ar eilinį, paminėti jų karinius laipsnius. Grandinis Snifkinsas turi teisę būti vadinamas grandiniu Snifkinsu visuomet, ne vien tik rikiuotėje. Eilinis Snuksas didžiuojasi, kai jį vadina eiliniu Snuksu. Kodėl jiems nesuteikti progos didžiuotis tarnyba? Jeigu bus skatinamas jų pasididžiavimas tarnyba, tai, reikia manyti, jie ir elgsis taip, kad jį pateisintų, – teigia N. Kouplendas. Jis pabrėžia, jog nederėtų leisti, kad pavaldiniai trumpintų savo vadų pareigybes pagal pirmąsias tų pareigybių pavadinimų raides. Kariuomenės vadas yra kariuomenės vadas, bet ne KV. Pulko vadas taip pat neturėtų leisti, kad kiekvienas Tomas, Nikas ar Haris vadintų jį PV. Negalima pirmosiomis raidėmis vadinti ir puskarininkių bei seržantų. Toks kreipinys skamba kaip pravardė. Neleiskite sau medicinos tarnybos karininko vadinti „Daku“, o jei dantų gydytoją pavadinsite „Dantroviu“, nepykite, jeigu jis jums atkeršys [4, 82].

Žmogus ilgai nepamiršta netinkamo, įžeidžiančio ar žeminančio kreipinio, nedėmesingumo, net ir tada, kai netinkamas elgesys ar nedėmesingumas netyčinis. Visuomet turėtume atsimiti ir vadovautis taisykle: bendraujant žmogui jo vardas – pats svarbiausias žodis.

Išvados

1. Vadas – neužsisklendęs, veiklus, aktyvus ir energingas žmogus.
2. Vadas turi mylėti žmones, būti jiems atviras, komunikabilus.
3. Vadovavimas – tai ne tik gebėjimas daryti įtaką kitiems, bet ir savęs paties valdymas.
4. Vadovauti sekasi tik tam, kurio vadovavimo stilius priimtinas jam pavaldiems žmonėms.
5. Puikus išsilavinimas, aukšta moralė ir profesinė kompetencija – vado pasitikėjimo savimi pagrindas.
6. Vado kalba – viena svarbiausių jo charakterio, individualumo raiškos, psichologinio poveikio priemonė.
7. Vadas turi stengtis parodyti, jog jam svarbus, brangus ir žinomas kiekvienas jo vadovaujame padalinyje tarnaujantis žmogus.

Literatūra

1. Bulvičius V. (1994). *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius.
2. *Karininkas kaip auklėtojas, mokytojas ir vadas*. Auklėjimo metodika. Šapirografinis leidinys, saugomas Lietuvos mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje. Šeštasis leidimas.
3. Raštikis S. (1957). *Kovose dėl Lietuvos*. II dalis. Los Angeles.
4. Steiger R. (1998). *Humaniškasis vadovavimas*. Vilnius.
5. Steiger R., Zwygart U. (1999). *Karinė pedagogika*. Vilnius.
6. Коупленд Н. (1991). *Психология и солдат*. Москва.

On the Commander's Character and Communicative Skills

by Cadet Aurimas Sirvydis and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article provides insights on true military commander-leader traits, focusing in the character, voice, and communicative skills in relation to his or her subordinates. The established values include as follows: the commander should be hard-working, active, easygoing, open-minded, with an excellent education, high morale, and brilliant competence in military and general matters.

ASMENYBĖS PAŽINIMAS – KARIŪNŲ UGDYMO IR SAVIUGDOS PAGRINDAS

Kar. Vaidas Bimbiris

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Psichologai yra pasiūlę įvairių metodikų asmenybės savybėms tirti. Viena populiariausių, universaliausių ir prieinamiausių – psichologo H. Aizenko (Eysenck) sukurta asmenybės tyrimo metodika. Ji leidžia nustatyti tiriamojo savybes pagal introversijos–ekstraversijos, emocinio stabilumo–dirglumo skales, taip pat temperamento tipą ir atsižvelgiant į tai įvertinti jo ryšį su aplinka, bendravimo gebėjimus, polinkį vienai ar kitai profesinei veiklai. Straipsnyje pristatomi ir analizuojami H. Aizenko testo, kurį atliko Lietuvos karo akademijos 026 būrio kariūnai, rezultatai.

Įvadas

Karininkija sudaro kariuomenės branduolį, jai atstovauja. Ji – krašto apsaugos sistemos pagrindas. Karo tarnyba kelia griežtus reikalavimus karininkų moralei, psichologiniam, intelektiniam, fiziniam ir techniniam pasirengimui. Be to, karininkai yra jaunimo auklėtojai, mokytojai ir vadai, privalantys kariams skiepyti meilę Tėvynei, ugdyti pareigos jausmą, drąsą. Karininko pareiga – grąžinti tautai ir tėvams jų sūnus geresnius, negu jie buvo iki kariuomenės.

Karininko kaip vado ir pedagogo ugdymui Lietuvos karo akademijoje skiriama daug dėmesio. Parengta ir sėkmingai įgyvendinama vado ugdymo programa, kurioje daug laiko numatyta ne tik teorinėms studijoms, bet ir pratyboms.

Būsimi vadai mokomi skyrininko, būrininko, kuopininko, taip pat kuopos vado, kuopos vado pavaduotojo pareigų, raštvedybos taisyklių, individualaus darbo su pavaldiniais, drausmės statutų taikymo, kariūnų dokumentų tvarkymo, pratybų planavimo metodikos. Teorinės žinios įtvirtinamos pratybų ir stažuočių kariniuose daliniuose metu.

Rengtis nelengvai karininko profesijai, geriau pažinti save ir kitus, veiksmingiau spęsti bendravimo ir vadovavimo problemas padeda psichologijos žinios.

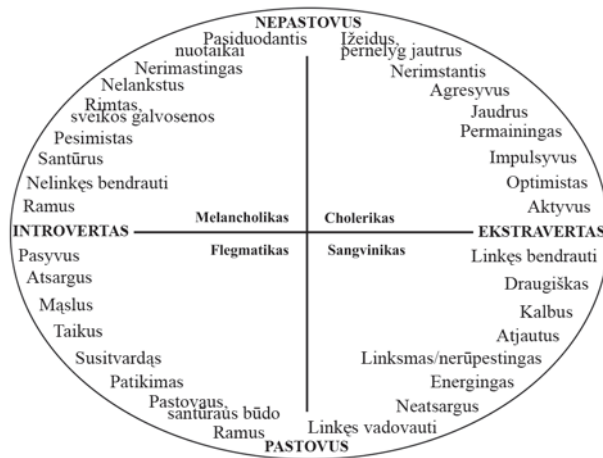
Psichologija, anot lietuviškosios karo pedagogikos kūrėjo, „Kariškosios pedagogikos broožų“ autoriaus plk. Konstantino Žuko, yra dvasinio gyvenimo pamatas: norint tapti geru karininku, reikia gerai pažinti save, žinoti savo privalumus ir trūkumus, taip pat savo vadybinės ir pedagoginės veiklos objektą, t.y. karį [1, 253].

Galima sakyti, kad šios plk. K. Žuko nuostatos Karo akademijoje yra taikomos. Pavyzdžiui, studijuodami psichologiją, kariūnai ne tik semiasi teorinių žinių, bet ir mokosi jas taikyti atlikdami įvairias praktines užduotis, pasitelkdami tam tikras procedūras ir metodikas, kurios padeda nustatyti ir įvertinti labai svarbias būsimąjo karininko asmenybės savybes. Šiam tikslui skirtos ir psichologinio testavimo pratybos, kuriose 026 kariūnų būrys dalyvavo 2003–2004 mokslo metais.

Straipsnio **tikslas** – išanalizuoti 026-3 kariūnų būryje atlikto H. Aizenko testo rezultatus.

1. H. Aizenko (Hans Jurgen Eysenck) testas

Psichologai yra sukūrę nemažai rekomendacijų ir metodikų, kurias taikant galima visapusiškai ištirti asmenybę. Šiuo metu viena populiariausių, universaliausių ir prieinamiausių – psichologo H. Aizenko sukurta asmenybės tyrimo metodika (testas). Šį testą H. Aizenkas sukūrė ištyręs 700 labai emociškai dirglių karių [5, 83; 6, 55]. Jis teigė, kad asmenybės savybes galima įvertinti pagal du polinius veiksnius: ekstraversiją–introversiją ir emocinį stabilumą–neurotizmą. Remdamasis šia prielaida, H. Aizenkas pateikė savitą asmenybės tipologiją, kuri apibrėžia temperamento tipus, parodo esmines jų savybes, skirtingo temperamento asmenų polinkį į introversiją ir ekstraversiją, emocinį stabilumą ir neurotizmą. Remiantis šia tipologija, ekstravertai yra sangvinikai ir cholericai, introvertai – melancholikai ir flegmatikai. Emociškai stabilesni – sangvinikai ir flegmatikai, nervingesni – cholericai ir melancholikai. H. Aizenko asmenybės tipologija, introversijos ir ekstraversijos bei emocinio stabilumo ir nepastovumo santykį pagal temperamento tipus matome 1 paveiksle.

1 pav. H. Aizenko introversijos, ekstraversijos, emocinio stabilumo (pastovumo) ir neurotiškumo (nepastovumo) schema [2, 482]

ego orientacija, kuri nusako žmogaus ryšį su išoriniu pasauliu. Čia *Aš* energijos judėjimas vyksta išorinio pasaulio link. Ekstravertui svarbiausia – kiti žmonės, daiktai (išorės realy-

Šioje schemoje įvairūs H. Aizenko dviejų svarbiausių asmenybės veiksnių – ekstraversijos–introversijos ir pastovumo–nepastovumo – deriniai taikomi kitiems konkretesniems bruožams įvardyti. Atkreipkite dėmesį į tai, kad keturi pagrindiniai dviejų veiksnių deriniai atitinka Senovės Graikijos gydytojo Hipokrato nustatytus temperamento tipus: melancholiko, cholericiko, flegmatiko ir sangviniko.

Ekstraversiją ir introversiją galima interpretuoti ir kaip psichologinės adaptacijos būdus. Ekstraversija – pagrindinė

bė). Išoriniai veiksniai yra vertinimų, suvokimo, jausminių afektų ir veiksmų varomoji jėga. Ekstravertas – judrus, nuoširdus, sukalbamas, prisitaikantis prie naujų sąlygų, mėgstantis bendrauti, prierašus, ignoruojantis grėsmes ir nuojautas, rizikuojantis, nerūpestingai pasitikintis, gyvenantis šia akimirka „čia ir dabar“.

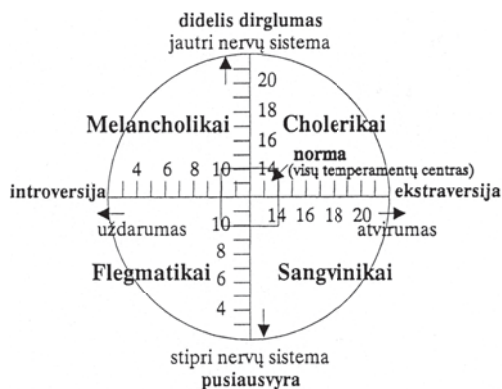
Introversija – energijos judėjimas vidinio pasaulio link. Čia svarbiausia pats subjektas (jo vidinė realybė), kur pagrindinę motyvaciją lemia vidiniai subjektyvūs veiksniai. Introvertas – svyruojantis, refleksiškas, uždaras, nedrąsus, visada ieškantis saugumo, dažnai konservatyvus, orientuotas į praeities potyrius ir ateities vizijas.

Introvertui ekstravertas atrodo garbėtroška, kaprizingas, vėjavaikiškas, paviršutiniškas, ekstravertui introvertas – atsilikęs, galintis kitiems sugadinti nuotaiką, nuobodus ir nematomas [3, 138].

Antrasis veiksnys – emocinis stabilumas–neurotiškumas – nusako individo emocinio gyvenimo ypatumus. Šis veiksnys taip pat dipolis. Vienas polius – ramūs, emociškai brandūs, stabilūs, savimi pasitikintys žmonės, kitas – neramūs, dirglūs, jautrūs, savimi nepasitikintys individai. Žinoma, kraštutinių atvejų retai pasitaiko. Dauguma žmonių, juos ištyrus, atsiduria tarp šių dviejų polių – viduryje.

H. Aizenko testą sudaro 57 klausimai, į kuriuos reikia atsakyti „taip“ arba „ne“. Po skaičiuojami atsakymai introversijos–ekstraversijos ir emocinio pastovumo (pusiausvyros)–nepastovumo (dirglumo) skalėje. Pagal gautus rezultatus introversijos–ekstraversijos skalėje tiriamasis gali būti apibūdinamas kaip introvertas, ryškus introvertas, ekstravertas arba

ryškus ekstravertas. Pagal emocinio pastovumo–nepastovumo skalės rodmenis tiriamasis gali būti apibūdinamas kaip dirglus, labai dirglus, mažai dirglus arba pastovus. Sugretinus tiriamojo introversijos–ekstraversijos ir emocinio stabilumo–nestabilumo skalių rezultatus (vietas), galima nustatyti ir tiriamo asmens temperamento tipą. Jeigu tiriamojo rezultatai atsiduria 2 paveiksle pavaizduotos skalės (schemos) centre, tiriamasis – mišraus temperamento tipo, ambivertas (t. y. nei ekstravertas, nei introvertas, nei labai emociškai dirglus, nei labai stabilus, pastovus).

2 pav. Schema temperamentui, introversijai, ekstraversijai, psichikos dirglumui ir pusiausvyrai nustatyti [4, 81]

H. Aizenko testas leidžia patikrinti ir tiriamojo nuoširdumą, atsakymų patikimumą vadinamuoju melo testu. Melo testas – tai tam tikri klausimai, į kuriuos visi tiriamieji turėtų atsakyti vienareikšmiškai („taip“ arba „ne“). Jeigu atsakymai nesutampa su testo „rakte“ nurodytaisiais, galima spręsti, kad respondentas į juos atsakė nenuoširdžiai arba neapdairiai ir jo testo rezultatai yra nepatikimai.

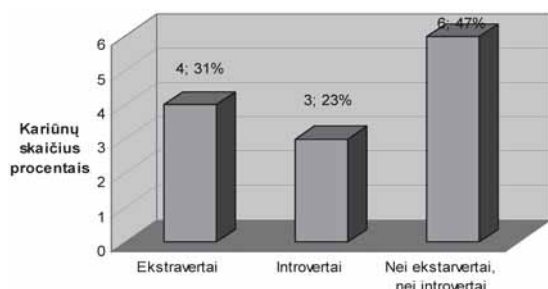
H. Aizenko testas Lietuvos karo akademijos 026 kariūnų būryje buvo atliktas 2004 metų balandžio mėnesį. Buvo testuojama 13 šio būrio kariūnų.

Tyrimo **objektas** – būsimųjų karininkų asmenybės savybės ir temperamentas.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti 026 būrio kariūnų asmenybės savybes pagal jų polinkį į introversiją arba ekstraversiją, emocinį stabilumą, temperamento tipą, įvertinti atsakymų į testo klausimus patikimumą.

2. Tyrimo rezultatai: introversija ir ekstraversija

Remiantis H. Aizenko tyrimo metodika, kad sužinotume asmenybės temperamento tipą, pirmiausia turime nustatyti asmenybės introvertiškumo ir ekstravertiškumo laipsnį. Introvertiški (į savo asmenybės vidų orientuoti) individai yra drovūs, vengia draugijų, itin domisi savo mintimis ir emociniais išgyvenimais. Ekstravertai (į aplinką orientuotos asmenybės) mėgsta draugiją, yra realistai, veiklūs, agresyvesni, siekia dominuoti grupėse. Naujais tyrimais rodo, kad tikri introvertai ir ekstravertai – retai pasitaikantys kraštutinumai. Dauguma jų ambivertai – turi ir vieno, ir kito tipo savybių.

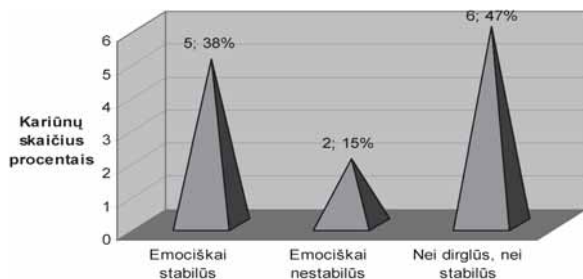

3 pav. 026 būrio kariūnų ekstraversijos–introversijos skalė

Čia pateikiami 026 būrio tyrimo rezultatai, gauti ištyrus kariūnų savybes anketiniu metodu. Matome, kad dauguma jų (6 iš 13 tiriamųjų, arba 47 procentai) priklauso tarpiniam tipui – ambivertai. Mažiausiai yra introvertų – 23 procentai. Taigi galima daryti išvadą, jog dauguma kariūnų labiau linkę bendrauti nei užsisklęsti, jie gana komunikabilūs, kas labai svarbu pasirinkusiam karininko profesiją.

3. Emocinis stabilumas

Nustatant temperamento tipą labai svarbu ištirti, ar apklausoje dalyvaujantys asmenys emociškai stabilūs, ar lengvai pasiduoda dirginimui. Toliau pateikiami rezultatai, kurie liudija emocinę tiriamo būrio kariūnų būklę.

4 pav. 026 būrio kariūnų emocinio stabilumo skalė

4 pav. duomenys rodo, kad 6 iš 13 tirtųjų (47 procentai) emociškai stabilūs, t. y. normalūs. Toks emocijų raiškos lygis gali būti naudingas, aktyvinantis, skatinantis domėtis savo asmenybės ugdymu ir veiklos rezultatais. 5 kariūnai (38 procentai) emociškai dar stabilesni ir pastovesni, 2 kariūnai (15 proc.) pagal šio testo

rezultatus turėtų labiau stengtis kontroliuoti savo emocijų raišką, ypač stresinėse situacijose, nepasiduoti dirginimui.

4. Temperamento tipas

Temperamentu vadiname pastovias asmenybės savybes, kurioms būdingas tam tikras psichinių reiškinių stiprumas, tempas ir pastovumas. Temperamento savybės daugiau negu kitos priklauso nuo įgimtų kūno anatominių ir fiziologinių ypatybių ir dėl to yra pačios pastoviausios. Socialinė aplinka ir organizuotas ugdymas jas mažai pakeičia.

Skiriami keturi pagrindiniai temperamento tipai: cholerikai, sangvinikai, flegmatikai, melancholikai.

Sangvinikas. Psichinių procesų tempas lėtas. Labai energingas ir darbingas. Emocijos sužadindamos greitai, jos gana ryškios, tai liudija veido mimika ir pantomimika, būdinga lengva interesų, siekių, emocijų kaita. Linksmas ir draugiškas, dėl to pageidaujamas draugijose, kurias kaip ekstravertas mėgsta. Negalvoja apie ateitį, gyvena šia diena. Sangvinikas dažnai nėra pastovus: džiaugiasi ir juokiasi, tačiau greitai gali nuliūsti iki ašarų, supykti dėl menkniekių ir greit pamiršti nuoskaudas. Tai smagūs, draugiški, nepastovūs žmonės.

Žymūs žmonės sangvinikai: poetas J. V. Gėtė, kompozitorius Mocartas.

Cholerikas. Labai energingas, greitų reakcijų, stiprių emocijų, ryškiai pasireiškiančių išorėje, žmogus. Cholerikai siekia pirmauti ir stipriai priešinasi viskam, kas tam trukdo. Didesnis polinkis į afektus, kurie greitai prasiveržia. Tai dažnai pusiausvyrą ir takto jausmą prarandantys žmonės. Palyginti su sangvinikais, cholerikai daug pastovesni įgyvendindami savo siekius ir emocijiniame gyvenime.

Žymūs cholerikai: L. van Bethovenas, A. Puškinas.

Flegmatikas. Lėtas psichinių procesų tempas, labai didelis pastovumas ir neryški kaita. Tai ramūs, lėti, uždari žmonės. Emocijos retai pasireiškia išoriškai. Flegmatiško temperamento žmonės nerodo didesnio aktyvumo ieškodami veikimo tikslų, tačiau pradėtus darbus paprastai užbaigia tiksliai.

Žymūs flegmatikai: Lafontenas, I. Krylovas.

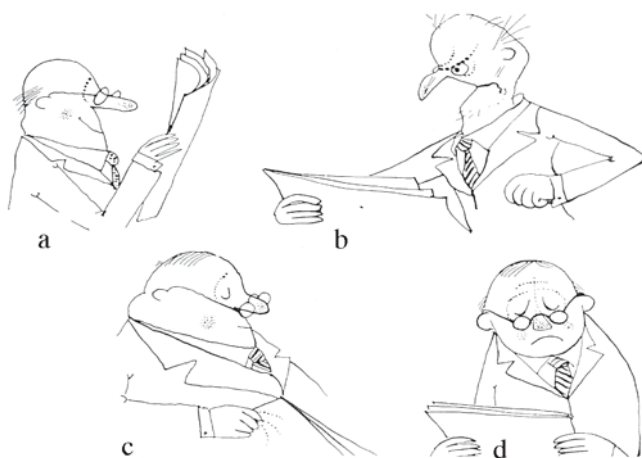
Melancholikas. Būdingas broožas – labai didelis jautrumas. Emocijos gilios ir pastovios, tačiau išoriškai sunkiai pastebimos, balsas tylus. Dažnai trūksta energijos, ištvermės ir pasitikėjimo savimi. Tačiau dėl didelio jautrumo ir pastovumo gali daug pasiekti šių savybių reikalaujančioje veikloje, pavyzdžiui, kūryboje, mokslinėje veikloje.

Žymūs melancholikai: F. Šopenas, M. K. Čiurlionis, S. Nėris.

Temperamento savybės, pasireiškiančios kaip emocijos, pastebimos išorėje. Nuo temperamento priklauso charakteris, valia, bendravimo manieros, veikla.

Kadangi temperamentas – įgimta žmogaus savybė, kiekvienam iš mūsų pravartu daugiau žinoti apie savąjį temperamentą, jo privalumus ir trūkumus, kad galėtume keistis norima linkme. Žmogus neprivalo akiai paklusti savo prigimčiai, ją reikia koreguoti, juolab kad nėra „gero“ ar „blogo“ temperamento. Štai melancholikas gali būti geras, kuklus, prierašus, nors dažnai kenčia dėl silpnumo, ryžto ir iniciatyvumo stokos, kankinasi dėl nesė-

kmių, būna prislėgtas, jaučiasi kaltas ir nelaimingas. Cholerikas yra žavus savo energingumu, darbštumu, veržlumu, tačiau jam trūksta takto, kantrybės, nuoseklumo. Jis „pirmiau pasako, po to pagalvoja“. Flegmatikui galima pavydėti savitvardos, ramybės ir mokėjimo tausoti sveikatą, tačiau jis dažnai dėl savo lėtumo nespėja, būna pasyvus ir net tingus, inertiškas. Daug ką žavi sangviniko linksmumas ir gyvumas, paslaugumas, bet veda iš kantrybės paviršutiniškumas, blaškymasis, vietos, laiko ir draugų kaitaliojimas. Dažnai jie – tik lengvabūdžiai pažadukai (5 pav.).

5 pav. Piešiniai iliustruoja, kaip į to paties turinio laikraštyje pateiktą informaciją reaguoja sangvinikas (a), cholerikas (b), flegmatikas (c) ir melancholikas (d)

Temperamento reikšmė ypač atsiskleidžia kintant gyvenimo sąlygoms. Kiekvienam žmogui naujoje aplinkoje iškyla adaptacijos (prisitaikymo) sunkumų, dėl to yra įsitempęs. Lengviausiai tai įveikia flegmatikai ir sangvinikai. Daug jėgų adaptacija atima iš neramių cholerikų. Ypač sunki ji nepasitinkintiems savimi melancholikams.

Labai introvertiški (uždari) žmonės dažnai būna nekalbūs, net drovūs, vengia žmonių susibūrimų, daugiau domisi savo vidiniais išgyve-

nimais, juos analizuoja, o ekstravertai (daugiau į kitus nukreiptos asmenybės) mėgsta draugijas, yra realistai, veiklūs, agresyvesni, siekia dominuoti.

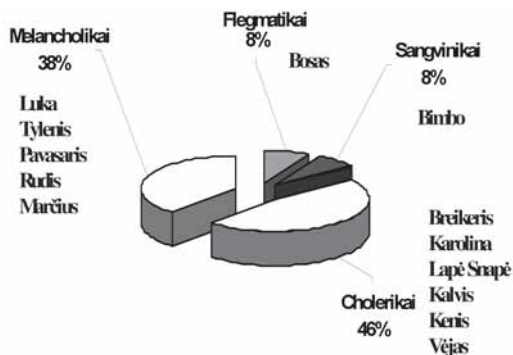
Temperamento duomenis galime prilyginti objektyviems fiziniams duomenims (kaip ūgis, svoris, pulsas, kraujo spaudimas ir pan.).

Žinant temperamento tipą, lengviau pažinti žmogaus savybes ir prognozuoti jo elgesį.

Nors dauguma žmonių yra mišraus temperamento, E. Krečmerio, V. Šeldono, I. Pavlovo ir kitų temperamento problemas nagrinėjusių mokslininkų nuomone, į temperamento tipą būtina atsižvelgti renkantis profesiją. Dirbti prie sudėtingų valdymo pultų, valdyti šiuolaikines mašinas, veikti ekstremaliomis, ypatingomis sąlygomis, be abejo, geriau sugebės žmonės, kurių temperamentas lemia judrumo, pastovumo, energingumo ir ištvermingumo, susivaldymo ir pusiausvyros savybes. Melancholiškas jautrumas, flegmatiškas inertiškumas, choleriškas audringumas ir sangviniškas nepastovumas, norint sėkmingai dirbti, gali tapti kliūtimi.

Tačiau daugumos profesijų, kur dirbant nėra didelės įtampos, įvairių temperamento tipų atstovai randa savo veiklos stilių ir sėkmingai veikia. Pavyzdžiui, galima manyti, kad pedagogo darbui geriausiai tiks sangviniško ir choleriško temperamento asmenys. Tačiau introvertiškas melancholikas ar flegmatikas gali sukaupti daugiau įvairios informacijos ir

kitokios medžiagos (archeologijos radinių, kelionių suvenyrų ir kt.), kuri sudomins moksleivius. Be to, melancholiški mokytojai gali geriau suprasti ir atjausti moksleivius, ištičius įvairių nesėkmių, flegmatikai – skatinti santūriai elgtis, ir t.t.

6 pav. 026 būrio kariūnų pasiskirstymas pagal temperamento tipus

Temperamento pakeisti neįmanoma ir nereikia to siekti, nes geriau prisitaikysim prie gamtinės ir visuomeninės aplinkos ir vieni prie kitų būdami skirtingų temperamento tipų. Vis dėlto ugdymo ir saviugdros tikslas turėtų būti siekis slopinti neigiamas kiekvieno temperamento apraiškas (tegu sangvinikas tampa pastovesnis, cholericas – santūresnis, flegmatikas – energingesnis, o melancholikas – drąsesnis).

Tiriant emocinį stabilumą, ekstravertiškumą ir introvertiškumą pagal vyraujančias savybes, kariūnai buvo priskirti atitinkamam temperamento tipui.

Išvados

1. Tyrimas parodė, kad dauguma tirtų kariūnų yra arba ambivertai, arba ekstravertai. Tai reiškia, kad jie gali pasiekti gerų rezultatų ugdydami karininkui labai reikalingus komunikacinius, organizacinius, pedagoginius ir vadybinius gebėjimus. 2. Nerimą kelia tai, kad nemažai tirtų kariūnų turi daugiau choleriško ir melancholiško temperamento savybių. Tai kai kuriais atvejais gali būti jų nepakankamo atsparumo stresams priežastis. Todėl būtina intensyviai treniruotis ekstremaliomis sąlygomis, kad mažėtų dirglumas ir didėtų atsparumas įtampai. 3. Vadinamasis melo testas parodė, kad tirti kariūnai sąžiningai atsakė į pateiktus klausimus. Sąžiningumas – labai svarbi ir reikalinga, galima sakyti, „pamatinė“ būsimojai karininko savybė.

Literatūra

1. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 29.
2. Myers D. G. (2000). *Psichologija*. Vilnius.
3. Mikulskienė R. (2003). *Ekstraversijos–introversijos įtaka mokinių kūrybiškumui*. – Dvasinės vertybės žinių visuomenėje. Mokslo darbai. Kaunas, Akademija.
4. *Bendrosios ir karo psichologijos pagrindai* (2001). Antroji dalis. Vilnius: Leidybos centras.
5. Батаршев А. В. (2001). *Психодиагностика способности к общению*. Москва.
6. *Психологические тесты в двух томах* (2002). Том второй. Под редакцией А. А. Корелина. Москва.

Exploring the Personality as the Fundamental Part of Training and Self-development of Cadets

by Cadet Vaidotas Bimbiris

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

This article presents an analyses of H.Eyesenck's test results, attained at the Military Academy of Lithuania, mainly having examined cadets of the 026 platoon. The test results showed that the majority of the examined cadets had good possibilities to become professional officers, with suitable communicational, organisational, educational, and managerial skills. Nevertheless, it was also established that the majority of them were characterised as 'pretty irritable'. Therefore, to make the level of irritability of cadets decline and reinforce their immunity to stress, it is recommended to train cadets in high-intensity conditions.

AKTYVUS, SOCIALUS, ADAPTYVUS (Kariūno psichologinio portreto bruožai)

Kar. Viktoras Buiva,
doc. dr. Bronius Puzinavičius
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Daugelis profesijų, taip pat ir karininko, reikalauja įvairių asmenybės savybių derinio. Amerikiečio psichologo Džono Holando (John Holland) pasiūlytoji apklausa leidžia nustatyti 6 asmenybės tipus, spręsti apie šių tipų psichologines ypatybes bei profesinį kryptingumą (orientaciją). Straipsnyje pristatomi ir analizuojami 2004 m. balandžio mėnesį Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje atliktos Dž. Holando apklausos rezultatai, bandoma juos susieti su Akademijos auklėtinių asmenybės savybėmis ir profesiniu kryptingumu.

Įvadas

Koks Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūno psichologinis portretas, kokios asmenybės savybės ir būdo bruožai jam būdingiausi? Išsamiai į šiuos gana sudėtingus klausimus vargu ar galėtume atsakyti, nors jau daug padaryta organizuojant tinkamiausių kandidatų studijuoti Akademijoje atranką, studijų metu ugdant svarbiausias būsimųjų vadų savybes ir gebėjimus. Įvertinti būsimųjų vadų asmenybės savybes, gebėjimus, profesinius polinkius padeda ir įvairios psichologinio tyrimo metodikos bei procedūros.

Psichologai yra pateikę nemažai rekomendacijų ir metodikų, kurios suteikia galimybę visapusiškai ištirti asmenybę, jos pomėgius ir polinkius, nustatyti vienokį ar kitokį tiriamo individo profesinį kryptingumą. Pastaruoju metu bene dažniausiai taikoma amerikiečio psichologo Džono Holando parengta asmenybės tipo ir profesinės orientacijos nustatymo metodika. Dž. Holandas, siekęs sujungti asmenybės ir profesinės orientacijos teorijas, sukūrė plačiai žinomą Holando testą. Atlikus šį testą, galima geriau suprasti ir įvertinti priežastis, skatinančias žmones pasirinkti vieną ar kitą profesiją, veiklos sritį.

Dž. Holando pasiūlytoji apklausa (testas) leidžia nustatyti 6 asmenybės tipus – realistiškąjį (praktiškąjį) – R-P, tyrinėtojo (intelektualųjį) – T-I, socialųjį (komunikabilųjį) – S-K, konvencionalųjį (normatyvųjį) – K-N, iniciatyvųjį (veiklųjį) – I-V ir meniškąjį (artistiškąjį) – M-A, šių tipų asmenybių profesinį kryptingumą.

Dž. Holando apklausa Karo akademijoje buvo surengta 2004 m. balandžio mėn. Reikia pabrėžti, kad ši apklausa nereiškė, kad siekiama pratęsti kariūnų profesinę atranką.

Pažintiniais tikslais buvo apklausiami tik į Akademiją jau priimti ir joje studijuojantys kariūnai. Jos rezultatai neturėjo jokios įtakos apklausos dalyvių profesinio tinkamumo vertinimui. Bet tuo pat metu apklausa leido dar kartą patikrinti ir pasitikrinti, ar veiksminga Akademijoje taikoma atrankos sistema ir ar būsimieji karininkai turi būtinų savybių.

Apklausa buvo surengta visuose Akademijos dieninio skyriaus kariūnų būriuose. Pavyko apklausti 324 I–IV kurso kariūnus, t. y. 84,3 proc. tuo metu Akademijoje studijavusiųjų. Nebuvo apklausti tie kariūnai, kurie apklausos metu buvo komandiruoti, sirgo arba atliko įvairias tarnybos pareigas Akademijoje ir dėl to negalėjo dalyvauti apklausoje. Manome, kad buvo apklaustas pakankamas kariūnų skaičius, leidžiantis daryti apibendrinamąsias išvadas.

Apklausa organizavo psichologijos dėstytojas, Humanitarinių mokslų katedros docentas dr. Bronius Puzinavičius. Atliekant apklausą bei apdorojant jos rezultatus daug ir produktyviai dirbo kariūnai Viktoras Buiva, Andrius Guralis, Marekas Kurjanas, Vytautas Liutvinas, Jonas Mažylis, Gintaras Paspirgėlis, Rytis Pogoželskis, Tomas Vievesis, Žilvinas Zakarauskas ir Arnoldas Žilys. Šį darbą atlikti taip pat padėjo Humanitarinių mokslų katedros metodinio kabineto vedėja Rasa Gedminienė.

Apklausos metu respondentams buvo pateiktas 3 dalių klausimynas, susidedantis iš 174 klausimų. Pirmoje dalyje buvo išvardytos įvairios veiklos rūšys, antroje – gebėjimai, trečioje – profesijos (specialybės). Atsakydami į pirmos ir antros dalies klausimus, apklausos dalyviai turėjo nurodyti tas veiklos rūšis, kurios jiems labiau patinka, arba tuos gebėjimus, kurių jie turi. Trečios dalies klausimai buvo suformuluoti kaip dvi profesinės veiklos alternatyvos. Respondentai turėjo pasirinkti, kuri iš dviejų siūlomų profesijų ar specialybių jiems yra artimesnė, priimtinesnė.

Apdorojant apklausos rezultatus buvo atsižvelgiama tik į teigiamus atsakymus „taip“, t. y. skaičiuojama, kurias veiklos rūšis ar profesijas (specialybes) apklausos dalyviai pasirinko kaip labiau priimtinas, pageidaujamas, mėgiamas bei kokiais gebėjimais jie labiau pasižymi.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti Lietuvos karo akademijos kariūnų asmenybės tipus, jų profesinį kryptingumą (orientaciją) ir pagrindines asmenybės savybes.

Tyrimo **objektas** – Lietuvos karo akademijos dieninio skyriaus kariūnai.

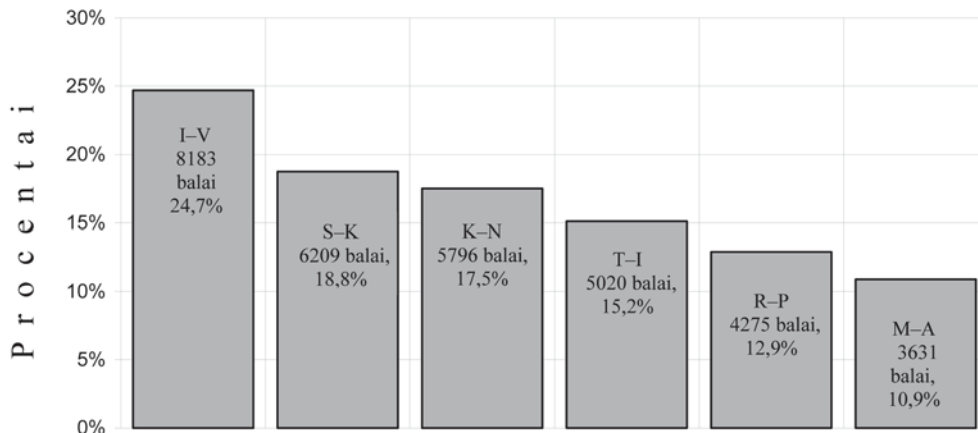
Tyrimo **metodai**: Džono Holando (John Holland) apklausa, literatūros apie šios apklausos metodiką bei rezultatų vertinimą analizė.

1. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

1.1. Asmenybės tipams būdingiausių veiklos rūšių vertinimas

Dž. Holando apklausos Karo akademijoje rezultatai pagal 6 asmenybės tipų veiklos rūšių, gebėjimų ir profesijų grupinio vertinimo rodiklius pateikti 1 paveiksle.

1 pav. 6 asmenybės tipams būdingiausių veiklos rūšių, gebėjimų ir profesijų grupinis vertinimas (balai, procentai)

Raidžių kodų reikšmės: I-V – iniciatyvusis (veiklusis), S-K – socialusis (komunikabilusis), K-N – konvencionalusis (normatyvusis), T-I – tyrinėtojo (intelektualusis), R-P – realistiškasis (praktiškas), M-A – meniškasis (artistiškas) tipai.

1 pav. pateikti duomenys rodo, kad daugiausia teigiamų atsakymų – 8,2 tūkst., arba 24,7 proc., susilaukė *iniciatyviajam (veikliajam) asmenybės tipui* būdingi gebėjimai, veiklos rūšys, profesijos. Kuo gi pasižymi šis asmenybės tipas, koks šio tipo žmonių profesinis kryptingumas?

Remiantis Dž. Holando teorija, iniciatyviojo (veikliojo) tipo žmonės paprastai renkasi tikslus ir uždavinius, reikalaujančius energijos, iniciatyvumo ir entuziazmo, siekia lyderio pozicijų, pripažinimo. Jiems būdingas netgi tam tikras agresyvumas. Renkasi vadovavimo užduotis, aukštą asmens statusą liudijančias užduotis. Intelektu struktūroje vyrauja verbaliniai gebėjimai, turi galimybių tapti gerais oratoriais. Domisi politika, ekonomika, mėgsta būti įtakingi. Šio tipo žmonės labiau linkę dirbti ne su daiktais, o su žmonėmis ir idėjomis. Jiems nepatinka sėdimas, kruopštus, rutininis darbas, gerų motorinių įgūdžių, ilgalaikio dėmesio vienam objektui reikalaujanti veikla. Šio tipo žmonių sugebėjimai dažniausiai pritaikomi vadyboje, prekyboje, versle, teisėje, diplomatijoje, žurnalistikoje. Tinka žmonės, organizacijos vadovo, reporterio, advokato, finansų tarpininko profesijos.

Taigi apklausos rezultatai bei iniciatyviojo (veikliojo) asmenybės tipo apibūdinimas rodo, kad kariūnams patrauklios veiklos rūšys ir profesijos yra susijusios su vadovavimu ir lyderiavimu. Šie polinkiai ir gebėjimai labai svarbūs karininkui kaip vadui.

Diagramoje matome, kad antrą vietą pagal surinktų balų (teigiamų atsakymų) skaičių užima *socialiajam (komunikabiliam) asmenybės tipui* artimiausios veiklos rūšys, gebėjimai ir profesijos (6,2 tūkst. balų, arba 18,8 proc.). Šio tipo žmonės, anot Dž. Holando, pasižymi socialiniais gebėjimais: mėgsta bendrauti, siekia lyderiauti, jaučia plačių socialinių kontaktų poreikį. Juos domina žmonių santykiai. Šio tipo atstovai mėgsta spręsti kitų problemas,

jiems patarti ir padėti. Jiems geriau sekasi dirbti ne su daiktais, bet su žmonėmis. Tai atsakingi, draugiški, supratingi, užjaučiantys, kantrūs, žmogiškai šilti, geri, tolerantiški, emocingi ir jautrūs žmonės. Mėgsta veikti kartu, bendrauti ir bendradarbiauti. Gerai prisitaiko prie aplinkybių. Intelektu struktūroje vyrauja verbaliniai gebėjimai. Labiausiai tinkamos profesijos – mokytojo, gydytojo, psichologo, socialinio darbuotojo, personalo vadybininko.

Taigi vėl peršasi optimistinė išvada – kariūnai mėgsta tas veiklos rūšis ir profesijas, kurios reikalingos karininkui kaip pedagogui – karių mokytojui ir auklėtojui.

Trečias diagramos stulpelis rodo, kad 5,8 tūkst. balų (teigiamų atsakymų), arba 17,5 proc., teko *konvencionaliajam (normatyviajam) asmenybės tipui* priimtinausioms veiklos rūšims, profesijoms, būdingiausiems gebėjimams. Šis rezultatas iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti kiek netikėtas, gal netgi prieštaraujantis anksčiau aptartiems duomenims. Juk konvencionaliojo (normatyviojo) tipo žmonės, anot Dž. Holando, yra prasti organizatoriai ir vadovai. Jiems labiau patinka dirbti ne su žmonėmis, bet su dokumentais (tekstais, skaičiais) uždaroje patalpoje, pagal instrukcijas. Jų intelekto struktūroje vyrauja neverbaliniai – skaičiavimo – gebėjimai. Šio tipo žmonės gana konformistiški, konservatyvūs, problemas sprendžia, elgiasi ir bendrauja stereotipiškai, laikosi tradicijų, visuomeninio gyvenimo normų, yra tvarkingi, drausmingi, pavaldūs, praktiški, atkaklūs, taupūs. Tinkamiausios profesijos šio tipo žmonėms – kanceliarijos tarnautojo arba vadovo, buhalterio, apskaitininko, raštvedžio, finansininko, planuotojo, kontrolieriaus, ekonomisto, prekių žinovo.

Ar tai, kad konvencionaliajam (normatyviajam) asmenybės tipui būdingas veiklos rūšis, gebėjimus bei profesijas gana dažnai nurodė apklausos dalyviai, nepaneigia prielaidos, jog Akademijos kariūnai siekia vadui, lyderiui bei pedagogui būdingos veiklos? Manome, kad nepaneigia. Juk karininko profesinė veikla daugialypė, o jo padėtis tarnybinės hierarchijos sistemoje nevienareikšmė. Jis ne tik vadas, lyderis, pedagogas, bet ir drausmingas karys, lojalus karinės organizacijos narys, paklūstantis savo tiesioginiam viršininkui ar aukštesniajai vadovybei.

Remiantis konvencionaliojo (normatyviojo) asmenybės tipo apibūdinimu, galima teigti, kad šis asmenybės tipas aprėpia ir drausmingo, pareižingo, statutinei tvarkai paklusnaus kario savybes. Manome, kad iniciatyviojo (veikliojo), socialiojo (komunikabiliojo) bei konvencionaliojo (normatyviojo) asmenybės tipų bruožų gali turėti vienas asmuo, ir tie bruožai darniai koegzistuoja bei papildo vieni kitus formuodami įvairiapusę asmenybę. Todėl apklausos rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad daugelis Karo akademijos kariūnų turi polinkių, kurie reikalingi ugdant ne tik sumanų, aktyvų, veiklų ir iniciatyvų vadą, reiklų, komunikabilų, humanišką pedagogą, bet ir drausmingą, pareižingą karį, lojalų karinės organizacijos narį.

Pagal apklausos dalyvių nustatytą populiarumo hierarchiją ketvirtoje vietoje – veiklos rūšys, gebėjimai ir profesijos, būdingos *tyrinėtojo (intelektualiajam) asmenybės tipui*. Šio tipo žmonės išsiskiria analitiniu mąstymu, sprendimų ir vertinimų originalumu bei savarankiškumu. Jie pasižymi moksliniais bei matematiniais polinkiais. Intelektu struktūra darni – ją sudaro tiek verbaliniai, tiek neverbaliniai gebėjimai. Mėgsta dirbti savarankiškai. Patinka analizuoti, tyrinėti, spręsti problemas. Introvertiški, bendraudami dažniausiai būna infor-

macijos perdavėjai. Todėl veikloje susiduria su bendravimo sunkumais. Jiems geriau sekasi dirbti ne su žmonėmis, o su idėjomis. Šio tipo žmonės paprastai yra intelektualūs, smalsūs, racionalūs, atsargūs, nepriklausomi, taupūs, sąžiningi, tvarkingi, netgi pedantiški. Dažniausiai renkasi profesijas, susijusias su moksliniais tyrimais: matematiko, antropologo, biochemiko, geologo, geografo, ekonomisto, vadybos analitiko ir kt. Gali pasireikšti ir meninėje kūryboje: būti geri režisieriai, dailininkai.

Taigi ir tyrinėtojo (intelektualiajam) asmenybės tipui priskiriamos karininkui labai reikalingos savybės. Bet šio tipo žmonėms paprastai būdinga ir tai, kas nelabai tinka karininkui. Tai introvertiškumas, bendravimo sunkumai, didesnis pomėgis dirbti ne su žmonėmis, o su idėjomis.

Penktoje vietoje veiklos rūšys, gebėjimai ir profesijos, kurias dažniausiai renkasi *realistiškojo (praktiškojo) asmenybės tipo žmonės*. Jie teikia pirmenybę darbu su konkrečiais daiktais, o ne žmonėmis, renkasi veiklą, reikalaujančią motorinių įgūdžių, techninių gebėjimų, miklumo, atkaklumo, moka skaityti brėžinius. Jiems labiau patinka dirbti ne uždaroje patalpoje, bet atvirose aikštelėse. Intelektu struktūroje vyrauja neverbaliniai gebėjimai. Emociškai priklausomi, pasižymi konformizmu, drausmingumu, atvirumu, nuoširdumu, kuklumu, sąžiningumu. Jie gana praktiški, natūralūs, atkaklūs, taupūs, orientuoti į dabartį. Paprastai renkasi dalykiškas, konkrečias profesijas: inžinieriaus mechaniko, statybos inspektoriaus, saugumo technikos inžinieriaus, gamybos planuotojo, muitininko, vairuotojo, agronomo ir t. t. Gali pasiekti gerų rezultatų fizikos, kibernetikos, ekonomikos, chemijos, sporto srityse.

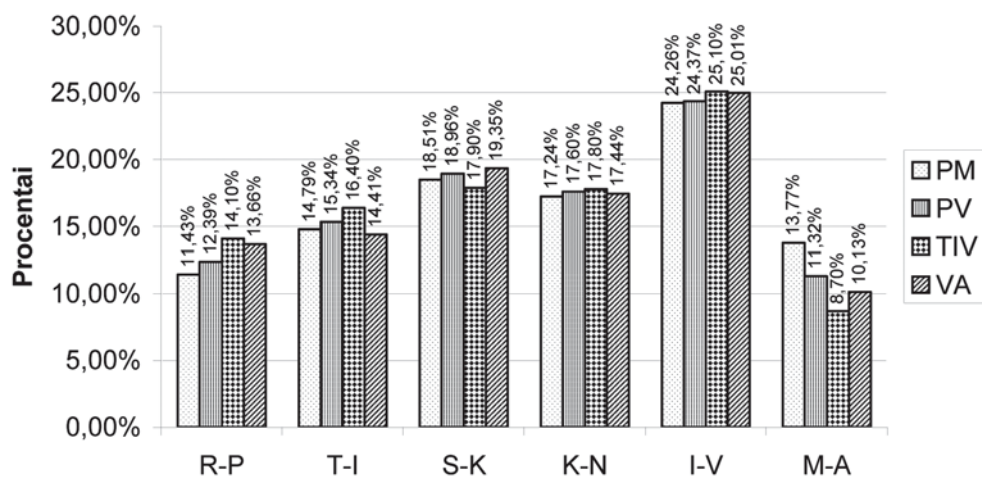
Realistiškojo (praktiškojo) asmenybės tipo veiklos rūšys ir gebėjimai nesulaukė daug palankių vertinimų gal todėl, kad šiam asmenybės tipui atstovavo nemažai darbininkiškų profesijų. Šios profesijos kariūnams tikriausiai nepasirodė labai patrauklios.

Paskutinę, šeštąją, vietą apklausos dalyviai skyrė *meniškojo (artistiškojo) asmenybės tipo* būdingiausiems gebėjimams, veiklos rūšims ir profesijoms. Matyt, mūsų kariūnai ne itin pasikliauja savo meniniais bei artistiniais sugebėjimais. Kad ir kaip ten būtų, kūrybingumas, originalus mąstymas, laki vaizduotė labai praverstų ir karininkui, ypač pedagoginėje veikloje ar narpliojant painias taktines situacijas ir užduotis. Kita vertus, pernelyg laki vaizduotė, polinkis „iš musės daryti dramblių“ gali būti ne tik nenaudingas, bet ir pavojingas, ypač veikiant ekstremaliomis sąlygomis.

Kuo gi pasižymi meniškasis (artistiškasis) asmenybės tipas? Šio tipo žmonėms būdingas emociškai sudėtingas požiūris į gyvenimą. Bendraudami su kitais žmonėmis, jie paprastai vadovaujasi savo intuicija ir vaizduote, jų intelekto struktūroje vyrauja verbaliniai gebėjimai. Šio tipo žmonės pasižymi kūrybingumu, lakia vaizduote. Jiems labiau patinka dirbti ne su žmonėmis, o su idėjomis. Jie gana savarankiškai priima sprendimus, originaliai mąsto, paprastai negyvena pagal taisykles ir tradicijas. Turi artisto gebėjimų, mėgsta kūrybinį darbą. Šio tipo žmonėms labiausiai tinka šios veiklos sritys: istorija, filosofija, menas, muzika, literatūra. Jie dažnai renkasi kūrybines profesijas: rašytojo, architekto, literato, redaktoriaus, kompozitoriaus, dailininko, režisieriaus, arba savo polinkius įgyvendina humanitarinių mokslų srityje.

Apklausoje metu Karo akademijos kariūnai studijavo pagal *personalo vadybos, politikos mokslų, transporto inžinerinės vadybos* studijų programas. IV kurso viešojo administravimo specialybės kariūnai taip pat studijavo daugiausia pagal personalo vadybos studijų programą.

Kaip pagal skirtingas studijų programas studijuojantys kariūnai vertino 6 asmenybės tipų būdingiausias veiklos rūšis, gebėjimus ir profesijas, matome 2 paveiksle. Jame pateikiama procentinė veiklos, gebėjimų ir profesijų vertinimo diagrama.

2 pav. Atskirų studijų programų kariūnų 6 asmenybės tipams būdingiausių veiklos rūšių, gebėjimų ir profesijų vertinimas (procentai)

Asmenybės tipų kodų reikšmės tos pačios kaip ir 1 paveiksle. Studijų programų kodų reikšmės: PM – politikos mokslai; PV – personalo vadyba; TIV – transporto inžinerinė vadyba; VA – viešasis administravimas.

Šiame paveiksle pateikti duomenys nerodo didelių pagal skirtingas studijų programas studijuojančių kariūnų pasirinkimų skirtumų. Matyt, visi jie pirmiausia save suvokia kaip kariūnus – būsimuosius karininkus, o ne kaip personalo vadybininkus, politikos mokslų atstovus ar transporto inžinierius-vadybininkus. Todėl dažniausiai ir teikė pirmenybę toms veiklos sritims bei gebėjimams, kurie būdingiausi ir reikalingiausi karininkui. Vis dėlto matyti ir kai kurių, nors ir neesminių, bet gana logiškų ir nesunkiai paaiškinamų skirtumų. Antai transporto inžinerinės vadybos specialybės kariūnai dažniau nei kiti rinkosi tas veiklos sritis, gebėjimus bei profesijas, kurios labiau būdingos tyrinėtojo (intelektualiajam) ir realistiškajam (praktiškajam) asmenybės tipams. Nenuostabu – juk jie pasirinko ne humanitarinių ar socialinių, o tikslųjų, inžinerijos, techninių mokslų, studijas.

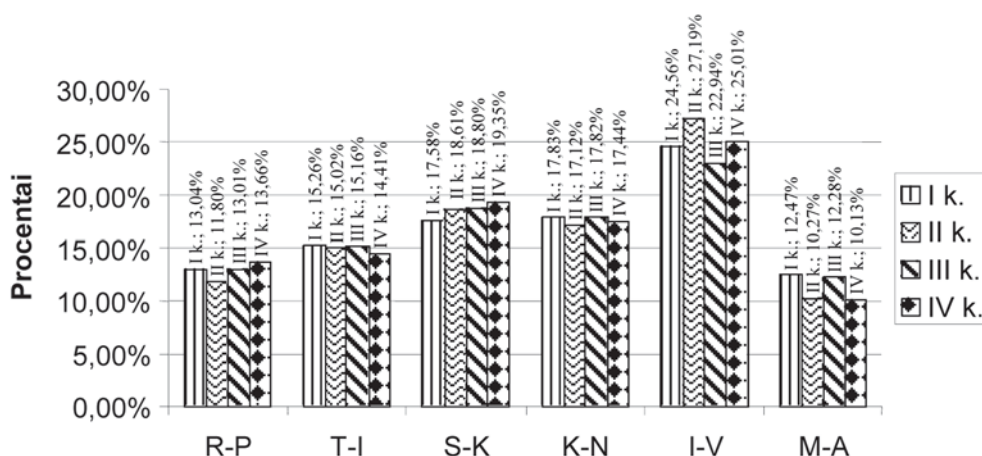
O politikos mokslus studijuojantieji labiau linkę rinktis menišką (artistišką) asmenybės tipo būdingiausias veiklos rūšis ir gebėjimus. Šio asmenybės tipo būdingas veiklos rūšis, gebėjimus ir profesijas jie bandė išstumti iš šeštosios į penktąją vietą, kad paskutinė, šeštoji, vieta tektų realistišką (praktišką) asmenybės tipo būdingiausioms savybėms, ge-

bėjimams ir polinkiams. Tačiau kitų studijų programų atstovams pasirinkus kitas pozicijas, galų gale meniškasis (artistiškasis) tipas taip ir liko paskutinis.

Personalo vadybininkai, taip pat IV kurso kariūnai, kurie studijavo daugiausia pagal personalo vadybos programą, galima sakyti, pasirinko „aukso vidurį“. Jų profesinių prioritetų hierarchija visiškai nesiskiria nuo kitų studijuojančiųjų nustatytos, o jos procentinė išraiška nedaug skiriasi nuo 1 paveiksle pateiktų visos Akademijos duomenų.

Vertinant kariūnų atsakymus pagal vertikaliają jų hierarchiją, t. y. nuo I iki IV kurso, didelių skirtumų taip pat nepastebėta (3 paveikslas).

Palyginę 3 ir 1 paveiksluose pateiktus duomenis matome, kad II, III ir IV kursų nustatytoji asmenybės tipų hierarchija tokia pat kaip ir visos Akademijos. Tačiau iš bendro konteksto šiek tiek išsiskiria Akademijoje dar nespėjusių apsiprasti pirmakursių atsakymai. Skirtingai nuo kitų, jie antrąją vietą skyrė ne socialiojo (komunikabiliojo), o konvencionaliojo (normatyviojo) asmenybės tipo savybėms ir profesijoms, t. y. minėtus asmenybės tipus sukeitė vietomis. Ko gero, pirmakursių dar nelabai slegia vadybinės ir pedagoginės veiklos rūpesčiai. Gal jiems kol kas patrauklesnė saugi paklusnaus, drausmingo kario ar kanceliarijos tarnautojo vietelė?

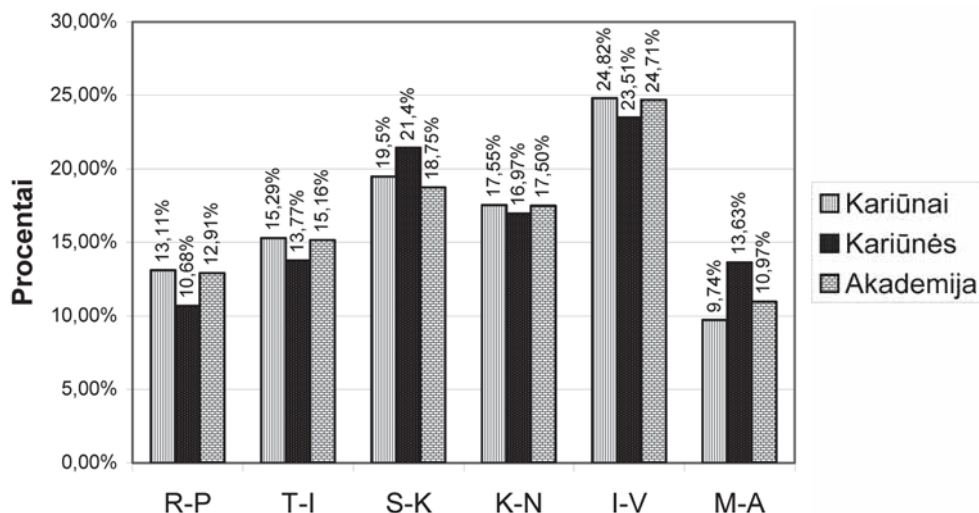
3 pav. I-IV kurso kariūnų pasirinktų 6 asmenybės tipų būdingiausių veiklos rūšių, gebėjimų ir profesijų vertinimas (procentais)

Asmenybės tipų kodų reikšmės tos pačios kaip ir 1 paveiksle. I k. – pirmas kursas, II k. – antras kursas, III k. – trečias kursas, IV k. – ketvirtas kursas.

Lyginant atskirų kursų apklausos rezultatus aiškėja, jog geriau karininko profesinės veiklos specifiką ir uždavinius suvokia III ir ypač IV kurso kariūnai. Jie dažniau negu I ir II kursai rinkosi tas veiklos sritis, gebėjimus ir profesijas, kurios būdingos iniciatyviajam (veikliam), socialiajam (komunikabiliam) ir konvencionaliajam (normatyviajam) asmenybės tipams. Tai liudija kryptingą jų asmenybės brendimą ir Akademijoje įgyvendinamos ugdymo strategijos veiksmingumą.

Apklausoje metu Akademijoje studijavo 32 kariūnės, buvo apklaustos 26. Tai sudaro 8,0 proc. apklausoje dalyvių. *Todėl bendri apklausoje rezultatai daugiausia atspindi vyriškosios Akademijos dalies nuostatas.* Kuo gi pasižymi moteriškoji jos pusė?

Kariūnių profesinių pomėgių preferencijas galime matyti 4 paveiksle. Čia pat jas galime palyginti su kariūnų ir visos Akademijos atitinkamais duomenimis.

4 pav. Kariūnų ir kariūnių pasirinktų 6 asmenybės tipų būdingiausių veiklos rūšių, gebėjimų ir profesijų vertinimas (procentai)

Asmenybės tipų kodų reikšmės tos pačios kaip ir 1 paveiksle.

Labiausiai į akis krinta tai, kad kariūnės dažniau nei kiti apklausoje dalyviai rinkosi tas veiklos sritis, gebėjimus bei profesijas, kurios būdingos socialiajam (komunikabiliam) asmenybės tipui. Jei Akademijos mastu šio asmenybės tipo veiklos bei profesijos susilaukė 18,8 proc. teigiamų atsakymų, tai tarp kariūnių – 21,6 proc. Bet to nepakako, kad socialiojo (komunikabiliojo) asmenybės tipo savybėms, gebėjimams ir polinkiams merginos pripažintų pirmąją vietą. Jie, kaip ir bendrojoje įskaitoje, liko antri po iniciatyviojo (veikliojo) tipo.

Merginos gerokai daugiau simpatijų jautė ir meniškojo (artistiškojo) tipo savybėms, gebėjimams ir „skyrė“ jiems ketvirtąją vietą (bendrojoje įskaitoje jie buvo tik šešti, t.y. paskutiniai). Paskutinė vieta pagal merginų atsakymus buvo pripažinta realistiškojo (praktiškojo) asmenybės tipo savybėms, gebėjimams ir profesijoms.

Didesnis kariūnių polinkis socialiniam bei pedagoginiam darbui tampa dar akivaizdesnis analizuojant asmenybės tipų statistiką. Ji rodo, kad 9 iš 26 apklaustų kariūnių, arba 34,6 proc., labiausiai atitinka būtent socialųjį (komunikabilųjį) asmenybės tipą. Visos Akademijos mastu tokių tebuvo tik 11,4 proc. (5 paveikslas).

Asmenybės tipų statistika taip pat rodo, kad gerokai mažiau kariūnių save tapatina pirmiausia su iniciatyviuoju (veikliuoju) asmenybės tipu (12 arba 46,2 proc.). Visoje Akademijoje tokių buvo net 71 proc. Vis dėlto ir tarp kariūnių populiariausias buvo iniciatyvusis

(veiklusis) asmenybės tipas (pirmoji vieta).

Tiek pagal kariūnių veiklos rūšims, gebėjimams ir profesijoms skirtų balų (teigiamų atsakymų), tiek asmenybės tipų statistiką trečioji vieta teko konvencionaliajam (normatyviajam), ketvirtoji – meniškajam (artistiškajam) asmenybės tipams. Tyrinėtojo (intelektualiojo) bei realistiškojo (praktiškojo) asmenybės tipų, kaip dominuojančių, tarp kariūnių nenustatyta.

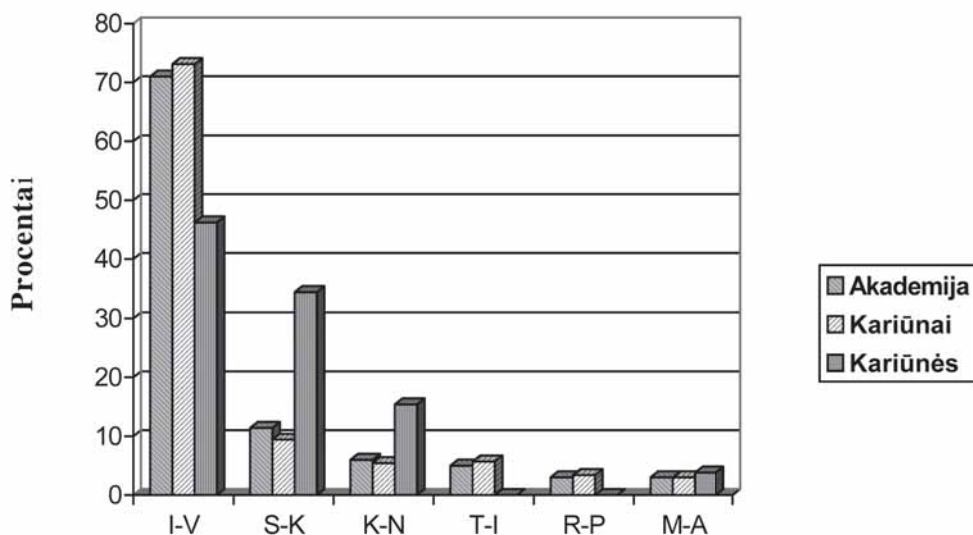
1.2. Apklausoje dalyvavusių kariūnių asmenybės tipai ir jų struktūra

Apibendrinant apklausos rezultatus labai svarbu ne tik parodyti, kaip buvo įvertintos vieną ar kitą asmenybės tipą atitinkančios veiklos rūšys (žr. 1 paveikslą), bet ir nustatyti kiekvieno apklausos dalyvio kaip individo asmenybės tipą, taip pat tai, kaip šie apklausos dalyvių asmenybės tipai pasiskirsto.

Apklausoje dalyvių asmenybių tipai ir jų hierarchija (eiliškumas) nustatomi pagal individualius respondentų, kurie šešis asmenybės tipus reprezentuojančias veiklos rūšis, gebėjimus ir profesijas vertino balais, atsakymus.

Remiantis ankstesniais 1 paveiksle pateiktais grupinio vertinimo duomenimis, nebus sunku spėti, kad daugiausia apklausos dalyvių – 230, arba 71 proc., – labiausiai atitinka iniciatyvųjį (veiklųjį) asmenybės tipą. Kitų tipų atstovai gerokai atsilieka. Socialųjį (komunikabilųjį) asmenybės tipą labiausiai atitinka 37 apklausos dalyviai (11,4 proc.), konvencionalųjį (normatyvųjį) – 20 (6,2 proc.), tyrinėtojo (intelektualųjį) – 17 (5,2 proc.), realistiškąjį (praktiškąjį) – 10 (3,1 proc.), meniškąjį (artistiškąjį) – taip pat 10 (3,1 proc.).

Duomenys apie visų apklausos dalyvių (kariūnių ir kariūnių) procentinį pasiskirstymą pagal pirmą (vyraujančią) asmenybės tipą pateikti 5 paveiksle.

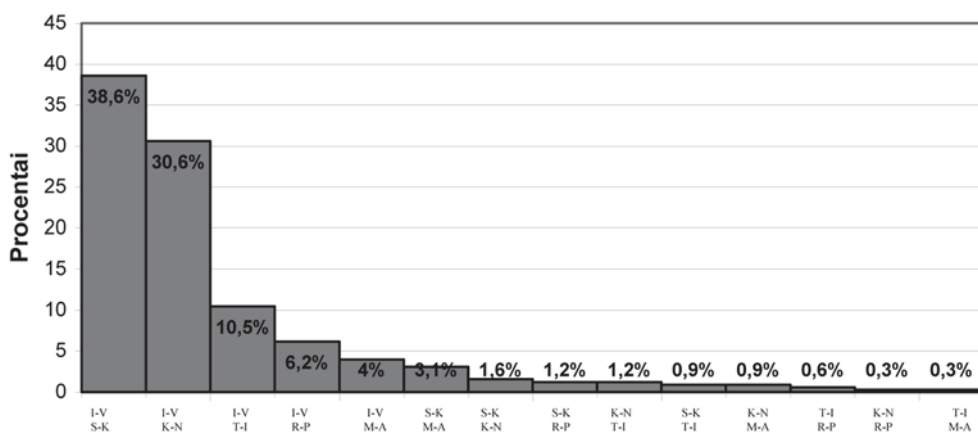
5 pav. Apklausoje dalyvių procentinis pasiskirstymas pagal pirmą (vyraujančią) asmenybės tipą

Asmenybės tipų kodų reikšmės tos pačios kaip ir 1 paveiksle.

Palyginę ką tik aptartus 5 paveiksle pateiktus asmenybės tipų struktūros duomenis su 1 paveiksle pateiktais suminiais grupinio vertinimo rodikliais (balais), pastebėsime nemažai skirtumų. Pavyzdžiui, iniciatyvų (veiklų) asmenybės tipą atitinkančių apklausos dalyvių procentinė dalis beveik 3 kartus didesnė už to paties tipo veiklos rūšių, gebėjimų ir profesijų vertinimą (atitinkamai 71,0 ir 24,7 proc.). Taigi matome, kad asmenybės tipų struktūrą nagrinėti taip pat reikia, nes tada tiksliau galima suvokti apklausos rezultatus.

Tačiau neužtenka nustatyti tik vieną, nors ir labiausiai tiriamojo savybes atspindintį, asmenybės tipą. Daugelis tiriamųjų nenoriai tapatina save tik su vienu asmenybės tipu. Jie tvirtina, jog turi ir vienam, ir kitam tipui būdingų bruožų. *Todėl vertinant apklausos rezultatus rekomenduojama atsižvelgti ne tik į daugiausia balų surinkusį ir todėl svarbiausiu (pirmuoju) laikytiną tiriamojo asmenybės tipą, bet ir į dar 2 mažiau balų pelniusius, bet taip pat labai svarbius tipus. Kitaip tariant, svarbūs ir antrą bei trečią vietą užėmę tipai.*

Sugretinus pirmą ir antrą tipus, gaunama vadinamoji asmenybės tipų diada (dvinaris, t. y. iš dviejų asmenybės tipų susidedantis, asmenybės tipas), o sugretinus pirmą, antrą ir trečią – triada (trinaris tipas). *Apklausos dalyvių asmenybės tipų diadų procentinį paskirstymą matome 6 paveiksle.*

6 pav. Apklausos dalyvių asmenybės tipų diados (procentai)

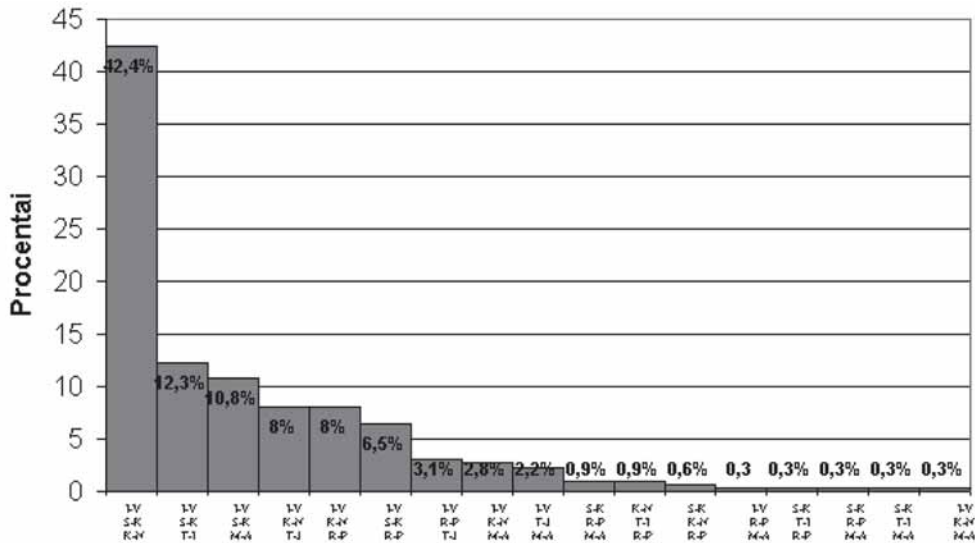
Asmenybės tipų kodų reikšmės tos pačios kaip ir 1 paveiksle.

Duomenys rodo, kad populiariausios iniciatyviojo (veikliojo)–socialiojo (komunikabiliojo) ir iniciatyviojo (veikliojo)–konvencionaliojo (normatyviojo) asmenybės tipų diados. Abi jos sudaro beveik 70 proc. visų diadų. Kitaip sakant, 70 proc. tirtų kariūnų būdingas minėtų asmenybės tipų dvinaris.

Vyrauja iniciatyviojo (veikliojo), socialiojo (komunikabiliojo) ir konvencionaliojo (normatyviojo) asmenybės tipų triada. Ji sudaro 42,4 proc. visų triadų ir net 3,5 karto lenkia savo artimiausią „konkurentę“, kurią taip pat sudaro iniciatyviojo (veikliojo) ir socialiojo (komunikabiliojo) nariai bei tyrinėtojo (intelektualusis) tipas. Reikia pridurti, kad ir kitų, dar mažiau populiarių, triadų kokybinė sudėtis panaši į ką tik minėtosios. Jų struktūrose

dažniausiai yra net po 2 populiariausios triados narius. *Asmenybės tipų triadų procentinis pasiskirstymas pavaizduotas 7 paveiksle.*

7 pav. Apklauso dalyvių asmenybės tipų triados (procentai)

Asmenybės tipų kodų reikšmės tos pačios kaip ir 1 paveiksle.

Išvados

Dž. Holando apklauso rezultatų analizė rodo, kad apklaustieji kariūnai ir kariūnės dažniausiai nurodė iniciatyviajam (veikliajam), socialiajam (komunikabilijam) ir konvencionaliajam (normatyviajam) asmenybės tipams būdingiausias veiklos rūšis, profesijas ir gebėjimus. Tai leidžia daryti prielaidą, kad jie pasižymi minėtų asmenybės tipų savybėmis, gebėjimais, turi atitinkamų polinkių, kurie, kaip jau minėjome, labai reikalingi ugdant karininką kaip vadą ir pedagogą. O tai reikštų, kad ir jų profesinė orientacija atitinka pasirinktą veiklos sritį ir gyvenimo būdą.

Žinoma, savybės tėra tik prielaida, o ne rezultatas. Svarbiau yra tai, kaip tas turimas ar įgytas savybes mes panaudojame, ugdome ir puoselėjame. Žinomas austrų kilmės, bet daugiausia JAV dirbęs psichologas ir psichoterapeutas Rudolfas Dreikursas (Dreikurs) yra sakęs: „Nesvarbu, ką žmogus atsineša į šį pasaulį, svarbu, kaip jis tuo pasinaudoja.“ Todėl apklausoje dalyvavusiems respondentams ir visiems Akademijos kariūnams norėtūsi palinkėti: neišbarstykite savo talentų, „neužkaskite“ jų giliai širdyje, bet „leiskite į apyvartą“, dalykitės su kitais, ugdykite ir puoselėkite juos atkakliai studijuodami, įveikdami nelengvas karinio rengimo užduotis, kaupdami vadybinės bei pedagoginės veiklos patirtį, kad Akademią baigtumėte turėdami ne tik geras prielaidas, bet ir realias galimybes tapti kompetentingais ir garbingais Lietuvos kariuomenės karininkais.

Literatūra

1. Reinhold Ruthe (1999). *Tipai ir temperamentai*. Vilnius.
2. *Asmenybės kryptingumo įvairioms veikloms nustatymas remiantis Džono Hollando pasirinkimo teorija*. – <http://www.Ism.lt>.
3. *Практикум по общей экспериментальной и прикладной психологии* (2000). Под ред. А. А. Крылова, Ф. А. Маничева. Второе издание. Москва.

Active, Sociable, Adaptable (The Psychological Portrait of the Cadet: Main Traits)

by Cadet Viktoras Buiva and Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article provides data on John Holland's questionnaire applied and analysed at the Military Academy of Lithuania. The results reveal that the overwhelming majority of cadets (71%) can be attributed to the initiative (active) type of personality. The share of social (communicative) and adaptable (normative) types of character make 11.4% and 6.2% respectively. Thus, it is possible to conclude that the first cadet group has the needed qualities of a true commander-leader.

AUKLĖJIMO METODŲ TAIKYMAS KARO AKADEMIJOS NAUJOKŲ KUOPOJE

Kar. Albertas Baciuška (nuotraukoje),
kar. Bronius Kliauga
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Bazinio kario kurso metu padedant vadams kiekvienas kariūnas mokosi atlikti kario pareigas. Dažniausiai kariūnų vadai yra jų patarėjai, tačiau atliekant tam tikras užduotis jie nesikiša į naujokų komandinį darbą. Auklėjimo metodų parinkimas – ypač svarbus Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų vadų uždavinys, nes tinkami veiklos būdai ir metodai padeda naujokams greičiau adaptuotis karinėje bendruomenėje.

Įvadas

Auklėjimo metodų, kurie gali būti taikomi ugdant karius, įvairovė turi didelę reikšmę jų elgesio motyvacijai. Tas pat, tačiau per dažnai taikomas metodas kariams galiausiai nusibosta. Todėl kiekvienam vadui reikia gerai išmanyti įvairius metodus ir gebėti juos taikyti tinkamu metu. Auklėjimo metodų kaita karius skatina domėtis karine veikla, stiprina jų motyvaciją, drausmę, ugdo pareigas, atsakomybės jausmus, pilietinę patriotinę savimonę. Ugdant būsimą Lietuvos karininką bazinio kario kurso metu, auklėjimo metodų kaita turi itin didelę reikšmę.

Tyrimo **objektas** – auklėjimo metodai Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos naujokų kuopoje 2004 metais.

Tyrimo **tikslas** – supažindinti su tiesioginių vadų taikomais auklėjimo metodais ugdant pavaldinį kaip būsimą vadą.

Darbas atliktas remiantis metodinės literatūros ir empirinės patirties analize.

1. Auklėjimo svarba kariuomenėje

Karių auklėjimas tam skirtoje pedagoginėje literatūroje paprastai apibrėžiamas kaip sąmoningas ir tikslingas kario nuostatų, pažiūrų ir elgesio veikimas. Auklėjant karį siekiama, kad jis būtų moraliai ir psichologiškai pasirengęs vykdyti tarnybos ir kovos užduotis. Kariuomenėje auklėjimo užduotys visada aktualios ir savo turiniu visais laikais buvo daug

kuo panašios. Todėl nenuostabu, kad, pavyzdžiui, 1922 m. išleistame plk. ltn. Vaclovo Biržiškos veikalė „Karo pedagogijos bruožai“ ir 2002 m. pasirodžiusioje knygoje „Karių ugdymo pagrindai“ kariuomenės, taip pat ir karininkų ugdymo tikslai ir uždaviniai suformuluoti gana panašiai. Vienas iš svarbiausių uždavinių – išugdyti tarnybai atsidavusį karininką, gebantį logiškai mąstyti ir priimti sprendimus ekstremaliose situacijose, mokantį vadovauti priskirtiems padaliniam.

Vadui būtinos šios asmenybės savybės:

- profesionalumas (žinios, įgūdžiai, patirtis);
- tvirtas charakteris;
- komunikabilumas;
- atsakingumas;
- reiklumas sau ir pavaldiniams;
- asmeninis pavyzdys [1, 54–56].

Tai svarbiausios savybės, kurių neišsiugdęs vadas negalės įgyti autoriteto, pavaldinių pasitikėjimo, nesugebės racionaliai organizuoti padalinio veiklos. Karių vadams žinoma, kad vadovo ir pavaldinio santykiai – ne tik įsakymų davimas ir jų vykdymas. Vadovą ir pavaldinius sieja kolektyviniai santykiai, kuriems įtakos turi ir tarpasmeniniai ryšiai. Didelę reikšmę turi vadovo gebėjimas motyvuoti padalinį. Pagyrimai ir priekaištai yra tikrai veiksmingi motyvavimo būdai, jei:

- vertinami konkretūs karių laimėjimai arba pastangos;
- karių veiksmai ir poelgiai vertinami objektyviai;
- pagyrimai ir priekaištai remiasi aiškiais kriterijais;
- giriamas ir priekaištaujamas ne per dažnai.

Daugeliui naujokų sunkiausia – adaptuotis, nes civilių ir karių aplinka, tarpusavio bendravimas iš esmės skiriasi. Pakeitę Karo akademijos aplinką į poligono, jie susiduria su neįprastomis sąlygomis, prie kurių reikia prisitaikyti. Todėl vadui labai svarbu nuosekliai, laipsniškai, palengva didinti mokymo krūvį. Tai padaryti padeda įvairūs kūrybiškai taikomi auklėjimo metodai.

2. Bazinis kario rengimo kursas Lietuvos karo akademijoje

Kario bazinio rengimo pradžioje kariūnai įgyja teorinių rikiuotės, statutų, taktikos, inžinerijos, ginkluotės ir šaudybos, apsaugos nuo naikinimo priemonių ir kitų dalykų žinių, kurias vėliau pratybų metu taiko Lietuvos kariuomenės Centriniam poligone Pabradėje.

Didelis fizinis krūvis, stresas, įtampa, ekstremalios situacijos – naujokų mokymą sunkinantys veiksniai. Bazinio kario kurso metu naujokų kuopos kariūnai privalo save nugalėti, įveikti sunkumus, ryžtingai atlikti užduotis, parodyti savo tikrąjį psichologinį ir fizinį tvirtumą ir pasirengimą.

Bazinis kario kursas yra ne tik išbandymų etapas, bet ir viena svarbiausių būsimąjį Lietuvos karininką ugdančių priemonių. Šis kursas – pirmasis naujoko profesinės karjeros laiptelis. Nesvarbu, kokiomis savybėmis pasižymi kariūnas, iš kokios civilinės aplinkos jis

yra atėjęs, „pirmojo etapo“ iššūkiai jį keičia ir verčia elgtis kaip Karo tarnybos statutuose nurodyta: vykdyti vadų ir viršininkų įsakymus, stropiai atlikti užduotis ir t.t. Jaunuolis turi prisitaikyti prie karinės sistemos ir rutinos, įsilieti į karių kolektyvą, kuriam laikui atitolti nuo artimų žmonių. Tai nelengva, todėl tuo metu gana svarbi naujokų kuopos vadų užduotis – padėti jiems kuo greičiau adaptuotis, apsiprasti.

Kiekvieno vado pareiga – stebėti šefuojamus kariūnus, prireikus įsikišti į jų veiklą, kad naujokų neužvaldytų neigiamos emocijos, visur būti sektinu pavyzdžiu. Tada kariūnai suvoks, kokiais kariais ir vadais jie turės tapti po kelerių metų. Vadams užsitarnauti pavaldinių pagarbą nelengva – tam reikia daug laiko ir pastangų. Vadas, gebantis išlikti objektyvus ir teisingas įvairiose situacijose, turi autoritetą, pelno pavaldinių pagarbą. Tai vienas svarbiausiųjų veiksnių, padedančių siekti bendrų padalinio tikslų.

Kai kurie kariūnai, atitolę nuo artimųjų, draugų, draugių, pažįstamų, dažnai būna prisilėgti. Jei vadas nebendrauja, neišklauso kariūnų, su jais nesikalba, nesidomi jų reikalais ir būseną, retai pastebi, kai jiems kyla sunkumų, problemų. Žinoma, kiekvienas naujokų kuopos kariūnui sudaromos sąlygos: matytis su artimaisiais savaitgaliais, pasikalbėti su vadais dėl ateities perspektyvų, vidaus tvarkos, ateinančių metų mokymo planų ir kt. Vadas su naujokais turi dirbti individualiai, kad jiems nepristigtų motyvacijos siekti svarbiausio tikslo – tapti gerais kariūnais ir karininkais.

Naujokų kuopos kariūnas turi galimybę tobulėti, mokytis iš vadų. Todėl vadai yra ne tik patarėjai, bet ir, skatinant kariūnų savarankiškumą, jų komandinio darbo stebėtojai. Vadams labai svarbu išlikti sektinu pavyzdžiu ir būti šalia, kai naujokams to labiausiai reikia.

Naujokų kuopos vadai viliasi, kad bazinio kario rengimo kurso metu naujokai sutvirtės psichologiškai, taps ryžtingesni ir toliau galės sėkmingai studijuoti Karo akademijoje.

Išvados

1. Kariuomenės ugdymo tikslai, kelti tarpukario Lietuvos kariuomenėje ugdant naujokus, panašiai formuluojami ir šiandien, ugdant Lietuvos karo akademijos naujokų kuopos kariūnus.

2. Bazinis kario kursas – pirmasis būsimojo Lietuvos karininko ugdymo etapas, kurio metu kiekvienas vadas privalo padėti kariūnams įveikti neigiamas emocijas, užkirsti kelią neapgalvotiems poelgiams.

Literatūra

1. Biržiška V. (1922). *Karinės pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr.1.
2. *Karių ugdymo pagrindai* (2002). Vilnius: AB „Spauda“.
3. Steiger R., Zwygart U. (1999). *Karinė pedagogika*. Vilnius: Senamiesčio spaustuvė.
4. Kučinskienė R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Applying Educational Methods in a Recruit Company of the Military Academy of Lithuania

by Cadets Albertas Baciuška and Bronius Kliauga
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article introduces the following analysis: with reference to Lt Col Vaclovas Biržiška, military education tasks that once were given to recruits of Lithuania between the First and Second World Wars now were given to a company of their contemporary counterparts in the Military Academy of Lithuania. It was established that, just like in the past, the applied educational methods are very important for training and development of military officers. During the Basic Military Training Course, with the help of a commander, cadets gradually progress—step by step. Sometimes commanders try to keep order solely by exploring their commanding voice; on other occasions recruits are allowed to work in groups absolutely by themselves. Educational methods have particular importance for the transfer and adaptation of recruits from civil to military life.

SKATINIMO IR DRAUSMINIŲ NUOBAUDŲ VEIKSMINGUMO TYRIMAS KARIŪNŲ BATALIONE

**Kpt. Virginijus Vainauskas,
kar. Antanas Survilas**

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

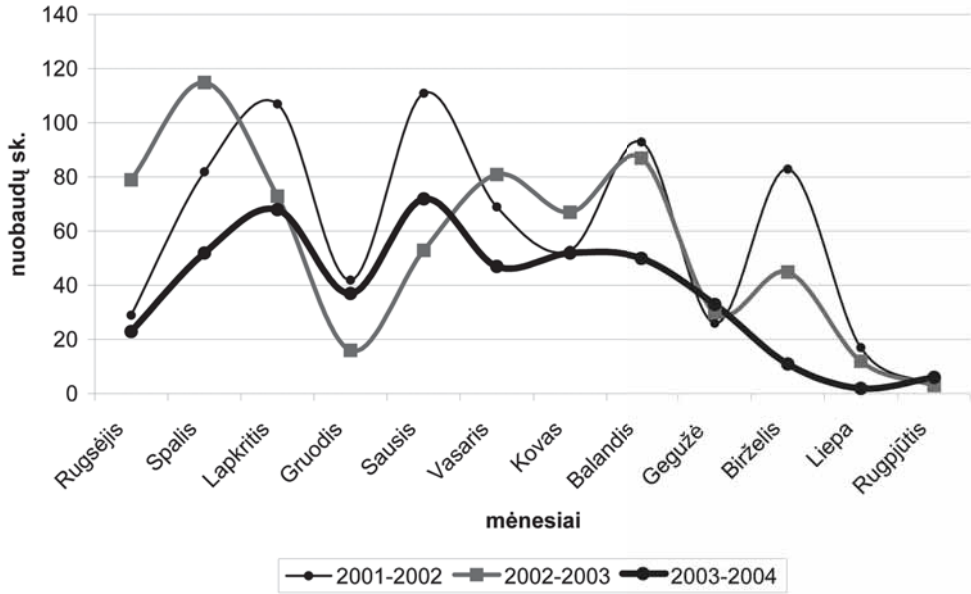
Remiantis karo pedagogikos pradininkų plk. ltn. V. Biržiškos ir plk. K. Žuko nuostatomis, pranešime analizuojama skatinimo ir drausminių nuobaudų reikšmė kario gyvenime. Rašoma apie Karo akademijoje taikomus skatinimo būdus ir priemones, padedančias spręsti konfliktus ir problemas Kariūnų batalione. Daugiausia dėmesio skiriama šių problemų prevencijai, kūrybiškai taikant skatinimo ir nuobaudų metodus praktiškai. Pateikiami ir analizuojami pastarųjų trejų mokslo metų skatinimo ir drausminių nuobaudų duomenys.

Kiekvienas karys, pašauktas į krašto apsaugos tarnybą, iškilmingai prisiekia ginti Lietuvos Respubliką, sąžiningai vykdyti valstybės įstatymus ir savo viršininkų įsakymus, būti doras ir garbingas Lietuvos karys. Pasirašydamas po priesaikos žodžiais, jis įsipareigoja tar naudamas jos laikytis.

Lietuvos karo akademijoje iškilminga priesaikos ceremonija kiekvienam kariūnui yra pirmasis žingsnis į kario gyvenimą. Po priesaikos kiekvienas jaunuolis tampa visateisiu kariu.

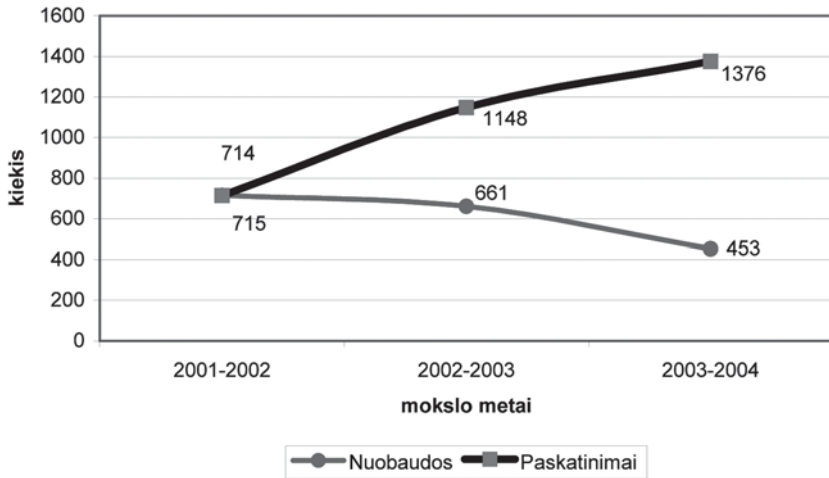
Kiekvienoje karinėje įstaigoje, taip pat ir Karo akademijoje, neišvengiama kariūnų nusižengimų, tarpasmeninių nesutarimų. Tarp vaikinių ir merginų, nuolat gyvenančių kareivinėse, kyla įvairiausių konfliktų. Kai kurie kariūnai, norėdami patenkinti savo norus ar poreikius, kartais pažeidžia statutus, nevykdo viršininkų įsakymų, nesilaiko vidaus tvarkos taisyklių (1 pav.). Žinoma, šios pražangos retai kada daromos specialiai. Dėl to, sužinojus apie nusižengimą, vadi reikia gerai ištirti situaciją, nuodugniai išsiaiškinti aplinkybes, nes kiekvienas neapgalvotas sprendimas gali sukelti dar daugiau problemų, kartais lemiančių net žmonių likimus.

Vertinant nusižengimus dažniausiai taikoma priemonė – nuobaudos. Plk. ltn. V. Biržiška taip pat tvirtino, kad nuobaudos priverčia nusižengusįjį susimąstyti ir daugiau prasižengimo nebekartoti. Anot jo, „pabaudų kartojimas iš pamatų ardo kariuomenę, karių nebaudimas iššaukia mintį, jog taip ir galima elgtis, iššaukia pamėgdžiojimus, pakartojimus. Taigi čia, kad ir nėra reikalo sunkiai bausti, visgi tenka taip reaguoti, kad nusižengęs pajustų savo elgesio neleistinumą ir netikslumą, kad jį priversti taikintis prie bendros kariuomenės tvarkos ir vengti ateity tokių žingsnių, kurie iššaukia tokią reakciją – pabaudą“ [1, 254].

1 pav. Kariūnų bataliono drausminės nuobaudos (2001–2004 m.)

2004 m. Kariūnų batalione buvo tiriama skatinimo ir drausminių nuobaudų įtaka kariūno asmenybei, jo reitingui. Trejų mokslo metų kariūnų drausminių nuobaudų lyginamajame grafike (žr. 1 pav.) akivaizdžiai matyti, kad pastaraisiais mokslo metais gerokai sumažėjo drausminių nuobaudų. Kalbant su kariūnais paaikškėjo, kad šį pokytį lėmė taktikos karininkų kaita, nauja kariūnų atrankos sistema, Lyderio ugdymo programa, Kariūnų garbės kodekso taikymo praktika, Kariūnų garbės teismo veikla ir padidėjęs skatinimo atvejų skaičius (2 pav.).

2 pav. Kariūnų bataliono drausminės nuobaudos ir skatinimas (2001–2004 m.)

Tyrimo metu paaiškėjo, kad kariūno karjere itin svarbu skatinimas, kas, anot kariūnų, „žmogui užaugina sparnus“. Kiekvienas paskatintas vaikinai ar mergina tampa pavyzdžiu kitiems. Paskatintų kariūnų pakilesnė nuotaika, todėl jie noriau imasi papildomos veiklos, aktyviau dalyvauja organizuojant kultūros ar sporto renginius.

Tyrimo **objektas** – Kariūnų batalione kylančių konfliktinių situacijų sprendimo būdai.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti skatinimo ir drausminių nuobaudų reikšmę kariūnų gyvenime.

Tyrimo **uždaviniai**:

- išskirti pagrindinius skatinimo ir drausminių nuobaudų skyrimo atvejus Kariūnų batalione;
- atskleisti skatinimo ir drausminių nuobaudų reikšmę kariūnų gyvenime;
- remiantis plk. lt. V. Biržiškos mintimis apie skatinimą ir nuobaudas, išsiaiškinti jų svarbą karinėje institucijoje.

Tyrimo **metodai**: statistinių duomenų sisteminimas ir analizė, kariūnų apklausa.

Metodologinės nuostatos. Autoriai laikosi nuostatos, kad visada reikia atidžiai ištirti konfliktus todėl, kad:

- sprendžiant konfliktines situacijas negali likti neišaiškintų klausimų;
- nuolatinė Kariūnų bataliono skatinimo ir nuobaudų duomenų analizė leidžia padidinti karininkų rengimo sistemos veiksmingumą.

1. Skatinimas ir drausminės nuobaudos kariūnų karjere

Nustatant *kariūno reitingą*, didžiausią įtaką turi skatinimas ir drausminės nuobaudos. Reitingas skaičiuojamas kiekvieną semestrą remiantis Karo akademijos viršininko patvirtinta metodika ir kriterijais. Jo nustatymo tikslas – skatinti kariūną uoliau mokytis dėstomųjų dalykų, ugdyti vadovavimo įgūdžius ir juos taikyti praktiškai, būti drausmingam, aktyviai dalyvauti sportinėje, meninėje ir visuomeninėje veikloje.

Kiekvieno kariūno *asmens byloje* nurodoma, kiek kartų ir kaip jis buvo skatintas, kiek ir kokių yra gavęs drausminių nuobaudų. Todėl, norint geriau pažinti kariūną, pirmiausia naudinga susipažinti su jo byla, kurioje pateikti asmens duomenys, taip pat duomenys apie jo šeimą, visų mokslo metų skatinimo ir drausminių nuobaudų suvestinės, pusmečio karinės praktikos vertinimai ir kita informacija. Tai, kad kariūnas yra mažai skatintas ir gavęs daug drausminių nuobaudų, verčia juo nepasitikėti. Šie įrašai byloje dažnai lemia vadų nuomonę apie kariūną. Tai glaudžiai susiję ir su jo skyrimu į pareigas.

Akademijoje stengiamasi visiems kariūnams suteikti galimybę eiti aukštesnes ar žemesnes vadų pareigas. Tačiau yra ir specifinių pareigų, kurios reikalauja išskirtinių kariūnų gebėjimų ir aukštesnių vadų pasitikėjimo: Garbės teismo nario, Kariūnų tarybos pirmininko, Kariūnų bataliono vado pavaduotojo. Kariūnų garbės teismo nariai nagrinėja Kariūnų batalione susidariusias konfliktines situacijas, prasižengusiesiems siūlo skirti atitinkamas nuobaudas, todėl būtų neetiška Garbės teismo nariais skirti potencialius pažeidėjus.

Daugelį kariūnų labai motyvuoja *stipendija*. Jos dydis tiesiogiai priklauso nuo kariūno reitingo. Be to, kasmet kariūnams suteikiama galimybė gauti papildomą stipendiją. Skiriant

papildomas stipendijas atsižvelgiama į kariūno mokymosi rezultatus, drausmę, socialinę padėtį ir vadų rekomendacijas. Karo akademijoje populiariausia kiekvieną pusmetį skiriama kpt. A. Tupčiausko stipendija.

Pastaraisiais metais Kariūnų batalione vis labiau tarp kariūnų stiprėja konkurencija. Tai galima paaiškinti susirūpinimu ateities *perspektyvomis* baigus Karo akademiją. Absolventas, turintis aukštesnį reitingą, turi pirmenybę rinktis tarnybos vietą. Tai labai svarbi paskata pradėti rūpintis savo karjera dar besimokant Karo akademijoje.

Akivaizdi drausminių nuobaudų įtaka kariūnų *savaitgaliams*. Kariūnas, turintis bet kokią nuobaudą, priverstas savaitgalius praleisti Akademijos teritorijoje. Tuo metu kiti kariūnai išleidžiami nuo penktadienio popietės iki sekmadienio vakaro namo. Nedrausmingi kariūnai neišleidžiami ir į mieste vykstančius renginius ar šventes.

Šiandien kiekvienas kariūnas gerai žino, kad drausminės nuobaudos ir skatinimas lemia ne tik jo reitingą, bet ir karjerą. Kiekvieno karininko karjera prasideda Karo akademijoje, kur vertinami tiek jo studijų rezultatai, tiek elgesys.

2. Kariūnų drausminimo priemonės

Pakeitus Krašto apsaugos drausmės statutą, buvo pakeista ir drausminių nuobaudų skyrimo tvarka. Jeigu anksčiau už bet kokį nusizengimą buvo galima kariūnui skirti nuobaudą iš karto, tai dabar pirmiausia atliekamas tyrimas, kad nuobauda atitiktų padarytą pažeidimą. Todėl reikia itin kruopščiai ištirti situaciją, visas nusizengimo aplinkybes. Pirmiausiai tyrimo metu išnagrinėjamos nusizengimo priežastys – nustatomos lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės, po to priimamas sprendimas dėl nuobaudos. Tačiau ne kiekvienas tyrimas baigiamas skiriant nuobaudą. Kai nusizengęs kariūnas, supažindintas su tyrimo rezultatais, su nuobauda nesutinka, reikia atlikti pakartotinį tyrimą.

Kariūnams dažniausiai taikomos drausminės nuobaudos (draudimas išeiti iš Akademijos teritorijos, papildomi ūkiniai darbai) išsamiai aprašytos Kariūnų drausmės statute. Jame išskirti konkretūs nusizengimai, už kuriuos numatytos atitinkamos nuobaudos.

2003 m. Karo akademijoje buvo patvirtintas Kariūnų garbės kodeksas. Vadovaujantis šiuo dokumentu, Akademijoje funkcionuoja Garbės teismas, kurį sudaro vykdomasis ir patariamasis organai. Garbės kodeksas leidžia Garbės teismui labai atidžiai išnagrinėti situaciją.

Garbės teismo kariūnams skiriamos drausminimo priemonės:

1. Viešas atsiprašymas po vakarinio patikrinimo ar bet kurio skirstymo į pratybas metu: kiekvienas Garbės kodeksui nusizengęs kariūnas, įrodžius jo kaltę, viešai atsiprašo įžeisto asmens ir visų kariūnų.

2. Laiškas nusizengusiojo tėvams: oficialiai pranešama apie kariūno blogą elgesį ir nusizengimą.

Nusizengimo paviešinimas Kariūnų batalione dažnai yra daug veiksmingesnė bausmė nei draudimas išeiti iš tarnybos vietos ar papildomi ūkiniai darbai. Šiomis priemonėmis bandoma kariūną paveikti moraliai: skatinti įvertinti padarytą nusizengimą ir dar kartą pagalvoti apie savo elgesį, jo priežastis ir padarinius.

Išvados

1. 2001–2004 m. Lietuvos karo akademijos kariūnų reitingo tyrimo rezultatai parodė, kad tikslingai skatinant ir skiriant tinkamas drausmines nuobaudas stiprinama kariūnų motyvacija, ugdomas s darbštumas, sąžiningumas ir kitos savybės.

2. Nuolatinė Kariūnų bataliono skatinimo ir nuobaudų analizė padeda didinti kariūnų – būsimųjų karininkų – rengimo sistemos veiksmingumą.

Literatūra

1. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 2.
2. Janulaitienė N. (2003). *Karinės pedagogikos įvadas*. Vilnius: Leidybos centras.
3. Malovikas A. (2001). *Karinių vienetų kasdieninės veiklos valdymo psichologiniai aspektai*. Vilnius: Leidybos centras.
4. Žukas K. (1959). *Žvilgnis į praeitį*. Chicago: Terra.
5. Žukas K. (apie jį). – Lietuvos enciklopedija (1966). 35 T. Boston: LEL.
6. Žukas K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 29.

Nachsuchen von Förderungen und Disziplinarstrafen im Offiziersanwärterbataillon

Hptm V. Vainauskas, (OA) A.Survila
General Jonas Žemaitis Militärakademie Litauen

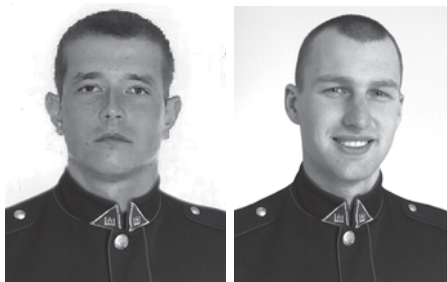
Zusammenfassung

Jeder Jugendliche, der in die Militärakademie eintritt, muss genau wissen und verstehen, dass er in der Zukunft ein richtiger und ehrlicher Soldat wird. Dieser Weg, den er gewählt hat, ist nicht einfach und leicht. Es entstehen viele Schwierigkeiten, Streite miteinander, Konflikte, und das muss man unbedingt lösen. Da helfen neue Gesetze, verschiedene Förderungen, Disziplinarstrafen u.s.w. Manchmal verletzen die Offiziersanwärter diese Gesetze, aber da muss man ihnen zeigen, dass sie sich so nicht benehmen können. Solche Offiziersanwärter bekommen Strafen, wie z.B. sie können nicht nach Hause am Wochenende fahren oder sie bekommen irgendwelche zusätzliche Arbeiten in der Akademie. Es ist sehr wichtig, dass die anderen Offiziersanwärter sehen, dass sich ihre Kollegen nicht richtig benehmen. Genau dasselbe ist, wenn der Offiziersanwärter sehr gut lernt und fleißig ist. Für gute Leistungen muss man immer eine Förderung machen. Solcher Student ist ein gutes Beispiel für andere Offiziersanwärter.

In unserem Beispiel kann man genau sehen, dass die Disziplinarstrafen in den letzten Jahren immer weniger sind. Das bedeutet, dass solche Mittel effektiv sind. Der Kadett muss auch sehen, dass die anderen Menschen (die Leiter, Lektoren und Studenten) seine Bemühungen einschätzen. Eine große Rolle spielen Stipendien; auch die Pflichten und Vertrauen sind sehr wichtig.

Vom allen kann man solche Schlussfolgerungen machen: die Förderungen und Disziplinarstrafen helfen eine höhere und gute Motivation, Fleiß und andere Werte des Menschen zu erreichen. Der Kadett, der eine Förderung bekommt, ist ein Beispiel für die anderen Kadetten. Man muss immer die Gesetze ergänzen, um gute Ergebnisse zu bekommen.

KARIO INICIATYVUMAS IR JO UGDYMAS

Kar. Gediminas Ališauskas,

kar. Vilius Ertmonas

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Kovos operacijų sėkmė tarptautinėse misijose ir kare daugiausia priklauso nuo karių iniciatyvumo. O jis ugdomas ne kovos, o taikos sąlygomis. Iniciatyvumą skatinti ir ugdyti būtina čia ir dabar, o ne tada, kai jis gyvybiškai reikalingas. Pati kario iniciatyvumo sąvoka suvokiama skirtingai atsižvelgiant į laiką, vietą ir sąlygas: vienaip – tarpukario Lietuvos kariuomenėje, kitaip – JAV ginkluotuosiose pajėgose, dar kitaip – dabartinėse Lietuvos karinėse pajėgose. Tačiau šiai kario savybei visuomet turi būti skiriama gana daug dėmesio.

Įvadas

Į sąmoningą karių iniciatyvumą, kaip į užduoties sėkmės formulę, dėmesys buvo atkreiptas jau seniai, tačiau jo svarba dažniausiai įvertinama tik karo, kovos metu. Taikos metu iniciatyvumas dažnai nelaikomas itin svarbiu kario veiklą skatinančiu veiksmu.

Tiriamąo darbo **objektas** – iniciatyvumo samprata kariuomenėje.

Tikslai:

1. kario iniciatyvumo ugdymas skirtingu laiku ir sąlygomis;
2. pagrindiniai Lietuvos karo akademijos karių iniciatyvumui įtakos turintys veiksniai.

Metodai: rašinių apžvalga ir analizė, sociologinis tyrimas, rezultatų apibendrinimas ir interpretavimas.

1. Iniciatyvumo samprata tarpukario Lietuvos kariuomenėje

Į karių iniciatyvumo ugdymą dėmesys buvo atkreiptas jau 1918 m., atkūrus Lietuvos kariuomenę, po įnirtingų kovų su bolševikais. Vienas pirmųjų apie tai rašė plk. Konstantinas Žukas vadovėlyje „Kariškosios pedagogikos bruožai“. Jis atkreipė karininkų dėmesį į tai, kad „mūsų laikais, kada kareiviai išsklaidyti skyriais ir grupėmis, vienas vadas be sąmoningos pavaldinių iniciatyvos nuveikti nieko negali, kadangi pavaldiniai vis vien bus priversti veikti savarankiškai“. Jo nuomone, „šiandieninių operacijų sėkmė priklauso nuo visų lygių vadų iniciatyvos, jos nebuvimas gali atsiliiepti pražūtingai, o kautynių metu sužlugdyti net ir geriausią aukštesnio vado sumanymą“ [5, 60].

Plk. K. Žukas išnagrinėjo pagrindines karių iniciatyvumo apraiškas ir suformulavo šiuos teiginius:

- iniciatyva turi būti sąmoninga: ji pasireiškia lankstumu vykdant užduotį ir, jeigu vado įsakymas nekonkretus arba jame kas nors praleista, būtina savarankiškai priimti tinkamiausią sprendimą, veikti nelaukiant kitų nurodymų;
- iniciatyva privalo būti lanksti, t.y. reikia veikti nedelsiant ir ryžtingai, netikėtai pasikeitus situacijai ar atsiradus tinkamai progai;
- imantis iniciatyvos visuomet privalu apie tai informuoti aukštesnįjį vadą, taip pat jam pranešti apie savarankiškos veiklos rezultatus [5, 63–64].

Plk. K. Žukas rašė, kad jei savarankiškumas slopinamas, iniciatyvumas retai kada pasireiškia. Autorius išskyrė svarbiausias sąlygas, būtinas šiai savybei ugdyti:

- vadovavimas – taip pat iniciatyva, todėl reikia pavaldiniams suteikti kuo daugiau galimybių mokytis vadovauti vieni kitiems;
- skiriant užduotis pavaldiniams nurodyti tik užduoties tikslą, laukiamą rezultatą ir suteikti galimybę patiems pasirinkti jos vykdymo būdus;
- kontroliuojant, kaip vykdoma užduotis, sekti jos eigą, duoti atitinkamus nurodymus tik pavaldiniams nukrypus nuo tikslo;
- niekada neatlikti žemesnio pavaldinio pareigų, antraip pavaldinys niekada netaps nei darbštus, nei iniciatyvus – tik pasyviai lauks, kad kitas pavaldinys ar viršininkas už jį atliktų darbą;
- skatinti pavaldinių atsakomybę, kadangi atsakomybė – iniciatyvos variklis;
- reikalauti iš pavaldinių iniciatyvumo kasdienėje veikloje, nes mūsų metu jau bus per vėlu.

Apžvelgus ne tik K. Žuko, bet ir V. Biržiškos bei kitų karininkų nuomones, išsakytas kariams skirtoje periodinėje spaudoje, galima teigti, kad tarpukario Lietuvos kariuomenėje buvo siekiama įtvirtinti demokratines pilietines vertybes, skiriama nemažai dėmesio individualiai karių iniciatyvos plėtrai.

2. Iniciatyvumo ugdymas JAV ginkluotosiose pajėgose

Šiandieninė JAV kariuomenė yra didžiausia ir profesionaliausia NATO. Šios organizacijos valstybių švietimo institucijose išskirtinis dėmesys skiriamas piliečių iniciatyvumo ugdymui. JAV kariuomenėje šios savybės plėtote taip pat labai rūpinamasi, kadangi kariai dažnai dalyvauja didelio masto kariniuose veiksmuose, kur labai svarbus savarankiškas mąstymas ir iniciatyvumas.

JAV kariuomenėje iniciatyva suprantama kaip:

- novatoriškas mąstymas, galintis pakeisti įprastas procedūras, kai kuriuos papročius, veiklos principus ar visiems gerai žinomas taisykles;
- išradingumas – naujovių pradžia;
- nuovokumas – gebėjimas logiškai vertinti faktus: juos įvertinus, suformuojamos išvados, kuriomis vadovaujantis priimami galutiniai sprendimai [2].

Kada JAV kariai įžvelgia iniciatyvos apraiškas? Dažniausios iniciatyvumo, kurį lemia savarankiškas mąstymas, apraiškos:

1. gebėjimas greitai veikti netikėtai pasikeitus situacijai;
2. nuolatinė naujų, veiksmingų užduoties atlikimo būdų paieška;
3. ateities veiksmų planavimas.

JAV kariuomenėje ugdant iniciatyvumą remiamasi šiais svarbiausiais teiginiais:

- iniciatyvumas – viena svarbiausių karininko – vado – charakterio savybių, kurią reikia nuolat plėtoti ir ugdyti;
- iniciatyva glaudžiai susijusi su kario motyvacija;
- pasireikšti iniciatyvai sudaro sąlygas karinio vieneto drausmė;
- dažniausiai kario iniciatyvumas priklauso nuo vadovavimo stiliaus [2].

Karių iniciatyvumą kariuomenės padaliniuose skatinančios sąlygos ir svarbiausi veiksniai:

- pasitikėjimas pavaldiniais: tik jausdamas vado pasitikėjimą pavaldinys išdrįs imtis iniciatyvių veiksmų;
- savarankiškumo skatinimas: dažniausiai savarankiškai veikiantys kariai yra iniciatyvūs.
- labai griežtos veiksmų kontrolės vengimas karinių mokymų metu.

JAV kariuomenėje gerai žinomos priemonės, žlugdančios iniciatyvą, todėl jų vengiama. Dažniausios iniciatyvos žlugdymo priemonės: netinkama motyvacija ir pernelyg smulkmeniška veiksmų kontrolė.

Nagrinėjant karių iniciatyvumo ugdymo problemas reikia pabrėžti, kad JAV kariuomenėje daugiausia siekiama ugdyti ne kiekvieno kario atskirai, o viso padalinio karių iniciatyvumą.

3. Veiksniai, lemiantys Lietuvos karo akademijos kariūnų iniciatyvumą

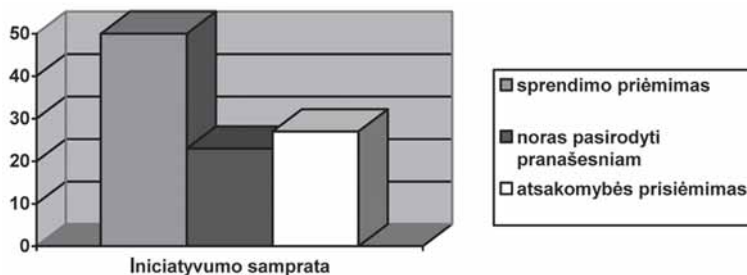
Kaip ir kiekvieno asmens, taip pat ir kariūnų, iniciatyvumui turi įtakos veiksniai, į kuriuos būtina atsižvelgti siekiant išugdyti aktyvią asmenybę. Norėdami nustatyti kariūnų iniciatyvumą lemiančius veiksnius atlikome sociologinį tyrimą. Jo tikslai buvo:

- išsiaiškinti Kariūnų bataliono iniciatyvos sampratą;
- nustatyti bendrą kariūnų iniciatyvumo lygį;
- išsiaiškinti kariūnų iniciatyvumą skatinančius ir slopinančius veiksnius.

Tyrimo dalyvavo 130 I–IV kurso kariūnų. Apklausėme tuos, kurie patys norėjo pareikšti savo nuomonę apie iniciatyvumo ugdymą LKA.

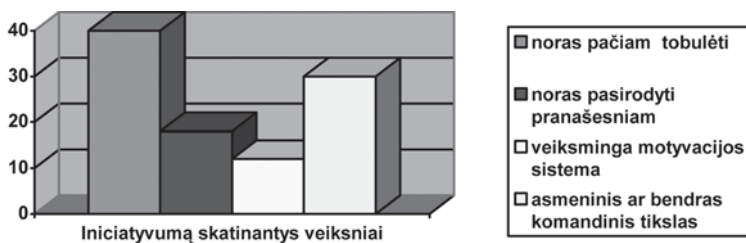
Apibendrinus anketų duomenis, galima padaryti išvadą, kad iniciatyvumą kariūnai suvokia teisingai, t. y. daugiausia taip, kaip tai aiškinama „Tarptautinių žodžių žodyne“. Jame rašoma, kad iniciatyvumas tai: „1. ryžtas, noras veikti; sumanymas, kokios nors veiklos pradėjimas; sugebėjimas savarankiškai ką nors atlikti; 2. vadovaujamasis vaidmuo, aktyvumas, pirmavimas ką nors darant, vykdanč“ [1985, p. 213].

Anot kariūnų, iniciatyvus yra tas žmogus, kuris sugeba savarankiškai darbą pradėti ir kitus paskatinti veikti (65 proc.). Iniciatyviam žmogui būdingas savarankiškumas (20 proc.),

1 pav. Kariūnų bataliono iniciatyvumo sąvokos samprata

pasireiškia priimant sprendimus, 30 proc. – kad būsimajam karininkui negalima vengti priimti atsakomybės. 20 proc. kariūnų mano, kad iniciatyvumą skatina individualistiniai ir egoistiniai motyvai, t.y. noras pasirodyti pranašesniai už kitus (žr. 1 pav.).

2 pav. Kariūnų iniciatyvumą skatinantys veiksniai

kad vienas stipriausių paskatos aspektų – noras pačiam tobulėti, 30 proc. – bendras komandinis darbas, teikiantis galimybę „pajusti draugo petį“, „pajusti jėgą dirbant bendrai“ ir kt. 10 proc. kariūnų mano, kad tik veiksminga motyvacijos sistema lemia iniciatyvumo plėtrą. Jų nuomone, mokantis Karo akademijoje nėra lengva „išsaugoti“ motyvaciją, dėl kurios jie rinkosi karininko profesiją. Todėl „išlieka stipriausieji“, t.y. labiausiai motyvuoti. Tik jie nenusivilia savuoju profesiniu pasirinkimu.

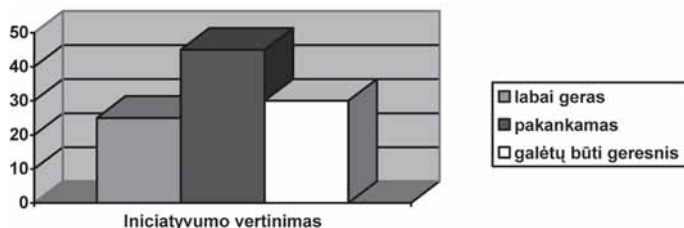
Individualiai kalbantis paašškėjo, kad apie 20 proc. kariūnų norėtų keisti LKA į kitą aukštąją mokyklą. Akademijoje juos vargina griežta tvarka, kuri slopina iniciatyvumą ir motyvaciją. Per 20 proc. Akademijoje studijuojančių apklaustų kariūnų galvoja, kad pagrindinis motyvacijos šaltinis – noras pasirodyti pranašesniai už kitus. Tarp taip manančiųjų daugiausia (apie 20 proc.) gerai besimokančių kariūnų, puikių sportininkų. Jie įpratę pirmauti, ir tai jiems patinka. Tokie kariūnai jaučiasi gana prastai, jei grupėje slopinama jų iniciatyva.

Į klausimą „Kaip vertinate bataliono kariūnų iniciatyvumą?“ 40 proc. kariūnų atsakė vertinantys „pakankamai gerai“. Kitų respondentų atsakymai pasiskirstė gana tolygiai – 20 proc. teigė, kad Akademijoje yra tikrai geros sąlygos iniciatyvai pasireikšti, o likusieji 30 proc. manė, kad tam nėra tinkamų sąlygų.

kūrybingumas (35 proc.), sumanumas (18 proc.), veiklumas (21 proc.), aktyvumas (75 proc.), atsakingumas (25 proc.) ir drąsa veikti (40 proc.). Daugiausia kariūnų (50 proc.) atsakė, kad iniciatyva visuomet

Į klausimą „Kas skatina iniciatyvumą?“ daugelis jaunuolių atsakė, kad vidinės paskatos yra pagrindinis iniciatyvą skatinantis veiksnys (žr. 2 pav.). Daugiausia kariūnų – 40 proc. – mano,

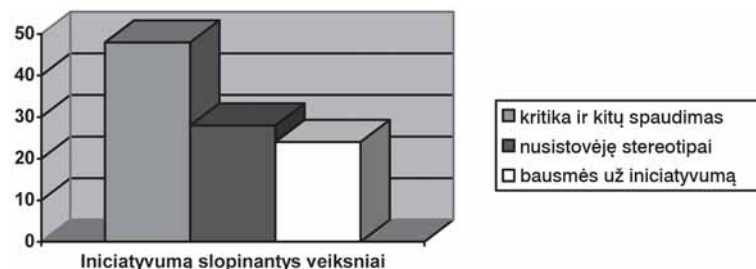

3 pav. Kariūnų iniciatyvumo vertinimas Kariūnų batalione

Anot jų, jie aktyviai reiškė savo nuomonę bendrojo lavinimo mokyklose, tą dabar daro ir Karo akademijoje.

Į klausimą „Kas žlugdo iniciatyvą Kariūnų batalione?“ 50 proc. atsakė, kad daugiausia kliūčių iniciatyvumui pasireikšti sukuria jie patys: pernelyg dažnai vieni kitus „spaudžia“, kritikuoja, batalione pasigendama darnos (žr. 4 pav.). 30 proc. jaunuolių mano, kad vyraujantis požiūris į veiklą stereotipas – „Geriau ne iniciatyvą rodyti, o paklusti viršininkams“. Jų nuomone, tai labai paranki pozicija būsimajam jaunam vadui, iš kurio kariuomenėje pirmiausia reikalaujama gebėti vykdyti įsakymus. 20 proc. kariūnų linkę „plaukti pasroviui“, nes buvo nubausti dėl savo iniciatyvos. Jie mano, kad buvo neteisingai nubausti, jog jų iniciatyva Akademijoje slopinama, todėl neretai abejoja dėl pasirinktos profesijos. Daugelio kariūnų nuomone, iniciatyvumą skatina

4 pav. Iniciatyvumą slopinantys veiksniai

ne individualių, o kolektyvinių užduočių skyrimas. Kai užduoties tikslų siekia kolektyvas, grupė, anksčiau ar vėliau kiekvienas gali atsiskleisti, parodyti iniciatyvą.

Manome, iniciatyvumą skatinti būtina, tačiau jis turi būti ugdomas ne individualiai, o kolektyviai, visam padaliniui siekiant priimtinių bendrų tikslų. Juk vienas lauke – ne karys, nors ir labai iniciatyvus.

Išvados

1. Kovų įvairiose šalyse patirtis rodo, kad kario iniciatyvumą reikia ugdyti taikos metu.
2. Ugdant karininką, siūloma skirti daugiau kolektyvinių užduočių, leidžiančių atsiskleisti kariūnų iniciatyvumui.
3. Bendradarbiavimas ir kolektyvinis darbas ugdo geranoriškumą, stiprina darną ir skatina karius būti iniciatyvius.

Literatūra

1. Biržiška V. (1922). *Karo pedagogijos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 1, p. 44–59.
2. *Fighting manuals of USA armed forces FM 22-100*. p. 56–74.
3. *Kareivių auklėjimas* (1940). – Kardas, Nr. 3, p. 57–64.
4. Mašiotas (1935). *Kareivių mokymas ir auklėjimas*. – Kardas, Nr. 11 (216), p. 228–229.
5. Žukas. K. (1926). *Kariškosios pedagogikos bruožai*. – Mūsų žinynas, Nr. 31, p. 59–84.

Developing Military Initiative

by Cadets Gediminas Ališauskas and Vilius Ertmonas
The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article reveals today's situation where only separate units of the Armed Forces of Lithuania take part in the actual battle task-related international missions in Iraq, Afghanistan, and other countries. Other units, meanwhile, are getting ready for such missions in peace conditions. Thus, it is important to foster military initiative in both war and peace conditions.

KAI KURIE DEMOKRATINIO MĄSTYMO IR INICIATYVOS PLĖTROS ASPEKTAI VADOVAUJANTIS KARINIAIS STATUTAIS

Kar. Gytis Augūnas

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Pranešime supažindinama su demokratinio mąstymo, atstovavimo interesams įvairiose srityse samprata, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Kariūnų tarybos funkcijomis, jos veikla, problemomis ir aktualijomis.

Įvadas

Prisimindami pirmuosius Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės metus į šių dienų kariuomenę žvelgiame kitaip. Turbūt nesuklysiu sakydamas, kad šiandien kariuomenė, palyginti su tarpukario, yra labai pasikeitusi. Pasikeitė ginkluotė, aprūpinimas ir ideologija. Žmonės nebejaučia baimės, nebeliko nepasitikėjimo ir netikrumo, nes šiandien Lietuva – Europos Sąjungos ir NATO narė.

Bendraudami su savo tėvais galime susidaryti nuomonę ir apie buvusią sovietinę kariuomenę: apie tai, kokios tuo metu buvo sąlygos, maistas, kaip buvo elgiamasi su kareiviais, sužinoti daug kitų faktų, kurie dažnai padaro gana slogų įspūdį.

Kaip yra šiandien? Kas pasikeitė?

Manau, kad pasikeitė tikrai daug kas. Pradėti turbūt reikėtų nuo vadų, kurie, tinkamai atlikdami savo pareigas, nuolatos siekia tobulėti. Vadų ir pavaldinių santykiai taip pat pasikeitė. Vyrauja tarpusavio pagarba, pasitikėjimas, draugiškumas, nebėra smurto ir prievartos.

Studijuodami Lietuvos karo akademijoje būsimieji vadai gauna daug vertingų žinių, kaip dirbti su žmonėmis, kaip išugdyti intelektualius lyderius, kurie gebėtų tinkamai vadovauti kariams.

Tyrimo **objektas** – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos karių demokratinio mąstymo ir iniciatyvos plėtra.

Tyrimo **uždaviniai**: atskleisti demokratinio mąstymo ir iniciatyvos galimybes statutinėse organizacijose, aptarti jos raiškos būdus.

Tyrimo **metodai**: mokslinės literatūros, šaltinių, dokumentų analizė.

1. Demokratinio mąstymo ir iniciatyvos samprata

Apie demokratiją pradėta kalbėti labai seniai. Apie jos principus mes girdime beveik kiekvieną dieną. Demokratiniais principais vadovaujasi mūsų valstybė. Manau, esu teisus sakydamas, kad mūsų visuomenė yra demokratinė, jos gyvenimas tvarkomas remiantis tautos interesais. Tai reiškia, kad visuomenės grupių interesams atstovauja visuomeninės ir valstybinės organizacijos, ginančios šiuos interesus. Šiandien savo mintis reiškiamo atvirai, diskutuojame, taip siekdami geresnio ir palankesnio mums rezultato. Vadinasi, siekiama skatinti visuomenės iniciatyvą. Tai suteikia palankias sąlygas idėjų ir nuomonių įvairovei, jų plėtrai.

Apie piliečių demokratinį mąstymą, jų iniciatyvą ir pilietinį ugdymą pradėta kalbėti vos atkūrus Nepriklausomybę. Rengiamos švietimo reformos, įgyvendinančios demokratijos principus mokyklose ir visuomenėje. Naujosios mokymo programos plėtoja demokratinio mąstymo idėjas.

Lietuvos karo akademijoje demokratinis mąstymas ir iniciatyva siejama su lyderio sąvoka. Čia rengiamos lyderio ugdymo pratybos. Lyderio ugdymo programoje pabrėžiama savarankiškų studijų svarba. Visa tai būtina kiekvienam lyderiui, norinčiam tobulėti ir siekti geresnių rezultatų.

Tačiau kaip nėra namų be dūmų, taip ir mūsų sistemoje yra keistinių dalykų:

- per paskaitas ir pratybas pateikiama informacija apie sėkmingą demokratinį principų taikymą praktiškai ne visada pasitvirtina gyvenime (dažnai tai ne tik Akademijos, bet ir visos visuomenės problema);
- nepakankama kai kurių instruktorių kvalifikacija: šių dienų karininkui neužtenka vien tik gerai išmanyti karybą, nors tai ir labai svarbu, be to, jis turi būti ir geras pedagogas, psichologas, vadybininkas ir pan.
- bendravimo paskaitų metu ir po jų skirtumai (per paskaitas gražiai išdėstytos mintys taip ir lieka tik gražiomis mintimis, jas net pats paskaitą skaitęs asmuo pamiršta).

2. Atstovavimas interesams

Visame pasaulyje yra daugybė įvairių žmonių grupių ir organizacijų, atstovaujančių tam tikrai nuomonei arba interesams. Tai – natūralu, nes faktiškai ta pati situacija dažnai suprantama ir vertinama skirtingai.

Lietuvoje taip pat gana daug tokių organizacijų. Darbuotojams atstovauja profesinės sąjungos, studentams – studentų atstovybės, ir kt. Lietuvos karo akademijoje kariūnų interesams atstovauja Kariūnų taryba.

Tikrai nesuklysiu sakydamas, kad dirbdami Kariūnų taryboje kariūnai tampa savarankiškesni, iniciatyvesni, kūrybiškesni. Atstovaudami visų kariūnų interesams, jie jaučia didesnę atsakomybę už savo sprendimus ar teikiamus siūlymus. Čia nebelieka vietos savanaudiškumui ir egoizmui.

Reikėtų pažymėti, kad Tarybos veikla neįmanoma be kariūnų iniciatyvos, be jų siūlymų ir prašymų. Galimybė padėti sau ir kitiems skatina Kariūnų tarybos iniciatyvą, norą veikti, reikšti savo mintis, įgyvendinti sumanymus.

3. Kariūnų taryba

Kariūnų taryba pradėjo savo veiklą 1992 metais, kai buvo įkurta Krašto apsaugos mokykla. Tada atsirado prielaidos įkurti visuomeninę (savivaldos) organizaciją, kuri atstovautų kariūnams ir skatintų vadovaujamosios (mokyklos vadovybės) ir pavaldžios (kariūnų) grandžių bendradarbiavimą. Aktyvusis Kariūnų tarybos veiklos etapas prasidėjo 2000–2001 metais, kai jos pirmininku tapo kariūnas Mindaugas Maštavičius. Tada buvo gerokai pakeisti Kariūnų tarybos nuostatai ir struktūra, padidėjo jos autoritetas Akademijoje ir bendradarbiaujant su kitais universitetais.

Kariūnų taryba – tai institucija, atstovaujanti kariūnų reikalams ir teikianti siūlymus Akademijos vadovybei mokslo, drausmės, socialiniais ir kitais klausimais. Ji savo veikloje vadovaujasi Kariūnų garbės kodeksu, Tarybos nuostatais ir kitais norminiais dokumentais.

Kariūnų tarybos funkcijos:

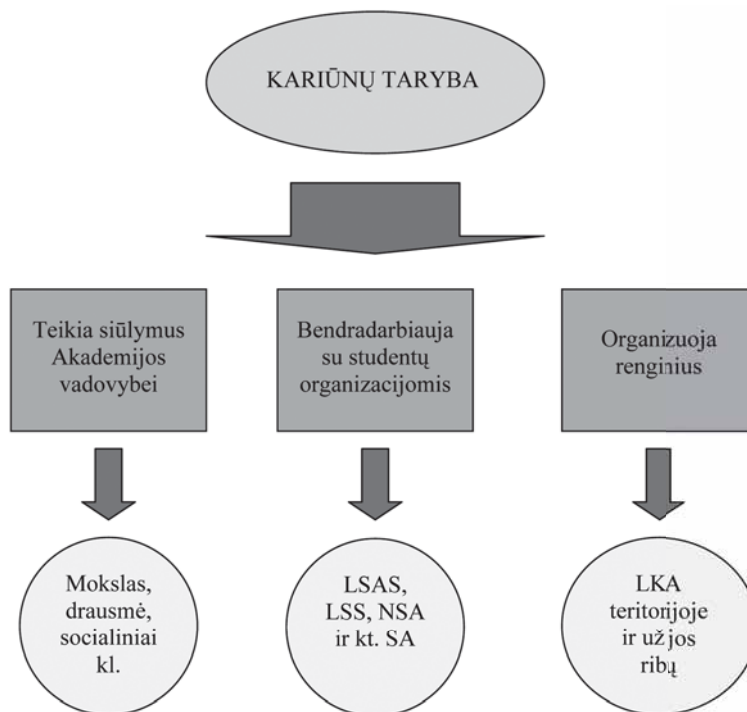
1. teikti siūlymus Akademijos tarybai dėl pratybų organizavimo, kariūnų drausmės ir tvarkos gerinimo, socialiniais, sporto, visuomeniniais ir kitais klausimais;
2. palaikyti ryšį su Lietuvos studentų organizacijomis, kitų aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų savivaldos, mokslo, meno ir sporto organizacijomis;
3. teikti siūlymus Akademijos vadovybei dėl nuobaudų skyrimo kariūnams, nesilaikantiems Garbės kodekso, statutų reikalavimų, blogai besimokantiems.

Kariūnų tarybos veiklos kryptys:

- svarsto Kariūnų garbės kodekso laikymosi problemas, mokslo, asmeninius, buitinius, laisvalaikio klausimus ir teikia siūlymus Akademijos vadovybei;
- organizuoja susitikimus su Akademijos vadovybe;
- organizuoja renginius Akademijos viduje ir už jos ribų;
- atstovauja Akademijai studentų organizacijose, jų organizuojamuose renginiuose;
- supažindina kariūnus su aktualiais studentų organizacijų sprendimais, dokumentais, kita reikalinga informacija;
- svarsto kariūnų elgesį kaip kariūnų garbės gynėja ir teikia siūlymus Akademijos vadovybei;
- Tarybos pirmininkas arba jo pavaduotojas kviečiami į Akademijos tarybos posėdžius atstovauti kariūnų teisėms ir interesams;
- prireikus Tarybos pirmininkas arba jo pavaduotojas, informavęs bataliono vadą, gali tiesiogiai kreiptis į Akademijos vadovybę;
- reguliariai rengia Tarybos posėdžius, kurių metu svarsto kariūnams aktualius klausimus;
- reguliariai atsiskaito Kariūnų batalionui už savo veiklą.

Apibendrinamas Kariūnų tarybos funkcijas ir veiklą, atsižvelgdamas į jos kasdienes darbus, šiandien noriu išskirti svarbiausias jos veiklos sritis, kurios yra trys:

- siūlymų Akademijos vadovybei teikimas;
- bendradarbiavimas su studentų organizacijomis;
- renginių planavimas ir organizavimas (žr. 1 pav.).

1 pav. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Kariūnų tarybos atliekamos funkcijos (LSAS – Lietuvos studentų asociacijos sąjunga; LSS – Lietuvos studentų sąjunga; NSA – Nepriklausoma studentų atstovybė; SA – studentų atstovybės)

Susipažinkime su Kariūnų tarybos sudarymo tvarka.

- Taryba kasmet papildoma lapkričio mėnesio pirmąją savaitę deleguojant po vieną antro, trečio ir ketvirto kursų kariūną bei du pirmo kurso atstovus (kariūną ir kariūnę), išrinktus bendrame kurso susirinkime balsų dauguma.
- Per vieną savaitę po naujų narių išrinkimo Taryba siūlo kandidatus į Tarybos pirmininko pareigas (ne mažiau kaip du). Jis renkamas bendrame kariūnų susirinkime. Per pirmąjį rinkimų turą kandidatas turi surinkti 50% + 1 dalyvaujančiųjų balsų. Jeigu nė vienas kandidatas nesurinko reikiamo balsų skaičiaus, rengiamas antras turas. Jame dalyvauja du daugiausiai balsų surinkę kandidatai. Antrame ture daugiausiai balsų surinkęs kandidatas laikomas išrinktu į Tarybos pirmininko pareigas.
- Tarybos pirmininkas sudaro savo darbo komandą ir siūlo Tarybai tvirtinti pavaduotojo ir sekretoriaus, atsakingo už posėdžių protokolavimą ir kitų Tarybos veiklos dokumentų tvarkymą, kandidatūras.
- Tarybos pirmininkas, jo pavaduotojas ir sekretorius yra atleidžiami nuo dienos tarnybos, o prireikus bataliono vado sprendimu gali būti atleisti nuo papildomų pratybų.
- Tarybos pirmininkas sudaro tikrųjų Tarybos narių sąrašą ir teikia jį tvirtinti Kariū-

nų bataliono vadui. Nauji nariai į Tarybą priimami (arba tikrieji iš jos atleidžiami) pagal Tarybos arba jos pirmininko siūlymą ir Tarybai patvirtinus balsų dauguma.

- Kariūnams reikalaujant, jų kurso atstovo narystė Taryboje gali būti peržiūreta bendrame kurso susirinkime.

Svarbiausios Kariūnų tarybos veiklos problemos:

- ne visada Tarybai Akademijos vadovybė suteikia galimybę pareikšti savo nuomonę tam tikrais klausimais;

- nenustatytas organizacijos statusas (kyla atstovavimo klausimas – kas laiduoja atstovavimą?), nes LKA – statutinė organizacija;

- labai ribojama galimybė atstovauti savo organizacijai (nes atstovybė veikia statutinėje organizacijoje). Norint priimti sprendimą, reikia du kartus derinti – su ryšius užmezgusiu asmeniu ar organizacija ir Akademijos vadovybe.

Išvados

1. Skatindami tokių organizacijų kaip Kariūnų taryba veiklą, sudarome sąlygas pasireikšti kariūnų iniciatyvai, asmenybei tobulėti, drąsiai reikšti mintis ne tik Kariūnų taryboje, bet ir Akademijoje.

2. Gerais tarpusavio santykiais grįsdami bendravimą ir sąžiningai atlikdami kariūno pareigas, ugdome aktyvų Lietuvos pilietį, demokratinių idėjų puoselėtoją ir skleidėją.

Literatūra

1. Sakalas A. (2003). *Personalo vadyba*. Vilnius: Margi raštai.
2. *Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Kariūnų tarybos nuostatai*.

On Spread of Democratic Thought and Military Initiative under Military Statutes

by Cadet Gytis Augūnas

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

We live in a democracy, the independent Republic of Lithuania; so, it is very important to understand what 'democracy' stands for; also, what we have to do to help our minds think in this way.

In any society there are many people, and all of them have opinions, views, and attitudes; and it is very good when the country has the freedom to speak. This helps people cooperate in groups and represent their position on different matters.

Within the Military Academy of Lithuania, we have the Cadet Council that represents opinions, rights, and wishes of cadets. Its main two functions include: delegation of cadet proposals to the Headquarters of the Military Academy of Lithuania and keeping communication with other student-level organisations on the coming events.

Like any organisation, the Cadet Council has the space to progress; but being a 100% potential and effective student-level organisation, it continuously successfully spreads democratic thought and fosters military and civic initiative among cadets and students. And it proud to claim splendid results, especially when everybody does his or her job very good and with full responsibility.

LIETUVOS KARO AKADEMIJOS KAPITONŲ KURSAI*

Kpt. Aušrius Buikus

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija

Straipsnyje aptariama Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemos dalis – Kapitonų kursai, juos rengti paskatinusios priežastys. Taip pat trumpai nagrinėjami dėstomi karybos, humanitariniai ir politikos dalykai. Stengiamasi parodyti šių kursų svarbą toliau ugdati vado asmenybę.

Įvadas

Beveik kiekvienas Lietuvos karo akademiją baigęs karininkas pradeda savo karjerą eidamas būrio vado pareigas. Manome, kad Lietuvoje jau susiformavo jaunesniųjų karininkų rengimo sistema, tačiau ima trūkti specialistų, kurie galėtų profesionaliai atlikti štabo karininkų, kuopų vadų funkcijas. Nors Karo akademijoje būsimoji karininkai mokomi štabo darbo procedūrų, tačiau, laikui bėgant, einant būrio vado pareigas, įgytos žinios užsimiršta. Be to, ir reikalavimai keičiasi. Kaip ir reikėjo tikėtis, Lietuvos priėmimo į NATO išvakarėse mūsų kariuomenė pajuto patyrusių karybos specialistų stygių, kadangi padidėjo karininkų, kurie sugebėtų dirbti kartu su Vakarų valstybių specialistais užsienio štabuose, įvairiose karinėse misijose ir bendrose NATO bei jos partnerių pratybose, poreikis. Sprendžiant jaunesniųjų karininkų kvalifikacijos kėlimo problemas kurį laiką Lietuvai mielai talkino NATO ir jos partnerių šalys, kurios reguliariai organizuodavo kursus jaunesniesiems karininkams savo šalyse arba siuntė instruktorius bei patarėjus į Lietuvą, kurie čia surengė nemažai įvairių jaunesniųjų karininkų kvalifikacijos kėlimo kursų. Tačiau laikui bėgant atsirado galimybė organizuoti atitinkamus kvalifikacijos kėlimo kursus Lietuvoje ir rengti mūsų karininkus pagal NATO standartus atitinkančią metodiką bei reikalavimus pasitelkus Lietuvos kariuomenės instruktorius, užsienio šalių kariuomenėse įgijusius tarptautinio bendradarbiavimo patirties ir daugiau informacijos apie šiuolaikinę karybą.

Tyrimo **objektas** – Kapitonų kursai.

* Nuo 2007 m. šie kursai vadinami Vadų ir jaunesniųjų štabo karininkų kursais.

Tyrimo **tiksmai** – aptarti Kapitonų kursų įsteigimo aplinkybes ir tikslus, klausytojų mokymo turinį ir metodiką.

Kapitonų kursų projektas

Jaunesniųjų karininkų kvalifikacijos sistemos kaitą ir jos plėtotę Lietuvos kariuomenėje lėmė keletas itin svarbių priežasčių:

karininkai, baigę kursus užsienyje, ne visada galėjo Lietuvoje pritaikyti įgytas žinias ir įgūdžius, kadangi kursai buvo rengiami pagal tam tikros šalies karinę doktriną, todėl tik iš dalies atitiko Lietuvos kariuomenės poreikius;

studijų sistema, turinys ir forma įvairiose šalyse yra skirtingos, pavyzdžiui, JAV, Didžiosios Britanijos ir Vokietijos kariuomenėse sprendimų priėmimo procedūros nedaug skiriasi, nors visos minėtos šalys yra NATO narės. Taip dažniausiai atsitinka dėl nuolatinės NATO struktūrų, reikalavimų bei standartų kaitos – didelių valstybių kariuomenės nespėja greitai keisti senų standartų naujais, o tai, be abejo, matyti ir kariuomenės mokymo sistemoje.

Lietuvai sparčiai integruojantis į NATO paaiškėjo, kad NATO veiklos sritis labai plati, todėl ir specialistų poreikis labai įvairus – pradedant medicina ir baigiant logistika.

Pastaraisiais metais Lietuvos karininkai vis dažniau kviečiami dirbti įvairiuose NATO štabuose ir užsienio valstybėse rengiamose karinėse misijose, kur neužtenka mokėti vadovauti būriui ar kuopai sąveikaujant su Lietuvos kariuomenės padaliniais. Reikia išmanyti NATO karines procedūras, standartus ir reikalavimus, žinoti, kaip veikti drauge su kovinės paramos padaliniais: artilerija, inžinerija, aviacija, sugebėti organizuoti aprūpinimą sąveikaujant su užsienio kariuomenių daliniais. Tarnaujant taikos palaikymo pajėgose ir dalyvaujant kitose operacijose būtina mokėti tinkamai elgtis nestandartinėse situacijose, pavyzdžiui, bendraujant su žiniasklaidos atstovais ar vietos etninių grupių vadais.

Estijoje įkūrus Baltijos gynybos koledžą, kuris pradėjo rengti karininkus, atitinkančius batalionų vadų ir štabų viršininkų pareiginius reikalavimus, išryškėjo Lietuvos karo akademijos ir Baltijos gynybos koledžo karininkų kvalifikacijos kėlimo sistemos spragos. 2002 metais Karo akademija jau buvo parengusi apie 900 būrio vadų, bet nė vieno kuopos vado, o kariniai daliniai pageidavo kvalifikacijos kėlimo kursų kapitono pareigas einantiems karininkams: kuopų vadams, batalionų, brigados štabų karininkams. Galima teigti, kad Baltijos gynybos koledžas paskatino įkurti Kapitonų kursus, kaip atskirą Lietuvos karo akademijos padalinį.

Baltijos gynybos koledžas rengė karininkus, kurie galėjo pasidalyti praktiniais įgūdžiais ir patirtimi su jaunesniaisiais karininkais. Todėl Baltijos gynybos koledžą baigę karininkai galėjo tapti Kapitonų kursų taktikos instruktoriais.

Tačiau kilo organizacinių problemų: neapsispręsta, kur kursus rengti, kam jie turėtų būti pavaldūs. Buvo pasirinkta Karo akademija, nes Lietuvoje karininkus rengia tik ši mokymo įstaiga. Brg. gen. Algis Vaičeliūnas (2002 m. – plk.), tuo metu vadovavęs Lietuvos karo akademijai, aktyviai pritarė jaunesniųjų karininkų kvalifikacijos kėlimo kursų idėjai, todėl Kapitonų kursai gana greitai pradėjo veikti. Šių kursų nuostatuose nurodyta, kad jie pavaldūs Karo akademijai.

Pirmuoju Kapitonų kursų viršininku buvo paskirtas plk. lt. Olegas Kirjanovas. Kursų organizatoriams iškilo daug uždavinių: pateikti reikalavimus projektuotojams rengiant kursantams tinkamas patalpas, sukurti koncepciją, kuria vadovaujantis bus mokomi jaunesnieji karininkai ir, žinoma, parengti reikalavimus instruktoriams ir būsimiems karininkams – kursų klausytojams.

Karininkų kursams buvo parinktos patalpos Karo akademijos valgyklos trečiajame aukšte. Ten buvo numatyta įrengti klases klausytojams, instruktorių, aprūpinimo specialistų darbo vietas, taip pat pagalbines patalpas, mokymo priemonių saugyklas. Į kursus atvykusius karininkus – klausytojus – apgyvendinti buvo numatyta rekonstruotame karininkų bendrabutyje. Šiuos darbus planuota atlikti iki 2002 m. kovo 1 dienos.

Rengiant Kapitonų kursų projektą būsimiesiems klausytojams buvo nustatyti tam tikri reikalavimai:

- aukštasis išsilavinimas;
- būrio vado kvalifikacija;
- tarnyba kariuomenėje – 3–4 metai einant būrio vado arba kuopos vado pavaduotojo pareigas;
- darbo su kompiuteriu įgūdžiai („Word“, „Exel“, „Power Point“);
- mokėti anglų kalbą II lygiu (STANAG 6001) ir turėti tai liudijantį pažymėjimą.

Kaip matome, Kapitonų kursams iškelti uždaviniai ir reikalavimai buvo gana aukšti. Jie atitiko panašaus lygio užsienio šalyse rengiamų kursų reikalavimus.

Kapitonų kursų jaunesniųjų karininkų rengimo sistema

Kas dirba Kapitonų kursuose, kokia kursų koncepcija, kiek laiko mokomasi, kokie mokymo programoms keliami reikalavimai?

Kiekvienas taktikos instruktorius turi savo klausytojų grupę (kursą), ją moko ir lavina. Labai svarbu, kad klausytojai, priimdami atitinkamą sprendimą, tinkamai suprastų šios procedūros svarbą. Taktikos instruktoriumi padeda instruktoriai – specialistai, tam tikros karybos srities (karo inžinerijos, oro erdvės gynybos, artilerijos, logistikos, žvalgybos) profesionalai. Jie pataria klausytojams, kaip geriau panaudoti reikiamas priemones siekiant sėkmingai įvykdyti užduotį. Gana dažnai kviečiami Lietuvos ar užsienio specialistai, kurie skaito paskaitas, dalyvauja pratybose kaip skirtingų ugdymo sričių instruktoriai. Šiuo metu Lietuvos karo akademijos Kapitonų kursus vienaip ar kitaip remia, jiems teikia metodinę pagalbą JAV, Didžiosios Britanijos, Švedijos, Danijos ir Vokietijos ginkluotosios pajėgos. Taip pat nuolat bendraujama su Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, Gynybos štabu, Lauko pajėgų štabu ir kai kuriomis civilinėmis organizacijomis.

Kapitonų kursų trukmė – 5 mėnesiai. Į šiuos kursus atvykę karininkai tampa klausytojais ir skirstomi į grupes (sindikatus). Be taktikos instruktoriaus, kiekvienai grupei (pagal galimybes) skiriamas instruktorius – kuratorius, kuris dalyvauja visose savo grupės pratybose, stebi klausytojų darbą, pataria taktikos instruktoriams ir klausytojams kilus problemų, vertina jų veiklą.

Pirmosios dvi kursų savaitės skiriamos įvadui: karininkai suskirstomi į grupes, patikrinamos ir atnaujinamos jų anglų kalbos žinios.

Daugiausia laiko skiriama taktikai studijuoti. Mokoma kuopos (7 savaitės) ir bataliono (10 savaitių) taktikos, supažindinama su brigadoje taktika (1 savaitė). Ypatingas dėmesys – bataliono taktikai: batalione sudaromas štabas, jo skyriai, nuo kurių darnios veiklos planavimo priklauso teisingas ir tinkamu metu priimamas sprendimas. Mokymas organizuojamas taip, kad klausytojai mokytųsi vieni iš kitų, turėtų galimybę organizuoti pavaldinių darbą ir vadovauti mažai darbo grupei: kuopos valdymo grupei, bataliono štabo skyriui ar bataliono štabui. Pagal pačių klausytojų sudarytus grafikus skiriami grupių vyresnieji, kurie joms vadovauja vykdant užduotis. Daugiau studijų laiko skiriama grupiniam darbui ir atliekamoms užduotims, mažiau – paskaitoms.

Grupėms gavus užduotis, jų vyresnieji nurodo, kaip turi vykti darbas: vadovaujantis štabo darbo procedūromis, nurodoma, kas ir už kokią užduoties dalį yra atsakingas. Vyresnysis už užduoties įvykdymą atsiskaito kuratoriui ar taktikos instruktoriui prieš auditoriją (dažniausia pasitarimo forma – spaudos konferencija). Įprasta, kad savo sprendimus ir išvadas, susijusias su atitinkama užduoties dalimi, pateikia visi užduotį atlikę grupės nariai. Kursuose nuolat mokoma pateikti individualų ar savo grupės sprendimą auditorijai, atsakyti į iškilusius klausimus ir, jei reikia, apginti savąją ar grupės nuomonę. Kursuose išskirtinis dėmesys skiriamas taktikai: uždavinio analizei, situacijos vertinimui, sprendimo priėmimui ir įsakymo rengimui. Visos užduotys dažniausiai būna susijusios su taktine situacija, todėl ir sprendimai turi būti priimti gana racionalūs, atitinkantys galimas priemones.

Baigę kuopos ar bataliono lygio taktikos kursą, klausytojai rašo baigiamuosius darbus remdamiesi įgyta patirtimi ir įgūdžiais. Užduotis nelengva, kadangi tokio tipo užduotis atlieka visa grupė, o galutinio testo metu klausytojas jos darbą privalo atlikti vienas, be to, ir laikas yra ribojamas. Baigiamasis darbas pareikalauja daug pastangų, nes klausytojas turi savarankiškai išanalizuoti gautą užduotį, įvertinti situaciją, palyginti savo ir priešų pajėgas bei galimybes ir pateikti sprendimą raštu. Sprendimas turi būti ne tik aprašytas, bet ir pavaizduotas žemėlapyje naudojant sutartinius simbolius ir taktinius ženklus. Šiai užduočiai atlikti skiriamos 6–8 valandos. Šiame darbe turi atsispindėti galimos inžinerinės ir artilerijos paramos ugnimi panaudojimo galimybės, nes klausytojas turi žinoti, kaip veikia žvalgas ir inžinierius, artileristas ir logistas. Manome, kad baigiamųjų testų reikalavimai yra pakankamai aukšti.

Kadangi dažniausiai rengiami mokymai – taktinės pratybos be padalinių, daugiausia rezultatai grindžiami tik teoriniais skaičiavimais, teorinėmis galimybėmis bei prielaidomis. Tačiau Vokietijos karinių mokymo institucijų dėka Kapitonų kursuose esantis LITCAX kompiuterinis taktikos treniruoklis leidžia iš dalies įvertinti savo suplanuotą operaciją „peržaidžiant“ ją kompiuteriu. Tikrovėje tai išbandyti karininkas galės baigęs kursą su savo kariais taktikos pratybų metu. Tada galima pastebėti savo planavimo, vadovavimo mūšiu klaidas ir jas išanalizavus ateityje jų išvengti.

Po kuopos ir bataliono lygio taktikos mokymų klausytojai supažindinami su brigados štabo darbo pagrindais planuojant karines operacijas. Jiems sudaromos sąlygos išanalizuoti ir įvertinti situaciją, suformuluoti išvadas ir priimti sprendimus. Instruktoriai stengiasi nepri-

mesti klausytojams savo nuomonės, ragina priimant sprendimus nesivadovauti stereotipais. Siekiama, kad klausytojai taikytų savo žinias ir įgūdžius, savarankiškai priimtų sprendimus.

Kursų klausytojai vyksta į batalionų štabų pratybas, kurių metu, būdami stebėtojai, mato, kaip organizuojamas dalinio štabo darbas planuojant mūšį. Suderinus su mokymo programomis, jiems taip pat sudaromos sąlygos apsilankyti žymiose Lietuvos vietose, pamatyti istoriniu ir strateginiu požiūriu svarbius objektus.

Dar viena Kapitonų kursų užduočių – stiprinti karininkų motyvaciją, dorovinius įsitikinimus, ugdyti dvasios stiprybę. Todėl dažnai lankomasi Laisvės kovų muziejuose, partizanų žūties vietose ir ten, kur vyko aršiausi mūšiai dėl Nepriklausomybės, taip pat kariuomenės daliniuose, kuriuose susipažįstama su kovos technika, ginkluote, pagal galimybes stebimos čia organizuojamos taktikos pratybos. Gal pasibaigus kursams kuriam nors klausytojui ten teks tarnauti?

Kolektyvinės užduotys – tik dalis mokomųjų užduočių. Kursų metu klausytojai turi parašyti ir individualių darbų. Vienas jų – karo istorijos referatas. Jo temą (karas, mūšis, karinė operacija ar kampanija) klausytojas pasirenka pats. Šiame darbe jis turi išnagrinėti ekonomines, politines, etnines ar kitas priežastis, lėmusias karinio konflikto pradžią, eigos ypatumus ir baigtį. Klausytojas turi pateikti išsamią konflikte dalyvavusių šalių kariuomenių, jų taktikos, ginkluotės ir vadovybės veiksmų analizę. Išnagrinėjami svarbiausi mūšiai ir kautynės, kurie vienaip ar kitaip lėmė karinio konflikto baigtį. Analizuojant mūšius ir kautynes, reikalaujama atsižvelgti į to meto taktiką, aptarti priimtus sprendimus, padarytų klaidų padarinius. Pagrindinis klausimas, užduodamas pristatant karo istorijos darbą – kaip pats klausytojas veiktų, jei būtų buvęs vienoje ar kitoje situacijoje. Todėl jis turi išmanyti to meto situaciją ir pasirengti atsakyti į klausytojų ir instruktorių klausimus.

Klausytojams duodama įvairių užduočių ir politologijos studijų metu. Nors šiam dalykui skiriama tik savaitė, dėstytojų ir politikos analitikų dėka klausytojai gauna nemažai vertingos informacijos apie svarbiausias pasaulines organizacijas: NATO, ES, JT, terorizmo grėsmes. Pateikiamos savarankiškos užduotys, kurias atliekant kaupiama naujausia literatūra, rengiami pranešimai, kaip antai: „JTO Saugumo taryba, jos narės ir funkcijos“, „Islamiško radikalizmo atsiradimo priežastys ir padariniai“ ir kt. Pristatymo metu klausytojai supažindina kolegas su literatūroje keliamomis problemomis, aktualijomis, suformuluoja išvadas.

Taip pat svarbus bendravimo su žiniasklaida (MEDIA) kursas, kurio metu klausytojai atlieka karinio dalinio spaudos atstovo ar žurnalisto vaidmenį. Skiriama įvairių užduočių, pavyzdžiui, reikia pateikti informaciją apie dalinyje įvykusį įvykį ar incidentą. Pravartu žinoti, kaip tai paaiškinti, kaip išvengti nemalonių žiniasklaidos atstovų klausimų, mokėti sudominti juos naujienomis, įvairiais renginiais ar akcijomis, padedančiomis gerinti kariuomenės įvaizdį. Kurso instruktoriai ir specialistai pataria, kaip elgtis bendraujant su žiniasklaidos atstovais, kaip ir ką kalbėti, paaiškina, kodėl svarbu išsirinkti tinkamą vietą pokalbiui, kokių temų vengti ir kaip „išsisukti“ iš problemiškos padėties. Kiekvienas klausytojas gali į save pažvelgti iš šalies stebėdamas vaizdo įrašus, kuriuose jis nufilmuotas duodantis interviu.

Kapitonų kursuose skaitomos įvairios paskaitos ir rengiami kursai: LITCAX taktikos treniruoklio valdymo, karių higienos, pirmosios medicinos pagalbos (30 val.), karo teisės ir kt.

Šiandien Kapitonų kursai pelnė gerą vardą ne tik Lietuvos kariuomenėje, bet ir užsienyje. Nuo 2003 metų pradėti rengti tarptautiniai kapitonų kursai, kuriuose dalyvauja Lietuvos ir užsienio valstybių karininkai.

Daug nuoširdžių padėkos žodžių išgirstama apie kursus vedančius karininkus instruktorius, apie buvusį Kapitonų kursų viršininką plk. ltn. Gintarą Smaliuką, nes tik jo dėka kursai pradėti itin aukštai vertinti. Tačiau nėra namų be dūmų. Neretai tenka susidurti su įvairiais sunkumais. Iš jų pagrindinis – personalo stoka. Geri specialistai vertinami visoje kariuomenėje, tačiau dalinių vadai ne tik reikalauja aukštos studijų kokybės, bet tuo pat metu stengiasi išlaikyti pavaldžius specialistus, potencialius Kapitonų kursų instruktorius, savo štabuose ar daliniuose, taip darydami neįgiamą įtaką karininkų rengimo procesui. Todėl tik bendromis visų lygių vadų pastangomis galima užtikrinti tinkamą paramą Kapitonų kursams siekiant bendro tikslo – rengti Lietuvos kariuomenei aukštos kvalifikacijos karininkus.

Išvados

Svarbiausi Kapitonų kursų tikslai:

- išmokyti klausytojus suprasti ir praktiškai taikyti užduoties taktikos principus;
- sugebėti atlikti taktinį padėties įvertinimą planuojant jungtines operacijas, dirbti komandoje ir vadovauti mažai karių grupei (štabo skyriui);
- gebėti taikyti NATO procedūras, taktines doktrinas planuojant kovos operacijas ir joms vadovaujant;
- gebėti planuoti ir vadovauti kuopos ir bataliono logistiniam aprūpinimui, suprasti kariuomenės logistinio aprūpinimo principus, išmanyti Lietuvos kariuomenės gynybines struktūras, jų galimybes, suprasti tinkamos kovinės parengties svarbą;
- gebėti kūrybiškai panaudoti karo istorijos pamokas sprendžiant šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės problemas.

The Captain Course at the Military Academy of Lithuania

by Capt Aušrius Buikus

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The Paper dwells on structural elements of the officer training system of the Armed Forces of Lithuania and their professional development, mainly the courses offered by the Captain Course at the Military Academy of Lithuania. It provides the reasons for establishment of such courses, briefly presenting disciplines of military- and academic studies (those of the Humanities and Political Studies) and revealing the significance of the courses for upgrading and further development of the character and competence of military commanders.

LITERATŪRINĖ-MUZIKINĖ KOMPOZICIJA PAGAL KONSTANTINO ŽUKO KNYGĄ „ŽVILGSNIS Į PRAEITĮ“

Doc. dr. Nijolė Janulaitienė,

kar. Gytis Augūnas

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

1. *Ekране plk. K. Žuko portretas, gimimo ir mirties metai.*

Tyli gitaros melodija.

Vedėjas.

Plk. Konstantinas Žukas.

1984 m. gruodžio 17 d., Kaunas – 1962 m. sausio 22 d., Klivlandas, JAV.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras, vyriausiasis kariuomenės vadas (1920–1921 m).

Nepriklausomybės kovos! Kiek daug šie žodžiai reiškia kiekvienam lietuviui. Tais sunkiais Tėvynei metais mūsų seneliai garbingai atliko svarbiausią uždavinį – sugebėjo nepaprastai sunkiomis sąlygomis, apsupti daug galingesnių priešininkų, apginti Nepriklausomybę.

Apie tai plk. K. Žuko, vieno iš žymiausių jaunos Lietuvos Respublikos kariuomenės vadų, karo pedagogikos pradininkų, atsiminimų knyga „Žvilgsnis į praeitį“.

Gitaros muzika ir lyrinė patriotinė daina, skambanti vis garsiau.

2. *Ekране pagyvenusio K. Žuko nuotrauka, šalia – jo atsiminimų knygos „Žvilgsnis į praeitį“ nuotrauka. Eilute bėga žodžiai:*

„Kaip nuvargęs keleivis vakare atsisėda ant kelmo ir dairosi atgal, prisimindamas savo kelionę, taip ir aš, gyvenimo kelionės gerokai išvargintas, noriu mintyse savo gyvenimą pakartoti. O tenai buvo visko: ir gerų kelių, ir šunkelių, ir kalvelių, ir daubų, buvo daug klampių pelkių ir purvo.“

K. Žukas

3. *Ekране užrašas „Mano vaikystė“ ir nuotrauka iš K. Žuko vaikystės.*

Literatūrinė–muzikinė kompozicija pagal K. Žuko knygą „Žvilgsnis į praeitį“ atlieka kariūnai: iš kairės į dešinę Karolis Stiga, Aurimas Kleveckas, Irmantas Genevičius, Viktoras Buiva, Linas Janauskas, Virginija Jurkutė, Rūta Gaižutytė, Julius Ranonis, Valdas Lukianskas

I skaitovas.

Gimiau 1884 m. gruodį Kaune, priešais miesto sodą esančioje Sapiegos gatvėje. Namelis, kuriame gyvenome, buvo nedidelis dviejų aukštų mūrinukas. Tėvai buvo neturtingi ir sunkiai išlaikė šeimą – 4 vaikus. Augome gana vargingai.

Mano vaikystės metais Kaunas buvo nedidelis Rusijos provincijos miestas. Senasis Kaunas plytėjo nuo Rotušės iki miesto sodo, o naujasis – toliau, iki geležinkelio stoties.

II skaitovas.

Labai ryškūs mano vaikystės įspūdžiai apie kariuomenę.

Atmenu, mūsų namuose, II aukšte, apsigyveno jaunas, gražus karininkas Žukauskas.

Jam jutau didelę pagarbą, nes matydavau, kaip iš pulko vado buto, kuris buvo už namo kampo, orkestrui grojant būdavo išnešama vėliava, o karių priekyje su nuogu kardu eidavo mūsų kaimynas. „Vadinasi, jis yra pats vyriausias“, – sukosi mano galvoje. Iš tikro tai buvo tas pats gen. Žukauskas, kurį vėliau paskyriau vadovauti Lietuvos kariuomenei.

III skaitovas.

Mokslas mūsų šeimai buvo didelė vertybė, todėl gerai prisimenu pirmąsias dienas mokykloje.

Ėjo man šešti metai. Rudenį tėvas vedė užrašyti į mokyklą mano vyresniąją seserį. Pradėjau maldauti, kad ir mane paimtų.

Nuvedė tėvas ir mane. Bet čia įvyko didelė „tragedija“: seserį priėmė į antrą skyrių, o man liepė ateiti kitais metais. Esu per jaunas. Mokykloje vietų trūksta. Grįžau nusiminęs, bet mano galvoje gimė planas.

Pro mūsų namą dažnai eidavo Kauno gubernijos mokyklų direktorius Lebedyncevas.

Tykojau jo ir pamatęs pastojau kelią:

– Jūsų Ekscelencija, įsakykite priimti mane į mokyklą. Tai nieko, kad aš mažas, bet jau moku skaityti, rašyti ir skaičiuoti.

Matyt, direktoriui patiko mano atkaklumas, nes jis paėmė mane už rankos ir nuvedė į mokyklą.

– Ivanai Avdejevičiau, ar negalėtumėte dar šio piliečio priimti į mokyklą?

– Kad, Jūsų Ekscelencija, jis per jaunas, o svarbiausia – nėra vietų, visi suolai užimti.

– Prašom užsakyti dar vieną suolą.

– Klausau, Jūsų Ekscelencija.

Mano triumfui nebuvo galo. Tuo pat pasilikau mokykloje.

IV skaitovas.

Mokiausi labai gerai. Visus 4 metus buvau pirmasis mokinys. Mažiausios abejonės neturėjau, kad baigęs mokyklą pereisiu į gimnaziją.

Rudeniop, prieš prasidedant mokslo metams, tėvas nunešė gimnazijos direktoriui prašymą priimti mane į I klasę. Tačiau grįžo labai nusiminęs – manęs į gimnaziją nepriima. Pasak tėvo, direktorius labai miglotai aiškino, kad nesą laisvų vietų, kad aš esąs per jaunas, kad galbūt kitais metais jis mane priimsiąs.

Tik vėliau sužinojau, kad švietimo ministras buvo išleidęs slaptą instrukciją, kurioje buvo reikalaujama visokiais būdais trukdyti įgyti mokslą „virėjų vaikams“, – taip buvo joje parašyta.

Aš gimnazijoje niekada nesimokiau.

Kodėl tiek daug neteisybių šiame pasaulyje?

4. Ekrane užrašas „1896 m. Prasideda mano savarankiškas gyvenimas“ ir XX a. pr. Sibiro vaizdas.

Vedėjas.

Konstantinui ėjo šešioliktieji ir jis pradėjo dirbti telegrafistu Obelių geležinkelio stotyje. Dar po metų išvyko į Sibirą, į Tomską. Ten taip pat dirbo telegrafo stotyje.

Būdamas darbštus ir gabus, greitai buvo paskirtas Tomsko geležinkelio vyresniuoju telegrafistu.

1905 m. revoliucinis judėjimas, kilęs prieš carizmą, pasiekė ir Sibirą. Kadangi darėsi vis neramiau ir pavojingiau, Žukas grįžo į Lietuvą. Namuose teko rinktis – eiti į karo tarnybą ar važiuoti į Ameriką.

*5. Ekrane užrašas „1906 m. Kario kelio pradžia“.
Skamba tyli melodija.*

Vedėjas.

1906 m. Žukas apsilviko Rusijos kariuomenės savanorio uniformą. Buvo paskirtas į 110-ąjį Kamos pulką, kurio buveinė – Šančiai. Jis labai gerai prisiminė tų metų gegužę, kuri pareikalavo iš jo lemtingo apsisprendimo.

I skaitovas.

Atmenu, mes, Mokomosios kuopos kareiviai, darėme nuotraukas Kleboniščio miške prie Kauno. Tuomet kuopos vadas pasiūlė:

– Tamsta savanori, gal norite rudenį važiuoti į Karo mokyklą?

Staiga užkluptas, paprašiau duoti laiko apsigalvoti. Nuvykau į Kauną pasitarti su broliu.

Apsisprendžiau važiuoti, nors vilties išlaikyti egzaminus buvo maža. Į Karo mokyklą kasmet priimdavo 120 kandidatų, o konkurse dalyvaudavo net iki 3000 savanorių.

6. Ekrane užrašas „1907 m. Carinė Vilniaus Karo mokykla“ ir mokyklos nuotrauka.

II skaitovas.

Prasidėjo stojamieji egzaminai į Vilniaus Karo mokyklą.

Pirmiausia – sveikatos patikrinimas. Tinku.

Toliau – egzaminai. Buvau tikras, kad per pirmuosius egzaminus suklupsiu ir... važiuosiu namo. Pasidarė keista, kai pirmą egzaminų dieną iš rusų kalbos gavau 12 (Karo mokykloje buvo 12 balų sistema). Kitą dieną iš visuotinės istorijos – 12, iš geografijos vėl –12. „Ehe, – pamaniau, – tai reikia į vadovėlius pasižiūrėti“.

Ir štai netikėta katastrofa! Per algebros egzaminą sprendžiau lentoje uždavinį, kuris, rodos, buvo lengvas. Tačiau gavau 5.

„Kūdikių skerdynės“ – taip tuomet šie egzaminai buvo vadinami.

Mokyklos inspektorius pradėjo skaityti įstojusiųjų pavardes... Priimtas!

III skaitovas.

Prasidėjo naujas mano gyvenimo etapas. Nors ir gerai mokiausi, buvau viršininkų vertinamas, tačiau ir baudžiamas kaip visi kariūnai. Pirmaisiais metais didžiausia bausmė buvo stovėjimas „ramiai“ su šautuvu ant peties, trečiaisiais – areštas. Nemalonu, bet nieko ypatinga.

Karo mokykloje statydavo dviem valandoms. Ir stovėjome, ir niekas nealpo.

Tuo metu Karo mokykloje buvo tik 4 lietuviai, latvių – apie 100. Visi kiti – rusai.

IV skaitovas.

1910 m. Karo mokyklos kursas ėjo į pabaigą. Metų viduryje dėl susikirtimo su nauju mokyklos viršininku iš būrininko tapau skyrininku, dėl to ir baigusiųjų sąrašė atsidūriau 21 vietoje, nors pagal pažymius buvau 5.

Labai norėjau patekti į Kauną ar Vilnių, bet tais metais „katalikiškų“ vakansijų Kaune nebuvo.

Pasirinkau 121-ąjį pulką Charkove.

7. Ekrane užrašas „1910 m. Charkovas, 121-asis pulkas“.

V skaitovas.

Gera prisimenu pirmąjį susitikimą su Charkovo 12-ojo pulko vadu.

Man besiaartinant prie štabo durų, privažiavo fajetonas, iš jo išlipo gražus pulkininkas. Ant jo antpečių pamačiau skaičių 121. Aišku, čia pulko vadas. Prisistačiau.

Nepaduodamas rankos jis paklausė:

– Kaip šaudote?

Netaręs nė žodžio išėmiau iš kišenės savo prizinį laikrodį, kurio dangtelyje buvo taikiny su pažymėtomis skylutėmis.

– Oho! Tokie karininkai mums reikalingi. Malonu, labai malonu.

Tik dabar jis padavė man ranką ir nusivedė į kabinetą. Buvau paskirtas ryšių tarnybos viršininku.

8. Ekrane užrašas „1914 m. Pirmasis pasaulinis karas“, keičiasi nuotraukos apie karą. Tyliai skamba daina apie karį ir karą, lydimą gitaros.

I skaitovas.

1914 m. rugpjūčio 1 d. išvykau į frontą. Galicijos fronte ėjau divizijos ryšių viršininko pareigas

„Manau, žmogus-žvėris turbūt niekada taip neatsiskleidžia, kaip per karą, kai dauguma nejučiom galvoja: „Arba tu mane, arba aš tave, tai geriau aš tave.“

Žmogus kare atsipalaiduoja nuo visokių varžtų: moralinių ir religinių. Dažnai lieka tiksliai gyvuliškas savisaugos instinktas.

Vedėjas.

1917 m. vasarį Petrapilyje prasidėjo revoliucija.

Ir prasidėjo masinis kareivių bėgimas namo. Kai karininkai juos bandė sulaikyti, tuomet jie buvo žudomi ir kankinami. Daugelyje vietų paplito toks sadistinis reiškinys: kareiviai karininkams „pritvirtindavo“ prie pečių jų antpečius, t. y. įkaldavo tiek vinių, kiek tas karininkas turėjo žvaigždučių. Ir tai buvo daroma viešai, žiūrovams kvatojant.

Žuko vadovaujama ryšių padalinyje tokių problemų nekilo.

Tačiau jis nusprendė bėgti iš Rusijos pragaro. Ir pavyko. 1918 m. pabaigoje Žukas sugrižo pas tėvus į Raseinius.

Gyvenimo kelias padarė didelį posūkį. Prasidėjo Lietuvos Nepriklausomybės kovos.

*9. Ekrane užrašas „ Nepriklausomybės kovos“ ir šio laikotarpio vaizdai.
Skamba daina, kviečianti į kovą.*

II skaitovas.

1919 m. Žukas sužinojo apie Lietuvos ministrų kabineto raginimą tapti savanoriais ir vykti į besikuriančią Lietuvos kariuomenę.

Vasario 8 d. jis atvyko į Kauną, į Krašto apsaugos ministeriją.

III skaitovas.

Tuomet pirmąkart pamačiau Lietuvos kariuomenės karius. Nepamirštamasis įspūdis.

Kareiviai ir karininkai buvo įvairiai apsitašę, gerokai apiplyšę. Tik vienas ženklas rodė, kad jie priklauso Lietuvos kariuomenei – trikampis ant rankovės. Ginkluotė įvairi: čia buvo ir rusiški, ir vokiški šautuvai, net „berdankų“.

Aplink Rotušės aikštę stovėjo didelė minia žmonių, kuri stebėjo, kaip kareiviai mokosi žygiuoti.

Netoli mūsų stovėjo kažkokia kaimo moterėlė ir žiūrėjo į karius. Kai jie baigė, moterėlės nervai neišlaikė. Ji atsiklaupė gatvėje veidu į kunigų seminarijos bokštą ir garsiai prabilo:

– Vai Dievulėli mano, vai ir gražūs tie mūsų kareivėliai.

Žiūriu, ogi mano svainiui ašaros rieda per skruostus.

– Ką, Augustinai, graudu? – paklausiau.

– Kurgi nebus graudu. Nejaugi mes iš tikrųjų nepriklausomai gyvensime? Nejaugi mes esame laisvi? Kokia didelė laimė!

10. Ekrane užrašas „ 1919–1920 m. Karo tarnyba Marijampolėje“.

IV skaitovas.

Rikiuotės skyriuje man įteikė paskyrimą į Marijampolę. Nuo balandžio 15 d. aš – I atsargos bataliono vadas. Svarbiausioji užduotis – parengti naujokus kautynėms.

Mano pavaldiniai, kariai savanoriai, dažniausiai buvo dzūkų skurdžių vaikai, dideli patriotai. Ilgametė rusų ir lenkų spauda išugdė jų tautinį atsparumą, o graži tėviškės gamta nuskaidrino sielas – jie buvo linksmi ir optimistai. Šie Lietuvos vaikai buvo tvirtai pasiryžę savo „valdžią ginci“.

*11. Ekrane keičiasi vaizdai apie Nepriklausomybės kovas ir karius.
Skamba kovos daina.*

Vedėjas.

Mes išeinam už tėviškės žemę
Su širdim ir akim atvirom.
– Motinėle, į žygį palaimink
Savo mylinčiom rankom gerom.

Jeį manęs tavo akys nerastų,
Praretėjęs bus mūsų būrys,
Ašarėlę nubrauki nuo skruostų –
Už Tėvynę žuvau kaip karys.

(Augustinavičius B. *Už tėviškės žemę // Apkasų poezija. Vilnius, 1997, p. 26*)

V skaitovas.

Labai sunki buvo pradžia Marijampolėje. Iki gegužės 1 d. atvyko 4000 naujokų. Tačiau ginkluotė – 37 vokiški šautuvai ir 1 sudaužytas kulkosvaidis. Kareivinės be langų ir durų, be lovų, be katilų maistui virti. Be šviesos ir krosnių. O čia dar kiekvieną dieną iš Alytaus ir Seinų komendantūrų praneša, kad lenkai iš visų pakraščių veržiasi.

Reikėjo gerai pasukti galvą, kur gauti ginklų naujokams apmokyti. Teko imtis būdų, kuriuos šiandien pavadintume neteisėtais.

Anot Žuko, „gyvenimą tuomet dažnai tvarkyti tekdavo ne pagal įstatymus, bet pagal to chaotiško laikotarpio tikrovę. Beliko vadovautis sveiku protu ir savo sąžine“.

I skaitovas.

Atmenu, gegužės pradžioje atvažiavo pas mane karininkas Skučas su inteligentiškos išvaizdos vokiečiu.

– Pone komendante, – paklausė vokietis, – jums reikalingi ginklai?

– Taip, reikalingi. O kokių turite?

– Nuo raketinio pistoleto iki sunkiosios artilerijos. Ir nebrangiai.

Išgirdęs tokį pasiūlymą, aš beveik netekau žado. Juk tai nepaprastai reikalingas kariškas turtas. Kur gauti pinigų?

Kitą rytą buvau ministerijoje. Pinigų negavau. Užėjau pas Marijampolės kleboną. Ir vėl išėjau nieko nepėšęs.

Ką dabar daryti?

Nieko nebeliko, kaip sukviesti stambesnius Suvalkijos ūkininkus, komendantą Skučą ir savo karininkus. Paprašiau, kad jie pinigų surinktų iš savo giminaičių, pažįstamų ir kaimynų, kiek kas gali. Žinoma, ir savo visus pinigus pridėtų.

Po 2–3 dienų buvo surinkta 21 000 markių.

Pasikviečiau vokiečių, jam įteikiau pinigus. Ginklus gavau.

Džiaugiausi aš, džiaugėsi visi pinigų aukotojai, bet daugiausia – mano naujokai, laikydamį rankose naujutėlius šautuvus.

12. *Ekране užrašas „1919 m. K. Žukas – Suvalkijos fronto vadas“.*

II skaitovas.

1919 m. balandžio mėn. Žukas buvo paskirtas Suvalkijos fronto vadu.

Svarbiausias to meto uždavinys buvo sulaukyti nuolatinius lenkų antpuolius. Neturėdami jėgų lenkus išvyti iš lietuviškų sričių, Suvalkijos fronto kariai vis dėlto sustabdė jų veržimąsi į Lietuvą.

13. *Ekране užrašas „1920 m. Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą“ ir nuotraukos apie šį įvykį.*

Vedėjas.

Žuko autoritetas Marijampolėje sparčiai augo. Dėl griežtumo ir teisingumo jis buvo įgijęs daugelio suvalkiečių simpatijas. Nors nepriklausė jokiai politinei partijai, tačiau 1920 m. balandžio mėn. marijampoliečiai jį išrinko į Steigiamąjį Seimą

Žukui teko skirtis su Suvalkija. Su didele širdgėla dėl praeities ir šviesiomis viltimis dėl ateities jis išvažiavo į Kauną.

III skaitovas.

Palikau Marijampolę, kur tiek daug vargo buvo išvargta, tiek nemalonumų turėta, tiek sielos įdėta. Bet per tą laiką ir daug džiaugsmo būta: matėme, kaip iš nieko kilome, susitvarkėme ir kiek galėdami prisidėjome prie bendros mūsų Tėvynės gerovės.

IV skaitovas.

1921 m. ministras pirmininkas dr. Grinius pasiūlė man krašto apsaugos ministro postą. Ką daryti? Nenorėjau būti ministras. Pasklidus gandams, kad aš numatomas į šias pareigas, daug karininkų mane įkalbinėjo pasiūlymo neatsisakyti, nes atėjo laikas tvarkyti mūsų kariuomenę.

Ilgai dvejojęs sutikau.

14. *Ekране užrašas: „1920 m. birželis–1921 m. balandis. K. Žukas – krašto apsaugos ministras ir vyriausiasis kariuomenės vadas“.*

Vedėjas.

Prisimenu, pirmąkart iš Seimo nuvykau į Krašto apsaugos ministeriją jau kaip ministras, teisėtas šeimnininkas. Susitikęs su ministerijos darbuotojais, kalbėjau trumpai: „Tėvynė iš mūsų visų ir iš kiekvieno atskirai laukia gero savo pareigų atlikimo. Mano pareiga bus tą gerą atlikimą prižiūrėti. Tad su Dievo pagalba Tėvynės labui pradėkime dirbti.“

Liepos mėn. buvau paskirtas ir vyriausiuoju kariuomenės vadu. Nepaprastai sunkią našta pasiėmiau ant savo pečių.

V skaitovas.

Daug darbų tuo metu nuveikė plk. ltn. K. Žukas, ministras ir vyriausiasis kariuomenės vadas.

Skamba tarpukario Lietuvos kovos daina, lydima gitaros melodijos.

15. Ekrane bėga žodžiai:

„Plk. ltn. K. Žukas dalyvavo 1920 m. liepos 12 d. pasirašant Lietuvos ir Sovietų Rusijos sutartį dėl Vilniaus ir šio krašto grąžinimo Lietuvai, taip pat rugpjūčio 6 d. nustatant skiriamąją liniją tarp Rusijos ir Lietuvos kariuomenių ir rengiant dokumentus dėl Raudonosios armijos laipsniško pasitraukimo iš Lietuvos teritorijos. Koordinavo Lietuvos kariuomenės veiksmus mūšiuose su lenkais prie Širvintų–Giedraičių–Dubingių. Rėmė ir padėjo įgyvendinti Karo muziejaus, Karo mokslų draugijos, Aukštųjų karininkų kursų įkūrimo idėjas ir kt.“

Vedėjas.

Nepriklausomybės kovų metais K. Žukui daug sunkumų reikėjo įveikti. Bet gražių akimirkų taip pat buvo.

I skaitovas.

Kartą adjutantas man pranešė, kad su manimi nori pasimatyti kažkoks Kipras Petrauskas.

Į kabinetą įėjo mano jaunų dienų draugas Kipras, su kuriuo nebuvome matęsi 20 metų. Jis sakėsi norįs stoti į mūsų kariuomenę savanoriu.

– O šaudyti, Kiprai, ar moki?

– Esu medžiotojas ir prizinis šaulys.

– Tai tinki.

– Bet su manimi atėjo dar trys mano draugai.

Tai buvo rašytojai Stasys Šimkus, Kazys Binkis ir dainininkas Antanas Sodeika. Jie išskėlė man sąlygą – norintys tik į pirmutines linijas.

Sutikau. Liečiau juos kariškai aprengti.

Po 3 dienų į mano kabinetą įsiveržė keturi šaunūs kareiviai. Pasakiau jiems:

– O dabar klausykite mano įsakymo: marš tuoj į pirmutines linijas kelti kariams nuotaikos – kas daina, kas muzika, kas žodžiu.

Meniška, su dideliu užsidegimu atlikdami savo programą, jie smarkiai pakeldavo karių nuotaiką ir, manau, kur kas daugiau naudos Tėvynei atnešė, negu kad būtų tarnavę paprastais kareiviais.

16. Ekrane bėga žodžiai: „1921 m. balandžio 17 d. K. Žukas buvo atleistas iš krašto apsaugos ministro ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigų“.

Vedėjas.

Dėl savo reiklumo, griežtumo ir dalykiško darbo stiliaus Žukas dažnai nesutarė su kai kuriais aukštais karininkais, nors jaunesniesiems tokia jo elgsena imponavo.

1921 m. sausio mėn. atsitiko įvykis, po kurio Žukui birte pabiro įvairiausi nemaloniai. Tai baigėsi dideliu valstybinio masto skandalu spaudoje. Dėl to jis buvo priverstas pasitraukti iš krašto apsaugos ministro ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigų.

Priežasčių pasitraukti buvo daug. Tai ir nuovargis, tačiau, matyt, svarbiausioji priežastis susijusi su skandalu, kilusiu Žukui principingai ir energingai įsikišus į Užsienio reikalų ministerijos darbuotojų demaskavimą dėl kontrabandos. Valdininkai pasiryžo Žukui už tai keršyti „iki grabo lentos“. Ir keršijo.

Žukui buvo užvertos karinės karjeros durys.

17. Ekrane bėga žodžiai:

1921 04 – Generalinio štabo viršininko padėjėjas.

1922 03 – IV pasienio divizijos štabo viršininkas.

1924 – II karinės apygardos štabo viršininkas.

II skaitovas.

1925 m. Žuko atestacijos lape buvo rašoma: „Karininkas labai gabus, moka dirbti. Pavestą darbą visada atlieka labai gerai. Turi didelį palinkimą prie literatūrinio darbo.

Gali užimti aukštesnę vietą be eilės.“

Nepaisant to, 1926 m. sausio 1 d. krašto apsaugos ministras dr. L. Bistras parašė *lemiamą* įsakymą dėl plk. K. Žuko išleidimo į atsargą.

18. Ekrane užrašas „1926 m. sausio 1 d. plk. K. Žukas buvo išleistas į atsargą“.

III skaitovas.

Turiu pripažinti, kad man buvo labai skaudu. Juk tiek daug energijos ir širdies buvo įdėta kuriant mūsų kariuomenę, tiek daug sunkumų įveikta.

Atkeršyta man buvo su kaupu.

Praėjus daug metų, dr. L. Bistras papasakojo man, kad šio atleidimo reikalavo plk. Ladyga ir kiti. Kas buvo tie kiti, jis nepasakė, o aš nesiteiravau. Ir taip buvo aišku, kad tai – Užsienio reikalų ministerijos pareigūnai, susiję su kontrabandos byla. Dar dr. Bistras pasakė, kad jis dėl šio atleidimo visą gyvenimą jautė sąžinės graužimą.

IV skaitovas.

Atmenu, gen. Radas-Zenkavičius pakvietė mane į Aukštuosius karininkų kursus dėstyti statutų. Mielu noru tą pasiūlymą priėmiau.

Šiuose kursuose, taip pat ir Karo mokykloje, dėščiau karinę pedagogiką ir psichologi-

ją. Parengiau karinės pedagogikos kursą, o 1926 m. pabaigoje parašiau „Kariškosios pedagogikos bruožus“, kurie buvo išspausdinti „Mūsų žinyne“.

Deja, 1928 m. gen. Plechavičiaus įsakymu buvau iš lektorių pašalintas. Tai buvo dar vienas skaudus smūgis.

V skaitovas.

Praėjus dešimčiai metų, pas vieną karininką buvau pakviestas į svečius. Prisimenu, gen. Černius, Generalinio štabo viršininkas, pradėjo kalbą apie praeitį. Jis ėmėsi įrodinėti, kaip mes tuomet nemokėsiškai kariavome. Kantriai klausiausi.

Kai jo kaltinimai išsisėmė, prabilau aš.

– Pone generole, dabar leiskite man tarti žodį.

– O, prašom.

– Jūs kaltinate mus, kad tuomet mes kariavome nemokėsiškai. Tai – tiesa. Kariavome kaip galėjome ir kaip mokėjome. Bet ar galima mus už tai kaltinti? Kariavome prastais ginklais, karininkų buvo mažai, dar mažiau – puskarininkių. Bet mes ištvėrėme. Egzaminus išlaikėme trejetui, bet išlaikėme. Išlaikykite ir jūs.

– Ir išlaikysime! – sušuko generolas.

Deja. Istorija 2 kartus šaukė mus į egzaminus: vokiečių ir bolševikų. Egzaminuotis neišdrįsime. Net mėginti neišdrįsime.

Vedėjas.

Išėjęs į atsargą Žukas dirbo kai kurių užsienio firmų atstovu. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau išvyko į JAV. Gyveno Klivlande.

Gitaros daina skamba vis garsėdama.

Ekrane bėga žodžiai:

„Dažnai buvau negailestingas, gal net žiaurus, bet šito nesigėdinu ir sąžinės graužimo nejaučiu. Ir aš pats, ir mano bendraamžiai pamatėme, kad tik tokie veiksmai radikaliai atbaide norinčius nešvarių būdu pasipelninti tuomet, kai Tėvynė stovėjo ant bedugnės krašto, kai buvo keliamas klausimas: būsime mes ar nebūsime.“

Plk. K. Žukas

Vedėjas.

Prieblandai užgesus vakaras ateina,

Saulė slepiasi toliuos, blėsta spinduliai.

Ir girdžiu – kažin kur kas dainuoja dainą,

O jos aidas plaukia taip tyliai tyliai.

Atskrenda pas mane dainos žodžiai brangūs
Apie laisvą šalį Nemuno krantų,
Veržiasi jos žodžiai pas mane pro langus
Ir girdžiu, man sako: „Gink šiandien ją tu“.

(Klimavičius G. Dainos garsai // Apkasų poezija. Vilnius, 1997, p. 64)

Literatūra

1. *Apkasų poezija* (1997). Vilnius: Kardas.
2. Žukas K. (1959). *Žvilgsnis į praeitį*. Chicago: Terra.

* 28. Į Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomąjį pulką atvyko šauktiniai. 2006 m.

29. Naujokų priesaika mokomajame pulke. 2004 m.

30. Pirmosios pratybos Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke. 2006 m.

* For a List of Photos in English, See pp. 327

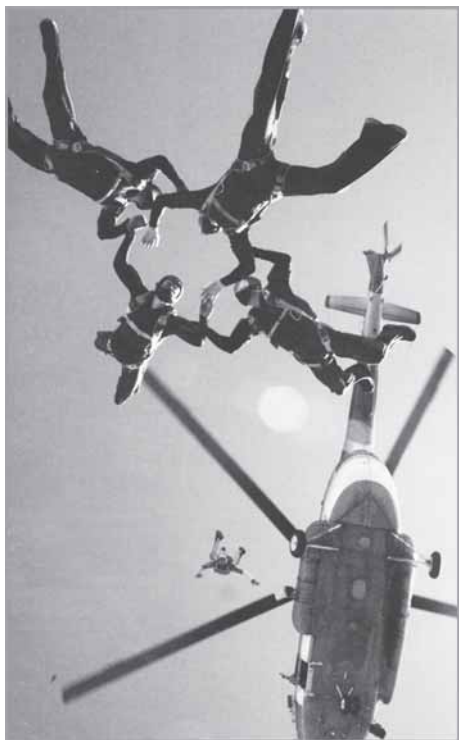
31. Žvalgų mokyklos pratybose. 2006 m.

32. Lietuvos karo policininkai pratybų metu. 2006 m.

33. Specialiųjų operacijų junginio (SOJ) kariai mokosi atremti teroristų išpuolius. 2006 m.

34. Kariuomenės parašiutininkų komanda, kelis kartus gerinusi Lietuvos laisvojo kritimo rekordą. 2006 m.

35. Karinių jūrų pajėgų nariai išminuotojai skuba į pratybas. 2006 m.

36. Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų vadovavimo ir aprūpinimo laivui N-42 suteikiamas „Jotvingio“ vardas. 2006 m.

37. JAV valstybės sekretorė Condoleezza Rice susitinka su į misiją Irake išvykstančiais Lietuvos kariais. 2006 m.

38. Karo psichologė kpt. Danutė Lapėnaitė bendrauja su Irake tarnaujančiais Lietuvos kariais. 2007 m.

39. Lietuvos vadovaujamos Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės kariai su vietos gyventojais. 2006 m.

40. Lietuvos įstojimo į Šiaurės Atlanto gynybinį aljansą proga prie NATO būstinės Briuselyje 2004 m. balandžio 2 d. buvo iškelta Lietuvos Respublikos vėliava

41. Iškilmės prie Lietuvos Respublikos Seimo rūmų Lietuvos įstojimo į NATO proga. 2004 m.

42. Lietuvoje viešėjusi Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės karalienė Elžbieta II (Elizabeth II) su savo vyru Edinburgo hercogu princu Philipu, Lietuvos Respublikos Prezidentu Valdu Adamkumi ir kitais valstybės pareigūnais Vilniaus Antakalnio kapinėse pagerbė 1991 metais žuvusiųjų dėl Lietuvos nepriklausomybės atminimą. 2006 m.

43. Divizijos generolo Stasio Raštikio puskarininkių mokykla (priekyje) išsikūrusi Kaune, ties vaizdinga Nemuno ir Neries santaka. 2006 m.

44. Puskarininkių mokyklos šaudymo pratybose. 2006 m.

45. Šarvuočių mechanikos kursas Puskarininkių mokykloje. 2005 m.

46. Stojančiųjų į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją grupė atlieka atrankos užduotį. 2007 m.

47. Kariūnai bazinio kario kurso pratybose. 2006 m.

48. Pirmakursių priesaikos ceremonija Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos rikiuotės aikštėje. Akademijos vėliavą bučiuoja kariūnas Gintautas Ciunis. 2004 m.

49. Būsimieji karininkai mokosi užsienio kalbų. 2005 m.

50. Kariūnų pratybos Lietuvos kariuomenės Centriniam poligone Pabradėje. 2006 m.

51. Taktikos kvalifikacinis egzaminas Karo akademijoje. Atsakinėja kariūnas Andrius Sujeta (viduryje). 2005 m.

52. Karo akademijos vyrų choras „Kariūnas“ koncertuoja kūrybinės veiklos 10-mečio proga. Choro vadovas Vytautas Verseckas, chormeisteris Vytautas Abaris. 2005 m.

53. Vilniaus arkivyskupas metropolitas kardinolas Audrys Juozas Bačkis Karo akademijos koplyčios pašventinimo iškilmėse. 2001 m.

54. Posėdžiauja Akademijos Kariūnų taryba. 2007 m.

55. Kariūnų grupė kartu su kultūros istorijos dėstytoja doc. dr. Nijole Janulaitiene (trečia iš dešinės) ir religijų istorijos ir teologijos dėstytoju doc. dr. Broniumi Puzinavičiumi (ketvirtas iš kairės) mokomosios išvykos Trakų Vokės dvaro rūmuose metu. 2006 m.

56. Karo akademijos boksininkai – 2006 m. Lietuvos kariuomenės bokso čempionato nugalėtojai. Treneris Zinovijus Gricko

57. Karo akademijos auklėtinis vyr. ltn. Jaroslavas Jakšto 2006 m. tapo Pasaulio karių bokso čempionato nugalėtoju

58. Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, kardą paliesdamas kiekvieno kariūno petį, suteikia pirmąjį karininko laipsnį Karo akademijos XII laidos absolventams. 2005 m.

59. Geriausias 2006 metų Karo akademijos XIII laidos absolventas Valdas Lukianskas buvo apdovanotas kardą.

60. Nuo 2000 m. Lietuvos karo akademijoje studijuoja ir merginos

61. Į JAV karo mokyklą studijuoti išvykstančius kariūnus sveikina Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. Valdas Tutkus. 2005 m.

62. Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko pavaduotojas dr. Algis Kašėta ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininkas plk. Arūnas Balčiūnas aptaria karinio ugdymo problemas. 2007 m.

63. Vadų ir jaunesniųjų štabo karininkų kursų klausytojai prie taktikos treniruoklio. 2006 m.

Photos:

1. First volunteers of the Lithuanian Armed Forces, Kaunas, 1919
2. Armoured train GEDIMINAS of Lithuanian fights for Independence, Takeover Ceremony from the railway workshops, with LR Minister of National Defence Lt Col K. Žukas present (in the centre, 12th from the left), Kaunas, 1920
3. Oath of Allegiance by soldiers of Independent Lithuania
4. Military exercises of the Armoured Detachment Course near Jonava, 1935
5. Military exercises of the Communications Company, 1924
6. The Grand Duke Gediminas Regiment marching to the Firing Range in Gaižiūnai, 1939
7. Field exercises in the Firing Range in Gaižiūnai, 1939
8. Anti-Aircraft Defence Exercises, 1939
9. Scout squadron ANBO 41 during a training flight, 1937
10. Gen A. Gustaitis congratulating the Air Force Course officers-graduates, 1937
11. Firing exercises on the board of the training war ship *President Smetona*, 1939
12. Training platoon of a Lithuanian railwayman company in the library, 1923
13. Amateur military drama company (Director V. Braziulevičius, 4th from the left; Maj J. Lanskorovskis, 1st from the right), Kaunas, 1924
14. Welcoming Ceremony for the Firing Detachment of the Lithuanian Armed Forces on their arrival at the World Firing Olympics in Lucerna, 1939
15. Board of Military Science Fellowship Centre (Chairman Col J. Acus-Acukas, 3rd from the left, 1st line)
16. Army and Community Day in Kaunas, 1938
17. War Memorial for soldiers who fought for Lithuanian Independence, Opening Ceremony, Širvintai, 1927
18. Cemetery of Fighters for Lithuanian Independence, with administrators in front, 1930
19. Military School of the First Lithuanian President, Kaunas, 1938
20. Cadets of the Military School in Kaunas marching to exercises, 1930
21. The brightest graduate Junior Lieutenant B. Balčiūnas, Class 16, Mil.School in Kaunas, 1934
22. Cadets at the mortar in classroom, 1925
23. Vytautas Magnus University students, members of reserve officer corporation Ramovė, Kaunas, 1935
24. LR President Antanas Smetona and Gen Kazys Musteikis commissioning cadets-graduates the first rank of officer, Military School in Kaunas, 1934
25. Oath of Allegiance by the Class 20 of 1939, Military School in Kaunas
26. Lithuanian Officers Studying in Prague, 1926
27. Vytautas Magnus Higher Military School students at field exercises, Veliuona, 1939
28. Arrival of conscripts, Lithuanian Great Hetman Jonušas Radvila Training Regiment, 2006
29. Oath of allegiance by freshmen in the Training Regiment, 2004
30. First exercises within Lithuanian Great Hetman Jonušas Radvila Training Regiment, 2006
31. During Reconnaissance School exercises, 2006
32. During Lithuanian Military Police exercises, 2006
33. Lithuanian Special Operation Force soldiers exercising to counter-attack terrorism, 2006
34. Lithuanian Armed Forces Free Fall Parachuter Team perfecting Lithuanian record, 2006
35. Deminers of the Lithuanian Naval Force hurrying to exercises, 2006
36. Solemn Ceremony to confer the Lithuanian Naval Force ship N-42 the name Jotvingis, 2006
37. US Secretary of State Condoleezza Rice greeting Lithuanian soldiers to leave for mission in Iraq, 2006
38. Military Psychologist Capt Danutė Lapėnaitė talking to Lithuanian soldiers in Iraq, 2007
39. Lithuanian-Led Provincial Reconstruction Team in Ghor Province, Afghanistan with locals, 2006
40. Solemn Lithuanian Flag Hoist Ceremony on Lithuanian accession to NATO, NATO HQ, Brussels, 2004
41. Solemn celebration of Lithuanian accession to NATO by the LR Seimas (Parliament), 2004
42. Queen Elizabeth II with husband and LR President Valdas Adamkus, among other state officials, commemorating the death of unarmed civilians, fighters for Lithuanian Independence on 13 January 1991, Antakalnis Cemetery, Vilnius, 2006
43. The Division General Stasys Raščiškis NCO School, Kaunas, 2006 (by the beautiful confluence of the Rivers Nemunas and Neris)
44. At the NCO School firing exercises, Kaunas, 2006
45. A Course in Armour Mechanics at the NCO School, Kaunas, 2005
46. Applicants performing special selection tasks, The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Vilnius, 2007
47. Cadets at the Basic Military Course exercises, 2006
48. Oath of Allegiance by freshmen, Military Academy of Lithuania, 2004
49. Officers-to-be learning English, 2005
50. Field exercises for cadets, Central Training Area (Firing Range), Pabradė, 2006
51. Qualifying examination in Tactics, Military Academy of Lithuania, 2005
52. Male Cadet Choir KARIŪNAS (artistic leader and conductor V. Verseckas), MAL, 2005
53. Vilnius Archbishop Metropolitan Cardinal Audrys Juozas Bačkis consecrating the MAL Chapel, 2001
54. The MAL Cadet Council meeting, Vilnius, 2007
55. Cadets with Assoc. Profs. Drs. N. Janulaitienė and B. Puzinavičius in Nobility Palace of Trakų Vokė, 2006
56. Boxers of the MAL, winners of Lithuanian Armed Forces Boxing Championship 2006 (Coach Zinovijus Gricko)
57. 1st Lt Jaroslav Jakšto, MAL cadet, winner of World Military Boxing Championship 2006
58. LR President Valdas Adamkus commissioning cadets the first rank of officer, MAL, 2005
59. The brightest MAL graduate 2006, Valdas Lukianskas, Class 13, Vilnius
60. Female cadets have been studying at the MAL since 2000
61. Commander of Lithuanian Armed Forces Maj Gen Valdas Tutkus greeting MAL cadets on occasion of their leave for studies in the US military schools, 2005
62. LR Seimas Committee on National Security and Defence Deputy Chairman Dr. Algis Kašėta and the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania Commandant Col Arūnas Balčiūnas discussing military development issues, 2007
63. Commander and Junior Staff Officer Course students applying a tactical simulator, MAL, 2006

Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinyje „Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje“ nagrinėjami nepriklausomos Lietuvos kariuomenės ugdymo istoriniai aspektai ir šiuolaikinės karių rengimo, pilietinio ir patriotinio ugdymo aktualijos Lietuvai integruojantis į euroatlantines struktūras. Supažindinama su karo pedagogikos mokslo samprata tarpukario Lietuvoje ir šiuolaikinėje kariuomenėje, šio mokslo pradininkais ir jų idėjų sklaida Lietuvos ugdymo mokslo raidos kontekste.

In a Collection of Scientific Articles and Speeches „Military Training and Development in Lithuania“ provides a review of historical aspects regarding military training of the Armed Forces of Lithuania in the interim period (1918-40) and at present, with civilian leadership and patriotic awareness development introduced with Lithuanian integration into the Euro-Atlantic structures. It explicitly presents the pioneers and main principles of Military Pedagogy in Lithuania; also, the spread of their ideas at the face of the developing General Pedagogy as a science.

Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje
Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys

Military Training and Development in Lithuania
A Collection of Scientific Articles and Speeches

Leidinio sudarytojai ir moksliniai redaktoriai doc. dr. Nijolė Janulaitienė,
doc. dr. Bronius Puzinavičius

Atsakingasis redaktorius dr. Valdas Rakutis

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Dailininkė Aušra Pranskūnaitė

Maketuotoja Dalia Žukaitienė

2007-05-11. Tiražas 140 egz. 10,5 leidyb. apsk. l. Užsakymas Nr. GL-308.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,

Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Krašto apsaugos ministerijos

Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,

Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius

Compilers and Scientific Editors: Assoc. prof. dr. Nijolė Janulaitienė,

Assoc. prof. dr. Bronius Puzinavičius

Managing Editor: Dr. Valdas Rakutis

Lithuanian Language Editor: Nijolė Andriušienė

Trimming: Aušra Pranskūnaitė

Layout Designer: Dalia Žukaitienė

2007-05-11. Circulation: 140 copies. 10.5 pwp. Order No GL-308.

Published by The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania,
Šilo Str. 5A, LT-10322 Vilnius, Lithuania

Printed by the Publishing and Information Provision Service of the MoD,
Totorių Str. 25/3, LT-01121 Vilnius, Lithuania